

**Societat i economia agrària al
Penedès, segles XVI-XVII
El terme de Subirats, la parròquia de
Sant Pere de Lavern**

Primer volum

TESI DOCTORAL UPF/2016

JAUME GAYA CATASUS

INSTITUT D'HISTÒRIA JAUME VICENS VIVES

PROGRAMA DE DOCTORAT: HISTÒRIA

TESI DOCTORAL

PRIMER VOLUM

**SOCIETAT I ECONOMIA AGRÀRIA AL PENEDÈS, SEGLES XVI-XVII.
EL TERME DE SUBIRATS, LA PARRÒQUIA DE SANT PERE DE LAVERN**

DOCTORAND: JAUME GAYA CATASUS

Doctor per la Universitat de Barcelona

Llicenciat en Filologia

Llicenciat en Antropologia Social i Cultural

DIRECTOR: DR. JOAQUIM ALBAREDA I SALVADÓ

BARCELONA 2016

Marianna Carbó, viuda relictà de Antoni Carbó de Puxfedó, [...] ferma debitori a Mateu Olivella, pajès y habitant en la Casa Gran de Puxfedó, gendre seu, de totes les obres y de totes les quantitats a gastades en obrar y fer obrar obres necessàries, axí en tornar edificar part de la Casa Gran de Puxfedó que era cayguda y espallada anomenat lo menjador, que ha tornat or nou, com també en refermar parets, finestres y portes y corals [...]. (1628)¹

---

¹ 8-6-1628, debitori per obres entre Marianna Sardà, viuda d'Antoni Carbó, de Puigfedó, i Mateu Olivella, cabaler de Fontclara, gendre d'aquella, de St. Pere de Lavern (APL, M-1604, f. 40r-40v, 256).

AGRAÏMENTS

Vull compartir l'orgull i satisfacció que sento amb totes aquelles persones que, directament o indirecta, han fet possible la realització d'aquesta tesi.

Vull agrair al Dr. Joaquim Albareda i Salvadó, director d'aquesta tesi, la seva experiència professional, la seva permanent disponibilitat per qualsevol consulta, i l'entusiasme i confiança que ha tingut en el resultat final. La seva actitud positiva i disciplina de treball han estat un gran ajut per mi per tot el temps que ha durat aquesta tesi de doctorat, principalment en els moments més durs.

El meu agraïment a la Dra. Eva Serra i Puig, per la riquesa de la seva obra escrita, que ha estat una guia constant en la meva tesi.

El meu agraïment més sincer a la Dra. Carme Sanmartí i Roset, interessada en els estudis de família en època moderna i contemporània, el treball de la qual ha significat un punt de partida del meu.

Un agraïment molt sincer també al Dr. Emili Giralt i Raventós, penedesenc i pioner en els estudis d'història agrària a casa nostra, pels bons consells que sempre em va donar.

Dono també el meu agraïment a tots els membres de la Universitat Pompeu Fabra, des dels docents i personal adscrit al Departament d'Humanitats, al personal de la Secretaria i Biblioteca de l'Institut d'Història Jaume Vicens Vives, per la seva bona disposició, per la seva professionalitat i per la seva qualitat humana.

Agraeixo molt sincerament a totes aquelles persones que m'han facilitat l'accés a la documentació consultada, indispensable per poder realitzar el meu treball. Mereixen un lloc destacat la Sra. Roser Olivella i Canals, el Sr. Josep Maria Llopart i Casanovas, el Sr. Josep Guilera Riambau i la seva esposa la Sra. Esther Barba Buscall, i Mn. Carles Catusus i Pallerola, per les llargues i fluïdes converses.

Vull agrair a la Dra. Josefa Sánchez Doreste la seva encertada col.laboració. Els seus consells i reflexions compartides han contribuït eficaçment en el desenvolupament de la meva tesi.

Agraeixo especialment als meus pares i germans, així com als altres membres de la meva família, que han seguit amb interès el meu treball, perquè la seva bona disposició i estat d'ànim han estat un recolzament constant.

Resum.

Aquesta tesi té per objecte l'estudi de la societat i economia dels segles XVI i XVII, en el marc de la història agrària i des de l'àmbit de la història local. S'hi posa de manifest el potencial que ofereix la microhistòria i les possibilitats de la documentació local.

La utilització de la documentació local permet aprofundir en els canvis socials i econòmics del terme de Subirats, en el context del Penedès i de les terres catalanes dels dos primers segles moderns.

Entre altres temes, estudiem els habitants i les seves relacions socials, els masos i les cases, els testimonis materials de la vida domèstica, les preocupacions dels testadors, la dieta alimentària, l'agricultura i la ramaderia, la importància de la manufactura tèxtil i vidriera, el treball de la construcció, l'ús del capital i el crèdit, i els perills de l'endeutament continuat.

L'estructura d'aquesta tesi obeeix a la voluntat metodològica d'oferir una visió global de conjunt, holística i integradora, que permeti la generalització. L'objectiu principal és contribuir a millorar el coneixement que es té del camp català dels segles XVI i XVII.

Paraules clau:

Societat, economia, història agrària, història local, segles XVI-XVII, Penedès, camp català, visió holística i integradora.

Abstract.

This PhD thesis seeks to examine the society and economy in the XVI & XVII centuries, in the framework of agrarian history and from the scope of local history. It highlights the micro-history's potential and the powerful possibilities of local documentation.

The use of local documentation gives an insight into the social and economic changes of Subirats, in the context of Penedès and the Catalan lands in the two first modern centuries.

Among other topics, we have studied the inhabitants and their social relations, farms and houses, domestic material life, the concerns of the testator, diet food, agriculture and livestock, the importance of the textile, glass and construction activities, the use of capital and credit, and the dangers of continued borrowing.

The PhD thesis structure reflects the methodological will to provide a comprehensive, holistic and integrated overview that allows generalization. The objective of this research is to improve the knowledge we have of the Catalan countryside in the sixteenth and seventeenth centuries.

Key words:

Society, economy, agrarian history, local history, XVI-XVII centuries, Penedès, Catalan lands, holistic and integrated overview.

I. ABREVIATURES

Presentem les abreviatures més utilitzades en el nostre treball, ordenades de forma alfabètica. Aquestes abreviatures fan referència a: a) fonts documentals, on fem constar les sigles dels arxius i notaris consultats; b) ordre general, corresponents a les abreviatures més esmentades.

A. FONTS DOCUMENTALS

A.1. ARXIUS

Arxius i escriptories més esmentats en el nostre treball.

ABUB	Arxiu Biblioteca Universitat de Barcelona
ACT	Arxiu Patrimonial de cal Terra
ACA	Arxiu de la Corona d'Aragó
ACAN	Arxiu Comarcal de l'Anoia
ACCB	Arxiu Capitular de Barcelona
ACMR	Arxiu patrimonial de cal Mata del Racó
ADB	Arxiu Diocesà de Barcelona
AHCB	Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona
AHCVP	Arxiu Històric Comarcal de Vilafranca del Penedès
AHPB	Arxiu Històric de Protocols de Barcelona
AHSS	Arxiu Històric de Sant Sadurní d'Anoia
AHPB	Arxiu Històric de Protocols de Barcelona
APL	Arxiu Parroquial de Sant Pere de Lavern
APSLH	Arxiu Parroquial de Sant Llorenç d'Hortons
APSP	Arxiu Parroquial de Sant Pau d'Ordal
APSS	Arxiu Parroquial de Sant Sadurní
MASMM	Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró

A.2. NOTARIS REIALS

Sigles corresponents als notaris reials consultats, agrupats per notaries.

NOTARIS DE VILAFRANCA DEL PENEDÈS

AM	Antoni Mas (1596-1627)
AMar	Antoni Martí (1617-1651)
BLl	Bartomeu Llopis (1467-1516)
BV	Bernat Vila (1471-1506)
BX	Bernat Xammar (1632-1651)
FA	Felip Alas (1618-1626)
FB	Francesc Bartomeu (1532-1578)
FJR	Francesc Jeroni Riba (1588-1624)
FM	Francesc Morera (1653-1692)
FR	Francesc Rigual (1632-1651)
FT	Francesc Terrassa (1536-1590)
GB	Gaspar Bartomeu (1612-1652)
JaB	Jaume Bartomeu (1625-1639)
JC	Josep Capellades (1625-1649)
JeM	Jeroni Mas (1642-1657)
JeX	Jeroni Xammar (1588-1647)
JLl	Joan Llopis (1515-1549)
JM	Josep Mas (1652-1676)
JMF	Josep Martí Ferrer (1653-1698)
JMFe	Jaume Mullol i Ferrer (1778-1829)
JMo	Jaume Montserrat (1530-1548)
JoM	Josep Martí (1653-1698)
JoB	Joan Bartomeu (1530-1576)
JoC	Josep Cabeza (1636-1644)
JoX	Joan Xammar (1555-1617)
JosX	Josep Xammar (1651-1661)

JS	Josep Soler (1665-1707)
JT	Jaume Tort (1683-1705)
JX	Josep Xammar (1651-1661)
LIA	Lluís Argenter (1597-1637)
LIR	Llorens Ros (1673)
MB	Miquel Bartomeu (1569-1614)
MR	Montserrat Roig (1546-1564)
PG	Pere Garau (1563-1588)
PGu	Pere Guasch (1580-1628)
PM	Pere Mas (1618-1668)
PX	Pau Xammar (1555-1617)
RB	Ramon Bartomeu (1671-1683)
SA	Simeó Argenter (1561-1620)

NOTARIS DE MARTORELL

AMa Alfonso Maynés (XVII)

NOTARIS DE PIERA I IGUALADA

JeS Jeroni Sastre (XVII)

JT Joan Texidor (XVI)

PE Pere Esteve (1561-1626)

B. ORDRE GENERAL

Abreviatures més esmentades en el nostre treball.

Ap.	Èpoques de dot
Aprox.	Aproximadament
b.	Bisbat
c.	Carta

Cont. arrend.	Contracte d'arrendament
CCMM	Capítols matrimonials
CSC.	Cartulari de Sant Cugat dels Vallès
ct.	Ciudadà
DCVB	Diccionari Català Valencià Balear
DGLIC	Diccionari General de la Llengua Catalana
Doc.	Document
DS	Documents solts
DU	Donació Universal
E.	Est
Ed.	Editorial
eds.	editors
f.	Full
fr.	Francesos
hab.	Habitants
IEC	Institut d'Estudis Catalans
IEP	Institut d'Estudis Penedesencs
inv.	Inventari
j.	Jornal
ll.	Lliures
Llig.	Lligall
M	Manual notarial
m²	Metres quadrats
N	Nord
nat.	natural
Not.	Notari
núm.	Número
O	Oest
op. cit.	<i>Opere citato</i> (en l'obra citada)
P	Protocol notarial
p.	Pàgina

Pdès.	Penedès
p. de t.	Peça de terra
Perg.	Pergamí
pr.	Parròquia
pvre.	Prevere
q.	Quartera de sembradura
r.	Recte (part de davant el full)
r. de F.	regne de França
Reg. pr.	Registre parroquial
S	Sud
s.	Segle
sr.	Senyor
St.	Sant
Sta.	Santa
test.	Testament
Veg.	Vegeu
v.	Versus (part de darrera el full)
Vol.	Volum
1r	Primer
2n	Segon
3r	Tercer
*	Baptisme
†	Òbit

ÍNDIX DEL CONTINGUT

I. BALANÇ BIBLIOGRÀFIC	1
I.1. Fer un estudi sobre els segles XVI i XVII	1
I.2. En el marc de la Història Agrària	13
I.3. Des de l'àmbit de la història local	15
II. PLANTEJAMENTS INICIALS	23
II.1. Hipòtesis de partida	24
II.2. Objectius de treball	24
II.2.1. Objectius generals	24
II.2.2. Objectius específics	25
II.3. Metodologia	26
II.4. Fonts documentals.....	27
II.4.1. Fonts parroquials	29
II.4.2. Arxius històrics comarcals	32
II.4.2.1. Arxiu Històric Comarcal de Vilafranca del Penedès (AHCVP)	32
II.4.3. Altres	37
III. INTRODUCCIÓ GENERAL	39
III.1. Marc geogràfic i cronològic del Penedès	39
III.1.1. El terme de Subirats	41
III.1.2. El marc històric de Subirats	45
IV. ELS HABITANTS	53
IV.1. Introducció.....	53
IV.2. La població de Subirats segons els fogatges de 1497, 1515 i 1553	57
IV.3. La reconstrucció de famílies.....	58
IV.4. Els moviments migratoris	63

IV.4.1. La immigració francesa o occitana	64
IV.4.1.1. Causes de la immigració	65
IV.5. La immigració francesa o occitana al terme de Subirats	67
IV.5.1. Ocupació professional	72
IV.6. Altres immigrants	89
V. LES RELACIONS FAMILIARS	93
V.1. LA FAMÍLIA	93
V.1.1. La institució de l'hereu	95
V.1.2. La institució d'hereva o pubilla	105
V.1.2.1. Pubilles del terme de Subirats	105
V.1.2.2. El dret de millora de la filla gran	120
V.1.2.3. Filles úniques menors d'edat	121
V.1.2.4. Casament d'un hereu amb una pubilla	125
V.1.3. Els cabalers	127
V.1.3.1. Sortides possibles per als cabalers	128
V.1.3.1.1. Fer de pagès	131
V.1.3.1.2. Aprendre un ofici	146
V.1.3.1.3. Cursar estudis	148
V.1.3.1.3.1. Estudis per exercir professions	148
V.1.3.1.3.1.1. Estudiants al terme de Subirats	151
V.1.3.1.3.2. Estudis eclesiàstics	159
V.1.3.2. El cabaler capellà, home de confiança de la família	169
V.1.3.3. Eclesiàstics nascuts al terme de Subirats	174
V.1.3.4. Personats i beneficis eclesiàstics	195
V.1.3.4.1. Fundacions de beneficis a Subirats	203
V.1.3.4.2. Fundacions de beneficis en altres esglésies	209
V.1.3.5. Les Rectories	213
V.1.4. Les cabaleres	215

V.1.4.1. Cabaleres de pagesos propietaris	215
V.1.4.2. Cabaleres de pagesos petits	225
V.1.4.3. Cabaleres de menestrals	226
V.1.4.4. Les causes pies per donzelles maridar	227
V.2. ELS TESTAMENTS.....	233
V.2.1. Utilitat i limitacions dels testaments	236
V.2.1.1. Limitacions dels testadors	237
V.2.1.2. Limitacions dels beneficiaris	238
V.2.2. Els testaments del nostre estudi	239
V.2.3. Estructura dels testaments	243
V.2.3.1 Invocacions introductòries o preàmbuls espirituals.....	249
V.2.3.2. Motivació	263
V.2.3.3. Marmessoria	277
V.2.3.4. Esmenes o clàusules de reparació	293
V.2.3.5. Sepultura	299
V.2.3.6. Misses de sepultura, novena i capdany.....	323
V.2.3.7. Altres misses	335
V.2.3.8. Caritats i donacions a l'Església	355
V.2.3.8.1 Donacions a bacins i altars de les esglésies	355
V.2.3.8.2. Bacins i altars de l'església de St. Pere de Lavern	362
V.2.3.8.3. Bací de la capella de St. Joan Salerm.....	370
V.2.3.8.4. Bacins i altars de l'església de St. Sadurní de Subirats	371
V.2.3.8.5. Bacins i altars de l'església de St. Pau d'Ordal	375
V.2.3.8.6. Bacins i altars de l'església de St. Pere de Subirats.....	387
V.2.3.8.7. Capella de St. Esteve d'Ordal	387
V.2.3.8.8. Donacions a convents i monestirs	388
V.2.3.8.9. Deixes a hospitals	392
V.2.3.8.10. Deixes a esglésies i capelles foranes	396

V.2.3.8.11. Butlles de la Santa Creuada	397
V.2.4. Els testaments dels hereus	399
V.2.4.1. El fill mascle primogènit	400
V.2.4.2. El fill únic menor	407
V.2.4.3. El nét	408
V.2.4.4. Un fill del segon matrimoni	410
V.2.4.5. El fill tot, les filles, a parts iguals per indivís.....	411
V.2.4.6. El fill primogènit sense vendre ni empenyorar	413
V.2.4.7. La muller	414
V.2.4.8. La pubilla	415
V.2.4.9. Els fills i després la filla gran que no estigui casada	415
V.2.4.10. Un germà del pare	416
V.2.5. Condicions per desheretar	417
V.2.6. Precupacions dels testadors	422
V.2.6.1. Preocupació per l'hereu i el patrimoni	422
V.2.6.2. Preocupació per la muller	424
V.2.6.3. Preocupació pels fills i filles cabalers	432
V.2.6.4. Preocupació per la mare viuda	433
V.2.6.5. Preocupació pels germans solters	434
V.2.6.6. Preocupació pels criats, treballadors i persones de confiança	436
V.2.7. La previsió de dots	437
V.3. ELS CAPÍTOLS MATRIMONIALS	459
V.3.1. Estructura dels capítols matrimonials.....	461
V.3.2. Capítols matrimonials i èpoques de dot estudiats.....	467
V.3.3. Origen geogràfic dels cònjuges	469
V.3.3.1. Parròquia de St. Pere de Lavern	470
V.3.3.1.1. Contraents masculins.....	470
V.3.3.1.2. Contraents femenins	479

V.3.3.2. Parròquia de St. Sadurní de Subirats	488
V.3.3.2.1. Contraents masculins.....	489
V.3.3.2.2. Contraents femenins	495
V.3.3.3. Parròquia de St. Pere de Subirats	500
V.3.3.3.1. Contraents masculins.....	500
V.3.3.4. Parròquia de St. Pau d'Ordal	506
V.3.4. L'edat dels contraents	507
V.3.5. Els donadors	521
V.3.6. Restitució del dot	529
V.3.7. Capítols matrimonials amb menors impúbbers	536
V.3.8. Casos de matrimoni doble	538
V.3.9. Casos de matrimoni triple	543
V.3.10. Els dots	545
V.3.10.1. El pagament dels dots	546
V.3.10.1.1. Amb moneda	546
V.3.10.1.2. Amb espècie	552
V.3.10.1.3. Amb forment, roba i mobles	552
V.3.10.1.4. Amb robes i altres joies	553
V.3.10.1.5. Amb béns immobles	554
V.3.10.1.6. Amb una heretat.....	554
V.3.10.1.7. Amb terres	554
V.3.10.1.8. Amb casa i terres	557
V.3.10.1.9. Amb diners i bens immobles	557
V.3.10.1.10. Amb diners, censals i hipoteques	558
V.3.10.1.11. Altres	561
V.3.10.2. Terminis de pagament del dot	563
V.3.10.3. Es complien els terminis de pagament dels dots?	573
V.3.10.4. Reconeixement de deute del dot en els testaments	577
V.3.10.5. Pagament compensat	578

V.3.10.6. Els valors del dot	580
V.3.10.7. L'aixovar masculí	596
V.3.10.8. L'aixovar femení.....	599
V.3.10.9. El creix	601
V.3.10. 10. La restitució de dot	605
VI. ELS MASOS I LES CASES	613
VI.1. Masos i cases de la pr. de St. Pere de Lavern	615
VI.2. Masos i cases de la pr. de St. Pau d'Ordal	667
VI.3. Masos i cases de la pr. de St. Pere de Subirats	685
VI.4. Masos i cases de la pr. de St. Sadurní de Subirats	727
VI.4.1. Masos de la pr. de St. Sadurní de Subirats	729
VI.4.2. Cases de la vila de St. Sadurní de Subirats	753
VI.4.2.1. Sector de l'església.....	756
VI.4.2.2. Sector del carrer de l'Hospital.....	778
VI.4.2.3. Sector de la plaça de la vila	790
VI.4.2.4. Sector més enllà del cap de la vila	799
VI.4.2.5. Sector del cap de la vila.....	808
VI.4.2.6. Altres cases i patis	818
VII. TESTIMONIS MATERIALS DE LA VIDA DOMÈSTICA	821
VII.1. Inventaris i encants	822
VII.1.1. Causes per fer inventari segons el nostre estudi	827
VII.1.2. Els inventaris del nostre estudi	829
VII.2. Elements dels inventaris	833
VII.2.1. Estris de cuina	833
VII.2.2. Estris de taula i menjador	851
VII.2.3. Estris per fer la bugada	862
VII.2.4. El mobiliari.....	863

VII.2.4.1. Mobiliari per seure	863
VII.2.4.2. Taules, tinells i bufets	868
VII.2.4.3. Llits i complements	875
VII.2.4.4. Caixes, cofres i maletes	886
VII.2.4.5. Arquimeses i arquilles	892
VII.2.4.6. Il·luminació	893
VII.2.4.7. Altres	896
VII.2.4.7.1. Instruments musicals	896
VII.2.4.7.2. Jocs	897
VII.2.4.7.3. Quadres	898
VII.2.4.7.4. Llibres i escriptures	900
VII.2.4.7.5. Draps de paret	906
VII.2.4.7.6. Bacines	906
VII.2.4.7.7. Miralls	907
VII.2.4.7.8. Armes	908
VII.3. El celler	919
VII.3.1. Feines relacionades amb el vi	921
VII.3.2. El preu del vi	943
VII.3.3. Les aigües destil·lades	944
VII.4. Eines i material de treball	947
VII.4.1. Aprofitament dels recursos propers	947
VII.4.2. Altres recursos vegetals	954
VII.5. Eines de calderer	959
VII.6. Eines de ferrer	960
VII.7. Eines de fuster	961
VII.8. Eines de serrar	962
VII.9. Eines de cavar	962
VII.10. Eines de tall	963
VII.11. Eines de llaurar	964

VII.12. Eines de segar i batre	966
VII.13. Eines de fer pa	967
VII.14. Eines per l'oli	968
VII.15. Eines de boter	969
VII.16. Eines de mestre de cases	971
VII.17. Mesures de gra, de cabuda i de pes	972
VII.18. El vestuari	975
VII.18.1. Tipus de teixits	976
VII.18.2. Pells	994
VII.18.3. Parts de les vestidures	995
VII.18.4. Tipus de vestidures	998
VII.18.5. Complementes del vestir	1013
VII.18.6. Ornaments	1021
VII.18.7. Calçat	1025
VII.18.8. Joies, saltiris i reliquiaries	1028
VII.18.9. Colors	1033
VIII. LA PRODUCCIÓ AGRÀRIA I BESTIAR	1035
VIII.1. Els cereals	1037
VIII.1.1. Els cereals a la primera meitat del segle XVI al terme de Subirats	1042
VIII.1.2. Els cereals a la segona meitat del segle XVI al terme de Subirats	1053
VIII.1.3. Els cereals al s XVII al terme de Subirats	1059
VIII.1.4. El preu dels cereals al terme de Subirats	1062
VIII.1.5. Els molins bladers al terme de Subirats.....	1066
VIII.2. La vinya	1067
VIII.2.1. El cultiu de la vinya al terme de Subirats	1068
VIII.3. L'olivera	1079
VIII.3.1. El cultiu de l'olivera i l'oli al terme de Subirats	1080
VIII.4. Els arbres fruiters	1089

VIII.4.1. Els arbres fruiters al terme de Subirats	1091
VIII.5. L'horta	1097
VIII.5.1. Els cultius d'horta	1097
VIII.5.2. L'horta al terme de Subirats	1100
VIII.6. L'apicultura	1107
VIII.7. Els conreus industrials	1115
VIII.7.1. El lli	1117
VIII.7.2. El cànem	1119
VIII.8. El bosc	1123
VIII.8.1. Rouredes i alzinars al terme de Subirats	1125
VIII.8.2. Emplaçament dels roures i alzines	1129
VIII.8.3. Els aglans	1130
VIII.8.4. L'aprofitament de la fusta	1132
VIII.8.4.1. Les tales controlades	1132
VIII.8.4.2. Fusta per a la construcció	1133
VIII.8.4.3. Fusta per a la fàbrica de galeres de la drassana reial	1136
VIII.8.4.4. Fusta per a fer mobiliari i eines de treball	1138
VIII.8.4.5. Fusta per a fer llenya i carbó	1139
VIII.9. Les herbes i les pastures	1145
VIII.9.1. Les herbes i pastures al terme de Subirats	1146
VIII.9.2. Conflictes per l'ús de les herbes, pastures i rostolls	1147
VIII.9.3. Lloguer de les herbes	1150
VIII.9.4. Els prats	1151
VIII.10. El bestiar	1153
VIII.10.1. Bestiar boví	1155
VIII.10.2. Bestiar de tir	1157
VIII.10.2.1. Bous i vaques llauradores	1158
VIII.10.2.2. Muls i mules	1160
VIII.10.2.3. Ases i someres, burros i burres	1162

VIII.10.2.4. Combinació de bestiar per llaurar	1164
VIII.10.2.5. Bestiar cavallí	1170
VIII.10.3. Bestiar ovicàpid	1171
VIII.10.4. L'aviram	1173
VIII.10.5. Gallines i galls	1174
VIII.10.6. Indiets	1177
VIII.10.7. Coloms	1178
VIII.10.8. Bestiar porcí	1179
VIII.10.9. Contractes agropecuaris de bestiar	1181
VIII.11. Sistemes de conreu	1187
VIII.11.1. Associacions i rotacions de cultius	1187
VIII.11.2. El restoble	1191
VIII.11.3. La sembra del guaret	1192
VIII.11.4. Combinació de cultius	1194
VIII.11.5. El sistema del guaret	1194
VIII.12. Adobs	1201
IX. L'ALIMENTACIÓ	1215
IX.1. Documentació	1216
IX.2. Els productes alimentaris	1218
IX.2.1. Cereals i pa	1218
IX.2.1.1. El pa, vi i peix de les exèquies	1228
IX.2.1.2. El pa del bací	1231
IX.2.1.3. El forment, vi i cansalada de la manutenció de les viudes	1231
IX.2.2. La carn	1232
IX.2.2.1. Carn de bestiar vacum	1235
IX.2.2.2. Carn de bestiar ovicàpid	1236
IX.2.2.3. Carn de porc	1236
IX.2.2.4. L'aviram	1242

IX.2.2.5. La caça	1247
IX.2.3. El peix	1248
IX.2.4. Verdures i llegums	1250
IX.2.5. L'oli	1252
IX.2.6. La sal	1254
IX.2.7. El vi	1256
IX.2.7.1. Diferents tipus de vi i derivats	1258
IX.2.8. La mel	1259
IX.2.9. El sucre	1260
IX.2.10. La llet	1261
IX.2.11. La fruita	1262
IX.2.12. Les conserves	1266
IX.3. Estris i tècniques per cuinar	1268
IX.3.1. La tècnica de bullir	1268
IX.3.2. La tècnica de fregir	1269
IX.3.3. La tècnica de rostir	1270
IX.3.4. Les salses	1272
IX.3.5. Dieta d'un malalt	1272
IX.4. Espècies	1273
X. OFICIS I ESTRUCTURA SOCIAL	1275
X.1. Agricultura i ramaderia	1281
X.1.1. Pagesos	1282
X.1.2. Treballadors	1292
X.1.3. Bracers	1296
X.1.4. Mossos	1298
X.1.5. Pastors	1302
X.1.6. Mulaters	1310
X.1.7. Bovers	1311

X.1.8. Hortolons	1313
X.1.9. Serradors	1314
X.2. Manufactura del teixit i la confecció	1317
X.2.1. Estris de teixir	1318
X.2.2. Telers	1319
X.3. Teixidors de lli	1325
X.3.1. Teixidors de lli de la pr. de St. Sadurní de Subirats	1326
X.3.2. Teixidors de lli de la pr. de St. Pere de Subirats	1345
X.3.3. Teixidors de lli de la pr. de St. Pere de Lavern	1346
X.3.4. Teixidors de lli de la pr. de St. Pau d'Ordal	1347
X.4. Teixidors de llana o paraires	1349
X.4.1. Paraires de la pr. de St. Sadurní de Subirats	1351
X.4.2. Paraires de la pr. de St. Pere de Subirats	1360
X.4.3. Paraires de la pr. de St. Pere de Lavern	1360
X.5. Teixidors de vels	1363
X.6. Sastres	1365
X.6.1. Sastres de la pr. de St. Sadurní de Subirats	1366
X.6.2. Sastres de la pr. de St. Pere de Lavern	1389
X.6.3. Sastres de la pr. de St. Pau d'Ordal	1394
X.6.4. Sastres de la pr. de St. Pere de Subirats	1397
X.7. Eines de sastre	1398
X.8. Puntaires i puntes	1399
X.9. Manufactura del calçat	1407
X.9.1. Sabaters	1407
X.9.2. Ataconadors	1411
X.10. Manufactura del vidre	1413
X.10.1. El forn de vidre de la quadra de Monistrol d'Anoia	1414
X.10.2. Arrendament del forn de vidre de Monistrol d'Anoia	1426
X.10.3. Activitat vidriera a Ordal	1426

X.10.4. El forn de vidre de la família Mestre de la Plaça de St. Sadurní ..	1427
X.10.5. Instal·lacions, utilitatge i tècniques dels forns de vidre	1428
X.11. La Construcció	1433
X.11.1. Materials i tècniques de construcció	1434
X.11.2. Estris per fer obres	1447
X.11.3. Mestres de cases i picapedrers	1449
X.11.4. Rajolers i teulers	1466
X.12. La fusta	1471
X.12.1 Fusters	1471
X.12.2. Boters	1476
X.13. Treball del ferro	1479
X.13.1. Ferrers	1480
X.13.2. Calderers	1486
X.14. Hostaleria	1489
X.15. Moliners	1497
X.16. Transport	1511
X.17. Comerç	1515
X.18. Altres professions	1525
X.18.1. Mestres de minyons	1525
X.18.2. Metges, cirurgians i apotecaris	1531
X.18.3. Dret i lleis	1534
X.19. Fàmuls, criats i majordoms	1537
X.20. Els privilegiats	1543
X.20.1. Nobles, aristòcrates, donzells, cavallers i ciutadans honrats	1543

XI. RÈGIM DE LA PROPIETAT DE LA TERRA I CULTIUS	1557
XI.1. Estructura de la propietat de la terra	1557
XI.1.1. Multiplicitat d'unitats metrològiques	1558
XI.1.2. Estructura de la propietat de la pr. de St. Pere de Lavern	1565

XI.1.2.1. Els masos habitats	1565
XI.1.2.2. Els masos rònecs o masos derruïts i deshabitats	1569
XI.1.3. Els tipus de terra	1581
XI.1.3.1. Terra muntanyosa	1582
XI.1.3.2. Terra boscosa	1583
XI.1.3.3. Terra garriga	1586
XI.1.3.4. Terra erma	1587
XI.1.3.5. Les feixes	1587
XI.1.3.6. Terra campa i camp	1589
XI.1.3.7. Horta	1591
XI.1.3.8. Peces de terra	1595
XI.1.3.9. Vinya	1596
XI.2. Els contractes d'arrendament	1601
XI.2.1. Contractes d'arrendament de mas	1603
XI.2.2. Els arrendataris	1605
XI.2.2.1. Pagesos arrendataris de més d'un mas	1608
XI.2.2.2. Pagesos que arrenden conjuntament un mas	1609
XI.2.3. Durada del contracte d'arrendament	1610
XI.2.3.1. Mobilitat dels masovers	1611
XI.2.4. Condicions dels contractes	1614
XI.2.5. Reserves de terra i ús de l'edifici del mas	1641
XI.2.6. Objectes i estris de treball	1646
XI.2.7. Obres i millores	1646
XI.2.8. Preu del lloguer	1648
XI.2.9. Lloc on es paguen els blats	1650
XI.2.10. Causes de l'arrendament de masos	1651
XI.2.11. Previsió de conflictes	1656

XII. EL CAPITAL I EL CRÈDIT	1663
XII.1. L'ús del capital i el crèdit en el món agrari	1663
XII.2. El préstec generós	1669
XII.2.1. Debitoris per diners prestats generosament	1669
XII.2.2. Maneres de pagar un préstec	1670
XII.3. Causes dels préstecs	1671
XII.3.1. No consta el motiu	1671
XII.3.2. Pagar dots	1672
XII.3.3. Treure algú de la presó	1673
XII.3.4. Finançar negocis	1673
XII.3.5. Pagar l'enterrament	1674
XII.4. Debitoris de gra de presta	1674
XII.5. Els creditors	1676
XII.5.1. L'Església	1676
XII.5.2. Pagesos propietaris benestants	1678
XII.5.3. Mercaders i botiguers	1678
XII.5.4. Préstecs "graciosos"	1680
XII.6. Els debitoris.....	1685
XII.6.1. Tipus de debitoris	1688
XII.6.1.1. Debitoris de cereals	1688
XII.6.1.1.1. Els principals proveïdors de blat	1692
XII.6.1.1.2. L'Església	1692
XII.6.1.1.3. Pagesos propietaris benestants	1693
XII.6.1.1.4. Mercaders i botiguers	1694
XII.6.1.1.5. Cavallers i ciutadans honrats	1696
XII.6.1.2. Debitoris de bestiar	1697
XII.6.1.3. Altres debitoris	1700
XII.6.1.4. Maneres de pagar un debitori	1701
XII.6.1.4.1. Amb diners o espècie	1701

XII.6.1.4.2. Amb espècie	1702
XII.6.1.4.3. Tornar amb espècie	1702
XII.6.1.4.4. Amb parts de fruit o empenyorament de bé immoble ...	1703
XII.6.1.4.5. Amb el dret de pastura	1704
XII.6.1.4.6. Amb diners i material per obrar	1705
XII.6.1.5. Les obligacions dels deutoris	1705
XII.6.1.6. Suma d'altres préstecs	1706
XII.7. Els censals	1707
XII.7.1. Causes de la creació d'un censal	1710
XII.7.1.1. Fundacions d'aniversaris d'ànimes	1710
XII.7.1.2. Fundacions de causes pies per donzelles maridar i fills estudiar	1712
XII.7.1.3. Ajudar a estudiar i a prendre un estament bo	1713
XII.7.1.4. Pagar dots	1714
XII.7.1.5. Impagament d'un deutori	1717
XII.7.1.6. Impagament d'un préstec	1718
XII.7.1.7. Compra d'un bé immoble	1718
XII.7.2. Els principals creditors	1719
XII.7.2.1. L'Església	1719
XII.7.2.2. Pagesos propietaris benestants	1722
XII.7.2.3. Cavallers i ciutadans honrats	1728
XII.8. Les vendes a carta de gràcia	1729
XII.8.1. Les vendes a carta de gràcia que hem documentat	1730
XII.8.2. Característiques de les vendes a carta de gràcia	1730
XII.8.3. Causes de les vendes a carta de gràcia.....	1733
XII.8.4. Identitat dels creditors	1737
XII.8.5. Les vendes a carta de gràcia es poden encadenar	1739
XII.8.6. Els pactes de la venda a carta de gràcia	1740
XII.9. Els violaris.....	1747
XII.9.1. Causes dels violaris.....	1747

XII.9.1.1. Pagar dots	1747
XII.9.1.2. Fnançar negocis	1748
XII.9.1.3. No consta el motiu	1748
XII.9.2. Principals prestadors	1749
XII.9.2.1. L'Església	1749
XII.9.2.2. Pagesos propietaris benestants	1750
XII.9.2.3. Comerciants i botiguers	1751
XII.9.3. Deutors de violaris	1752
XII.10. Masos endeutats	1755
XIII. CONCLUSIONS	1771
BIBLIOGRAFIA	1811
APÈNDIX	1835
A. Taula d'equivalències	1835
B. Índex de quadres	1837

I. BALANÇ BIBLIOGRÀFIC

Ítem tres còfrens, los dos plens de papers grochs y l'altra de scudelles. (1565)¹

I.1. FER UN ESTUDI SOBRE ELS SEGLES XVI I XVII

Fins fa relativament poc, la historiografia catalana ha mostrat un interès escàs pels segles XVI i XVII, en comparació als períodes anteriors i posteriors.² Jaume Vicens Vives fou un dels primers en alertar sobre les possibilitats de treball que ofereixen aquests dos segles, i la necessitat d'establir els punts decisius d'una futura investigació sistemàtica.³ El clam de Vicens actuà com un incentiu en la

---

¹ 25-7-1565, inv. de Jaume Carbó, de Puigfedó, de la pr. de St. Pere de Lavern (APL, inventaris i encants, documents solts, f. 3r-5r, 2).

² Veg. GARCÍA CÁRCEL, R. (1985): *Historia de Cataluña, siglos XVI-XVII*. Barcelona: Ariel, vol I, p. 7. A l'apartat "Los caracteres originales de la historia de Cataluña", Ricardo García Cárcel escriu: "Mientras que la mitología romántica de la historia medieval catalana fue depurada por Jaume Vicens Vives, Santiago y Jaume Sobrequés, entre otros historiadores catalanes, y por la impagable prestación intelectual de múltiples historiadores extranjeros, y la historia contemporánea de Cataluña se integró pronto en las directrices de la <<nueva historia>> marcadas por el mítico IX Congreso Internacional de Ciencias Históricas de 1950, los siglos XVI y XVII quedaron extrañamente descolgados (...). Jaume Dantí també en fa ressò quan escriu: "(...) una realitat històrica prou evident (...) és la poca atenció que els segles XVI i XVII han merescut dins del treball històric, en comparació als períodes anteriors i posteriors"; veg. DANTÍ, J. (1988): *Terra i població al Vallès Oriental. Època Moderna. El creixement Demogràfic i Econòmic als segles XVI i XVII*. Ajuntament de Santa Eulàlia de Ronçana, p. 9. Una dècada més tard, Albert GARCÍA ESPUCHE ho continua constatant: "Durante mucho tiempo los siglos XVI y XVII de la historia de Cataluña han merecido una atención escasa y un juicio poco favorable por parte de la historiografía catalana"; veg. GARCÍA ESPUCHE, A. (1998): *Un siglo decisivo. Barcelona y Cataluña. 1550-1640*. Madrid: Alianza Editorial, p. 13.

³ VICENS VIVES, J. (1948): *Notas sobre el desarrollo de la historiografía de la edad moderna en Barcelona*. Zaragoza: Consejo Superior de Investigaciones Científicas, p. 19. Amb paraules

BALANÇ BIBLIOGRÀFIC

---

persona de Joan Reglà, deixeble d'aquell, qui demostra ser un dels historiadors més indicats per començar a fer aquesta “futura investigació sistemàtica” dels dos segles, fet que es materialitza els anys 50 amb *Els Virreis de Catalunya* i *Felip II i Catalunya*.⁴

Tot i reconèixer que s'havia produït una certa recuperació en relació al segle XV, la visió socioeconòmica que Reglà ofereix dels dos segles és bastant negativa. Després d'haver consultat centenars de documents, no troba indicis d'activitats econòmiques rellevants. Aquesta negativitat afegida al desconeixement que es tenia sobre aquell període contribueix a donar injustament una imatge de decadència i obscuritat a gairebé dos-cents anys de la nostra història.

Poc abans de la crida de Vicens Vives, Jaume Carrera Pujal va escriure la seva *Historia política y económica de Cataluña*, on recull dades abundants sobre els segles XVI i XVII. Aquest autor dóna una imatge més optimista pel cinc-cents, defensant que l'economia catalana passa per un bon moment a mitjans del segle XVI, i que fins a principis del sis-cents, a partir de l'any 1637, “no puede hablarse de verdadera decadencia”.⁵ Aquesta visió més positiva de la realitat d'aquell període és el punt de partida bàsic del nostre treball d'investigació. Altrament no podem entendre, com veurem més endavant, l'augment de terra de conreu, guanyada al bosc i a l'erm, i l'oferta de treball, absorbida per una gran quantitat d'immigrants francesos o d'altres procedències –València, Mallorca, Andorra, la Vall d'Aran o la Segarra–, que trobem ja a la primera meitat del segle XVI al Penedès, a partir de la consulta dels manuals notariais.

---

d'aquest autor: “Respecto a estas dos centurias, la tarea es muy árida y desagradable. Centenares y centenares de registros se guardan en la sección de Lugartenencia del Archivo de la Corona de Aragón, vírgenes de toda curiosidad, preciosísima fuente de información. Se trata de un campo tan inexplorado, salvo en lo referente a los episodios críticos de la época –guerras de Secesión y Sucesión– que, con franqueza, sólo creemos que sería posible, de momento, practicar algunos sondeos y establecer los primeros jalones de una futura investigación sistemática. No estimo aconsejable, pues, en este caso particular, el establecimiento de un equipo de trabajo, sino aprovechar alguna vocación heroica que arremetiera contra aquella muralla de millones de documentos”.

⁴ REGLÀ, J. (1956/1987): *Els Virreis de Catalunya*. Barcelona: Vicens Vives. Col·lecció Història de Catalunya, vol. 9; (1956): *Felip II i Catalunya*. Barcelona:

⁵ CARRERA PUJAL, J. (1946-1947): *Historia política y económica de Cataluña*. Barcelona: Ed. Bosch, vol. I, p. 27.

BALANÇ BIBLIOGRÀFIC

L'obra de Pierre Vilar, *Catalunya dins l'Espanya Moderna*, marca indiscutiblement un abans i un després en el panorama historiogràfic català.⁶ El seu estudi "El medi històric", títol del volum II d'aquella obra, continua essent de referència obligada per la interpretació que ofereix dels segles XVI i XVII.⁷ Es recolza, com el mateix Vilar reconeix, en l'obra de Jaume Carrera Pujal, amb almenys una quarta part de les notes que hi remet. Vilar reconeix la vàlua d'aquesta informació, però la troba "imperfecta" perquè Carrera Pujal es basa principalment en documentació "oficial", i marcadament barcelonina.⁸ El mateix passa amb les dues obres abans esmentades de Joan Reglà, basades principalment en la documentació "oficial" consultada als grans arxius generals.⁹ Tant Carrera Pujal com Reglà deixen la informació notarial en un marcat segon pla. El resultat només pot ser la generalització de situacions vàlides per a una mostra limitada, fet que es contraposa amb la gran diversitat de situacions i tendències que es produeixen en aquells dos segles.¹⁰ Diferents treballs sobre els segles XVI i XVII, com veurem quan parlem de la història local, demostren que l'anàlisi de la documentació notarial resulta més eficaç per entendre i aprofundir en els canvis socioeconòmics "des de sota". En aquesta línia d'investigació hem de situar la nostra tesi, basada en la consulta d'escriptures notariales d'àmbit local.

---

⁶ VILAR, P. (1966): *Catalunya dins l'Espanya moderna*, vol. III. Barcelona: Edicions 62. L'obra és escrita primer en francès (1962) i després traduïda al català per Eulàlia Duran (1964).

⁷ Així ho posa de manifest GARCÍA CÁRCEL, R. (1985): *Història de Catalunya, siglos XVI-XVII*. Vol I. Barcelona: Ariel, p. 8: "Hoy, para el conocimiento de los siglos XVI y XVII –y, por supuesto, del siglo XVIII–, siguen siendo las mejores obras el segundo volumen de *La Catalunya dins l'Espanya moderna* y el libro de Elliott, *La revolta catalana*, con más de veinte años a sus espaldas". També DANTÍ, J. (1988): *Terra i població al Vallès Oriental...*, p. 9: "Així, tot i tractant-se d'una obra cabdal, l'estudi de P. Vilar (...) <<El medi històric>>, segueix essent insubstituïble després de més de vint anys de la seva primera edició". El mateix reconeix GARCÍA ESPUCHE, A. (1998): *Un siglo decisivo...*, p. 14: "De hecho, fue Pierre Vilar quien estableció la imagen de los siglos XVI y XVII que todavía hoy se mantiene como referencia obligada". No obstant, García Espuche fa matisacions en la periodització que d'aquell segle proposà Vilar.

⁸ VILAR, P. (1966): *Catalunya dins l'Espanya moderna*, vol. III. Barcelona: Edicions 62, p. 239, nota 9: "Ja hem indicat el que nosaltres devem a aquesta obra molt imperfecta, però molt àmplia, que representa una llarga investigació de la documentació oficial catalana, i sobretot barcelonina. Emprèn l'estudi a partir del segle XVI i pel que es refereix a aquest, es limita gairebé exclusivament a la documentació municipal".

⁹ Es tracta bàsicament de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, concretament les sèries del Consell d'Aragó i de la Cancelleria.

¹⁰ Al respecte, veg. DANTÍ, J. (1988): *Terra i població al Vallès Oriental...*, op.cit., p. 10.

Del treball de Vilar anteriorment esmentat, destaquem la petita síntesi que aquest autor fa de la Catalunya agrària del cinc-cents, on comparteix la tesi majoritàriament acceptada que, després de la Sentència Arbitral de Guadalupe (1486), Catalunya experimenta “una immediata prosperitat rural”. Tot i així, planteja alguns dubtes que li permeten, amb interrogant, parlar d’una persistència de les crisis. L’anàlisi que fa Vilar de la situació agrària, de l’estructura agrària i de l’augment demogràfic del cinc-cents ofereix un camp obert a l’estudi dels inicis d’aquesta probable prosperitat rural, sense evitar-ne les objeccions. Aquest és un dels punts de partida del nostre treball d’investigació, necessari d’analitzar, encara que sigui de manera genèrica.

Vilar planteja vies d’estudi en parlar de la nova situació social del camp català, sorgida arran de la Sentència, amb el reforçament dels pagesos de mas, la necessitat d’artigar i de repoblar després de la crisi demogràfica i agrària, l’augment de la tala d’arbres per construir vaixells a la Drassana Reial de Barcelona i a algunes platges del litoral per la flota reial, els preus del blat, i fa notar que aquests canvis ja s’inicien a les primeres dècades del segle XVI, en què es viu una relativa prosperitat, gairebé de renaixement. Però no hi profunditza. De fet, no utilitza fonts primàries sobre els tres segles moderns, sinó que es basa en les nombroses dades aportades per Carrera Pujal, com ja hem comentat, i també les de Robert Sidney Smith i Fernand Braudel sobre economia, o les de Jordi Nadal i Emili Giralt sobre la incidència de la immigració francesa o occitana en la recuperació demogràfica de Catalunya. En tots aquests aspectes fem incidència nosaltres en el nostre treball, com més endavant comentarem, amb documentació notarial bàsicament eclesiàstica. El treball de Vilar, centrat bàsicament en l’estudi del segle XVIII, desvetlla la recerca sobre aquell segle, situació que no es donà amb la mateixa intensitat pels segles XVI i XVII.

Després del treball de Pierre Vilar, s’han dedicat alguns treballs de síntesi, tesis de doctorat i de llicenciatura a l’estudi d’aquests dos segles moderns. Entre els treballs més rellevants sobre el marc agrari i la història local, destaquem especialment les aportacions d’Eva Serra, Montserrat Duran i Jaume Dantí.

BALANÇ BIBLIOGRÀFIC

Aquests treballs, als quals ens referirem sovint, són un punt de partida i també de comparació del nostre treball d'investigació.

L'any 1973, Eva Serra començà a treballar en el que seria la seva tesi de doctorat el 1978, *Pagesos i senyors a la Catalunya del segle XVII. Baronia de Sentmenat (1590-1729)*, dirigida per Emili Giralt, i revisada i publicada una dècada més tard, el 1988.¹¹ És un estudi a tres nivells: el marc jurídic feudal, la producció agrària i la renda i les relacions de classe. Serra dedica aquest treball acadèmic a les relacions entre senyors i pagesos i a la recomposició del sistema feudal després de les guerres pageses dels segles XIV-XV. La documentació consultada, localitzada sobretot en arxius eclesiàstics i patrimonials, li permet de fer una aproximació en el terreny de l'economia agrària, i analitzar les condicions agràries, socials i econòmiques generals de Catalunya en el decurs dels segles XVI i XVII. El resultat és un estudi sistemàtic de la producció agrícola i de les relacions de producció del cinc-cents i del sis-cents enfocades des de l'òptica estadística, social i institucional. De Serra, hem pres el plantejament metodològic de treballar la societat i l'economia agràries al segle XVI i XVII des de la localitat, i abordar la temàtica des de tots els aspectes amb la voluntat d'oferir una visió holística i integradora d'aquella realitat. En el seu treball, Serra planteja l'enllaç entre la crisi del segle XV i la recomposició de la societat rural catalana del segle XVI. L'autora considera el període com una "fase fonamental de confirmació del domini que caldria seguir estudiant", diu textualment; però afegeix "No he pogut saber què passa a Sentmenat entre 1486 i 1568".¹² L'autora reconeix que es troba amb llacunes documentals difícils de salvar. "És el tipus de material localitzat el que en darrer terme dicta l'enfocament i les característiques del treball a portar a terme", diu Serra.¹³ Aquesta consideració de Serra justifica la necessària contribució a l'estudi d'aquesta primera meitat del segle XVI català, i ens proporciona un bon argument per fer-ho des de la nostra localitat. D'una banda, forma part de l'opció temporal on situem el nostre treball d'investigació,

---

¹¹ SERRA, E. (1988): *Pagesos i senyors a la Catalunya del segle XVII. Baronia de Sentmenat 1580-1729*. Barcelona: Crítica.

¹² SERRA, E. (1988): *Pagesos i senyors...*, *op. cit.*, p. 402.

¹³ SERRA, E. (1988): *Pagesos i senyors...*, *op. cit.*, p. 20.

BALANÇ BIBLIOGRÀFIC

---

els segles XVI i XVII, i de l'altra podem tractar un període de temps avui encara no massa estudiat amb profunditat.¹⁴

Vist que Serra es centra més en el segle XVII, perquè la documentació consultada l'hi condueix, i que no tracta aspectes com el crèdit, més concretament la compravenda de censals, nosaltres treballarem el segle XVI, a més del XVII, tenint en compte les possibilitats que ens brinda la nostra documentació.

La tesi doctoral de Montserrat Duran, *Renda i producció agrària (s. XVII-XVIII) a Catalunya: l'Alt Urgell, el Tarragonès, la Conca de Barberà, el Baix Empordà*, inèdita encara, s'inscriu de ple en els estudis d'història agrària i d'història local.¹⁵ Duran utilitza dades de producció de diferents patrimonis i comptabilitats de masos, al costat de capbreus, per precisar l'extensió dels conreus, la varietat i els canvis en l'estructura, que indirectament donen indicis en els canvis en les rotacions. Per a l'anàlisi de l'estructura dels conreus i veure'n la seva evolució i progressió, Duran utilitza majoritàriament capbreus del segle XVIII, i en menor quantitat del segle XVI i XVII. L'ordenació del fons de capbreus de l'AHCVP efectuat el 1997 per Carme Coll¹⁶ ens permet fer una anàlisi exhaustiva de la distribució, varietats i evolució dels conreus a partir de la consulta de capbreus des de començaments del segle XV, fins al segle XVII i XVIII relatius al terme de Subirats i alguns pobles de la localitat.

L'obra de Jaume Dantí, *Terra i població al Vallès Oriental. Època moderna*,¹⁷ s'afegeix als treballs que pretenen omplir un buit en els estudis agraris dedicats als segles XVI i XVII, especialment en els aspectes econòmics i socials, al qual ens referirem sovint. A la vegada, en la línia de Montserrat Duran, potencia els estudis d'història local centrant l'anàlisi documental en un marc coherent i diferenciable com és la comarca, establint comparacions amb altres

---

¹⁴ Això no obstant, comptem, amb la tesi de doctorat de Pere Gifre (2009) sobre la Vegueria de Girona, dirigida per Eva Serra. Veg. GIFRE, P. (2009): *En la prehistòria dels hisendats. De senyors útils a propietaris. (Vegueria de Girona, 1486-1720)*. V. I i II. Girona: Universitat de Girona, Facultat de Lletres. Tesi de Doctorat.

¹⁵ DURAN, M. (1984): *Renda i producció agrària (s. XVII-XVIII) a Catalunya: l'Alt Urgell, el Tarragonès, la Conca de Barberà, el Baix Empordà*. Tesi doctoral, UAB.

¹⁶ COLL, C. (1997): *Capbreus s-XIV-XIX*. Tarragona: Departament de Geografia i Història de la Universitat Rovira i Virgili. Treball de Màster en Arxivística.

¹⁷ DANTÍ, J. (1988): *Terra i població al Vallès Oriental...*, op. cit.

BALANÇ BIBLIOGRÀFIC

---

realitats comarcals i precisant aquells aspectes considerats generals per a Catalunya, sense perdre de vista el context espanyol i europeu. El treball de Dantí és primordial per emmarcar la nostra recerca.

Dantí escriu una història demogràfica, econòmica i social de la comarca del Vallès Oriental al llarg de dels segles XVI i XVII, i mostra l'evolució de la població, de la producció i els intercanvis del Vallès en aquests dos segles. El seu plantejament metodològic es basa en l'anàlisi del "creixement", exposada per Vilar,¹⁸ entesa com "l'evolució tendencial dels principals factors en contínua interacció".¹⁹ Aquest mateix plantejament observem en els treballs de Núria Sales, Eva Serra i Montserrat Duran, i és una de les tendències metodològiques dominants fins a l'actualitat. El resultat és un treball qualitatiu, i a la vegada quantitatiu, que enllaça la demografia amb l'economia, observant una constant interacció entre població i producció, i aprofundeix en l'endeutament pagès, individual i col·lectiu, tema cabdal en les recerques sobre el món rural, així com en el pes que representa per a la població pagesa el règim senyorial. En definitiva, intenta fer una anàlisi global de l'economia de la Comarca, i reconeix que l'aproximació als diferents aspectes li impedeix de fer un aprofundiment exhaustiu en algun d'ells. En el capítol III del seu llibre, *Evolució econòmica*, Dantí fa una anàlisi de l'evolució econòmica de la comarca del Vallès centrant-se en un aspecte bàsic pel coneixement de l'economia rural, el de la producció, accentuant l'anàlisi quantitativa i l'extrema qualitat de les fonts. Seguint Dantí, aquesta línia d'investigació es posà de manifest en diferents treballs, com els

---

¹⁸ VILAR, P. (1976): *Crecimiento y desarrollo. Economía e historia. Reflexiones sobre el caso español*. Barcelona: Ariel, p. 17-105.

¹⁹ Jaume Dantí diu que "la conclusió de la interacció és la que sembla desprendre's del <<III Coloquio de metodología Histórica aplicada. Agricultura y Población en la Época Moderna>>, La Coruña, 26-29 de setembre 1984"; veg. DANTÍ, J. (1988): *Terra i població al Vallès Oriental...*, p. 155. Per la seva part, Assumpta Serra i Clota té en compte aquest plantejament en el seu treball pel Collsacabra, i ho mostra especialment en l'estudi de la configuració de l'espai geogràfic de dita subcomarca. A l'apartat "La població i el medi geogràfic" escriu: "Cada vegada més, a mesura que se succeeixen els estudis, es tendeix a interrelacionar el medi geogràfic amb l'assentament de la població tot incidint en l'estructuració econòmico-social i fins i tot política. (...) Aquesta tendència de l'estudi de l'espai com un element més a tenir en compte en l'economia o en la política no és nova, és només una nova versió de l'estudi de l'espai introduït per l'escola anglesa"; veg. SERRA i CLOTA, A. (1990): *La comunitat rural a la Catalunya Medieval: Collsacabra (S. XIII-XVI)*. VIC: Editorial Eumo, p. 21.

BALANÇ BIBLIOGRÀFIC

---

estudis presentats al *Prémier Congrès National de l'Association Française des Historiens Économistes* (1969), en els presentats a les *Actes du Colloque préparatoire (30 juin-1er et 2 juillet, 1977) au VIIe Congrès International d'Histoire Economique* (1978), i en els estudis presentats al *I Col.loqui d'Història Agrària* celebrat a Barcelona (1978).

Les diferents aportacions de Dantí sobre l'estructura de la propietat, l'estudi sobre els tipus de conreus, les tècniques de conreu i la producció agrícola dels segles XVI i XVII, així com la seva metodologia, la voluntat d'oferir una visió global de conjunt, que permeti la generalització, són aspectes indispensables per a la realització del nostre treball de recerca.

Tot i aquests treballs suara esmentats, fins fa relativament poc ha persistit la consideració de període d'obscuritat i de decadència amb què es referien per aquells dos segles Joaquim Nadal, amb *Dos segles d'obscuritat (XVI i XVII)*,²⁰ i Núria Sales amb *Els segles de la decadència. Segles XVI-XVIII*.²¹

La seguretat a què al·ludia Joaquim Nadal anima a diversos historiadors a emprendre el camí de la investigació sobre aquells dos segles. En són un bon exemple els ja esmentats treballs de Montserrat Duran i Jaume Dantí. També destaca Ricardo García Cárcel, amb la seva *Història de Catalunya, siglos XVI-XVII*.²² Aquest autor parteix del seu propi treball als arxius i biblioteques de Barcelona i s'afegeix a la investigació empresa per joves universitaris sobre aquest període. Admet, amb paraules seves, que “no es un manual de síntesis al

---

²⁰ NADAL I FARRERAS, J. (1979): *Dos segles d'obscuritat (XVI i XVII)*, Barcelona: Dopesa. 2, Col.lecció Conèixer Catalunya. Amb paraules d'aquest autor: “Que la modèstia i petitesa d'aquest volum, bona prova del poc que sabem dels segles XVI i XVII, serveixi d'estímul i d'asperó per a tots aquells que no gosen endinsar-se en l'estudi d'aquesta època, però s'hi senten atrets, que tinguin l'absoluta seguretat que llurs esforços, per petits que siguin, seran compensats amb escriure”.

²¹ Al final del llibre, Núria Sales insisteix en la consideració que Joan Reglà fa dels segles XVI i XVII, com el període més inexplorat de la història de Catalunya. I en clara advertència al títol *Dos segles d'obscuritat* del llibre de Joaquim Nadal, escriu: “Dos segles d'obscuritat als quals no faig sinó afegir la penombra, les pampallugues i les tenebres d'algun interrogant, però que, al llarg dels prop de cinc anys que n'ha durat la preparació, no m'han deixat gaire lleure ni esma pel menys inexplorat potser dels segles de la nostra història”; veg. SALES, N. (1989): *Els segles de la Decadència (segles XVI-XVIII)*, vol. IV de *Història de Catalunya*, dirigida per Pierre Vilar. Barcelona: Edicions 62, p. 439.

²² GARCÍA CÁRCEL, A. (1985): *Història de Catalunya, siglos XVI-XVII*. Vol I. Barcelona: Ariel. Ens remetem especialment al seu pròleg.

uso, porque el nivel de investigación sobre los siglos XVI y XVII de que partimos era tan pobre, que todo intento de síntesis estaba condenado al raquitismo”. El relleuament de la investigació sobre aquesta època, i el seu propi estudi, li permeten cobrir “algunos de los múltiples flancos problemáticos de los siglos XVI y XVII”. La seva obra pretén superar “la deformación tradicionalmente impuesta por el centralismo barcelonés en la historia de Cataluña”, la qual cosa li ha implicat “echar mano con frecuencia de la abundante y dispersa historiografía local”, massa menystinguda, segons diu Núria Sales,²³ per l’academicisme de la història oficial. Aquest és un dels punts de partida del nostre treball: treballar la historiografia local, especialment amb arxius notariais, com expliquem més endavant. L’autor revisa el tòpic del segle XVI d’expansió i el XVII de decadència. Fa interpretacions que responen a una profunda reflexió sobre l’etapa moderna de Catalunya.

En ferma contraposició a la injusta visió d’obscuritat i decadència per aquells dos segles, Albert García Espuche, recuperant l’optimisme de Carrera Pujal, parla d’un segle decisiu, referint-se al període comprès entre 1550-1640, per a l’economia catalana. I addueix que les bases d’aquesta recuperació calia buscar-les a la primera meitat del segle XVI. “La primera mitad del siglo XVI – escrivia– fue una etapa de recuperación, en la que lentamente se pusieron las bases para una transformación económica sólida”. Explica que a partir de 1550 es donaren canvis notables i que s’acceleraren alguns processos ja presents “de forma decisiva”.²⁴ Els processos ja presents que s’acceleraren a partir de 1550 foren, seguint aquest autor, les transformacions demogràfiques, l’augment de la immigració francesa, el canvi de direcció dels viatges per mar, i el creixement industrial de les poblacions properes a Barcelona. Les evidències documentals mostraven que tot el canvi ja estava consolidat vers el 1600. Aquesta era la raó per la qual García Espuche concentrava els seus esforços en l’estudi dels documents dels volts del canvi de segle, vers la dècada dels anys noranta del segle XVI. Partia bàsicament de la documentació d’arxius notariais.

---

²³ SALES, N. (1984): “Bruixes, per exemple”, a *L’Avenç*, 72 (juny 1984).

²⁴ GARCÍA ESPUCHE, A. (1998): *Un siglo decisivo...*, op. cit., p. 22.

De nou ens trobem amb un treball on es diu que la base d'aquella “transformación económica sólida” cal buscar-la a la primera meitat del segle XVI, però no s’hi aprofundeix, com tampoc no ho fa Eva Serra, per falta de documentació, ni tampoc no ho fan Jordi Nadal i Emili Giralt en el seu estudi sobre la immigració francesa a la Catalunya dels segles XVI i XVII. Aquest és l’inici del marc temporal on concentrem l’estudi del nostre treball de recerca. I ho podem fer des de la localitat. La base d’aquesta transformació demogràfica i econòmica no només l’hem de buscar en la primera meitat del segle XVI, sinó a partir dels estudis microhistòrics. És en els arxius notariais on trobem els documents que ens proporcionen les dades d’aquella base, i l’estimem decisiva també perquè precisament és la *base* de la recuperació econòmica, sense la qual no s’hauria produït cap transformació posterior. En aquesta afirmació fonamentem la nostra primera hipòtesi de treball.

Albert García Espuche parla d’empreses constructores pel “segle decisiu” de 1550-1660, i les busca fora de la ciutat de Barcelona, en ciutats secundàries, i al camp: construccions o ampliacions d’esglésies, etc. I nosaltres ens preguntem per què no tractar aquest camp d’anàlisi des de la primera meitat del segle XVI. La nostra documentació, de base fonamentalment notarial, ja ens dóna mostres del seu caràcter significatiu per a la nostra localitat. Entre 1536-1548 una allau de francesos, en total una setantena, entre els quals hi ha picapedrers i mestres de cases, passen per la parròquia de Sant Pere de Lavern, i fan obres d’ampliació en masos, com les del mas Massaguer (1548). Entre 1536-1548 trobem 3 forns de rajoles i teules en plena activitat, on hi treballen immigrants de diferent procedència (València, França...). Alguns centres urbans creixen notablement entre 1515-1535, com la vila de Sant Sadurní de Subirats. Al camp hi ha molta activitat econòmica –s’artiguen peces de bosc i erm–, amb mà d’obra barata i suficient que els pagesos de mas saben aprofitar pel seu benefici. El nostre treball posa en evidència que aquesta activitat per tot el segle XVI i analitza la continuïtat d’aquesta inèrcia pel segle XVII. L’estudi de García Espuche ens proporciona una sòlida base en relació a la reorganització econòmica catalana, i ens dóna idees per

BALANÇ BIBLIOGRÀFIC

---

aprofundir en les diferents activitats econòmiques que trobem també al terme de Subirats: el treball del tèxtil, el vidre, la construcció, el vi i l'aiguardent.

Pere Gifre ha dedicat diferents treballs a l'estudi dels segles XVI i XVII. A la *Història de la Catalunya Moderna*,²⁵ obra de síntesi que ofereix una visió integradora de l'evolució històrica del segle XVI al segle XVIII, Gifre presenta un estudi de l'economia i la societat catalana dels segles XVI i XVII, el qual ens serveix de base per al nostre treball. Entre d'altres, Gifre recull les aportacions de Jordi Nadal i Emili Giralt sobre demografia, especialment sobre el fenomen de la immigració francesa, i que nosaltres també tenim en compte per tractar la població i la immigració. Fa referència també al treball de Montserrat Duran en relació a la producció agrària i a l'evolució de la renda feudal a Catalunya entre 1500 i 1799, assenyalant la diferent interpretació a què arriba Eva Serra sobre les causes de la caiguda de la renda, les quals cal buscar en la resistència pagesa en forma de frau en el pagament dels drets, més que no pas en les contingències climatològiques o epidèmiques, raons que creu prou explicatives. Gifre fa referència també a la visió matisada d'Eva Serra sobre la victòria pagesa en relació a la Sentència Arbitral de Guadalupe, la qual d'una banda, segons aquesta autora, reafirma el sistema feudal i de l'altra possibilita que els pagesos puguin alliberar-se de la seva condició servil, però que, tot i iniciar una nova etapa en les relacions socials del camp català, manté les diferències entre senyors i pagesos. Gifre fa referència també a les dades aportades per Albert García Espuche, les quals replantegen la periodització efectuada per Pierre Vilar pel segle XVI. La tesi de doctorat de Gifre omple un buit en el coneixement del període comprès entre la Sentència Arbitral de Guadalupe (1486) i la primera meitat del segle XVI sobre la formació dels pagesos de mas a la vegueria de Girona, els quals han passat de ser pagesos de remença a acumular dos, tres o quatre masos, fins a acabar essent ciutadans honrats els segles XVII i XVIII. Aquest material ens proporciona un punt de comparació, especialment pel que fa al procés de diferenciació pagesa a inicis del segle XVI.

---

²⁵ ALBAREDA, J., GIFRE, P. (1999): *Història de la Catalunya Moderna*. Barcelona: Ediuoc i Enciclopèdia Catalana.

BALANÇ BIBLIOGRÀFIC

Entre els treballs més recents, volem destacar el de Joan Giménez Blasco per al Mataró del segle XVII.²⁶ Ens hi referirem repetides vegades en el nostre treball d'investigació. És un bon exemple de com es pot treballar la història local a partir de dos espais, el marc agrari i el marc urbà, d'aquella ciutat. Ens proporciona informació sobre el paisatge i les activitats econòmiques a l'àmbit rural –especialment amb l'anàlisi de l'artigatge del bosc, les masies, les aigües i els molins–, els tipus de conreu i l'estructura de la propietat. En aquest treball, Giménez Blasco tracta l'activitat de l'apicultura. Aporta dades documentals interessants sobre el nombre d'eixams, la mel i la cera, el testimoni d'objectes llistats als inventaris, que confirmen el seu consum quotidià, i notícies sobre embarcacions amb destinacions diverses d'aquelles mercaderies, i alguns dictàmens o prohibicions municipals que acotaven l'espai del cultiu de les abelles. En el nostre cas, la documentació de què disposem permet endinsar-nos en el tema de l'apicultura a partir de la primera meitat del segle XVI. Disposem de diverses referències a cases o eixams d'abelles en els inventaris *post mortem* dels masos del terme de Subirats, i també a compravendes, la qual cosa ens indica que el cultiu de la mel era generalitzat i molt popular. D'aquesta manera, les dades que aportem sobre aquest cultiu ens permeten analitzar significativament la seva presència en les rendes senyorials, en forma de pagament de cens amb parts de cera per fer ciris, molt preuats per l'església, i també sobre el seu comerç al Penedès.

En aquest balanç bibliogràfic, no pot faltar tampoc una referència als treballs sobre la població i immigració als segles XVI i XVII. Al tema de la immigració francesa, des del treball pioner d'Enric Moreu-Rey,²⁷ s'hi han dedicat molts estudis en els últims cinquanta anys.²⁸

---

²⁶ GIMÉNEZ BLASCO, J. (2001): *Mataró en la Catalunya del segle XVII*. Mataró: Caixa d'Estalvis Laietana.

²⁷ MOREU-REY, E. (1959): *Els immigrants francesos a Barcelona (segles XVI al XVIII)*. Barcelona: IEC.

²⁸ Per a una informació més exhaustiva, veg. el balanç bibliogràfic de GUAL, V. (1995): "Demografia en els segles XVI i XVII. Els occitans", dins *Atles d'Història de Catalunya*. Barcelona: Edicions 62, p. 138-139 i 283.

Volem destacar les aportacions de Jordi Nadal a l'estudi de la població catalana als segles XVI i XVII, i del mateix Jordi Nadal i Emili Giralt en relació a la immigració francesa a Catalunya als segles XVI i XVII.²⁹ Aquests dos autors fan una aportació decisiva i força completa sobre el coneixement de la immigració francesa a Catalunya com a destinació, i en determinen l'ocupació professional i la procedència, acotant-la cronològicament. De fet, l'estudi es centra bàsicament en el segle XVII, especialment a partir de l'anàlisi de la matrícula de francesos de 1637, però no tant al segle XVI, i menys encara a la primera meitat d'aquell. Tampoc no tracta temes com la relació amo-mosso que, com assenyala Jaume Codina, és clau per entendre la nova realitat social que es produeix al camp del cinc-cents.³⁰ En aquest treball, ens hi referim reiteradament quan desenvolupem l'apartat sobre població i immigració en el nostre treball, i és un punt de partida i de comparació.

I.2. EN EL MARC DE LA HISTÒRIA AGRÀRIA

Un dels marcs d'estudi del nostre treball és la història agrària. L'estudi de l'economia i de la societat ha motivat un interès creixent pels temes agraris, de forma gradual. Els nous corrents historiogràfics, interessats en donar una visió total de la història, han possibilitat que el món rural hagi deixat de ser un tema d'estudi marginal pels historiadors.³¹ Des dels anys cinquanta, s'han anat celebrant diversos col.loquis i congressos, i s'han publicat diversos articles i revistes que tenen com a objecte d'estudi temes relatius a la història agrària, fins arribar a la consolidació d'aquesta disciplina a l'actualitat. Aquesta ofereix un

---

²⁹ NADAL, J. (1985): "La població catalana als segles XVI i XVII", dins *Història de Catalunya*, IV. Barcelona: Salvat, p. 48-63. NADAL, J. i GIRALT, E. (1960): *La population catalane de 1553 à 1717. L'immigration française et les autres facteurs de son développement*. París: Sevpen. [Trad. al català (2000): *Immigració i redreç demogràfic. Els francesos a la Catalunya dels segles XVI i XVII*. Vic: Edit. Eumo].

³⁰ CODINA, J. (1971): *El Delta del Llobregat i Barcelona. Gèneres i formes de vida dels segles XVI al XX*. Barcelona: Ariel, p. 36-39.

³¹ GIRALT, E. (2005): <<Pròleg>>, dins *Història Agrària dels Països Catalans. Antiguitat*, Vol. I. Barcelona: Publicacions i edicions de la Universitat de Barcelona, p. 7-15.

BALANÇ BIBLIOGRÀFIC

---

camp temàtic i temporal molt ampli, que va des d'aspectes generals a particulars, i des de les èpoques més antigues fins a l'actualitat.

A casa nostra, fins al treball de Pierre Vilar pel segle XVIII, la història agrària com a disciplina, amb entitat pròpia i objecte d'atenció i estudi, estava pràcticament marginada.³² Entre els seus pioners, convé destacar Emili Giralt, qui ha donat un gran impuls a aquest tipus de treballs. El 1962, publica l'opuscle *Los estudios de historia agraria en España desde 1940 a 1961. Orientaciones bibliográficas*, on constata que la bibliografia específicament agrarista era insignificant. A la "Presentació" del primer número de la revista *Estudis d'Història Agrària*, quinze anys més tard, s'assistia a un nou panorama historiogràfic on hi havia influït –amb paraules d'Emili Giralt– la "regionalització" dels estudis històrics i la valoració dels "estudis locals" com un mitjà imprescindible per arribar en profunditat al coneixement de moltes situacions històriques".³³ Aquest llarg recorregut culmina amb l'elaboració d'una obra col·lectiva, la *Història Agrària dels Països Catalans*, iniciada el 2005, i dirigida al final per Josep M. Salrach, de la qual el volum III està dedicat a l'Edat Moderna. Aquest volum III, especialment els apartats dedicats als segles XVI i XVII, és un gran treball de síntesi, imprescindible per fer la nostra tesi.

Si bé l'especialització d'Emili Giralt s'ha encaminat més aviat vers l'estudi agrari del segle XVIII, l'autor també ha tractat qüestions socioeconòmiques relatives al període dels segles XVI i XVII. Destaquem el seu article "En torno al precio del trigo en Barcelona durante el siglo XVI".³⁴ Les seves aportacions són un referent indiscutible per als estudis d'història agrària i constitueixen un bon marc per al nostre treball.

---

³² SERRA, E. (1988): *Pagesos i senyors...*, *op. cit.*, p. 20.

³³ GIRALT, E. (2005): <<Pròleg>>, dins *Història Agrària dels Països Catalans. Antiguitat*, Vol. I..., *op. cit.*, p. 7.

³⁴ GIRALT, E. (1958): "En torno al precio del trigo en Barcelona durante el siglo XVI", a *Hispania*, núm 70, XVIII, p. 38-61.

I.3. DES DE L'ÀMBIT DE LA HISTÒRIA LOCAL

Al llarg de la dècada dels anys 1970, s'intensifiquen els estudis sobre història local. La reorganització dels arxius històrics comarcals, així com alguns d'eclesiàstics i privats, des de finals d'aquesta dècada, ha permès als estudiosos interessar-se pels documents més propers. Per a molts, la història local és la més accessible perquè és propera a casa, al lloc on es viu. Com planteja Carol Kammen, la quantitat i la qualitat força desigual d'aquests treballs localistes, sovint fets per *amateurs*, alguns erudits afeccionats i altres llicenciats, plantegen una sèrie de qüestions als historiadors universitaris i s'enceta una discussió oberta sobre la necessitat i la producció de la història local.³⁵

Joaquim Nadal i Farreras, en el seu article "Els problemes de la història local", fou un dels primers en remarcar la importància de la història local per a la historiografia catalana. Aquest autor parla de "les possibilitats que ofereix per a la Història l'existència de diverses i importants fonts documentals" locals, en defensa de la utilitat instrumental de la documentació històrica. Recorda que "la història és interpretació d'uns mecanismes, i això depassa els límits de la simple descripció".³⁶ En aquest mateix sentit, Enric Ucelay Da-Cal insistí en el fet que un estudi d'història local no es pot reduir a recollir dades sense cap aprofundiment interpretatiu. En tot cas, és només un recull de dades d'història local, i l'estudi queda per fer.³⁷

Per la seva banda, Núria Sales va fer una defensa de la microhistòria, concretament dels estudiosos locals, en el seu article "Bruixes per exemple". Sales diu que la microhistòria és rica en dades, i també en deduccions d'ordre general, i

---

³⁵ KAMMEN, C. (1986/2003): *On doing Local History*. Nashville, Tennessee: American Association for State and Local History.

³⁶ NADAL I FARRERAS, J. (1977): "Els problemes de la història local", *L'Avenç*, 2 (maig). Barcelona: Edit. Lavenç, p. 14-16.

³⁷ UCELAY DA-CAL, E. (1985): "Història regional, història comarcal, història local", dins J. FONTANA, E. UCELAY DA-CAL, J.M. FRADERA (1985): *Reflexions metodològiques sobre la història local*, p. 13-26.

BALANÇ BIBLIOGRÀFIC

---

subratlla que ha estat massa despreciada per l'academicisme de la història oficial.³⁸ L'article va tenir una rèplica de Josep M. Planes i Closa amb "Sí, bruixes", on es manifesta en contra dels erudits locals, argumentant les limitacions d'aquells, que titlla de fer historietes localistes.³⁹

El 1984, amb la finalitat d'impulsar els estudis d'investigació i els de divulgació d'abast local i comarcal, es constitueix el Cercle d'Estudis Històrics i Socials de Girona. El mateix any, el Cercle, amb la intenció d'ajudar a aprofundir en els estudis locals i de trencar l'aïllament en què es troben molts investigadors i erudits locals, inicià un cicle de conferències i xerrades recollides en la publicació "Reflexions metodològiques entorn de la història local". Entre d'altres, les aportacions de Josep Fontana i d'Enric Ucelay Da-Cal despertaren l'interès en aquells sectors preocupats per la renovació historiogràfica i cultural catalana.

Josep Fontana defensà la necessitat de la història local per arribar a una millor interpretació global de la història general del nostre país. Veia en l'ús de la història local una manera de superar un model d'història de Catalunya tradicionalment centralista, "fet, vist i pensat des de la ciutat de Barcelona", el resultat del qual ha estat una història insuficient.⁴⁰ L'important per Fontana no consisteix en fer una suma d'històries locals i comarcals, sinó veure els lligams i les interrelacions que es produeixen entre totes aquestes unitats a fi de poder "explicar com i per què han passat les coses". Josep Fontana deixava clar que "la història de qualsevol localitat forma part de la història de Catalunya", i que "els

---

³⁸ SALES, N. (1984): "Bruixes per exemple", *L'Avenç*, 72 (juny). Barcelona: Edit. Lavenç, p. 7-8.

³⁹ PLANES I CLOSA, J.M. (1984): "Sí, bruixes", *L'Avenç*, 75 (octubre). Barcelona: Edit. Lavenç, p. 11-12.

⁴⁰ La superació d'aquesta insuficiència o deformació de la història catalana, centrada en la realitat barcelonina, o la història oficial, ha estat també un dels objectius de Ricardo García Cárcel, en la seva *Historia de Cataluña*. En aquest sentit, escriu textualment: "Hemos pretendido superar, a este respecto, la deformación tradicionalmente impuesta por el centralismo barcelonés en la historia de Cataluña, lo cual ha implicado echar mano con frecuencia de la abundante y dispersa historiografía local, la cual, como ha subrayado Núria Sales, ha sido demasiado despreciada por el academicismo de la historia oficial"; veg. GARCÍA CÁRCEL, R. (1985): (1985): *Historia de Cataluña, siglos XVI-XVII*. Vol I. Barcelona: Ariel. A més d'això, GARCÍA ESPUCHE, A. (1998) a *Un siglo decisivo...*, op. cit., p. 9, planteja la limitada eficàcia de fer història local deslligada de la història general, i que s'utilitzi per refermar els tòpics historiogràfics: "(...) la mayor parte de las veces se acaba construyendo o bien historia de Cataluña hecha básicamente con documentos barceloneses, o bien historia local de las diferentes poblaciones y comarcas del país, con resultados en ocasiones demasiado obedientes con los tópicos historiográficos".

BALANÇ BIBLIOGRÀFIC

---

grans corrents polítics i socials que han configurat el nostre passat i el nostre present han passat per cadascun d'aquests punts com per la ciutat de Barcelona". Fontana reclamava la necessitat d'una història policèntrica, amb una nova i rica història local que no sigui el relat dels fets dels patricis, sinó "un intent de comprendre l'evolució general des de la pròpia perspectiva". Proposa, a la manera d'Anglaterra o Itàlia, una mena d'història comarcal que ajudi a "refer una imatge real de Catalunya" i "descobrir que, sovint, el motor ha estat el camp".⁴¹

En aquest sentit, Ignasi Terrades va parlar d'una història localitzada en ambients reduïts que, a partir de realitats concretes, pot ser utilitzada per ressaltar aspectes de singularitat o per comprendre fets o tendències generals a la història. Ignasi Terrades plantejava que no es podia tractar la història local com un refugi de la general, ni la història general com una superació de la local, i escrivia:⁴²

Es tracta de considerar els fenòmens localitzats en constant diàleg amb els generals, i per això cal conèixer-los tots dos. [...] Parlar de la *realitat* és parlar amb conceptes universals, entenedors en la diversitat, de llocs o situacions concretes.

Concloïa que la materialització local de fenòmens generals podia fer comprendre més la seva força i capacitat.

Per la seva banda, Enric Ucelay Da-Cal afirmava, en termes de validesa i d'utilitat, que un treball d'història local havia de tenir una projecció més àmplia, o sigui, tendir a la generalització:⁴³

---

⁴¹ FONTANA, J. (1985): "La història local: noves perspectives", dins J. FONTANA, E. UCELAY DA-CAL, J.M. FRADERA (1985): *Reflexions metodològiques sobre la història local*, p. 5-12. Per la seva part, Ignasi Terrades comenta que la història local, associada a fonts documentals locals, té un desenvolupament important a la Gran Bretanya, i ha contribuït considerablement a les formulacions de la història general. Posa com exemple tota l'obra d'Alan Macfarlane, el qual tracta de resoldre qüestions generals d'història anglesa valent-se d'estudis localitzats, sobretot *The Origins of English Individualism*, Oxford, 1978. Veg. TERRADES, I. (1984): *El món històric de les masies*. Barcelona: Curial.

⁴² TERRADES, I. (1984): *El món històric de les masies...*, op. cit., p. 99.

⁴³ UCELAY DA-CAL, E. (1985): "Història regional, història comarcal, història local", dins J. FONTANA, E. UCELAY DA-CAL i J. Ma FRADERA (1985): *Reflexions metodològiques sobre la història local*. Girona: Quaderns del Cercle d'Estudis Històrics i Socials de Girona, núm 1, p. 13-26.

[...] tot treball local, per ésser realment vàlid, útil, ha de tenir unes hipòtesis serioses en funció de qüestions més àmplies que no pas la naturalesa estricta de l'escenari local. [...] La utilitat d'un estudi ha d'anar més enllà del seu focus d'investigació i situar la seva pregunta en un sentit més ampli, -és clar- que no cal, ni és particularment desitjable, que sigui geogràfic, sinó millor que ho fos metodològic; o sia, plantejar unes preguntes determinades, d'alguna manera genèriques, que són contestades molt adequadament amb dades d'un marc geogràficament reduït. [...] Bàsicament, doncs, l'historiador local, tant rural com urbà, ha de plantejar-se en el fons, no història local, sinó història social en un marc reduït.

La rendibilitat de la història local, segons Enric Ucelay Da-Cal, es pot incrementar si es fan i responen preguntes no només dins l'àmbit reduït del marc local sinó fent referència, en la mesura del possible, a marcs més amplis. Les afirmacions d'aquest autor porten a plantejar una altra qüestió, estretament lligada amb la necessitat de generalitzar: l'ús que es fa de les fonts locals. Explica que els resultats de les generalitzacions seran pobres, o no seran prou vàlids, si la investigació es restringeix només a l'ús de fonts documentals massa localitzades, sense tenir en compte altres fonts. Fer anàlisis d'un fet sense un enfocament més ampli que el local no només pot produir limitacions, sinó també errors. Per no caure en el perill de les falses interpretacions, i a fi que les respostes siguin adequades, Ucelay Da-Cal puntualitza que no es poden fer generalitzacions només amb l'ús d'una font documental, o fonts massa restringides a un àmbit determinat.⁴⁴

Així ho fa palès Albert García Espuche en relació a la limitada eficàcia metodològica d'alguns estudis d'investigació històrica:⁴⁵

Muchos trabajos se plantean, en sus ambiciones y títulos, como análisis globales para todo el territorio catalán, pero en realidad estudian sobre todo Barcelona. [...] La sustitución empieza en el uso de las fuentes documentales, pues pocos estudios abordan, al mismo tiempo, las fuentes barcelonesas y las otras fuentes catalanas.

---

⁴⁴ UCELAY DA-CAL, E. (1985): "Història regional, història comarcal, història local", dins J. FONTANA, E. UCELAY DA-CAL, J.M. FRADERA (1985): *Reflexions metodològiques sobre la història local*, p. 13-26.

⁴⁵ GARCÍA ESPUCHE, A. (1998): *Un siglo decisivo...*, op. cit., p. 9.

BALANÇ BIBLIOGRÀFIC

Per García Espuche, la clau per resoldre les qüestions que la recerca planteja és l'escala d'aproximació O sigui, convé tenir present els diversos macrocontextos, saber què passa al conjunt del país.⁴⁶ En aquest sentit, Enric Ucelay Da-Cal insistí en el fet d'estudiar la relació política, social i econòmica entre el punt concret de comarques i Barcelona, però també entre el punt concret que s'estudia i la realitat administrativa d'Espanya, cosa que, com diu, sovint s'oblida. Jaume Dantí, des del convenciment personal i de la constatació historiogràfica, comentava també el fet que “els grans treballs de recerca històrica s'han basat fonamentalment en l'anàlisi d'una documentació oficial o bé s'han centrat en la realitat barcelonina, i en qualsevol cas a partir dels grans arxius generals”. El resultat, com seguia dient Dantí, és “forçosament la generalització d'uns comportaments, de fet vàlids per a una mostra força limitada”.⁴⁷ Dantí remarca que aquest fet es contraposa amb la diversitat de situacions i de tendències que es produeixen en aquest període d'estudi, els segles XVI i XVII. Perquè això no ocorri, Dantí veia necessari disposar del màxim volum possible de documentació, i que aquesta a la vegada sigui de caràcter distint, per poder perfilar els moments de canvi o de desequilibri en els diversos factors que s'estudien, en aquest cas per aquests dos segles.

El marc comarcal és un espai força diferenciable que permet superar les limitacions del que pot ser un estudi d'investigació microhistòrica només a nivell local. D'aquesta manera, aquests tipus de treball permeten establir comparacions entre comarques i establir generalitzacions a nivell de Catalunya. Diferents memòries de llicenciatura i tesis doctorals han pres el marc local i comarcal com a eix territorial d'estudi. En relació a la importància de la història local pel que fa al període d'estudi del nostre treball, distingim les aportacions ja esmentades d'Eva

---

⁴⁶ Albert García Espuche estableix aquesta premissa especialment per estudiar l'economia territorial catalana a partir de 1550: “Las tesis que se defienden en este trabajo sirven para plantear la limitada eficacia de una aproximación cuyo marco sea tanto el estrecho límite de las murallas barcelonesas como la frontera de cualquiera de las comarcas catalanas. Sostenemos aquí que, a partir de 1550, se estableció en Cataluña una economía territorial en la que los grados de dependencia mutua de las partes fueron mucho más acusados que antes. Así, toda aproximación que tienda a aislar el estudio de fragmentos de territorio está casi inevitablemente condenada a no entender los cambios profundos que en esta época se produjeron”. Veg. GARCÍA ESPUCHE, A. (1998): *Un siglo decisivo...*, op. cit., p. 10.

⁴⁷ DANTÍ, J. (1988): *Terra i població al Vallès Oriental...*, op. cit., p. 11.

BALANÇ BIBLIOGRÀFIC

Serra, Montserrat Duran i Jaume Dantí, així com els treballs d'Assumpta Serra i Clota, i Pere Gifre.

Com ja hem dit, Eva Serra ha utilitzat fonts documentals localitzades sobretot en arxius eclesiàstics i patrimonials per fer una aproximació en el terreny de l'economia agrària de tres indrets del Vallès Occidental, i un del Bages. A partir de casos locals estudiats, Serra aporta dades amb la finalitat d'analitzar les condicions agràries, socials i econòmiques generals de Catalunya en el decurs dels segles XVI i XVII. El cas concret de Sentmenat li serví per aclarir la problemàtica de la liquidació general del règim senyorial, que demostra que és més aviat tardana. Això demostra que la història general es pot comprendre de moltes maneres, àdhuc amb realitats localitzades.⁴⁸

Montserrat Duran, en la seva tesi de doctorat, utilitzà dades de la història local de diferents patrimonis per precisar la producció i extensió dels conreus i comparar la producció econòmica de diferents poblacions repartides en quatre comarques, establint generalitzacions a nivell de Catalunya en la mesura que li fou possible.⁴⁹

En aquesta mateixa línia, Jaume Dantí, a la seva tesi doctoral,⁵⁰ potencia els estudis d'història local centrant l'anàlisi documental en un marc coherent i diferenciable com és la comarca del Vallès Oriental, establint comparacions amb altres realitats comarcals i precisant aquells aspectes considerats generals per a Catalunya, sense perdre de vista el context espanyol i europeu, de la mateixa manera que Goubert ho féu per al Beauvais i Le Roy Ladurie per al Llenguadoc.⁵¹ Igual que Serra, Dantí utilitzà estudis microeconòmics, com els de contractes de compravenda, establiments i arrendaments o censals de comunitats pageses per establir conjuntures a nivell general sobre la pagesia del cinc-cents i sis-cents.

---

⁴⁸ Veg. TERRADES, I. (1984): *El món històric de les masies*. Barcelona: Curial.

⁴⁹ DURAN, M. (1984): Renda i producció agrària (s. XVII-XVIII) a Catalunya: l'Alt Urgell, el Tarragonès, la Conca de Barberà, el Baix Empordà. Tesi doctoral, UAB.

⁵⁰ DANTÍ, J. (1988): *Terra i població al Vallès Oriental...*, *op. cit.*

⁵¹ GOUBERT, P (1960): *Beauvais et les Beauvaisis de 1600 a 1730, contribution à l'histoire sociale de la France du XVIIè*. París. LE ROY LADURIE, E. (1962): *Les paysans de Languedoc*. París.

BALANÇ BIBLIOGRÀFIC

Assumpta Serra i Clota, en el seu treball sobre el Collsacabra, utilitzà documentació local dispersa sobre els masos de la contrada, d'arxius particulars i d'arxius notariaus públics i eclesiàstics, per estudiar l'estructura socioeconòmica de la comunitat agrària de la subcomarca del Collsacabra, a partir de tres nuclis principals: l'Esquirol, Rupit i Taveret.⁵²

Com ja hem dit, també Pere Gifre, amb el seu treball de recerca i la seva tesi doctoral, a partir bàsicament de documentació patrimonial local, omplí un buit en el coneixement del període comprès entre la Sentència Arbitral de Guadalupe (1486) i la primera meitat del segle XVI sobre la formació dels pagesos de mas a la vegueria de Girona, que han passat de ser pagesos de remença a acumular dos, tres o quatre masos, fins a acabar essent ciutadans honrats els segles XVII i XVIII.

A tot això, cal afegir l'esforç de diferents investigadors que han fet compatible les recerques d'àmbit local i les d'àmbit més general. Exemples d'aquests historiadors els trobem en Llorenç Ferrer, Joaquim Albareda, Pere Anguera i Andreu Mayayo. Es pot constatar també la influència dels estudis locals en les dues grans síntesis d'Història de Catalunya, la de Pierre Vilar, l'editada per Edicions 62, i l'editada per l'Enciclopèdia Catalana.

Per Emili Giralt, la valoració dels "estudis locals" fou imprescindible per arribar a aprofundir en el coneixement de diverses situacions històriques, i juntament amb la "regionalització" dels estudis històrics ha suposat un pas important per avançar en els estudis d'història agrària.⁵³

Dit això, podem concloure que els estudis en història local ens permeten indagar en el nostre passat més immediat, d'interès local, però també general. Cada vegada són més els historiadors i estudiants que s'interessen per la història local, que participen en conferències sobre història local, o que utilitzen la història local en els seus treballs. Catalunya disposa d'un gran i divers patrimoni documental. A més dels documents oficials, disposem d'arxius familiars,

---

⁵² SERRA I CLOTA, A. (1990): *La comunitat rural a la Catalunya Medieval: Collsacabra (S. XIII-XVI)*. VIC: Editorial EUMO. [Publicació de la tesi doctoral de 1987, *La comunitat rural de la Catalunya central en la baixa edat mitjana: Collsacabra*, Universitat de Barcelona, 4 vols.].

⁵³ GIRALT, E. (2005): <<Pròleg>>, dins *Història Agrària dels Països Catalans. Antiguitat*, Vol. I..., *op. cit.*, p. 7-15.

BALANÇ BIBLIOGRÀFIC

---

parroquials i notarial públics, les dades dels quals ens permeten incidir en el nostre tema d'investigació i conèixer, entendre i completar el nostre passat col·lectiu.

II. PLANTEJAMENTS INICIALS

[...] *et videtur contineri in quadam venditionis instrumento de quodam parte dicti hospity per magnificum Pere Çapila mihi facto. (1567)*¹

Fet el balanç bibliogràfic, vist que són molt pocs els treballs que s'han dedicat a l'estudi del camp català dels segles XVI i XVII, i vist que els temes relacionats amb la societat i l'economia agrària d'aquell període no s'han aprofundit suficientment, especialment per la primera meitat del segle XVI, centrarem l'anàlisi de la societat i economia agràries d'aquells dos segles en el terme de Subirats, la parròquia de Sant Pere de Lavern, dins el context del Penedès i el camp català.

Sempre prenent com a base la parròquia de Sant Pere de Lavern, en alguns aspectes la documentació consultada ens permet aprofundir una mica més en el segle XVI. I en altres, ens permet acostar-nos al segle XVII. Utilitzarem sovint aquest darrer segle com un punt de referència per establir comparacions, en la mesura que ens sigui possible.

A continuació, presentem les hipòtesis, objectius i metodologia de treball que hem seguit, així com el llistat de fonts documentals que hem utilitzat per poder desenvolupar la nostra recerca.

---

¹ 7-7-1567, declaració de Pere Mestre de la Plaça, de la pr. de St. Sadurní (AHCVP, JoX, capbreu de Subirats de 1567, f. 61v-65r, foto 4928).

II.1. HIPÒTESIS INICIALS D'INVESTIGACIÓ

El nostre treball d'investigació parteix de dues hipòtesis inicials:

1. *La primera meitat del segle XVI marca l'inici d'un creixement social i econòmic important en el terme de Subirats, malgrat l'estancament que reflecteixen els fogatges.*
2. *La immigració, majoritàriament francesa o occitana, contribueix en el creixement social i econòmic del terme de Subirats al segle XVI i XVII.*

La base d'aquest creixement social i econòmic l'hem de buscar en la primera meitat del segle XVI, i a partir dels estudis microhistòrics. És en els arxius notariais –també de procedència eclesiàstica– on trobem els documents que ens proporcionen les dades d'aquell inici, i la *base* de la recuperació social i econòmica, sense la qual haurien estat difícils les transformacions posteriors.

II.2. OBJECTIUS DE TREBALL

En la formació dels objectius de treball, hem de fer la distinció entre les finalitats últimes de la nostra investigació –objectius generals– i les passes que hem de seguir –objectius específics– per a la seva consecució.

II.2.1. Objectius generals

Els objectius generals o principals d'aquesta tesi són:

1. Contribuir a millorar i completar el coneixement que es té del camp català dels segles XVI i XVII.
2. Realitzar un estudi microhistòric sobre la societat i economia del terme de Subirats, dins el marc del Penedès, pels segles XVI i XVII.

Ens hem plantejat inicialment realitzar un estudi socioeconòmic de la comunitat agrària del terme de Subirats pels segles XVI i XVII, dins el marc del Penedès. No obstant, la documentació que ens ha pervingut per aquell període relativa a les quatre parròquies que originàriament integraven el terme de Subirats presenta grans diferències i llacunes en relació a les fonts documentals i continuïtat en el temps.

En canvi, la documentació notarial de l'església parroquial de Sant Pere de Lavern ens permet fer un estudi microhistòric més homogeni i cohesionat sobre la societat i l'economia d'aquella parròquia per als segles XVI i XVII. D'aquí la nostra decisió de reduir l'escala d'observació bàsicament a la parròquia de Sant Pere de Lavern.

II.2.2. Objectius específics

Per aconseguir aquests dos objectius generals, hem plantejat sis objectius específics:

1. Realitzar un estudi microhistòric sobre la societat i economia de la parròquia de Sant Pere de Lavern, dins el context del terme de Subirats i del Penedès, per als segles XVI i XVII.
2. Buscar, seleccionar i analitzar les fonts documentals en arxius notariaus.
3. Buscar, seleccionar i analitzar les fonts documentals en arxius eclesiàstics.
4. Classificar els diferents documents existents en els manuals notariaus de la parròquia de Sant Pere de Lavern, amb la finalitat de donar resposta als objectius generals.
5. Recollir informació per realitzar l'estudi de les característiques estructurals de la propietat agrícola del terme de Subirats, a partir dels capbreus de les rendes de senyories laiques i eclesiàstiques.

6. Comparar els resultats obtinguts en cada punt del nostre treball amb altres treballs d'investigació similars realitzats en comunitats agràries d'altres indrets per als segles XVI i XVII.

Un treball socioeconòmic fet des de la localitat no pot obviar els factors extralocals que condicionen i expliquen les transformacions que es puguin observar en aquella localitat. Un exercici de microhistòria socioeconòmica com el que proposem per a la parròquia de Sant Pere de Lavern no pot deixar de banda el marc geogràfic que ens hem marcat –el terme de Subirats i el Penedès–. El nostre objectiu més general és contribuir a millorar el coneixement que es té del camp català dels segles XVI i XVII.

II.3. METODOLOGIA

El primer que hem fet és recollir informació sobre la societat i l'economia de la comunitat agrària del terme de Subirats dels segles XVI i XVII. Les fonts documentals on hem buscat aquesta informació socioeconòmica són bàsicament notariales i eclesiàstiques.

Hem fet una selecció dels documents i de la informació en funció de les necessitats del nostre treball. Hem classificat els documents d'acord amb la seva tipologia: contractes d'arrendament, dret de família i successió (testaments i codicils, inventaris, capítols matrimonials, èpoques de dot), compromisos arbitrals, crides de bans i empires, crèdit (censals, cartes de gràcia, deutoris de compravenda, préstecs), translatius de domini (compravenda i permutes de terres, masos i cases), poders o procures, etc.

Hem elaborat un índex temàtic amb una sèrie de capítols i apartats a partir de la informació i les possibilitats dels documents. A continuació, hem elaborat una sèrie de fitxes i quadres per poder treballar la informació obtinguda d'acord amb els punts exposats a l'índex temàtic.

Hem comparat els resultats obtinguts en cada punt del nostre treball amb altres treballs d'investigació similars realitzats en comunitats agràries d'altres indrets pels segles XVI i XVII. Hem consultat diferents treballs que toquen aspectes relacionats amb la societat i l'economia agràries del segle XVI i XVII, als quals ens remetem sovint en la tesi, i que ja hem esmentat en el balanç bibliogràfic. Aquests estudis serviran de referència obligada pel nostre treball de tesi.

El nostre treball parteix del plantejament metodològic que tots els factors que estudiem estan en contínua interacció. Veurem com tots els punts que exposem a l'índex temàtic són parts que s'interrelacionen i encaixen perfectament. D'aquesta manera, podrem obtenir una visió de conjunt de l'estructura social i econòmica agràries dels segles XVI i XVII partint de l'exemple de la parròquia de Sant Pere de Lavern. Per dur a terme aquest treball des d'una perspectiva globalitzadora, que permeti interrelacionar els diversos apartats del nostre índex temàtic, ha estat necessari focalitzar la recerca en un àmbit on hi ha suficient riquesa arxivística, i adaptar la investigació a les condicions del material documental localitzat. Precisament, una de les claus de la moderna metodologia microhistòrica apunta vers aquesta direcció: la reducció de l'escala d'observació, la qual permet un ric creuament de les fonts i un major acostament a l'objecte d'estudi.²

II.4. FONTS DOCUMENTALS

Per abastar tots els aspectes que hem esmentat, ha estat necessari disposar d'un conjunt considerable de fonts documentals. Antonio Eiras va posar en relleu el paper pioner de la història rural o agrària en la consulta de fonts notariales, així com en l'ús creuat i combinat d'informació documental de diferent procedència:

---

² Vegeu LEVI, G. (1993): "Sobre microhistòria", dins BURKE, P. (ed.) (1993): *Formas de hacer Historia*, Madrid, p. 138; també FARGAS, M.A. (1997): *Família i Poder a Catalunya, 1516-1626*, Barcelona: Fundació Noguera, p. 19.

fonts parroquials, senyorials, judicials, etc.³ La consulta d'aquestes fonts, de diversa tipologia documental (capbreus, compravenda de terres i masos, contractes d'arrendament, capítols matrimonials, èpoques de dot, testaments, inventaris *post mortem*, contractes d'aprenentatge d'oficis, etc.), ens han permès tractar aspectes molt concrets i fonamentals de la societat i l'economia agràries de l'època preestadística (reconstrucció de famílies, aspectes demogràfics, activitats econòmiques, cultius i collites, rendiments i tècniques de conreu, utilitatge agrari, renda de la terra, robes i objectes de la llar, etc.). Tot i la imprecisió i imperfecció de moltes escriptures, a més de les llacunes i les ocultacions, es tracta de fonts documentals importants, sovint úniques, per qualsevol treball dels segles moderns, especialment els d'història agrària i local com el nostre. A continuació, exposem les fonts documentals del nostre estudi:

- *Parroquial*. Es compon de dues sèries: a) *fons notarial*, contingut bàsicament en els manuals notarial i documentació notarial diversa –no oblidem que els preveres esdevenien notaris–; i b) *fons sacramental*, constituït pels anomenats *cinque libri*: llibres de matrimonis, baptismes, sepultures, confirmacions i comunió pastoral.
- *Senyorial*. Bàsicament capbreus.
- *Patrimonial*. Ens referim a documentació notarial diversa sobre les famílies, especialment debitoris, violaris, censals, capítols matrimonials, èpoques de dot, testaments, inventaris post-mortem i encants. Aquests documents es troben en els arxius parroquials, arxius històrics comarcals i arxius familiars o privats.
- *Municipal*. Sobretot les actes del consell de la Universitat de Subirats.
- *Judicial*. Aquí incloem els processos judicials civils i criminals.
- *Altres*. Com és el Reial Patrimoni, concretament els fogatges.

---

³ EIRAS, A. (1980): “La documentación de Protocolos Notariales en la Reciente Historiografía Modernista”. Dins *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols*, VIII. Barcelona: Col·legi Notarial de Barcelona, p. 7-27.

II.4.1. FONTS PARROQUIALS

A. Arxiu Parroquial de l'Església de Sant Pere de Lavern (APL)

Manual notarial 1536-1548
Manual notarial 1561-1579
Manual notarial 1568-1581
Manual notarial 1570-1583
Manual notarial 1604-1736
Capítols Matrimonials 1559-1697
Testaments 1584-1699
Inventaris 1565-1708
Llibre de la Confraria del Roser 1696-1740
Llibre de matrimonis 1641-1769
Llibre de baptismes 1536-1579
Llibre de baptismes 1582-1735

B. Arxiu Parroquial de l'Església de Sant Pau d'Ordal (APSP)

Llibre de Testaments I 1526-1591
Llibre de Testaments II 1624-1695
Índex llibre de sepultures 1553-1698

C. Arxiu Parroquial de l'Església de Sant Sadurní d'Anoia (APSS)

Escriptures soltes s-XVI-XIX.
Llibre de Testaments 1581-1665
Inventaris 1543-1595
Inventaris 1601-1698
Capítols Matrimonials 1387-1900
Llibres de baptismes 1567-1900
Llibres de matrimonis 1567-1900
Llibres de sepultures 1566-1900
Llibres de confirmacions 1600-1728

Les rectories eren antigues escrivanies o notaries eclesiàstiques fins almenys el segle XIX. Els manuals, lligalls i documents solts que s'hi conserven proporcionen una informació directa sobre els masos i els habitants de la parròquia, així com dels pobles del voltant. Els notaris eren els rectors respectius.

Les sèries sacramentals es van fer obligatòries a finals del Concili de Trento (1545-1563), i la normativa s'imposà a Catalunya amb el Concili de Tarragona (1564-1566),⁴ tot i que l'obligació no va ser completament difosa fins al 17 de juny del 1614, amb el *Ritual Romà* del Papa Pau V.⁵

Alguns d'aquests arxius parroquials s'han perdut, perquè han estat objecte del foc i la violència de les guerres, perquè els documents s'han dispersat o extraviat, o perquè s'han fet malbé a causa de l'abandó i la deixadesa. En tots aquests casos, el mal és irreversible, i la informació és pràcticament nul·la per alguns períodes.

En relació al Penedès, de les 67 parròquies existents a principis del segle XX -compreses entre l'Alt Penedès, el Baix Penedès i el Garraf-, han desaparegut els arxius parroquials de 24 parròquies (36%), cremats durant la guerra civil, dels quals 18 corresponen a parròquies de l'Alt Penedès.⁶

En relació a les quatre parròquies del terme de Subirats, la informació que es conserva és desigual.

D'una banda, la *parròquia de Sant Pere de Subirats* perdé la totalitat del seu arxiu, tant notarial com sacramental, cremat durant la guerra civil.

---

⁴ GUAL, V. (2008): "El punt de partida de l'agricultura moderna. De la sentència arbitral de Guadalupe i les Germanies a la crisi de finals del cinc-cents". Dins *Història Agrària dels Països Catalans. Edat Moderna*. Vol. III. Barcelona: Publicacions i edicions de la Universitat de Barcelona, p. 13-30.

⁵ TORRENTS, A., VALLS, M., BAYONA, J. (2001): "Inv. dels Arxius sacramentals del Penedès (Comarques de l'Alt Penedès, Baix Penedès i Garraf), segles XVII-XIX., *Olerdulae*, Vilafranca del Penedès: Institut d'Estudis Penedesencs, p. 1-25.

⁶ Aquestes parròquies són: Sant Pere de Castellet, Sant Marçal de Castellet, Castellví de la Marca, Foix, Font-Rubí, la Granada, Guardiola de Font-Rubí, Torrelavit, Moja, el Pla del Penedès, Sant Miquel d'Olèrdola, Sant Pere Molanta, Sant Sebastià dels Gorgs, Santa Fe del Penedès, Santa Maria de Bellver, Sant Pere de Subirats, Torrelavit i Torrelles de Foix. Vegeu TORRENTS, A., VALLS, M., BAYONA, J. (2001): "Inv. dels Arxius sacramentals del Penedès (Comarques de l'Alt Penedès, Baix Penedès i Garraf), segles XVII-XIX, *Olerdulae*, Vilafranca del Penedès: Institut d'Estudis Penedesencs, p. 1-25.

La *parròquia de Sant Pau d'Ordal* conserva una petita part del notarial – dos llibres de testaments-, i no conserva ni capítols matrimonials, ni inventaris ni cap altre tipus de documentació notarial; en canvi, de les sèries sacramentals conserva un índex de sepultures (1553-1698).

Per la seva part, la *parròquia de Sant Sadurní* conserva un llibre de testaments (1581-1665), diferents capítols matrimonials entre 1387-1900, i llibres sacramentals: baptismes (1567-1900), matrimonis (1567-1900), sepultures (1566-1900) i confirmacions (1600-1728). A això, cal afegir un conjunt d'escriptures soltes, entre les quals hi ha alguns inventaris (1543-1595; 1601-1698).

La *parròquia de Sant Pere de Lavern* és la que disposa de més documentació. En relació al fons notarial, compta amb 5 manuals notarials entre els anys 1536 i 1736, salvant les llacunes existents entre 1548 i 1560, i entre 1584 i 1603.⁷ També documents solts, entre els quals CCMM (1559-1697), testaments (1584-1699) i inventaris (1565-1708). En relació al fons sacramental, aquella parròquia té un llibre de matrimonis (1641-1769), i dos llibres de baptismes (1535-1579; 1582-1735). No hi ha cap llibre de sepultures abans de 1729.

Volem destacar la singularitat que significa el fet de poder treballar amb manuals notarials eclesiàstics pels motius següents:

- l'escassetat d'aquest tipus de llibres, especialment al Penedès, pels motius que abans hem comentat;
- la importància del seu testimoni, per la seva proximitat amb els masos i habitants de la parròquia i rodalies;
- són pocs els manuals notarials eclesiàstics anteriors al Concili de Trento (1545-1563);

---

⁷ Per a l'elaboració del nostre treball, hem utilitzat notes i fitxes d'aquests manuals i documents recopilades per Salvador Olivella i Canals a partir dels anys cinquanta del segle passat, així com una transcripció d'aquell material que he elaborat per mi mateix a partir de l'any 1985, la qual en aquest moment està informatitzada i ens ha servit per seleccionar i ordenar de forma eficaç la nostra informació.

- el nombre de manuals notariais eclesiàstics de què disposem –5 manuals notariais– ens ha permès fer un estudi socioeconòmic a escala micro.

En els manuals notariais, hi trobem un gran nombre d'escriptures diverses que podem agrupar segons la tipologia següent: *arrendaments* (peces de bosc, erm i camps de conreu, masos, molins, herbes i pastures, rectoria, bestiar), *crides de bans i empires*, *crèdit* (censals; deutoris de cereal, de bestiar, de diners prestats, de cases d'abelles, de roba, de carn, d'armes; cartes de gràcia i penyores), *translatius de domini* (compravendes de peces de terra i de masos, permutes, donacions de béns), *poders o procures*, *àpoques* (de censals, d'arrendament, de dot), dret de família i successions (capítols matrimonials, testaments i codicils, inventaris i encants de béns, protestes d'heretament), *documents referents a la universitat* (reunions de consell...), *obra de l'església* (construcció d'altars, campanar, capelles), entre altres.

La informació es pot completar amb documents notariais solts de la mateixa parròquia, amb documents de les altres parròquies –bàsicament de Sant Pau d'Ordal i Sant Sadurn de Subirats–, i amb l'ajut d'altres fonts notariais, públics i patrimonials familiars o privats. Cada tipus d'escriptura ens ha permès una anàlisi parcel·lada de la realitat social i econòmica d'aquell període d'estudi, els segles XVI i XVII, des de la nostra localitat.

II.4.2. ARXIUS HISTÒRICS COMARCALS

II.4.2.1. Arxiu Històric Comarcal de Vilafranca del Penedès (AHCVP)

La qüestió de les fonts documentals ens porta a l'ús d'altres arxius notariais d'àmbit local. Com escrivia Pierre Vilar, “Hi ha bons arxius notariais i judicials. La situació agrària catalana al segle XVI pot ésser perfectament

reconstituïda”. I entre els bons arxius notariais rurals catalans, Vilar esmenta el de Vilafranca del Penedès.⁸

Entre altres, l'Arxiu Històric i Comarcal de Vilafranca del Penedès (AHCVP) juga un paper molt destacat en les fonts documentals del nostre treball d'investigació. És un dels suports documentals necessaris de la nostra tesi, i vindrà a complementar la informació que ens proporcionen els manuals notariais de procedència eclesiàstica. Ens referim especialment a l'important fons notarial de manuals i protocols, fons de processos judicials civils i criminals, i fons de capbreus que es guarden en aquell arxiu.

A. Fons de capbreus

Els capbreus de les rendes senyoriales, tant eclesiàstiques com laiques, són una important font d'informació per l'estudi del camp català pels anys anteriors a la introducció del Reial Cadastre (1716). Diferents autors han posat de manifest la importància d'aquesta documentació senyorial pels estudis agraris. Entre ells, destaquem Antoni Jordà, Gaspar Feliu, Montserrat Duran i Jaume Dantí.⁹

Els capbreus relatius al terme de Subirats conservats a l'AHCVP són els següents:

- Capbreu de Subirats (1567).
- Capbreu de Subirats (1614).
- Capbreus de les rendes de l'església de Sant Sadurní de Subirats (1431; 1445).

---

⁸ VILAR, P. (1964): *Catalunya dins l'Espanya moderna*, vol. II, Barcelona: Edicions 62, p. 29, nota a peu de plana, núm 232.

⁹ FELIU, G. (1978): “L'estudi serial dels capbreus com a font per a la Història Agrària: l'exemple del Palau d'Anglasola”, dins *I Congrés d'Història Agrària*. Barcelona, p. 13-15; JORDÀ FERNÁNDEZ, A. (1979): *Barenys i Emprius de Salou a finals del segle XVII*. Universitat de Barcelona. Tesi de llicenciatura; DURAN, M. (1984): *Renda i producció agrària (s. XVII-XVIII) a Catalunya: l'Alt Urgell, el Tarragonès, la Conca de Barberà, el Baix Empordà*. Universitat Autònoma de Barcelona. Tesi de doctorat; DANTÍ, J. (1988): *Terra i població al Vallès Oriental. Època Moderna. El creixement Demogràfic i Econòmic als segles XVI i XVII*. Ajuntament de Santa Eulàlia de Ronçana, p. 156-157.

- Capbreus de les rendes de l'església de Sant Pere de Subirats (1496, 1602, 1602-1621, 1682).
- Capbreu del Priorat de Sant Pau d'Ordal (1591).
- Capbreu de les rendes de l'església de Sant Pere de Lavern (1614).
- Capbreus de les rendes del Priorat de Sant Sebastià dels Gorgs (1409, 1409-1412, 1409-1417, 1484-1494, 1484-1497, 1488-1493 i 1630-1632).
- Capbreus del Monestir de Montserrat, com a representant de les rendes del Priorat de Sant Sebastià dels Gorgs (1567, 1609, 1696-1700).

El buidat sistemàtic d'aquests capbreus, relacionats amb el terme de Subirats, ens permet obtenir informació per realitzar l'estudi de les característiques estructurals de la propietat agrícola.

Tots els capbreus aporten un tipus d'informació semblant. D'una banda, ofereixen una sèrie de dades que permeten estudiar l'estructura i evolució de la societat pagesa catalana, i de l'altra, permeten estudiar la renda senyorial. En tots ells, consta la declaració que fan els pagesos de les terres que tenen en emfiteusi d'un determinat senyor. S'informa sobre la seva localització, extensió i dedicació, i els censos senyorials a què estan sotmeses. Es fa constar també la manera o via per la qual els han pervingut, bé sigui per herència, per aplevació, per dret de compra a un altre emfiteuta, per un nou establiment, etc., i s'indica la referència a l'any d'adquisició i al notari que féu l'acta.

Per mitjà d'aquests capbreus, es pot datar i mesurar amb una certa precisió l'extensió dels conreus, dels boscos i dels erms, si s'indica, i la fragmentació o engrandiment dels masos, l'evolució i substitució dels cultius, i el manteniment o evolució de la renda senyorial, entre altres.

No obstant, plantegen una sèrie d'inconvenients. En primer lloc, l'omissió d'informació. No sempre s'anota l'extensió de les parcel·les i el tipus de conreu. En segon lloc, es pot donar el cas de pagesos reticents que es neguin a capbrevar les seves terres, tot i tenir-ne l'obligació, i no consten els seus noms, tot i saber

que existien. Una altra dificultat afegida és que els pagesos poden tenir terres en emfiteusi concedides per diferents senyors, per la qual cosa no podem conèixer amb exactitud l'extensió de tot el conjunt de la seva explotació agrícola.

B. Fons notarial

A l'AHCVP es guarda un fons notarial important en relació al nostre període d'estudi, segles XVI i XVII. En total, trobem 19 notaris que actuen al segle XVI, i 25 notaris al segle XVII. Davant tanta informació, hem fet una selecció del material. Hem seleccionat els capítols matrimonials, testaments i inventaris en relació als habitants del terme de Subirats, i més concretament en relació a la parròquia de Sant Pere de Lavern, per ser aquesta la parròquia de la qual posseïm més informació fins al moment.

Des de l'any 1992, hem fet un buidatge sistemàtic dels capítols matrimonials, testaments i inventaris de tots els notaris que componen aquest fons notarial de l'AHCVP, en relació als habitants de la parròquia de Sant Pere de Lavern pels segles XVI i XVII. Hem localitzat: a) 16 capítols matrimonials entre 1524-1599, i 58 capítols matrimonials entre 1604-1696; b) 7 testaments entre 1508-1586, i 23 entre 1605-1695; i c) 7 inventaris entre 1619-1697.

Mentre hem fet aquest buidatge selectiu, hem anat anotant també les referències als capítols, testaments i inventaris en relació als habitants de les altres parròquies del terme de Subirats, continguts en aquest mateix AHCVP. Aquest material ha servit per complementar el gruix de capítols, testaments i inventaris que tenim documentats en els arxius parroquials del terme de Subirats.

C. Fons judicial

L'AHCVP conserva un fons judicial civil i criminal des del segle XIV fins el segle XX. La consulta dels processos judicials que aquest fons conté en relació al segle XVI i XVII ens ha aportat dades socioeconòmiques diverses relacionades

amb els habitants del terme de Subirats: denúncies i plets per entrades de bestiar en terres d'altri (de dia o de nit), qüestions sobre pensions endarrerides de censals, dots i llegendes, drets d'herències, límits de masos, regadius, etc. Dins els processos, també hi podem trobar capítols matrimonials i testaments.

D. Documentació municipal

Des de la segregació de la parròquia de Sant Sadurní del terme de Subirats (1764), la Universitat de Subirats es reunia en consell en diferents masos i places d'esglésies del terme. Aquest fet tingué una gran transcendència sobre la pèrdua de la documentació del Consell de la Universitat de Subirats, la qual es dispersà. La que romangué a la "Casa del Comú", a la vila de Sant Sadurní, acabarà perduda en un incendi a finals del segle XIX. D'aquí la importància de totes les referències que puguem trobar sobre reunions dels jurats i actes del Consell de la Universitat de Subirats en els manuals notariais, especialment dels notaris reials, conservats a l'AHCVP. Aquestes fonts ens aporten dades sobre la pròpia organització municipal o sobre la conjuntura econòmica general del terme que ens poden resultar d'utilitat pel nostre treball d'investigació. Les actes dels consells recullen discussions sobre temes relacionats amb la creació de censals i procures per redimir-se de la jurisdicció senyorial, i que ens indiquen d'on provenen alguns capitals i a través de quina via es mobilitzen: la venda de censals i violaris era una de les principals maneres d'adquirir diner o injeccions pel Consell, que després repercutien en la vida municipal amb impostos sobre les famílies pageses, com els tretzens o vint-i-quatrens. Podem veure també les ordinacions municipals que regulen el mercat i la carnisseria, o la preocupació de la Universitat per garantir el subministrament de cereals, en èpoques de carestia de blat, i els preus de venda d'aquells. Podem veure també quins individus formaven l'elit política del terme. Aquestes dades poden resultar un complement pel nostre treball socioeconòmic d'aquell període.

II.4.3. ALTRES

En aquest apartat, incloem els *fogatges* o registres demogràfics generals, del Reial Patrimoni. A Catalunya disposem de registres de focs, o fogatges, des del segle XIV fins al segle XVI. Corresponen als anys 1358, 1365-1370, 1497, 1515 i 1553. Es tracta de registres demogràfics generals, i no se'n disposa de cap altre fins al 1717. No obstant, s'han trobat alguns recomptes parcials d'algunes viles i ciutats, com són el fogatge parcial de 1496, de les vegueries de Tarragona, Tortosa, Montblanch i Prades; i el cens de 1595, dels bisbats de Solsona, Vic i Urgell. En relació al segle XVII, només es disposa dels recomptes parcials de 1626 i el de 1685-1688. Sobta, per tant, aquesta gran llacuna documental de recomptes que abastin tot el territori català de gairebé segle i mig, des de 1553 fins a 1717, a excepció dels esmentats recomptes parcials.

Per situar-nos en el període d'estudi del nostre treball, utilitzarem els fogatges dels anys 1497,¹⁰ 1515,¹¹ molt propers en el temps, i el del 1553, els anomenats fogatges catalans del segle XVI.¹²

Per concloure aquesta introducció: Hem plantejat inicialment realitzar un estudi socioeconòmic dels segles XVI i XVII, dins el marc de la història agrària, des de l'àmbit de la història local. Hem escollit el terme de Subirats, situat a la comarca de l'Alt Penedès.

La documentació que ens ha pervingut per aquell període, relativa a les quatre parròquies que originàriament integraven aquell terme, presenta grans diferències i llacunes en relació al fons notarial i sacramental, i continuïtat en el temps. Per contra, la documentació notarial d'una d'aquelles parròquies, Sant Pere

---

¹⁰ IGLÉSIES, J. (1991): *El fogatge de 1497*. Barcelona: Fundació Salvador Vives i Casajuana. Vol. I.

¹¹ ACA. A-401. Reial Patrimoni. Mestre Racional. Fogatge 1515.

¹² IGLÉSIES, J. (1979): *El fogatge de 1553. Estudi i transcripció*. Barcelona: Fundació Salvador Vives i Casajuana. Vol. I.

de Lavern, ens ha permès fer un estudi microhistòric més homogeni i cohesionat. A això, cal afegir la consulta i el buidatge sistemàtic de capítols, testaments i inventaris dels habitants d'aquella parròquia per aquell període que he efectuat en diferents arxius, entre els quals destaca l'AHCVP, així com altres de patrimonials familiars o privats. Bona part d'aquesta documentació ha estat transcrita i informatitzada pel mateix autor. El resultat és un treball exhaustiu i minuciós iniciat fa més de vint anys.

Per dur-lo a terme des d'una perspectiva globalitzadora, que permeti interrelacionar els diversos capítols i apartats, ens ha estat necessari focalitzar la nostra recerca en un àmbit amb suficient riquesa arxivística, com la parròquia de Sant Pere de Lavern. Per aquest motiu, ens hem vist obligats a adaptar el nostre estudi a les condicions del material documental localitzat i focalitzar-lo bàsicament a la parròquia de Sant Pere de Lavern. Eva Serra ja advertia que “és el tipus de material localitzat el que en darrer terme dicta l'enfocament i les característiques del treball a portar a terme”.¹³ A una mateixa conclusió arribava també Montserrat Duran en la seva recerca.¹⁴

Això no obstant, un treball socioeconòmic fet des de la localitat no ha de perdre mai els factors extralocals que condicionen i expliquen les transformacions que es puguin observar en aquella localitat. L'exercici de microhistòria socioeconòmica que hem fet per la parròquia de Sant Pere de Lavern ha tingut en compte el marc geogràfic que ens hem marcat –el terme de Subirats, la comarca de l'Alt Penedès–, sense deixar de banda el conjunt de les terres catalanes. El nostre principal objectiu és contribuir a millorar el coneixement que es té del camp català pels segles XVI i XVII, i proporcionar, de passada, unes pautes de treball d'acord amb la documentació estudiada.

---

¹³ SERRA, E. (1988): *Pagesos i senyors a la Catalunya del segle XVII. Baronia de Sentmenat 1580-1729*. Barcelona: Crítica, p. 20.

¹⁴ DURAN, M. (1984): *Renda i producció agrària (s. XVII-XVIII) a Catalunya: l'Alt Urgell, el Tarragonès, la Conca de Barberà, el Baix Empordà*. Tesi doctoral, UAB, p. 72: “(...) com tantes vegades passa en les tasques d'investigació, i que fa que un estudi enfocat inicialment en una direcció arribi, per la seva mateixa dinàmica, a un punt altre que l'originari, ens replantejarem el treball, centrant-lo en aquells aspectes en què la documentació s'havia mostrat més interessant”.

III. INTRODUCCIÓ GENERAL

[...] *dues feixas de terra erma, les quals afronten en lo camí qui va de casa de Martí de la Telaya a la sglésia de la Bern.* (1536)¹

III.1. MARC GEOGRÀFIC I CRONOLÒGIC

Després d'haver fet un balanç bibliogràfic i d'haver exposat les referències per elaborar el nostre treball d'investigació, i d'haver exposat la hipòtesi de treball, els plantejaments metodològics i les fonts documentals amb els quals treballarem, és el moment de presentar una breu anàlisi del marc geogràfic i del medi natural on es desenvolupa el nostre estudi.²

Partim de la convicció que no es pot parlar del món rural sense tenir en compte el seu marc geogràfic i natural. Són molts els estudis que interrelacionen el medi geogràfic amb l'assentament de la població, i la seva incidència en l'estructura socioeconòmica i política d'un determinat lloc. El nostre treball parteix del plantejament metodològic que tots els factors estan en contínua

---

¹ 11-6-1536, empenyorament de dues feixes de terra (APL, M-1536, f. 2r, 11).

² De la mateixa manera que trobem en altres treballs d'investigació, com els que acostumem a referenciar en el nostre treball de tesi: DANTÍ, J. (1988): *Terra i població al Vallès Oriental. Època Moderna. El creixement Demogràfic i Econòmic als segles XVI i XVII*. Ajuntament de Santa Eulàlia de Ronçana; SERRA, A. (1990) té en compte aquest plantejament en el seu treball *La comunitat rural a la Catalunya Medieval: Collsacabra (S. XIII-XVI)*, VIC: Editorial Eumo; SANMARTÍ, C. (1993): *La PAGESIA Benestant a la Catalunya Central. L'exemple del Mas Sanmartí*. Manresa: Caixa d'Estalvis de Manresa; GIMÉNEZ BLASCO, J. (2001): *Mataró en la Catalunya del segle XVII. Un microcosmos en moviment*. Mataró: Caixa d'Estalvis Laietana; o VILAGINÉS, J. (2001): *El paisatge, la societat i l'alimentació al Vallès Oriental (S. X-XII)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

INTRODUCCIÓ GENERAL

---

interacció. Sovint s'ha dit que l'espai geogràfic determina o influeix en el caràcter de les persones que hi viuen, o s'hi relacionen. Són aquells aspectes de l'entorn natural que condicionen la vida de les persones: la terra, les cases, les tècniques agrícoles que s'utilitzen, els hàbits alimentaris, etc. L'espai geogràfic és, doncs, un element cabdal en la vida pagesa, l'organització del mas, la producció agrícola, i l'entorn menestral dels petits nuclis urbans del terme, entre altres.³

El marc geogràfic i cronològic del nostre estudi és el Penedès del segle XVI i XVII. Hem de dir, en relació als límits geogràfics, que les divisions administratives actuals no coincideixen amb les d'èpoques anteriors. L'organització en comarques que estableix la Generalitat de Catalunya els anys 1936 i 1987 divideix una regió natural i històrica –l'anomenat “Gran Penedès”–, en tres comarques administratives: el Baix Penedès, l'Alt Penedès i el Garraf, amb el Vendrell, Vilafranca del Penedès i Vilanova i la Geltrú com a caps de comarca respectius. Als segles XVI i XVII, existia l'anomenada *vegueria de Vilafranca del Penedès* –creada a començament del segle XIII–, que incloïa tot el Penedès (Baix, Alt i Garraf), el sector del Camp de Tarragona, a l'esquerra del Gaià; part de l'Anoia, al nord, amb la vall de la Llacuna, Cabrera d'Anoia, Vallbona d'Anoia (anomenada fins no fa massa Vallbona del Penedès), Piera, Pierola, Masquefa i el Bruc i part del Baix Llobregat, amb Collbató, Esparreguera i Abrera. A partir del segle XVIII, el 1716, amb el decret de Nova Planta, s'establí el *corregiment de Vilafranca del Penedès*, el qual comprenia el territori de l'antiga vegueria de Vilafranca i la sots-vegueria d'Igualada, amb dues alcaldies majors, una a Vilafranca i l'altra a Igualada.⁴

---

³ Assumpta Serra i Clota (1990) té en compte aquest plantejament en el seu treball *La comunitat rural a la Catalunya Medieval: Collsacabra...*, op. cit., p. 21. Ho mostra especialment en l'estudi de la configuració de l'espai geogràfic d'aquella subcomarca. A l'apartat “La població i el medi geogràfic” escriu: “Cada vegada més, a mesura que se succeeixen els estudis, es tendeix a interrelacionar el medi geogràfic amb l'assentament de la població tot incidint en l'estructuració econòmicossocial i fins i tot política. (...) Aquesta tendència de l'estudi de l'espai com un element més a tenir en compte en l'economia o en la política no és nova, és només una nova versió de l'estudi de l'espai introduït per l'escola anglesa”.

⁴ VIRELLA, A.: L'Alt Pdès., Baix Pdès., Garraf, Anoia”. *Gran Geografia Comarcal de Catalunya*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, vol. 6, p. 2.

Dins aquest marc geogràfic del Penedès, el gruix de la documentació que consultem ens situa bàsicament en el terme de Subirats, i majoritàriament en la parròquia de Sant Pere de Lavern. És per això que, sense perdre de vista el conjunt de la comarca i del terme, abordem més específicament la realitat d'aquesta parròquia. Un aspecte clau d'aquest apartat és presentar l'extensió i els límits del terme de Subirats, per poder situar en l'espai la nostra investigació.

III.1.1. EL TERME DE SUBIRATS

El terme de Subirats és el més extens de la comarca de l'Alt Penedès. A l'actualitat, Subirats compta amb 55,78 Km². Limita al N amb l'actual terme de Sant Sadurní d'Anoia, abans dit Sant Sadurní de Subirats -el qual comprèn al N la parròquia de Santa Creu de Creixà i la parròquia de Monistrol d'Anoia, amb la sufragània de Sant Benet d'Espiells, i passat el riu Anoia hi ha la zona de la quadra de Vilarnau, que limita amb les ondulacions a prop d'Espiells-; al NE amb el terme de Gelida; a l'E amb el terme de Cervelló; a SE amb el terme de la quadra de Vallirana; al S amb el terme d'Olesa de Bonesvalls; al SO amb el terme d'Avinyonet, seguint el torrent de Sant Sebastià dels Gorgs, i amb el mas Cortei i el mas Masseguer, que pertanyen al terme de Sant Cristòfol de la Granada; a l'O amb el terme de Santa Fe del Penedès, el Pla (abans dit pla de Santa Maria, del terme de Lavit), i la Quadra del Gorner, que actualment és del terme de Puigdàlber; i al NO amb el terme de Torrelavit (abans dit de Lavit).

La forma estructural del terme és bastant irregular i segueix la demarcació de la jurisdicció senyorial medieval del castell de Subirats, documentat des del segle X, del qual pren el nom. El castell està situat al cim d'un turó, al vessant de la muntanya, damunt la plana de Sant Sadurní, on hi ha l'església parroquial de Sant Pere de Subirats.

Aquesta antiga demarcació jurisdiccional es distribueix en quatre parròquies: la parròquia de Sant Pere de Subirats; la parròquia de Sant Pere de Lavern; la parròquia de Sant Pau d'Ordal; i la parròquia de Sant Sadurní de

INTRODUCCIÓ GENERAL

Subirats, segregada del terme a partir del 1764, any en què adopta el nom de Sant Sadurní d'Anoia, per la proximitat amb aquell riu.⁵

A l'època que estudiem, les quatre parròquies estan constituïdes per masies disperses, i només les parròquies de Sant Sadurní de Subirats i Sant Pau d'Ordal disposen, a més, d'un conjunt de cases agregades entorn d'un edifici religiós, l'església de la parròquia, i en el cas de Sant Sadurní també al voltant del camí ral.

El terme de Subirats, amb sentit identitari propi, està regit per la Universitat de Subirats. Als segles del nostre període d'estudi, segles XVI i XVII, el conjunt del territori de les quatre parròquies que conformen el terme ocupa una extensió d'uns 70 quilòmetres quadrats. No obstant, l'àrea d'influència del terme és una mica més àmplia.

La demarcació de la parròquia de Sant Pere de Lavern ultrapassa els límits del terme de Subirats als segles XVI i XVII. En aquells dos segles, aquella parròquia comprèn masos i terres d'altres termes: el mas del Pujol, del terme de Lavit; el mas de la Creu, del terme d'Avinyonet; la quadra del Gorner, d'imprecisa delimitació entre el terme de Subirats i el d'Avinyonet. Per la seva proximitat, tant física com humana, la parròquia de Sant Pere de Lavern té també una clara influència sobre el mas del Cortei, del terme d'Avinyonet, i el mas Massaguer, del terme de la Granada. Tots aquests masos, tot i pertànyer a altres termes, estan propers a l'àrea de Sant Joan Salerm, molt connectats amb aquella capella, la qual és sufragània de la parròquia de Sant Pere de Lavern.

El mateix passa a la parròquia de Sant Sadurní. Hi ha masos limítrofes que, tot i pertànyer a altres termes, estan vinculats a aquella parròquia, tant físicament com humana. És el cas de cal Romeu dels Borrulls, que pertany a la parròquia de Santa Creu de Creixà, del terme de Piera, però físicament i humana està molt proper a la parròquia de Sant Sadurní de Subirats.

---

⁵ En data de 3-4-1764 (ACA, llibre 5è fol. 71 de l'Arxiu del Reial Acord de Barcelona), segons còpia de l'Arxiu patrimonial privat de cal Mata del Racó, de Sant Pau d'Ordal; en data de 18-5-1764 (AHCVP, Albert Bartomeu, P-1764-10).

INTRODUCCIÓ GENERAL

La quadra de Sant Benet d'Espiells pertany al monestir de Sant Cugat del Vallès fins a la desamortització dels béns de l'Església de l'any 1835. Històricament, la quadra de Sant Benet d'Espiells és sufragània de la parròquia de Santa Maria de Monistrol, a excepció del període comprès entre 1503 i 1633 o 1647, en què és sufragània de la parròquia de Sant Sadurní de Subirats.⁶ A l'actualitat, Sant Benet d'Espiells depèn de la parròquia de Sant Sadurní.⁷

També és de l'àrea d'influència de Sant Sadurní la quadra de Monistrol d'Anoia. Originàriament, la quadra de Monistrol d'Anoia formava part del terme de Subirats, però el domini senyorial estava a mans del monestir de Sant Cugat del Vallès. El 1476, aquell monestir l'estableix al monestir de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron de Barcelona. El 1530, aquest altre monestir la ven al vicecanceller de Catalunya, Frederic Honorat de Gualbes i Vallseca.⁸ La quadra de Monistrol s'unirà a Sant Sadurní el 1845.⁹

En relació a la parròquia de Sant Pau d'Ordal, en temps medievals va ser donada al priorat de Sant Sebastià dels Gorgs, i existiren diversos conflictes sobre el seu territori jurisdiccional entre aquell priorat i els senyors de Subirats. Amb la incorporació del priorat de Sant Sebastià dels Gorgs al monestir de Santa Maria de Montserrat, el 1409, el domini alodial directe de la parròquia de Sant Pau d'Ordal també s'incorpora a aquell monestir, fins a la desamortització de 1835. No obstant, la parròquia de Sant Pau d'Ordal sempre va pertànyer al terme de Subirats.

---

⁶ 21-4-1503, el bisbe de Barcelona Pere Garcia uneix la pr. de Santa Maria de Monistrol d'Anoia a la de Sant Sadurní de Subirats. Se'n segrega vers el 1633, o 1647, en temps del rector de Monistrol, Magí Mora. Veg. rectorologi de Sant Sadurní segons Joan Serracant (ADB, mecanografiat).

⁷ Al respecte, veg.: ESCALA, J. (1974): "La capilla preromànica de Sant Benet de Espiells, una joya artística de nuestra villa"; dins GARCÍA, R. (1974): *Rutas medievales*. Barcelona: Universidad Politécnica, p. 20-21. També AVENTÍN, M. SALRACH, J.M. (1981): *Sant Benet d'Espiells i la Catalunya de l'època romànica*. St. Sadurní d'Anoia: Conselleria d'Ensenyament i Cultura de l'Ajuntament de Sant Sadurní d'Anoia. Gràfiques Llopart.

⁸ AHSS, Instància del Marquès de Monistrol; citat dins LLORACH, S. (1988): *Subirats. Visió general d'un municipi de l'Alt Pdès.* Vilafranca del Pdès.: Regidoria de Cultura de l'Ajuntament de Subirats, p. 117).

⁹ AHSS, Instància del Marquès de Monistrol; citat dins LLORACH, S. (1988): *Subirats. Visió general d'un municipi de l'Alt Pdès.* Vilafranca del Pdès.: Regidoria de Cultura de l'Ajuntament de Subirats, p. 117).

INTRODUCCIÓ GENERAL

Trobem algun mas que, per la seva proximitat, està molt connectat amb la parròquia de Sant Pau d'Ordal; és el cas de cal Masana de la Casa Vella que, tot i pertànyer a la zona de Cantallops, del terme d'Avinyonet, està molt arrelat a la parròquia de Sant Pau d'Ordal.

La constitució geològica és un condicionant a tenir en compte en l'explotació agrícola i natural d'una determinada zona. Subirats té una constitució geològica molt variada. Conté una zona muntanyosa a llevant i migdia de l'era secundària, del període cretàcic inferior, que forma part dels contraforts del massís del Garraf, que va des d'Ordal fins a Cantallops; la serra d'Ordal, on s'hi ubica el punt més alt de tot el terme, que va des del Montcau, la part més alta del terme, fins al castell de Subirats, és una gran zona muntanyosa de l'era secundària corresponent al període juràssic; la zona central del terme correspon a l'era terciària, al període miocènic. Hi ha petites clapes allargades de margues silitoses, argiloses rogenques i sorrenques de l'època del miocè al sector comprès entre cal Sellent i ca l'Avi. La resta del territori està format per zones de terrasses i aluvions de l'època del quaternari.

D'acord amb la geomorfologia del territori, el municipi es pot dividir en tres zones: la plana o zona baixa, la zona mitjana i la zona de muntanya alta.

La plana o zona baixa, situada entre la riera de Lavernó i els límits amb el terme d'Avinyonet, Santa Fe i el Pla, correspon a terres de relleu suau amb pendents inferiors al 10%, formant una plataforma inclinada en direcció a la plana central penedesenca, amb alçades des dels 1550 m fins als 225 m, amb pocs monticles. Hi ha una altra zona plana situada al Nord del territori, a la conca del riu Anoia, a ambdós costats d'aquest, al límit amb el terme de Gelida, prop de l'anomenat molí d'en Coloma. En aquestes zones planes es concentra la major part de la terra conreada del terme.

La zona mitjana s'estén des de la riera de Lavernó fins als contraforts de la serra d'Ordal i els del massís del Garraf, amb pendents que oscil·len entre el 10 i el 14%. Hi ha pujols que oscil·len entre els 421 m i els 247 m, entre d'altres de menys altitud.

INTRODUCCIÓ GENERAL

La zona de muntanya alta, abrupta en gran part, està formada per la serra d'Ordal, part dels contraforts del massís del Garraf, amb la plana d'Ordal, situada a 420 m, i el Montcau, el punt més alt del terme, situat a 643 m, al límit amb Gelida.

Al Nord es troba el riu Anoia, a tocar de Sant Sadurní, i la riera de Lavernó, que porten aigua tot l'any. A Sant Sadurní, també hi ha el torrent de la Canaleta i diverses fonts, abundància d'aigua que feren possible que aparegués aquella vila. A la riera de Lavernó, hi desemboquen el torrent de Prunamala, el torrent de la Salada, la riera de ca l'Escuder, els torrents de les Parellades, les Tarumbes i del Carrer Nou i el torrent de cal Cartró. Al migdia es troben el torrent dels Banys Vells o de la Font Santa (també anomenat de Subirats), el torrent del Tro, i la riera de Sant Sebastià dels Gorgs, que limita amb els termes d'Avinyonet i de la Granada.

III.1.2. EL MARC HISTÒRIC DE SUBIRATS

Creiem convenient fer un petit incís en la història del terme de Subirats per conèixer les principals vicissituds del lloc, especialment de l'època medieval, abans d'entrar a analitzar l'estructura social i econòmica del segle XVI.

Joan Giménez Blasco planteja que a l'hora de desenvolupar una anàlisi històrica, pel que fa a les activitats agràries, és imprescindible parlar del període de la dominació romana.¹⁰ Els múltiples jaciments ibero-romans dispersos per gran part del terme de Subirats ens donen pistes de quina era l'organització socio-econòmica d'aquells pobladors. Al Pujol d'en Figueres, prop de l'actual castell de Subirats, s'hi ha detectat un important poblament ibèric. També s'han trobat restes ceràmics, pedres de molí, i rastres d'habitatges a prop de diverses masies: al turó d'en Pujol, prop de Savall; a la Foradada; a la vinya de Dalt, prop de Torre-Ramona; i especialment a la zona de Sant Joan Salerm: el Pujolet de l'Escuder; la Campana, a la Salada, on s'hi han trobat diferents habitatges íbero-romans; cal

---

¹⁰ BLASCO GIMÉNEZ, J. (2001): *Mataró en la Catalunya del segle XVII...*, op. cit, p. 25-35.

INTRODUCCIÓ GENERAL

Julià, ca les Viudes, can Bas... Destaquen els diferents molinets de moldre blat i especialment un vas ibèric fet al torn, de ceràmica vermellova, de forma ovoide, sense coll, amb un canalet al fons, d'una capacitat d'uns vint litres, i que s'ha judicat que era per fer cervesa. Pels objectes trobats, es desprèn que els cereals eren un dels conreus principals a la zona, i que elaboraven cervesa.¹¹

Les restes romanes són també abundoses a Subirats. En relació als cultius, ens proporcionen informació bàsicament sobre els cereals i la vinya. El terme estava travessat per la Via Augusta, de la qual en queden vestigis, com ara trossos d'empedrat i mil·liaris, alguns aprofitats com a sarcòfags en època medieval, com el que es guarda a la rectoria de Sant Pere de Subirats. Abunden les restes ceràmiques, carreus, i trossos de teules, de dòliums, d'àmfores i de làpides. També els vestigis del pont del pas de Piles. Moltes d'aquestes restes es troben molt a prop de les actuals masies, la qual cosa indiquen la continuïtat de poblament. Destaquen especialment els habitatges romans de cal Vermell, cal Ribes, ca l'Artigues i la Salada, on hi hagué una important vil·la romana a jutjar per les parets que s'hi han trobat i un "trapezophorum" o peu de marbre blanc, en forma de lleona, del segle I, d'uns 40 cm d'altura, considerat una de les restes d'aquests exemplars més destacades trobades a Catalunya.¹² S'hi han trobat també diferents restes de molins de gra, i un forn ceràmic.

El període medieval es caracteritza per un poblament dispers en masos aïllats sobre els quals s'instaura l'estructura feudal. D'aquelles formes de repartir i aprisionar la terra en deriven molts dels drets i relacions de senyoria que trobem a finals del segle XV i els dos segles moderns que tenim presents en el nostre estudi. Recordem que el terme de Subirats pren el nom del castell que hi ha situat dalt un turó, el primer de la comarca documentat històricament. S'esmenta per primera vegada l'any 917, com a residència del vescomte de Barcelona, Ermenard, i del seu germà Odolard.¹³ Aquests dos nobles són denominats "marquesos" per ser, en aquella època, el territori de marca o frontera situat a

---

¹¹ GIRÓ ROMEU, P. (1958): "Estudio sobre la probable aplicación de un vaso inédito ibero-romano". Vilafranca del Pdès.: Museu de Vilafranca.

¹² GIRÓ, P. (1961): *Notas de Arqueología de Cataluña y Baleares. Subirats-Lavern*. Barcelona.

¹³ CSC, doc. 514. ACA.

INTRODUCCIÓ GENERAL

---

l'altra banda del riu Llobregat, prop del territori del Penedès.¹⁴ L'indret s'ha acabat d'aprisiar i els monjos de Sant Cugat del Vallès, que ja tenen aprisions prop el riu Anoia, reben terres en alou de mà de dits marquesos. El monestir de Sant Cugat es preocupa per obtenir privilegis dels poders públics, com els esmentats marquesos, per garantir una certa primacia en el repoblament d'aquestes terres, però això no vol dir que tot sigui d'aquell monestir. Hi ha altres colons o aprisionadors que s'estableixen a la zona i que artiguen la terra sense estar compromesos amb ningú. Segons el costum jurídic de l'època, després de trenta anys, aquests aprisionadors n'esdevenen alouers, o sigui, propietaris de la terra que treballen.¹⁵ El primer que fan els colons és edificar una església parroquial amb el seu esforç, i dotar-la amb una part dels seus béns i terres. En aquell mateix document de donació de terres del 917 al monestir de Sant Cugat, que hem esmentat amb anterioritat, s'hi esmenten tres esglésies en les afrontacions de les terres donades, les quals esglésies poden ser les de Santa Maria de Monistrol, Sant Joan Salerm i Sant Pere de Lavern. Una mica més tard, trobem la de Sant Pau d'Ordal (1054), Sant Sadurní de Subirats (1101) i Sant Pere de Subirats (1163).¹⁶ No és fins al 1123 que trobem documentada històricament la inclusió de Subirats dins el Penedès.¹⁷ El poblament de Sant Benet d'Espiells seria vers els anys 950-980, en tot cas anterior al 986, any en què l'abat del monestir de Sant Cugat rep un privilegi d'immunitat, lliure elecció d'abat i confirmació de les seves propietats, entre les quals consta un alou d'Espiells.¹⁸

Tenim constància de diferents donacions i vendes de “peces de terra” i “alous” des del segle X. Entre aquestes, el 993 Guilleric dóna al monestir de Sant Cugat un alou propi i part d'un altre que li pervenia per la seva muller Ermesenda.

---

¹⁴ Olèrdola, situada dins el territori del Pdès., s'esmenta per primer cop l'any 911 com a ciutat (*urbs Olerdulae*). Sunyer (911-947), comte de Barcelona, hi edificà un castell. Veg. el document

¹⁵ Veg. AVENTÍN, M. SALRACH, J.M. (1981): *Sant Benet d'Espiells i la Catalunya de l'època romànica*. St. Sadurní d'Anoia: Conselleria d'Ensenyament i Cultura de l'Ajuntament de Sant Sadurní d'Anoia.

¹⁶ TORRENTS, A., VALLS, M., BAYONA, J. (2001): “Inv dels Arxius sacramentals del Pdès (Comarques de l'Alt Pdès., Baix Pdès. i Garraf), segles XVII-XIX., *Olerdulae*, Vilafranca del Pdès.: Institut d'Estudis Penedesencs, p. 7.

¹⁷ ACA, CSC, doc 866.

¹⁸ RIUS, J. (1945): *Cartulario de “Sant Cugat” del Vallès*, vol. I, doc. 173.

INTRODUCCIÓ GENERAL

Aquestes terres pròpies estaven a Santa Maria de Monistrol, prop del castell de Subirats, Sanabre i Espiells.¹⁹ També la donació que fa Ermenard el 999 d'un alou amb terres, vinyes, cases, corrals, torres, molins, etc., que té dels seus pares a Subirats.²⁰ Mercè Aventín i Josep Maria Salrach pensen que aquests fets proven l'existència a la zona que estudiem de *pagesos alouers*, amb alous particulars, o sigui, homes propietaris de les terres que cultiven; *pagesos tenents* que són senyors directes i útils de les terres que cultiven; i *pagesos útils* que treballen terres d'un senyor directe, com el monestir de Sant Cugat, a qui han de pagar censos i serveis personals.²¹ Aquestes donacions pietoses converteixen l'església en un dels grans propietaris del territori de Catalunya, i concretament el monestir de Sant Cugat en un dels grans propietaris de la zona de Marca del Penedès. Però, com hem dit abans, no són els únics. Això explica que trobem pagesos propietaris de mas amb terres alodials directes, i amb terres d'altres dominis alodials i senyorials. Això explica també l'existència de diferents senyors al terme de Subirats i rodalies, tant eclesiàstics com laics, com anirem explicant. Entre aquests senyors trobem els Vilarnau, Vilanova, Despalau, Barberà, Montbui, Sapila, etc.

Tornant a la donació que fa Ermenard el 999 abans esmentada, aquesta posa en evidència també que l'activitat vinícola i ramadera, a més de la cerealícola, ha format part del paisatge rural de la zona des de l'Alta Edat Medieval, i de més antic si tenim en compte la presència ibero-romana que hem esmentat abans. El mateix troba Jaume Vilaginés pel Vallès Oriental.²²

La consulta dels capbreus medievals i moderns, tant de senyors eclesiàstics com laics, ens permet conèixer aspectes sobre els habitants dels masos, el seu nom, el nom de les cases, com es reparteixen la terra, els tipus de conreu, les senyories i els dominis alodials directes, etc., aspectes que anirem explicant en aquest treball de tesi.

---

¹⁹ ACA, CSC, doc. 278.

²⁰ ACA, CSC, doc. 342.

²¹ Veg. AVENTÍN, M. SALRACH, J.M. (1981): *Sant Benet d'Espiells...*, op. cit., p. 33-34.

²² VILAGINÉS, J. (2001): *El paisatge, la societat i l'alimentació al Vallès Oriental...* op. cit., p. 84-87.

INTRODUCCIÓ GENERAL

Cal dir també que el segle XV és un període conflictiu pels habitants del terme de Subirats. Disposem de dues monografies locals que en parlen: la de Pere Torelló, *Monografia de Sant Sadurní d'Anoya*, i la de Salvador Llorac, *Subirats, visió general d'un municipi de l'Alt Penedès*.²³ També s'hi refereix l'apartat d'introducció històrica de la tesi de doctorat de Montserrat Costa.²⁴

Poc després de la Sentència de Guadalupe (1486), Ferran II incorpora el terme de Subirats a la Corona (1493). Però aviat torna a passar a mans privades, quan el 1515 el mateix rei ven el terme a Miquel Joan de Gralla, ciutadà de Barcelona, militar, diplomàtic i home de confiança del monarca. Miquel Joan de Gralla pretén obtenir-ne la jurisdicció senyorial, civil i criminal. I els homes de Subirats hauran d'esperar el 1531 per redimir el terme;²⁵ i fins el 1553 per tornar a incorporar-se a la corona. De fet, l'acte es ratifica el 1553, però la incorporació de fet no té lloc fins el 1568.²⁶ Al seu fill, Francesc Joan de Gralla i Desplà, correspon el capbreu de Subirats de 1567. Aquell és pare de Jerònima Gralla, casada amb Lluís de Requesens, lloctinent de Joan d'Àustria, i Lucrècia Gralla, casada amb Francesc de Montcada, marquès d'Aitona, la qual hereta el senyoriu de Subirats. L'any 1611, Gastó de Montcada i Gralla ven el castell de Subirats a Josep de Millsocós. D'aquest, passa a la seva filla Agnès de Millsocós, casada amb Josep de Ramon. La família de Ramon manté la propietat fins al segle XIX, moment en què Paula de Ramon es casa amb Àlvar de Fortuny.

Als segles XVI i XVII, la majoria de la població de Subirats viu dispersa en masies, tret del nucli urbà de Sant Sadurní, i el de Sant Pau d'Ordal, molt més petit. Aquesta dinàmica es trenca a finals del segle XVIII, amb la creació de barris o barriades, gairebé sempre a prop d'un mas. Tenim els barris de: Lavern, en terres de cal Martí de la Talalla; cal Cartró, en terres del mas Cartró de la Riera, antigament mas Suau; ca l'Avi, en terres del mas de l'Albareda; cal Batista, en

---

²³ TORELLÓ, P. (1909): *Monografia de Sant Sadurní d'Anoya*. Sant Sadurní d'Anoya. LLORACH, S. (1988): *Subirats. Visió general d'un municipi de l'Alt Pdès.*. Vilafranca del Pdès.: Regidoria de Cultura de l'Ajuntament de Subirats.

²⁴ COSTA i VIA, M. (2000): *Sant Sadurní d'Anoya. Un perfil socioeconòmic (1771-1816)*. Sant Sadurní d'Anoya: Ajuntament de Sant Sadurní d'Anoya. Col.lecció Història de la vila, p. 23-27.

²⁵ Nota extreta de l'arxiu patrimonial de cal Mata, del Racó, de la pr. de Sant Pau d'Ordal.

²⁶ (1971): *Els castells catalans*, vol. III, Barcelona, p. 714.

INTRODUCCIÓ GENERAL

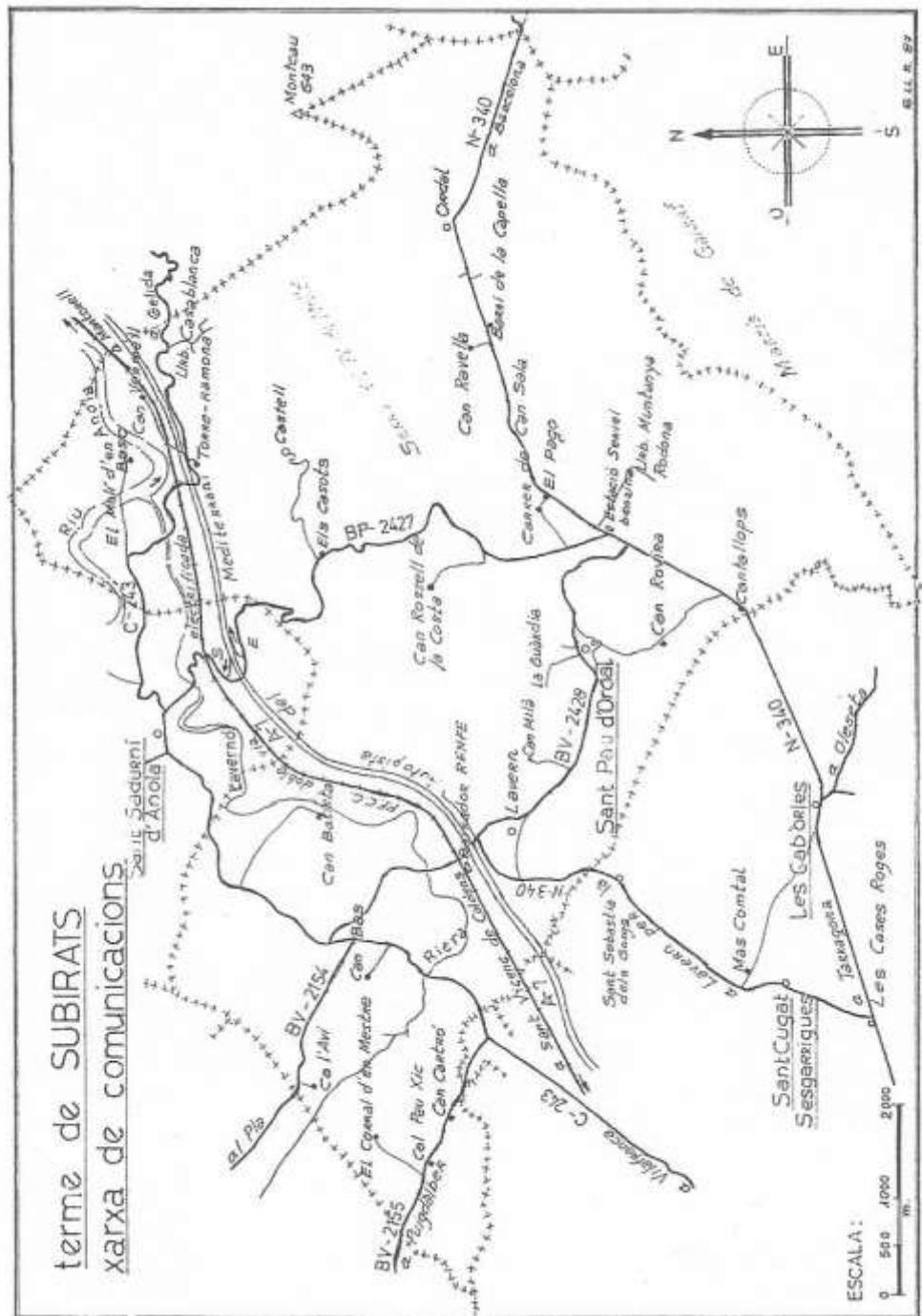
---

terres del mas de Batista Carbó. I els barris de: el Pago, format al voltant d'un antic hostel documentat al segle XVII; Ordal, format en terres de l'antiga quadra d'Ordal; can Rosell, format en terres del mas Rosell de la Codina; i la Guàrdia, que pren el nom de la masia del mateix nom situada dalt un turó a prop de la quadra de Sant Pau d'Ordal.

Fins aquí, hem fet una introducció general sobre el terme de Subirats i l'àrea d'influència d'aquell. En termes genèrics, hem parlat del marc geogràfic i cronològic, i també del marc històric. Ja hem deixat clar que el nostre treball parteix del plantejament metodològic que tots els factors estan en contínua interacció, que l'espai geogràfic i l'entorn natural condicionen en bona mesura la vida dels seus habitants. Aquests són elements a tenir en compte en la vida pagesa, l'organització del mas i la producció agrària. Influeixen en la creació d'un paisatge físic i humà molt característic del terme de Subirats: la població dispersa en masies, així com la formació de petits nuclis de població agregada, entre els quals destaca la vila de Sant Sadurní.

En les properes pàgines posarem nom a bona part dels seus habitants, analitzarem les seves relacions familiars, descobrirem quins són els masos i les cases on viuen, i els objectes que s'hi guarden, els quals ens informen del nivell de vida dels seus habitants. Parlarem també de la producció agrària i el bestiar, els oficis i l'estructura socioprofessional, en què es basa l'alimentació de l'època, com s'organitza la propietat de la terra, i l'ús del capital i el crèdit.

INTRODUCCIÓ GENERAL

Quadre 1. El terme de Subirats.

IV. ELS HABITANTS

Sit omnibus notum com yo, Toni Capmany, de la paròquia de Sant Pere de la Bern, terme de Subirats, confés y en veritat regonech deure a vós, Johan Font, de dita perròquia e terme [...]. (1536)¹

IV.1. INTRODUCCIÓ

S’ha dit que Catalunya, a principis del segle XVI, era un territori escassament poblat.² A aquesta conclusió arriben alguns viatgers coetanis, com l’ambaixador florentí Francesco Guicciardini en el seu viatge a Madrid (1511): “Catalunya és poc habitada”; també Gaspar Barreiros (1542) i Lunardo Otthobon (1567) que, com Guicciardini, fan referència sovint a boscos i erms, i a llargs trajectes sense presència humana.³ Convé dir que cap d’aquests viatgers arriba al

---

¹ 5-6-1536, deutor de bestiar (APL, M-1536, f. 1v, 6).

² Veg. GUAL, V. (2008): “El punt de partida de l’agricultura moderna. De la sentència arbitral de Guadalupe i les Germanies a la crisi de finals del cinc-cents”, dins *Història Agrària dels Països Catalans. Edat Moderna*. Vol. III. Barcelona: Publicacions i edicions de la Universitat de Barcelona, p. 20; i ARDIT, M. (2008): “La població”, dins *Història Agrària dels Països Catalans. Edat Moderna*. Vol. III. Barcelona: Publicacions i edicions de la Universitat de Barcelona, p. 463-484.

³ Veg. BOLÓS, J. (1980): *Com veieren els Països Catalans alguns viatgers del segle XVI*. Barcelona: Dalmau.

Penedès. Cosa diferent és el comentari, a principis del segle XVII, del jesuïta Pere Gil (1600), quan afirma que “Catalunya tota ella és habitada”.⁴

Hi ha una sèrie de circumstàncies que dificulten l'estudi de la població catalana dels segles moderns, i que són habituals a tot Europa: a) la migradesa de les fonts documentals; i b) els pocs estudis de demografia existents, que, sense desmerèixer-ne els continguts, gairebé tots estan restringits a l'àmbit local.

Les fonts documentals es redueixen a: a) *fogatges i censos de població*, amb la particularitat de ser escassos, discontinus i poc fiables; i b) *sèries sacramentals o llibres de registre parroquials*. Manuel Ardit destaca que cap recompte de població català ha estat sotmès a cap prova de fiabilitat.⁵ Convé dir també que les sèries sacramentals rarament existeixen abans del Concili de Trento (1545-1563).

Pel segle XVI, només disposem de tres fogatges o recomptes generals: els de 1497 i 1515, molt propers en el temps, i el de 1553, i cap pel segle XVII, fins al cens de 1717. No obstant, s'han trobat alguns recomptes parcials d'algunes viles i ciutats, com són el fogatge parcial de 1496, de les vegueries de Tarragona, Tortosa, Montblanch i Prades; i el cens de 1595, dels bisbats de Solsona, Vic i Urgell. En relació al segle XVII, només es disposa dels recomptes parcials de 1626 i el de 1685-1688. Sobta aquesta gran llacuna documental de recomptes generals de gairebé un segle i mig, des de 1553 fins a 1717, a excepció dels esmentats recomptes parcials.

Segons aquests fogatges, Catalunya tenia 56.089 focs el 1497, 59.967 el 1515 i 67.327 el 1553. Entre finals del segle XV i mitjan segle XVI la població catalana s'hauria incrementat en un 20%, i la taxa de creixement anual seria del 0,32%.⁶ La inexistència de fogatges o censos posteriors als esmentats impedeix conèixer l'evolució demogràfica a nivell de Catalunya. Sembla ser que la

---

⁴ Veg. IGLÉSIES, J. (1949/2002): *Pere Gil, S.I. (1551-1622) i la seva Geografia de Catalunya*. Barcelona: IEC.

⁵ ARDIT, M. (2008): “La població”, dins *Història Agrària dels Països Catalans. Edat Moderna*. Vol. III..., *op. cit.*, p. 464.

⁶ ARDIT, M. (2008): “La població”, dins *Història Agrària dels Països Catalans*, vol. III, *op. cit.*, p. 464.

població catalana continuà augmentant, tant pel creixement vegetatiu com també per la immigració francesa.⁷ Amb tot, convé destacar la manca d'informació.

El fet que aquests fogatges tinguin una orientació fiscal, i només s'hi esmentin els caps de casa, o sigui, els titulars del foc, i no el nombre total dels membres de la família, plantegen d'entrada una sèrie d'interrogants i inconvenients: a) el dubte de la fiabilitat de les seves dades, si pensem que poden ocultar informació al fisc; b) el recompte en focs obliga a adoptar un coeficient multiplicador per obtenir la seva conversió en habitants. Estadísticament, els historiadors i demògrafs han establert una mitjana entre 4,5 i 5 persones per foc o grup domèstic;⁸ c) són avaluacions de conjunt: les “cases taxades” impedeixen de saber el detall local; d) no hi ha inclusió dels focs de pobres.

Els treballadors i pagesos no propietaris no consten en els fogatges perquè no eren controlats a efectes del fisc, ni tampoc hi consta la població immigrant. D'aquí, la importància d'altres fonts que aportin dades sobre la població. D'aquí, la importància de l'estudi dels manuals notariais de la parròquia de Sant Pere de Lavern, i dels capítols matrimonials, testaments i inventaris de diversa procedència. Tots ells mostren l'existència de treballadors temporers i persones pobres, que d'altra manera no tenim localitzats. D'alguns d'ells, només en coneixem el nom o motiu, i a vegades el cognom, el lloc de procedència i el lloc de residència, els deutes, i a vegades l'ofici (pagès, rajoler, pastor, bover, etc.).

---

⁷ ARDIT, M. (2008): “La població”, dins *Història Agrària...*, *op. cit.*, p. 465, escriu: “De fet molts indicis, com el cens de 1595 dels bisbats de Solsona, Vic i l'Alt Urgell, assenyalen que Catalunya va continuar creixent fins a començaments del segle XVII, i potser seguí fent-ho, encara que a un ritme més dèbil, fins a la crisi de 1627-1632. Jordi Nadal ha avaluat la població catalana del 1626, extrapolant les xifres del recompte d'aquesta data del bisbat de Vic, en 475.000 habitants”.

⁸ Estudiant els empadronaments de diverses parròquies angleses en entre els segles XVI i XVIII, els historiadors han pogut establir que el tamany mitjà del grup domèstic en l'Antic Règim ha romàs relativament constant en 4,75 persones, o una mica menys. En relació a Catalunya, alguns coincideixen en donar una mitjana de 4,5 o 5 persones per foc. Iglésies aplica el coeficient 5 en els seus estudis dels fogatges de 1497 i 1553. Les llibretes de compliment pasqual obliguen a adoptar aquesta xifra de residents per casa, tot i que cal admetre que hi ha una certa controvèrsia; veg. GUAL, V. (2008): “El punt de partida de l'agricultura moderna...*op. cit.*, p. 20.

ELS HABITANTS

Com diu Maria Josep Montserrat, “per conèixer un poble s’ha de saber a què es dedica la gent”.⁹

En els fogatges, s’adjudiquen 1019 focs a l’Alt Penedès el 1515. Observem com en el transcurs de 18 anys, entre 1497 i 1515, la població ha crescut en 20 focs. La densitat de població de la comarca era de 1,98 focs per quilòmetre quadrat, mentre que la mitjana del Principat era de 1,89 focs. Per sobre de l’Alt Penedès, hi ha dotze comarques amb una densitat superior a aquesta.

En total, la capital, Vilafranca del Penedès tenia 338 focs i constituïa l’única població que sobrepassava el centenar de focs. La seva població, que havia crescut en 23 focs, en relació al fogatge de 1497, esdevenia el 33, 16% de la població conjunta de l’Alt Penedès. Després de Vilafranca, trobem Sant Martí Sarroca amb 84 focs. I després d’aquella, les poblacions de Mediona amb 40 focs, Gelida amb 37 focs, Santa Margarida amb 35, entre les més destacables.

Entre les poblacions penedesenques que havien guanyat habitants, trobem Pontons, que de 16 focs a finals del cinc-cents passa a 28 focs el 1515. Segueix el terme d’Avinyonet, que passa de 33 focs a tenir-ne 48. I Mediona, de 30 a 40 focs.

Durant aquest temps, algunes poblacions van perdre habitants. Sant Pere de Riudebitlles passa de 37 a 22 focs. La segueix Sant Sadurní de Subirats, la qual l’any 1497 registrava 18 focs, i en perd 5 el 1515, amb 13 focs. Després d’aquella, segueix Sant Quintí de Mediona, que perd 7 focs, i passa a tenir-ne 24.

El fogatge de 1553 indica que l’Alt Penedès augmentà en 154 focs, i passà de 1019 focs a tenir-ne 1.173. La densitat de població va pujar a 2,28 focs per quilòmetre quadrat, essent la dotzena comarca més poblada de Catalunya. La primera en població era el Barcelonès, amb 44,48 focs per quilòmetre quadrat. La mitjana de Catalunya era de 2,09 focs per quilòmetre quadrat. Vilafranca del Penedès tenia 386 focs. Havia augmentat 38 focs en 38 anys, i aquella capital es situava en l’onzè lloc entre les capitals catalanes en quant al volum demogràfic.

---

⁹ Citat en MONTSERRAT, M. J. (1985): *Estudi econòmic de Sitges durant el segle XVIIIè. Població, agricultura i evolució urbana*. Sitges: Grup d’Estudis Sitgetans, p. 8.

IV.2. LA POBLACIÓ DE SUBIRATS SEGONS ELS FOGATGES DE 1497, 1515 I 1553

El fogatge de 1497 dóna pel terme de Subirats una població de 64 focs, que equival a uns 288 habitants. Entre aquests, hi ha 22 focs per Sant Pere de Subirats, 15 focs per Sant Pere de Lavern, 9 focs per Sant Pau d'Ordal i 18 focs per Sant Sadurní.

El fogatge de 1515 ofereix 58 focs pel terme de Subirats, la qual cosa suposa una població de 261 habitants, amb una disminució de 7 focs, el que equival a uns 22 habitants menys. La població de Sant Pere de Lavern i de Sant Pere de Subirats es manté igual, mentre que la de Sant Pau perd 1 foc i Sant Sadurní en perd 5.

En canvi, el fogatge de 1553 mostra un total de 81 focs pel terme de Subirats, la qual cosa suposa un augment considerable en relació a 1515, amb 23 focs més. Aquestes dades, traduïdes en habitants, representen uns 364 habitants, amb un augment de 103 habitants. Però aquest augment no és igual arreu. Si comparem les dades, les quatre parròquies mantenen una població bastant estancada a excepció de Sant Sadurní que experimenta un fort creixement.

La població de la parròquia de Sant Pere de Subirats s'estanca en 22 focs i 99 habitants. La de la parròquia de Sant Pau d'Ordal augmenta molt poc, passant de 8 a 10 focs, amb uns 45 habitants. Per la seva part, la de la parròquia de Sant Pere de Lavern, que s'havia mantingut en 15 focs el 1515, ara augmenta lleugerament a 19 focs, la qual cosa suposa una població de 85 habitants, un increment d'uns 17 habitants.

En canvi, la població de la parròquia de Sant Sadurní de Subirats és la que creix més de tot el terme. Els fogatges de 1515 i 1553 mostren com aquella parròquia passa de 13 a 30 focs, o sigui, de 58 a 135 habitants. Amb aquesta dinàmica de creixement, que ja no perdrà, Sant Sadurní es consolida com la parròquia amb més població de tot el terme de Subirats, i un dels llocs més poblats de la localitat. Part d'aquests habitants provenen de les parròquies i

ELS HABITANTS

---

pobles del voltant. I una altra part important són immigrants. Precisament, la documentació consultada mostra l'afluència d'una gran quantitat d'immigrants, majoritàriament de procedència francesa o occitana, que els fogatges no reflecteixen, com expliquem més endavant.¹⁰

	FOCS		
Parròquia	1497	1515	1553
Lavern	15	15	19
Sant Pau	9	8	10
Sant Sadurní	18	13	30
Subirats	22	22	22
TOTAL	64	58	81

Quadre 2. Focs del terme de Subirats.

	HABITANTS		
Parròquia	1497	1515	1553
Lavern	68	68	85
Sant Pau	40	36	45
Sant Sadurní	81	58	135
Subirats	99	99	99
TOTAL	288	261	364

Quadre 3. Hab. del terme de Subirats.

IV.3. LA RECONSTRUCCIÓ DE FAMÍLIES

Hem reconstruït algunes famílies a partir de la documentació consultada de diversa procedència. L'anàlisi s'ha anat ampliant i modificant a mesura que hem anat incorporant nova informació. No és un treball definitiu, sinó susceptible de ser ampliat amb la consulta i aprofundiment de nova documentació. Tenim moltes llacunes documentals. D'una banda, trobem noms i cognoms de persones que coincideixen. Quan es tracta d'hereus de pagesos propietaris de mas, no sempre podem saber si una muller o els fills corresponen a un hereu o a un altre. En aquests casos, hem anotat tots aquests membres a l'apartat "per col·locar", que consta al final de cada genealogia.

---

¹⁰ Veg. l'apartat IV.5. *La immigració francesa o occitana al terme de Subirats*, d'aquesta tesi.

En relació a la documentació consultada, els testaments ens han resultat de gran utilitat per a l'estudi de la composició interna de les famílies; o sigui, per a reconstruir les densitats familiars. No obstant, en aquells documents poden no constar-hi tots els fills, bé sigui perquè ja han rebut la seva part de llegítima paterna i materna, i el pare o la mare no els anomenen, o perquè han mort.

Els CCMM de què disposem també ens han ajudat molt per a la reconstrucció de famílies. En ells, s'acostuma a indicar de qui són fills els futurs cònjuges, de manera que podem esbrinar el nom dels pares i la procedència o lloc de residència d'aquells. A vegades, pel que fa als nuvis, no sempre s'anomena el nom dels pares d'aquells, potser perquè ja estan morts, o perquè procedeixen de llocs més allunyats, amb la qual cosa se'ns fa difícil la seva identitat i ubicació. En relació a les núvies, els capítols matrimonials són molt importants perquè ens revelen no només el nom dels pares, sinó el cognom patern. Les dones, al casar-se, perden el cognom patern i adopten el cognom del cònjuge. Això també ens provoca dificultats a l'hora d'identificar-les i ubicar-les.

Per exemple, no hem pogut esbrinar d'on procedeix la viuda Batlle, o sigui, Joana Batlle, viuda de Bartomeu Batlle de la Pujada. Actua com a venedora en documents de compravenda de cereals i bestiar, o com a censalista i prestadora, però en cap moment hem trobat una referència a la seva família d'origen.

Desconeixem també la procedència del sacerdot Francesc Mestre, rector de Sant Pere de Lavern des del 1540 fins al 1579, per espai d'uns 40 anys. El cognom Mestre és present en aquella època a Lavern al Gorner, al mas de Rocamora i a cal Mestre de la Plaça de Sant Sadurní. Actua en molts padrinatges, com el de Francesc Mestre I, hereu del Gorner (1552). És marmessor i home de confiança de Joan Mestre I, germà de Francesc Mestre I, el qual en el seu testament s'hi refereix com a "compare" (1572).¹¹ Però amb aquest apel·latiu tampoc no podem saber si existeix realment un vincle de parentiu entre ells, ja que la paraula "compare" no ho aclareix, tant pot significar padrí com parent. Si

---

¹¹ 26-9-1572, test. de Joan Mestre I, del Gorner, de la pr. de St. Pere de Lavern (APL, M-1568, f. 24r-25v, 38).

fos així, Francesc Mestre seria cabaler del Gorner, cosa que no podem assegurar fins a nova informació. A ell debem l'escriptura de molts documents notariais i bona part dels llibres sacramentals de l'església de Lavern, escrits al llarg del seu rectorologi, avui desapareguts.¹²

No disposem sempre de registres parroquials de baptismes, òbits i matrimonis, i quan els tenim, aquests presenten moltes llacunes, cosa que no ens permet oferir dades estadístiques. No coneixem tampoc el nombre de fills d'un matrimoni, ni quants d'aquests moren albat i quants arriben a edat adulta, o el destí que van tenir. Ens és més fàcil conèixer els hereus que el destí dels germans cabalers, precisament perquè la majoria d'aquests se'n van de la parròquia. Tot plegat ens ha impedit de prendre les dades que trobem com indicadors de població.

Tenint en compte que la societat del segle XVI és de tipus patriarcal, sovint la dona, bé sigui mare o padrina, no apareix designada amb el seu nom, sinó amb l'apel·latiu "*la muller del senyer en*", "*et eius uxor*", o sigui, fent referència al marit, o "*la filla del senyer en*", fent referència al pare, en cas de filles solteres, "*donzelles*", que fan de padrina. Aquest fet, sumat al fet que sovint l'home, al llarg de la seva vida, solia casar-se més d'una vegada, dificulta la tasca de: a) conèixer el nombre exacte de mullers d'un home; b) assignar els fills a una o altra muller, en cas que n'hi hagi més d'una; i c) conèixer-ne la identitat. En aquests casos, convé conèixer altres dades, especialment dates, com les de defunció, dels CCMM, dels testaments, etc. I no sempre disposem de totes les dades. A vegades ja fem prou coneixent l'existència de les persones.

A tot això, cal afegir noms i cognoms que es repeteixen, per exemple quan un fill porta el mateix nom que el pare i l'avi, en un període de temps simultani o molt proper, i no disposem de dades com el naixement, o la defunció. Aquests

---

¹² La seva mà consta en els manuals de 1561 i 1570, i en escriptures soltes, i probablement en un gran nombre de documents de l'escrivania de Lavern, tant notariais com sacramentals. Malauradament, molts d'aquests documents avui estan perduts o extraviats. Els avalots dels anys de la guerra civil i el consegüent abandó de la rectoria van fer molt de mal a l'arxiu de Lavern. En relació als baptismes, Francesc Mestre fa una recompilació dels baptismes des de 1535 a 1579, on consten baptismes que ha trobat dels seus anteriors, d'abans de la seva presa de possessió, però reconeix que en poden faltar alguns.

casos són difícils de resoldre, i hem de ser molt cauts a l'hora d'interpretar, o assignar mullers i fills. En el nostre treball, ens hem trobat repetides vegades amb aquesta situació, especialment entre els hereus: tres Macià Carbó (mas de Puigfedó), tres Miquel Mestre (mas de Rocamora), tres Bartomeu Escuder (mas de Rocavert), dos Pere Font (mas Font), etc. Quan no tenim suficients arguments per ubicar-los, anotem la informació a l'apartat "per col·locar".

Trobem alguns baptismes que corresponen a nens procedents d'altres parròquies. Aquests casos, que són relativament pocs, confirmen l'existència d'altres fills, dels quals no ens n'ha quedat informació, a no ser que hagin arribat a edat adulta i en tinguem constància escrita per altres documents (testaments, CCMM, etc.). El buidat d'arxius d'altres parròquies podria aportar una mica d'informació sobre aquests casos. Però aquest buidat no sempre és possible, tenint en compte que moltes esglésies van ser cremades durant els avalots de 1934, i alguns arxius van ser destruïts, com els casos dels de les parròquies de Santa Fe, la Granada, Sant Pere de Subirats, etc.

Altres documents, per insignificants que puguin semblar, ens han ajudat en la reconstrucció de famílies: compravendes, ferma de testimonis, notes al marge... I a vegades, aquests detalls han estat els únics de què hem disposat per identificar una persona, a falta de registres parroquials. El treball de reconstrucció de famílies que hem efectuat ens ha permès identificar i conèixer els habitants, o una part d'aquells. I el més important és conèixer-los i saber a què es dediquen. Amb paraules de Montserrat Derruau, "per conèixer un poble s'ha de saber a què es dedica la gent".¹³ Nosaltres hem fet l'esforç d'aproximar-nos-hi. A l'Apèndix del nostre treball, oferim una mostra de la reconstrucció de famílies que hem efectuat a partir de la documentació consultada fins al moment.

---

¹³ Citat en MONTSERRAT, M. J. (1985): *Estudi econòmic de Sitges durant el segle XVIIIè. Població, agricultura i evolució urbana*. Sitges: Grup d'Estudis Sitgetans, p. 8.

IV.4. ELS MOVIMENTS MIGRATORIS

[...] *mestre Guillem Montserrat, quòndam, calderer, natural de la illa de Mallorca, de la vila de Artà, ara habitant en lo mas dit de la Salada, situat dins la parròchia de Sant Pere de la Bern. (1561)*¹

Al voltant del cinc-cents, Catalunya experimenta una incipient expansió econòmica, inèrcia que no perdrà fins entrats els anys 20 del segle XVII. Tot apunta a un lent però continuat augment de la població catalana en aquesta primera meitat del cinc-cents. Es pot dir que Catalunya era menys buida a finals que a començaments del segle XVI. És evident que entre els factors que permeten aquest creixement demogràfic hi ha bàsicament un creixement vegetatiu favorable, o sigui, el balanç positiu entre baptismes i defuncions, i una reducció de la mortalitat catastròfica.² Però no hem d'oblidar els moviments migratoris, especialment els provinents de l'altra banda dels Pirineus: la immigració francesa o occitana.

---

¹ 19-3-1561, inv. de Guillem Montserrat, calderer (APL, M-1561, f. 4v-5v, 11).

² Veg. GUAL, V. (2008): "El punt de partida de l'agricultura moderna...". Dins Història Agrària dels Països Catalans. Edat Moderna. Vol. III...*op. cit.*, p. 24.

IV.4.1. LA IMMIGRACIÓ FRANCESA O OCCITANA

El segle XVI és el període daurat de la immigració francesa, majoritàriament de procedència occitana.³ Històricament, l'afluència d'occitans ja es manifesta amb anterioritat, des dels segles XI i XII, encara que no amb tanta intensitat.⁴ El buit demogràfic català que provocà l'epidèmia de pesta negra de 1348 i les reiterades aparicions de la malaltia durant la segona meitat segle XIV i al llarg del segle XV, atreu els francesos o occitans vers Catalunya. A això, cal afegir-hi les guerres externes amb Castella i a la Mediterrània, i les guerres remences internes, que contribuïren a propagar un panorama desolador, amb poca població i termes vacants. La Sentència Arbitral de Guadalupe (1486), que suposa el punt final a les guerres entre pagesos i senyors, de més d'un segle i quart de durada, incentiva l'entrada d'immigrants, que ajuden a augmentar la població. Aquesta inèrcia continua durant tot el segle XVI fins a finals del segle XVII. El fenomen de la immigració francesa o occitana ha estat acuradament estudiat per Nadal i Giralt, els quals en constaten la importància:

[...] de finals del segle XV al primer terç del segle XVII, al llarg d'un període d'uns cent cinquanta anys, Catalunya es veié envaïda per una onada d'immigrants francesos. Des de la capital fins al llogarret més petit, passant per les ciutats, viles i llocs, cap zona del Principat (...) sembla haver-se lliurat de l'allau de pobladors vinguda de l'altra banda dels Pirineus.⁵

---

³ En relació al lloc de procedència, tot i que en els documents trobem escrit moltes vegades “del regne de França”, “francès” o “francisogen”, o res, la coneixença del lloc d'origen d'aquests immigrants, quan consta en el document, o la forma dels cognoms, és determinant per l'elecció entre els apel·latius de francès o occità. Per la seva procedència geogràfica -la majoria dels casos els llocs es troben dins l'àrea geogràfica d'Occitània-, l'hem d'anomenar majoritàriament occitana. Recordem que Occitània no constituïa una unitat política ben diferenciada i única en aquests segles. Són terres que comparteixen característiques geogràfiques i lingüístiques pròpies. Convé tenir present també l'existència de territoris occitans que no poden considerar-se francesos fins ben entrat el segle XVII, com el cas de Bearn, incorporat a la corona francesa el 1620.

⁴ Els contactes entre les terres occitanes i el Principat foren sempre molt estrets. Pensem en la política expansionista del Casal de Barcelona Pirineus enllà; i el matrimoni de Maria de Montpeller amb Pere el Catòlic, tot i que la batalla de Muret (1214), amb la mort del monarca, suposà el declivi d'aquestes aspiracions.

⁵ NADAL, J. i GIRALT, E. (1966): *La immigració francesa a Mataró durant el segle XVII*. Mataró: Caixa d'Estalvis de Mataró, p. 31.

Aquests mateixos autors prioritzen la immigració francesa o occitana a Catalunya en quatre fases:⁶

- a) ascendent (1500-1540);
- b) plena (1540-1566);
- c) descendent (1566-1620); i
- d) de certa represa (a partir de 1660).

Nadal i Giralt destaquen que l'allau de gent prové majoritàriament de la meitat meridional occitana. Aquesta immigració experimenta un fort augment els primers decennis del segle XVI fins al 1540, arriba al seu punt àlgid el 1566, i descendeix progressivament fins al 1620, any en què comença a decaure, sense desaparèixer totalment; després, la immigració experimenta una certa represa a partir de 1660, i es caracteritza més per la qualitat que per la quantitat, o sigui, per l'arribada de gent més especialitzada en un ofici.

IV.4.1.1. CAUSES DE LA IMMIGRACIÓ

Entre les principals causes que expliquen aquesta allau d'immigrants destaquen l'impacte devastador de les guerres de religió entre hugonots i catòlics, i la sobrepoblació dels vessants septentrionals dels Pirineus.⁷ Aquella

---

⁶ NADAL, J. i GIRALT, E. (1960): *La population catalane de 1553 à 1717. L'immigration française et les autres facteurs de son développement*. París: Sevpen. [Trad. al català (2000): *Immigració i redreç demogràfic. Els francesos a la Catalunya dels segles XVI i XVII*. Vic: Eumo].

⁷ A més de les dues ja esmentades, hom destaca altres factors: a) tradició migratòria de les Terres Altes alvernèses i del Massís Central cap al migjorn; b) bandolerisme; c) pobresa; d) alta fecunditat femenina; e) vincles dinàstics entre les cases de Carlat i de Barcelona-Provença des de finals del segle XI. Voluntat del casal de Barcelona de projectar-se cap al nord; f) lingüístics: semblança de l'occità i el català, fet que facilita i ajuda a comprendre la ràpida integració de la població immigrant amb la població autòctona, la vida i la cultura del lloc d'acollida. Aquesta integració podria produir-se sense massa resistència per la població local, i a vegades podia ser força ràpida. Al respecte diuen M. Siguan i J.M. Carbó (1988): "Les similituds entre totes dues llengües són immediatament evidents. Es tracta de dues llengües neollatines, originades a la mateixa època i molt properes lingüísticament, dues llengües parlades per homes geogràficament veïns que comparteixen un mateix paisatge mediterrani i un passat comú"; g) culte a Sant Grau

ELS HABITANTS

---

sobrepoblació contrastava amb el vuit demogràfic que Catalunya ofería entre 1348 i el fogatge de 1497, com a conseqüència de la “pesta negra” i la guerra de Joan II (1462-1472), de nefasta transcendència sobre la població i l’economia catalana, com ja hem comentat amb anterioritat. Entre aquells anys 1348 i 1497, Catalunya perdé el 42% de la seva població. Les agitacions pageses del segle XV impediren, segons Nadal i Giralt, l’entrada de francesos o occitans, fins a la Sentència de Guadalupe (1486). Abans no hi hagué possibilitats de repoblació del camp.⁸ El pagès gras de mas en sortí reforçat, en esdevenir emfiteuta, com diu Eva Serra.⁹ La incorporació de masos ròncs al domini útil d’aquells pagesos, que els havien aplevat a partir d’una clàusula addicional de 1488, permeté l’ampliació de les explotacions agrícoles i l’estabilització d’una classe pagesa. En opinió de Gaspar Feliu, els pagesos quedaren en una millor disposició que els senyors per apropiarse dels beneficis del creixement econòmic.¹⁰

Fins aquí, podem observar dos fets importants. D’una banda, a) el vuit demogràfic català, que afavoreix l’entrada d’immigrants francesos o occitans; i b) les condicions econòmiques del camp català, que milloren a partir de la Sentència Arbitral. Aquesta millora econòmica permet que entrin els immigrants, i assitim a una fase ascendent d’aquesta immigració entre 1500-1540, com destaquen Nadal i Giralt. Per tant, la primera meitat del segle XVI és indiscutiblement una etapa de recuperació econòmica i demogràfica pel camp català, i els immigrants vénen a buscar feina. Albert García Espuche destaca el fet que era aquella situació

(aquí) i a la Mare de Déu de Montserrat (allà). Veg. RAFAT, F. (1993): *Masos, safrà, occitans i pesta negra*. Manresa: Centre d’Estudis del Bages; SIGUAN, M., CARBÓ, J.M. (1988): “Català i occità: una història paral·lela”. Dins *Revista de Catalunya*, núm 17, p. 73-76; i GUAL, V. (2008): “El punt de partida de l’agricultura moderna...”; dins *Història Agrària dels Països Catalans*. Edat Moderna. Vol. III..., *op. cit.*, p. 22.

⁸ NADAL, J. i GIRALT, E. (1960): *La population catalane de 1553 à 1717. L’immigration française et les autres facteurs de son développement*. París: Sevpen.

⁹ SERRA, E. (1980): “El règim feudal català abans i després de la sentència arbitral de Guadalupe”, *Recerques*, 10. Barcelona, p. 17-32.

¹⁰ FELIU, G. (1996): “El règim senyorial català als segles XVI i XVII”, *Pedralbes*, 16. Barcelona, p. 31-45. Cit. en GUAL, V. (2008): GUAL, V. (2008): “El punt de partida de l’agricultura moderna...”; dins *Història Agrària dels Països Catalans*. Edat Moderna. Vol. III...*op. cit.*, p. 22.

ELS HABITANTS

---

econòmica allò que permetia la incorporació de més gent al treball, i remarca que era fonamentalment al camp, però també a la indústria, el comerç i el transport.

Joan Reglà afirmava que “El factor favorable més important de la demografia catalana dels segles XVI i XVII fou la immigració francesa”.¹¹ A la mateixa conclusió arribà Jordi Nadal, a l’afirmar que “el Principat no hauria pogut tancar la ferida, tan profunda, oberta per les pestes del segle XIV i la crisi del segle XV”, sense aquella immigració.¹² Valentí Gual matisa aquestes afirmacions dient que convé buscar les claus d’aquell augment en el creixement vegetatiu, o sigui, en el balanç entre baptismes i defuncions, i en la reducció de la mortalitat catastròfica.¹³ Segons Jaume Dantí, la base de la relació entre increment demogràfic i desenvolupament econòmic s’ha de buscar en les densitats baixes, el manteniment de la demografia de les zones altes i mitjanes, la concentració en viles amb diversitat de sectors productius i l’atracció cap a les ciutats.¹⁴

IV.5. LA IMMIGRACIÓ FRANCESA O OCCITANA AL TERME DE SUBIRATS

En el fogatge de 1515, trobem indicis de la presència d’immigrants francesos o occitans a la parròquia de Sant Sadurní de Subirats. Es tracta de “mossèn Pere Gascó, vicari” i “Guillem, el regidor gascó”. En ambdós casos, es tracta de gent qualificada, doncs la seva ocupació professional revela un cert prestigi social. És un fet destacable la presència d’un sacerdot occità, que exerceix de vicari de l’església de Sant Sadurní, com acabem d’exposar. Les primeres

---

¹¹ REGLÀ, J. (1956/1987): *Els Virreis de Catalunya*. Barcelona: Vicens Vives. Col·lecció Història de Catalunya, vol. 9, p. 15.

¹² NADAL, J. (1983): “La població”, dins *Història de Catalunya*. Barcelona: Oikos-Tau, p. 75.

¹³ GUAL, V. (2008): “El punt de partida de l’agricultura moderna...”. Dins *Història Agrària dels Països Catalans*. Edat Moderna. Vol. III. Barcelona: Publicacions i edicions de la UB, p. 24.

¹⁴ DANTÍ, J. (1997): “La població: creixement i oscil·lacions”, dins *Crisi institucional i canvi social. Segles XVI i XVII. Història, política, societat i cultura dels Països Catalans*. Barcelona: Crítica, p. 186-213.

ELS HABITANTS

---

notícies documentades de sacerdots francesos o occitans exercint de vicaris en diferents pobles de Catalunya arrenquen precisament del fogatge de 1515, data anterior a les guerres de religió.¹⁵ Aquestes són les primeres dades de què disposem sobre immigrants francesos o occitans al terme de Subirats a inicis del segle XVI, concretament a la parròquia de Sant Sadurní de Subirats.

El manual de 1536 de la parròquia de Sant Pere de Lavern ens permet recollir més dades sobre la immigració de procedència francesa o occitana al terme de Subirats, tant de la parròquia de Sant Pere de Lavern com de les rodalies.¹⁶ Els documents d'aquest manual mostren la presència d'una setantena d'immigrants francesos o occitans entre 1536 i 1548.¹⁷ Això ve a correspondre amb les fases *ascendent* (1500-1540) i *plena* (1540-1566) que indiquen Nadal i Giralt.

Aquesta gran quantitat d'immigrants demostra la importància d'aquest col·lectiu tant a la parròquia de Sant Pere de Lavern com als pobles del voltant, de dins i fora el terme, en aquesta primera meitat i inicis de la segona meitat del segle XVI. A nivell de Catalunya, els estudis sobre immigració francesa o occitana situen els percentatges més alts a la zona del litoral i a les viles i ciutats, i consideren més reduïda la seva presència en els pobles petits i rurals.¹⁸ No obstant

---

¹⁵ Salvador Llobet en posa en evidència la presència de sacerdots occitans o francesos en diferents indrets del Montseny. Veg. LLOBET, S. (1947): *El medio y la vida en el Montseny. Estudio Geográfico*. Barcelona: C.S.I.C., p. 475-483. Cit. en MOREU-REY, E. (1959): Els immigrants francesos a Barcelona (Segles XVI al XVIII). Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.

¹⁶ Fins al moment, no disposem de cap estudi publicat sobre la població de la parròquia, ni sobre la immigració. Aquest treball ve a omplir un buit en aquest aspecte, en relació a la immigració, majoritàriament francesa. Tot i estudiar ara només una dècada, la seva continuïtat ens permetrà, en un altre treball, observar si l'arribada d'immigrants és uniforme, i en quants períodes podem distribuir aquesta arribada.

¹⁷ També hem detectat alguns casos que pertanyen a cancel·lació d'actes en dates posteriors: Joan Galí (1555), en la cancel·lació d'un debitori de civada (APL, M-1536, f. 85r, 342); Joan Dara (1580) i Bernat de Gaya (1580), en la cancel·lació de l'arrendament d'una peça de terra (APL, M-1536, f. 70v, 262). Alguns altres, els tenim documentats fins a anys posteriors: Joan Fort (1546-1550), en Leonard (1541-1551), i el vicari Guillem Vergés (1542-1552).

¹⁸ Albert García Espuche escriu: "Tanto las cifras para Cataluña como para Barcelona son muy altas, pero además hemos de tener en cuenta que, como los mismos Nadal y Giralt demostraron, la población francesa no se distribuyó uniformemente en el territorio. Así, en determinados lugares del Principado las proporciones de franceses eran sensiblemente mayores que las que indican las cifras para toda Cataluña o para Barcelona. La concentración de esta población resultó

ELS HABITANTS

---

això, els documents de la parròquia de Sant Pere de Lavern aporten dades significatives que vénen a indicar una elevada presència d'immigrants francesos o occitans per aquesta primera meitat del segle XVI en aquesta localitat i pobles de les rodalies.

Constatem molts d'aquests immigrants francesos o occitans fent de testimoni a l'escrivania de Sant Pere de Lavern, la qual cosa no vol dir que hi resideixin -precisament una característica dels immigrants és que conformen un col·lectiu amb molta mobilitat espacial-. Tant hi poden residir com ser-hi de passada, o per negocis. La ubicació del lloc de residència d'aquests immigrants, i també l'ofici, són dos dels inconvenients que sovint presenta la nostra documentació. Aquest fet no ens permet fer recomptes massa exhaustius i conèixer quants resideixen a la parròquia de Lavern, i quants a altres indrets. A vegades, el document ni tan sols detalla el lloc d'origen. Sovint consta només el nom, o el genèric "del regne de França", "francès", "fransisogen" o simplement "estranger". Quan el nom apareix més vegades, és quan hi ha més possibilitats que es completi aquesta informació que busquem. Davant aquest inconvenient, els contractes d'arrendament de peces de terra i de masos ens poden ajudar a identificar alguns parcers occitans residents a la parròquia. Algunes vegades és un testament qui detalla el mas o casa on treballen, com a mossos, jornalers o temporers.

Les parròquies de Sant Pere de Lavern i Sant Sadurní estan molt ben comunicades. Les travessa el camí ral que va de Barcelona a Tarragona. L'església de Sant Pere de Lavern està situada relativament a prop d'aquest camí ral, i al costat mateix d'aquesta església transcorre el camí que va de Sant Sebastià dels Gorgs a Sant Sadurní. Això converteix l'església de Sant Pere de Lavern en un lloc de pas i d'encontre estratègic per molts d'aquests immigrants. Una part d'aquesta població flotant s'hi instal·la quan es produeixen les condicions

---

especialmente fuerte en la corona de Barcelona y, en general, en todo el espacio entre el Pirineo central y la capital, con una especial incidencia en el litoral". GARCÍA ESPUCHE, A. (1998): Un siglo decisivo. Barcelona y Cataluña. 1550-1640. Madrid: Alianza Editorial, p. 30.

ELS HABITANTS

---

econòmiques més favorables. El fet que al 1540 ja s'esmenti un “vas dels estrangés” al cementiri de Lavern indica que abans d'aquella data ja hi ha un col·lectiu important d'occitans resident en aquesta parròquia.¹⁹ La relació dels immigrants occitans amb la parròquia de Sant Pere de Lavern ha deixat senyals en la toponímia. S'hi esmenta una gran peça de terra, part erma i part bosquina, de 15 jornals, anomenada “*los provensals*” (1567),²⁰ també “*los prohensals*” (1594),²¹ que forma part de l'heretat de la família Escuder del mas de Rocavert (1567). Aquesta extensió de terra limita amb terres del mas de Bogia, que posseeixen la família Mestre del mas de Rocamora, i també amb terres del mas de la Pujada, de la família Batlle. A Lavern, trobem també una pessa de terra campa que porta per nom “*camp d'en prohensal*”, la qual declara tenir Macià Carbó III del mas de Puigfedó (1567).²²

Aquest col·lectiu d'immigrants occitans o bé es mantindrà o anirà augmentant progressivament al llarg del segle XVI i primera meitat del segle XVII. Prova d'això és l'existència d'una confraria d'estrangers el 1617 a Lavern, sota la invocació de Sant Antoni i Sant Martí. A la parròquia de Sant Sadurní de Subirats, en trobem una altra documentada des del 1600, sota la invocació de Santa Maria i Sant Jaume. I també en trobem en altres localitats properes: a Vilafranca del Penedès (1601), n'hi ha una sota la invocació de l'Anunciació; i a Sant Cugat Sesgarrigues (1617), una altra sota la invocació de Sant Marçal i Santa Eulàlia. L'existència d'aquestes confraries constitueixen un índex qualitatiu important de la intensitat de la immigració francesa o occitana a la zona. Nadal i

---

¹⁹ 1540 (APL, M-1536, f. 53v, 178).

²⁰ Veg. declaració de Joana Batlle, viuda, i Jaume Batlle, fill d'aquella, del mas de la Pujada (AHCVP, JoX, capbreu de Subirats de 1567, f. 86v-88r).

²¹ Veg. declaració de Jaume Batlle, de la Pujada (AHCVP, SA, capbreu de Subirats de 1614, f. 149v-152r). Com consta en dit capbreu, els Batlle, de la Pujada, compraran a la família Escuder aquesta peça de terra a finals del segle XVI, el 1594.

²² “*campadis vocate d'en prohensal*”; veg. declaració de Macià Carbó, de Puigfedó (AHCVP, JoX, capbreu de Subirats de 1567, f. 92r).

ELS HABITANTS

Giralt en constaten una trentena arreu de Catalunya entre finals del segle XVI i principis del XVII.²³

Retornant al manual de 1536, hem trobat 65 immigrants francesos o occitans dels quals s'indica la seva condició d'immigrant. A part d'aquests, trobem 12 individus més que participen en compravendes, concòrdies i fermen com a testimonis, dels quals el document no detalla la seva procedència, o aquesta és il·legible;²⁴ això no obstant, els seus cognoms evidencien un origen francès o occità, amb un marge d'error que estimem mínim. Entre aquests cognoms, tenim: Andoy, Bonbol, Corbolas, Chassay, Faja, Goran, Grifor, Janbert, Labenca, de Padern, Pasalas, Saboy, etc. Aquesta circumstància -el fet que el document no doni més detalls- ens ha aconsellat ser prudents i no incloure'ls en el conjunt dels immigrants francesos per tal de no distorcionar la validesa de les fonts.²⁵

ANY	CASOS	ANY	CASOS
1536	7	1542	5
1537	11	1543	1
1538	7	1544	1
1539	9	1545	5
1540	5	1546	5
1541	6	1548	1

Quadre 4. *Immigrants fr. o occitans a St. Pere de Lavern, 1536-1548.*

---

²³ Nadal i Giralt (1960: 153; 2000: 104) localitzen 37 confraries, dites dels estrangers o dels francesos, pel bisbat de Barcelona entre finals del segle XVI i principis del segle XVII. Massanell dóna més notícies sobre la de Vilafranca del Pdès. Veg. MASSANELL, A. (1980): "Dades esparses dels immigrants francesos a Vilafranca al segle XVI", Dins Miscel·lània penedesenca, III. Vilafranca del Pdès.: Institut d'Estudis Penedesencs, p. 61-90.

²⁴ En alguns casos és il·legible a causa d'una mutilació en el suport. En els CCMM d'Esteve Faja i Magdalena Guinovart (1537), només podem conèixer, encara que parcialment, la procedència occitana de Magdalena Guinovart, però no la d'Esteve Faja. En canvi, tenim el cognom "Fages" documentat en dates posteriors a Lavern, com a francès (Jeroni Fages, estranger, 1644; APL, M-1604, f. 93r, 253).

²⁵ Tot i l'evidència, hem decidit mostrar-los de forma separada, amb l'apel·latiu de "possibles francesos". Tot i així, creiem que el marge d'error en què incorriríem, si els agrupéssim, seria mínim.

Com mostrem en el quadre 4, si atenem els anys compresos entre 1536 i 1548, i considerem la data en què cadascun d'aquells immigrants francesos s'esmenten per primera vegada, trobem que els anys amb menys incidència són el 1543, 1544 i 1548, amb un cas cadascun. En canvi, tots els altres anys no baixen de cinc casos, i els que es distingeixen més són el 1537, amb onze casos de nou vinguts, i el 1539, amb nou casos.²⁶

IV.5.1. OCUPACIÓ PROFESSIONAL

Nadal i Giralt destaquen que el 45% dels immigrants provenia de l'agricultura i el 12% de la ramaderia. Tot i ser l'agricultura un dels sectors amb més ocupació immigrant arreu de Catalunya, els documents constaten una considerable varietat d'oficis.²⁷ A més de l'agricultura, i tenint en compte aquesta diversitat, García Espuche senyala tres sectors en què es destaca l'aportació de la immigració francesa: el sector tèxtil, el de la construcció i el del transport.²⁸

Partint de les dades del manual de 1536, de la parròquia de Sant Pere de Lavern, entre els anys 1536-1548 constatem la presència de 66 immigrants francesos o occitans. En el quadre següent, mostrem la seva ocupació professional i el nombre de casos que hem documentat. Destaca l'elevat nombre dels no especificats, que probablement podria haver augmentat el sector de l'agricultura:

---

²⁶ Hem considerat només els anys en què s'esmenten per primera vegada tots aquests nou vinguts, però no podem saber quan arriben amb exactitud, ni tampoc fins quan romanen a la zona.

²⁷ Remetem, entre altres, a l'estudi de Nadal i Giralt (1960): *La population catalane de 1553 à 1717. L'immigration française et les autres facteurs de son développement*. París: Sevpen. També, pel cas proper de Vilafranca, a l'estudi de MASSANELL, A. (1980): "Dades esparses dels immigrants francesos a Vilafranca al segle XVI", Dins *Miscel.lània penedesenca*, III. Vilafranca del Pdès.: Institut d'Estudis Penedesencs, p. 61-90.

²⁸ GARCÍA ESPUCHE, A. (1998): *Un siglo decisivo. Barcelona y Cataluña. 1550-1640*. Madrid: Alianza Editorial, p. 32.

ELS HABITANTS

PROFESSIÓ	CASOS
Preveres	18
Pagesos	7
mestres de cases	6
sabater	1
criat	1
campaner	1
missatger	1
escolà	1
no consta	30
TOTAL	66

Quadre 5. *Professió immigrants fr. o occitans a St. Pere de Lavern, 1536-1548.*

1. Sacerdoci

Hem comptabilitzat 17 preveres francesos o occitans –nombre ampliable a 22 si atenem al cognom presumiblement francès o occità d’altres preveres que tenim documentats–.²⁹ Com hem dit anteriorment, el fogatge de 1515 ja constata la presència d’un prevere occità a Sant Sadurní de Subirats, així com d’altres en terres catalanes. Nadal i Giralt, que també es refereixen a l’esmentat fogatge, esmenten de passada que “per al segle XVI i començaments del XVII [...] en diversos sínodes diocesans es repeteixen les al·lusions a la presència d’aquests capellans”, i citen un document de la seu d’Urgell de 1622, i un decret del Concili de Tarragona de 1630, sense aprofundir més en el tema.³⁰ Per la seva part, Antoni Massanell troba a Vilafranca del Penedès 5 sacerdots francesos o occitans entre 1531 i 1536, i 3 més en dates posteriors, entre 1562 i 1574, que junts sumen un total de 8 sacerdots.³¹ El nostre estudi no només constata una enorme presència de

---

²⁹ Tenim sospita de 5 preveres més presumiblement francesos, encara que el document no ho detalla: Andreu Janbert (1537); Llorenç Goran (1538); Joan Corbolas (1536), arrendador de l’escripcia de St. Cugat Sesgarrigues; Pere Andoy (o Abduy) (1536-1540), vicari de St. Pau d’Ordal; Guillem Rosich (1541), vicari de St. Pere d’Olivella; i Gaspar Bonbol (1545).

³⁰ Veg. NADAL, J. i GIRALT, E. (1960): *La population catalane de 1553 à 1717...op. cit.*, p. 153. Trad. cat. (2000), p. 213.

³¹ Veg. MASSANELL, A. (1980): “Dades esparses dels immigrants francesos a Vilafranca al segle XVI”, Dins Miscel·lània penedesenca, III. Vilafranca del Pdès.: IEP, p. 62-63.

ELS HABITANTS

---

sacerdots francesos o occitans a la primera meitat del segle XVI al Penedès, sinó que amplia considerablement el nombre de sacerdots francesos o occitans documentats fins al moment al Penedès al llarg del segle XVI. Si bé altres autors – entre ells Salvador Llobet, Enric Moreu-Rey, Jordi Nadal i Emili Giralt- ja han testimoniat la presència de sacerdots francesos o occitans en terres catalanes al segle XVI amb ressenyes que provenen bàsicament del fogatge de 1515, i dades esparses d’alguns bisbats i parròquies, el nostre estudi d’un manual contingut en l’escrivania d’una petita localitat conclou que la presència de sacerdots immigrants francesos o occitans al Penedès, i per extensió a Catalunya, ja era molt nombrosa abans de les guerres de religió a França.³²

Entrant en detall, per la informació de què disposem, 6 d’aquells 17 sacerdots francesos o occitans actuen com a vicaris a l’església de Sant Pere de Lavern entre 1536 i 1552, i almenys 3 participen en la redacció del mateix manual de 1536, és a dir, fan de notari: *M.A. de Podio* (1536), *Pere Arnant de Bòria* (1537-1538) i *Guillem Vergés* (1542-1552).³³ Trobem familiars d’un d’aquets capellans residint a la mateixa rectoria de Sant Pere de Lavern. Aquest és el cas de Pere Arnant de Bòria (1537-1538), vicari, i els seus “familiars” *Pere Arnant de Bòria* (1537-1539), treballador, que duu el mateix nom del vicari però que no s’ha de confondre amb aquell;³⁴ *Antoni* (1539), nebot d’aquest; i *Joan de Bòria* (1545).

---

³² El moviment polític-religiós francès, d’inspiració calvinista es configurà a partir de 1547. El primer sínode calvinista a París data del 1559. Els primers fets de sang es provocaren amb la conjuració d’Amboise (1560) contra els Guisa. El fracàs del col.loqui de religió a Poissy (1561) i la matança de Vassy pels homes de Guisa (1562) provocaren l’inici de les guerres de religió a França, que duraren fins al 1598; veg. BADA, J., ALIER, R. GEC, vol. VIII, p. 515-516). Dels sacerdots francesos documentats en el manual de 1536, cap arriba més tard de 1542. Si la causa de la seva immigració no són les guerres de religió, perquè encara s’han de produir, com es justifica la seva immigració? A aquest interrogant arriben Nadal i Giralt, sense donar-ne una resposta.

³³ En els diferents contractes que escriuen surten paraules i construccions sintàctiques que denoten la seva procedència occitana. Convé recordar que l’occità s’assemblava molt al català. Abans ens hem referit a la proximitat entre ambdues llengües com un factor determinant de la ràpida integració de la població immigrant amb la població autòctona, la vida i la cultura del lloc d’acollida; veg. SIGUAN, M., CARBÓ, J.M. (1988): “Català i occità: una història paral·lela”. Dins *Revista de Catalunya*, núm 17, p. 73-76.

³⁴ Perquè no hi hagi confusió, cito textualment: “Die XXVI, mensis madi, anno a nativitate domini 1538, de voluntat de los daval anomenats, Joan de Moras, e Pera Arnant Bòria, trabalador, i Pera Arnant Bòria, vicari, e és canselat lo present contracte” (APL, M-1536, f. 6v, 32).

ELS HABITANTS

També observem que alguns preveres francesos o occitans estan presents a les parròquies veïnes. En constatem a les parròquies de Sant Sadurní de Subirats, Sant Pere d'Avinyó i Sant Pere Molanta. Aquells preveres hi actuen de vicaris, i alguns d'arrendadors de l'escrivania parroquial: *Carles Andral* (1537-1542) és vicari i arrendador de l'escrivania de la parròquia de Sant Sadurní de Subirats; *Pere Massot* (1538) és vicari de la parròquia de Sant Pere d'Avinyó; i *Joan Pradella* (1539-1540) vicari de la parròquia de Sant Pere Molanta.³⁵

Tenim constància de 8 preveres més d'origen francès o occità, dels quals no s'esmenta el lloc de residència. Aquests preveres són els següents: Antoni Tocabon (1537-1538), Antoni Lafora (1538-1539), Elies Xampo (1539-1540), Llorenç Auran (1538), Guillem Cosalio (1539), Pere Lanjo (1539), Domingo Quasc (1546), i Llorenç Toran (1538). Tots aquests sacerdots signen com a testimonis en diferents contractes. D'entre ells, en trobem 3 que consten reiteradament com a testimonis: Antoni Lafora (1538-1539), Llorenç Tocabon (1537-1538) i Elies Xampo (1539-1540). El fet que el seu nom consti reiteradament, ens fa pensar que aquests tres preveres resideixen a la mateixa rectoria de Sant Pere de Lavern.³⁶

El nombre tan elevat de preveres d'origen francès o occità que hem documentat al manual demostra que entre els immigrants d'aquesta procedència hi havia persones qualificades i amb estudis, com els sacerdots. Aquests fan de vicaris o funcions auxiliars en diferents parròquies, i en alguns casos consten com arrendadors de les escrivanies parroquials. En el cas de la parròquia de Sant Pere de Lavern, tres dels sis preveres que s'hi estan intervenen en la redacció del manual de 1536. Entre les moltes funcions a què es podien dedicar els sacerdots hi havia la docència.

---

³⁵ El fet es pot fer extensible a les parròquies de St. Pau d'Ordal, St. Cugat Sessgarrigues i St. Pere d'Olivella, si atenem al cognom presumiblement francès d'altres preveres que documentem: Pere Andoy (o Abdoy) (1536-1540), vicari de St. Pau d'Ordal; Joan Corbolas (1536), arrendador de l'escrivania de St. Cugat Sessgarrigues; i Guillem Rosich (1541), vicari de St. Pere d'Olivella.

³⁶ Si aquests 3 preveres els incloem conjuntament amb els 6 preveres francesos que resideixen a Lavern, obtenim un total de 9 preveres francesos residents a la parròquia de Sant Pere de Lavern.

2. Agricultura

Una de les ocupacions més destacada entre els immigrants francesos o occitans que arriben a Catalunya està relacionada amb l'ofici de pagès i de ramader. Molts d'ells procedien d'aquest sector en el seu lloc d'origen. La manera d'accedir a la terra a Catalunya era fent de mosso, anar a jornal o portar terra a parts.

El manual de 1536 mostra pocs immigrants francesos o occitans que es dediquin a l'agricultura. N'hem comptat fins a 7 casos, però això no vol dir que no n'hi haguessin més en aquest període. Tenim documentats 38 immigrants francesos o occitans dels quals no se'n detalla la professió, i pot ser que una part considerable d'aquets es dediquin a les feines del camp, tenint en compte que es mouen en una societat rural amb una economia eminentment agrària, i hi ha un interès general per part dels pagesos de mas, tant propietaris com masovers, en ampliar les seves superfícies de conreu.

Tots els casos detectats, els 7 individus, resideixen a la mateixa parròquia de Sant Pere de Lavern. Trobem els següents: *Pere Arnant de Bòria* (1537-1539), treballador, qui el 1538 arrenda una peça de bosc a "la Pinyola", de Macià Capmany, de Sant Joan Salerm; *Antoni* (1539), treballador, nebot de dit Pere Arnant de Bòria, tots dos familiars d'un altre Pere Arnant de Bòria, vicari de Lavern; *Guillem de Montin* (1540-1546), de la parròquia d'Oló, bisbat de Bartran, qui s'està per mosso al mas de Puigfedó, on hi fa testament i nomena marmessors Macià Carbó, el seu amo, i *Brantan de Montin* (1540), germà seu; *en Leonard* (1541-1551), del bisbat de Llemotges, qui s'està per mosso al mas dels Capmany, a Sant Joan Salerm, i el 1541 arrenda una peça de bosc al lloc anomenat "lo Ginestar", propietat de dit mas; *Guillem Sala* (o Sales) (1540-1542), de la parròquia de Rossiach, del bisbat de Sors, que el 1540 arrenda un troç de bosc de Ca l'Escuder, al lloc anomenat "la Pinyola", i el 1541 arrenda una peça de terra a Pere Font, del mas Font, de Lavern; i *Bernat Jacas* (1542), del bisbat de Xarlat,

ELS HABITANTS

---

qui té uns esplets sembrats en terres de Jaume Martí de la Talalla, i uns altres esplets en terres de Nadal Milà de la Roca.

En els documents on consten aquests immigrants que es dediquen a les feines del camp, el notari no s'hi refereix mai amb la paraula “pagès” o “pagesos” per detallar la seva ocupació. El notari acostuma a reservar aquesta denominació als pagesos de mas i masovers. En alguns casos consta el nom de *treballador* (trabalador), que tant pot indicar que treballen com a peons en l'agricultura, o que arrenden una peça de terra a parts, habitualment un troç de bosc o erm que han de convertir en terra de conreu. És el cas de Pere Arnant de Bòria (1537-1539), “trebalador”.³⁷

Altres vegades, després del seu nom i lloc d'origen geogràfic, s'indica que viuen o habiten al mas d'un propietari, amb la qual cosa s'ha d'entendre que treballen per ell, potser com a *mossos*, treballadors o *jornalers*. És el cas d'*en Leonard*, del bisbat de Llemotges, “abitant vuy en casa del dit Macià Capmany”, o “abitant vuy en casa del sènyer n'Antoni Capmany”, del mateix mas de St. Joan Salerm.³⁸ També *Guillem de Montin*, d'Oló, del bisbat de Sant Bartran, “abitant vuy en la casa de Macià Carbó” major, del mas de Puigfedó, al qual es refereix com “mon amo”.³⁹ La relació amo-mosso és important per entendre la realitat del camp català a la primera meitat del segle XVI.⁴⁰ En Leonard i Guillem de Montin representen una part d'aquells immigrants francesos o occitans que serviren per mosso als pagesos de mas. Constitueixen també els primers mossos d'origen francès o occità de què tenim notícia a la parròquia de Sant Pere de Lavern. Aquesta gran quantitat de francesos o occitans que hem detectat va proporcionar mà d'obra abundant als pagesos de mas. Com mostren els documents del manual, els “amos” de les terres van saber aprofitar l'ocasió per desartigar i ampliar els

---

³⁷ Podem llegir: “Pera Arnant Bòria, treballador” (APL, M-1536, f. 18r, 67), i “Pera Anan Bòria, treballador” (APL, M-1536, f. 42r, 157).

³⁸ (APL, M-1536, f. 67v), i (APL, M-1536, f. 70r, 256).

³⁹ (APL, M-1536, f. 53v, 178).

⁴⁰ Referent a la importància de la relació amo-mosso al camp català a finals del segle XV i inicis del segle XVI, veg. CODINA, J. (1971): *El Delta del Llobregat i Barcelona. Gèneres i formes de vida dels segles XVI al XX*. Barcelona: Ariel, p. 49-51.

ELS HABITANTS

---

seus cultius. Trobaven en aquells una mà d'obra barata per preparar pel conreu troços de bosc i erm, i formiguers per adobar la terra.

Els immigrants francesos o occitans van ser decisius en aquest sentit, però no van ser els únics. N'hi havia d'altres. El manual mostra l'existència d'almenys uns 10 mossos provinents d'altres parts de Catalunya o fora d'ella. Són els altres immigrants, dels quals en parlarem més endavant.

Els casos següents són uns altres francesos o occitans, dels quals només se'n detalla el nom i l'origen geogràfic, sense especificar ni el lloc de residència ni la seva condició laboral. Només sabem que pertanyen al sector de l'agricultura, probablement com a *parcers*, perquè el document és un contracte d'arrendament d'un troç de terra, o s'anomenen alguns esplets. Entre altres, és el cas de Guillem Sala (o Sales), que arrenda un troç de bosc de l'heretat de Rocavert;⁴¹ Bernat Jacas qui, per pagar un deutor de 42 sous per la compra de blat i per diners prestats, s'obliga els esplets que té sembrats a l'heretat de Jaume Martí, de la Talalla, i a la de Nadal Milà, de la Roca.⁴²

El manual de 1536 no ens mostra cap immigrant francès o occità que adquireixi terres en propietat. No obstant, tenim constància d'alguns d'aquests immigrants que esdevenen propietaris de mas per via de matrimoni, en dates posteriors.⁴³

Tots els casos que hem esmentat mostren com molts d'aquests immigrants francesos o occitans –la majoria joves solters– tenen la intenció d'establir-se i

---

⁴¹ “[...] yo, Barthomeu Scuder, de la paròquia de Sant Pere de la Bern, terme de Subirats, dex a vós, Guilem Sallas, del regne de França, hun tros de bosch [...], lo qual tros de terra li dex a tres anys e tres esplets [...]” (APL, M-1536, f. 55v-56r, 185).

⁴² “[...] jo, Bernat Jachas, del bisbat de Xarlat, del regne de França, confés y en veritat regonech deure a vós, sènyer en Barthomeu Balla, de la parròchia de la Bern, y del terme de Sobirats, quaranta-y-dos sous per rahó de blat que de vós he comprat y rebut, y per rahó de dinés prestats, la qual quantitat vos promet pagar d'así a la festa de Sant Joan del mes de juny primer vinent. Y per major seguretat vostra, vos ne oblich tots los splets que tinch sembrats en les posesions del sènyer en Jauma Martí, de la Talaya, y les que tinch en les posesions del sènyer en Nadal Milà, de la Rocha, tots de la parròchia de la Bern y del terme de Sobirats. Y asò ab obligació de dits sembrats y de tots y qualsevol altres béns meus [...]” (APL, M-1536, f. 70r-56r, 255).

⁴³ És el cas de Pere Catusus (Casadesus, Cadasus), documentat a la matrícula el 1622, i que a la segona meitat del segle XVII entra com a pubill al mas que es coneix actualment com can Catusus, a la pr. de St. Sadurní de Subirats (ACAN, ANI, JeS, M-73, f. 131r-130v).

ELS HABITANTS

---

d'integrar-se al lloc d'acollida. S'hi es queden a la parròquia de Lavern és perquè hi troben feina, o sigui, s'hi donen les condicions econòmiques necessàries perquè això sigui possible. Els pagesos de mas aprofiten part d'aquesta mà d'obra immigrant per convertir troços de bosc i d'erm en terres aptes pel conreu, tal com reflecteixen els contractes d'arrendament fets a la parròquia de Lavern. Aquesta realitat que observem a la parròquia, des de l'estudi de la localitat, demostra que l'oportunitat de trobar feina al camp català era ja molt elevada a la primera meitat del segle XVI.

3. Construcció

La immigració francesa o occitana té un lloc molt destacat també en el sector de la construcció. Diversos estudis posen de manifest la seva embranzida sobretot a partir de la segona meitat del segle XVI, i ressalten la presència de mestres de cases i rajolers francesos o occitans en el context del creixement demogràfic i econòmic d'algunes localitats catalanes.⁴⁴ Són poques, però, les referències a la primera meitat del segle XVI. Joan Ainaud troba el cas de Pyerre Rubi (1537), del lloc de Brageyrac, diòcesi de Sarlat?, que es compromet a emprendre l'obra del campanar de l'església de Sant Boi de Lluçanès, i el de Pere La Font (1553), "lapicida sive magister domorum" de la diòcesi de Llemotges, que fa època de l'obra d'uns corrals i contracta la d'una casa.⁴⁵

---

⁴⁴ Alguns treballs destaquen el paper dels francesos dedicats a la construcció en l'expansió urbana i econòmica de moltes localitats catalanes. En aquest sentit, veg. el treball ja citat de GARCÍA ESPUCHE, A. (1998): *Un siglo decisivo. Barcelona y Cataluña. 1550-1640*. Madrid: Alianza Editorial. També TORRAS RIBÉ, J.M. (1987): "Demografia i societat a Igualada durant els segles XVI i XVII". *Miscel·lània Aqualatensia*, 4. Entre altres, remetem al ja citat treball de Nadal i Giralt (1960), que ressalta el pes de la immigració francesa en el sector de la construcció; a Albert García Espuche (2001), el qual destaca el pes d'algunes famílies relacionades amb la construcció, com els Guanyabens. També Torras Ribé en parla en relació a la ciutat d'Igualada, destacant el paper dels immigrants francesos dedicats a la construcció amb l'expansió urbana i econòmica de la ciutat.

⁴⁵ Joan AINAUD DE LASARTE, llista inèdita, facilitada a Enric MOREU-REY, E. (1959): *Els immigrants francesos a Barcelona (Segles XVI al XVIII)*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 12, nota 5; notes inèdites, citat en NADAL, J. I GIRALT, E. (2000): *Emigració i redreç demogràfic. Els francesos a la Catalunya dels segles XVI i XVII*. Vic: Edit. Eumo, p. 205, notes

ELS HABITANTS

Per la nostra part, el manual de 1536 evidencia la importància del sector de la construcció a la primera meitat del segle XVI a la ruralia, dins l'àmbit d'estudi de la nostra localitat, fet que contribueix a millorar el coneixement que es té d'aquell període dins el conjunt històric català. Tota la informació de què disposem, procedent del dit manual, sobre treballadors del sector de la construcció entre 1536-1548 ens remet a immigrants francesos o occitans, en el cas de picapedrers o mestres de cases, hi ha immigrants procedents d'altres parts, en el cas dels rajolers i teulers, com veurem més endavant.⁴⁶

Hem comptabilitzat un total de 7 picapedrers o mestres de cases entre els immigrants francesos o occitans d'aquesta primera meitat del segle XVI, que actuen entre 1539 i 1545 en el sector de Sant Pere de Lavern i les seves rodalies. Aquests són: *Pere Bainats* (1539), *Pere Maimó* (1539), *Joan Saluenes* (1541), picapedrers; *Joan Puiganatges* (1541), mestre picapedrer; *Joan Fabra* (1541), *Joan Coderch* (1545) i *Julià Marillach* (1545), mestres de cases. No tenim constància d'on resideixen, però ha quedat el seu nom registrat al manual de l'escrivania de la parròquia de Sant Pere de Lavern. El trànsit d'aquest elevat nombre de mestres de cases i picapedrers per la parròquia, prova que ja hi ha força activitat constructora en aquesta primera meitat del segle XVI.

A tot això, cal afegir-hi l'existència de tres forns de rajoles a la parròquia de Sant Pere de Lavern. Un forn de rajoles i teules (1536) propietat de Miquel Mestre, de Rocamora, de Sant Pere de Lavern, arrendat a *Ferran Saboy*, "feyner", i *Pere Gibert*, rajoler, els quals s'obliguen a coure cinc o sis fornades l'any, i dit Mestre promet pagar-los 10 lliures i 2 sous per mil teules, i 40 sous per mil

---

31, 32 i 33: Arxiu Parroquial de Sant Boi de Lluçanès, manual notarial núm. 115 (17 d'abril); manual notarial núm 41, p. 17; manual notarial núm. 117, f. 41v i 42v.

⁴⁶ En relació als rajolers i teulers documentats al manual de 1536, són de València; en parlem més endavant, a l'apartat IV.6. *Altres immigrants* d'aquesta tesi. No obstant, tenim documentats rajolers francesos en dates posteriors.. (AHCVP, MB, P-XVI-110-1, M, 35v). Massanell en troba 3 per la segona meitat del segle XVI a Vilafranca; veg. MASSANELL, A. 1980): "Dades esparses dels immigrants francesos a Vilafranca al segle XVI", Dins Miscel.lània penedesenca, III. Vilafranca del Pdès.: Institut d'Estudis Penedesencs, p. 83.

ELS HABITANTS

---

rajoles.⁴⁷ Un altre forn (1540) propietat de Macià Carbó, de Puigfedó, de la mateixa parròquia de Lavern, on consta que també hi treballa l'esmentat *Pere Gibert*.⁴⁸ I en el capbreu de 1567 es fa referència a un camp anomenat “lo forn d'en Carbó”, en terres dels pubills Carbó de Sant Joan Salerm.⁴⁹ La presència de 3 forns de rajoles i teules en una mateixa parròquia és una prova evident de la gran activitat constructora que hi havia a la zona. Els forns de rajoles eren un complement en l'economia dels pagesos de mas, qui trobaven en la immigració estrangera i d'altres parts la mà d'obra necessària per explotar-los. El mercat era les masies i les viles que creixien.⁵⁰

Posteriorment, el 1577, trobem un rajoler d'origen francès o occità, Huguet Olivier, resident a la població veïna de Sant Cugat Sescarrigues, en una procura que fa a nom de Vicenç Jensa, treballador, habitant a Vilafranca del Penedès.⁵¹ Destaquem la mà d'obra procedent de la immigració, tant la francesa o occitana com la d'altres llocs, que treballa en aquests forns. Anotem també que a finals del segle XVI, el percentatge de mestres de cases entre la població immigrant francesa o occitana a Vilafranca, -segons Massanell- arribava a un 8%.⁵²

El nombre de mestres de cases que tenim documentats, i els dos forns de rajoles i teules és una prova que hi ha feina pel sector de la construcció en aquesta primera meitat del segle XVI. En aquest període, els pagesos de mas no només

---

⁴⁷ 1536 (APL, M-1536, f. 4v, 24). El document no esmenta la procedència geogràfica de Ferran Saboy, potser d'origen francès. En canvi, sabem per altres documents que Pere Gibert procedeix de València.

⁴⁸ En una partida de bateig, en data de 28/05/1540, llegim: “Fonch padrí en Pera Gibert, raioller, qui està al forn del sènyer en Macià Carbó” (APL, M-1561, f. 134r, 321).

⁴⁹ “Item etiam mediante dicto juramento confitemur et recognocimus vobis que dicti pupilli tenent et possident quandam petiam terra vocatam *lo forn d'en Carbó* continentem inse decem jornalía parum plus vel minus, et terminatur ab oriente in honore d'en Capmany, a meridie in riaría qui ubi est, ab occidente in honore d'en Coscó de la Granada, et a certio similiter et partim in honore vidue Palau qui fuit Bernardi Sala [...]” (AHCVP, JoX, capbreu 731, 1567, f. 83v-85v).

⁵⁰ La parròquia de St. Pere de Lavern, travessada pel camí ral, està entre les viles de Vilafranca del Pdès. i Sant Sadurní de Subirats, les quals, juntament amb St. Martí Sarroca, eren les tres viles més poblades de la comarca de l'Alt Pdès., segons el cens de 1553.

⁵¹ (AHCVP, MB, P-XVI-110-1. M. f. 35v).

⁵² MASSANELL, A. (1980): “Dades esparses dels immigrants francesos a Vilafranca al segle XVI”, Dins Miscel.lània penedesenca, III. Vilafranca del Pdès.: IEP, p. 83.

ELS HABITANTS

---

amplien l'espai dedicat al conreu, a expenses del bosc i l'erm, amb mossos, jornalers i treballadors, sinó que fan forns de rajoles i teules, com els casos de Francesc Mestre i Macià Carbó, pagesos de mas de Lavern, amb els quals obtenen uns altres ingressos. L'existència de picapedrers i mestres de cases, rajolers i teulers, i forns d'obra significa que es construeixen cases, i que s'amplia l'espai fabricat de les masies. En el cas de les masies, trobem l'exemple al mas Massaguer, situat al terme d'Avinyonet, just al llindar amb els masos de la Creu i de Ca l'Escuder de Rocavert, de la parròquia de Sant Pere de Lavern. El febrer de 1541 l'amo, Jeroni Broquetes, que ara resideix a Vilafranca –una prova més que es viuen moments de canvis econòmics favorables–, contracta un mestre de cases, Joan Fabra, perquè li construeixi un estatge nou al mas Massaguer, just al mateix pla de la casa. S'han de pujar i igualar les parets i la teulada, fer un portal i una finestra, cobrir-ho adequadament i adobar la paret vella. La mà d'obra i tot el material necessari va a càrrec de l'amo, a excepció de la manutenció del dit mestre de cases. El preu de l'obra acabada és de quinze ducats, equivalents a divuit lliures.⁵³ Potser es tracta de petits canvis, però aquests canvis es produeixen precisament en el lloc que estudiem, a la ruralia, en les pròpies masies de la localitat. I des de l'estudi de la localitat, constatem que a Catalunya hi ha indicis de millores en l'economia, per petits que siguin els canvis, en aquesta primera meitat del segle XVI.

El mateix mes de febrer de 1541 es produeix una discòrdia entre dos mestres de cases, *Joan Puiganatges* i *Joan Saluenes*, per una qüestió “de certa moneda entre ells coneguda” a causa d'unes obres. Amb la intervenció de dos compromissaris -Macià Carbó, menor, de Puigfedó, i Joan Llobet, de Fontclara- s'acorda que Joan Saluenes pagui a Joan Puiganatges 8 ducats d'or.⁵⁴

Un bon nombre de documents notariais mostren l'actuació dels francesos o occitans en la construcció en diferents localitats catalanes.⁵⁵ L'acte notarial de

---

⁵³ (APL, M-1536, f. 59, 204).

⁵⁴ (APL, M-1536, f. 58r, 199); i (APL, M-1536, f. 60v-61r, 216).

⁵⁵ Veg. GARCÍA ESPUCHE, A. (1998): *Un siglo decisivo...*, op. cit., p. 33-35.

ELS HABITANTS

---

l'ampliació del Mas Masseguer mostra com aquells mestres de cases i picapedrers francesos o occitans van deixar la seva empremta en les masies de la parròquia. I també ho feren a les esglésies dels voltants. En una data més posterior, a inicis del sis-cents, el 27 de març de 1605, es ferma una concòrdia entre els obres de l'església parroquial de Sant Pere de Lavern, terme de Subirats, els administradors de la confraria del Roser, de dita església, i Antoni Esteva, mestre de cases, de Vilafranca del Penedès, sobre la construcció de la capella del Roser. Al dit Antoni Esteve li donen 95 lliures, moneda barcelonesa, de les quals en ferma època. Signen com a testimonis dos francesos o occitans, que és molt probable van participar en l'obra. Són *Antoni Morata*, mestre de cases, del regne de França, i *Miquel Marc*, treballador, del regne de França (In quibus omnibus et singulis fuerunt testes rogati: Antonius Morata, domificator et regni Francia, et Michael Marc, operarius etiam regni Francie).⁵⁶

A més dels sacerdots, treballadors del camp, mestres de cases i picapedrers, trobem representats altres oficis, encara que en nombre d'individus molt inferior als anteriors.

4. Pell i calçat

En relació a aquest sector, comptem 1 sabater, *Joan de Moràs* (1538-1539), del qual només es diu que és sabater (sutor) i del regne de França.⁵⁷ Possiblement pren el motiu de la parròquia de Mauras, del bisbat de Laytora.⁵⁸ Consta en tres documents esmentat com a testimoni: una vegada en una cancel·lació d'un contracte, una altra vegada en un préstec graciós, i una tercera vegada en un debitori no especificat. En cap moment es detalla el lloc de residència.

---

⁵⁶ (APL, M-1604, f. 7r-7v, núm. 22).

⁵⁷ "Testes: Anthonius Toquabon, presbiter, regni Francie; et Joannes de Maras, sutor, eiusdem regni Francie" (APL, M-1536, f. 12v-13r).

⁵⁸ Tenim el cas de Pere Masot, prevere, vicari de Sant Pere d'Avinyó: "Pera Masot, vicari de Avinyó, natural de la parròquia de Mauras, del bisbat de Laytora" (APL, M-1536, f. 37r, 141).

ELS HABITANTS

En una data posterior, ja a la segona meitat del segle XVI, concretament en un document del 1580 de la mateixa parròquia de Sant Pere de Lavern, trobem dos sabaters francesos o occitans: Jaume Soler, “del realme de Fransa, del bisbat de Clarmon”, i Joan Gibert “del matex realme”.⁵⁹ Per la seva part, Antoni Massanell troba només un sabater a Vilafranca, concretament a finals del segle XVI.⁶⁰ Nadal i Giralt troben molt pocs sabaters en el seu estudi, centrat més en el segle XVII que no pas en el segle XVI: “a Vilafranca figuren cinc sabaters ultrapirinencs entre divuit marits d’aquesta professió registrats entre 1605 i 1610, mentre que falten del tot entre el centenar comptat a partir d’aquesta data i fins a 1710”.⁶¹

5. Fàmuls i criats

Troblem la representació d’aquest sector en la persona de *Joan Orsí* (1542-1546), “del regne de França”, criat de Llorenç Vidal, de Vilafranca del Penedès. Llorenç Vidal és oriünd de Cal Vidal, mas de la parròquia de Sant Pere de Subirats. En aquella data vivia i feia de paraire a Vilafranca del Penedès. El seu fill, Pau Vidal, continuarà l’ofici de paraire, així com les relacions amb els homes del terme de Subirats, com demostra el fet que també consti sovint el seu nom entre els testimonis de diferents contractes escripturats a l’escrivania de Sant Pere de Lavern. Citem una venda d’un censal mort del 1569, en què entre els testimonis consta un altre criat dels Vidal, també d’origen francès o occità: Bertran Andreu, “trabalador, del regne de Fransa”: “*Testes huius rei sunt: a lo*

---

⁵⁹ 18-02-1580. Ambdós fermen com testimoni en un debitori d’Antoni Batlle, pagès, de la parròquia de Sant Sadurní, de Castellví de la Marca, a Bartomeu Olivella, pagès, de Fontclara, de la parròquia de Sant Pere de Lavern, terme de Subirats, de 12 lliures i 10 sous per la compra d’una mula de 12 anys. “Testimonis: Jaume Soler, del Realme de Fransa, del bisbat de Clarmon, y Juan Gibert, del matex Realme, tots sabatés” (APL, M-1570, f. 130v, 360).

⁶⁰ Veg. MASSANELL, A. (1980): “Dades esparses dels immigrants francesos a Vilafranca al segle XVI”, Dins Miscel.lània penedesenca, III. Vilafranca del Penedès.: Institut d’Estudis Penedesencs, p 83.

⁶¹ NADAL, J. i GIRALT, E. (2000): *Immigració i redreç demogràfic. Els francesos a la Catalunya dels segles XVI i XVII*. Vic: Edit. Eumo, p. 206.

ELS HABITANTS

---

fermat de dit Antony Bargalló, principal, y Miquel Carbó, fermansa, qui fermaren lo dit dia y any, en la parròchia de la Bern, són tres: lo sènyer en Pau Vidal, paraire, de Vilafrancha, y en Joan Saba, treballador, del regne de Fransa, habitant en Vilafrancha de Penadès, y en Bertran Andreu, treballador, del regne de Fransa, habitant ab lo dit Pau Vidal, paraire”.⁶² És interessant l’accepció del mot “treballador” usat en el document en el sentit de “criat”. De fet, comptem amb un altre document de la mateixa data escrit en llatí on consta la paraula “famulo” en lloc de treballador.⁶³ Exemples d’altres fàmuls relacionats amb la parròquia, els trobem en dates posteriors. *Miquel Casanyach* (1569), -també *Cassanyac*, *Casanyachs* i *Casinyach*-, del regne de França, és fàmul de Bartomeu Julià, pagès, de Sant Joan Salerm, de la parròquia de Sant Pere de Lavern.⁶⁴

6. Campaners

Tenim documentat un sol cas, el campaner *Guillem Prela* (1539-1540), “del regne de França”, sense que es detalli res més. surt esmentat en quatre documents, i en tots ells ferma com a testimoni, entre els anys 1539 i 1540: com a testimoni d’una compravenda d’un bou, d’una compravenda de forment, d’una compravenda d’un altre bou, i d’un rearrendament d’una casa que Miquel Mestre, de la parròquia de Lavern, té a Barcelona. Tot i que no consti escrit, dit Guillem

---

⁶² (APL, M-1568, f. 16v, 18).

⁶³ 7/05/1569: “Sig+no Antonius Bargalló, principalis, et Michaelis Carbó, fideiussoris predictorum, qui hec laudamus, firmamus et iuramus in^h parrochia Sancti Petri de la Bern, Barcinone diocesis,ⁱ die sabati, septima, mensis maii, anno a nativitate domini millesimo quingentesimo sexagesimo nono, presentibus testibus venerabili Joane Letó, presbitero, vicario parrochialis et ecclesie Sancti Petri de la Bern; et Paulo Vidal, paratore pannorum lane Villefranche Penitensis,^j Barcinone diocesis; et Bertrando Andreu, famulo dicti Pauli Vidal, et Joanne Saba, habitatore dicte Villefranche Penitensis, laboratoribus, regni Francie.” (APL, M-1561, f. 122r-123r, núm 273).

⁶⁴ “Acta jurata et firmata sunt hec capitula matrimonialis et omnia et singula in eis contenta per omnes supradictas partes in parrochia Sancti Petri de la Bern, Barcinone diocesis, die jovis, octava, mensis septembris, anno a nativitate domini millesimo quingentesimo sexagesimo nono, presentibus Paulo Vandrell, agricultore loci del Gorner, parrochie Sancti Petri de la Bern, Barcinone diocesis, et Michaele Casanyacs, agricultore, regni Francie, famulo Bartolomei Julià, agricultoris parrochie predictae Sancti Petri de la Bern, et Antonio Tornerons, studenti loci de Jorba, Vincensis diocesis, pro testibus ad hec vocatis spetialiter et asseptis.” (APL, M-1561, f. 126v, núm 284).

ELS HABITANTS

Prela deu residir al lloc de la rectoria de Sant Pere de Lavern, d'on deu ser el campaner de l'església.

7. *Nuncis o missatgers*

També localitzem 1 missatger, *Joan Sarxant* (1537), missatger de Vilafranca del Penedès. Els nuncis són els encarregats de fer saber a la població alguna resolució per part del batlle del terme, com la decretació d'un ban, l'execució d'un encant públic o subhasta dels béns d'un difunt.

8. *Escolans*

Entre els immigrants occitans trobem un escolà. Es tracta de *Giralt Sala* (1540-1543), escolà de l'església de Sant Pere de Lavern.

9. *No consta*

Dels 30 immigrants francesos o occitans restants, no en consta l'ocupació professional. Entre ells molt probablement hi ha pagesos, però els documents no ho detallen. Entre aquests, hi ha dues parelles que celebren Capítols Matrimonials. Una el 1536, Esteve Faja i Margarida Guinovart, el pare de la qual li aporta un dot de 35 lliures (30 lliures de dot i 5 lliures en joies dotals), quantitat bastant similar als dots que habitualment s'acostumen a fer en aquell període a la parròquia de Lavern, i el marit esdevenidor 5 lliures de creix. Ell, Esteve Faja, pot ser també d'origen francès o occità, però una mutilació en el suport ho fa il·legible. Els altres Capítols Matrimonials corresponen a un francès o occità i a una catalana, Berenguer Molins, de Cahors, i Joana Casanovas, filla del mas del Pujol, de la parròquia de Lavern, i viuda de Miquel Soler, sastre de Puigdàlber. El fet de trobar gent que arrenda terres o fa de mosso, i alguns que es casen, demostra que,

ELS HABITANTS

---

en general, aquest grup d'immigrants té la intenció d'establir-se a la zona i d'integrar-se.

Alguns viuen fora de la parròquia, com *Joan Roca* (1537-1538), del qual no en sabem l'ofici, però consta que habita a Sant Sadurní. Altres participen en qualitat de testimoni, en molts casos només una vegada, i no podem saber si resideixen en la mateixa parròquia de Sant Pere de Lavern o en altres parròquies veïnes. Entre d'altres, són els casos de *Pièrre Calcial* (1536), *Esteve Francès* (1536), *Joan Carlat* (1537), *Joan Malbec* (1538), *Bertran Lafont* (1539), *Joan de Santopetro* (1540), *Joan Barat* (1542), *Joan Pomell* (1542), *Joan Renart* (1545), *Payrató de Sermo* (1545), *Joan Grifoll* (1546), *Francesc Moliner* (1546) o *Joan de Pensa* (1548). Això ens fa pensar que poden abundar els transeünts i els temporers. Alguns casos pot tractar-se només de comerciants o negociants que estan de passada. No oblidem que el camí ral de Barcelona a Tarragona passa per Sant Sadurní i travessa la parròquia de Sant Pere de Lavern.

La majoria d'aquests immigrants francesos són solters i molt joves, tot i que no tenim constància de l'edat. L'existència d'alguns testaments ve a corroborar aquest fet. És el cas de *Guillem de Montin* (1540-1546), mosso de Macià Carbó, de Puigfedó, que el 1540 fa testament i deixa com a marmessor dit Macià Carbó, major "mon amo", i *Brantan de Montin*, germà d'aquell, també fadrí. Entre les seves voluntats, demana ser enterrat al cementiri de l'església parroquial de Sant Pere de Lavern "en lo vas dels estrangers".⁶⁵ Aquest fet prova que els estrangers constituïen ja una comunitat sòlida a la parròquia de Lavern amb anterioritat al 1540.

Alguns d'aquests immigrants francesos o occitans constitueixen grups familiars. Entre aquests, trobem la família *Bòria* o *de Bòria*, a què ja ens hem referit amb anterioritat: *Pere Arnant de Bòria* (1537-1538), prevere, vicari de Lavern; *Pere Arnant de Bòria* (1537-1539), treballador. Consta també *Antoni* (1539), nebot de *Pere Arnant de Bòria*, treballador; i *Joan de Bòria* (1545).

---

⁶⁵ (APL, M-1536, f. 53v, 178): "[...] e lo meu cos que sia sepultat en lo cementiri de la església parroquial de Sant Pere de la Bern, en lo vas dels estrangers".

ELS HABITANTS

Trobem també els germans *Montin*, originaris d'Oló, del bisbat de Bartran: *Guillem de Montin* (1540-1546), mosso del mas de Puigfedó, i *Brantan de Montin* (1540), germà i marmessor del testament d'aquell.⁶⁶ I la família *Guinovart*, oriünds de Montblanc, en uns Capítols Matrimonials fermats continguts en el mateix manual notarial de 1536: *Pere Guinovart* (1537) i [en blanc], són pares de *Magdalena Guinovart*, que es casa amb *Esteve Faja* (1537), el lloc de procedència del qual és il·legible a causa d'una mutil·lació en el suport. Com a testimonis, consten *Jaume Guinovart* (1537) i *Joan Guinovart*, de Vilafranca del Penedès (1537).⁶⁷

Entre els individus que creiem que poden ser de procedència francesa o occitana, a jutjar pels cognoms, però que el document no ho detalla, comptem la següent ocupació professional: 6 preveres -Pere Andoy (1536-1540), vicari de Sant Pau d'Ordal; Andreu Janbert (1537); Llorenç Goran (1538); Guillem Rosich (1541), vicari de Sant Pere d'Olivella; i Gaspar Bonbol (1545)-; 3 missatgers – Joan Chassay (1536), missatger de Vilafranca del Penedès; Giralt Grifor (1538); i Mateu Labenca (o Alabench) (1537-1545)-; 1 rajoler –Ferran Saboy (1536)-; i 2 que no consten –Esteve Faja (1537) i Guillem de Padern (1538).

En resum fins aquí, aquesta diversitat d'oficis o ocupacions professionals permet afirmar que els immigrants francesos o occitans constituïen un grup heterogeni on s'hi trobava una mica de tot. És curiós també la presència d'un marquès, “dom Pedro”, provinent de la ciutat de Provença, potser per assumptes relacionats amb el comerç, el qual ferma un debitori. Aquest allau d'immigrants francesos o occitans va contribuir al redreç econòmic de la localitat, des dels inicis del segle XVI. Els pagesos i els treballadors ajudant en les rompudes o terres noves guanyades al bosc i a l'erm, com es veu al sector de la Pinyola i Sant Joan Salerm, de la parròquia de Sant Pere de Lavern.

---

⁶⁶ (APL, M-1536, f. 53v, 178).

⁶⁷ (APL, M-1536, f. 32v-33r, 133). El suport dels CCMM està mutilat, a causa d'un estrip, per la meitat esquerra, i sols se'n conserva la meitat dreta, la qual cosa ens impedeix conèixer el nom de la muller de Pere Guinovart, el nom de l'arquebisbat d'on són originaris, i el lloc de residència.

IV.6. ALTRES IMMIGRANTS

A més dels immigrants francesos o occitans, constatem l'existència de persones que procedeixen d'altres indrets: de Catalunya (Urgell, etc.), de València, d'Andorra i de Mallorca.

En comparació amb l'allau d'immigrants francesos o occitans a què ens hem referit abans, aquests altres nou vinguts constitueixen una minoria molt poc representativa des del punt de vista quantitatiu. No obstant, volem insistir en l'aspecte qualitatiu d'aquesta altra immigració. El fet que decidissin traslladar-se a la zona que estudiem i instal·lar-s'hi és perquè hi havia possibilitats de poder treballar i guanyar-se la vida. La seva presència ajuda a constatar que al Penedès es produïen les condicions econòmiques necessàries que ho havien de permetre.

LLOC	CASOS
Andorra	1
Cervera	2
Solsona	1
Tarragona	1
València	1
Vall d'Aran	1
Mallorca	1

Quadre 6. *Immigrants de terres catalanes a St. Pere de Lavern, 1536-1561.*

No tots aquests immigrants viuen a la mateixa parròquia de Sant Pere de Lavern. Fan diferents oficis, entre els quals destaquen els del sector agrícola: mosso, jornalero, parcer i masover. Trobem també un estudiant o escolà, que viu a la rectoria de Lavern; un sastre, que habita a la parròquia de Sant Pau d'Ordal; i un calderer, que viu al mas de la Salada, el qual compagina dit ofici amb el de

ELS HABITANTS

---

pagès. Entre aquests immigrants procedents d'altres terres catalanes, trobem les següents professions:

1. Agricultura

Tenim constància d'un *treballador*, que, com ja hem dit amb anterioritat, tant pot indicar que es treballa de peó a l'agricultura, o que e té arrendada una peça de terra a parts. Es tracta de *Pere Albert* (1539), "trabalador", habitant a la parròquia de Sant Pere de Lavern, sense especificar d'on ve. Consta en un debitori de blat, comprat a Pere Palau, pagès de Santa Fe.⁶⁸

Molts d'aquests immigrants que treballaven la terra feien de *mossos* en un mas. Trobem documentats 4 mossos, dels quals 1 és andorrà (d'aquí el sobrenom de "lo andorrà"), i els altres 3 de diferents indrets de Catalunya: 1 de Santa Maria de Vallmoll, del Camp de Tarragona; i 2 de la vila de Cervera, de la Segarra.

El mosso *Joan Tanca* (1538), de Santa Maria de Vallmoll, del Camp de Tarragona, consta en un debitori, com a venedor de 8 quarteres d'ordi a Jeroni Broquetes, masover de la Creu, pel preu de 4 lliures.⁶⁹ Trobem dos germans a casa de Jeroni Llopart, de Sant Martí Sadevesa: *Antoni Tosquella* (1539) i *Pere Tosquella* (1539), mossos, de la vila de Cervera. Antoni Tosquella compra un bou a Carles Andral, prevere, arrendador de les rendes de la rectoria de Sant Sadurní de Subirats.⁷⁰ Per la seva part, *Guillem Moles* (àlies *lo andorrà*), oriünd d'Andorra, fa de mosso de Joan Artigues, de ca l'Artigues de Lavern (1539),⁷¹ i després a Rocavert (1540).⁷² Trobem un altre mosso, del qual desconeixem la seva procedència, i un que prové del Penedès.⁷³

---

⁶⁸ (APL, M-1536, f. 49v, 171).

⁶⁹ (APL, M-1536, f. 13v, 55; i APL, M-1536, f. 43v, 160).

⁷⁰ (APL, M-1536, f. 48r-48v, 169).

⁷¹ (APL, M-1536, f. 15v, 59).

⁷² (APL, M-1536, f. 25v, 103).

⁷³ Els esmentem, però no els incloem en aquest apartat: *n'Agosti* (1538), mosso de Bartomeu Cartró, de la Roca (APL, M-1536, f. 31r, 128); i *Joan Cartró* (àlies *Gabeta*) (1537-1542), natural de Vilafranca del Pès, mosso de Bartomeu Escuder de Rocavert (APL, M-1536, f. 11v, 48).

2. *Construcció*

Pere Gibert és teuler, i és oriünd de la ciutat de València. El documentem entre el 1536 i 1537. És arrendatari del forn de Miquel Mestre I de Rocamora de Lavern, situat a l'Arboçar. El porta a mitges amb Ferrando Saboy. El 1537 consta que habita a la parròquia de Sant Pere de Lavern i Macià Carbó de Puigfedó li fa un préstec de 10 ll. 6 s. i 10 d., els quals diners li promet pagar “quan farà les fornades de la teula”.⁷⁴

3. *Metall*

Guillem Montserrat és calderer. És natural d'Artà, de l'illa de Mallorca. Habita al maset de la Salada, al sector de Sant Joan Salerm. El documentem més tardanament, a la segona meitat del cinc-cents, a l'inventari dels seus béns. Està casat amb Montserrada, que és qui fa prendre l'inventari, i són pares de Guillem Montserrat.⁷⁵

4. *Tèxtil*

Troblem un immigrant originari de la Vall d'Aran amb l'ofici de sastre. Es tracta de *Gabriel Gil* (1540), mestre sastre, originari de la vila de Vallderoures, de la Vall d'Aran.⁷⁶ Els seus pares li deixen unes cases a la mateixa vila de Vallderoures.⁷⁷ Està casat amb Elionor, i són pares de Macià Gil, també teixidor.

---

⁷⁴ 1537 (APL, M-1536, f. 12v, 52).

⁷⁵ 19-3-1561, inv. de Guillem Montserrat, calderer, hab. a la Salada (APL, M-1561, f. 4v-5v, 11). No consta en el M-1536, però és l'únic calderer que documentem al terme de Subirats.

⁷⁶ Una còpia del testament de Miquel Gil i Maria Artigues, en data de 11/07/1521, es conserva a l'arxiu de l'església parroquial de Sant Pau d'Ordal, gràcies al qual testament hem pogut trobar la relació amb Gabriel Gil. Els seus pares deixaren les seves propietats a parts iguals entre els seus cinc fills: Gabriel, Pere, Caterina, Barbera i Isabel (APSP, Testaments, I, f. 1r-6v, 1).

⁷⁷ “Ítem lexam de gràcia special ha Gabriel, fil nostre natural, unes cases de nostra abitació setiadas en la dita villa, que afronten ab Juan Gavaldà y ab cases que foren d'en Bellot, que de aquelles face a ses pròpies voluntats” (APSP, Testaments, I, f. 3v, 1).

5. *Estudiants i escolans*

Jaume *Blanch* (1541) és un estudiant oriünd de la vila de Solsona que fa d'escolà a la parròquia de Sant Pere de Lavern. Es tracta d'un noi menor d'edat que estudia a la mateixa rectoria de Sant Pere de Lavern. El rector de la parròquia, a més de l'ofici de dir missa i encarregar-se dels actes litúrgics, podia dedicar-se a fer feines pròpies de mestre d'escola.⁷⁸ Una de les seves funcions era ensenyar de llegir i escriure, i també números, o sigui, sumar, restar i dividir.

Alguns d'aquests immigrants també constitueixen grups familiars, com hem vist en el cas dels immigrants francesos o occitans. És el cas dels germans *Antoni Tosquella* (1539) i *Pere Tosquella* (1539), originaris de la vila de Cervera i que s'estan per mossos a a casa de Jeroni Llopart, pagès de Sant Martí Sadevesa, de la parròquia de Sant Marçal de Terrassola.⁷⁹

---

⁷⁸ La docència podia ser una de les activitats a què potser es dedicaren alguns dels preveres francesos o occitans presents a la parròquia de Sant Pere de Lavern. Això podria justificar, en part, la seva presència en terres catalanes abans de les guerres de religió.

⁷⁹ (APL, M-1536, f. 48r-48v, 169).

V. LES RELACIONS FAMILIARS

[...] y tots ensemps víurer y cohabitar en una mateixa casa y habitació. (1621)¹

V.1. LA FAMÍLIA

La família és la institució bàsica de la societat moderna. Garanteix la reproducció biològica dels seus membres, i els transmet uns valors morals i educacionals, d'acord amb la seva posició social i econòmica. El cap de família té la responsabilitat de vetllar per la seguretat dels seus membres. Una d'aquestes responsabilitats és la col·locació dels fills en matrimoni, que podem veure tant en els testaments com en els CCMM. Aquests dos tipus d'escriptures notariales són molt abundants a casa nostra i constitueixen un bon material per obtenir informació diversa sobre la societat i l'economia, i són els documents que més informació directa ens proporcionen sobre les famílies. Per aquests motius, incloem l'anàlisi dels testaments i CCMM en aquest apartat. La documentació de què disposem mostra famílies amb realitats socioeconòmiques molt diferenciades. Són grups d'identitats diferents: famílies pageses (pagesos propietaris de mas, arrendataris, jornalers...), famílies menestrals (sastres, teixidors de lli, mestres de cases...), etc. Aquesta complexitat ens obliga a acotar el nostre treball. Fem una anàlisi de les relacions familiars dels pagesos propietaris de mas, precisament

---

¹ 10-7-1621, CCMM de Baltassar Carbó, de Puigfedó, i Eulàlia Batlle, de la Pujada, de la pr. de St. Pere de Lavern (AHCVP, GB, P-XVII-9-2, núm 404, f. 1r-2v).

perquè és el grup del qual tenim més informació documental. Tractarem la institució d'hereu i pubilla, i la situació dels fills cabalers. Estudiarem els CCMM i els testaments perquè són els documents que més informació aporten sobre les famílies. Els treballs de Llorenç Ferrer i Alòs, Pere Gifre i Carme Sanmartí al respecte ens serviran de referència obligada.

Les reflexions que fa Llorens Ferrer i Alòs sobre el tema de la família al Bages sorgeixen de la seva pròpia experiència investigadora, amb exemples extrets bàsicament del segle XVIII i XIX, i adverteix que aquelles reflexions poden ser vàlides també per altres moments històrics.² Sens dubte, aquells dos segles estan millor estudiats que els segles XVI i XVII, i els treballs en qüestió poden ser un bon referent. No obstant, com destaca Pere Gifre, no tot es pot fer extensiu a segles anteriors.³ El nostre treball, amb dades extretes dels segles XVI i XVII, aporta informació rigurosa que ben segur pot ajudar a completar aquesta perspectiva des de la comarca del Penedès i la localitat del terme de Subirats. Carme Sanmartí, que es centra en un estudi de cas sobre una família de pagesos benestants del Bages des de l'Edat Mitjana fins a inicis del segle XX,⁴ ens proporciona una valuosa guia per endreçar les dades que hem obtingut sobre la família fruit de la pròpia investigació sobre el període que estudiem des de la nostra localitat. I per acabar, les dades que aporta Pere Gifre sobre els pagesos propietaris de mas dels segles XVI i XVII des de la localitat de la vegueria de Girona,⁵ ens han resultat molt útils en l'elaboració del nostre treball en general, i en particular sobre l'estudi de la família pagesa penedesenca d'aquells dos segles moderns.

---

² Veg. FERRER i ALÒS, Ll. (2007): *Hereus, pubilles i cabalers. El sistema d'hereu a Catalunya*. Barcelona: Edit. Afers.

³ Pere Gifre ens avisa del perill que pot suposar prendre com a model els estudis sobre un segle per estudiar-ne un altre. Gifre escriu: "A vegades, portats pels estudis centrats en el segle XVIII (sens dubte molt millor estudiat que els segles XVII, XVI i XV), es fa extensiu a segles anteriors allò que no era habitual, ni existent". Quan escriu això, Gifre es refereix al tema dels personats en relació a les famílies pageses benestants. Si descontextualitzem aquestes paraules, el concepte es pot aplicar a qualsevol tema que s'estudiï. Al respecte, veg. GIFRE, P. (2009): *En la prehistòria dels hisendats. De senyors útils a propietaris. (Vegueria de Girona, 1486-1720)*. V. I i II. Girona: Universitat de Girona, Facultat de Lletres. Tesi de Doctorat dirigida per Eva Serra, p. 255.

⁴ SANMARTÍ, C. (1992): *La pagesia benestant a la Catalunya Central...*, op. cit.

⁵ GIFRE, P. (2009): *En la prehistòria dels hisendats. De senyors útils a propietaris...*, op. cit.

V.1.1. LA INSTITUCIÓ DE L'HEREU

Ítem, de tots los altres meus béns, mobles y enmobles, fas areu universal meu mon fill Jaume, major de dies, e si dit Jaume moria sens fills ni filles, areu an en Jonot, e après an en Miquel, e après les filles, de gran en gran. (1541)⁶

Les famílies de pagesos propietaris de mas de l'edat moderna acostumen a tenir molts fills, especialment les dels masos benestants. Això ve explicat d'una banda pels elevats nivells de mortalitat infantil, o sigui, de fills que no arriben a l'edat adulta. Tenint en compte això, reduir el nombre de naixements en una família a l'edat moderna suposa un alt risc per garantir la continuïtat de la mateixa.

Tenir molts fills implica dues coses: a) d'una banda, dona seguretat i permet ampliar el nombre de relacions socials; però b) de l'altra banda, comporta l'inevitable descens social dels cabalers.

Com més fills es tenen, si aquests arriben a edat adulta, la família té més garanties de continuïtat, i, a la vegada, pot accedir a una xarxa de relacions socials més àmplia a través del matrimoni dels fills segons. Aquest aspecte proporciona seguretat i informació entre les famílies pageses propietàries de mas, i les famílies benestants.

---

⁶ 5-4-1541, test. de Jaume Martí, de la Talalla, pr. de St. Pere de Lavern (APL, M-1536, f. 62r, 221).

No obstant, tenir molts fills implica també una dificultat: que tots ells mantinguin el mateix estatus social que els progenitors de la família d'origen; o sigui, aconseguir la igualtat entre tots els fills. Per aquest motiu, la família de l'Edat Moderna ha de buscar estratègies per assolir aquesta igualtat i impedir el descens o degradació social dels fills segons, o sigui, els cabalers i les cabaleres.

Això porta a analitzar quin és el sistema d'herència que la família escull.⁷ En principi, hi ha dos sistemes d'herència: a) *el sistema igualitari*; i b) *el sistema no igualitari*.

En el sistema d'herència igualitari, els béns del testador es reparteixen a parts iguals entre tots els fills. Ferrer i Alòs adverteix de les dificultats que la família té per aconseguir aquesta igualtat. En els seus treballs sobre el Bages, observa que la igualtat és un objectiu, però el sistema de transmissió de béns porta implícita la desigualtat.⁸ A més, com més fills hi ha en una família, més són a repartir, i el descens social dels fills és inevitable en relació amb la generació anterior, els pares.

En el sistema d'herència no igualitari, només un fill es queda amb el gros del patrimoni familiar, l'hereu o la pubilla, i la resta es reparteix entre els altres germans i germanes per mitjà de la llegítima.⁹

La majoria dels pagesos propietaris de mas i les famílies benestants del terme de Subirats acostumen a practicar l'heretament desigual, és a dir, el sistema d'unigenitura, tradició que ve des d'antic. Seguint Ignasi Terrades, la institució d'hereu com a fenomen de parentiu pot ser tan antic com el de la masia com a

---

⁷ Bouchard considera el sistema d'herència com a la transmissió dels béns seguida la mort del posseïdor d'aquells; veg. BOUCHARD, G. (1981): <<L'étude des structures familiales préindustrielles: pour un renversement des perspectives>>, *Revue d'Histoire Moderne et contemporaine*, p. 545-571. Citat dins FERRER i ALÒS, LI. (2007): *Hereus, pubilles i cabalers. El sistema d'hereu a Catalunya*. Barcelona: Edit. Afers, p. 21.

⁸ Sobre la contradicció que implica el sistema igualitari, veg. FERRER i ALÒS, LI. (2007): *Hereus, pubilles i cabalers. El sistema d'hereu a Catalunya*. Barcelona: Edit. Afers, p. 29-33.

⁹ La llegítima és una limitació a la llibertat de testar que ve imposada per llei al testador. Consisteix en un valor patrimonial a càrrec de l'herència que s'atribueix als fills i filles de la línia directa descendent o ascendent, anomenats legitimaris. El seu valor pot variar segons el lloc i l'època. Per més informació, consulteu: TORRA I MIRÓ, O. *et altres* (1986): *Diccionari Jurídic Català*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana; Il·lustre Col·legi d'Advocats de Barcelona, p. 198-199.

fenomen residencial.¹⁰ La preferència per aquest mateix sistema trobem en altres indrets de Catalunya pel període que estudiem.¹¹ L'acceptació d'aquest sistema d'hereu únic implica que només un fill té assegurat el seu futur, ja que heretarà el patrimoni familiar a la mort dels pares. La tendència més generalitzada és que la institució d'hereu recaigui en el fill gran o primogènit. Tot l'aparell successori que segueix a partir d'aquí queda ben definit en els testaments i CCMM dels hereus o, en cas de no haver-hi nois, de les pubilles.

En el moment en què el fill gran es casa, aquest es converteix formalment en hereu. Però no pot disposar del patrimoni fins a la mort del pare, o de l'avi, si s'escau. Prèviament, en els CCMM, el pare, sol o juntament amb l'avi, en cas que aquell visqui, l'institueix hereu i li fa donació i heretament del patrimoni familiar. Però l'heretament no és immediat, ja que els donadors es reserven l'usdefruit dels béns donats, i aquesta donació no és efectiva fins a la mort d'aquells donadors, en què s'extingeix el seu usdefruit. La donació universal i l'heretament constitueixen la primera carta dels CCMM, i constitueixen una de les més importants d'aquells, ja que s'assegura la continuïtat del patrimoni. Posem com exemple el mas de Puigfedó. Macià Carbó major i Macià Carbó mitjà de Puigfedó, pare i fill, fan donació dels seus béns a Macià Carbó menor, nét i fill respectivament,¹² en els CCMM d'aquell amb Caterina Alamany de les Coromines (1525). Però s'insisteix en què la donació no és efectiva fins a la mort dels donadors, i no abans. Això vol dir que, com és habitual, es reserven l'usdefruit dels béns donats:¹³

---

¹⁰ Ignasi Terrades vincula la institució d'hereu a una forma determinada de protecció de l'explotació agrària de l'època carolíngia i comtal, i a una configuració de la política local en el context del feudalisme. Veg. TERRADES, I. (1984): *El món històric de les masies*. Barcelona: Curial, p. 7.

¹¹ Entre altres, citem els treballs de Llorens Ferrer i Alòs i Carme Sanmartí en relació a la comarca del Bages; i el de Pere Gifre sobre la vegueria de Girona. Veg.: FERRER i ALÒS, Ll. (2007): *Hereus, pubilles i cabalers. El sistema d'hereu a Catalunya*. Barcelona: Edit. Afers; SANMARTÍ, C. (1992): *La pagesia benestant a la Catalunya Central. L'exemple del Mas Sanmartí*. UB: Tesi de doctorat. GIFRE, P. (2009): *En la prehistòria dels hisendats. De senyors útils a propietaris. (Vegueria de Girona, 1486-1720)*. V. I i II. Girona: Universitat de Girona, Facultat de Lletres. Tesi de Doctorat dirigida per Eva Serra.

¹² A partir d'aquí, els anomenem Macià Carbó I, Macià Carbó II i Macià Carbó III.

¹³ 13-2-1525, CCMM de Macià Carbó III de Puigfedó i Caterina Alamany de les Coromines (AHCVP, JaB, P-XV-XXXVIII-3, núm 47, f. 1r-2v).

E primerament en Macià Carbó, major de dias, avi de Macià Carbó, son fill, e pare, per contemplació del dit matrimoni, e per amor avial e paternal, *aprés luego obte d'ells, e del sobrevivint d'ells, e no abans*,¹⁴ donen al dit Macià Carbó, nét e fill dels demunt dits Carbó, dit mas de Puigfedó, ab sos drets e pertinensas, e tot lo moble que en aquell se trobarà aprés mort d'ells o del sobrevivint d'ells, ab tal pacte, vincle, condisió e retensió (...) ¹⁵ e del sobrevivint d'ells aprés luego obte d'ells la dita donació anesa e sia de dit Macià Carbó e de sos fills.

També posem com exemple la donació i heretament que fa Antoni Romeu dels Borrulls al seu fill Joan Romeu en els CCMM entre aquell i Caterina Carbó de Puigfedó (1528):¹⁶

Primerament los dits Anthoni Romeu e Càndia, muller sua, per sguart e contemplació del dit matrimoni, lo qual lo dit Joan Romeu, fill llur, fa e contracte ab voluntat e consentiment llur ab la dita Catharina, sdevenidora muller sua, e per tota ço és a saber part heretat, legítimes sues paternal e maternal e suplement de aquelles; e per la part del creix o donació per noces per lo dit Anthoni Romeu feta a la dita na Càndia, muller sua, en temps de llur matrimoni feta; e per tots e qualsevol altres drets al dit Joan Romeu, fill llur, pertanyents o pertànyer devents ara o en sdevenidor en los béns llurs; e per lo molt amor porten vers lo dit Joan Romeu, fill llur, ab los pactes, vincles, condicions e retencions desús scrites, hereten y donen, e per títol e causa de heretament e donació pura, perfeta, simple e irrevocable entre vius atorguen e cascú de ells herete y done al dit Joan Romeu, fill llur, y als seus, e a qui ell volrà, perpetualment, aprés emperò obte llur e del sobrevisquent de ells, e no abans, ne en altra manera, totes e qualsevol cases, camps, vinyes, terres, honors e possessions que ells dits donadors^b posseheixen dins la dita parròquia de Sancta Creu de Creixà^c e terme e territori de Apiera. [...] Lo qual heretament e donació fan e fer entenen los dits donadors al dit Joan Romeu, fill llur, y als seus e a qui ell volrà perpetualment ab les retencions, pactes, vincles e condicions següents: primerament se retenen los dits marit e muller donadors dessús dits que ells e lo sobrevivint d'ells tant quant viuran senyoregen, tinguen, regesquen e plenament possehesquen totes les dites coses donades e cullen e reheben e llurs propis fassen tots e sengles fruits, drets e emoluments de aquelles per dret de usdefruit. Lo qual los dits donadors [*f. 1v*] vers si se retenen en e sobre les dites coses donades a totes llurs voluntats liberament fahedores. Aprés emperò obtet llur e del sobrevisquent d'ells, lo dit usdefruit, regiment e senyoria seran extints e a la propietat del dit Joan Romeu, fill llur, consolidat.

Al seu torn, el donatari, en forma de promesa, promet heretar els fills, i a falta d'aquells les filles, seguint l'ordre de primogenitura establert pel costum. Un

---

¹⁴ La cursiva és nostra.

¹⁵ Segueixen unes nou paraules il·legibles a causa de l'oxidació de la tinta en el suport paper.

¹⁶ 14-8-1528, CCMM de Joan Romeu dels Borrulls, de Sta. Creu de Creixà, i Caterina Carbó de Puigfedó, de Lavern (AHCVP, JoB, P-XVI-XIII-6, núm 118, f. 1r-4r).

cop la muller esdevenidora fa donació del seu dot al seu futur marit, immediatament aquell fa l'heretament dels béns donats. El formulisme acostuma a ser el mateix: fills per fills i filles per filles, servant l'ordre de primogenitura i excloent els defectuosos (físicament i psíquica) i els entrats en ordre religiós. Acostumem a veure aquest tipus de formulisme en la majoria dels CCMM. Posem com exemple el cas de Simó Artigues i Martí, de ca l'Artigues de Lavern, quan ferma CCMM amb Mariana Valls, de la Pobla de Claramunt (1602), hereta fills per fills i filles per filles, seguint ordre de primogenitura, "lo primer nat mascle", però "ab tal que aquell tal o tala que serà hereu o hereva no sie desobedient, mut y sort junt ni siego ni innocent, o desobediencia, muda y sorda juntament o siega o innocenta, perquè en tal cars lo dit Symó Artigues se reserva acció de poder heretar en aquell o aquella que a ell ben vist li serà de dit matrimoni".¹⁷

El tipus d'heretament que se segueix és el prelatiu, o sigui, que implica prelatió, dret de preferència. Es preveu per escrit el curs que ha de seguir el patrimoni troncal. Es fa per seguretat davant la possibilitat d'un intestat. L'heretament que fa el donador és preventiu, ja que, a falta de testament, aquesta donació té el mateix efecte. Però, com ja hem dit abans, el jove hereu no pot disposar del patrimoni ni actuar lliurement fins a la mort del pare o de l'avi. I a vegades, pot donar-se el cas que no pugui fer mai d'amo. Un exemple trobem en l'hereu Jaume Carbó i Alamany de Puigfedó, en què pràcticament no va manar, almenys plenament, ja que el seu pare, Macià Carbó III, mor el 1585 i ell el 1586.¹⁸

El tipus de família que practica el sistema d'hereu únic al qual ens referim és la troncal, i jurídicament s'anomena *troncal patrifocal*. En una mateixa casa, conviuen els pares i la família de l'hereu, i algunes vegades germans i germanes solters del pare o de l'hereu, i poden arribar a conviure fins a tres generacions, com el cas que hem exposat abans del mas de Puigfedó.

---

¹⁷ 31-1-1602, CCMM de Simó Artigues i Martí, de ca l'Artigues, Lavern, i Mariana Valls, dels Vímechs, de la Pobla de Claramunt (AHCVP, PGu, P-XVI-167-2, núm 22, f. 1r-5v).

¹⁸ Macià Carbó III es casa en primeres núpcies el 1525, testa el 3-1-1585, i el seu test. es publica cinc dies després, el 8-3-1585. El seu fill hereu, Jaume Carbó, neix el 14-2-1535, testa l'1-1-1586 i es pren inv. dels seus béns el 25-7-1586, tenia 51 anys quan va morir.

Seguint l'estudi de cas de Puigfedó, en aquell mas, el 1525, conviuen Macià Carbó I, el seu fill Macià Carbó II i el seu nét i fill respectiu, Macià Carbó III, recent casat amb Caterina Alamany. I la dona i els fills i germans solters del pare, Macià Carbó II, en aquest cas del segon matrimoni: entre els documentats, trobem la segona dona, Joana, madrastra de Macià Carbó III; i les filles del primer matrimoni de Macià Carbó II, germanes de l'hereu Jaume: Caterina, que es casarà tres anys després amb Joan Romeu dels Borrulls; Margarida, que es casarà molt més endavant amb Llorenç Llopart de la Costa, de St. Pere de Subirats, el 1548; Àngela, que consta soltera el 1543; Jerònima, soltera almenys fins el 1548; i Jaume, el qual documentem anys després com estudiant i que més tard se n'anirà a viure a Palerm. El mateix observem a la generació següent. Quan el 1556, Jaume Carbó "menor" –així s'hi refereixen els documents per distingir-lo del seu oncle que anirà a Sicília– es casa amb Joana Mestre de la Plaça, de St. Sadurní, al mas de Puigfedó hi ha: el seu pare Macià Carbó III amb la seva segona muller Jerònima, i un fill de dos mesos, Pere Joan, (1556); també hi ha almenys cinc fills del primer matrimoni del pare, encara fadrins, tots germans de Jaume Carbó: Francesc (1541), que es casarà i farà de blanquer a Vilafranca; Antoni, que també es casarà i serà calçater a Barcelona (1566); Macià (1543), que més endavant s'ordenarà sacerdot; Eulàlia (1552), el destí de la qual no coneixem; i Pere Joan (1553), que és solter encara el 1579. De la segona muller del pare, Jerònima, naixeran encara dos fills més, Jerònima (1559) i Joana Paula (1563). Un cop viudo, el pare es casa en terceres núpcies amb Francesca Figarola, amb qui té una altra filla, Beneta (1575). El pare, Macià Carbó (III), mor el 1585, amb 75 anys d'edat. I l'hereu, Jaume Carbó i Alamany, mor el 1586 amb 51 anys. Es pot dir que aquest hereu pràcticament no mana sol més enllà d'un any. En morir sense fills, és cridat a succeir-lo el seu germà Antoni Carbó i Alamany. S'aplica la restitució de dot a la viuda, Joana Mestre, la qual se'n torna a la casa d'origen, cal Mestre de la Plaça, de St. Sadurní, on conviurà amb el seu nebot Pere Mestre i la família d'aquell fins a la seva mort, el 1598.

Un cas similar de convivència de tres generacions amb tres hereus del mateix nom trobem al mas de Rocavert de Lavern. El 1540, conviuen en aquell

mas tres Bartomeus Escuder: Bartomeu Escuder i Mestre I, casat amb Paula, la qual mor aquell mateix any; el seu fill Bartomeu Escuder II, que està casat; i el seu nét, Bartomeu Escuder III “menor”.

El fet que poguessin coincidir dues o tres generacions sota un mateix sostre podia ser a vegades motiu de conflicte. Per això, no és estrany trobar clàusules en alguns CCMM en què el donador contempla la possibilitat de discòrdia.

Benet Tort (1597), pagès del mas de Ribalta, quan fa donació universal al seu fill Jaume, en els CCMM d'aquell amb Eufraïna Romeu, del mas dels Borrulls, es reserva l'usdefruit dels béns donats, amb l'obligació d'alimentar els donataris i als fills d'aquells, i manifesta la voluntat que convisquin tots junts fent una sola despesa i habitació. En cas que no els sigui possible o no vulguin, els deixa marxar, sabent que sempre podran tornar a la casa principal:¹⁹

Els donadors estan obligats a alimentar els donataris i a tota la família “en tots aliments necessaris, estant y coabitant tots ensemps en dita casa y heretat, fahent una despesa y treballant quiscú d'ells de llur possibilitat de dita casa y heretat, venerant y honorant los dits donataris als dits donadors com de bons fills se pertany; y los dits donadors tractant y amant al dit donatari com de bons pares se pertany. He si discòrdia se posara entre ells, lo que Déu no u vulla, en tal cas, forma y manera que tots plegats en una comuna habitació star y habitar no poguesen o no volguesen, ans bé los convenia separar la dita comuna habitació per anar-se'n habitar y estar en altre lloch, que o puguen fer, exceptat emperò que no se'n puguen res ab si aportar dels béns de la present donació y heretament; y tota ora y quant y volguesen o vullen tornar o fer dita comuna habitació y estan plegats, que o puguen fer, y en tal cas hagen de estar en la for [f. 60r]ma demunt dita.

Per la seva part, Vicenç Vallès (1638), del Pla, exposa una reserva i condició semblant en els CCMM del seu fill, Francesc Vallès, i Maria Escuder del mas de Rocavert:²⁰

---

¹⁹ 29-12-1597, CCMM de Jaume Tort, de Ribalta, de Lavit, i Eufraïna Romeu, dels Borrulls, de Sta. Creu de Creixà (APSS, CCMM 1579-1598, f. 58v-66r).

²⁰ 13-3-1638, CCMM (AHCVP, JC, P-XVII-100-(1), f. 1r-8r).

Vicenç Vallès, pare d'aquell, es reserva l'usdefruit i vol que “no sie tingut ni obligat en donar-ne compte ni rahó ni prestar-ne caució alguna. Del qual usdefruit dit donador sie tingut y obligat en pagar \los/ càrrechs \y mals/ que fa la universal heretat y tenir y alimentar als dits cònjuges sdevenidors, fills y família en casa llurs, provehíts de mangar y bèurer, calsar y vestir com també de tots altres aliments a llur vida y culto necessaris, axí en sanitat com en malaltia, y pagar los metges y medicines, estant emperò y habitant tots junts, *fent tots una taula, una habitació y una despessa*,²¹ tractan-se y honran-se los uns als altres com de pares a fills y de fills a pares respectivament se pertanya”.

És interessant també els termes amb què estan redactades les reserves que es fa Marianna Sardà, viuda d'Antoni Carbó de Puigfedó, quan fa donació universal al seu fill Baltassar Carbó en els seus CCMM d'aquell amb Eulàlia Batlle de la Pujada (1621).²² En cas de discòrdia, es decideix aplicar una compensació amb diners i espècies a la viuda usufructuària:

que lo dit Baltezar Carbó hage de elementar y provehir \a la dita señora Marianna Carbona, mare sua/ en manjar y bèurer, calsar y vestir y en totes cosses a ella necessàries així en senitat com en malaltia y *tots ensemps viurer y cohabitar en una mateixa casa y habitació*.²³ E la dita señora Marianna Carbona hage de ser acatada, honrada y obeïda en tots los manaments lícits y honests, axí com per la filial obediència com altrament. E si cas serà que entre la dita señora Marianna Carbona y lo dit Baltezar Carbó, fill seu, se seguís discòrdia, lo que Déu no vulle, o la dita Marianna Carbona no volrà star y cohabitar ab lo dit son fill, en tal cas lo dit Baltezar Carbó hage de donar quiscun any a la dita señora Marianna Carbona, mare sua, sis quarteres de blat, masura barcelonesa, dos càrregues de ví, un corter de cansalada y trenta reals en diners, vivint la dita sa mare casta y sens marit y no trahent de casa sa dot y altres drets hy tingue, y no altrament.

El tipus d'hereu que predomina en aquestes donacions és l'*hereu universal*, però amb reserves. Tot i la donació universal que li ha fet l'avi o el pare, o en defecte d'aquells la pubilla, en els CCMM, l'heretament no és immediat perquè els donadors es reserven l'usdefruit dels béns donats i la donació no és efectiva fins a la mort d'aquells, en què s'extingeix l'usdefruit. No obstant això, hem trobat un altre tipus d'hereu: l'*hereu usufructuari*. Ens podem preguntar quin

---

²¹ La lletra cursiva és nostra.

²² 10-7-1621, CCMM de Baltassar Carbó, de Puigfedó, i Eulàlia Batlle, de la Pujada, de St. Pere de Lavern (AHCVP, GB, P-XVII-9-2, núm 404, f. 1r-2v).

²³ La lletra cursiva és nostra.

tipus d'hereu és Jacint Rovira i Guilera, del mas de la Serra, de Sant Pau d'Ordal. La seva mare, Joana Guilera, és pubilla a causa de la mort del seu germà Francesc, del seu nebot Pau i del fill hereu d'aquell. El mas ha quedat afectat per la mort i la pesta, i probablement l'economia d'aquell se'n ressent. Amb la intenció de preservar la integritat del patrimoni, Joana Guilera institueix hereu el seu fill Jacint amb la condició que només pugui usufructuar (1620):²⁴

Dex ereu universal a Jasinto Rovira, fill meu, ab tal condició que no puga vèndrer ni empanyar ni alianar res de la eretat, sols lo temps de sa vida puga usufructuar de aquella, y lo temps viurà puga gastar a ses lliberes voluntats sinquanta lliures, moneda barcelonesa, de mos béns.

En aquest cas, el fill hereu no pot vendre ni empenyorar ni alienar res de l'heretat, només usufructuar-la. I durant la seva vida, només pot gastar a ses voluntats 50 lliures dels béns donats per la mare. Amb aquestes condicions, la mare assegura que la integritat del patrimoni es pugui transmetre intacte a la generació següent.

---

²⁴ 29-12-1620, test. de Joana Guilera, pubilla de la Serra, de St. Pau d'Ordal (APSP, Testaments I, f. 116r-117v, 106).

V.1.2. LA INSTITUCIÓ DE L'HEREVA O PUBILLA

Y no avent-y fills mascles y la mia arència pervenia a las ditas filas mias y morien sens fills ny filas legítims y naturalls, y de legítim y carnal matrimoni procreats, en tal cas fas hereva la fila primer nada y de gran en gran les altres ab los pactes, vincles y condicions sobredits y expresats. (1575)²⁵

Fins aquí hem dit que de tots els fills, el pare acostuma a elegir el fill primogènit mascle com hereu del patrimoni familiar. Però, quan no hi ha fills, la filla primogènita és cridada a fer d'hereva, la qual, en aquests casos, s'anomena pubilla. I el marit de la pubilla s'anomena pubill.

V.1.2.1. PUBILLES DEL TERME DE SUBIRATS

Trobem casos en què el pare fa testament, estant sa o malalt, i després de fer testament continua tenint fills. En el moment de fer testament, pot ser que només tingui una filla o més d'una. És el cas de Jaume Batlle III, de la Pujada. Aquest hereu fa testament el 1626, al·legant una malaltia corporal. En aquell moment, el seu pare ja és mort, i la seva mare, Eulàlia, està viva i és usufructuària. El testament es fa per precaució, per assegurar la continuïtat de la família en mans

---

²⁵ 20-11-1575, test. de Jaume Batlle I, de la Pujada, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 86r-86v, 187).

d'un sol hereu. Fons al 1626, només té tres filles: Magdalena, Paula i Francisca. Sabem que va néixer un nen el 1620, de nom Jaume, però mor albat. El pare Institueix hereva la seva pubilla Magdalena Batlle i Romanyà, i després als fills i filles d'aquella, preferint els mascles a les femelles, però amb la condició que si la seva muller, Paula Romanyà, que està prenyada, tingués un fill, aquell fill seria instituït hereu. El dot de les filles cabaleres s'estableix en 200 lliures, però si el prenyat neix filla, el dot passaria a ser de 300 lliures:²⁶

Tots los altres emperò béns meus mobles e immobles, aguts y per aver, drets, veus y actions mies ahontsevulla que sian y en qualsevol linatge o spècia consistesxen, ara o en sdevenidor per qualssevols rahons, drets, títols o causes, deix y atorch a na Magdalena, altra filla mia, ab pacte y condició que si dita ma muller parira \fill/, sie hereu lo primer que parira, i en dit cars a dita Magdalena sie donat de mos béns dos-centes lliures de llegat en temps de núpties, com a les altres; y si no parira sinó filles, y dita Magdalena restara hereva, en dit cars vull que lo llegat de dites Paula i de na Francesca y de les altres que tindrè sia de tres-centes lliures a cadascuna de elles.

El mes d'abril de 1627, la muller de Jaume Batlle va parir un fill baró, de nom Marc Isidre, i els anys següents va tenir sis fills més, dels quals quatre van ser nois i dues noies. L'herència segueix el seu curs, respectant el costum de fills per fills i filles per filles, com consta en el testament del pare, i es garanteix la successió masculina en el fill hereu, a qui els documents es refereixen com Isidre Batlle i Romanyà. Aquest fet condiona que totes les germanes cabaleres que es casen, inclosa la germana gran, Magdalena, rebin les 200 lliures per dot, establertes inicialment, i no les 300 lliures que s'establien de forma condicional.

Si en una família hi ha fills i filles, i els nois es moren sense deixar fills en edat de testar, l'herència segueix el seu curs i normalment passa directament a les filles, servant l'ordre de primogenitura. I d'elles als fills d'elles, sempre preferint els mascles a les femelles, és a dir, fills per fills i filles per filles. Aquest sistema es regula jurídicament per mitjà dels CCMM i els testaments, els dos instruments principals on es concreta el destí de l'herència i les diverses possibilitats que pot seguir. En aquests dos instruments, queda perfectament explicat qui succeeix a

---

²⁶ 25-9-1626, test. de Jaume Batlle III, de la Pujada, de St. Pere de Lavern (AHCVP, AM, P-XVI-236-1).

l'hereu en cas de mort d'aquell. En els CCMM, aquesta successió està redactada en forma d'heretament prelatiu, i només es fa constar el curs que ha de seguir l'herència. En els testaments, es fan constar els noms de les persones cridades per ordre de primogenitura i sexe, com hem dit abans. En resum, després dels fills barons, o a falta d'aquells, la successió recau en les filles, seguint l'ordre de primogenitura.

La pubilla és propietària del patrimoni familiar, i el marit de la pubilla, el pubill, actua com a usufructuari dels béns d'aquella. El dret de l'usdefruit es concedeix en les cartes matrimoniales, de mà de la pubilla. El pare o donador fa donació universal a la pubilla dels seus béns patrimonials i estableix l'heretament prelatiu acostumat. En la carta de l'aixovar, el marit esdevenidor aporta el seu aixovar o dot a la núvia. I aquesta, en una altra carta, l'accepta i assegura el seu valor sobre la seva propietat. Després, ella concedeix al seu marit esdevenidor l'usdefruit del patrimoni adquirit. És molt semblant al que les filles cabaleres fan amb el dot que aporten, les quals en concedeixen l'usdefruit al marit esdevenidor.

En els CCMM entre Francesc Ravella, cabaler de cal Ravella d'Ordal, i Maria Pedrola, pubilla de Castellbisbal (1651), aquell li aporta l'usdefruit del seu aixovar, que consisteix en 1500 lliures en diners comptants. Maria Pedrola assegura el valor d'aquell aixovar sobre la seva propietat, de manera que les dites 1500 lliures es quedin a la casa: “es convertiran en utilitat y profit de la casa y heretat y demás béns de dita Maria Padrola (...) y aquellas tenir immiscuïdes en lo cos de dita heretat”. Després, Maria Pedrola aporta com a dot l'usdefruit de la propietat al seu marit esdevenidor. I aquest usdefruit de la propietat, que inclou l'usdefruit de les 1500 lliures de l'aixovar del pubill, hauran de servir “per mantenir-los, alimentar-los, calçar-los, vestir-los, pagar metges, medicines, soldades de mossos y mosses”, a ells i als seus fills. En cas de morir sense fills, la dita “constitució d'aixovar” s'ha de restituir als hereus d'Antoni Ravella d'Ordal, el pare d'aquell cabaler.²⁷

---

²⁷ 23-5-1651, CCMM de Francesc Ravella, d'Ordal, i Maria Pedrola, de Castellbisbal (AHCVP, JeM, P-XVII-141-1, f. 1r-9v).

En els actes notariais on consten els noms dels cònjuges, sempre apareix en primer lloc el nom del pubill, i en segon terme el de la pubilla. Això és així perquè l'explotació de les terres està portada bàsicament pels homes, i perquè la dona no té entitat jurídica en aquella època. Ho podem observar en les declaracions dels capbreus de renda senyorial.

Francesca Esteva de Figarola declara com a propietària el seu patrimoni en el capbreu de Subirats de 1567, però apareix en primer lloc el nom del pubill, Benet Almirall, com usufructuari, dret adquirit per CCMM:²⁸

Nos Benedictus Almiral, agricultor parrochie Sancti Petri delabern tanquam usufructuarius constante matrimonio inter me et Francinam uxorem meam proprietariam et ego dicta Francina tanquam proprietaria... recognoscimus vobis ad modum spectabili et nobili somino domno Francisco de Gralla et Despla magistro rationali... que tenemus et possidemus dictis nominibus in dicta parrochia proprietates et possessiones infrascriptas et sequentes...

El mateix trobem per les altres pubilles que declaren els seus patrimonis. En el mateix capbreu de Subirats de 1567 trobem: Antoni Castany, usufructuari, i Joana Esbert, muller d'aquell, propietària, del mas de l'Albareda;²⁹ Antoni Cartró, usufructuari, i Caterina, muller d'aquell, propietària, del mas Suau.³⁰ En aquests casos, la declaració la fa el pubill en qualitat d'usufructuari, fent constar que la propietària és la seva muller. En canvi, en la declaració del pubill Antoni Duran de les Comes, de Sant Sadurní, el nom de la seva muller, que és la propietària, queda en blanc:³¹

Nos Anthonius Duran agricultor parrochie Sancti Saturnini termini castris de Sobirats tam nomine proprio quam ut usufructuarius constante matrimonio inter me et domina [ ] uxorem meam proprietariam et ego [ ] uxor dicti Anthonii Duran proprietaria.

---

²⁸ 1567, declaració de Benet Almirall, usufructuari, i Francina Esteva, propietària, de St. Pere de Lavern (AHCVP, JoX, capbreu 1567, f. 71r-72r, foto 4944).

²⁹ 1567, declaració d'Antoni Castany i Joana Esbert, muller d'aquell, de l'Albareda, de St. Pere de Lavern (AHCVP, JoX, capbreu de Subirats de 1567, f. 82v-83v, foto 4966-4967).

³⁰ 1567, declaració d'Antoni Cartró i Caterina, muller d'aquell, del mas Suau, de St. Pere de Lavern (AHCVP, JoX, capbreu de Subirats de 1567, f. 75v-76v, foto 4952-4954).

³¹ 1567, declaració d'Antoni Duran, de les Comes, i la seva muller, de St. Sadurní (AHCVP, JoX, capbreu de Subirats de 1567, f. 53v-54v, foto 4908).

Amb la reconstrucció de famílies que hem dut a terme, observem que es tracta de la pubilla Francisca Martí i Batlle, primera muller del pubill Antoni Duran, i germana d'Antoni Martí i Batlle, teixidor de lli de Sant Sadurní.³²

Trobem un cas en què el pubill és mort i el notari, en el moment de prendre la declaració de la pubilla viuda, el 1567, ignora la paraula “propietària”, i fa constar només que aquella és viuda d'aquell. A l'encapçalament de la declaració de Joana Olivella, de Fontclara, consta “Joana Olivella”, i segueix “Ego Joana Olivella vidua relictæ Anthonii Olivella, quondam, agricultoris parrochie Sancti Petri delabern”.³³ No obstant, al final de la confessió, es fa constar, amb el formulisme acostumat, que aquella pubilla posseeix els béns pels seus predecessors.³⁴ El seu marit, el pubill Antoni Olivella, mor el 1566, un any abans de la declaració de 1567 a què hem fet referència. En el seu testament, d'aquell mateix any 1566, Antoni Olivella actua com un veritable hereu d'aquell mas. En el moment de testar. Viu encara la sogra, que també és pubilla, i la muller d'aquell, Joana Llobet i Abelló, també pubilla. Deixa la muller “dona potent, senyora maiora y general governadora” usufructuària de tots els béns d'aquell. També li confia l'administració dels seus fills i filles i dels béns d'aquell. I tot sempre i quan aquella mantingui el nom d'aquell. També vol que si la seva muller

---

³² En la declaració no consta el seu nom, però es diu que és germana d'Antoni Martí: “*Antoni Martí, fratri meo*”, com adjutori de cens d'una peça de terra que havia estat del mas Glassat. Si mirem la declaració d'Antoni Martí, teixidor de lli, de St. Sadurní, hi consta “lo mas Glassat” en segon lloc (f. 31r, foto 4863), la qual cosa ens permet interpretar que és germana d'aquest Antoni Martí. Tenint en compte la nostra reconstrucció de famílies, el nom i cognoms d'aquell són Antoni Martí i Batlle. Si aquella és la primera muller d'Antoni Duran, el seu nom és Francina, com consta en una partida de bateig en la qual fa de padrina: S'esmenta en el bateig de Jerònima Magdalena, filla de Jaume Nicolau, pagès, hab. a la vila de St. Sadurní, i de Magdalena, muller d'aquell; la padrina és *Jerònima Durana, donzella, filla de Toni Duran, del mas de les Comes, i de Francina, “primera muller sua”*; 31-10-1579 (APSS, Llibre de Baptismes 1567-1605, f. 58, 14).

³³ (AHCVP, JoX, capbreu de Subirats de 1567, f. 88r, foto 4977).

³⁴ La muller propietària té el mateix tractament en famílies de pagesos propietaris petits, masovers, o de la menestralia. En totes les declaracions, sempre es fa constar primer el nom del marit i després el nom de la muller propietària. Per exemple, a la vila de St. Sadurní, quan la muller és la propietària del pati, casa o terra, i el marit només en té l'usdefruit: Montserrat Casanovas, sabater, i Montserrada “*eius uxor*”; Antoni Ferrer, pagès, i Antiga “*eius uxor*”; Lluc Bonet àlies Gordi i Joana “*eius uxor*”; etc. Els exemples són trets de: (AHCVP, Pere Guasch i Antoni Castells, capbreu de la rectoria de St. Sadurní (1595-1597), núm 332).

mor abans que la seva sogra, que els tutors i hereus hagin de respectar-la i assistir-la en tot allò que calgui.

Un altre cas trobem en la família propietària del mas de Bernat Sala, de Sant Joan Salerm. Aquell mas i part de la seva heretat van ser adquirits per Antoni Casanovas del Pujol en encant públic,³⁵ i el dóna per dot a Joana Casanovas, filla cabalera d'aquell, suposem que en els CCMM d'aquella amb Pere Palau, cabaler del mas Palau de Sta. Fe del Penedès. Tot i ser Joana la propietària, representa que l'usdefruit està en nom del marit d'aquella. I el marit d'aquella, en el seu testament (1564),³⁶ actua com un veritable propietari, cedint l'usdefruit a la seva muller “dells dits béns meus”, escriu:

Ítem vull y man que la dita madona Joana Palau, muller mia, reste dona potent, senyora maiora, usufructuària y general governadora ab líbera y general^d administració dells dits fills y béns meus y sens ésser obligada en dar compta ni pendre inventari dells dits béns meus, volent que per les dites coses no li sie fet perjudici en los drets ella té en los dits béns meus, y asò vivint ella casta y sens marit, y no^e [f. 34v] en altre manera.

En relació a les famílies de pagesos propietaris de mas, si una generació acaba amb pubilla, el noi que entra al mas, el pubill, acostuma a ser un fill cabaler d'un altre mas. Allò que interessa és garantir la transmissió del patrimoni a la generació següent com un ens individual, no annexionat a un altre patrimoni. Aquest és el risc que corre un mas acabat amb pubilla si aquesta es casa amb un hereu d'un altre mas.

En el quadre 7 mostrem els casos de pubilla que hem localitzat al terme de Subirats pel període que estudiem a partir de la documentació consultada, segons les quatre parròquies que conformen el terme de Subirats.

---

³⁵ 17-5-1534, presa de possessió de la casa de Bernat Sala de St. Joan Salerm per part d'Antoni Casanovas (APSS, M-1505, f. 125v).

³⁶ 20-1-1564, test. de Pere Palau, de St. Joan Salerm (APL, M-1561, f. 34r-34v, 84).

LES RELACIONS FAMILIARS

ANY	PUBILLA	PROCEDÈNCIA	PUBILL	PROCEDÈNCIA	CONDICIÓ
1532	Ferrer, Magdalena	mas Bosch, Lavern	Escuder, Marc	Rocabert, Lavern	cabaler
1534	Montserratada, A.	m. Escardó, Lavern	a) Martí, Jaume b) Ferran, Ll.		a) – b) viudo
1545	Abelló, Marianna	Fontclara, Lavern	Llobet, Joan		
1546	Llobet, Joana	Fontclara, Lavern	Olivella, Antoni	-	cabaler
1559	Escuder, Montserratada	mas Bosch, Lavern	Pastaller, Antic	Mas Pastaller, Castellbisbal	cabaler
1565	Esbert, Joana	mas de l'Albareda	Castany, Antoni	-	-
1565	Caterina	mas Suau, Lavern	Cartró, Antoni		-
1566	Ferrer, Jerònima	El Gorner	Mestre, Joan	el Gorner	cabaler
1570	Forés, Francesca	la Foradada, St. Pere de Sub.	Domènech, S. Rovira, Jaume	Pas de Piles, Sub. St. Pere de Sub.	cabaler cabaler
1578	Capmany, Joana	cal Julià, St. J. S.	Seres, D. Julià	r. de França	francès
1588	Torrents, Caterina	Torrents de la Font St. Sad. de Sub.	Martí, Miquel	la Costa, St. Pere de Sub.	cabaler
1592	Jofre, Eufraïna	Peralba, St. Sadurní de Sub.	Surià, Pau	St. J. Sesoliveres	cabaler
1598	Palau, Elisabet	mas Palau, St.J.S.	Ferrer, P. Joan	St. Sadurní de Sub.	teixidor de lli
a.1600	Guilera, Elisabet	cal Guilera, St.P.O.	Poses, Joan	m. Poses, la Gornal	cabaler
a.1600	Guilera, Joana	la Serra, St. P. O.	Rovira, Benet	la Foradada?	cabaler
1580	Mestre, Jonota	Rocamora, Lavern	Romagosa, J.	el Lledoner	cabaler
a.1623	Martí, Caterina	la Costa, St. P. O.	Llopart, Llorenç	fill de Pere Llopart, Gelida	cabaler
1622	Carbó, Magdalena	Puigfedó, Lavern	Duran, Lluís	St. Esteve Sesrovires	hereu
2a XVII	Carbó Maria	Prunamala, St. Sad.	Vallès, Vicenç	El Pla	cabaler
1659	Raventós, Jerònima	la Codina, St. P.O.	Vendrell, P. Joan		cabaler

Quadre 7. Pubilles del terme de Subirats, s-XVI-XVII.

A. PARRÒQUIA DE ST. PERE DE LAVERN

En relació al *mas Escardó*, de la parròquia de Sant Pere de Lavern, ens consta que Francesc de Gralla i Desplà en fa establiment a *Antònia Montserrada* el 17-8-1534, juntament amb el mas Martí de Raspall, amb les seves terres.³⁷

Desconeixem el cognom patern d'Antònia Montserrada, però en tot cas actua com a propietària.

Antònia Montserrada es casa dues vegades. Fa un primer matrimoni amb Jaume Martí, com ja hem dit, el qual entra al mas com a pubill. Desconeixem la procedència de Jaume Martí.³⁸ D'aquest primer matrimoni neixen almenys dos fills: Gabriel i Joana Montserrada. El segon matrimoni és amb Llorenç Ferran, pagès de la Granada, probablement viudo. D'aquest segon matrimoni no tenim constància de cap fill.

L'hereu d'Antònia Montserrada és el fill primogènit del seu primer matrimoni, amb Jaume Martí, l'esmentat Gabriel Martí, amb el qual es garanteix la descendència masculina. El cognom Martí es conserva en aquell mas almenys fins al 1653, amb Madrona Martí, muller de Jaume Martí. El 1666 hi consta Margarida Casanovas, la qual cosa indica que el cognom Martí ha canviat a Casanovas al mas Escardó.

El 1688 sabem que el mas Escardó és propietat de Josep de Casanovas, ciutadà de Barcelona: “en la casa y heretat dita lo Mas Escardó, que és pròpia del

---

³⁷ 17-8-1534, establiment del mas Escardó, amb el mas Martí de Raspall, a Antònia Montserrada, acte en poder d'Antoni Anglès, notari de Barcelona; citat dins declaració de Gabriel Martí, del mas Escardó, fill i hereu d'aquella (AHCVP, JoX, capbreu de Subirats de 1567, f. 80r-81v).

³⁸ El cognom Martí està documentat, en aquesta època, tant a la Granada com a Lavern i a St. Sadurní. Sabem que els Martí de mas Escardó estan emparentats amb els Martí de l'Hostal, de St. Sadurní. En el segon test. de Gabriel Martí (1574), fill i hereu de Jaume Martí i d'Antònia Montserrada, consta com a marmessor Pere Martí, pagès, de St. Sadurní, “cosin germà meu”, i com a tutor Pau Martí, de St. Sadurní (3-11-1574, APL, M-1570, f. 67r-68v, 155); i en el tercer test. de dit Gabriel Martí (1585), consta com a marmessor Pau Martí de l'Hostal, de St. Sadurní, sense esmentar-ne el grau de parentiu (22-10-1585, APL, M-1570, f. 181v-182v, 555).

Sr. Joseph de Casanovas, en Barcelona domiciliat, ciutadà, en lo terme de la Bern”.³⁹

Al *mas de Fontclara*, trobem dues generacions seguides que acaben amb pubilla. En tots dos casos és per falta de fills barons. Joan Abelló de Fontclara, en el seu testament (1545), institueix hereva universal la seva primogènita *Mariana Abelló*. Hi fa constar que ja li ha “fet heretament en poder de nom”, o sigui, li ha fet donació universal i s’ha pactat l’heretament prelatiu en els CCMM d’aquella amb Joan Llobet. D’aquell matrimoni, neixen tres filles: Magdalena, Joana i Aldonsa. D’aquestes, quan Joan Abelló redacta el seu testament (1545), consta *Joana Llobet i Abelló* com a “filla única” i successora de Mariana Abelló, mare d’aquella. Per tant, això vol dir que la primogènita Magdalena ha mort. Aldonsa neix un any més tard, el 1546. La institució de pubilla recau, per tant, en Joana Llobet i Abelló. Aquesta es casa amb Antoni Olivella, un jove pagès que s’està al mas de Jaume Martí de la Talalla, de Lavern. Quan una generació acaba amb pubilla, amb l’entrada del pubill, el mas pot canviar el nom, com és aquest cas. A partir d’aquell moment, el mas de Fontclara es coneix també amb el locatiu ca l’Olivella de Fontclara, nom que ens ha pervingut fins a l’actualitat.⁴⁰

Troblem una altra pubilla al *mas d’en Capmany de St. Joan Salerm*. Es tracta de *Joana Capmany i Torrents*. És la filla segona de sis fills, tres noies i tres nois, d’aquell mas.⁴¹ Els tres nois deuen morir abans de 1578, doncs no consten en el testament de la seva mare, Simona Torrents, fet aquell any. La filla gran, Simona, deu morir després d’aquella data, perquè l’heretat passa a mans de Joana, la filla segona. Desconeixem si l’altra germana, Margarida va arribar a edat adulta. El mas acaba, doncs, amb pubilla. La pubilla Joana es casa en primeres núpcies amb Bartomeu Terma (o Térmens), de cal Térmens, propietaris i carnisers de Gelida, amb qui no li coneixem cap fill. I en segones núpcies, es

---

³⁹ Tenim constància també d’un Josep de Casanovas, domiciliat a Vilafranca, el 1701; 9-9-1701, procés judicial (AHCVP, procesos judiciales, P-XVII, 120, 1700).

⁴⁰ En els documents de l’època, s’hi refereixen indistintament com *mas de Fontclara* o *mas de n’Olivella de Fontclara*. El cognom Olivella s’ha conservat en aquell mas fins a l’actualitat.

⁴¹ Són fills d’Antoni Capmany, de St. Joan Salerm, i de Simona Torrents, muller d’aquell. Els fills, per ordre de baptisme, són: Simona (1566), Joana (1568), Antoni Benet (1570), Margarida (1572), Pau Antoni (1578) i Antoni Pau (1579).

casa amb Damià Julià Seres (1584), fill de Joan Julià Seres, un treballador occità habitant a la quadra de Monistrol d'Anoia.

Amb l'entrada del pubill Damià Julià Seres, la família adopta el nom "Julià" com a cognom, i el mas passa a dir-se *mas d'en Julià de St. Joan Salerm*. Notem que és el segon nom propi d'aquell pubill, i no el seu cognom, el que canvia el nom del mas, i que aquell nom passa a ser el cognom de la família a partir d'aquell moment.

La pubilla *Caterina*, el cognom patern de la qual desconeixem, és propietària del *mas Suau*, situat a prop del mas Escardó, a la parròquia de St. Pere de Lavern. Pels volts de 1565 es casa amb Antoni Cartró, l'origen i condició del qual també desconeixem. El matrimoni té quatre fills: Jonota (1565), que mor albada, Caterina, Jonot i Joana (1569). La mare mor de part de la seva filla Joana (1569). A partir d'aquell moment, els documents comencen a referir-se al mas com "mas d'en Cartró", nom que ha pervingut fins a l'actualitat amb la forma "can Cartró". El pubill Antoni Cartró es torna a casar el mateix any que mor la seva primera muller, aquesta segona vegada amb Joana Miró. Sense la primera muller, i amb els fills menors d'edat, actua com un verdader propietari. En el seu testament (1571), institueix hereva Caterina, filla del seu primer matrimoni, i no pas Jonot, probablement perquè és més petit i, per tant, vulnerable. No obstant això, després de'anomenar la successió preventiva, des de Caterina, i seguint amb Jonota i després Jonot, assegura la institució d'hereu en la persona de Pau Ferrer, pagès de Piera. Aquest és marmessor del testament d'Antoni Cartró, del testament de la seva segona muller Joana Miró, i tutor dels fills del primer matrimoni d'aquell. Pot tractar-se d'un familiar. Tot i això, la successió recau en un tal Joan Cartró, que nosaltres, a falta de més informació, identifiquem amb en Jonot, fill del primer matrimoni, el qual continua la família. D'aquesta manera, la successió per línia masculina es garanteix fins a finals del segle XX.⁴²

---

⁴² L'últim hereu directe de la família és Miquel Cartró, el qual mor sense descendència vers els anys cinquanta del segle XX. Actualment, la hisenda de cal Cartró de la Riera està pràcticament urbanitzada, urbanització que comença al segle XVIII, i el poble es coneix com cal Cartró.

Bartomeu Esteva de Figarola es va casar dues vegades. Del seu primer matrimoni amb Joana, neixen almenys quatre fills: Francesca, Joana, Joan i Beneta. Del seu segon matrimoni amb una altra Joana, neixen almenys dues filles: Maria Anna i Paula. Joan, fill baró del primer matrimoni, probablement mor, ja que no s'esmenta en el testament del seu pare (1563). Per tant, és cridada pubilla la filla gran del primer matrimoni. El 1556, aquesta es casa amb Benet Almirall, fill cabaler de Gaspar Almirall de Sant Joan Samora.⁴³ Aquest pubill aporta per aixovar 20 lliures, i canvia el cognom de la família. A partir d'aquí, queda garantida la successió del mas per línia masculina fins almenys la primera meitat del segle XVIII.⁴⁴

Després de la mort de Baltassar Carbó i Sardà de Puigfedó, el 1622,⁴⁵ sense fills, i en no haver-hi germans barons vius, “la casa gran” de Puigfedó passa a mans de la seva germana *Magdalena Carbó i Sardà*, que és instituïda pubilla per accident. Aquesta cabalera s'havia casat amb un hereu propietari de mas, Lluís Duran i Fuster (1627), de St. Esteve Sesrovires, i el matrimoni vivia en aquella localitat. Amb aquesta successió en l'heretament, el cognom de la família troncal canvia a Duran, i es garanteix la transmissió de l'herència per línia masculina fins a la venda del mas el 1726.

Antoni Casanovas del Pujol compra a l'encant públic la casa i heretat de Bernat Sala, de St. Joan Salerm (1534).⁴⁶ Entre els Casanovas i Bernat Sala existeix un vincle de parentiu.⁴⁷ Antoni Casanovas dóna per dot la casa a la seva filla Joana Casanovas, la qual es casa amb Pere Palau, cabaler del mas Palau de la

---

⁴³ 24-10-1556, CCMM de Benet Almirall, de St. Joan Samora, i Francesca Esteva de Figarola, Lavern (ACA, AMa, N-LLO-493, f. 250v-251v).

⁴⁴ En una llibreta de comunió d'inicis del segle XVIII consta que a la “casa Almirall” hi viuen Maria Almirall, Agustí Almirall i Marina Almirall (APL, Llibretes de comunions, a. 1710).

⁴⁵ 25-10-1622, òbit de Baltassar Carbó i Sardà de Puigfedó. Mor de mort natural. Retorn de dot d'Eulàlia Batlle, viuda d'aquell, sense fills; veg. document (UB, Biblioteca, Plça Universitat, Reserva; *Ivris responsum pro Marianna Carbó, vidua relicta Antoni Carbó*; 07Ms 1959-64; Laurentij Deu, 1624; núm 64, p. 399-402).

⁴⁶ 7-4-1534, encant de la casa i heretat de Bernat Sala, venuda per 41 lliures (APSS, M-1524, f. 36r, núm 124). És el mas Palau, ca les Viudes.

⁴⁷ Bernat Sala és oncle de Bartomeu Casanovas, de la pr. de St. Pere de Lavern, el qual pretén ser hereu dels béns d'aquell (1545, APL, M-1536, f. 89r-89v, 364). Hi ha d'haver un vincle de parentiu entre Bartomeu Casanovas i els Casanovas del Pujol, que de moment no hem pogut esbrinar.

parròquia de Sta. Fe. A partir d'aquell moment, el mas de Bernat Sala passa a denominar-se mas d'en Palau. El matrimoni té set fills barons, dels quals l'hereu és el fill segon, Pau, a causa de la mort del seu germà més gran. Pau Palau és casa dues vegades; del primer matrimoni amb Joana Salvi no se li coneixen fills, i del segon matrimoni amb Elisabet Jofre neixen almenys dos fills, Bartomeu Pau i Elisabet Beneta. Aquesta filla, *Elisabet Beneta Palau i Jofre*, és pubilla a causa de la mort del seu germà. Elisabet Beneta es casa amb Pere Joan Ferrer, teixidor de lli de St. Sadurní, el qual canvia el cognom de la família i del mas (1598). El matrimoni viu a la vila de St. Sadurní i només té un fill, Pau Ramon Ferrer i Palau, nascut el 1601, el qual ven el "mas Ferrer" a Gabriel Carbó, de St. Joan Salerm en una data anterior a 1631.⁴⁸

B. PARRÒQUIA DE ST. SADURNÍ DE SUBIRATS

Toni Carbó de Prunamala es casa en primeres núpcies amb Caterina Ros; i en segones núpcies amb Jerònima, viuda d'en Canals. Se li coneix només una filla, sense que haguem pogut esbrinar si és del primer matrimoni o del segon. En tot cas, aquesta filla, *Maria Carbó*, és la pubilla. Tenim constància d'ella des de la segona meitat del segle XVII. Es casa amb Vicenç Vallès, fill cabaler d'un altre Vicenç Vallès, hereu de cal Vallès del Pla. Amb l'entrada d'aquest pubill, es garanteix la transmissió per línia masculina només durant una generació, amb el fill Sadurní Vallès i Carbó. Aquest fill es casa amb Maria Domènech, cabalera de la quadra d'Espiells, i el matrimoni té cinc fills, un noi i cinc noies. El primogènit és un baró, Ramon Vallès i Domènech, menor d'edat. Però a causa de l'endeutament del mas, els seus tutors li adjudiquen un dot i s'obta per instituir pubilla una germana d'aquell, *Margarida Vallès i Domènech*, i casar-la amb Francesc Rovira i Molner, el fill del principal creditor, Damià Rovira, de

---

⁴⁸ Veg. CCMM d'Antoni Carbó i Llopart, de St. Joan Salerm, i Madrona Salbà i Almasquer (CCMM 12-4-1631. Dot: 250 ll), matrimoni doble. En aquests CCMM consta que Gabriel Carbó, menor, compra el mas Ferrer a Pau Ferrer, "dit lo músich", de St. Sadurní, que està a prop de casa seva. Preu: 300 ll. Notari: Antoni Mas, de Vilafranca del Pdès. (AHCVP, CCMM d'Antoni Carbó i Madrona Salbà, 12-4-1631, AMar, P-XVII-49-1, f. 1r-6v). És el mas Palau, ca les Viudes.

Monistrol d'Anoia. Es tracta d'una venda encoberta del mas. Per la via del crèdit, s'adquireix finalment el mas, i aquesta adquisició va aparellada a un enllaç matrimonial. L'estratègia consisteix en casar una filla del mas amb el fill del creditor.

Joan Jofre menor de Peralba es casa amb Caterina i tenen almenys quatre fills: dos nois i dues noies. L'heretament recau a favor d'*Eufraïna Jofre* (1577). És la quarta filla que tenim documentada, si atenem a la data de baptisme. És pubilla probablement a causa de la defunció dels dos germans barons, i potser també de la seva germana que la precedeix.⁴⁹ La pubilla Eufraïna Jofre es casa amb Pau Surià, cabaler natural de St. Jaume Sesoliveres. Aquest matrimoni garanteix la successió en línia masculina al llarg del segle XVII.

Trobem una altra pubilla a la casa Torrents de la Font, pagesos propietaris de la vila de St. Sadurní. És una casa situada al voltant del camí ral i "lo Ferriginal", a prop de l'església de St. Sadurní, espai que els hereus de la família Torrents anirant urbanitzant. Es tracta de *Caterina Torrents de la Font* (1588), la gran de dues germanes. Es casa amb Miquel Martí i Vidal (1607), cabaler de cal Martí de la Costa, de St. Pau d'Ordal. Desconeixem si van tenir fills.

Magdalena Ferrer (1532) de St. Sadurní, és pubilla i propietària, entre altres terres, del mas Bosch de la parròquia de St. Pere de Lavern. Es casa amb Marc Escuder, cabaler de Rocavert, de St. Pere de Lavern. Tenen una filla, *Montserrat Escuder i Ferrer* (1559), que també és pubilla. Aquesta es casa amb Antic Pastaller, cabaler originari del mas Pastaller, de Castellbisbal. Les dues noies són pubilles per falta de germans barons. Després de dues generacions seguides acabades amb pubilla, s'assegura la descendència masculina amb Jaume Pastaller i Escuder, fill de Montserrat Escuder i d'Antic Pastaller. Aquest hereu es casa amb la cabalera Caterina Llopart, cabalera de cal Llopart de les Alzines, d'Espiells. Però, a causa dels deutes i de les vendes, el patrimoni es disgrega entrats el segle XVII, amb varis propietaris.

---

⁴⁹ El fet de no disposar dels òbits d'aquells dos germans i germana, ens fa ser cauts en la interpretació.

C. PARRÒQUIA DE ST. PERE DE SUBIRATS

Localitzem una pubilla al mas de la Foradada. Es tracta de Francesca Forés, filla d'Antoni Forés, de la Foradada, mort abans de 1596, i d'Eulàlia, muller d'aquell. Desconeixem si va tenir més germans, en tot cas no la sobrevisqueren. La pubilla *Francesca Forés de la Foradada* es casa dues vegades. En primeres núpcies amb Sebastià Domènech (1570),⁵⁰ cabaler del pas de Piles. Francesca Forés ja és viuda el 1596, sense fills. Es casa en segones núpcies amb Jaume Rovira, abans de 1614.⁵¹ Amb aquest segon matrimoni, es garanteix la transmissió del patrimoni per línia masculina fins a finals del segle XX.

D. PARRÒQUIA DE ST. PAU D'ORDAL

A finals del segle XVI, la família *Guilera de la Plaça*, de St. Pau d'Ordal, acaba també amb pubilla. Joan Guilera anomenat "més jove" i Magdalena tenen almenys vuit fills, quatre nois (Francesc, Bartomeu, Joan i Antoni) i quatre noies (Violant, Anna, Joana i Elisabet). D'aquests fills, Antoni és eclesiàstic i, per tant, està exclòs de la línia successòria, havent-hi altres germans. Francesc i Bartomeu moren, i Joan, que és pagès, potser es queda solter o també mor. De les noies, tres moren, una albada i dues solteres. L'altra filla, *Elisabet Guilera*, probablement a causa de la mort de tots els seus germans, a excepció del cabaler sacerdot, esdevé pubilla del mas. Aquesta es casa amb Joan Poses, cabaler del mas Poses de la Gornal.

El nom de la casa actua com a sobrenom d'aquell pubill, i no es perd probablement a causa de la forta entitat d'aquella. Es transmet a la següent

---

⁵⁰ CCMM: 15-7-1570, CCMM de Sebastià Domènech, del pas de Piles, amb Francesca Forés, de la Foradada; en poder d'Alfons Mainés, not. de Martorell; citats dins la declaració de Francesca Domènech, viuda de Sebastià Domènech, pagès, de St. Pere de Subirats, 1596 (AHCVP, capbreu de la rectoria de St. Sadurní (1595-1597), núm 332).

⁵¹ 9-6-1614, declaració Jaume Rovira, de la Foradada, usufructuari, i Francesca, muller d'aquell, propietària (AHCVP, SA, capbreu de Subirats 1614, f. 152r-155r).

generació i els fills el porten com a primer cognom, i el del pare queda en segon lloc, com a cognom o en forma d'àlies. Així, el seu fill i hereu es diu Macià Guilera Poses o Macià Guilera àlies Poses. Es manté a la següent generació. Els documents es refereixen al fill hereu de Macià Guilera Poses com Joan Guilera Poses, i al germà d'aquell com Pau Guilera Poses "menor" per diferenciar-lo d'un cosí germà d'aquells del mateix nom. Després d'aquesta segona generació, el cognom "Poses" s'acaba perdent a favor del nom del mas.⁵²

Pau Guilera de la Serra té almenys dos fills, Francesc i Joana. Francesc és l'hereu, està casat amb Ofreïna i són pares d'almenys quatre fills: dos nois, Pau i Jaume, el qual darrer mor el 1571, i dues noies, els noms de les quals no coneixem, però estan casades i ja han sortit del mas. L'hereu, Pau, es casa, té almenys un fill, i mor abans que la seva muller; i la muller i el fill moren de pesta el 1590. Davant aquest panorama assolat per les epidèmies de pesta i mort, Joana Guilera esdevé pubilla del mas. Es casa amb Benet Rovira, i el nom de la família i del mas canvien amb l'entrada d'aquell pubill a finals del segle XVI.⁵³

Jaume Raventós i Mata, del mas de la Codina, i Jerònima, muller d'aquell, no sembla que tinguin fills barons, almenys que els sobrevisquin. El cognom Raventós es perd en aquell mas a finals del segle XVI o a inicis del segle XVII. Més endavant, trobem una pubilla, Jerònima, casada amb Pere Joan Vendrell, el pubill. Amb aquest casament, el cognom Vendrell canvia el nom d'aquell mas, i ens referim a Jerònima com a Jerònima Vendrell. Desconeixem el cognom patern de dita Jerònima. Pel seu testament (1659), sabem que Jerònima Vendrell és germana de Jaume Taraval, pagès, dels Mirons, de la parròquia de Sant Miquel d'Olèrdola, i que tots dos són fills de Jerònima Taraval. Podria ser que només fossin germans per part de mare, i que aquella, viuda de l'hereu del mas de la

---

⁵² Carme Sanmartí troba un cas similar al mas Sanmartí de Sarraïma, amb l'enllaç de la pubilla Joana St.martí i Pere Postius, en què el cognom del pubill es perd a favor del nom del mas (1528). L'autora opina que aquest no era un fet aïllat, sinó que es produïa quan el mas tenia molta entitat. Veg. SANMARTÍ, C. (1992): *La pagesia benestant a la Catalunya Central. L'exemple del Mas Sanmartí*. UB: Tesi de doctorat, p. 440.

⁵³ No hem pogut esbrinar d'on és originari Benet Rovira. Constatem també el cognom Rovira al mas de la Foradada, on entra Jaume Rovira com a pubill, casat amb Jerònima Forés, en una data anterior a 1614. I Miquel Rovira (1572, 1574), mestre ferrer, nat. de Sta. Coloma de Farners, Girona, hab. a la par. de St. Sadurní.

Codina, probablement de cognom Raventós, s'hagués casat en segones núpcies amb l'hereu Taraval dels Mirons. Això explicaria que Jerònima Vendrell fos pubilla del mas de la Codina, de Sant Pau d'Ordal, i Jaume Taraval hereu del mas dels Mirons, de Sant Miquel d'Olèrdola. En aquest cas, podria ser que Jerònima Vendrell es digués Raventós de soltera. Sigui com sigui, el pubill Pere Joan Vendrell garanteix la transmissió per línia masculina d'aquell mas fins al segle XX. L'hereu de Jerònima i de Pere Joan Vendrell és el primogènit Antoni Vendrell. Vegeu la genealogia de la Codina, de Sant Pau d'Ordal.

Caterina Martí, de la Costa, de la pr. de St. Pau d'Ordal, casada amb Llorenç Llopart, cabaler, fill de Pere Llopart, de la pr. de Gelida, deixa el seu marit senyor, major i usufructuari dels béns d'aquella, tots els dies de la seva vida natural, i institueix hereu el seu fill, Jaume Llopart. Mana que es restitueixi el dot que la seva mare aportà en aquella casa, i que el seu avi sigui alimentat dels béns de dita casa "com està tractat" (1623).⁵⁴

V.1.2.2. EL DRET DE MILLORA DE LA FILLA GRAN

La filla gran no és cridada a ser hereva si té un germà baró, el qual és cridat hereu en primer lloc. Això acostuma a ser així, encara que aquell germà sigui més petit, o fill d'un segon matrimoni. No obstant, el pare, l'avi o el donador corresponent poden millorar el dot de la filla gran. En cas que se la millori, i si aquella té més germanes, la filla gran percep un dot més substancial que el de les seves germanes.

Aquestes millores o compensacions es donen a la filla primogènita en certes circumstàncies. Per exemple, si és la filla gran d'un matrimoni on només hi ha filles i es té un fill d'un matrimoni posterior. Aquesta disposició trobem recollida en els CCMM de Simeó Carbó del mas de la Torra de St. Sadurní.

---

⁵⁴ No tenim constància del seu cognom, però aquest podria ser Martí. Per la forma d'actuar, podem afirmar que es tracta d'una pubilla; veg. 28-1-1623, test. de Caterina (Martí?), muller de Llorenç Llopart, de la Costa (APSP, Testaments I, f. 120r-120v, 110).

Com és costum, *Joan Carbó de la Torra* institueix hereu i fa donació universal al seu fill Simeó Carbó en els CCMM d'aquell amb Eulàlia Rosell i Mascaró (1572). El donador es reserva el dret de dotar els seus fills amb 25 lliures i les filles amb 100 lliures. El mateix dot estableix pels fills i filles del donatari, l'hereu, amb la condició que si només tingués filles del matrimoni present i tingués un fill d'un matrimoni posterior, s'haguessin de donar per dot 150 lliures a la filla gran del primer matrimoni; o sigui, fer-li una millora o compensació econòmica.⁵⁵

V.1.2.3. FILLES ÚNIQUES MENORS D'EDAT

En els casos suara esmentats, les pubilles estan casades i afillades. Però, què passa quan la pubilla és una menor d'edat? Abans hem explicat que interessa sobretot mantenir i traspassar el patrimoni a la generació següent. Per sobre de tot, hi ha el patrimoni. La minoria d'edat és vista com un problema a causa de la gran mortalitat infantil de l'època. Si la descendència troncal recau en fills menors, el perill és que no arribin a edat de fer testament. I quan hi ha filles menors, pot haver-hi un conflicte afegit, el canvi de nom de la casa. La família té la responsabilitat d'assegurar la continuïtat del patrimoni. Davant d'això, els masos busquen diferents solucions, d'acord amb les cartes que tenen al seu abast. Alguns fan recaure la institució d'hereu en un oncle, un fill segon germà del pare, uns altres busquen un arrendatari de la hisenda fins que la filla menor tingui edat de casar-se. A continuació, exposem una sèrie de casos que comparteixen un tret comú, la minoria d'edat de la pubilla. La documentació confirma la preferència per solucions segures, davant la incertesa que suposa la minoria d'edat.

Quan Joan Esbert II del Gerner fa testament (1566), no té cap fill que el sobrevisqui. Només una filla única, Magdalena, que es casa amb Joan Ferrer, de les Parellades, i que al seu torn té dues filles, la primogènita de les quals es diu

---

⁵⁵ 27-2-1572, CCMM de Simeó Carbó, de la Torra, i Eulàlia Rosell, de la pr. de St. Pere de Subirats (AHCVP, FT, P-XVI-30-2, núm 18, f. 1r-3v).

Jerònima. L'avi, en el moment de testar, només compta amb aquestes nétes, totes dues menors d'edat, i té la responsabilitat d'assegurar la continuïtat del patrimoni familiar. Aquesta responsabilitat passa per trobar un marit apropiat per la néta major i, a falta d'aquella, per la següent. Troba la solució en un home de confiança, veí i marmessor del testament d'aquell, amb dos fills també menors. L'estratègia consisteix en instituir hereu el pare, Joan Mestre I, amb la condició que aquell hereti el fill primogènit d'aquell, o l'altre fill, a falta d'aquell, i que el casí amb la néta primogènita d'aquell testador, o, a falta d'aquella, amb la germana d'aquella. Tenint en compte que l'índex de mortalitat infantil és molt elevat a l'època, l'avi preveu aquesta possibilitat i disposa que es casí un o altre dels dos nois amb una o altra de les dues nétes. I a falta de tots ells, en última instància, institueix com hereu absolut l'home de confiança d'aquell, Joan Mestre I. El testador es refereix a dos instruments notariais per legitimar la seva decisió: els CCMM de l'avi d'aquell, i la donació que aquell testador ha fet a Joan Mestre I:⁵⁶

Y asò per quant jo ho puch fer segons largament apar en poder de mossèn Bernat Vila, quòndam, notari públich de Vilafrancha, a X del mes de mars del any MDVIII, en los capítolls matrimonials de mon avi; y segons jo li'n tinch ja feta donació en poder de mossèn Jauma Sastra, notari públich de Barcelona, dia y any en aquela contengut.

No hem pogut accedir al contingut d'aquesta documentació, avui perduda o extraviada. Desconeixem si entre ambdues famílies Esbert i Mestre hi ha un vincle de parentiu més enllà de la decisió testamentària de Joan Esbert. En tot cas, ho interpretem com un vincle de confiança i seguretat per mantenir i continuar el patrimoni familiar. La successió testamentària segueix el curs indicat per Joan Esbert II. El fill de Joan Mestre I, de nom Joan Mestre II, es casa amb *Jerònima Ferrer i Esbert*, néta primogènita d'aquell testador. Aquesta néta és la pubilla perquè no té germans barons i perquè és la filla gran. Amb aquest matrimoni, es garanteix la transmissió de l'herència per línia masculina. Al seu marit, Joan

---

⁵⁶ 27-4-1566, test. de Joan Esbert II, del Gornier, de la pr. de St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 79r-79v, 188).

Mestre II, se l'anomena "lo pubill Mestre, del Gorner".⁵⁷ La casa de Joan Esbert del Gorner passa a conèixer-se amb el nom *mas d'en Mestre* del Gorner, i popularment es coneixerà com *cal Mestre de Dalt*, del Gorner.

Pere Esbert, del mas de l'Albareda, quan fa testament (1562), fa poc temps que ha enterrat el seu fill primogènit, de nom Joan, ja que reconeix que deu encara els drets de la sepultura d'aquell al rector de Lavern.⁵⁸ Li queda una "filla única" menor d'edat, de nom Joana, a qui li assigna tres tutors i li lliga 200 lliures per col·locació de matrimoni i en temps de les seves núpcies, però no la institueix hereva. Fa recaure aquesta institució al germà d'aquell, Antoni Esbert. L'índex de mortalitat infantil és molt elevat a l'època i no s'acostuma a deixar hereu un menor fins que aquest no arribi a edat de fer testament. En tractar-se d'una menor, l'estratègia del pare és assegurar la continuïtat del patrimoni familiar passant-lo a mans d'un oncle ja madur. No sabem què passa amb aquest oncle, Antoni Esbert. L'herència deu seguir el seu curs i pocs anys després, trobem dita Joana com a pubilla, casada amb Antoni Castany, el pubill usufructuari dels béns d'aquella, i amb almenys dos fills, un noi, Pere, l'hereu, i una noia, Margarida (1573).⁵⁹ El cognom de la família passa a Castany en aquella generació.⁶⁰ Potser es va arribar a l'acord que l'oncle fos només un administrador temporal de la hisenda, fins que la "filla única" arribés a edat adulta i es casés. El cas següent ens pot aportar una mica de llum sobre l'estratègia que deuriem seguir.

Joan Mestre del mas de Rocamora, en el moment de fer testament (1580), no té cap fill hereu; té dues filles: Jonota, de quatre anys, i Paula, de dos anys; i un germà condemnat a remar a galeres. Institueix hereva la seva filla Jonota, de quatre anys, nomena com a tutors de les seves filles els marmessors d'aquell, i els dóna potestat perquè puguin arrendar l'heretat a mitges per temps de cinc anys.

---

⁵⁷ 16-10-1580, test. de Joan Mestre, de Rocamora, de St. Pere de Lavern (APL, M-1568, f. 40r-40v, 76).

⁵⁸ 12-1-1562, test. de Pere Esbert de l'Albareda, Lavern (APL, M-1561, f. 14r-14v).

⁵⁹ 24-12-1573, test. de Joana Esbert de l'Albareda, Lavern (APL, M-1570, f. 54v-55v, 121). Dita Joana mor el 1574. El test. es publica el 23-5-1574 (APL, M-1570, f. 54v, 122).

⁶⁰ Després trobem els cognoms Panasachs i Casanovas com a propietaris d'aquell mas. Més tard els de Salvador i Marrugat, sense que puguem identificar si són masovers o propietaris d'aquell mas.

Senyala com a arrendatari el seu propi germà, Bartomeu Mestre, en cas que aquest “isqués de galeres”, amb la condició que tingui “compte ell en augmentar esta eretat”. Vol també que qui entri per via de casament a casa d’aquell “prenga lo nom de Mestre”. La pubilla *Jonota Mestre i Torrents* es casarà amb Jeroni Romagosa, cabaler del mas del Lledoner, de Vallirana (1581).⁶¹ Tot i la voluntat del pare d’aquella, la casa, coneguda com a mas Mestre, passa a anomenar-se “mas d’en Romagosa”, o “casa Romagosa, abans d’en Mestre”, com apareix en varis documents.

Joan Formosa, del mas Massaguer, de St. Sadurní, es casa tres vegades. El seu tercer matrimoni és un matrimoni doble, celebrat el mateix dia el 1594. Ell ja és avi i viudo, i es casa en terceres núpcies amb una viuda, Elisabet Rius; i una filla d’aquella, Maria Rius, es casa amb Jaume Formosa, fill cabaler del segon matrimoni d’aquell. Un any abans, el 1593, mor l’hereu del mas, Joan Formosa, el qual era el “primer fill” del segon matrimoni del seu pare. Aquest hereu té quatre fills, i només li’n sobreviu una filla, Elionor, que és menor d’edat quan ell mor. L’avi institueix hereu el seu fill Jaume a causa de la mort del seu fill gran, i de la minoria d’edat de la seva néta. Aquesta no serà hereva per la preferència del seu avi suara esmentada, i només se li assigna un dot de 200 lliures (1599):⁶²

Ítem deix dels altres béns meus a na Elionor Formosa, néta mia, filla del quòndam en Joan Formosa, fill meu, y de madò Caterina, muller sua, per tota part de institució e tota part de heretat o donatió per mi feta, legítima paternal y maternal y altres drets a ella pertanyents de ma heretat y béns, dos-centas lliuras, moneda barcelonesa, y asò en cas de núpcias y no en altra manera. Y més vull li sian donadas las joyas acostumadas segons lo poder de ma casa a coneguda de mon hereu per mi debaix assignat, y de [ ] Almirall, pagès, de la parròchia de Sant Jaume Sesoliveres, terme de la vila de Piera.

En tractar-se d’una menor d’edat, l’estratègia del pare és assegurar la continuïtat del patrimoni familiar a mans d’un altre fill seu. D’aquesta manera, evita també la degradació social d’un cabaler.

---

⁶¹ 2-12-1581, CCMM de Jeroni Romagosa, del Lledoner, i Joana Mestre, de Rocamora, en poder de F. J. Riba, not. de Vilafranca del Pdès., n/l. (esmentat dins ACT, doc. núm. 35 bis).

⁶² 29-5-1599, test. de Joan Formosa, del mas Massaguer, de St. Sadurní (APSS, Jaume Romeu, Testaments (1593-1663), f. 9r-10v).

V.1.2.4. CASAMENT D'UN HEREU AMB UNA PUBILLA

A la segona meitat del segle XVI, es celebra un matrimoni doble entre el mas del Pujol, de St. Pau d'Ordal, i el mas de la Senabra, de Sta. Margarida del Penedès. Els dos hereus es casen cadascú amb la germana de l'altre. L'hereu Jaume Raventós del Pujol i la seva germana cabalera Magdalena es casen respectivament amb Àngela Morató, cabalera de la Senabra i l'hereu d'aquell mas, Antoni Morató (1571).⁶³ L'hereu de la Senabra mor sense descendència, i la seva germana Àngela es converteix en pubilla accidental, d'acord amb l'heretament prelatiu establert pel seu pare, Climent Morató, en els CCMM d'aquell hereu. Climent Morató concedeix el mas de la Senabra a la seva filla Àngela Morató, amb la condició que, seguida la mort d'aquella, el mas sigui per Bartomeu Raventós i Morató, un fill segon d'aquella (1595).⁶⁴ Els dos patrimonis s'ajunten momentàniament, amb les persones de Jaume Raventós i la seva muller Àngela Morató, però es tornen a separar a la generació següent. El fill primogènit, Pau Raventós, és hereu del mas del Pujol per part del pare, i el fill cabaler Bartomeu Raventós és hereu del mas de la Senabra per part de la mare. Tots dos fills es casen i garanteixen descendència per línia masculina, almenys una generació més. Bartomeu Raventós canvia el cognom del mas de la Senabra i es casa amb Mariagna Codorniu, cabalera d'un fadrister de cal Codorniu de St. Sadurní (1596).⁶⁵

Per la seva banda, Pau Raventós del Pujol es casa amb Esperança Domènech, cabalera del mas Canals de St. Pere de Subirats. En aquesta generació, es torna a repetir la mateixa experiència viscuda a la generació anterior. Esperança arriba a pubilla del mas Canals de forma accidental, a causa de la mort del seu

---

⁶³ 23-3-1571, CCMM d'Antoni Morató de la Senabra i Magdalena Raventós del Pujol (AHCVP, MB, P-XVI, lligalls sense relligar).

⁶⁴ 1-4-1595, test. de Climent Morató de la Senabra (AHCVP, MB, P-XVI-112-2 (1595), f. 44r-46v).

⁶⁵ 20-4-1596, matrimoni de Bartomeu Raventós, pagès, fill de Jaume Raventós, de St. Pau d'Ordal; i Mariagna Codorniu, donzella, filla de Vicenç Codorniu, de St. Sadurní (APSS, matrimonis (1567-1671), p. 12, núm 1, foto 32, núm 58).

germà, Jaume Domènech, en edat pupil·lar. Amb el seu matrimoni amb Pau Raventós del Pujol, els dos patrimonis s'ajunten (1614);⁶⁶ però es tornen a separar a la generació següent. El matrimoni té tres fills: Pau, Magdalena i Antoni. El pare institueix hereu del mas del Pujol el primogènit Pau; i la mare institueix hereu del mas Canals el fill segon Antoni, establint l'heretament prelatiu acostumat. En cas que Antoni Raventós morís sense descendència, el mas Canals passa a Magdalena, i si aquella mor sense descendència, al seu germà primogènit Pau. Només en aquest cas, l'hereu del mas Pujol serà amo dels dos masos. Però en cas que Pau també morís, el mas Canals passaria a ser d'una tia, germana de la mare, Magdalena Domènech, casada amb Pere Vallès del Pla.

Ja hem comentat amb anterioritat el cas de Magdalena Carbó i Sardà, del mas de Puigfedó, una cabalera casada amb un hereu propietari de mas, Lluís Duran i Fuster (1627), de St. Esteve Sesrovires, però instituïda pubilla a causa de la mort del seu germà Baltassar Carbó, sense descendència. D'aquesta manera, trobem un hereu d'un mas casat amb una pubilla accidental d'un altre mas. En tot cas, els dos patrimonis no s'uneixen a la generació següent.⁶⁷ Els Duran continuen al mas de Puigfedó fins a la seva venda el 1726.

Fins aquí hem vist com les famílies pageses benestants procuren evitar que un mas es converteixi en subsidiari d'un altre. D'aquesta manera s'evita la degradació social d'un fill cabaler i la reducció de patrimonis dins el mercat matrimonial.

---

⁶⁶ 7-5-1614, declaració del mas Canals per part de Pau Raventós del Pujol, usufructuari, i Esperança Domènech, muller d'aquell, propietària (AHCVP, SA, capbreu de Subirats 1614, f. 13r-15r).

⁶⁷ El mas de Puigfedó passa a mans de Jaume Duran i Carbó, fill primogènit d'aquells. Desconeixem la successió en l'herència Duran de St. Esteve Sesrovires, però aquesta no està en mans de l'hereu de Puigfedó.

V.1.3. ELS CABALERS

[...] pregant y encarragant molt [...] se-n vulla aportar lo dit Bartomeu, fill meu, y li vulla encaminar de amostrar letra, o altre art algun que no sia de molt treball, per quant és de flacha complació y no té forsas per lo art del pagès (1572)⁶⁸

Hem dit que la majoria dels pagesos propietaris de mas i les famílies benestants del terme de Subirats acostumen a practicar l'heretament desigual, és a dir, el sistema d'hereu únic. I hem dit que la tendència més generalitzada és que la institució d'hereu recaigui en el fill gran o primogènit.

En el si d'aquestes famílies de pagesos propietaris i famílies benestants, l'hereu es queda amb la casa i el patrimoni del pare. Els altres fills, anomenats fills segons, cabalers o fadristerns, poden triar entre quedar-se solters a casa, treballant pel bé del mas i la família, o buscar altres vies fora del mas. D'aquí que se'ls anomeni també fills fadristerns.

Els fills que no eren hereus, especialment els nois, estaven abocats al descens social en comparació al nivell socio-econòmic de la família d'origen. Una de les preocupacions dels pares és evitar precisament la degradació social dels fills cabalers. Però això és molt difícil d'aconseguir. Tant el sistema d'heretament desigual, el d'hereu únic, com el sistema d'heretament igual, a repartir entre tots

---

⁶⁸ 6-10-1572, test. de Macià Capmany I, de St. Joan Salerm (APL, M-1568, f. 25v-26v, 39).

els germans, implica descendre en l'escala social. Davant d'això, les famílies busquen fórmules correctores orientades a corregir aquesta degradació dels fills segons. Les estratègies que es segueixen són diferents pels nois i per les noies. D'entrada, les llegendes que es donen als fills cabalers són substancialment inferiors al de les filles cabaleres. Per tant, els nois acostumen a tenir una situació social més difícil que la de les noies. Per evitar aquest descens en l'escala social, les famílies benestants poden utilitzar diferents estratègies. A continuació, exposem les sortides més habituals que poden trobar els cabalers i mirarem d'aprofundir-hi a partir dels documents consultats.

V.1.3.1. SORTIDES POSSIBLES PER ALS CABALERS

Col·locar els fills mascles no consisteix sempre en casar-los, sinó en buscar-los una sortida dins la societat, el marc laboral. Els fills cabalers poden decidir entre diverses opcions, sempre en funció de les possibilitats de cadascú i de la casa d'origen. Tots tenen dret a la seva part de llegítima paterna i materna, al que anomenem dot o aixovar del cabaler. Aquest és substancialment inferior al de les cabaleres, com expliquem en un altre apartat d'aquest treball de tesi. Una part d'aquest dot es pot invertir en fer-los estudiar o aprendre algun ofici. O en negocis per augmentar el seu contingut. Miquel Mestre (1563), del mas de Rocamora, deixa a les seves filles solteres 100 lliures en temps de núpcies; i als seus fills cabalers solters Antoni i Bartomeu, 60 lliures a cadascun. I apel·la la consciència dels tutors d'aquells, o un altre en el seu lloc, a fi que els les puguin donar quan estimin que aquells “vinguen a tenir edat discreta per saber negociar ditas sexanta lliures” o, si no, que l'hereu els les entregui en temps de núpcies: ⁶⁹

---

⁶⁹ 28-1-1563, test. de Miquel Mestre, de Rocamora, de St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 25v-28r, 60).

Ítem vull y man que dells altres dits béns meus sien dadas a n'Antoni y a n'an Bartomeu, fills comuns de mi y de la dita madona Magdalena, quòndam, muller mia, so és, a quiscun de ells xexanta liures barseloneses, y asò tostemps y quant ells curadors daval scrits aparrà ésser-los donadas encarragant la lur consciència sobre asò vullan mirar la discreció [f. 26v] de dits Antoni y Bartomeu, fills meus, si seran per saber-les negociar; y si cas serà que los dits/ Antoni y Bartomeu, fills meus, pervindran ha edat de casar y de fet se casaran y los daval scrits curadors no avian declarat son ànimo de cedir dits fills meus les dites xexanta liuras barseloneses, ho lo/ altre de ells, en tal cas vull y man que per lo areu meu daval scrits los sian donades y pagadas sens contrari ni empaix nigú en lo dit temps de núpcias; y si per cas se esdeventrà que ans que los dits Antoni y Bartomeu, fills meus, vinguen a tenir edat discreta per saber negociar ditas xexanta liures barseloneses per mi a quiscun de ells legadas y los dits curadors y quiscun de ells tinga potestat y puga helegir un altre en loch, y en qui tinga la mateixa potestat de declarar la hora ho temps que a ells, ho a ell, aparrà que los dits Antoni y Bartomeu, fills meus, seran de edat discreta de saber negociar les ditas xexanta liures barseloneses per mi a quiscun de/ ells legades.

En altres casos, el testador deixa dit que es pugui donar el llegat als cabalers a l'edat de 20 anys, quan s'estima que ja són majors d'edat, i a les cabaleres en temps de núpcies. Joan Esbert (1566), del Gornier, deixa als seus néts, fills de Joan Ferrer, de les Parellades, i de Magdalena, muller d'aquell, filla d'aquell testador, que no seran casats el dia del se òbit, 10 lliures, als homes a l'edat de 20 anys i a les dones en temps de núpcies, i també 10 lliures, amb les mateixes condicions, als fills de Joan Mestre i Joana, muller d'aquell.⁷⁰

Ítem vull y man que dells altres béns meus sian dadas a quiscun fill, tant hòmens com donas, del sènher en Joan Ferrer, de les Parallades, y de madona Magdalena, quòndam, muller sua y fila mia, deu liures barceloneses en aquesta manera: ço és, [f. 79v] alls hòmens a la edat de vint anys y a las donas en lo temps de les núpcies suas y no abans, ço és, a tots aquells qui no seran casats lo dia de mon òbit, y asò a totas ses planas y liberas voluntats fahedores.
Ítem vull y man que dells dits béns meus sian dadas alls fills de dit Joan Mestra deu liures barceloneses a quiscú, so és, alls hòmens a la dita edat de vint anys, y a las donas en lo dit temps de lurs núpcies a totas ses planas y liberas voluntats, ço és, alls qui lo dia de mon òbit no seran casats.

Magdalena Sala, viuda en primeres núpcies d'Antoni Carbó, de Sant Joan Salerm, i en segones núpcies de Bartomeu Mateu, de les Cases de Lavit, vol que es donin als seus dos fills cabalers, Joan Carbó i Montserrat Mateu, vint lliures i

---

⁷⁰ 27-4-1566, test. de Joan Esbert, del Gornier, de la pr. de St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 79r-79v, 188).

un anell d'or que el seu segon marit els deixà en testament, però “en la edat de vint anys y no abans”.⁷¹

Ítem vull y man que dells dits béns meus sien dadas a n'an Montserrat Mateu, fill meu y de dit Bartomeu Mateu, quòndam, marit meu, vint liures barceloneses y un anell de or, lo qual lo dit Bartomeu Mateu, quòndam, marit meu, me avia donat, lo qual jo vuy en presència del notari del present testament he restituit o acomanat al sènyer en Bartomeu Mateu, pagès, de les Casas, fill y areu de dit Bartomeu Mateu, quòndam, marit meu, los qualls legats vull y man ésser dats al dit Joan Carbó y Montserrat Mateu, fills meus, en la edat de vint anys y no abans.

Per tant, als nois se'ls pot donar el llegat pels drets paternals i maternals quan arriben a una certa edat, que en alguns casos es diu fins quan tinguin edat discreta de saber negociar i en altres fins que tinguin vint anys, i no necessàriament fins en temps de núpcies. Les sortides més habituals que els cabalers tenen al seu abast són les següents:

a. *fer de pagès*:

- a.1. mantenir-se solter, quedant-se a la casa familiar;
- a.2. fer de mosso en un altre mas;
- a.3. fer de jornalier;
- a.4. casar-se amb una cabalera i ser arrendatari;
- a.5. casar-se amb una cabalera i rebre per dot un mas o unes terres;
- a.6. casar-se amb una pubilla, i mantenir el mateix rol que l'hereu

b. *aprendre un ofici*:

teixidor de lli, sastre, fuster, etc. (emigrar a la vila o ciutat, i casar-se).

c. *cursar estudis*:

- b.1. estudis de medicina, dret...;
- b.2. estudis eclesiàstics.

En aquest apartat, aprofundirem en aquestes solucions a partir dels documents consultats.

---

⁷¹ 6-5-1573, test. de Magdalena Sala, viuda en 2nes núpcies de Bartomeu Mateu de les Cases, de Lavit (APL, M-1570, f. 47r-47v, 101).

V.1.3.1.1. FER DE PAGÈS

Una gran part dels fills cabalers de pagesos propietaris continuen l'ofici de pagès. Fins i tot mantenint-se solters i treballant pel bé de la casa del pare, i després de l'hereu. Molts d'aquests cabalers solters també treballen fent feines per altres, bé siguin parents o no, cobrant una soldada, és el que es coneix com anar a jornal. Poden casar-se amb una cabalera i ser arrendataris, o casar-se amb una pubill, com anirem explicant.

Felip Escuder i Casamitjana, cabaler del mas de Rocavert, de Lavern, neix el 1563, la seva mare li llega 15 lliures en temps de núpcies. El trobem a cal Romeu dels Borrulls, fent de pagès, sense que sapiguem gaire cosa més. Hi mor el 1611, i s'enterra a Sant Sadurní, no sabem si solter o casat.⁷²

Antoni Mata (1591), cabaler de cal Mata de la Plaça, de St. Pau d'Ordal, té la sogra que s'està al mas de Savall, i dues filles, però ell fa feines en diferents cases, a jutjar pels estris i pertinences que té repartits en diferents llocs: 8 cortans de guixes a casa del seu nebot Toni Vallès, més dues aixades mitgenceres, una ampla i l'altra estreta; una caixa plena de roba de llana i de bri a casa d'Antoni Vallès de Sta. Margarida; dues caixes a casa del sastre; altres coses al mas de la Codina, sense anomenar-les; una bóta de dues càrregues, llogada a mitges amb el seu nebot Toni Vallès, a casa d'en Rigual d'Avinyó; una olla de coure i dues calderes mitgenceres a casa de Pere Joan Mata de la Plaça, de St. Pau d'Ordal; i una façada blanca a casa de la seva sogra, na Minera, de Savall.⁷³

Rafel Raventós, cabaler del Pujol, solter, fa de pagès a casa de Ramon Mata de la Plaça, de St. Pau d'Ordal. Allà s'està en "un aposento" detingut de malaltia corporal, i les dones de la casa en tenen cura (1654).⁷⁴

---

⁷² 27-1-1611, òbit de Felip Escuder i Casamitjana, cabaler de Rocavert, de St. Pere de Lavern (APSS, Òbits 1566-1656, f. 241, 7, foto 281).

⁷³ 22-11-1591, test. d'Antoni Mata, pagès, cabaler de cal Mata de la Plaça, de St. Pau d'Ordal (APSP, Testaments I, f. 43r-43v, 34).

⁷⁴ 17-9-1654, test. de Rafel Raventós, del Pujol, de St. Pau d'Ordal (APSP, Testaments, I, f. 160r-160v, 142).

Trobem el cas d'un cabaler solter de Begues que té la seva germana casada a cal Mestre de dalt, de la quadra del Gorner, i ell treballa a casa d'aquella com a pagès. Es tracta d'*Esteve Petit*, fill de Jaume Petit, de Begues. La seva germana, Elisabet Petit, està casada amb Jaume Mestre, de cal Mestre de dalt, de la quadra del Gorner. Aquest germà treballa a casa del seu cunyat i de la seva germana, del Gorner. En el testament d'aquell (1651), diu: "Ítem dexo a Jaume Mestre, cunyat meu, que no li sia demenat res, i lo que io conreso an sa heretat que sie també seu."⁷⁵

A. MANTENIR-SE SOLTER

Una de les sortides dels cabalers és quedar-se solters. Poden romandre a la casa dels pares i evitar, en certa manera, el descens social. Mentre es quedessin solters a casa, havien de treballar pel bé de la casa dels pares i per l'hereu. Això suposava un estalvi de mà d'obra per part de l'hereu, i en molts casos un estalvi de la llegítima. Com veurem més endavant, alguns dels cabalers que obtenien per aquest tipus de celibat acostumaven a testar a favor del pare o l'hereu, i només feien servir una part per la sepultura, misses, llegats a l'església, als germans i als nebots.

El pare contempla la possibilitat que el fill es quedi a casa, fins que li sigui entregat el dot, en fet de casament o si vol estudiar. En alguns casos, es diu fins a l'edat que sàpiga negociar, fins a l'edat de 20 anys o fins als 25 anys, insistint sempre que, mentre s'estiguin a la casa del pare o de l'hereu, hagin de treballar pel bé de la casa. Antic Duran d'Espiells, de Sant Sadurní, llega al seu fill *Llorenç Duran* 50 lliures "en fet de casament o que fos capellà (...) y trabellant en ma casa y en augment de mon hereu" (1604).⁷⁶ Pau Martí (1590), causídic de Barcelona, natural de cal Martí de la Costa, de St. Pau d'Ordal, deixa 50 lliures al seu fill *Joanet Martí*, més la despesa, calçat, vestit i alimentat fins als 25 anys, i els drets

---

⁷⁵ 10-7-1651, test. d'Esteve Petit, de Begues, cunyat de Jaume Mestre, de la casa de Dalt, del Gorner, de la pr. de St. Pere de Lavern (APL, Testaments solts, f. 1r-2v, 7).

⁷⁶ 13-5-1604, test. d'Antic Duran, d'Espiells (APSS, testaments solts, s-XVII).

de llegítima materna.⁷⁷ Alguns d'aquests cabalers solters treballen també en altres masos, com expliquem més endavant. Tant els cabalers solters que no marxen de casa com els que treballen en altres llocs, acostumen a fer testament a favor dels seus pares, germans hereus i nebots hereus. És una forma d'estalvi de llegítimes i dots per la casa i l'hereu.

Francesc Batlle de la Pujada és un altre cabaler solter que es queda a treballar a la casa pairal. És fill de Bartomeu Batlle de la Pujada i de Joana, muller d'aquell. Mor amb 27 anys d'edat, el 1575, dos dies després de la mort de la seva mare, probablement per contagi de pesta. La mare li llega en testament 100 lliures “en temps de lurs núpcies” i “una caxa plena y que li sia dada la clau de dita caxa y una pessa de drap de lli nou”, i vol que estant a casa sigui mantingut, sa i malalt, calçat i vestit, de totes les coses necessàries. Francesc Batlle testa al cap de poc i es deixa 15 lliures per la seva ànima, o sigui, per l'enterrament, i de la resta institueix hereu el seu germà Jaume Batlle, l'hereu del mas de la Pujada.⁷⁸

Els cabalers que es queden solters poden quedar-se al mas, treballant pel pare i germà hereu, però també n'hi ha que van anar a treballar per altri, fent de mosso, o llogant-se en feines eventuais, cobrant una soldada o jornal, com també explicarem.

Pau Raventós (1596), de la Codina, mor solter a la casa pairal. Institueix hereu el seu cosí, Amador Raventós, l'hereu del mas de la Codina. Deixa a cadascuna de les donzelles Caterina, Magdalena, Isabel i Paula, 25 lliures, en temps de núpcies, probablement filles del dit Amador Raventós. probablement ha estat treballant i vivint a la casa dita de Miquel Vadell perquè hi guarda una caixa amb coses seves, i deixa la caixa i el seu contingut a la filla de la viuda d'aquella casa. Deixa unes peces de vestir a un altre germà, també cabaler, que s'està a “la casa d'en Serra”.⁷⁹

---

⁷⁷ 20-9-1591, test. de Pau Martí, causídic, cabaler del mas de la Costa, de St. Pau d'Ordal (APSP, Testaments I, f. 41r-42v, 33).

⁷⁸ 25-4-1575, test. de Francesc Batlle, cabaler del mas de la Pujada, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 73r-73v, 163).

⁷⁹ 2-6-1596, test. de Pau Raventós, fadrí, de la Codina, de St. Pau d'Ordal (APSP, Testaments, I, f. 52r-53v, 42).

Jaume Martí, cabaler de cal Martí de la Costa, de St. Pau d'Ordal, és solter, fa de pagès i habita a la casa de l'obrador, de Joan Mata de la Plaça (1611). La informació de què disposem no ens permet saber quines són les condicions de treball que té amb Joan Mata de la Plaça. Pot ser que s'hi estigui per mosso, o que hagi fermat un contracte d'arrendament amb aquell.⁸⁰

Per la seva part, *Llorenç Jofre* (1611), pagès, cabaler de Montserrat Jofre, paraire de Sant Sadurní, reconeix que en Sardà de Palou li deu 26 lliures i 10 sous "de soldada" i en Bartomeu Jofre, germà d'aquell, 19 lliures i 10 sous, també de soldada. Mor solter a casa del seu pare, a Sant Sadurní (1611).⁸¹

En relació al nostre treball, no sempre sabem quants fills sobreviuen, i d'aquests quants es casen i quants es queden solters. Les dades de què disposem no ens permeten realitzar cap estudi quantitatiu sobre el tema del fadrinatge. No obstant, hem localitzat alguns testaments de fills de pagesos que romanen solters. A continuació, exposem alguns exemples d'acord amb la documentació consultada.⁸²

En relació al nostre treball, no sempre sabem quants fills sobreviuen, i d'aquests quants es casen i quants es queden solters. Les dades de què disposem no ens permeten realitzar cap estudi quantitatiu sobre el tema del fadrinatge. No obstant, hem localitzat alguns testaments de fills de pagesos que romanen solters. A continuació, exposem alguns exemples d'acord amb la documentació consultada.⁸³

---

⁸⁰ 23-10-1611, test. de Jaume Martí, fadrí, fill de Salvador Martí de la Costa, de St. Pau d'Ordal (APSP, Testaments I, f. 90r-90v, 81).

⁸¹ 1611, test. de Llorenç Jofre, pagès, solter, fill de Montserrat Jofre, paraire, de St. Sadurní (APSS, testaments s-XVI-XVII).

⁸² El quadre exposa alguns cabalers solters que exerceixen de pagès, dels quals coneixem el seu origen i el lloc de residència, a partir de la consulta dels testaments de la nostra mostra.

⁸³ El quadre exposa alguns cabalers solters que exerceixen de pagès, dels quals coneixem el seu origen i el lloc de residència, a partir de la consulta dels testaments de la nostra mostra.

LES RELACIONS FAMILIARS

Núm	ANY	NOM	origen	ofici	Residència
1	1550	SANTACANA, Mateu	el Soler, St. Joan de Conilles	pagès?	St. Pau d'Ordal
2	1565	FONT, Joan	mas Font, Lavern	pagès	mas Font, Lavern
3	1575	BATLLE, Francesc	mas de la Pujada, Lavern	pagès	la Pujada, Lavern
4	1575	ARTIGUES, Antoni	mas Pont, Lavern	mosso	Carbó, St. Joan Salerm
5	1575	VENDRELL, Marc	el Gorner, Lavern	pagès	Carbó, St. Joan Salerm
6	1576	FONTANAL, Pau	Esparreguera	pagès	la talalla, Lavern
7	1590	MARTÍ, Gabriel	St. Pere de Lavern	pagès	St. Pau d'Ordal
8	1596	RAVENTÓS, Pau	mas de la Codina	pagès	La Codina, St. Pau d'Ordal
9	1654	RAVENTÓS, Rafel	mas de la Codina	pagès	cal Mata de la Pça, St. Pau d'Ordal
10	1606	MATA, Jaume	cal Mata de la Plaça	pagès	cal Mata de la Pça, St. Pau d'Ordal
11	1611	MARTÍ, Jaume	cal Martí de la Costa	pagès	Martí de la Costa, St. Pau d'Ordal
12	1615	MILÀ, Jaume	mas de la Roca, Lavern	pagès	Vilafranca Pdès
13	1651	PETIT, Jaume	Begues	pagès	cal Mestre de Dalt, el Gorner

Quadre 8. Cabalers solters de pagesos propietaris de mas de Subirats, s-XVI-XVII.

Alguns d'aquests germans solters són els homes de confiança del germà hereu. Francesc Milà I de la Roca elegix com a tutor dels seus fills el seu germà *Jaume Milà, de la Roca*, cabaler solter que fa de pagès a Vilafranca del Penedès. Aquest cabaler solter s'encarrega de l'administració del patrimoni de la casa familiar i de l'hereu del seu germà, Francesc Milà II, nebot d'aquell. En el seu testament, Jaume Milà llega al seu nebot tot el "que-m deu del temps que yo stiguí en sa casa y li administrí la sua tutela y cura, y del que paguí per ell y per deutes rebuts en la scrivania de la rectoria de St. Pere de la Bern". Després, deu cobrar la llegítima i se'n va del mas familiar a viure a Vilafranca del Penedès, on fa de pagès en "ma heretat". No perd els lligams amb la família. Continua ajudant el seu nebot hereu, deixant-li diners o pagant-li alguns comptes, de les quals coses vol que se li passin comptes a partir dels darrers deu anys fins el dia de la seva mort.⁸⁴

⁸⁴ 3-11-1615, test. de Jaume Milà, pagès, cabaler, de la Roca, hab. a Vilafranca del Pdès. (AHCVP, Francesc Jeroni Riba, Testaments, P-XVI-196-(1.): "Ítem vull, ordén y man que per los dits mos marmessors no puga ser demanat ninguna cosa al dit Francesch Milà de la Roca, mon nebot, del que-m deu del temps que yo stiguí en sa casa y li administrí la sua tutela y cura, y del que paguí

També exerceix el padrinatge i ajuda a pagar dots de filles dels nebots. En el seu codicil (1615), augmenta de 20 a 90 lliures el llegat que fa a la seva fillola Maria Agna, filla de l'hereu del mas de la Roca, el seu nebot, en temps de núpcies; així com 20 lliures a Jerònima Febrer i Milà i altres 20 lliures a Maciana Febrer i Milà, filles de Miquel Febrer, pagès de Cantallops, habitant ara a St. Cugat Sesgarrigues, i d'Àngela Milà, muller d'aquell, neboda d'aquell testador, també en temps de núpcies.

B. FER DE MOSSO EN UN ALTRE MAS

Alguns cabalers fills de pagesos propietaris es posen a treballar de pagès per altres pagesos propietaris a canvi d'un jornal –la soldada– i allotjament. És el que es diu anar a treballar per mosso. Alguns d'aquests mossos són fills de cabalers sortits de masos benestants del terme. Entre alguns altres, trobem els cosinsgermans Antoni Artigues i Vendrell i Marc Vendrell.

Antoni Artigues i Vendrell és fill de Gaspar Artigues, cabaler de ca l'Artigues de Lavern i arrendatari del mas Pont, i de Beneta Vendrell del Gorner, muller d'aquell. Antoni Artigues i Vendrell compra l'usdefruit d'una peça de terra del mas Suau (1573), i treballa per mosso a casa dels seu cosí Gabriel Carbó i Sala, de cal Carbó de Sant Joan Salerm, a qui l'anomena “amo meu” en el seu testament. Mor solter en aquell mas i serà enterrat al vas dels seus cosins de Sant Joan Salerm (1575).⁸⁵

A la mateixa casa de Gabriel Carbó i Sala de Sant Joan Salerm treballa el seu cosígermà *Marc Vendrell* (1575), cosí també d'aquell amo. Marc Vendrell és fill de Pere Vendrell, i germà de Pau Vendrell, hereus del mas Vendrell, del

---

per ell y per deutes rebuts en la scrivania de la rectoria de St. Pere de la Bern, per quant yo de tot lo que ell me deu per las ditas rahons lo'n absolch, definesch y remet. Vull emperò que si acàs al dia de mon òbit lo dit Francesch Milà, mon nebot, me deurà ninguns diners de altres cosas li haje dexadas o prestats de deu anys a esta part, o li prestaré o dexaré de assí al devant ans de seguir-se lo dia de mon òbit, li sia demanat y cobrat de ell y de sos béns”;

⁸⁵ 9-9-1575, test. d'Antoni Artigues, solter, de ca l'Artigues, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 81r-81v, 177).

Gorner. En el moment de morir, té roba a casa del seu cosí Gabriel Carbó i Sala, roba que, juntament amb una espasa, llega a Pau Vendrell, germà d'aquell: ⁸⁶

Ítem tinch en casa de dit *Gabriel Carbó* duas robetas, la una és nova, la altra ja oldana, y duas mànagas de linet bonas y tres camisas y duas sabates primes y un samarró y <<y>> uns calsons de lli y un rabés nou y uns punyets y un samarró y cordellat, lo qual vull sia tot de mon germà Pau Vendrell, com dalt està ja dit.

Dit Gabriel Carbó li deu diners i quatre quarteres de forment, potser de soldada. Això demostra que s'està en aquell mas, fent de mosso, treballador o feiner al camp. Però també porta terra d'aquell mas, ja que té formiguers i gent que l'ajuda: deu a en Giralt, fadrí occità, 1 sou "per resta de cobrir formigués". Però també fa feines o porta terra d'altres masos i cases, ja que reconeix tenir diferents quantitats de gra en diferents cases veïnes. Aquestes cases són la d'en Mateu, de les Cases, germanastre de Gabriel Carbó i Sala; la de Joan Seriol, de Persona, la de Francesc Mestre, del Gorner, i la de Francesc Gibert, propietari del mas de Bergadanes, cunyat seu:

Ítem tinch en casa d'en Jonot Seriol, de Persona, vint quarteras y mitga de forment, de les qualls ne sian dadas a mon germà Pau Vendrell la meytat y la altra meytat sia venut y vull ne sia fet bé per totas les ànimas de mon para y de ma mara y de tots los qui procehīts de la dita casa de mon para y de ma mara, sancta glòria agan. Més tinch en casa de dit Jonot Seriol que m deu duas quarteras de forment. Ítem me deu dit Jonot Seriol vuyt ducats. Ítem me deu lo sènyer en Francesch Mestra, del Gorner, tres ducats. Ítem tinch en casa de dit Francesch Mestra sinch quarteras de sivada. Ítem me deu en Gibert de Bergadanes sinch liures, mancho sis sous. Ítem tinch a casa d'en Mateu, de las Casas, vuyt quarteres de sivada, de las qualls ne dó a mon germà [Joan]^d tota la que aurà mester per sembrar^e lo restoble.

Marc Vendrell mor solter i, com el seu cosigermà Antoni Artigues i Vendrell, fa hereus Déu i la seva ànima.

Miquel Romeu, solter, cabaler del mas dels Borrulls, de Santa Creu de Creixà, és pagès i viu a la vila veïna de Sant Sadurní. En el memorial de deutes del seu testament (1611), consta que Pere Parellada de cal Parellada d'Ordal,

---

⁸⁶ 5-10-1575, test. de Marc Vendrell, cabaler, del Gorner, pr. de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 84r-84v, 183).

batlle de Subirats, li deu 8 reals “los quals són de jornals de segar”, i Jaume Ferrer, del Mas, de Sant Sadurní 9 reals.⁸⁷

Pau Fontanal (1576) és un fill cabaler de Marc Fontanal, pagès d'Esparreguera. És un noi solter que fa de pagès i s'està al mas de la Talalla, de Lavern. El mas és propietat de Jaume Martí, però consta que també hi viu Damià Fosalba, oncle de Pau Fontanal, amb la seva família, potser com arrendatari. Tant Pau Fontanal com el seu oncle Damià Fosalba, expressen en els seus testaments que volen ser enterrats al vas de la casa de Jaume Martí de la Talalla.⁸⁸ Pau Fontanal treballa per Jaume Martí de la Talalla, a qui li llega la seva espasa, roba i “tot lo que m deu de la soldada ni de altres cosas”; també treballa pel seu oncle, Damià Fosalba, a qui li llega “tot lo que m deu”. També porta terra d'aquell mas, ja que cull cereals i faves, que ven a diferents pagesos de la localitat. També té bestiar en propietat: tres moltons a mitges amb en Bartomeu Escuder de Rocavert, dels quals un i mig és seu i el deixa per pagar l'enterrament; set bèsties a la Talalla, de les quals en deixa una a Pau Fosalba, fillol seu; i la mare d'en Fosalba de Manuelles, li deu deu sous per una cabra que li vengué. També fa feines eventuais per altres pagesos de la localitat: Miquel Casanovas, del mas Pont, li deu “sinch dies de segar”. I altres pagesos li deuen diners de presta: Gabriel Carbó de Sant Joan Salerm li deu 7 sous i 6 diners; Bartomeu Escuder, de Rocavert, quatre sous i mig; Joan Escuder, germà d'aquell, una lliura; i Joan Jofre, de Peralba, catorze sous. És, per tant, un jove solter que fa de mosso al mas de la Talalla, treballant per l'amo i per l'arrendatari, que li és oncle, i que es lloga per fer feines per altres pagesos de la localitat, però que també porta terra, ja que cull cereals i faves, i té bestiar a mitges o en propietat.

---

⁸⁷ 19-1-1611, test. de Miquel Romeu, pagès, de St. Sadurní, fill d'Antoni Romeu, del mas dels Borrulls, de Sta. Creu de Creixà (APSS, Testaments 1585-1663, f. 61r-62r, 67).

⁸⁸ 11-8-1575, test. de Damià Fosalba (APL, M-1570, f. 78v-79r, 172); 24-7-1576; test. de Pau Fontanal (APL, M-1570, f. 94v-95r, 204).

C. CASAR-SE AMB UNA CABALERA I REBRE PER DOT UN MAS O TERRA

A vegades, no interessa que l'hereu-primogènit acumuli totes les heretats del pare, especialment aquelles que el pare ha comprat pels seus propis mitjans i que no estan incloses en l'herència patrimonial. En aquests casos, el pare pot reservar-se-les per ell, normalment en els CCMM de l'hereu, quan li fa donació universal, i pot fer-ne el que vulgui. Per exemple, donar una heretat a un fill cabaler a fi que comenci una nova pairalia en aquell mas. En el nostre treball d'investigació, trobem alguns casos entre les famílies de pagesos propietaris i benestants

Aquesta és la política que segueix el *mas de Puigfedó*. *Macià Carbó I* de Puigfedó, de la parròquia de Lavern adquireix per compravenda diferents masos a la primera meitat del segle XVII, entre els quals hi ha *el mas de Joan Bertran de Sant Joan Salerm*, *el maset de la Salada* i *el mas de Prunamala*. Un hereu pot fer el que vulgui amb les propietats que compra; les pot vincular al patrimoni heretat i transmetre-les al seu hereu, o simplement reservar-se-les per vendre, dotar o testar. *Macià Carbó I* de Puigfedó té diferents fills cabalers. Quan el seu fill cabaler *Antoni Carbó* es casa amb *Enfrosina Vendrell*, cabalera de cal Vendrell del Gornier, aquell li dóna per dot el *mas de Joan Bertran*, de *Sant Joan Salerm* i el *maset de la Salada*. Els dos cònjuges hi inicien la pairalia de cal Carbó de Sant Joan Salerm. El mateix *Macià Carbó I* de Puigfedó fa el mateix amb el seu altre fill, *Bernat Carbó*, a qui li dóna el *mas de Prunamala*, de la parròquia CCMM, mas que havia comprat el 1517. Dit *Bernat Carbó* inicia la pairalia Carbó de Prunamala, la qual heretarà el seu fill hereu, *Pere Joan Carbó*. Un altre *Bernat Carbó*, que vinculem també amb la família Carbó del mas de Prunamala, rep per dot el *mas de la Torre*, i inicia una nova pairalia. Aquest mas passa, per donació universal en CCMM, al seu fill *Joan Carbó*, anomenat de la Torre.⁸⁹

---

⁸⁹ 1567, declaració de Joan Carbó, pagès, de la Torre, de St. Sadurní (AHCVP, JoX, capbreu de Subirats 1567, f. 32r-33v).

Constatem el cas d'un cabaler del mas de Puigfedó que es casa amb una cabalera filla de menestrals, i el pare d'aquell li dóna un mas. És el cas d'Antoni Carbó de Puigfedó, que dóna per dot a Batista Carbó, fill del primer matrimoni d'aquell, el mas Cartró de la Riera, conegut a partir d'ara amb el nom de *cal Batista*, quan es casa amb Magdalena Salvà, filla de Guillem Salvà, sastre de Sant Sadurní (1604). Per desavinències amb el seu pare, Batista Carbó, tot i ser el primogènit, no va ser mai hereu de Puigfedó. Ho serà un altre fill del segon matrimoni del seu pare, Baltassar Carbó i Sardà. Aquest darrer es casa amb Eulàlia Batlle (1621), de cal Batlle de la Pujada, i mor sense descendència vers els anys quaranta, durant la guerra dels Segadors. El sobreviuen tres germanes: Marianna, Paula i Àngela. Tenen assignats dots per 350 lliures, i la casa no té diners líquids per pagar-los –els. L'estratègia que es seguirà és donar-los masos en usdefruit, de manera que no les puguin treure d'aquells fins a tant que l'hereu no els doni el dot i els pagui les millores que hi hagin efectuat. Marianna Carbó i Sardà es casa amb Jeroni Miquel (1617), a qui se'ls deixa per dot el *mas Oliver*; Paula Carbó i Sardà es casa amb Mateu Olivella, cabaler de Fontclara, viudo en primeres núpcies, arrendatari del *mas de Puigfedó*, i aquest matrimoni no tindrà descendència. Dita Paula Carbó es tornarà a casar en segones núpcies amb Pau Mitjans, de Santa Fe, mosso del mas de Figarola (1641), del qual matrimoni tampoc naixeran fills. I Magdalena Carbó i Sardà es casa amb Lluís Duran, un hereu de St. Esteve Sesrovires. I Àngela Carbó i Sardà es casa amb Gaspar Llopart, cabaler de Montserrat Llopart de Sant Sadurní, a qui els donen el *mas Font*, comprat pel pare d'aquella el 1590. A la mort de Marianna Sardà, viuda i usufructuària, el mas de Puigfedó, anomenat també la Casa Gran, passa a Magdalena Carbó i Sardà, casada amb Lluís Duran. Els altres masos es queden en mans de les germanes d'aquelles i els seus descendents.

Per la seva part, *Miquel Martí i Vidal* (1607), cabaler de Salvador Martí, de la Costa, de Sant Pau d'Ordal, es casa amb Caterina Torrens, cabalera de Joan

Torrens, pagès, de la Font, de la vila de Sant Sadurní.⁹⁰ Dita Caterina hereta una gran quantitat de terres, i casa a la vila de St. Sadurní. És, per tant, propietària, i Miquel Martí n'és usufructuari.⁹¹

També *Pere Ravella major*, de cal Ravella d'Ordal, deixa la seva heretat de Sant Pere de Riudebitlles al seu fill cabaler Antoni Ravella, el dia que contractarà matrimoni, amb la condició que “no la puga posseir a fins a edat de vint-y-dos annys” (1668), i fins aquella edat l'hereu té l'obligació de mantenir-lo, i ell treballant pel bé d'aquell.⁹²

D. CASAR-SE AMB UNA CABALERA I SER ARRENDATARI D'UN MAS

Un altre dels camins dels cabalers fills de propietaris de mas és entrar en masoveria. Alguns d'ells mantenen el contacte amb els seus masos d'origen i amb els seus cosins propietaris de mas, pels quals alguns fills d'aquells cabalers treballen per mossos. En tots aquests casos, aquests cabalers acostumen a descendre en l'escala social.

Damià Fosalba és fill cabaler de Manuelles i treballa a cal Martí de la Talalla com arrendatari, on hi viu juntament amb la seva família. Per ell i per l'amo del mas, com ja hem explicat, també treballa un nebot d'aquell, Pau Fontanal.

Gaspar Artigues és fill cabaler d'Antoni Artigues, pagès de ca l'Artigues, de St. Pere de Lavern, i de Blanquina, muller d'aquell. El 1539 es casa amb *Beneta Vendrell*, filla cabalera de Joan Vendrell del Gorner, i de Magdalena, muller d'aquell.⁹³ Tots dos són fills cabalers de pagesos propietaris de mas.

---

⁹⁰ [ ]-1607, CCMM en poder de la rectoria de St. Sadurní, no localitzats; esmentats dins la declaració de Miquel Martí i la pubilla Caterina Torrens, muller d'aquell, de St. Sadurní, 8-7-1614 (AHCVP, SA, capbreu de Subirats 1614, f. 99v-104r, 41).

⁹¹ 2-3-1607, test. de Miquel Martí, pagès, cabaler de cal Martí de la Costa, de St. Pau d'Ordal (APSS, testaments solts).

⁹² 19-2-1668, test. de Pere Ravella, major, d'Ordal, de St. Pere de Subirats (APSP, Testaments, I, f. 181r-181v, 155).

⁹³ 2-3-1539, CCMM de Gaspar Artigues, cabaler, i Beneta Vendrell, cabalera, tots de St. Pere de Lavern (APL, M-1536, f. 47r-48r, 168).

Beneta és germana de Pere Vendrell, hereu del Gorner, i d'Enfrosina Vendrell, muller d'Antoni Carbó, hereu de St. Joan Salerm. Gaspar Artigues és arrendatari del *mas Pont* per 5 anys, propietat de Vicenç Casanovas, cabaler del mas del Pujol, qui està vivint a Barcelona (1540).⁹⁴ El matrimoni Artigues Vendrell té almenys 2 fills, Joan i Antoni. Un d'aquests fills, *Antoni Artiguesi Vendrell*, i un cosí d'aquell, Marc Vendrell del Gorner, treballen per mossos a casa dels seu cosí Gabriel Carbó i Sala, de cal Carbó de Sant Joan Salerm, com expliquem a l'apartat d'entrar per mosso en un mas.

El 1661, trobem *Joan Artigues* que s'està a la caseta d'en Bas, de Sant Joan Salerm, com arrendatari. Està casat amb Maria, i són pares d'almenys una filla, Maria Elisabet. En aquell temps, Pere Bas té varies cases: el mas Palau, la Salada i la seva casa pairal de cal Carbó, tot a Sant Joan Salerm. No sabem en quina d'aquestes cases s'està Joan Artigues.

Salvador Raventós (1569), cabaler de la Verdera, casat amb Caterina, probablement cabalera, amb qui té tres fills, Antoni, Joana i Jerònima, s'està com arrendatari a mas Oliver, propietat de Macià Carbó de Puigfedó. És cosí germà de Joan Carbó de la Torre i de Bartomeu Carbó de Prunamala, tots dos de la parròquia de Sant Sadurní.

Alguns cabalers de ca l'Escuder de Rocavert fan de pagès en alguns masos de la localitat. *Jaume Escuder*, fill cabaler de Joan Escuder (I), de Rocavert, i de Margarida Vadell, d'Olesa de Bonesvalls, segona muller d'aquell, fa de pagès, està casat amb Caterina, són pares d'almenys una filla, Maria Caterina Escuder, i s'estan com arrendataris a cal Martí de la Torre, de Lavern. D'aquí que se'l conegui com Jaume Escuder de la Torre.

Per la seva part, el cabaler *Jaume Guilera*, cosí germà de ca l'Escuder de Rocavert, fa de pagès i s'està a cal Julià (1644) i després, com arrendatari, a ca l'Escuder de Rocavert (1650, 1654), juntament amb la seva muller Jerònima i els

---

⁹⁴ 12-1-1540, cont. arrend. del mas Pont, de St. Pere de Lavern (APL, M-1536).

seus fills. En total té nou fills, i institueix hereu el seu fill gran, Pere Joan Guilera.⁹⁵

Un altre estudi de cas trobem a *la família Olivella de Fontclara*. Mateu Olivella, cabaler, fill d'Antoni Olivella, pubill, i de Joana Llobet i Abelló, pubilla de Fontclara. És el setè de vuit germans, fills d'aquest matrimoni, i de dos germans més fills d'un segon matrimoni de la seva mare amb Magí Puig. Neix el 1562, i a l'edat de 31 anys es casa amb Elionor Roig, una fadrina que s'està per mossa a casa del seu tutor. Aquesta és filla cabalera de Joan Roig, pagès de Gelida. En els seus CCMM (1593), consta que els pares d'aquella són morts i un dels tutors d'aquella, Felip Castany, de la Ferreria de Gelida, i el germà d'aquella, Bartomeu Font, l'hereu, li donen per dot 55 lliures.⁹⁶ Aquest dot comprèn dues parts: a) 30 lliures, que corresponen al llegat testamentari dels pares de dita Elionor i les soldades d'aquella per haver treballat com a mossa a casa del seu tutor, Felip Castany, part que ha de pagar aquell tutor, més les joies dotals; i b) 25 lliures i una caixa de núvia a càrrec del hereu Bartomeu Font, germà d'aquella.

Mateu Olivella fa de pagès en diferents llocs. Primer a la quadra de Savall (1600);⁹⁷ i després a St. Sebastià dels Gorgs (1604). Aquell mateix any de 1604, consta que és arrendatari del mas de Figarola, pel lloguer del qual –no sabem la durada del contracte- ha de pagar 200 lliures a Antoni Almirall, sabater habitant a Vilafranca del Penedès, hereu i propietari d'aquell mas (1604).⁹⁸ Mateu Olivella casa les dues filles que té amb els hereus respectius de dos masos importants del Penedès: Magdalena Olivella i Roig es casa amb Francesc Ràfols dels Caus, d'Avinyonet (1604);⁹⁹ i Jerònima Olivella i Roig amb Joan Escuder II de

---

⁹⁵ 16-12-1654, test. de Jaume Guilera, hab. a ca l'Escuder de Rocavert, de St. Pere de Lavern (APL, Testaments solts, f. 1r-2v, 8).

⁹⁶ 18-9-1593, CCMM de Mateu Olivella, cabaler de Fontclara, de St. Pere de Lavern, i Elionor Roig, de Gelida (AHCVP, PGu, P-XVI-166-1, f. 1r-4v).

⁹⁷ 3-3-1600, debitori per la compra de 6 q de forment per part de Lluís Alies, pagès de St. Pau d'Ordal, a favor de Mateu Olivella, pagès, resident a la casa i quadra de Savall, de St. Pere de Subirats (AHCVP, MB, M-P-XVI-112-5. f. 38r).

⁹⁸ 17-[ ]-1604, època de 10 lliures per part d'Antoni Almirall, sabater de Vilafranca del Pdès., a Mateu Olivella, pagès, hab. a St. Sebastià dels Gorgs, com a part d'aquelles 200 lliures pel lloguer del mas de Figarola, de St. Pere de Lavern (APL, M-1604, f. 3r, 6).

⁹⁹ Nota APL, M-1604.

Rocavert, de Lavern (1619). I dóna per dot a cada filla 400 lliures. Sabem que en el cas de Jerònima, les hi promet pagar “de comptants”, el dia de les bodes.¹⁰⁰

El 1619 consta que habita al mas de Puigfedó, propietat de la família Carbó.¹⁰¹ És l' d'aquell mas, porta les terres, fa de negociant, arregla la casa, i es casa en segones núpcies amb Paula Carbó i Sardà, una de les filles de Marianna Sardà, viuda i usufructuària dels béns d'Antoni Carbó (1623). La seva segona muller li aporta per dot 300 lliures més 50 lliures en joies dotals o aixovar. La seva sogra no disposa de diners comptants per pagar-l'hi i l'hi assegura “en i sobre la casa, heretat i béns que ella en dits noms té i posseeix en dita parròchia de Labern, la qual casa, heretat i béns foren del dit marit seu, quòndam, y vuy en dita casa i béns dit Matheu Olivella, marit sdevenidor \de la dita Paula, donzella/, com a masover té i habita”, amb la condició que si mor dita Paula, que ningú no pugui treure l'esmentat Mateu Olivella de la dita casa i béns fins que no sigui íntegrament pagat en tot allò que degut li serà, presentant àpoques.¹⁰² Aquesta heretat és el mas de Puigfedó, anomenat també la Casa Gran. Aquest segon matrimoni, del qual no tindrà descendència, li dóna la qualitat de pagès propietari de mas, ja que el dot de la seva segona muller està posat sobre l'heretat que ell té en masoveria, i la casa no té diners per pagar-l'hi.

Trobem, per tant, un cabaler del mas de Fontclara que fa de pagès, primer arrendatari del mas de Figarola i després masover del mas de Puigfedó, aquest un dels masos més importants de Lavern i del terme de Subirats; casat dues vegades, totes dues amb filles cabaleres de pagesos propietaris de mas, dels quals matrimonis destaquem el segon, amb una de les filles del mas de Puigfedó; venedor i negociant de cereals, vi i bestiar, i que sap portar una bona política matrimonial casant les seves dues filles amb els hereus de dos dels masos més importants del Penedès: ca l'Escuder de Rocavert i cal Ràfols dels Caus, i dotant-

---

¹⁰⁰ 26-11-1619, CCMM de Joan Escuder II de Rocavert i Jerònima Olivella i Roig, de St. Pere de Lavern (AHCVP, AM, P-XVI-233-33-3, f. 1r-6v).

¹⁰¹ 8-4-1619, Mateu Olivella, pagès, hab. a la casa d'en Carbó de Puigfedó, de St. Pere de Lavern, consta com a padrí en el bateig de Joana Eulàlia, filla de Francesc Milà, pagès, de la Roca, i de Caterina, muller d'aquell, de St. Pere de Lavern (APL, Baptismes 1582-1735, f. 41v, 231).

¹⁰² 27-2-1623, CCMM de Mateu Olivella, viudo, amb Paula Carbó, donzella, de Puigfedó, de St. Pere de Lavern (AHCVP, AM, P-XVI-234-2, f. 1r-4v).

les amb 400 lliures cadascuna, un dels dots més alts de la mostra amb què treballem. Sense descendència masculina, institueix hereva universal la seva néta, Maria Escuder i Olivella, de Rocavert, que es casa amb Francesc Vallès, hereu de cal Vallès del Pla; i dota la seva altra néta, Magdalena Escuder i Olivella, de Rocavert, amb 300 lliures, que augmenta a 400 lliures en el seu segon testament, per col·locació de matrimoni.

E. VIURE EN UNA VILA I FER DE PAGÈS

Alguns cabalers casats amb cabaleres de pagesos propietaris s'estableixen en una vila i segueixen exercint l'ofici de pagès. Trobem exemples de pagesos cabalers que s'instal·len a Sant Sadurní o a Vilafranca del Penedès.

Com exemple, podem posar com estudi de cas la *família Artigues de ca l'Artigues de Lavern*. D'una banda, el cabaler Macià Artigues, fill de Joan Artigues i de Joana, muller d'aquell, es casa amb Jerònima Olivella i Llobet, cabalera del mas de Fontclara (1570). De primer, Antoni Olivella i Joana Llobet, pares de Jerònima Olivella, els deixen “*una cambra o apartament i l'empru de la casa de Fontclara per 2 anys*”.¹⁰³ Al cap de cinc anys, el 1575, consta que tots dos viuen a Vilafranca del Penedès, on ell continua fent de pagès, i el seu fill primogènit continuarà amb aquest mateix ofici.¹⁰⁴ Té dues filles que es casen amb dos menestrals de Vilafranca: Eulàlia es casa amb Bartomeu Mestre, paraire; i Elisabet amb Joan Guayto, teixidor de lli.¹⁰⁵

Més endavant, dos germans cabalers del mateix mas de ca l'Artigues de Lavern, Pau i Jaume, fills de Bartomeu Artigues II i de Margarida Martí, muller d'aquell, segueixen les mateixes passes que el seu avantpassat Macià. *Pau Artigues* fa de pagès i resideix a Vilafranca (1601). Està casat amb Agnès Pinyanos, filla d'un blanquer de Vilafranca, i tenen un fill, Pau, que també fa de

---

¹⁰³ 21-12-1570, CCMM de Macià Artigues i Jerònima Olivella, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 12r-13r).

¹⁰⁴ 16-10-1575 (APL, Llibre de Baptismes 1535-1579, M-1561, f. 148r, 590).

¹⁰⁵ 29-1-1628, test. de Jerònima Olivella i Llobet, viuda de Macià Artigues, pagès, de Vilafranca del Pdès. (AHCVP, JosX, P-XVII-149-2).

pagès, i un altre, Francesc, que fa de forner, tots dos a la mateixa vila de Vilafranca.¹⁰⁶ Per la seva part, *Jaume Artigues*, germà de Pau, també viu a Vilafranca i fa de pagès. Està casat amb Jerònima Carbó i Rovira, filla cabalera de Miquel Carbó del mas Cuquet, de St. Sadurní (1585)

F. CASAR-SE AMB UNA PUBILLA, I MANTENIR EL MATEIX ROL QUE L'HEREU

Alguns cabalers fills de pagesos propietaris de mas es casen amb pubilles. Hem trobat varis casos, que estudiem a l'apartat de les pubilles.

V.1.3.1.2. APRENDRE UN OFICI

Com venim explicant fins aquí, els pares volen el millor pels seus fills i es preocupen pel futur d'aquells. És freqüent trobar en els testaments dels hereus aquesta preocupació. Preveuen la possibilitat que algun fill o nét cabaler estudiï o aprengui un ofici. Francesc Romagosa (1657), del mas de Rocamora, de Lavern, deixa al seu nét, Sebastià Romagosa, fill d'Antoni Romagosa, 50 lliures pagadores amb cinc anys, o sigui, 10 lliures cada any “per obs de estudiar o aprendrer offici”.¹⁰⁷

Una altra de les opcions dels cabalers és, per tant, aprendre un ofici i instal·lar-se o obrir un negoci en una vila o ciutat. Les sortides laborals per aquests nois són diverses. Els oficis més habituals que trobem són els de sastre, teixidor de lli i paraire. Però també hi ha nois que exerceixen l'ofici de calceter, blanquer, fuster, mestre de cases, hostaler, taverner, etc.¹⁰⁸ Totes aquestes sortides

---

¹⁰⁶ 12-1-1635, test. de Pau Artigues, cabaler de ca l'Artigues, pagès, de Vilafranca del Pdès. (AHCVP, JC, P-XVII-101-1).

¹⁰⁷ 15-5-1657, test. de Francesc Romagosa, de Rocamora, de St. Pere de Lavern (APSS, Testaments 1585-1663, f. 137v-138r, 183).

¹⁰⁸ Analitzem aquesta diversitat d'oficis al capítol X. *Oficis i estructura social* d'aquest treball de tesi. Hi documentem cabalers del terme i expliquem més profundament les seves sortides laborals.

suposen pel cabaler un descens en l'escala social, en comparació a l'estatus del seu germà-hereu, almenys en la primera generació. Alguns d'aquests cabalers, però, aconsegueixen acumular béns i gaudir d'una bona posició. I en alguns casos poden arribar a igualar-se al germà-hereu, o superar-lo. No obstant, la informació de què disposem en el moment de fer aquest treball és limitada, i no sempre ho podem constatar. Entre altres, dos fills cabalers d'Antoni Carbó I, de Sant Joan Salerm, i d'Enfrosina Vendrell, muller d'aquell, estudien per sastre. Es tracta de Jonot Carbó (1555) i Bartomeu Carbó (1565). Tots dos cobren les lletges paterna i materna i s'estableixen per sastre el primer a Martorell i el segon a Sant Sadurní. Tots dos es casen i formen noves famílies, però continuen relacionats amb la casa originària de Sant Joan Salerm i també amb la casa dels avis paterns, el mas de Puigfedó, com podem comprovar en padrinatges i testaments d'aquelles famílies. Jonot Carbó s'encarrega del seu nebot Antoni Carbó, fill bastard del seu germà Perot Carbó (1565). Pacta amb Miquel Carbó i Bartomeu Carbó, germans d'aquell, tutors del menor perquè "li sia donat quiscun any per lo dit alimentar y governar dit pubill quatra liures barseloneses, y asò a beneplàcit de totes les parts, so és, per tant temps quant serà bé vist a quiscuna de les dites parts".¹⁰⁹ Interpretem que el nebot fa d'aprenent a la sastreria del seu oncle, a Martorell.

Hi ha cabalers d'altres masos que opten per altres oficis i posen un negoci a la vila o a la ciutat. Per posar alguns exemples, Andreu Mestre, germà de Joan Mestre I, del Gorner, fa de *paraire* a la ciutat de Barcelona (1572).¹¹⁰ Joan Font, fill de Pere Font I del mas Font, és *taverner* de Vilafranca del Penedès (1578).¹¹¹ I Climent Martí, de la família Martí de l'Hostal, és també *taverner* de Vilafranca del Penedès (1570).¹¹² Mateu Mir, cabaler de Bartomeu Mir de Vilarnau, i de Violant Martí, muller d'aquell, estableix una *botiga de teles* a la vila de Sant

---

¹⁰⁹ 10-8-1565, acte de procura per part de Miquel Carbó i Bartomeu Carbó, a Joan Carbó, sastre, de Martorell, tots germans, de St. Joan Salerm (APL, M-1561, f. 75v, 180).

¹¹⁰ 26-9-1572, test. de Joan Mestre, del Gorner, St. Pere de Lavern (APL, M-1568, f. 24r-25v, 38).

¹¹¹ 20-7-1578, "*Joan Font, taverner, hab. a Vilafranca del Pdès.*", consta com a padri d'un bateig (APL, Llibre de Baptismes 1535-1579, M-1561, f. 149v, 617).).

¹¹² Padrinatge filla Pau Martí de l'Hostal, 10-4-1570 (APL, Llibre Baptismes 1567-1605, f. 17, 4).

Sadurní (1597).¹¹³ Francesc Carbó i Alamany, fill de Macià Carbó III, de Puigfedó, és *blanquer* (1565).¹¹⁴ I el seu germà Antoni Carbó i Alamany és calçater a la ciutat de Barcelona (1566).¹¹⁵ En Jofre (1525), cabaler del mas de Peralba de Sant Sadurní, fa de ballester a Vilafranca del Penedès.¹¹⁶

V.1.3.1.3. CURSAR ESTUDIS

Una de les possibilitats que tenien els fills cabalers de les famílies de pagesos propietaris i famílies de menestrals benestants era estudiar. Alguns cabalers del terme opten per aquesta opció. Entre els estudis que realitzen, trobem aquells que els capaciten per exercir professions liberals i estudis eclesiàstics.

V.1.3.1.3.1 ESTUDIS PER EXERCIR PROFESSIONS

Alguns cabalers estudien i poden tenir més sort que els mateixos hereus del mas d'origen. Els estudis que hem documentat al terme de Subirats són els de jurista, notari, causídic i doctor en medicina. En relació al lloc d'origen d'aquests cabalers, dos, el notari i el doctor en medicina, són fills de la parròquia de Sant Sadurní; el jurista és de la família Romeu dels Borrulls, de la parròquia de Santa Creu de Creixà, a prop de Sant Sadurní; i el causídic és de la parròquia de Sant Pau d'Ordal.

---

¹¹³ Mateu Mir, "botiguer de telas", consta com a padrí d'un bateig (APSS, Llibre de Baptismes 1567-1605, f. 133, 6).

¹¹⁴ Padrinatge, "Francesc Carbó, blanquer, fill de Macià Carbó, batlle de Subirats", 14-11-1565 (APL, M-1561, f. 143r: 505).

¹¹⁵ Padrinatge, Antoni Carbó, calçater de Barcelona, 30-3-1566 (APL, M-1561, f. 143v, 513).

¹¹⁶ La seva muller, *madona Jofrena*, és padrina de Violant, filla de Toni Jofre, hereu de Peralba: 19-11-1525 (APSS, Manual 1524, baptismes (1524-1528), f. 1v, 9). Aquest padrinatge, i el cognom de la família, confirma el parentiu d'en Jofre amb el mas de Peralba, però no disposem de més dades per esbrinar-ne el grau.

A. JURISTA

Trobem un jurista cabaler del mas dels Borrulls, de Santa Creu de Creixà. Es tracta de Guillem Burrull. El documentem el 1524, en els CCMM d'Eulàlia Carbó de Puigfedó i Joan Coll, de Sant Pere de Ribes. En aquells, es fa referència a una causa pia per donzelles maridar fundada per Guillem Burrull, jurista, en el seu testament, de manera que corresponen a dita Eulàlia 10 lliures per ser donzella del seu llinatge per maridar:¹¹⁷

Ítem és concordat entre les dites parts que per quant la dita Eulàlia és del linatge de mícer Guillem Burrull, quòndam, juriste, lo qual en son últim e derrer testament ha deixades deu lliures a cada donzella de son linatge per a maridar.

Desconeixem de qui és fill, però el podem situar com a cabaler sortit d'aquell mas.

B. NOTARI

Antoni Mas, fill de Montserrat Mas, del mas de la Riera, de Sant Sadurní, i de Violant, muller d'aquell, estudia per notari. Els seus pares tenen almenys nou fills, dels quals tres són noies: Eulàlia, Caterina, Joana i Quitèria; i quatre són nois: Pere Joan, que és l'hereu, Benet, que mor albat, Benet, Joan, que és prevere, i Antoni, que és el que estudia per notari. Antoni Mas exerceix com a notari a Vilafranca del Penedès entre els anys 1596 i 1627, i inicia una nissaga de notaris que dura fins al segle XXI.

---

¹¹⁷ 5-11-1524, CCMM de Joan Coll, fill de Pere Coll, de St. Pere de Ribes, i de Bartomeua, muller d'aquell, i Eulàlia Carbó, donzella, filla de Macià Carbó II, de Puigfedó, de St. Pere de Lavern (AHCVP, JoB, P-XVI-XIII-6, f. 1r-4r, 1).

C. CAUSÍDIC

Pau Martí, cabaler del mas de la Costa de Sant Pau d'Ordal, és causídic i habita a Barcelona. Ha tingut sort en la feina i en els seus negocis. En el seu testament, reconeix que “*al present, tinc molta part de mos béns scampats axí ab diversos negosis e diversas parts ab dinés y altres tractes que bonament no-s poden enlestir ni expedir si no ab discurs de temps*” (1591).¹¹⁸ En el memorial de deutes per cobrar, consten els noms de persones importants: don Joan de Josa i els seus vassalls, que li deuen “dosentas y tantas liuras”; dona Caterina d'Alentorn, 21 lliures, 27 reals; la sra. Colomera, 25 lliures d'una part i 13 lliures d'una altra part; i els de Caldes, 27 ducats d'una part, 17 ducats i 6 ducats, i en Vall de Vilella 4 lliures i 17 sous. Porta amb ell dos llibres de censals i violaris. I entre els tutors dels seus fills consta dona Marquesa de Salbà, senyora de Gelida. Pau Martí mor víctima de l'assalt i robatori d'uns bandolers al camí ral de Barcelona a Tarragona, en l'indret del bosc del vidrier, a la muntanya d'Ordal, juntament amb mícer Francesc Riera i d'Alsinelles, natural de Granollers, també ciutadà de Barcelona.

D. DOCTOR EN MEDICINA

Pau Martí, major, anomenat de l'Hostal, de Sant Sadurní, té en propietat la casa de l'Hostal i el mas de la Torre, que compra a la família Carbó de la Torre, de Sant Sadurní, a més d'altres propietats. Aquest patrimoni li permet donar estudis als seus fills cabalers. Casat amb Àngela, és pare d'almenys onze fills, set nois i quatre noies, dels quals només se n'anomenen vuit en el testament del seu pare, ja que probablement alguns moren abans d'arribar a l'edat adulta. Aquests fills són: Joan, Sadurní, Bartomeu, Pau, Pere Joan, Caterina, Anna Jerònima i Eulàlia. Joan és l'hereu. Sadurní i Bartomeu són bessons: a Sadurní, el pare li

---

¹¹⁸ 20-9-1591, test. de Pau Martí, cabaler de la Costa, de St. Pau d'Ordal, causídic de Barcelona (APSP, Testaments I, f. 41r-42v, 33).

llega 200 lliures en cas de casament, però no coneixem res més, i a Bartomeu li llega 100 lliures i la manutenció durant cinc anys per estudiar, amb la qual cosa s'entén que mentre estudiï no ha de treballar en el negoci familiar (1607); aquest darrer fill, Bartomeu Martí, estudia medicina i consta que és doctor en medicina el 1617.¹¹⁹ Un altre germà, Pau Martí, compra la casa de les Voltes a la família Sapila, ciutadans honrats de Barcelona, i es casa amb Magdalena Ros. Pere Joan Martí s'ordena sacerdot, i serà tutor dels fills del seu germà Pau Martí de les Voltes. En relació a les noies, només sabem que Anna Jerònima es casa amb Pere Mestre, l'hereu de cal Mestre de la Plaça, de Sant Sadurní, una de les famílies més importants d'aquella localitat. Per tant, entre els fills de Pau Martí major de l'Hostal que estudien, hi ha un doctor en medicina i un sacerdot.

V.1.3.1.3.1.1. ESTUDIANTS AL TERME DE SUBIRATS

La documentació que hem consultat posa de manifest la presència de diferents estudiants localitzats al terme de Subirats, però no sempre sabem a què es fa referència amb el terme "estudiant". Tenim constància d'aquests estudiants perquè la majoria d'ells actuen com a testimonis en algun acte notarial de les escripturacions parroquials del terme. La majoria corresponen a l'escriptura de Sant Pere de Lavern, amb un total de 31. Però també en trobem a la de Sant Sadurní de Subirats, i cinc a Sant Pau d'Ordal. Les referències documentals a estudiants de la parròquia de Sant Pere de Subirats són gràcies a aquelles altres tres escripturacions, ja que la documentació de la rectoria de Sant Pere de Subirats no s'ha conservat.¹²⁰ Hem localitzat 30 estudiants a la parròquia de Sant Pere de Lavern entre els anys 1540 i 1684; 5 estudiants a la parròquia de Sant Sadurní de Subirats entre 1563 i 1656; 5 estudiants a la parròquia de St. Pau d'Ordal entre 1539 i 1684; i 3 estudiants a la parròquia de Sant Pere de Subirats entre 1545 i 1663.

---

¹¹⁹ 21-7-1617, testimoni del test. de Bernat Duffaut (APSS, Testaments 1585-1663, f. 81v-82v, 94).

¹²⁰ La documentació de la rectoria de St. Pere de Subirats es va perdre a causa dels avalots de la guerra civil, en què, segons sembla, va ser cremada.

D'entrada, sorprèn el fet que constin tants estudiants a la parròquia de Sant Pere de Lavern. Podien tenir una funció en alguns actes litúrgics, ja que en quatre casos consta que fan d'escolà. Es tracta de Giralt Sala (1540), Jaume Blanch (1541), Guillem Sorribes (1564-1568), Francisco Arubrun (1577-1578) i Joan Bover (1604-1607). D'aquests escolans, dos són naturals del regne de França, un del regne d'Aragó i un de St. Bartomeu de Vallbona, de prop d'Igualada. Sabem que Guillem Sorribes és nebot de Guillem Sorribes, vicari de Lavern, i tots dos resideixen a la rectoria de Lavern. Alguns d'ells consten en més d'un document i en diferents anys, com l'aragonès Francisco Arubrun o el vallbonenc Joan Bover. Això ens fa pensar que més d'un d'aquests estudiants que fan d'escolà habiten a la mateixa rectoria, especialment els que són d'origen foraster. El mateix pensem d'altres estudiants que consten repetidament com a testimonis en diferents actes d'aquesta escripció, i en diferents anys. Els casos de Jaume Ferrando (1571-1573) de Vilanova de Cubelles, Rafel Sala (1627-1630) de Ceba, Miquel Codorniu (1574-1575) de Vallbona, o Domenjo Castet (1627-1628), estranger, poden ser exemple d'estudiants que habiten a la mateixa rectoria.

Un altre grup d'aquests estudiants està format per fills cabalers de pagesos propietaris de mas del mateix terme o de la rodalia. De St. Pere de Lavern, en trobem cinc: Montserrat Cartró del mas de la Roca (1540); Jaume Carbó de Puigfedó (1545-1546), Antoni Martí de la Talalla (1564), Baltassar Batlle de la Pujada (1610) i Vicenç Escuder de Rocavert (1682). I de masos de la rodalia, en trobem tres: Joan Cartró de St. Cugat Sessarrigues (1542-1545), Pere Martí de St. Cugat Sessarrigues (1546-1547); Joan Mestre de Sta. Fe (1545); i Jaume Gomar del mas Gomar de les Cabanyes (1650), el qual serà rector de Lavern.

D'altres provenen de Vilafranca del Penedès: Simó Ros (1565) i Jaume Vidal (1572-1573), Llorenç Vidal (1565-1568). I d'altres localitats: Antic Vidal de St. Joan Despí (1565); Perot Rainal, fill de Joan Rainal, sastre de St. Marçal de Terrassola (1570); Antoni Tornerons de Jorba, bisbat de Vic (1569); Vicenç Malandrach de la Llacuna (1577); Francesc Batlle de Masquefa (1612); Rafel Sala de Ceba, bisbat de Vic (1627-1628).

De procedència occitana o francesa, trobem quatre estudiants: els ja esmentats escolans Giralt Sala (1540) i Guillem Sorribes (1564-1568), més Antoni Boria (1577) i Domenjo Castet (1627-1628).

En alguns casos, aquests estudiants arriben a ordenar-se sacerdot. Antoni Guilera, cabaler de cal Guilera de la Plaça, de St. Pau d'Ordal, el documentem com estudiant a Lavern el 1539,¹²¹ i després és rector de St. Pau d'Ordal. Llorenç Vidal, de Vilafranca del Penedès, fill de cabalers sortits de cal Vidal de St. Pere de Subirats, està documentat com estudiant en dret i en arts entre 1565 i 1568 i com a prevere el 1575.¹²² Vicenç Escuder i Fontanals, cabaler del mas de Rocavert, de Lavern, és estudiant el 1682;¹²³ el seu pare, Pere Joan Escuder de Rocavert, lliga 400 lliures a l'hereu del mas, Pau Escuder i Fontanals, perquè fundi un personat a nom del seu germà Vicenç Escuder, a fi que pugui ordenar-se sacerdot i “puga aver algun benefici que tinga residència ara sie en Vilafrancha de Panadès o en qualsevol altre isglésia” (1684).¹²⁴ Vicenç Escuder ocupa la rectoria de l'Arboç i mor com a rector d'aquella localitat el 1697. Es pren inventari dels seus béns.¹²⁵ I Jaume Gormar, del mas Gomar de les Cabanyes, estudiant el 1650, és rector de Lavern, que documentem com a tal el 1675, en el seu codicil.¹²⁶

Alguns d'aquests estudiants no continuen els estudis i els podem seguir residint en un altre lloc. Jaume Carbó, fill de Macià Carbó II de Puigfedó, apareix com estudiant entre 1545 i 1546 i resident a Barcelona.¹²⁷ El trobem esmentat en

---

¹²¹ 27-8-1539, testimoni d'un debitori fermat a Lavern (APL, M-1536, f. 21r, 77).

¹²² 11-1-1568, Llorenç Vidal, estudiant de Vilafranca del Pdès., testimoni d'un debitori de Miquel Casanovas del mas Pont, de St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 105v, 242); 28-9-1575, Llorenç Vidal, prevere, de Vilafranca del Pdès., testimoni del test. de Bartomeu Escuder de Rocavert (APL, M-1570, f. 83r-84r).

¹²³ 17-1-1682, Vicenç Escuder, estudiant, de St. Pere de Lavern, ferma com a testimoni en una època de dot entre Jaume Garau, teixidor de lli de St. Pere de Riudebitlles, i Jaume Batlle, de la Pujada, de Lavern (APL, M-1604, f. 121r, 528).

¹²⁴ 24-2-1684, 3r test. de Pere Joan Escuder de Rocavert, de St. Pere de Lavern (AHCVP, FM, P-XVII-199-3, f. 224r-229r).

¹²⁵ 6-3-1697, inv. de Vicenç Escuder i Fontanals, prevere de l'Arboç (AHCVP, JS, P-XVII-289-2); 8-3-1697, encant dels béns d'aquell (AHCVP, JS, P-XVII-289-2).

¹²⁶ 28-9-1675, codicil de Jaume Gomar, natural de les Cabanyes, rector de Lavern (APSP, Testaments, I, f. 187r-187v, 159).

¹²⁷ 25-10-1545, Jaume Carbó, estudiant, de Puigfedó, de St. Pere de Lavern (APL, M-1536, f. 89v, 365)

padrinatges a Lavern el 1553 i 1554 com a Jaume Carbó, “major”, per distingir-lo del seu nebot, Jaume Carbó, fill i hereu del seu germà Macià Carbó III. L'esmentat Jaume Carbó major, que havia estat estudiant, se'n va a viure a la ciutat Palerm, Sicília, on el trobem documentat el 1560, en el testament del seu pare, el qual li lliga 100 lliures barceloneses pels drets que pugués tenir en l'heretat de Puigfedó.¹²⁸

En altres casos, no sabem si arriben a ordenar-se sacerdot. A cal Batlle de la Pujada, hem trobat almenys un cabaler que estudia per capellà, Baltassar Batlle. És fill cabaler de Jaume Batlle (II) de la Pujada i d'Eulàlia. Una germana seva, anomenada també Eulàlia, està casada amb Baltassar Carbó de Puigfedó. Baltassar Batlle neix el 1596, i consta que és estudiant el 1610, per tant, a l'edat de 14 anys. No sabem si arriba a ordenar-se sacerdot. També trobem un germà de Baltassar Carbó, fill cabaler d'Antoni Carbó, de Puigfedó i de Marianna Sardà, muller d'aquell, de nom Antoni Benet Carbó i Sardà. El seu pare s'hi refereix com “estudiant” en el seu testament (1602): “vull y man que Anthoni Benet, studiant, sie alimentat en calzar y vestir, menjar y beure, y que sia mantingut per los seus curadors”.¹²⁹ L'única referència que tenim d'ell és en el testament del pare d'aquell, el qual no l'anomena en el dret de successió en la institució d'hereu del mas de Puigfedó. Suposem que devia estudiar per sacerdot, però desconexem si arriba a ordenar-se.

Com ells, tenim documentats molts altres joves, la majoria dels quals només tenim constància que són estudiants, però no es diu de què.¹³⁰ Alguns d'ells són fills cabalers de pagesos propietaris. No obstant, altres són fills d'immigrants, la majoria occitans, tret d'un que procedeix del regne d'Aragó, el qual localitzem a la parròquia de Sant Pere de Lavern. No sempre sabem el tipus d'estudis que fan, només quan s'indica, o si en tenim alguna altra referència

---

¹²⁸ 29-2-1560, test. de Macià Carbó (II), de Puigfedó, de St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 2r-2v).

¹²⁹ 30-10-1602, test. d'Antoni Carbó, de Puigfedó, de St. Pere de Lavern (AHCVP, GB, P-XVII-10-1).

¹³⁰ El terme “estudiant” presta a confusió o ambigüitat en aquests documents. En el document, es fa constar que són estudiants, però no sempre es diu de què. En alguns casos es constata que són estudiants de capellà, però en altres no està clar.

documental. En tot cas, quan s'indica, es diu si és estudiant en arts, en dret, o per capellà. Però hi ha un nombre elevat d'estudiants sense que es digui de què, i en tres casos es diu que fan d'escolà a Lavern. Podem pensar que alguns d'aquests joves són minyons que van a estudi a la rectoria, amb algun sacerdot que fa de mestre, fet que era habitual a l'època, ja que els sacerdots saben llegir i escriure i poden ensenyar. El mateix Jaume Gomar, que hem documentat com estudiant a Lavern el 1650, un cop és rector de Lavern, en el seu codicil (1675), fa el següent llegat: "Ítem dexo a cada scolar un vestit ordinari".¹³¹ No és estrany, per tant, que el mateix rector, o un vicari al seu torn, facin de mestre d'estudi a la mateixa parròquia. I alguns pagesos benestants opten també per tenir un mestre particular a casa seva per ensenyar els fills d'aquells. Pere Ravella (1668), d'Ordal, vol que la seva muller Eulàlia estigui obligada a tenir mestre a casa, llicenciat o capellà, per adoctrinar els seus fills fins que ho hagin de menester, i que li pagui el salari que a ella ben vist serà:¹³²

Ítem vull que la dita Eullària, muller mia, tinga obligació de tenir mestra en cassa, llicensiado o capellà per adoctrinar los fills a fins ho ajan manester dits fills, y que puga ella donar lo sellari que a ella ben vist li serà.

Alguns d'aquests estudiants sabem que faran de pagès, com Mateu Olivella, cabaler de Fontclara, o Antoni Martí de la Talalla; en aquests dos casos, hem posat l'indicador "pagès" al costat, dins un parèntesi.

En els quadres 9,10,11 y 12 mostrem el nom, la procedència i la residència dels estudiants que hem documentat segons les quatre parròquies del terme de Subirats.

---

¹³¹ 28-9-1675, codicil de Jaume Gomar, de les Cabanyes, rector de St. Pere de Lavern (APSP, Testaments, I, f. 187r-187v, 159).

¹³² 19-2-1668, test. de Pere Ravella, major, d'Ordal, de St. Pere de Subirats (APSP, Testaments, I, f. 181r-181v, 154).

LES RELACIONS FAMILIARS

Núm	ANY	NOM	Origen	Estudiant	Residència
1	1539	Guilera, Antoni	cal Guilera d la Plaça	estudiant	St. Pau d'Ordal
2	1607	Casanovas, Joan	lloc de Budin, b. de Comenge, França	estudiant	St. Pau d'Ordal
3	1617	Puigventós, Jacint	Esparreguera	estudiant	
4	1647	Xamairac, Pere Joan		estudiant	St. Pau d'Ordal
5	1684	Vendrell, Miquel	mas de la Codina	estudiant de capellà	St. Pau d'Ordal

Quadre 9. *Estudiants de la pr. de St. Pau d'Ordal, s-XVI-XVII*

Núm	ANY	NOM	Origen	Estudiant	Residència
1	1563	Mas, Benet	mas de la Riera	est. en arts	St. Sadurní de S.
2	1602	Mir, Bartomeu	St. Sadurní	estudiant	St. Sadurní de S.
3	1646	Torras, Bartomeu	St. Sadurní	estudiant	St. Sadurní de S.
4	1649	Ferrer, Gabriel	vila St. Sadurní	estudiant	St. Sadurní de S.
5	1656	Vilageriu, Pere	Sta. Maria d'Olordeta	estudiant	St. Sadurní de S.

Quadre 10. *Estudiants de la pr. de St. Sadurní de Subirats, s-XVI-XVII*

Núm	ANY	NOM	Origen	Estudiant	Residència
1	1545	Broquetes, Bernat	St. Pere de Sub.	estudiant	Barcelona
2	1578	Gavaldà, Gabriel		estudiant	cal Ros
3	1663	Parellada, Pere	d'Ordal	estudiant	Ordal

Quadre 11. *Estudiants de la pr. de St. Pere de Subirats, s-xVI-XVII*

En relació al nostre treball, no sempre sabem quants fills sobreviuen, i d'aquests quants es casen i quants es queden solters. Les dades de què disposem no ens permeten realitzar cap estudi quantitatiu sobre el tema del fadrinatge. No obstant, hem localitzat alguns testaments de fills de pagesos que romanen solters. En el quadre següent, exposem alguns exemples d'acord amb la documentació consultada:¹³³

---

¹³³ El quadre exposa alguns cabalers solters que exerceixen de pagès, dels quals coneixem el seu origen i el lloc de residència, a partir de la consulta dels testaments que estudiem.

LES RELACIONS FAMILIARS

Núm	ANY	NOM	origen	estudiant	Residència
1	1540	Cartró, Montserrat	mas de la Roca	estudiant	
2	1540	Sala, Giralt	França	estudiant	escolà, Lavern
3	1541	Blanch, Jaume	Solsona, b. d'Urgell	estudiant	escolà, Lavern
4	1542	Cartró, Joan	St. Cugat S.	estudiant	Lavern
5	1555	Olivella, Mateu	mas de Fontclara	estudiant (pagès)	Lavern
6	1545	Carbó, Jaume	mas de Puigfedó	estudiant	Lavern
7	1545	Mestre, Joan	Sta. Fe	estudiant	
8	1546	Martí, Pere	St. Cugat S.	estudiant	
9	1564	Martí, Antoni	la Talalla	estudiant (pagès)	Lavern
10	1564	Sorribes, Guillem	França	estudiant	Escolà, Lavern
11	1565	Ros, Simó	Vilafranca Pdès	estudiant	Vilafranca Pdès
12	1565	Vidal, Antic	St. Joan Despí	estudiant	St. Joan Despí
13	1565	Vidal, Llorenç	Vilafranca Pdès	estudiant en dret i en arts	Vilafranca Pdès
14	1572	Vidal, Jaume	Vilafranca Pdès		
15	1570	Rainal, Perot	St. Marçal Terrassola	estudiant	St. Marçal Terrassola
16	1571	Ferrando, Jaume	Vilanova de Cubelles	estudiant	Vilanova de Cubelles
17	1574	Codorniu, Miquel	Vallbona	estudiant	
18	1577	Boria, Antoni	França	estudiant	Vilafranca Pdès
19	1577	Arubrun, Francisco	regne d'Aragó	estudiant	Escolà, Lavern
20	1569	Tornerons, Antoni	Jorba, b. de Vic	estudiant	Lavern
21	1577	Malandrich, Vicenç	La Llacuna	estudiant	Barcelona
22	1602	Carbó, Antoni Benet	mas de Puigfedó	estudiant	Lavern
23	1604	Bover, Joan	St. Bart. de Vallbona	estudiant	escolà, Lavern
24	1610	Batlle, Baltassar	Lavern	estudiant	
25	1612	Batlle, Francesc	Masquefa	estudiant	
26	1627	Sala, Rafel	Ceba, b. de Vic	estudiant	Lavern
27	1627	Castet, Domenjo	estranger	estudiant	Lavern
28	1650	Gomar, Jaume	Les Cabanyes	estudiant	Lavern
29	1682	Escuder, Vicenç	mas de Rocavert	estudiant de capellà	Lavern
30	1684	Sogas, Jaume	Lavern	estudiant	Lavern

Quadre 12. *Estudiants de la pr. de St. Pere de Lavern, s-XVI i XVII.*

Com podem observar alguns d'aquests estudiants que consten en la nostra documentació procedeixen d'altres localitats: la Llacuna, Sant Joan Despí, Esparreguera, Vallbona, Vilanova de Cubelles, Jorba, Santa Maria d'Olordeta, Masquefa, Ceba, Barcelona. O de fora de Catalunya: Aragó i França. En relació al nombre d'estudiants, de totes les quatre parròquies, destaca la parròquia de Sant Pere de Lavern, que és on tenim més estudiants documentats, amb un total de 30 estudiants. Això no vol dir que en les altres parròquies, fins i tot en la de Sant Pere de Lavern, n'hi poguessin haver més. Simplement hem anotat els que ens consten en la documentació consultada.

Fins aquí, hem pogut observar com els pares, i en el seu lloc els tutors, es preocupen pel futur dels fills. Els preocupa la seguretat d'aquells. Alguns preveuen que puguin estudiar. Entre aquests estudis, hem vist que hi ha els eclesiàstics o les carreres professionals. Però quan en el document es parla d'estudiar, en alguns casos el terme queda en certa manera ambigu. Pot fer referència també a anar a estudi, o sigui, a escola.

Posem com exemple un estudi de cas sobre la família Carbó de Sant Joan Salerm. L'any 1565 és una mica conflictiu per aquella família. S'ha mort el cap de casa, Antoni Carbó II, i aquell ha deixat la viuda, Magdalena Sala, i dos fills menors, Gabriel i Joan. Els tutors dels menors i aquella, que també n'és tutora, lloguen el mas. La viuda "dexa la tenensa y domini de la dita casa y heretat y se'n va de casa per no poder sustentar los traballs y gastos de la dita casa y heretat".¹³⁴ Es fan una sèrie de pactes. La viuda ferma CCMM amb Bartomeu Mateu de les Cases, un dels tutors dels menors, i s'hi casa, i el mateix dia dels CCMM es pacta el matrimoni dels menors Gabriel Carbó, hereu del mas, i Clementa Mateu, filla d'aquell.¹³⁵ I també el mateix dia, els tutors dels menors Gabriel i Joan, fermen una concòrdia de forma que Bartomeu Mateu, tutor i ara padrastre d'aquells menors, ha de "tenir y fer la despessa y calsat de peus" de dits Gabriel i Joan, "per lo preu de vuyt liuras per any, so és, a rahó de quatra liura(s) per quiscú

---

¹³⁴ 27-2-1565 (APL, M-1561, f. 54r, 140).

¹³⁵ 7-3-1565, CCMM de Bartomeu Mateu de les Cases, de Lavit, viudo, i Magdalena Sala, viuda d'Antoni Carbó II de St. Joan Salerm (APL, M-1561, f. 59r-59v, 146); i el mateix dia 7-3-1565, CCMM de Gabriel Carbó, menor, i Clementa Mateu, menor (APL, M-1561, f. 60r-60v, 147).

d'ells". D'altra banda, els altres tutors Jaume Sala de la Sala i Montserrat Miquel del Pont acorden pagar a Bartomeu Mateu de les Cases les dites 8 lliures anuals, amb llibertat que "si volien traure lo hu de ells que no agan a pagar sinó quatra lliures tant solament per lo qui restarà; y si los ne treyen tots per estudiar y per trobar qui los farà la despesa per mancho preu, que·l·ls ne pugan traure pagant per prorata lo temps que auran estat y també si lo dit Bartomeu Mateu los volia tornar y no fer-los la despesa axí mateix hi puga fer, y li auran a pagar per prorata lo temps que auran estat y menjar en sa casa".¹³⁶ Es negocia, per tant, la cura i manutenció dels menors, i a la vegada la possibilitat que un d'ells estudiïn.¹³⁷ Creiem que el terme estudiar aquí fa referència a anar a estudi, o sigui, a escola, i no pas encaminar-los a fer estudis de capellà o aprendre un ofici.

En aquest sentit, trobem un altre cas que afecta la família Miquel del Gorner (1634). Pau Rosich, pagès del Pla, ferma època de rebuda a Magí Parera del Gorner i Joan Escuder menor de Rocavert, tutors dels fills del quòndam Pere Miquel del Gorner, de 45 lliures, les quals són per la despesa d'un fill de Pere Miquel, a raó de 15 lliures l'any. I li han donat 5 lliures més, que fan 50 lliures, "les quals lo dit Rosich a pagades per sabates y mitjas y per vint-y-quatra del mestre que anava estudi".¹³⁸

V.1.3.1.3.2. ESTUDIS ECLESIASTICS

Facilitar l'accés de fills cabalers en una institució eclesiàstica és una de les estratègies a l'abast de les famílies de pagesos propietaris i famílies benestants per evitar el descens en l'escala social dels fills que no són hereus. L'interès d'aquestes famílies rau en què el cabaler eclesiàstic pugui ocupar especialment aquelles institucions de l'Església que li permetin obtenir unes rendes. Entre aquestes institucions, hi ha els *beneficis*, les *comunitats de preveres o beneficiats* i les *rectories*. Els ingressos que s'obtenen d'aquestes institucions estan a

---

¹³⁶ 7-3-1565, concòrdia (APL, M-1561, f. 61r, 150).

¹³⁷ 7-3-1565, concòrdia (APL, M-1561, f. 61r, 150).

¹³⁸ 11-6-1634 (APL, M-1604, f. 66r, 345).

disposició del capellà que les ostenta. D'aquí l'interès d'aquestes famílies de pagesos propietaris i descens social d'aquells. En relació a la nostra documentació, aquest mecanisme es posa de manifest *en els capítols matrimonials d'hereus*, *en els testaments dels pares* i *en els de cabalers eclesiàstics* famílies benestants en col·locar fills cabalers a l'Església i evitar, com ja hem dit, el seu descens social, en forma de llegats i causes pies.¹³⁹ Per aquestes famílies, tenir un fill cabaler eclesiàstic significa poder-se introduir en una institució que té un gran poder: l'Església exerceix un control social, un control d'una part del crèdit, i també un control dels estudis.

Una altra sortida pel cabaler eclesiàstic és entrar en un orde monàstic. Hem documentat tres cabalers que entren en ordes monàstics, un a l'orde de Sant Domènec; un al convent de la Santíssima Trinitat de Vilafranca; i un altre al convent de Sant Jeroni de la Murtra, com comentem més endavant.

A. CAPÍTOLS MATRIMONIALS DE L'HEREU

En les reserves del pare o donador en els CCMM de l'hereu, es pot garantir que un fill cabaler pugui estudiar per capellà. *Vicenç Vallès*, de cal Vallès del Pla, contempla aquesta possibilitat pel seu fill cabaler Ramon Vallès (1638).¹⁴⁰ El pare li assegura les despeses d'estudi i manutenció, que hauran d'anar a càrrec de l'hereu, fins que aquell cabaler tingui l'edat de 25 anys. Un cop sigui ordenat sacerdot i pugui cantar missa, l'hereu només estarà obligat a donar-li 100 lliures en metàl·lic. El donador també contempla la possibilitat que aquell fill cabaler no vulgui estudiar. En aquest altre cas, el pare li assigna el mateix dot de 300 lliures estipulat per cadascun dels altres germans:

---

¹³⁹ Sobre el tema de la família, veg. el treball de Llorenç Ferrer i Alòs. En el seu estudi de la família a la comarca del Bages, destaca que el sistema dels beneficis eclesiàstics és un mecanisme molt usat per les famílies benestants per col·locar fills cabalers a l'església i evitar, com ja hem comentat, el seu descens social. Per a l'elaboració del nostre treball sobre aquest punt, seguim de prop l'estudi de Llorenç Ferrer i Alòs sobre la família a la comarca del Bages (imprimat de prop en , f. 18).

¹⁴⁰ 13-3-1638, CCMM de Francesc Vallès del Pla, hereu, i Maria Escuder de Rocavert, reserves dels donadors (AHCVP, JC, P-XVII-100-(1), f. 1r-8r).

Si Ramon Vallès, fill seu y germà [f. 2v] de dit Francesch Vallès \volrà/ estudiar, que en tal cars lo dit Francesch Vallès, fill seu, lo age de sustentat en los studis fins y en tant que lo dit Ramon Vallès, son germà, vinga a edat de vint-y-sinch anys, de tots los aliments necessaris com \<<com>>/ de mangar, bèurer, calsar y vestir, y pagar-li la despesa ha hont studierà dum modo sia dins lo present Principat de Cathalunya, tant en sanitat com en malaltia. Y si per ventura cars serà que lo dit \Ramon/ Vallès cantara missa, que en tal cars lo dit Francesch Vallès no sia tingut ni obligat en donar-li sinó cent lliures \bo y és/ tant solament; no obstant, dit donador se age reservades tres-centes lliures per quiscun fill com sobre dit és, \emperò no cantara missa y casara, en tal cas li age de donar tres-centes lliures, com sobre dit és/.

Com podem comprovar, les despeses de l'estudiant van a càrrec del dot que li pertoca com a cabaler. És a dir, part del dot es gasta per pagar els estudis del cabaler. Si el dot dels cabalers de Rocavert d'aquella generació es marca en 300 lliures, es calcula una despesa de 200 lliures per estudiar, i l'hereu només està obligat a donar al germà estudiant 100 lliures un cop aquell hagi finalitzat els estudis i cantat missa. Aquests diners serviran al cabaler per obrir-se camí en l'estament eclesiàstic.

B. TESTAMENTS DELS PARES

Són varis els testadors que contempen el dret d'un fill a estudiar per capellà en els seus testaments. I es garanteix que les despeses dels estudis aniran a càrrec de la casa, o sigui, de l'hereu. Per tant, si un fill vol estudiar per capellà, l'hereu té l'obligació de pagar els estudis del germà estudiant. Algunes vegades, s'estipula que les despeses de l'estudiant vagin a càrrec del dot que li pertoca com a cabaler. En altres casos, s'assigna una quantitat superior al fill que ha acabat els estudis eclesiàstics i ja pot cantar missa.

Francesc Martí II, de la Torre, de Lavern, en el seu primer testament (1572), llega 50 lliures a cadascun dels seus dos fills, Jaume i Pau, en temps de núpries o de cantar missa, indistintament. Per pagar-los els estudis, el testador destina 50 quarteres entre forment, civada, espelta i mestall, que té a la propietat de mas Cortei: *“lo quall forment, sivada y spelta y mestall sia tot venut y*

servecha per fer estudiar mos fills".¹⁴¹ Però en el seu segon testament (1580), estipula que si algun fill vol estudiar per capellà, que la casa pagui les despeses i que se li donin 100 Ducats quan hagi cantat missa -o sigui, unes 120 lliures-, i als altres fills que no seran capellans només 50 lliures, en temps de matrimoni.¹⁴²

Ítem vull que si ningú dels dits fills meus vullen estudiar per capellà, que la casa li haja de pagar tots los guastos y pugar ésser capellà, li sien donats sent ducats en aver cantada missa *et cetera*.

Ítem ells altres que no seran capellans los sien donades en tems de matrimoni L liures, moneda barcelonesa, *et cetera*.

Quan Francesc Martí II fa el seu primer testament el 1572, només té quatre fills i tots són menors: el gran, Francesc, té 5 anys i està destinat a ser l'hereu; Jaume té 3 anys, i Pau té 5 mesos; i Eulàlia 1 any. El pare decideix el destí dels fills menors, i preveu que els dos cabalers o es casin o es facin capellans; però vol especialment que el seu fill Jaume, el segon nat, sigui eclesiàstic: "com és ma voluntat que lo dit Jauma estudeie per eclesiàstich, si ell tindrà talla devoció". Tenim constància que Jaume no va estudiar, sinó que es va dedicar a fer de pagès, es va casar i va entrar al mas de Llinda, de St. Sebastià dels Gorgs. No sabem amb quines condicions, si com a pubill o masover.¹⁴³ De Pau i els altres tres nois que van néixer després, no en sabem res.

Gabriel Martí (1585), del mas Escardó, de Lavern, contempla la possibilitat que algun fill seu vulgui estudiar, probablement per capellà, o aprendre un ofici, i garanteix que les despeses de calçar, vestir i manutenció vagin a càrrec de l'hereu: ¹⁴⁴

---

¹⁴¹ 10-7-1572, 1r test. de Francesc Martí de la Torre, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 30v-31r, 56).

¹⁴² 9-8-1580, test. de Francesc Martí (II), de la Torre, de St. Pere de Lavern (APL, M-1568, f. 43r-43v, 81).

¹⁴³ "Ítem en Jaume Martí, de Llinda, de la parròchia de St. Sebastià dels Gorchs, germà carnal del dit Francesch Martí y honcle de la dita Elizabeth, donzella"; veg. 14-4-(1618-1625), CCMM de Salvador Surià i d'Elisabet Martí (AHCVP, Pere Guasch, P-XVI-170-1, CCMM 1618-1625). Constatem que es va casar perquè a Llinda trobem Martins després d'aquell, a la primera meitat del segle XVII. De moment, no sabem si Jaume Martí va entrar a Llinda com a pubill o com a masover d'aquell mas.

¹⁴⁴ 22-10-1585, test. de Gabriel Martí, de mas Escardó, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 181v-182v, 555).

Ítem vull que si acàs ningun de mos fills sobredits volgués estudiar ni pendre offici, que mon hereu devall scrit los aja de tenir calcats y vestits y alimentats.

Una disposició similar trobem en el testament d'Antic Duran d'Espiells (1604), en què dota el seu fill Llorenç, nascut del seu segon matrimoni, amb 50 lliures de manera que només li siguin donades en fet de casament o “que fos capellà”, i el mateix disposa pels altres fills nats o pòstums, de manera que l'hereu ha de pagar-los les despeses.¹⁴⁵

El patrimoni de Pere Ravella, major, de cal Ravella d'Ordal (1668), li permet fer un llegat de 1000 lliures a tres dels seus fills fadrísters per separat, Pere, Esteve i Joan, en fet de matrimoni, amb pacte que si estudien hagin de rebre 25 lliures cada any, que siguin calçats i vestits fins a 18 anys, i a partir dels 18 anys s'hagin de treure llurs despeses de les dites 1000 lliures:¹⁴⁶

Ítem dex y llego de mos béns a Pera Ravella, fill meu y de la sobredita Eulària, muller mia, mill lliuras, moneda barcelonesa, ab pacte emperò que aja de estudiar y se haje de sustentar prenent los studis vint-i-sinch lliuras cada anny ultra de las mil li llego, y lo ay de manar calsat y vestit cada anny fins a edat de deseuit annys. Y en cas de malaltia sia assistit del nesesari aurà manester y de deseuit annys en amunt se aja de traura lo calsar y vestir del llegat li tinch fet de mil lliuras, si aperexerà a mon ereu.

Ítem dex y llego lo matex llegat de mil lliuras a Esteva Revella, fill meu y de la sobradita Eulària, muller mia. Y si acàs lo dit Esteva vol estudiar, los matexos pactes, y ab los matexos pactes li llego a Pera Revella, fill meu, com dalt està dit. Però si los dits Pera Revella y Esteva Revella, fills meus, no voldran estudiar sinó treballar per la cassa, vull lo matex llegat se'ls sia donat lo dia que contretaran matrimoni o seran ordenats en ordres sagrats.

Si el seu hereu no tindrà diners en efectiu, podrà pagar amb censals la meitat de cada llegat. Desconeixem si algun dels seus fills va seguir la carrera eclesiàstica.

La preocupació pel futur dels fills i néts és també una constant en els testaments de moltes mares. Entre les disposicions testamentàries d'Esperança

---

¹⁴⁵ 13-5-1604, test. d'Antic Duran, d'Espiells (APSS, testaments solts, s-XVII).

¹⁴⁶ 19-2-1668, test. de Pere Ravella, major, de cal Ravella d'Ordal, de St. Pere de Subirats (APSP, Testaments, I, f. 181r-181v, 155).

Domènech (1607), pubilla del mas Canals de St. Pere de Subirats, i muller de Pau Raventós del Pujol de Sant Pau d'Ordal, consta un llegat de 100 lliures a la seva filla Magdalena en fet de casament, amb la condició que si aquella serà hereva del mas Canals, hagi de donar 100 lliures al seu germà, Pau Raventós, en fet de casament “*o si estudia per capellà, per ajuda de costa per poder estudiar*”.¹⁴⁷

Una ajuda similar trobem en les darreres voluntats de Margarida Puigventós (1617), muller de Miquel Masana de la Casa Vella, de Sant Pau d'Ordal. La testadora preveu que si no té fills, el seu dot de 250 lliures retorni a la seva mare Miquela; i després de la mort d'aquella, que sigui pel seu germà Jacint Puigventós, “estudiant”, a les seves lliures voluntats.¹⁴⁸

Madrona Fontanals (1676), muller de Pere Joan Escuder, de Rocavert, deixa 25 lliures a cada fill i filla. En el moment de testar, anomena tres fills cabalers –Pau, Josep i Vicenç- i especifica que les 25 lliures siguin “a temps de casament o cantar missa”.¹⁴⁹ La mare, per tant, té assumit que els seus fills poden estudiar per capellà. Pau serà cridat hereu del mas de Rocavert, i Josep farà de pagès i es casarà a la Granada. Només Vicenç Escuder estudiarà per capellà. Un cop ja ordenat sacerdot, el seu pare, Pere Joan Escuder (1684), li deixa 400 lliures a efecte de personat perquè pugui trobar algun benefici a Vilafranca o en qualsevol altra església. Sabem que ocuparà la rectoria de l'Arboç fins a la seva mort el 1697. Pere Joan Escuder (1684) també contempla la possibilitat que un altre fill seu, Tomàs Pau Escuder i Romagosa, fill únic del seu segon matrimoni amb Elisabet Romagosa, de la quadra de Jafre, vulgui estudiar per capellà. Li deixa 200 lliures “en cas de casament” o “si és que volgués éser capellà, al cantar missa”, i que sigui mantingut per l'hereu d'aquell fins a l'edat de 20 anys. Com adjutori dels dits aliments, vol que l'hereu s'aturi la quarta part del que correspon

---

¹⁴⁷ 26-7-1607, test. d'Esperança Domènech, muller de Pau Raventós del Pujol, de St. Pau d'Ordal (APSP, Testaments, I, f. 80r-80v, 71).

¹⁴⁸ 18-1-1617, test. de Margarida Masana, muller de Miquel Masana de la Casa Vella, de St. Pau d'Ordal (APSP, Testaments, I, f. 103r-103v, 93).

¹⁴⁹ 30-10-1676, test. de Madrona Fontanals, primera muller de Pere Joan Escuder, de Rocavert, de St. Pere de Lavern (AHCVP, FM, P-XVII-200-1, f. 267r-268v, 5).

a l'esmentat Tomàs Pau dels béns del seu avi, Montserrat Romagosa de la quadra de Jafre, per drets de llegítima maternal.¹⁵⁰

Eulàlia Notó (1624), viuda de Jordi Notó, mestre de cases d'origen occità de la vila de Sant Sadurní, deixa al seu nét, Domingo Sogues i Notó, 6 lliures per col.locació de matrimoni, i afegeix “y si acàs volia estudiar, vull y man li sien donades quant cantarà missa”.¹⁵¹

C. TESTAMENTS DELS CABALERS ECLESIASTICS

Els cabalers eclesiàstics també fan llegats testamentaris per ajudar a estudiar fills cabalers de la mateixa casa o família d'origen, i pagar dots a les cabaleres. Entre aquests llegats, destaquen les *fundacions de causes pies*.

C.1. FUNDACIONS DE CAUSES PIES

La fundació d'una causa pia consisteix en invertir un capital a crèdit, i les pensions o interessos anuals són les rendes o beneficis que genera la inversió. L'instrument jurídic que s'utilitza per fer aquestes inversions és el censal mort, un préstec a temps indefinit que genera una pensió anual a un interès del 5% per l'època que estudiem, fins al 1750.¹⁵² Les rendes que generen aquestes inversions es destinen a millorar els dots de les cabaleres de la família del mas i ajudar a finançar els estudis dels cabalers que volien estudiar, normalment per capellà. S'acostuma a expressar que la causa pia és “per donzelles maridar i estudiants

---

¹⁵⁰ 24-2-1684, 3r test. de Pere Joan Escuder, de Rocavert, de St. Pere de Lavern (APL, FM, P-XVII-200-1, f. 293r-294v, 5).

¹⁵¹ 16-9-1624, test. d'Eulàlia Notó, viuda de Jordi Notó, mestre de cases de St. Sadurní (APSS, Testaments 1585-1663, f. 108v-109v).

¹⁵² A partir del 1750, l'interès es situa en el 3%. Entre altres, en relació al crèdit, veg.: FERRER i ALÒS (1983): “Censals, vendes a carta de gràcia i endeutament pagès al Bages (Segle XVIII)”, *Estudis d'Història Agrària*, 4, p. 101-128; (1991): “Família, iglesia y matrimonio en el campesinado acomodado catalán (s-XVIII-XIX)”, *Boletín de la ADEH*, IX (1), p. 27-64. També TELLO, E. (1995): “La utilització del censal a la Segarra del set-cents: crèdit rural i explotació usurària”, *Recerques*, 18, p. 47-72.

estudiar”. Els beneficiaris normalment són les cabaleres i cabalers de la mateixa família del mas de procedència del capellà, però també hi ha excepcions, com explicarem més endavant.

En absència de filles per maridar, els diners de les rendes de la causa pia es poden destinar a pagar els estudis d'un fill que vulgui ser capellà. Trobem un exemple d'això en la causa pia que funda Jaume Romeu dels Borrulls (1595), rector de Sant Sadurní de Subirats, per fills i filles del mas dels Borrulls. El rector disposa que es vinguin els seus béns a l'encant públic i que es creïn censals morts a raó de 20.000 per 1000 per instituir una causa pia pels fills i filles que siguin del seu llinatge. Si passats els anys no hi ha donzelles per casar, i les pensions arriben a 100 lliures, vol que s'inverteixin també en censals per dita causa pia. I si amb el temps, els censals donen un rèdit de 100 lliures anuals, vol que 50 lliures siguin per casar una filla i l'altra meitat per estudiar un fill. I si no hi hagués cap fill que vulgués estudiar, que tot fos per la filla. I així, successivament:¹⁵³

E si per ventura les pensions de dits censals vindran a multiplicar-se per defecte de no haver-y filles en dita casa del mas dels Borrulls, de tal manera que correguessen dites pensions a arribar a cent lliures en sí que fossen cent lliures de renda annuals, en tal cars hagen de cessar los smersos y de aquelles se-n li ajen adonar quiscun any a un fill natural de la dita casa dels Borrulls sinquanta lliures per mantenir-se en lo estudi fins y atant haje cantada missa, y les altres sinquanta lliures deduhit lo que devall depare als administradors, ho hagen quiscun any de depositar en la taula de la ciutat de Barcelona, y de allí tot lo que serà no pugue ser extret sinó per a maridar una donzella natural de dita casa dels Borrulls, y an aquella li sie lliurat tot ço y quant en dita taula serà depositat lo dot que contrastarà lo dit son matrimoni. \Per si acàs no hi haurà fill de la dit casa dels Borrulls que vulla estudiar, en tal cars sie tot de la donzella que en aquell punt se maridarà, natural de la dita casa dels Borrulls. Y la mateixa forma sia en après perpètuament observada sempre per semblants casos se succehirà entre fills per estudiar y filles per maridar naturals de la dita casa y mas dels Borrulls y no altres com alt és dit/.

El mateix notari, amb nota al marge, destaca la importància d'aquest llegat per la família Romeu dels Borrulls. El capellà que havia acumulat béns com a persona privada, destinava molt freqüentment aquests béns a la casa originària, en llegats a l'hereu i amb la fundació de causes pies per ajudar a

---

¹⁵³ 22-9-1595, test. de Jaume Romeu, pvre, rector de St. Sadurní de Subirats (AHCVP, PGu, Testaments (1593-1601), P-XVI-171-3).

cabalers i cabaleres del seu llinatge. D'aquesta manera, el mas podia destinar més recursos pels fills segons. Això es tradueix en el pagament de quantitats més altes pels dots de les cabaleres, i ajudar a pagar els estudis de futurs cabalers eclesiàstics.

Francesc Pandis (1688), rector de St. Pere de Lavern, funda una causa pia amb un capital de 120 lliures, que, després de la seva mort, vol que es dipositi a l'arxiu d'aquella església, per ajudar a casar dotze donzelles "pobres" de dotze cases diferents d'aquella mateixa parròquia de Lavern. Se'ls assigna 10 lliures a cadascuna, amb la condició que "si alguna o algunas de las ditas doncellas nomenadas morís o morissen sens contraure matrimoni, en tal cas poguessen los obrers que fossen de dita isglésia parrochial en aquell any substituir y nomenar a altra donzella pobra asignan-li las deu lliuras corresponents a la difunta". Anys més tard, Francesca Esteva, filla de Josep Esteva, una de les donzelles anomenadas per aquell testador, mor sense casar-se, i els obrers de l'any 1700, usant la facultat que se'ls ha concedit, substitueixen aquella per Maria Martí, filla de Josep Martí de la Torre, de la qual es diu que és "donzella pobre".¹⁵⁴ Trobem que hi ha dues cabaleres Martí de la Torre que obtenen cadascuna 10 lliures de la causa pia de Francesc Pandis. Una és Magdalena Martí, filla de Francesc Martí de la Torre (1689);¹⁵⁵ i l'altra és l'esmentada Maria Martí, filla de Josep Martí de la Torre (1700). L'apel·latiu de "donzella pobre" no s'escau ni per Francesca Esteva ni per les donzelles Martí de la Torre, ja que provenen de dues famílies de pagesos propietaris de mas ben considerades al terme.

També el rector d'Avinyonet, Joan Mas i Duran, funda una Causa Pia "per a donsellas de ma consseguínidat y parentela col.locar y estudiants a sagrats ordes promòurer" (1707).¹⁵⁶ Amb aquesta finalitat, obliga els seus béns i aquella casa i heretat que posseïa la quòndam Elena Duran, mare seva, situada a la plaça nova de la vila de Ripoll, a for de censal, de preu o propietat 2000

---

¹⁵⁴ 19-12-1700, acte notarial en poder de Josep Miracle, rector de St. Pere de Lavern (APL, M-1604, f. 137r-137v, 611).

¹⁵⁵ 6-3-1689, època de rebuda de 10 ll d'una causa pia (APL, M-1604, f. 125v, 557).

¹⁵⁶ 12-4-1707, test. de Joan Mas i Duran, rector de St. Pere d'Avinyonet (APSP, Testaments, I, f. 199r-201v).

escuts, tot junt o en diferents partides, de manera que la menor no sigui menys de 200 lliures. Vol que les pensions de la dita quantitat siguin dipositades a la taula dels comuns dipòsits de la ciutat de Barcelona, de la qual no es treguin si no és per col.locació de dites donzelles o benefici per ordenar-se, de manera que cadascun d'aquests familiars disposi de dita causa pia fins a la quantitat de 500 lliures. En cas que no hi hagi donzelles per col.locar o estudiants per a obtenir aquest benefici, vol que les dites 500 lliures siguin invertides a for de censal per augment de dita Causa Pia. Els beneficiaris seran els fills i néts de Josep Mas i Duran, germà seu, i de Raimunda Mas, muller d'aquell, i els fills de Francesc Mas, fill d'aquells cònjuges i nebot d'aquell testador. I finides aquestes línies descendents, aquell testador en fa hereu Déu i la seva ànima, deixant la meitat a la comunitat de preveres de la vila de Ripoll, i l'altra meitat a l'església parroquial de Sant Pere d'Avinyonet, distribuïdes per misses en altars ben vistos, de 10 sous cadascuna. Fa administradors de dita Causa Pia Josep Mas i Duran i Raimunda Mas, cònjuges predits, i després Francesc Mas, nebot seu, i sempre el primer de la seva descendència.

En resum fins aquí, amb la fundació de Causes Pies es pretén aconseguir millorar el dot de les filles cabaleres a fi que es puguin casar millor i evitar la seva degradació social a què estan exposades. Per altra banda, també es pretén ajudar l'hereu a finançar les despeses dels estudis dels cabalers que volen estudiar per capellà. Sovint aquestes despeses es resten del dot que el pare els ha assignat en testament o en els CCMM de l'hereu.

Normalment, aquestes ajudes són per fills de la mateixa família, però un eclesiàstic també pot fer llegats a persones de fora la família. Climent Brugaroles, rector de St. Pere de Subirats, fa un important llegat a la família de Bernat Font, pagès d'aquella parròquia (1668). A un fill d'aquell, Francesc Font, li llega un censal que té a casa d'en Rosell, de la Llana, pagès, de la parròquia de Gelida, perquè pugui alimentar-se, estudiar, prendre algun estament bo, o treballar a casa del seu pare. En cas que aquell noi no vulgui estudiar, o mori

sense fills, o aquells fills no arribaran a edat de fer testament, vol que aquell censal pervingui al pare del noi, o a l'hereu d'aquell.¹⁵⁷

El sacerdot Jaume Vallès (1575), cabaler de cal Vallès, del Pla, llega un calze d'argent sobredaurat amb la seva patena d'argent a Vicenç Vallès, nebot d'aquell i hereu de la casa pairal, amb la condició que l'hagi de donar a un germà o fill que vulgui ser capellà, concretament al primer que s'ordini capellà. Amb aquest llegat, el prevere cabaler contribueix a constituir el dot d'un altre fill cabaler del mas que entri a l'església.¹⁵⁸

Els marmessors de Jaume Feliu, vicari de Santa Maria de Vilafranca, tenen llibertat per deixar un camp d'aquell situat a la Pelegrina a Pau o Teresa, tots dos néts de Francesca Mir (1657), viuda de Miquel Mir, pagès de cal Mir de Dalt, de Sant Sadurní.¹⁵⁹ En funció del que aquells decideixin, l'àvia deixarà un altre camp, propietat d'aquella, que té a les Clotes, també a un o a l'altre, de manera que tots dos néts puguin tenir un camp cadascú. D'aquesta manera, aquell camp del capellà podrà servir com adjutori del dot d'un dels dos néts.

V.1.3.2. EL CABALER CAPELLÀ, HOME DE CONFIANÇA DE LA FAMÍLIA

El cabaler eclesiàstic té un prestigi dins la seva família. Actua sovint com un dels homes de confiança del pare, germà hereu o nebot hereu del mas del qual és originari. És habitual que aquests l'elegeixin com a marmessor de les seves últimes voluntats, i tutor dels fills menors d'aquells. Com a tutor, juntament amb la cura de les persones i béns dels fills menors, se li confia l'administració del patrimoni familiar. Entre aquestes obligacions, hi ha vetllar pel bé de la família,

---

¹⁵⁷ 4-4-1668, test. de Climent Brugaroles, rector de St. Pere de Subirats (APSP, Testaments, I, f. 183r-183v, 156).

¹⁵⁸ 15-1-1575, test. de Jaume Vallès, pvre (AHCVP, Protocols Notarials, PG, Testaments 1573-1585, 774, B-12).

¹⁵⁹ 20-5-1657, test. de Francesca, viuda de Miquel Mir, pagès, de Dalt, de St. Sadurní (APSS, Testaments 1585-1663, f. 137v-138r).

ajudar a pagar i millorar els dots de germanes i nebodes cabaleres, i els estudis d'un nebot cabaler que també vulgui entrar en l'estament eclesiàstic.

A continuació, analitzem uns casos de cabalers eclesiàstics d'algunes famílies benestants del terme: Can Ros, de St. Pere de Subirats; cal Martí de les Voltes, de St. Sadurní; cal Codorniu del mas d'Anoia, de Sant Sadurní; i cal Mestre del Gorner, de Sant Pere de Lavern.

El pare Bartomeu Ros, de la vila de Sant Sadurní, fill d'Antoni Ros, pagès propietari de mas de Sant Pere de Subirats, elegeix el seu germà Batista Ros, rector de Sta. Maria de Lavit, com a tutor dels seus fills. La tutoria es fa conjuntament amb altres persones de confiança, entre les quals hi ha la mare dels menors, Elisabet Torra (1593).¹⁶⁰ Aquell pare mor el 1599. Una filla seva, Magdalena Ros i Torra, es casa amb Pau Martí, de les Voltes, pagès, de la vila de Sant Sadurní, i del matrimoni neixen dos fills, Pau i Marianna. L'esmentat Pau Martí, de les Voltes, mor el 1609.¹⁶¹ Poc temps després, a instància del batlle de Subirats, es nomenen tutors dels menors els sacerdots Batista Ros i Pere Joan Martí, oncles d'aquells.¹⁶² Recordem, com hem dit amb anterioritat, que Batista Ros, rector de Lavit, és oncle, per part de pare, de la mare dels menors, Magdalena Ros i Torra. I el prevere Pere Joan Martí, habitant a Sitges, és germà del pare d'aquells, el quòndam Pau Martí "de les Voltes".

Un altre eclesiàstic de la família, Rafel Ros, rector de Santa Margarida del Penedès, és tutor dels fills del seu germà, Antoni Ros, fuster de Sant Sadurní. Aquest fuster té almenys tres filles i sap el que costa poder-les dotar bé. Per aquest motiu, en el seu testament (1609), només llega 20 ll. a la seva futura viuda, en cas que es volgués tornar a casar, i reconeix que "més emperò li'n hauria volgudas

---

¹⁶⁰ 2-5-1593, test. de Bartomeu Ros, pare de draps de llana de St. Sadurní. Institució de tutoria: "Més avant don, constituesch y asigne en tudors y curadors de las personas del dit fill meu y filles mies y béns meus los sobredits Toni Ros y Baptista Ros (és el pvre), jermans meus, y Joan Tort, de la vila de St. Pere de Riudebillas, y Salvador Ravella, de Ordal, terme de Sobirats, y dita Elisabet, muller mia." (APSS, Testaments (1585-1663), f. 4v-6r).

¹⁶¹ 3-7-1609, òbit de Pau Martí, de les Voltes, de St. Sadurní (APSS, Òbits 1566-1656, f. 250, 3, foto 272).

¹⁶² 1610, nomenament de la tutela dels fills de Magdalena Ros i Torra; esmentat dins la declaració dels tutors dels fills pupils Martí de l'Hostal, de St. Sadurní (AHCVP, SA, capbreu 1614, f. 113r-115r).

deixar per lo bé que li vull, però la obligació de tantas fillas que deixo no·m dóna lloch a més”.¹⁶³ Confia en el seu germà eclesiàstic, a qui li encarrega la missió de dotar-les, com expressa el mateix rector en el seu testament (1675):¹⁶⁴

Ítem inseguint la voluntat del quòndam Antoni Ros, mon germà, en son últim y vàlido testament, en lo qual disposa que a ses filles sia donat en cas de casament en dot allò que appara als curadors y en particular a mi, declaro ma voluntat y vull disponch y man que·ls sian donadas a cada una de mes nebodes y filles del dit mon germà, Theresa y Cicília, tres-centas lliuras, moneda barcelonesa, a cada una, sens les joÿas. Y si acàs los béns de son pare no y bastaran, per tenir jo molts crèdits, vull que de mos béns y sia fet compliment”.

D’aquestes tres nebodes, Jerònima ja està casada, i Teresa i Cecília són solteres encara. En relació a Jerònima, el sacerdot fa servir una causa pia per millorar-li el dot. I vol que el que sobri d’aquella causa pia serveixi per ajudar a pagar els dots de les altres dues germanes d’aquella:

Ítem deix y llego a Gerònima [...]nella, neboda mia, tot lo qu·és per a cobrar o constava haver-se cobrat de la causa pia agué estada asenyalada o anomenada, com sap mon germà Joseph, y que li servesca de augment de dot, ab pacte emperò que no pretenga res ab los béns de son pare, o que no y haja per a poder pretendre; que si hi ha, per poch que sia, en tal cas lo que y haurà cobrat o se cobrarà de dita causa pia vull que servesca per ajudar als dots de les altres germanes per estar ella satisfeta de dita causa pia ab que li doní de dot.

Els dots d’aquestes dues nebodes, Teresa i Cecília, estan estipulats en 300 lliures per cadascuna, sense comptar les joies o aixovar. Els dots es paguen amb diners del pare d’aquelles, i en cas que n’hi faltessin, amb béns de l’oncle sacerdot:

Si acàs los béns de son pare no y bastavan, per tenir jo molts crèdits vull que de mos béns y sia fet compliment.

---

¹⁶³ 7-1-1609, test. d’Antoni Ros, fuster, de la vila de St. Sadurní, fill d’Antoni Ros, fuster, i de Jerònima, muller d’aquell (APSS, testaments solts, s-XVII).

¹⁶⁴ 16-7-1675, test. de Rafel Ros, pvre, rector de Sta. Margarida del Pdès. (AHCVP, JMF, testaments, P-XVII-265-3, f. 25r-25v).

I en cas que sobri alguna cosa d'aquella causa pia que es fa servir com augment de dot de Jerònima, que abans ja hem comentat, el sacerdot vol que es faci servir per ajudar a pagar el dot d'aquestes dues nebodes.

El capellà també fa llegats a dues germanes d'aquell, en especial per liquidar els dots i aixovar que se'ls havia de donar. Fa constar que la seva germana, Caterina Carbó, ja està satisfeta del seu dot, però li llega 100 lliures pels bons serveis, i que prengui tot el que vulgui de la roba que ell té “per joÿas per a ses caixas, la que voldrà a ses voluntats”. Vol que es donin a Mariàngela Albornar, altra germana d'aquell, “les joÿas que se li devien, i li deixa 10 lliures perquè resi per ell.

Joan Codorniu i Gras (1621), pagès propietari del mas d'Anoia, elegeix com a marmessors del seu testament en primer lloc el seu germà sacerdot, Vicenç Codorniu, beneficiat a l'església parroquial de Santa Maria de Vilafranca del Penedès; després el seu pare, Joan Codorniu, major; i també el seu sogre, Pau Surià, del mas de Peralba. També encarrega a tots ells la tutoria dels béns i persones dels seus fills menors.¹⁶⁵ El testador mor l'endemà de fer testament. La seva viuda, Jerònima Surià i Jofre, mor al cap d'un any i mig (1622), després de testar, en el qual testament també elegeix com a marmessors i tutors el cunyat eclesiàstic, Vicenç Codorniu, prevere, i el pare d'aquella, Pau Surià del mas de Peralba. Com a tutors, han d'encarregar-se de l'administració de la casa i tenir cura dels menors.

El cabaler sacerdot, Vicenç Codorniu i Gras, reconeix, en el seu testament, la feina d'aquesta administració i cura (1641).¹⁶⁶ D'una banda, renuncia als seus drets sobre el mas a favor del nebot hereu, Joan Felip Codorniu, i li perdona les despeses i pagaments de béns propis que hagi tingut en aquella administració i cura. A més, li llega 50 lliures perquè pugui recuperar la casa, que ha estat cremada pels soldats, referint-se a a l'anomenada Guerra dels Segadors:

---

¹⁶⁵ 28-1-1621, test. de Joan Codorniu i Gras, del mas d'Anoia, de St. Sadurní (APSS, Testaments 1585-1663, f. 96r-96v, i 118r, núm 111).

¹⁶⁶ 18-3-1641, test. de Vicenç Codorniu, pvre (AHCVP, JosX, P-XVII-149-2).

Ítem absolch, difinesch i remeto a Joan Felip Codorniu, nebot meu, tots y qualsevol dret que jo tingués y demanar pugués en casa de dits mos pares (...). I també tot quant me pot dèurer per rahó de la administració de la cura de dit Joan Felip, de la qual jo ere entre altres curador, axí per dites com altres coses que jo per ell haze pagades.

Ítem dexo a dit Joan Felip cinquanta lliures, moneda barcelonesa, les quals vull sien distribuïdes y gastades per ajudar a tornar la sua casa que los soldats li han cremada, y no altrament per altre efecte.

Els capellans de la parròquia actuen també com a homes de confiança de molts hereus propietaris. En el següent cas, Joan Mestre I, pagès, de cal Mestre de Dalt, del Gorner, demana en testament als tutors dels seus fills que regeixin i administrin el seu patrimoni “com de bons tudós y curadós se pertany, y com jo molt d’ells confie”. I que es deixin aconsellar per Francesc Mestre, rector de Lavern, “compare” i marmessor d’aquell, “per quant ell sab y entén en mos negocis, y yo me so molt ab ell de siansat, y sab alguns jurats y secrets meus” (1572).¹⁶⁷ No sabem si existeix realment un vincle de parentiu entre ambdós, ja que la paraula “compare” no ho aclareix. Pot ser el seu padrí, ja que aquell capellà actua com a rector de Lavern almenys des del 1539. En tot cas, duen el mateix cognom, i podria ser que fos un cabaler sortit del mateix mas del Gorner, però no ho podem assegurar.

El sacerdot Pau Mas disposa la seva confiança en el seu nebot Joan Mas, també sacerdot, perquè, seguida la seva, aquest administri i distribueixi de forma equànime els béns d’aquell.¹⁶⁸ Com ja hem comentat amb anterioritat, ajudant el nebot estudiant, el capellà assegura que hi hagi un altre sacerdot a la família que, al seu torn, pugui ajudar a millorar els dots de les filles cabaleres d’aquell mas. I de la mateixa manera, els dots dels fills cabalers, o encaminar-ne algun vers l’estament eclesiàstic.

---

¹⁶⁷ 26-9-1572, test. de Joan Mestre I, del Gorner, de la pr. de St. Pere de Lavern (APL, M-1568, f. 24r-25v, 38).

¹⁶⁸ 5-7-1659, test. de Pau Mas, pvre (APSS, testaments solts, s-XVII): “Tots los altres enparò bents meus, si ja no afagesch alguna cosa als que ja tinch asenyallat sarta cantitat, a mossèn Joan Mas, estudiant, vivint, si no als altres, als de més adat, de grau en grau, sia qui sia, universal, aguts o per aber, etc., i dit Joan, ereu meu universal, puga fer las porcions del que desús trobarà escrit, tot meu comprat de mos dinés”.

V.1.3.3. ECLESIASTICS NASCUTS AL TERME DE SUBIRATS

Hem dit que és costum entre els pagesos propietaris de mas i les famílies acomodades del terme de Subirats destinar un fill cabaler, o més d'un, a l'Església. A continuació, parlarem d'aquests cabalers eclesiàstics nascuts al terme, veurem a quines famílies pertanyen i, si pot ser, les relacions que hi puguem trobar. Però no tots els eclesiàstics que hem documentat nascuts al terme són fills de pagesos propietaris. Alguns d'ells pertanyen a famílies menestrals benestants de la vila de Sant Sadurní. Hem pogut veure fins aquí diferents sortides pels cabalers eclesiàstics. Un cop ordenats sacerdots, poden fer de vicaris, rectors o beneficiats en alguna església. També podrem veure com una altra sortida pel cabaler eclesiàstic és entrar en un orde monàstic.

Mostrem també un conjunt de quadres distribuïts per parròquies on fem una relació de tots els eclesiàstics que hem documentat nascuts en alguna de les quatre parròquies del terme de Subirats. En ells, mostrem la informació de què disposem sobre els noms d'aquests eclesiàstics, el seu lloc d'origen o naixement, el càrrec o càrrecs que ocupen i el lloc o llocs on són destinats.

En total, hem documentat 30 eclesiàstics nascuts al terme de Subirats. No obstant, els quadres no es poden considerar tancats, ja que es poden anar completant a mesura que s'obtingui nova informació a partir de la consulta de nous documents. D'aquests sacerdots, 18 són de la parròquia de Sant Sadurní, incloent-ne els tres del mas dels Borrulls; 5 són de la parròquia de Sant Pere de Lavern; 4 de la parròquia de Sant Pere de Subirats; i 3 de la parròquia de Sant Pau d'Ordal.

A. PARRÒQUIA DE SANT PERE DE LAVERN

Troben cinc eclesiàstics nascuts a la parròquia de Sant Pere de Lavern. Tots són fills de famílies de pagesos propietàries de mas: la família Carbó de

LES RELACIONS FAMILIARS

Puigfedó, la família Escuder de Rocavert, i la família Mestre, probablement del Gorner.

Núm	ANY	NOM	LLOC D'ORIGEN	Càrrec	LLOC DE DESTÍ
1	1539-1579	Mestre, Francesc	Mestre de dalt, el Gorner	rector	St. Pere de Lavern
2	1562	Mestre, Francesc	Mestre de dalt, el Gorner	beneficiat	Sta. M. de Vilafranca
3	1568	Carbó, Macià	mas de Puigfedó	rector diaca i beneficiat	St. M. d'Olèrdola Sta. M. de Vilafranca
4	1684,†1697	Escuder, Vicenç	mas de Rocavert	rector	l'Arboç
5	1688	Romagosa, Joan	mas Oliver, Lavern	monjo	St. J. de la Murtra

Quadre 13. *Eclesiàstics nascuts a la pr. de St. Pere de Lavern, s- XVI-XVII.*

El sacerdot *Francesc Mestre* succeeix a Guerau Vidal en el càrrec de rector de Sant Pere de Lavern. És rector d'aquella església des del 1540 fins al 1579. No obstant, pel seu tipus de lletra, constatem la seva presència a la rectoria de Lavern des del setembre de 1539.¹⁶⁹ Una de les primeres referències al rector difunt consta en un document escrit en data de 29-12-1580, de mà de Salvador Tribuy, com a vicari regent: “(...) segons consta ab un acte pres per mosèn Francesch Mestre, quòndam, rector de la parroquial eclésia de Sant Pere de Labern, pres ha V, de abril, 1579”. No sabem quina és la casa de procedència de Francesc Mestre. No obstant, al terme de Subirats, el cognom Mestre és present en aquella època al Gorner, al mas de Rocamora i a cal Mestre de la Plaça de St. Sadurní. Com a sacerdot influent i home de confiança, actua com a padrí i marmessor en molts baptismes i testaments a la parròquia de Lavern. Trobem algunes referències que ens suggereixen que pot ser fill o familiar dels Mestre del Gorner, però no ho podem assegurar. Per exemple, és padrí de Francesc Mestre I, hereu del Gorner, fill de Pere Mestre II del Gorner i de Beneta, muller d'aquell (1552). És marmessor i home de confiança de Joan Mestre I, germà de Francesc

---

¹⁶⁹ Documentem Francesc Mestre com a rector de St. Pere de Lavern a partir de 1540, segons el rectorologi. No obstant, podem identificar la seva mà en el tipus de lletra d'un contracte d'arrendament del 15-9-1539 (APL, M-1536, f. 22r, 82), la qual cosa demostra que Francesc Mestre ja actua en aquella pr. almenys des d'aquesta data.

Mestre I, el qual en el seu testament s'hi refereix com a “compare” i vol que els seus fills es deixin aconsellar pel referit sacerdot “per quant ell sab y entén en mos negocis, y yo me so molt ab ell de siansat, y sab alguns jurats y secrets meus” (1572).¹⁷⁰ No sabem si existeix realment un vincle de parentiu entre ells, ja que la paraula “compare” no ho aclareix. Pot ser el seu padrí, ja que aquell capellà actua com a rector de Lavern almenys des del 1539. O pot ser que tinguin algun grau de parentiu. Si fos així, Francesc Mestre seria un cabaler del Gorner, però de moment no ho podem assegurar fins a nova informació. A ell debem l'escriptura de molts documents notariais i bona part dels llibres sacramentals de l'església de Lavern, escrits al llarg del seu rectorologi, avui desapareguts.¹⁷¹

El prevere *Francesc Mestre, menor*, probablement també del Gorner, és beneficiat a l'església major de Santa Maria de Vilafranca del Penedès. El documentem com a tal el 1562, en què ferma com a testimoni del testament d'Antoni Carbó II de Sant Joan Salerm, conjuntament amb Pere Uguet, també beneficiat a la mateixa església major de Santa Maria de Vilafranca del Penedès.¹⁷² El fet que consti en la publicació d'un testament a la parròquia de Sant Pere de Lavern ens fa pensar que pot ser fill de la mateixa parròquia. El document s'hi refereix com a “menor de dies”, potser per diferenciar-lo d'un altre Francesc Mestre, també prevere, rector de Sant Pere de Lavern, que és qui pren l'acte de la publicació d'aquell testament. Creiem que pot tractar-se d'un fill cabaler de la família Mestre del Gorner, però en tot cas desconeixem el seu vincle de parentiu.

Hem documentat la persona de “mossèn” *Antoni Mestre*, del Gorner, com a padrí d'un fill del seu germà, Francesc Mestre, del Gorner, a qui s'hi refereixen amb el distintiu de “mossèn”: “Fou padrí son oncle, mossèn Antoni Mestre, de

---

¹⁷⁰ 26-9-1572, test. de Joan Mestre I, del Gorner, de la pr. de St. Pere de Lavern (APL, M-1568, f. 24r-25v, 38).

¹⁷¹ La seva mà consta en un gran nombre de documents de l'escripcia de Lavern, tant notariais com sacramentals. Malauradament, molts d'aquests documents avui estan perduts o extraviats. Els avalots dels anys de la guerra civil i el consegüent abandó de la rectoria van fer molt de mal a l'arxiu de Lavern. Francesc Mestre fa una recopilació de baptismes entre 1535-1579, alguns fets pels seus predecessors, però reconeix que en poden faltar alguns. Tenim constància d'aquest recull de baptismes en el manual de 1561.

¹⁷² 5-5-1562, publicació del test. d'Antoni Carbó II, de St. Joan Salerm (APL, M-1561, f. 19r, 41).

dita parròchia” (1603).¹⁷³ No sabem si es refereixen a un eclesiàstic, o simplement a un membre de la família a qui se li dóna aquest tractament de distinció.¹⁷⁴

El sacerdot *Macià Carbó i Alamany* és fill cabaler de Macià Carbó III de Puigfedó i de Caterina Alamany de les Coromines, muller d'aquell. Pertany, per tant, a una de les famílies d'hisendats més importants del terme de Subirats. D'acord amb la nostra reconstrucció de famílies, és el quart d'almenys sis germans nascuts d'aquest matrimoni. El 1568, el seu pare crea un benefici eclesiàstic de patronat personal a l'altar de Sant Pere, de l'església de Sant Pere de Lavern.¹⁷⁵ Aquest benefici es funda a fi que el seu fill, Macià Carbó i Alamany, pugui ordenar-se sacerdot. Aquest ocupa la rectoria de Sant Miquel d'Olèrdola, i quatre anys després consta que és diaca, la segona de les ordes majors, i beneficiat a l'església major de Santa Maria de Vilafranca del Penedès (1572).¹⁷⁶ Es diu d'ell també que és rector de Santa Maria de l'Alba (1581, 1598).¹⁷⁷

Com a home de confiança, consta en varis padrinatges, entre els quals el de Macià Bartomeu, fill de Bartomeu Artigues, de Lavern (1573);¹⁷⁸ de Macià

---

¹⁷³ 22-1-1603, bateig de Joan Mestre, fill de Francesc Mestre, del Gornier, de la pr. de St. Pere de Lavern, terme d'Avinyonet. Padrins: “*Fou padrí son oncle, mossèn Antoni Mestre, de dita parròchia, y padrina [ ], del Pla, de dit bisbat*” (APL, Llibre de Baptismes 1582-1735, f. 19r, 134).

¹⁷⁴ El distintiu de “mossèn” apareix també en referència al prevere Macià Carbó: “lo discret mossèn Macià Carbó”, però s'hi fa constar que aquell és “en sacros ordes de diacha ordenat” (1572, APL, M-1568, f. 26v-27r, 40). En el cas de “mossèn Antoni Mestre”, la prudència ens mana ser cauts a l'hora de fer interpretacions. Per aquest motiu, no hem anotat el nom d'Antoni Mestre en el llistat d'eclesiàstics nascuts a la pr. de St. Pere de Lavern, fins a nova informació.

¹⁷⁵ Escrit de la mà de Francesc Mestre, rector de St. Pere de Lavern: “La fundació del benefici del [...] del altar de St. Pera, de la parrochial sglésia de St. Pera de la Bern, [ ] per Macià Carbó, pagès, de dita parròchia de la Bern, és en poder del discret Jauma Massaguer, notari de Barcelona, regint los [ ] del senyor bisbe de Barcelona, a IIII, de octubre, del any MDLXVIIIº.” (APL, M-1561, f. 150v, 626). a. Il·legible a causa de la pols que està encastada al suport paper.

¹⁷⁶ El documentem ordenat diaca (la segona de les ordes majors) i beneficiat a Vilafranca del Pdès.. a partir de 1572: “lo discret mossèn Macià Carbó en sacras ordes de diacha ordenat y baneficiat en Vilafrancha”, testimoni del test. de Baltassar Rosell, pagès, de Lavern, treballador de Macià Carbó III, de Puigfedó, 13-10-1572 (APL, M-1568, f. 26v-27r, 40).

¹⁷⁷ El documentem com a rector de Sta. Maria de l'Alba en dues ocasions; la primera, el 7-9-1581, com a padrí de Macià Carbó, fill de Bartomeu Carbó, sastre de St. Sadurní: “*Macià Carbó, pvre, rector de la par. de Sta. Maria de l'Alba*” (APSS, Llibre de Baptismes 1567-1605, f. 64, 8); i b) el 24-3-1598, com a testimoni en un acte d'arrendament del dotzè dels grans del terme de Subirats: “*Mathias Carbo rector del Alber et Franciscus Mestre agricola del Gornier, termini de Avinyonet*” (AHCVP, MB. P-XVI-122-2, escriptures varies). Entenem que es tracta de Sta. Maria de Puigdàlber.

¹⁷⁸ 24-2-1573 (APL, M-1561, f. 147v: 577).

Mestre, fill de Joan Mestre de la Plaça, de Sant Sadurní (1573);¹⁷⁹ de Joana Moysan, filla de Joan Moysan, teixidor de lli de Sant Sadurní, de la qual la padrina és la seva cunyada, Joana Mestre (1574);¹⁸⁰ de Beneta, germana seva per part de pare, filla de Macià Carbó III, de Puigfedó, i de Francesca Figarola, tercera muller d'aquell (1575);¹⁸¹ i de Macià Carbó, fill de Bartomeu Carbó, sastre, de Sant Sadurní, batejat aquest pel cosí germà del sacerdot, el rector de Sant Sadurní, Jaume Romeu i Carbó (1581).¹⁸² La família Carbó de Puigfedó està emparentada, per tant, amb la família Romeu dels Borrulls, de Santa Creu de Creixà, i amb la família Mestre de la Plaça, de Sant Sadurní. El sacerdot, com acabem de comentar, és cosígermà de Jaume Romeu i Carbó, de cal Romeu dels Borrulls, rector de Sant Sadurní, i cunyat de Joana Mestre, muller de Jaume Carbó de Puigfedó, l'hereu, germà d'aquell. el beneficiat Macià Carbó fa testament el 1619 a casa seva de Vilafranca del Penedès, “situada en lo carrer del Coll de dita vila”; i després del seu òbit, es fa inventari i encant dels seus béns.¹⁸³ Entre aquests béns, s'hi troben una sèrie de llibres religiosos: un missal, dos breviaris romans, un diornal, deu llibrets i altres com “sinodo diocesano de Barcelona”, “constitutions provincials de Tarragona”, “Constitutions sinodals de Vich”, “flos sanctorum de Villegas” i “Flos sanctorum quarta parte”.

Entre els descendents d'Antoni Carbó i Alamany, segon hereu de Puigfedó, germà d'aquell sacerdot, trobem *Joan Romagosa i Miquel*, del mas Oliver, bésnet d'Antoni Carbó i nebot-besnét del sacerdot Macià Carbó i Alamany. És frare de Sant Jeroni de la Murtra. El 1686, en el moment de fer testament, és encara novici, a poc temps de ser ordenat frare d'aquella comunitat.¹⁸⁴

---

¹⁷⁹ 11-10-1573 (APSS, Llibre de Baptismes 1567-1605, f. 33, 17).

¹⁸⁰ 3-1-1574 (APSS, Llibre de Baptismes 1567-1605, f. 34, 1).

¹⁸¹ 24-10-1575. APL, M-1561, f. 148r: 591.

¹⁸² 7-9-1581 (APSS, Llibre de Baptismes 1567-1605, f. 64, 8.)

¹⁸³ 28-3-1619, test. de Macià Carbó, prevere, de Puigfedó (AHCVP, FJR, P-XVI, Testaments 1598-1620, BE-SR). 1-4-1619, inv. dels béns d'aquell, i encant dels béns d'aquells 4-4-1619 (AHCVP, FJR, P-XVI-197-1).

¹⁸⁴ 6-1-1686, test. de Joan Romagosa, frare de St. Jeroni de la Murtra; dins concòrdia entre Batista Carbó, Jaume Carbó i els hereus de Joan Romagosa, processos judicials (AHCVP, JT, P-XVII-111).

Jo frai Joan Romagosa, religiós de obediència, novici y no profés, del monestir y convent de St. Geroni de la vall de Betlem, àlias de la Murtra, del bisbat de Barcelona, que antes de entrar en dit convent també me anomenava Joan Romagosa.

Aquell religiós és el primogènit de vuit germans, incloent-hi ell mateix. Però un eclesiàstic no pot ser l'hereu del mas, seguint el costum que trobem redactat en molts testaments d'hereus de mas, ja que el mas passaria a mans d'una entitat religiosa i el que es pretén és que el mas tingui continuïtat dins la mateixa família. Per aquest motiu, institueix hereu el seu germà Francesc Romagosa, el qual actua com l'hereu de mas Oliver i podrà defensar i fer valer els seus drets en un litigi contra altres familiars sobre les propietats de la família Carbó de Puigfedó.¹⁸⁵ Després d'aquell, i dels descendents d'aquell, institueix hereu el seu altre germà Tomàs, i després d'aquell, amb les mateixes condicions que l'anterior, els fills i filles de la quòndam Isabel Escuder, germana d'aquell, muller de Josep Escuder de Rocavert. I després d'aquells i d'aquelles, i de la descendència d'aquells, en última instància, institueix hereu el prior d'aquella comunitat.

El cabaler *Vicenç Escuder i Fontanals*, del mas de Rocavert, de Lavern, és estudiant de capellà el 1682.¹⁸⁶ És fill de Pere Joan Escuder de Rocavert, i de Madrona Fontanals, primera muller d'aquell. El matrimoni té almenys deu fills. El seu pare, Pere Joan Escuder, llega 400 lliures a l'hereu del mas, Pau Escuder i Fontanals, perquè fundi un personat a nom del seu germà Vicenç Escuder, a fi que pugui ordenar-se sacerdot, com expliquem més endavant (1684).¹⁸⁷ Vicenç

---

¹⁸⁵ Interpretem que l'eclesiàstic és el fill primogènit perquè es fa constar el seu test. en un procés judicial entre els hereus de les propietats dels Carbó de Puigfedó: les famílies Carbó de St. Sadurní, Duran de la Casa Gran i Romagosa de mas Oliver. En aquell test., l'eclesiàstic ferma com a laica persona, no com a frare perquè és novici encara, i institueix hereu el seu germà a fi que aquell, com hereu, pugui reclamar les propietats que de dret pertocuen a la família Romagosa del mas Oliver. 1686, (AHCVP, JT, P-XVII-111, judicial).

¹⁸⁶ 17-1-1682, Vicenç Escuder, estudiant, de Lavern, ferma com a testimoni en una àpoca de dot entre Jaume Garau, teixidor de lli de St. Pere de Riudebitlles, i Jaume Batlle, de la Pujada, de St. Pere de Lavern (APL, M-1604, f. 121r, 528).

¹⁸⁷ 24-2-1684, 3r test. de Pere Joan Escuder, de Rocavert, de St. Pere de Lavern (AHCVP, FM, P-XVII-199-3, f. 224r-229r).

LES RELACIONS FAMILIARS

Escuder ocupa la rectoria de l'Arboç, on mor com a rector d'aquella localitat el 1697. Es pren inventari dels seus béns.¹⁸⁸

B. PARRÒQUIA DE SANT PERE DE SUBIRATS

D'aquesta parròquia, hem localitzat quatre preveres. Tots ells són membres de famílies de pagesos propietaris de mas.

Núm	ANY	NOM	LLOC D'ORIGEN	Càrrec	LLOC DE DESTÍ
1	1539	Vidal, Llorenç	cal Vidal, St. Pere Sub. Vilafranca del Penedès	prevere	Vilafranca Pdès
2	1567	Rigual, Antoni	mas del Pujol, St. Pere Sub	prevere	
3	1597, 1614	Ros, Batista	cal Ros, St. Pere Sub.	rector	Lavit
4	1631	Rosell, Antoni	can Rosell, St. Pere de Sub.	rector	St. Sadurní

Quadre 14. *Eclesiàstics nascuts a la pr. de St. Pere de Subirats.*

Llorenç Vidal, de Vilafranca del Penedès, fill de cabalers sortits de cal Vidal de Sant Pere de Subirats, està documentat com estudiant en dret i en arts entre 1565 i 1568 i com a prevere el 1575. Fa de testimoni del testament de Bartomeu Escuder Ii, del mas de Rocavert (1575).¹⁸⁹

L'eclésiàstic *Antoni Rigual* és un cabaler del mas del Pujol, de la parròquia de Sant Pere de Subirats. D'ell, només sabem que és prevere. Ferma com a testimoni de la declaració de Jaume Rigual del Pujol, en el capbreu de Subirats de 1567.¹⁹⁰

Per la seva part, l'eclésiàstic *Batista Ros* és fillol de Joana Mestre, de cal Mestre de la Plaça, de Sant Sadurní, viuda de Jaume Carbó de Puigfedó. Ostenta

---

¹⁸⁸ 6-3-1697, inv. de Vicenç Escuder i Fontanals, pvre de l'Arboç (AHCVP, Josep Soler, P-XVII-289-2); 8-3-1697, encant dels béns d'aquell (AHCVP, JS, P-XVII-289-2).

¹⁸⁹ 11-1-1568, Llorenç Vidal, estudiant de Vilafranca del Pdès., testimoni d'un debitori de Miquel Casanovas del mas Pont, de St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 105v, 242); 28-9-1575, Llorenç Vidal, prevere, de Vilafranca del Pdès., testimoni del test. de Bartomeu Escuder de Rocavert, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 83r-84r).

¹⁹⁰ 1567, declaració de Jaume Rigual del Pujol, de St. Pere de Subirats (AHCVP, JoX, capbreu Subirats 1567, f. 25r-26r).

la rectoria de Santa Maria de Lavit. L'esmenta com a tal dita Joana Mestre, en el seu segon testament, quan li deixa una peça de roba de torcaboques i li demana que es recordi de pregar per ella (1597):¹⁹¹

Ítem dex y llegue al venerable senyor Batista Ros, prevere, y rector de la iglésia parrochial de Nostra Senyora de Lavit, fillol meu, de una partida de una pessa de torcaboques que tinch dins les mies caixes, encarregant-li se recorde de pregar per la mia ànima en ses oracions¹ \y sacrificis.

Tot i que desconeixem el grau de parentiu, sabem que és parent de Bartomeu Ros, paraire de Sant Sadurní, fill cabaler d'Antoni Ros, de cal Ros de Sant Pere de Subirats.¹⁹² En tot cas, com a home de confiança de la família, actua com a tutor dels fills de Pau Martí, menor, de les Voltes, i de Magdalena Ros, muller d'aquell i filla de l'abans esmentat Bartomeu Ros. Comparteix tutoria juntament amb Pere Joan Martí, oncle maternal d'aquells menors (1614).¹⁹³

I l'eclesiàstic *Antoni Rosell* (1631) és rector de Sant Sadurní. En el seu testament (1631), institueix hereu Pau Rosell, pagès de Sant Pere de Subirats. Desconeixem el grau de parentiu entre ambdós. El testament es fa en poder de Francesc Esbert, rector de Sant Pere de Subirats, com consta en l'inventari dels béns de l'esmentat Antoni Rosell.¹⁹⁴

---

¹⁹¹ 10-11-1597, test. de Joana Mestre, viuda de Jaume Carbó, de Puigfedó (APSS, Testaments 1585-1663, f. 1r-3v). Joana Mestre està molt lligada a la família Ros, almenys afectivament. És padrina de varis bateigs, a més del de Batista Ros: de Joana (1587), filla de Pere Joan CARBÓ, pagès, hab. a la vila de St. Sadurní, i de Joana, muller d'aquell, en el qual el padrí és *Pau ROS, de la par. de St. Pere de Subirats* (APSS, Llibre de Baptismes 1567-1605, f. 83, 6); padrina de *Pau Macià (1588)*, fill de Bartomeu Ros, paraire, de la vila de St. Sadurní, i d'Elisabet, muller d'aquell, en el qual com a padrí també actua *Pau ROS, de la par. de St. Pere de Subirats* (APSS, Llibre de Baptismes 1567-1605, f. 87, 2); i padrina de *Jaume (1590)*, fill de Pere Mestre, pagès, "de dita par. de St. Sadurní", nebot d'aquella padrina, i de Jerònima, muller d'aquell, del qual bateig és padrí Bartomeu Ros, paraire, de St. Sadurní (APSS, Llibre de Baptismes 1567-1605, f. 98, 17).

¹⁹² Podria tractar-se d'un germà del paraire Bartomeu Ros, i un oncle, per tant, de Magdalena Ros, filla d'aquell paraire, de St. Sadurní.

¹⁹³ 7-8-1614, com a tutors, fan la declaració dels dels fills pupils de Pau Martí, menor, de les Voltes, de St. Sadurní (AHCVP, SA, capbreu 1614, f. 113r-115r).

¹⁹⁴ 23-4-1631, test. d'Antoni Rosell, rector de St. Sadurní, en poder de Francesc Esbert, rector de St. Pere de Subirats; esmentat dins l'inv. dels béns d'aquell, en data de 12-12-1631 (APSS, inventaris i encants, f. 1r-1v).

C. PARRÒQUIA DE SANT PAU D'ORDAL

De la parròquia de Sant Pau d'Ordal, hem trobat dos eclesiàstics rectors i un monjo del convent de la Santíssima Trinitat de Vilafranca del Penedès. Tots tres són fills de pagesos propietaris de mas, i un d'ells és rector de la mateixa parròquia de Sant Pau d'Ordal per espai d'uns seixanta anys.

Núm	ANY	NOM	LLOC D'ORIGEN	Càrrec	LLOC DE DESTÍ
1	1539,†1604	Guilera, Antoni	cal Guilera de la Plaça	rector	St. Pau d'Ordal
2	1661,†1702	Mata, Jaume	cal Mata de la Plaça	rector	Olesa de Bonesvalls
3	1680	Mata, Joaquim	cal Mata de la Plaça	monjo	la Trinitat, Vilafranca

Quadre 15. *Eclesiàstics nascuts a la pr. de St. Pau d'Ordal s-XVI-XVII.*

El sacerdot *Antoni Guilera* és fill cabaler de cal Guilera de la Plaça, de Sant Pau d'Ordal. Sabem que és germà de Joan Guilera,¹⁹⁵ i oncle de Macià Guilera Posas, hereu de la casa paterna.¹⁹⁶ És oncle d'Antoni Mata, del Racó.¹⁹⁷ El documentem per primera vegada com estudiant a Lavern el 1539.¹⁹⁸ És rector de Sant Pau d'Ordal, càrrec que ostenta almenys des del 1545¹⁹⁹ fins a la seva mort, el 1604, o sigui, per temps d'uns seixanta anys. Oficia l'enterrament el prevere Lluís Ros, ecònom de l'església de Sant Pau d'Ordal.²⁰⁰ Fa testament a

¹⁹⁵ Antoni Guilera és germà de Joan Guilera, dada que apareix en el test. de Bernat Cuyran, occità: "Ellegech marmasós y de aquest meu^b derer test. executós, lo venerable mossèn Anthoni Guilera, prevere, rector de Sanct Pau de Ordal, y Juhan Guilera, jhermà de dit rector"; 17-7-1580 (APSP, Test. I, f. 25r-25v, 21).

¹⁹⁶ Sabem que Macià Guilera Poses és nebot seu perquè el sacerdot l'institueix hereu: "a Macià Guilera Posas, nebot meu, hereu de la casa paternal, instituhint aquell a mi hereu universal". 15-2-1602, test. d'Antoni Guilera, rector de St. Pau d'Ordal (AHCVP, AM, P-XVI-236-1 (1599-1627), Testaments i SA).

¹⁹⁷ Potser és germà de Magdalena, mare d'Antoni Mata del Racó, de St. Pau d'Ordal.

¹⁹⁸ 27-8-1539, testimoni d'un debitori fermat a Lavern (APL, M-1536, f. 21r, 77).

¹⁹⁹ El 1545 ja és rector de St. Pau d'Ordal. Continua el llibre d'òbits el 1559 ja és rector de St. Pau d'Ordal, com podem llegir a l'inici del llibre d'òbits: "Llibre de òbits de la peròchia de Sanct Pau de Ordal continuat per mi, Antoni Guilera, prevere y rector de dit lloch, comensat en l'any 1559" (APSP, Òbits (1553-1698), 1559, f. 5).

²⁰⁰ 6-12-1604 (APSP, Òbits, I, f. 109v).

Vilafranca del Penedès, en poder del notari Antoni Mas, en el qual institueix hereu universal el seu nebot Macià Guilera Poses, hereu de la casa pairal. A instància d'aquell hereu, es pren inventari dels seus béns el 1604.²⁰¹

L'eclesiàstic *Jaume Mata* és fill de Ramon Mata i Rosell, de la Plaça, de Sant Pau d'Ordal, i d'Elisabet, muller d'aquell. És el tercer de nou germans. El seu pare, en el seu primer testament (1661), deixa 100 lliures als fills cabalers per col·locació de matrimoni, i que siguin mantinguts a casa seva fins a l'edat de 18 anys, i en cas que no es casessin, o fossin sacerdots, els dóna sols 25 lliures.²⁰² En el seu segon testament (1680), deixa 150 lliures als fills cabalers solters, que són Ramon i Francesc, per col·locació, i a Jaume, que ja és “doctor en arts”, vol que sigui calçat i vestit per l'hereu.²⁰³ Jaume Mata és rector de Sant Joan d'Olesa de Bonesvalls, on el documentem com a tal el 1702, en el seu testament fet a Sant Pau d'Ordal. En les seves últimes voluntats, expressa el seu desig que l'enterrin dins l'església de Sant Joan d'Olesa de Bonesvalls, davant l'altar de Sant Joan o davant la capella de Sant Antoni de Pàdua, i deixa les despeses de la seva sepultura, novena i capdany a coneguda dels seus marmessors. Deixa a Maria Mata, neboda seva i pubilla de cal Mata de la Plaça, muller de Jaume Lleó, de Sant Martí Sarroca, el personat de 150 ll. de preu i 7 ll. 10 s. de pensió que presta anualment Pau Fontanals, prevere, beneficiat de l'església parroquial de Santa Maria de Vilafranca del Penedès, i la institueix hereva universal dels seus béns (1702).²⁰⁴

El religiós *Joaquim Mata* és monjo del convent de la Santíssima Trinitat de Vilafranca del Penedès. Ramon Mata i Rosell, de la Plaça, de Sant Pau d'Ordal, pare de l'eclesiàstic Jaume Mata, l'esmenta en el seu segon testament

---

²⁰¹ 6-9-1604, inv. d'Antoni Guilera rector de St. Pau d'Ordal (AHCVP, FJR, P-XVI-197-1, SA).

²⁰² 22-5-1661, 1r test. de Ramon Mata, de la Plaça, St. Pau d'Ordal (APSP, Test II, f. 82r-85r, 67).

²⁰³ “Més a mon fill Jauma, Dr. en arts, dexo y llego que mos hareus lo agen de calsar y vestir”; 23-11-1680, 2n test. Ramon Mata i Rosell, la Plaça, St. P. d'Ordal (APSP, Test II, f. 105r-107r, 89).

²⁰⁴ 6-11-1702, test. de Jaume Mata, rector de St. Joan d'Olesa de Bonesvalls (APSP, Test. I, f. 197r-198v, 170).

(1680), la qual cosa ens fa pensar que és sortit de la mateixa casa. En aquell testament, li llega deu misses.²⁰⁵

D. PARRÒQUIA DE SANT SADURNÍ DE SUBIRATS

La major part dels eclesiàstics nascuts al terme de Subirats pertanyen a la parròquia de Sant Sadurní de Subirats. En total, n'hem comptabilitzat 18, incloent-hi els 3 sacerdots de la família Romeu, del mas dels Borrulls que, tot i pertànyer a Santa Creu de Creixà, del terme de Piera, està situat al límit amb la parròquia de Sant Sadurní i molt relacionat amb aquella parròquia i el terme de Subirats.

D'aquesta parròquia, destaca sobretot la família Mas del mas de la Riera, amb 5 sacerdots, localitzats entre els anys 1563 i 1659. Aquesta família es converteix en la que té més sacerdots del terme de Subirats, sempre atenent a la documentació consultada. A continuació, presentem els cabalers eclesiàstics de la família Mas del mas de la Riera:

El sacerdot *Benet Mas* (1563) és fill d'Antoni Mas de Sant Sadurní. El seu pare Antoni i el seu germà Montserrat, l'hereu, són els que construeixen el *mas de la Riera* en uns terrenys que posseeixen al lloc dit "los pastorals", a prop de la riera de Lavernó, dins la parròquia de Sant Sadurní. A partir d'aquell moment, se'ls coneix com els Mas del mas de la Riera. Benet Mas és "estudiant en arts" el 1563, documentat a Lavern com a testimoni. Més endavant, el 1571, consta que és prevere i fa de padrí del seu nebot, un nadó anomenat també Benet Mas, fill de Montserrat Mas, del mas de la Riera, i de Violant, muller d'aquell.²⁰⁶ També és padrí de Bartomeu Martí, fill de Pau Martí de l'Hostal, de Sant Sadurní (1584).²⁰⁷

---

²⁰⁵ "Ítem dexo y llego deu missas al pare Joachim Mata, religiós de la Trinitat, de charitat sis sous"; 23-11-1680, 2n test. de Ramon Mata i Rosell, pagès, de la Plaça, de St. Pau d'Ordal (APSP, Test II, f. 105r-107r, 89).

²⁰⁶ 16-2-1571, padrí "Benet Mas, pvre, natural de la par. de St. Sadorní" (APSS, Llibre de Baptismes (1567-1605), f. 20, 3).

²⁰⁷ Fou batejada per Benet Mas, pvre, rector de les Gunyoles (APSS, Baptismes (1567-1605), f. 72, 4, 3).

A partir de 1578, el documentem com a titular de la rectoria de Sant Salvador de les Gunyoles, on consta encara com a rector d'aquella localitat el 1604.

Un altre eclesiàstic, *Joan Mas*, autoritza les esposalles de Joan Mas, fill de Bartomeu Mas, de Sant Sadurní, i d'Antònia, muller d'aquell, amb Caterina Prats, de Sant Llorenç d'Hortons (1573).²⁰⁸ Per la coincidència dels cognoms, pot estar relacionat amb la família Mas del mas de la Riera, encara que desconeixem el possible grau de parentiu.

Dos anys després, el 1575, neix un altre *Joan Mas*, fill dels anteriorment esmentats Montserrat Mas de la Riera i de Violant, muller d'aquell, que es bateja també amb el nom de Joan Mas.²⁰⁹ Aquest és també nebot del sacerdot Benet Mas, anteriorment esmentat. Joan Mas té almenys vuit germans, dels quals quatre són noies: Eulàlia, Caterina, Joana i Quitèria; i quatre són nois: Pere Joan, que és l'hereu, Benet, que mor albat, un altre Benet, i Antoni. Aquest darrer, Antoni Mas, estudia per notari i exerceix com a tal a Vilafranca del Penedès entre els anys 1596 i 1627. Joan Mas fa estudis eclesiàstics el 1596;²¹⁰ i el 1598 ja actua com a sacerdot. El trobem fent de padrí en dos bateigs: en el de Joan Carbó, fill de Segismon Carbó, de la Torre;²¹¹ i en el de Sever Joan Mas, fill de Pere Joan Mas, del mas de la Riera, i de Maria, muller d'aquell.²¹² Aquest sacerdot fa testament a Sant Sadurní el 1601, en el qual manifesta la voluntat de ser enterrat dins l'església de Sant Sadurní, a la tomba on s'acostuma a enterrar els preveres que moren en aquella parròquia. Nomena marmessors el seu oncle, Joan Mas, de Sant Sadurní, i el seu germà, Pere Joan Mas, hereu del mas de la Riera, al qual darrer

---

²⁰⁸ 10-8-1573, esposalles de Joan Mas, fill de Bartomeu Mas i d'Antònia, de St. Sadurní, i Caterina PRATS, filla de Salvador Prats, de St. Llorenç d'Hortons, i d'Àngela, muller d'aquell. "Foren desposats per mossèn Juan Mas, pvre, de licència del rector de St. Llorens" (APSLH, Segon Quadern d'Esposalles (1573-1623), 1573, f. 1v).

²⁰⁹ 29-12-1575, bateig de Joan Mas, fill de Montserrat Mas i de Yolant, muller d'aquell (APSS, Llibre de Baptismes (1567-1605), f. 38, 1).

²¹⁰ 20-7-1596, fa de testimoni de la declaració de Joana Durana, viuda d'Antoni Duran, de les Comes, de St. Sadurní (AHCVP, capbreu rectoria de St. Sadurní (1595-1597), núm 332, f. 7r-8r).

²¹¹ 22-5-1598, "mossèn Juan Mas, clergue, de la par. de St. Sadurní", padrí de Joan Jacint, fill de Segismon Carbó, de la Torre, i de Joana (Llopart), muller d'aquell (APSS, Llibre de Baptismes (1567-1605), f. 140, 10).

²¹² 8-11-1598, "Joan Mas, clergue, natural de la par. de St. Sadurní", padrí de Sever Joan, fill de Joan Mas, de la Riera (APSS, Llibre de Baptismes (1567-1605), f. 141, 15).

institueix hereu dels seus béns. Signa com a testimoni d'aquell testament un altre capellà Pere Joan Martí, de l'Hostal.²¹³

Dos anys després, el 1575, neix un altre *Joan Mas*, fill dels anteriorment esmentats Montserrat Mas de la Riera i de Violant, muller d'aquell, que es bateja també amb el nom de Joan Mas.²¹⁴ Aquest és també nebot del sacerdot Benet Mas, anteriorment esmentat. Joan Mas té almenys vuit germans, dels quals quatre són noies: Eulàlia, Caterina, Joana i Quitèria; i quatre són nois: Pere Joan, que és l'hereu, Benet, que mor albat, un altre Benet, i Antoni. Aquest darrer, Antoni Mas, estudia per notari i exerceix com a tal a Vilafranca del Penedès entre els anys 1596 i 1627. Joan Mas fa estudis eclesiàstics el 1596;²¹⁵ i el 1598 ja actua com a sacerdot. El trobem fent de padrí en dos bateigs: en el de Joan Carbó, fill de Segismon Carbó, de la Torre;²¹⁶ i en el de Sever Joan Mas, fill de Pere Joan Mas, del mas de la Riera, i de Maria, muller d'aquell.²¹⁷ Aquest sacerdot fa testament a Sant Sadurní el 1601, en el qual manifesta la voluntat de ser enterrat dins l'església de Sant Sadurní, a la tomba on s'acostuma a enterrar els preveres que moren en aquella parròquia. Nomena marmessors el seu oncle, Joan Mas, de Sant Sadurní, i el seu germà, Pere Joan Mas, hereu del mas de la Riera, al qual darrer institueix hereu dels seus béns. Signa com a testimoni d'aquell testament un altre capellà Pere Joan Martí, de l'Hostal.²¹⁸

Un d'aquests dos eclesiàstics que responen al mateix nom de *Joan Mas* és rector de les Gunyoles (1611).²¹⁹ Desconeixem si és el Joan Mas que actua com a

---

²¹³ 7-9-1601, test. de Joan Mas, pvre (APSS, Testaments (1585-1663), f. 21r-22r).

²¹⁴ 29-12-1575, bateig de Joan Mas, fill de Montserrat Mas i de Yolant, muller d'aquell (APSS, Llibre de Baptismes (1567-1605), f. 38, 1).

²¹⁵ 20-7-1596, fa de testimoni de la declaració de Joana Durana, viuda d'Antoni Duran, de les Comes, de St. Sadurní (AHCVP, capbreu rectoria de St. Sadurní (1595-1597), núm 332, f. 7r-8r).

²¹⁶ 22-5-1598, "mossèn Juan Mas, clergue, de la par. de St. Sadurní", padrí de Joan Jacint, fill de Segismon Carbó, de la Torre, i de Joana (Llopart), muller d'aquell (APSS, Llibre de Baptismes (1567-1605), f. 140, 10).

²¹⁷ 8-11-1598, "Joan Mas, clergue, natural de la par. de St. Sadurní", padrí de Sever Joan, fill de Joan Mas, de la Riera (APSS, Llibre de Baptismes (1567-1605), f. 141, 15).

²¹⁸ 7-9-1601, test. de Joan Mas, pvre. (APSS, Testaments (1585-1663), f. 21r-22r).

²¹⁹ 7-1-1611, esposalles de Montserrat Ferrer, de St. Sadurní, i de Coloma Batlle, viuda de les Gunyoles. "Foren esposats per mossèn Juan Mas, rector de las Gunyoles" (APSS, esposalles (1567-1671), 1611, f. 19v, 1).

LES RELACIONS FAMILIARS

prevere el 1573, en les esposalles d'un altre Joan Mas de Sant Sadurní, ja comentat amb anterioritat; o l'altre Joan Mas, fill de Montserrat Mas, batejat el 1575 i testa el 1601. El fet que tots dos sacerdots s'anomenin igual dificulta la seva correcta identitat.²²⁰ Veiem com la rectoria de les Gunyoles, que ocupava l'eclesiàstic Benet Mas, torna a un altre de la mateixa família, de nom Joan Mas.

Núm	ANY	NOM	LLOC D'ORIGEN	Càrrec	LLOC DE DESTÍ
1	1563, 1604	MasBenet	mas de la Riera, St. Sadurní	rector	Les Gunyoles
2	1573	Mas, Joan	mas de la Riera, St. Sadurní	rector	Les Gunyoles?
3	1575	Mas, Joan	mas de la Riera, St. Sadurní	rector	Les Gunyoles?
4	1659	Mas, Pau	mas de la Riera, St. Sadurní		
5	1659	Mas, Joan	mas de la Riera, St. Sadurní	estudiant de capellà	
6	1574, 1607	Duran, Rafel	mas de les Comes, St. Sadurní	prevere	
7	1567	Carbó, Montserrat	mas de la Torre, St. Sadurní		St. Miquel de Montmell
8	† 1580	Romeu Miquel	mas dels Borrulls	beneficiat	Sta. Maria del Mar, Bcn
9	1566- 1607	Romeu, Jaume	mas dels Borrulls	rector	St. Sadurní de Sub.
10	1599	Romeu, Antoni	mas dels Borrulls	prevere	
11	1598- 1608 1614 1623	Martí, Pere Joan	cal Martí de l'Hostal, St. Sadurní	vicari rector beneficiat	St. Sadurní de Sub. Sitges Sta. M. de Vilafranca
12	1669, 1675	Ros, Rafel	vila de St. Sadurní	rector	Sta. Margarida Pdès
13	1621	Codorniu, Vicenç	mas d'Anoia, St. Sadurní	rector	St. Genís de Pacs
14	1621	Codorniu, Francesc	mas d'Anoia, St. Sadurní	rector	Sta. Margarida Pdès
15	1645, 1648	Mir, Antoni	molí de Vilarnau, St. Sadurní	diaca i beneficiat	St. M. del Pi, Bcn
16	1650	Creus, Miquel	St. Sadurní (fill de sastre)	ecònom	St. Sadurní
17	1657	Janer, Josep	St. Sadurní	rector	St. M. de Terrassola
18	1659	Salvà, Batista	St. Sadurní (fill de sastre)	monjo	Orde St. Domènec

Quadre 16. *Eclesiàstics nascuts a la pr. de St. Sadurní de Subirats, s-XVI-XVII.*

²²⁰ La prudència ens obliga a ser cauts a l'hora de fer especulacions sobre quin dels dos eclesiàstics és el rector de les Gunyoles. Haurem d'esperar obtenir noves dades.

El sacerdot *Pau Mas* pertany a la mateixa família del mas de la Riera. Per voluntat testamentària, el seu germà hereu, Jaume Mas de la Riera, li encarrega l'administració de l'heretat i li dóna facultat per dotar els fills d'aquell. Aquest sacerdot fa testament el 1659, en el qual manifesta també la voluntat de ser enterrat dins l'església de Sant Sadurní, al fossar dels capellans, si el poble ho vol. Nomena marmessors el rector de St. Sadurní i el de St. Pere de Lavern, i institueix hereu dels seus béns el seu nebot, *Joan Mas*, que està estudiant per ordenar-se capellà (1659).²²¹

Aquest darrer, *Joan Mas*, és el cinquè sacerdot que documentem de la família Mas del mas de la Riera. El seu oncle, el sacerdot Pau Mas, en instituir-lo hereu, diposita la seva confiança en ell perquè, seguida la mort d'aquell testador, aquest administri i distribueixi de forma equànime els béns d'aquell.²²² D'aquesta manera, ajudant el nebot estudiant, el capellà assegura que hi hagi un altre sacerdot a la família que, al seu torn, pugui ajudar a millorar els dots de les filles cabaleres d'aquell mas. I de la mateixa manera, els dots dels fills cabalers, o encaminar-ne algun vers l'estament eclesiàstic. Un cop ordenats sacerdots, aquests fills poden ocupar un personat, entrar com a vicaris en una parròquia, adquirir la titularitat d'una rectoria, fundar un benefici eclesiàstic o entrar en una comunitat de preveres beneficiaris.

Una altra de les famílies de pagesos propietaris importants és la família Romeu, del mas dels Borrulls, de la parròquia de Santa Creu de Creixà, situada a prop del lloc de Sant Sadurní de Subirats. Hem localitzats 3 cabalers eclesiàstics d'aquesta família.

El prevere *Miquel Romeu* és fill d'Antoni Romeu dels Borrulls i de Joana, muller d'aquell. Per part de pare, és germà de Joan Romeu, hereu d'aquell mas. Miquel Romeu és cunyat de Caterina Carbó de Puigfedó, muller d'aquell hereu, i

---

²²¹ 5-7-1659, test. de Pau Mas, pvre. (APSS, testaments solts, s-XVII): "Tots los altres enperò bents meus, si jo no afagesch alguna cosa als que ja tinch asenyallat serto cantitat, a mossèn Joan (Mas), mon nabot, estudiant (...) dit Joan ereu meu universal".

²²² 5-7-1659, test. de Pau Mas, pvre. (APSS, testaments solts, s-XVII): "Tots los altres enparò bents meus, si ja no afagesch alguna cosa als que ja tinch asenyallat serto cantitat, a mossèn Joan Mas, estudiant, vivint, si no als altres, als de més adat, de grau en grau, sia qui sia, universal, aguts o per aber, etc., i dit Joan, ereu meu universal, pugua fer las porcions del que desús trobarà escrit, tot meu comprat de mos dinés".

oncle patern de Jaume Romeu i Carbó, cabaler eclesiàstic d'aquell mateix mas. Miquel Romeu ostenta el benefici de Sant Julià, fundat a la capella de nostra Senyora de la Neu, a Santa Maria del Mar, de Barcelona (1578). En temps del seu òbit (1580), habita a la rectoria de Sant Sadurní, a causa d'una enfermetat, "en companyia del venerable mossèn Jaume Romeu, nabot paternal seu, rector de dita rectoria". Fa testament a Vilafranca del Penedès, en poder del notari Pere Garau (1578), i nomena marmessor i hereu el seu nebot Jaume Romeu, rector de Sant Sadurní. Entre les seves pertinences, consta que té una casa al carrer de la Palla, a la ciutat de Barcelona, a prop de Santa Maria del Mar.²²³ Mor a la rectoria de Sant Sadurní el 1580. A les misses de sepultura i cos present hi assisteixen dotze sacerdots, i quinze a la de novena i capdany.²²⁴

L'eclesiàstic *Jaume Romeu i Carbó*, nebot de l'anteriorment esmentat Miquel Romeu, és cosí germà del també eclesiàstic Macià Carbó Alamany, de Puigfedó, de la parròquia de Sant Pere de Lavern.²²⁵ Jaume Romeu ocupa la rectoria de Sant Sadurní de Subirats per espai de 42 anys, entre 1566 i 1607.²²⁶ En temps de Jaume Romeu, es construeixen diferents cases en terres alodials de l'església, la qual cosa proporciona rendes a la rectoria, i al rector que en té la titularitat. Jaume Romeu també fa inversions comprant censals i violaris. Com exemple, citem el cas del seu germà, Antoni Romeu, hereu del mas dels Borrulls, quan, per pagar el dot d'una filla, Elisabet Romeu, casada amb Francesc Martí i Ferrer, hereu del mas de la Torre, de Lavern, dot que puja a 20 lliures, ven al seu germà rector un violari de preu 150 lliures i de pensió 15 lliures anuals, a for de 7000 sous per 1000 sous, durant la vida d'Antoni Romeu, venedor, de Jaume Romeu, comprador, i de Joan Romeu, fill i hereu d'aquell (1591).²²⁷

---

²²³ 30-8-1578, test. de Miquel Romeu, pvre. (AHCVP, PG, protocols notarians, testaments 1573-1584, 774, B-12).

²²⁴ 8-9-1580, òbit de Miquel Romeu, pvre. (APSS, Òbits 1566-1656, f. 80, 7).

²²⁵ La cabalera Caterina Carbó, filla de Macià Carbó (II) de Puigfedó, està casada amb Joan Romeu, del mas dels Borrulls. Tots dos són oncles de Jaume Romeu i Carbó.

²²⁶ Jaume Romeu i Carbó comença els llibres sacramentals de la pr. de St. Sadurní. El documentem com a rector d'aquesta pr. des del 1566, en què comença el llibre d'Òbits (1566-1656) i hi mor el 8-7-1607 (APSS, òbits 1566-1656, f. 229-230, 13; foto 257, 261).

²²⁷ 9-3-1591, CCMM d'Elisabet Romeu, dels Borrulls, i Francesc Martí i Ferrer, de la Torre, violari (AHCVP, PGu, P-XVI, 1590-1591, núm 23, f. 48r-49v).

El prevere *Antoni Romeu* és fill d'Antoni Romeu i Carbó i d'Elisabet, muller d'aquell. El seu oncle sacerdot, l'anteriorment esmentat Jaume Romeu i Carbó, rector de Sant Sadurní, li deixa en testament la seva arquimesa dels llibres i els seus propis llibres, a excepció dels sacramentals, notariais i demés documents de l'arxiu de la rectoria (1595).²²⁸ Probablement, en aquella data, 1595, Antoni Romeu no és ordenat sacerdot encara, ja que en el testament del seu oncle no es fa constar que ho sigui. Quatre anys després, el 1599, ja consta que és sacerdot.²²⁹ Més endavant, el 1609, trobem que assisteix a l'ofici de sepultura de Badia Condau, prevere, vicari de la parròquia de Sant Sadurní. Desconeixem quin va ser el destí de mossèn Antoni Romeu, és a dir, si va ser vicari, si va obtenir una rectoria o un benefici en alguna església.

La família Codorniu, del mas d'Anoia, té almenys dos cabalers eclesiàstics: els germans Vicenç Codorniu i Gras i Francesc Codorniu i Gras.

El sacerdot *Vicenç Codorniu i Gras* és fill de Joan Codorniu, major, del mas d'Anoia, i d'Eulàlia Gras, de Pierola, muller d'aquell. És el quart de dotze germans, dels quals l'hereu és Joan Codorniu, menor. Obté la titularitat de la rectoria de Sant Genís de Pacs (1621),²³⁰ i després és beneficiat a l'església de Santa Maria de Vilafranca del Penedès (1622).²³¹ Actua com un home de confiança del seu pare i del seu germà hereu. Fa de marmessor dels testaments d'aquells i tutor dels fills del seu germà hereu (1621).

---

²²⁸ El llegat que li fa el seu oncle, el rector de St. Sadurní, Jaume Romeu, comprèn: “la archimesa dels llibres y tots los llibres que tinch y tindré lo die de mon òbit, axí de stampa com de mà, acceptats llibres de comptes, manuals y altres scriptures que tocan a la església parrochial i als bassins y acaptes d'ella o a altra qualsevol persona tercera”. 22-9-1595, 2n test. de Jaume Romeu i Carbó, pvre., rector de St. Sadurní (AHCVP, PG, Testaments (1593-1601), P-XVI-171-3).

²²⁹ 6-9-1599, test. de Jerònima Rigual, muller de Joan Rigual, pagès, hab. a la quadra de Monistrol d'Anoia, de la pr. de St. Sadurní. Testimonis: Pere Joan Martí, pvre.; i Antoni Romeu, pvre., tots del bisbat de Barcelona. (APSS, Testaments 1585-1663, f. 11r-12r).

²³⁰ 1621, test. de Joan Codorniu, major, del mas d'Anoia, de la pr. de St. Sadurní (APSS, testaments 1585-1663, f. 96r-96v). 1621, test. de Joan Codorniu, menor, del mas d'Anoia, St. Sadurní (APSS, testaments 1585-1663, f. 100r-101r).

²³¹ 22-7-1622, test. de Jerònima Surià i Jofre, viuda de Joan Codorniu, menor, del mas d'Anoia, St. Sadurní, cunyada de Vicenç Codorniu, pvre. (APSS, testaments 1585-1663, f. 100r-101r). El trobem com a beneficiat a Sta. Maria de Vilafranca també el 1625 (APL, baptismes 1582-1735, f. 251r, 267).

Pel testament de Vicenç Codorniu i Gras (1641), sabem que té un germà eclesiàstic, *Francesc Codorniu i Gras*, rector de Sta. Margarida del Penedès, a qui li llega un personat (1641).²³² Com explicarem més endavant, el capital d'aquest personat li proporciona una renda de 7 lliures i 10 sous anuals.

Una altra família de pagesos propietaris, la família Mir de Vilarnau, dóna a l'església almenys un cabaler. Es tracta d'*Antoni Mir*. El seu pare, Bartomeu Mir i Ferrer, és cosí germà i hereu de Llorenç Montserrat Mir, del molí de Vilarnau, i procurador d'Elisabet d'Argençola. El cabaler sacerdot és diaca i beneficiat a l'església de Santa Maria del Pi, de Barcelona (1645). Home de confiança de la família, fa de marmessor del testament del seu germà Bartomeu Mir de Vilarnau (1648). El trobem també com a de testimoni de les esposalles de Jaume Escuder i Vadell, cabaler de Rocabert, de Sant Pere de Lavern, i Caterina Cadasus, filla de Pere Cadasus i de Beneta Tarrats, muller d'aquell, propietaris de can Catasus, mas situat a prop del mas i molí de Vilarnau, propietat de la família Mir (1645).²³³

Relacionat amb la família Mir de Vilarnau, trobem el sacerdot *Josep Janer*, rector de Sant Marçal de Terrassola. És familiar de Francesca Mir, viuda de Miquel Mir de la casa de Dalt, de Sant Sadurní.

El sacerdot *Montserrat Carbó* és un fill cabaler de Bernat Carbó, de la Torre, de la parròquia de Sant Sadurní, i d'Eulàlia, muller d'aquell. Es tracta d'una família de pagesos propietaris de mas vinguda a menys. L'hereu del mas, Joan Carbó major, el seu fill, Segismon Carbó, germà i nebot del sacerdot, i els germans de l'hereu del mas, entre els quals consta el mateix sacerdot, venen el mas de la Torra a Pau Martí major de l'Hostal (1585, 1591).²³⁴ Montserrat Carbó és rector de Sant Miquel de Montmell, on el documentem entre 1567-1585.

---

²³² 18-3-1641, test. de Vicenç Codorniu, pvre. (AHCVP, JoX, P-XVII-149-2).

²³³ "Antoni Mir, pvre., diaca i beneficiat del Pi en Barcelona", fa de testimoni, juntament amb Jaume Gomar, pvre., vicari de Sta. Maria de Lavit, i Josep Biosaca, pvre., rector de Lavern, de les esposalles i matrimoni de Caterina Cadasus (Catasus) i Jaume Escuder i Vadell, 31-5-1645 (APSS, esposalles (1567-1671), 1645, f. 40v, 3). Desconeixem el nom dels pares d'Antoni Mir.

²³⁴ El venen Joan Carbó, de la Torra, i Paula Mascaró, muller d'aquell; Segismon Carbó, fill i hereu d'aquells, i Joana, muller de dit Segismon; Jaume Carbó, Pau Carbó i Joan Carbó, pagesos, fills de dit Joan Carbó i de Paula Mascaró, muller d'aquell; Montserrat Carbó, pvre., rector de l'església del Monmell, i Antoni Carbó, pagès, germans de dit Joan Carbó. Veg. (AHCVP, PGu, vigesimumprimum protocollum seu manuale, 918. P-XVI-157.1, f. 28r-30r).

Aquell mateix any 1585, mor a Sant Sadurní, a casa d'en Mas del mas de la Riera, on s'hi estava a causa de la seva malaltia. En l'òbit d'aquell, consta que fa testament aquell mateix any a la rectoria de Sant Sadurní, però no l'hem pogut localitzar, i l'enterren l'endemà. Els seus marmessors paguen 26 sous “per un camís ja usat”. Assistiren quatre preveres a la sepultura i quatre a la missa de cos present.²³⁵

En relació a la família Martí de l'Hostal, aquesta compta també amb almenys un fill eclesiàstic, *Pere Joan Martí*, nascut el 1577. És fill de Pau Martí, major, de Sant Sadurní, i d'Àngela, muller d'aquell. El seu pare, amb la compra de la casa de l'Hostal de Sant Sadurní, a la família Batlle de Masquefa, i el mas de la Torra a la família Carbó del mas de la Torra, es converteix en un dels propietaris més importants de Sant Sadurní. És pare d'almenys 11 fills, entre els quals destaquem Bartomeu Martí, que és doctor en Medicina; Pau Martí, menor, que compra la casa de les Voltes a la família Sapila; Anna Jerònima, que es casa amb Pere Mestre de la Plaça, una altra de les famílies influents d'aquella localitat; i Pere Joan Martí, que s'ordena sacerdot. Aquest neix el 1577, i, a l'edat de 18 o 19 anys, el documentem com a “estudiant” de capellà a Sant Sadurní (1595, 1596).²³⁶ Consta que és “clergue” a partir de 1598.

Com a home de confiança, el sacerdot Pere Joan Martí fa de testimoni i marmessor en varis testaments a Sant Sadurní.²³⁷ Entre el 1601 i 1608 signa com a vicari d'aquella parròquia. Uns anys després, el 1614, consta com a rector a Sitges. I més tard, és beneficiat a l'església de Santa Maria de Vilafranca del

---

²³⁵ 1585, òbit de Montserrat Carbó, pvre. (APSS, Òbits 1566-1656, f. 106, 5).

²³⁶ 8-5-1595, participa en les misses de novena i capdany de Joan Mas, àlies lo pubill, pagès de St. Sadurní: “per lo estudiant Martí 1 s”. (APSS, Òbits 1566-1656, f. 157, 3). També consta com estudiant el 20-7-1596, fent de testimoni de la declaració de Joana Durana, viuda d'Antoni Duran, de les Comes (AHCVP, capbreu de la rectoria de St. Sadurní (1595-1597), núm 332, f. 7r-8r).

²³⁷ 14-8-1598, testimoni del test. de Magdalena Mateu, en primeres núpcies muller de [Toni?] Golart; en segones núpcies muller d'Arnau Mateu, treballador, hab. a la vila de St. Sadurní (APSS, Testaments 1585-1663, f. 49v-50v); 6-9-1599, testimoni del test. de Jerònima Rigual, muller de Joan Rigual, pagès, hab. a la quadra de Monistrol d'Anoia (APSS, Testaments 1585-1663, f. 11r-12r); 7-9-1601, testimoni del test. de Joan Mas, clergue, fill de Montserrat Mas, quòndam, pagès, de la pr. de St. Sadurní, terme de Subirats, i de Violant, muller d'aquell (APSS, Testaments 1585-1663, f. 21r-22r); 13-1-1608, marmessor del test. de Pere Sabater, pastor, del r. de F., hab. a la pr. de St. Sadurní (APSS, Testaments 1585-1663, f. 56r-56v).

Penedès, on el documentem a partir de 1623.²³⁸ Ostenta aquest benefici durant més de 20 anys.²³⁹ Com a home de confiança de la família, actua com a tutor dels seus nebots, fills del seu germà Pau Martí, menor, de les Voltes, juntament amb Batista Ros, rector de Lavit, oncle maternal d'aquells (1614).²⁴⁰

Pel que fa a la família Duran del mas de les Comes, de Sant Sadurní, trobem l'eclesiàstic *Rafel Duran i Masana*. És fill d'Antoni Duran (II), menor, del mas de les Comes, i de Magdalena Masana, de la Casa Vella de Sant Pau d'Ordal, muller d'aquell. Neix el 1574, a Sant Sadurní. Consta que és estudiant de capellà el 1596, en el bateig d'un nadó del qual és padrí.²⁴¹ Com a home de confiança de la família, fa de marmessor del testament de la seva mare, i aquesta l'institueix hereu universal dels seus béns (1607).²⁴² No tenim constància d'on va ser destinat com a sacerdot.

Relacionat amb la família Ferrer del Mas, trobem el prevere *Lluís Duran* (1576), beneficiat a Santa Maria de Martorell, el qual fa les amonestacions i esposalles de Magdalena Ferrer, filla de Jaume Ferrer I i d'Eulàlia, muller d'aquell, i Antic Duran, habitants al mateix mas.²⁴³ De Sant Pere de Subirats, de la família Rosell, surt un sacerdot, *Antoni Rosell* (1631), que ocupa la rectoria de Sant Sadurní. I a la parròquia de Sant Pau d'Ordal, constatem Antoni Guilera, de cal Guilera de la Plaça, que ostenta la rectoria d'aquella mateixa localitat.

---

²³⁸ 9-9-1623, Pere Joan Martí, ell i el seu germà, Bartomeu Martí, dr. en Medicina, fan de testimoni de les esposalles de Pau Llopart, (del mas Osset?), de Gelida, i Margarida Codorniu, del mas d'Anoia (APSS, esposalles, llibre I (1567-1671), 1623, f. 25v-26r, 3).

²³⁹ 3-10-1643, consta com a tal autoritzant les esposalles de Bartomeu Mir menor, de St. Sadurní, i Magdalena Martí, de St. Sadurní: "en la casa de Montserrat de Vilafranca de Panadès per lo reverent mossèn Pere Joan Martí, pvre. y beneficiat de Vilafranca"(APSS, esposalles (1567-1671), 1643, f. 76v, 4).

²⁴⁰ 7-8-1614, com a tutors, fan la declaració dels dels fills pupils de Pau Martí, menor, de les Voltes, de St. Sadurní (AHCVP, SA, capbreu 1614, f. 113r-115r).

²⁴¹ 24-6-1596, baptisme de Rafel Joan, fill de Bertran Casanovas, pagès, hab. a St. Sadurní (APSS, Llibre de Baptismes 1567-1605, f. 127, 9).

²⁴² 21-11-1607, test. de Magdalena Masana, cabalera de la Casa Vella, de St. Pau d'Ordal, viuda d'Antoni Duran, pagès, de les Comes, de la pr. de St. Sadurní (APSP, Testaments I, f. 81r-81v, 70).

²⁴³ Dit pvre., Lluís Duran, no és nascut a St. Sadurní, però és parent de la família d'Antic Duran, marit de Magdalena Ferrer, del Mas, conegut també com el mas Garriga o Garrigues (APSS, esposalles (1567-1671), 1576, f. 4r, 2).

En relació a les famílies menestrals de Sant Sadurní, hem localitzat sacerdots en tres famílies: la família Creus i la família Salvà, sastres; i la família Ros, fuster.

En una d'aquestes famílies, la família Ros, trobem l'eclesiàstic *Rafel Ros* (1669). Pot ser un fill cabaler sortit de cal Ros, una important família de pagesos propietaris de mas de Sant Pere de Subirats. Té almenys quatre germans: Antoni, fuster de Sant Sadurní; Josep; Caterina Carbó; i Mariàngela Albornar. L'eclesiàstic és rector de Santa Margarida del Penedès. Com a home de confiança de la família, és un dels tutors dels fills pupils del seu germà Antoni Ros, fuster de Sant Sadurní, i marmessor del testament d'aquell.²⁴⁴ Ha d'administrar el patrimoni familiar del seu germà fuster, a fi de dotar les seves nebodes. També ajuda a dotar les seves dues germanes, Caterina Carbó i Mariàngela Albornar, com veiem en el testament d'aquell fet el 1675 a Vilafranca del Penedès.²⁴⁵

Pel que fa a la família Creus, sastres de Sant Sadurní, trobem el prevere *Miquel Creus*. El documentem a Sant Sadurní, com econòmic i regent de la cura d'ànimes d'aquella parròquia seguida la mort d'Antoni Folquet, rector de Sant Sadurní. Pren inventari dels béns d'aquell rector a instància d'Eulàlia Semproni, hereva universal d'aquell (1650).²⁴⁶

I a la família Salvà trobem l'eclesiàstic Batista Salvà. És fill de Joan Salvà i Ferrer, sastre de Sant Sadurní, i de Paula, primera muller d'aquell. L'eclesiàstic té almenys quatre germans: Jaume, l'hereu; Joan, pagès, casat i afillat; Miquel, solter, fuster de Sant Sadurní; i Antoni. Pertany a la quarta generació d'una família de sastres d'ascendència occitana instal·lada a la vila de Sant Sadurní, documentats des del 1583. Ell és frare de l'orde de Sant Domènec. Com a home de confiança de la família, el dominic Batista Salvà és marmessor dels dos testaments del seu pare i un dels encarregats de l'inventari d'aquell (1659).

---

²⁴⁴ 7-1-1669, inv. dels béns d'Antoni Ros, fuster, hab. a St. Sadurní (APSS, SA i encants, f. 1r-4v).

²⁴⁵ 16-7-1675, test. de Rafel Ros, pvre., rector de Sta. Margarida del Pdès. (AHCVP, JMF, testaments, P-XVII-265-3, f. 25r-25v).

²⁴⁶ 4-11-1650, inv. d'Antoni Folquet, rector de St. Sadurní: "Michael Creus, presbiter et aconumus ac regens cura animorum ecclesie parochialis Sancti Saturnini de Subirats". Com a testimoni consta Rafel Creus, de St. Sadurní. (APSS, inventaris i encants, f. 1r-2v).

V.1.3.4. PERSONATS I BENEFICIS ECLESIASTICS

El cabaler que vol estudiar per capellà pot entrar a l'Església de dues maneres: a) per mitjà de *personats*; o b) per mitjà de *beneficis eclesiàstics* de patronat familiar, el patró dels quals és l'hereu de la família d'on és sortit el capellà.

A partir del Concili de Trento, per ordenar-se capellà o accedir a un ordre religiós, s'havia de prendre possessió d'un benefici que garantís la subsistència de l'aspirant. Són els beneficis eclesiàstics, també anomenats beneficis de patronat familiar, fundats i dotats per un particular o una corporació laica o eclesiàstica.²⁴⁷

Un benefici eclesiàstic és un ens jurídic erigit per l'autoritat eclesiàstica a títol vitalici i comporta un ofici espiritual. És el càrrec dins el clero secular que atorga a qui l'exceleix -el beneficiari o beneficiat- el dret de gaudir d'una renda. D'aquí el nom de benefici. Aquesta renda pot provenir de béns immobles derivats de propietats territorials, impostos religiosos com delmes i primícies, censals, drets per l'administració de sagraments, oficiar misses, etc.

El material notarial que hem consultat, com ara els testaments d'alguns preveres del terme de Subirats i les fundacions d'algunes prerrogatives eclesiàstiques, així com la utilització de les genealogies familiars que hem reconstruït, ens permeten aproximar-nos als mecanismes d'aquests dos sistemes i a una part dels sacerdots que en gaudiren.

---

²⁴⁷ Aquest tipus de fundacions ja existeixen a l'Edat Medieval. La fi dels beneficis eclesiàstics coincideix amb la desamortització. La fraseologia popular recull l'expressió "sense ofici ni benefici" per referir-se a la persona que no té mitjans de vida.

A. PERSONATS

El personat és un privilegi o prerrogativa eclesiàstica sense jurisdicció ni ofici. El nom fa referència a la persona que té aquesta prerrogativa. La família instituïa o fundava un personat a nom del cabaler eclesiàstic, és a dir, feia una inversió amb un cert capital i els interessos o renda que generava aquell capital era pel cabaler eclesiàstic. Al llarg de la seva vida, el sacerdot podia reunir varis personats a nom seu, a base de permutes. Podia permutar el seu càrrec eclesiàstic, com ara el de rector, per personats d'altres capellans. El personat es podia estingir a partir del segon obtentor. El capellà podia extingir el personat i destinar aquell capital a fundar un benefici eclesiàstic o una causa pia. D'aquesta manera, el capital inicial que havia sortit de la família revertia en la mateixa família en forma d'ajut per millorar els dots de les filles cabaleres i finançant els estudis d'un cabaler que vulgués estudiar per capellà.²⁴⁸

El prevere *Felip Caldes*, fill d'un argenter de la ciutat de Girona, obté la rectoria de St. Sadurní de Subirats amb una permuta, a causa de la qual deixa la ciutat de Barcelona per instal·lar-se a St. Sadurní. En el seu testament, reconeix al seu germà Antoni Caldes, també prevere, que li deu "60 ll, les quals me dexà dos mesos antes de fer la permuta de la rectoria, tant per los gastos de la permuta com també per comprar mobles y mudar-me de Barcelona a St. Sadurní" (1640).²⁴⁹ Localitzem aquest sacerdot com a rector de Sant Sadurní els anys 1639 i 1640, any aquest darrer del seu testament.²⁵⁰ Aquest eclesiàstic té en propietat un personat fundat a l'església de Sta. Maria del Mar, de la ciutat de Barcelona, sota

---

²⁴⁸ Veg. FERRER i ALÒS, Ll. (2007): *Hereus, pubilles i cabalers. El sistema d'hereu a Catalunya*. Barcelona: Edit. Afers.

²⁴⁹ 16-4-1640, test. de Felip Caldes, rector de St. Sadurní de Subirats (AHCVP, JoC, P-XVII-133-2).

²⁵⁰ Aquests anys corresponen: a) 29-8-1639, esposalles de Jaume Capellades, corder d'Esparreguera, viudo, amb Elisabet Pastallera, viuda de Joan Pastaller, pagès de St. Sadurní, amb el consentiment de Felip Caldes, pvre., rector; i b) 16-4-1640, test. de Felip Caldes (AHCVP, JoC, P-XVII-133-2). No disposem de l'òbit de dit Felip Caldes, no es guarden els òbits dels anys 1638, 1639, 1640, 1641 i 1642. En tot cas, moriria abans de 1643. Documentem l'òbit del seu germà Antoni Caldes, rector de St. Sadurní, l'11-1-1643 (APSS, Òbits (1566-1656), 1643, f. 351, 1), i és el primer òbit que es té d'aquell any 1643.

la invocació de St. Pau i St. Felip Neri. El capital o preu d'aquest personat està garantit amb una hipoteca en forma de censal mort sobre la casa que en aquell moment posseeix Pere Molas, adroguer de la ciutat de Barcelona, situada "en lo Born".²⁵¹ La renda o pensió anual d'aquell personat és de 40 lliures. Al final de la seva vida, Felip Caldes lliga el personat al seu germà Antoni, també prevere, amb la condició que, després de la mort d'aquest segon obtentor, aquest estigui obligat a extingir aquell personat i destinar el seu capital a la fundació d'obres o causes pies, en virtut d'una clàusula continguda en l'acte de creació d'aquell: ²⁵²

Ítem per quant tinch facultat ab la fundatió de personat obtinch en Sta. Maria de la Mar, sots invocatió de St. Pau y St. Phelip Neri, de disposar en obras pias a mi ben vistas (...), deix y llech al dr. Anthoni Caldes, mon jermà, per a què aquell distribuescha ab obras pies y sufragis a ell ben vistos, conforme [f. 1v] està ab la institutió, ab tal emperò també que, après obte seu, estiga obligat lo dit dr. Caldes en disposar-ne ab obras o causes pies a ses lliberes voluntats.

El sacerdot *Antoni Caldes* és marmessor i hereu universal del seu germà Felip Caldes. I seguida la mort d'aquell, el succeeix com a rector de la mateixa parròquia de St. Sadurní de Subirats, on consta que mor l'11-1-1643.²⁵³ No sabem quin va ser el destí d'aquell personat. Tant pot ser que s'hagués dedicat a la fundació de Causes Pies, com era la voluntat del primer obtentor, o a altres fundacions religioses.

L'eclesiàstic *Vicenç Codorniu*, cabaler del mas d'Anoia, de la parròquia de St. Sadurní de Subirats, està beneficiat a l'església major de Vilafranca del Penedès i lliga en testament al seu germà Francesc Codorniu, rector de Santa

---

²⁵¹ Creació de censal mort en poder de Miquel Mora, notari de Barcelona, sense especificar la data; consta dins el test. de Felip Caldes, rector de St. Sadurní de Subirats, a 16-4-1640 (AHCVP, JoC, P-XVII-133-2).

²⁵² "Ítem per quant tinch facultat ab la fundatió de personat obtinch en Sta. Maria de la Mar (...) de disposar en obras pias a mi ben vistas (...)" ; 16-4-1640, test. de Felip Caldes, rector de St. Sadurní de Subirats (AHCVP, JoC, P-XVII-133-2).

²⁵³ En el seu òbit, només hi consta: "A 11 de janer 1643 òbit del quòndam dr. Antoni Caldas, pvre." (APSS, Òbits (1566-1656), 1643, f. 351, 1). Per la seva part, desconeixem quan mor el seu germà Felip Caldes; tant pot ser el mateix any del seu test., el 1640, o després, però no disposem de cap partida d'òbit entre els anys 1638 i 1642, ambdós inclosius. El primer òbit de l'any 1643 és el del seu germà, Antoni Caldes.

Margarida del Penedès, un personat (1641).²⁵⁴ En el testament, fa constar que aquest personat va ser fundat per Joan Urgell, prevere, de Vilafranca del Penedès, que aquell el va donar a l'abans esmentat Vicenç Codorniu, i que “en virtut de la facultat per dit dr. Urgell a mi donada”, ell el traspassa al seu germà eclesiàstic Francesc Codorniu.²⁵⁵ Recordem que el capital d'aquest personat li proporciona una renda de 7 lliures i 10 sous anuals.

Per la seva part, Pere Joan Escuder de Rocavert, de la parròquia de Sant Pere de Lavern, lloga 400 lliures al seu fill i hereu, Pau Escuder i Fontanals, perquè fundi un personat a nom de *Vicenç Escuder i Fontanals*, fill i germà respectivament, a fi que aquell es pugui ordenar sacerdot. El pare assegura aquell capital sobre la seva heretat de Rocavert (1684): ²⁵⁶

Yo fiu aquell personat o patrimoni sobre de la mia heretat y béns per a poder-se ordenar lo dit reverent Viçens ESCUDER, prevere, (...) com apar en la cúria del vicariat eclesiàstic del reverent sr. bisbe de Barcelona, ab la forma y condició per lo il. y rev sr. fray don Alonso de Sotomajor, aleshores archebisbe de Barcelona.

La preocupació de Pere Joan Escuder és assegurar un bon futur pel seu fill Vicenç Escuder a fi que aquest pugui viure bé i evitar així la seva degradació social. Es pretén que aquest personat no sigui una càrrega per l'hereu del mas i que pugui ser d'utilitat per obtenir “en la major brevetat” un benefici pel cabaler eclesiàstic, de manera que li proporcionï estabilitat econòmica i prestigi social, potser a la mateixa església parroquial de Sta. Maria de Vilafranca del Penedès.

[...] y puga lo dit reverent Viçens Escuder, fill meu, pasar sa vida y lo dit hereu meu avall scrit descarregat de la càrrega de aver de pagar dita pensió, encarregant tant quant encaridament puch al dit hereu meu avall scrit la diligència en mirar si se trobarà algun benefici de residència a son die en la iglésia parrochial de Vilafrancha de Panadès o en altra qualsevol iglésia” en la major brevetat li sie posible.

---

²⁵⁴ 18-3-1641, test. de Vicenç Codorniu, pvre. (AHCVP, JX, P-XVII-149-2).

²⁵⁵ Acte en poder de Lluís Argenter, not. de Vilafranca del Pdès., s/d (no localitzat); esmentat dins 8-3-1641, test. de Vicenç Codorniu, pvre. (AHCVP, JX, P-XVII-149-2). Lluís Argenter, notari, actua entre 1597 i 1637.

²⁵⁶ 24-2-1684, 3r test. de Pere Joan Escuder de Rocavert, de St. Pere de Lavern (AHCVP, FM, P-XVII-199-3, f. 224r-229r).

Vicenç Escuder obtindrà la titularitat de la rectoria de l'Arboç, on morirà el 23-2-1697.²⁵⁷

Pere Joan Escuder de Rocavert també deixa a Tomàs Pau Escuder i Romagosa, fill únic del segon matrimoni d'aquell amb Elisabet Romagosa, de la quadra de Jafre, un dot o aixovar de 200 lliures “en temps de núptias y col.locació de son matrimoni, y si volgués ser capellà de cantar missa”. Estableix que si Tomàs Pau Escuder serà capellà, pugui testar només de 25 lliures d'aquell llegat, i que la resta torni a l'hereu d'aquell testador. Vol també que sigui mantingut en tot el necessari fins als 20 anys d'edat. Tomàs Pau, com a fill únic d'Elisabet Romagosa, té dret a una quarta part dels fruits anuals de l'heretat del seu avi, Montserrat Romagosa, de Jafra, que mor intestat. Però el noi no segueix el camí del sacerdoci. Es casarà amb Maria Valls, de la Pallissa, de Castelldefels (1706), i anirà a viure al lloc d'Anoia, on el localitzem el 1743.

Per la seva part, *Climent Brugaroles*, rector de Sant Pere de Subirats, també fa un important llegat a l'hereu de la casa d'on és originari, el seu nebot Valentí Brugaroles; li llega totes les pensions del personat que es creà per poder-se ordenar sacerdot, així com qualsevol préstec que aquell testador li hagués fet, i, per casar la seva filla Maria, li deixa allò que l'hereu de la casa de la Foradada deu a l'esmentat testador. A un altre nebot, Climent Brugarolas, li llega 200 lliures, dues caixes, un llit amb l'ornament, els seus llibres i els seus drets sobre la casa dels seus pares. Estableix, però, la condició que si s'ordena capellà que aquells drets pervinguin a un dels fills de Valentí Brugarolas, l'hereu de la casa principal.²⁵⁸

---

²⁵⁷ 6-3-1697, inv. dels béns de Vicenç Escuder, rector de l'Arboç (AHCVP, JS, P-XVII-289-2); 8-3-1697, encant dels béns de Vicenç Escuder, rector de l'Arboç (AHCVP, JS, P-XVII-289-2).

²⁵⁸ 4-4-1668, test. de Climent Brugaroles, rector de St. Pere de Subirats (APSP, Testaments, I, f. 183r-183v, 156).

B. BENEFICIS ECLESIASTICS

D'acord amb la documentació consultada, hem trobat eclesiàstics fills de pagesos propietaris del terme de Subirats, com també de famílies acomodades de la vila de Sant Sadurní que tenen un benefici eclesiàstic en propietat. Es tracta de les següents famílies: Mestre del Gorner, Carbó de Puigfedó, Romeu dels Borrulls, Codorniu del mas d'Anoia, Mir de Vilarnau i Martí de l'Hostal .

El prevere Francesc Mestre, menor, probablement del Gorner, és també beneficiat a l'església major de Santa Maria de Vilafranca del Penedès (1562).²⁵⁹ Creiem que pot tractar-se d'un fill cabaler de la família Mestre del Gorner, però desconexem el seu vincle de parentiu.

Macià Carbó III, de Puigfedó, pare de Macià Carbó i Alamany, crea el 1568 un benefici eclesiàstic de patronat personal a l'altar de Sant Pere, de l'església de Sant Pere de Lavern, a fi que el seu fill, Macià Carbó i Alamany, pugui ordenar-se sacerdot.²⁶⁰ L'eclesiàstic serà rector de Sant Miquel d'Olèrdola, i quatre anys més tard diaca i beneficiat de l'església de Santa Maria de Vilafranca del Penedès (1572).²⁶¹

El capital d'aquests beneficis eclesiàstics s'acostuma a invertir en préstecs a for de censal, i el cobrament de les pensions són el rèdit o ingressos que n'obté el beneficiari. Seguint el cas que ens ocupa, el 1596 *Macià Carbó i Alamany*, beneficiari d'aquell benefici de Sant Pere de patronat familiar que li creà el seu pare a l'església de Lavern, nomena procurador el seu germà, Antoni Carbó i Alamany, hereu en segon grau de Puigfedó, des de la mort del seu altre germà, Jaume Carbó i Alamany, perquè en nom d'aquell eclesiàstic pugui exigir

---

²⁵⁹ 5-5-1562, publicació del test. d'Antoni Carbó II, de St. Joan Salerm (APL, M-1561, f. 19r, 41).

²⁶⁰ Escrit de la mà de Francesc Mestre, rector de St. Pere de Lavern: "La fundació del benefici del [...]a del altar de St. Pera, de la parrochial sglésia de St. Pera de la Bern, [ ] per Macià Carbó, pagès, de dita parròchia de la Bern, és en poder del discret Jauma Massaguer, notari de Barcelona, regint los [ ] del senyor bisbe de Barcelona, a IIII, de octubre, del any MDLXVIIIº. (APL, M-1561, f. 150v, 626). a. *Il·legible a causa de la pols que està encastada al suport paper.*

²⁶¹ El documentem ordenat diaca (la segona de les ordes majors) i beneficiat a Vilafranca del Pdès. a partir de 1572: "*lo discret mossèn Macià Carbó en sacras ordes de diacha ordenat y baneficiat en Vilafrancha*", testimoni del test. de Baltassar Rosell, pagès, de St. Pere de Lavern, treballador de Macià Carbó III, de Puigfedó, 13-10-1572 (APL, M-1568, f. 26v-27r, 40).

qualssevol pensions a ell degudes per qualssevol persones.²⁶² Com ja hem dit amb anterioritat, dos anys més tard, ens consta que és rector de Santa Maria de l'Alba (1598), la qual església deu ser Santa Maria de Puigdàlber.²⁶³ Un parent d'aquell per part de mare, Francesc Alamany, és també beneficiat a l'església de Santa Maria de Vilafranca del Penedès (1578).²⁶⁴

La família Carbó de Puigfedó està emparentada també amb la família Romeu dels Borrulls, de la parròquia de Santa Creu de Creixà, al lliurar amb la parròquia de Sant Sadurní de Subirats. Com ja hem explicat amb anterioritat, una filla cabalera de Macià Carbó II de Puigfedó, de nom Caterina, està casada amb Joan Romeu, hereu del mas dels Borrulls. Del mas dels Borrulls, documentem almenys tres cabalers eclesiàstics, com també hem explicat amb anterioritat: Miquel Romeu, Jaume Romeu i Carbó, cosigermà de l'abans esmentat eclesiàstic Macià Carbó i Alamany, i Antoni Romeu. D'aquests sacerdots, Miquel Romeu ostenta el benefici de Sant Julià, fundat a la capella de nostra Senyora de la Neu, a Santa Maria del Mar, de Barcelona (1578). I un nebot d'aquell, Jaume Romeu i Carbó, rector de Sant Sadurní de Subirats, com a titular d'aquella rectoria, ostenta el *benefici de Santa Maria de Vilarnau*, fundat des de temps medievals, el qual a l'època moderna està traslladat a l'església de Sant Sadurní.²⁶⁵ Desconeixem quin

---

²⁶² 21-11-1596, acte de procura (APL, documents solts, s-XVI).

²⁶³ 24-3-1598. Apareix com a testimoni "Mathias Carbo rector del Alber et Franciscus Mestre agricola del Gorner, termini de Avinyonet", en un acte d'arrendament del dotzè dels grans del terme de Subirats per part dels síndics de la universitat, a Montserrat Sardenya, pagès de la pr. de Sta Eulàlia de Provençals. (AHCVP, MB, P-XVI-122-2. Escriitures varies). Entenem que es tracta de Sta. Maria de Puigdàlber.

²⁶⁴ El 1578, documentem Francesc Alamany, pvre., de Vilafranca del Pdès., com a prestador en un debitori per préstec graciós entre ell i Joan Carbó, sastre de Martorell, i Estefania, muller d'aquell. Dit Joan Carbó és un cabaler de la branca Carbó de St. Joan Salerm, de Lavern, cosí de l'esmentat Macià Carbó, de Puigfedó, pvre. (AHCVP, PX, Manual 1578-1579, núm 556, f. 106r). No coneixem el vincle familiar que existeix, però pot tractar-se d'un oncle o cosí del pvre. Macià Carbó i Alamany.

²⁶⁵ L'església de Sta. Maria de Vilarnau pertany a la quadra o castell de Vilarnau, situada situada a la pr. de St. Sadurní de Subirats. És alou i una de les residències de la família de Vilarnau, cavallers que tenim documentats des del segle XV. La nostra informació sobre aquesta família no és completa. Hem documentat Galceran de Vilarnau (1478, 1479); Elisabet, muller d'aquell (1478); i Elionor de Vilarnau (1503). Probablement per matrimoni, la quadra passa a ser alou de Lluís de Masdovelles i de Vilafranca (1567, 1614). No sabem qui va fundar el benefici a l'església de Sta. Maria de Vilarnau. Podria haver estat la mateixa família de Vilarnau, per ser-ne alou d'aquella. Al segle XVI, consta que aquell benefici es va traslladar a l'església de St. Sadurní de Subirats. Consta de terres en propietat de domini alodial directe, i de capbreus.

va ser el destí de l'altre sacerdot, Antoni Romeu, oncle de l'anteriorment esmentat Jaume Romeu i Carbó.

Per la seva part, Vicenç Codorniu i Gras, fill cabaler de Joan Codorniu, major, del mas d'Anoia, i d'Eulàlia Gras, de Pierola, muller d'aquell, després d'ocupar la rectoria de Sant Genís de Pacs (1621),²⁶⁶ és beneficiat a l'església de Santa Maria de Vilafranca del Penedès (1622).²⁶⁷ I Antoni Mir, fill cabaler de Bartomeu Mir i Ferrer, del molí de Vilarnau, és diaca i beneficiat a l'església de Santa Maria del Pi, de Barcelona (1645). I Pere Joan Martí, fill cabaler de Joan Martí, major, de l'Hostal, és vicari de l'església de Sant Sadurní, documentat com a tal entre el 1601 i 1608, després s'està per rector a Sitges (1614), i més tard és beneficiat a l'església de Santa Maria de Vilafranca del Penedès, on el documentem a partir de 1623.²⁶⁸ Ostenta aquell benefici durant més de 20 anys.²⁶⁹

Hi ha capellans que deixen en testament certes quantitats de diners a bosses comunes de preveres beneficiats. Rafel Castell, rector de Sant Pere de Lavern (1631), lliga 5 lliures a la bossa comuna dels beneficiats i capellanies de l'església de Sta. Maria del Mar de Barcelona".²⁷⁰

---

²⁶⁶ 1621, test. de Joan Codorniu, major, del mas d'Anoia, St. Sadurní (APSS, testaments 1585-1663, f. 96r-96v). 1621, test. de Joan Codorniu, menor, del mas d'Anoia, St. Sadurní (APSS, testaments 1585-1663, f. 100r-101r).

²⁶⁷ 22-7-1622, test. de Jerònima Surià i Jofre, viuda de Joan Codorniu, menor, del mas d'Anoia, St. Sadurní, cunyada de Vicenç Codorniu, pvre. (APSS, testaments 1585-1663, f. 100r-101r). El trobem com a beneficiat a Sta. Maria de Vilafranca del Pdès. també el 1625 (APL, baptismes 1582-1735, f. 251r, 267).

²⁶⁸ 9-9-1623, Pere Joan Martí, ell i el seu germà, Bartomeu Martí, Dr. en Medicina, fan de testimoni de les esposalles de Pau Llopart, (del mas Osset?), de Gelida, i Margarida Codorniu, del mas d'Anoia (APSS, esposalles, llibre I (1567-1671), 1623, f. 25v-26r, 3).

²⁶⁹ 3-10-1643, consta com a tal autoritzant les esposalles de Bartomeu Mir menor, de St. Sadurní, i Magdalena Martí, de St. Sadurní: "en la casa de Montserrat de Vilafranca de Panadès per lo reverent mossèn Pere Joan Martí, pvre. y beneficiat de Vilafranca"(APSS, esposalles (1567-1671), 1643, f. 76v, 4).

²⁷⁰ 28-6-1631, test. de Rafel Castell, rector de St. Pere de Lavern (AHCVP, JaB, testaments (1627-1631), P-XVII-87-1).

V.1.3.4.1. FUNDACIONS DE BENEFICIS A SUBIRATS

A. FUNDACIONS A L'ESGLÉSIA DE SANT PERE DE LAVERN

El 1568, Macià Carbó III de Puigfedó funda un benefici eclesiàstic de patronat personal a l'altar de Sant Pere, de l'església de Sant Pere de Lavern perquè el seu fill, Macià Carbó i Alamany, pugui ordenar-se sacerdot.²⁷¹

B. FUNDACIONS A LA CAPELLA DE NOSTRA SENYORA DE VILARNAU

A la capella de Nostra Senyora de Vilarnau, també de Santa Maria de Vilarnau, s'hi funden almenys tres beneficis en època medieval: el *benefici de Santa Maria de Vilarnau*, el *benefici de Sant Antoni* i el *benefici de Sant Bartomeu*.

L'església o capella de Santa Maria de Vilarnau pertany a la quadra o castell de Vilarnau, situada a la parròquia de Sant Sadurn de Subirats. La quadra és de domini alodial directe dels Vilarnau, cavallers que tenim documentats almenys des del segle XIV. La nostra informació sobre aquesta família no és completa. Hem documentat: Albert de Vilarnau (1386), Arnau de Vilarnau (1401), fundador del benefici de Sant Bartomeu; Galcerà de Vilarnau (1478, 1479); Elisabet, muller d'aquell (1478); i Elionor de Vilarnau (1503). La quadra passa a ser alou de Lluís de Masdovelles i de Vilafranca (1567, 1614), probablement per via de matrimoni.

El *benefici de Santa Maria de Vilarnau* va ser fundat per Arnau Sableda en temps medievals, i al segle XVI es trasllada a l'església de Sant Sadurní. El

---

²⁷¹ Escrit de la mà de Francesc Mestre, rector de St. Pere de Lavern: "La fundació del benefici del [...]a del altar de St. Pera, de la parrochial sglésia de St. Pera de la Bern, [ ] per Macià Carbó, pagès, de dita parròchia de la Bern, és en poder del discret Jauma Massaguer, notari de Barcelona, regint los [ ] del senyor bisbe de Barcelona, a IIII, de octubre, del any MDLXVIIIº. (APL, M-1561, f. 150v, 626). a. Illegible a causa de la pols que està encastada al suport paper.

beneficiari d'aquell és el rector de Sant Sadurní. Aquest benefici està dotat amb el domini alodial directe d'una sèrie de terres, i es passen comptes en els capbreus d'aquell. Es conserva el capbreu de 1586. Entre els pagesos propietaris que capbreven en el el *capbreu de Nostra Senyora de Vilarnau* de 1586, i que paguen censos per les terres i masos alodials d'aquell benefici, trobem: la família Domènech, del mas de Piles; la família Forés, del mas de la Foradada; i la família Rosell, de cal Rosell de les Codines. Com exemple d'això, posem el cas de la família Rosell de les Codines. Els hereus d'aquell mas tenen dues peces de terra, d'extensió no detallada, de domini alodial directe del benefici de Nostra Senyora de Vilarnau, traslladat a l'església de Sant Sadurní de Subirats, a cens de 10 sous, pagadors setembre per Santa Maria, al setembre. En el capbreu de 1586 d'aquell benefici, es diu que Pere Rosell “no ha mostrat ningun acte” escrit on consti dit establiment, el qual es fa notar que ve de temps més antics.²⁷² O la família Guilera, del mas de la Rovira, amb una peça de terra de 12 jornals anomenada “el prat de Santa Maria de Vilarnau”, que és de domini alodial directe del benefici de Santa Maria de Vilarnau, a cert cens.²⁷³ La família Mir, de Vilarnau, té la casa de Vilarnau i una peça de terra de 100 jornals de domini directe i alodial del benefici de Santa Maria de Vilarnau, a qui es paga un cens de 32 sous en un termini no especificat (*certo termino*), i delme de tots els fruits provinents de dites terres; i delme de carnalatge, excepte el delme del corral, ovelles, ous i llana (1567).²⁷⁴ Jaume Batlle, de Sant Sadurní, té una vinya d'extensió 30 homes de cavadura, alou del benefici de Santa Maria de Vilarnau, a cert cens. Galcerà Ferrer (1567), de Sant Sadurní, té també dues peces de terra alodials del benefici de Santa Maria de Vilarnau.

Algunes terres situades al lloc del torrent de la Canaleta i al lloc anomenat l'Escaldat, de la parròquia de Sant Sadurní, són del benefici de Santa Maria de Vilarnau. Per exemple, Jaume Faiol (1567) té un hort situat al *torrent de la Canaleta*, d'1 quartera de sembradura de cànem, i una peça de terra situada al lloc

---

²⁷² (AHCVP, capbreu del benefici de Nostra Senyora de Vilarnau, de l'església de St. Sadurní de Subirats, 1586, núm 333. 142.1, f. 5r-5v).

²⁷³ Acte fet a Vilafranca, 30-12-1509; veg. (AHCVP, JoX, capbreu de Subirats 1567, f. 15v-17r).

²⁷⁴ Declaració de Bartomeu Mir, de Vilarnau (AHCVP, JoX, capbreu de Subirats de 1567).

anomenat *l'Escaldat*, de 3 mojudes d'extensió, tot alou del benefici de Sta. Maria de Vilarnau, per la qual peça de terra paga un cens de 2 sous.²⁷⁵

El *benefici de Sant Antoni* és fundat per Albert de Vilarnau a la capella de Santa Maria de Vilarnau el 1386. També està dotat amb terres alodials directes i capbreus. Amb el temps, es trasllada a la catedral o seu de Barcelona, la qual n'ostenta la titularitat almenys des del segle XVI. En relació als capbreus de la rectoria de Sant Sadurní (1503-1505), i de Subirats (1567, 1614), trobem una sèrie de famílies del terme que paguen censos a l'esmentat benefici de Sant Antoni. A la parròquia de Sant Sadurní, trobem terres de domini alodial directe d'aquell benefici situades al llocs anomenats *les planes del coll del salt*, *Rocabruna* i el *mas Canyet*. A Lavern, trobem el *mas Cartró de la Riera* i el *mas de la Font*, i una peça de terra dita *la Rovira*.

Macià Carbó III de Puigfedó, de Lavern (1567) declara tenir del benefici de Sant Antoni, fundat a Barcelona, el *mas Cartró de la riera*, d'extensió no detallada, de cens 30 sous, el *mas de la Font*, de 12 jornals, i una peça de terra de 2 jornals dita *la Rovira*.

El 1468, el benefici de Sant Antoni estableix a Joan Mestre, de Rocamora, de Lavern, el *mas Canyet*, de 40 jornals, situat a Sant Sadurní. En el capbreu de la rectoria de Sant Sadurní (1503-1505), Pere Mestre, successor d'aquell, declara tenir a Sant Sadurní una vinya de 6 jornals situada a *lo canyet*, alou del benefici de Sant Antoni fundat a Barcelona, a cens de 14 sous. Després, Pere Mestre, de la Plaça, (1567), familiar d'aquells, declara tenir del benefici de Sant Antoni: una peça de terra dita *lo canyet*, de 8 mojudes, a cens de 6 sous i 6 diners, terra que comprà a Joan Dionís de Barbarà el 1547, juntament amb la casa situada a la plaça de la vila; una peça de terra dita *la Vinyosa o les Borrulles*, de 6 jornals, a cens de 2 sous, comprada el 1544; una peça de terra situada a *Rocabruna*, d'1 jornal, a cens de 12 sous, comprada el 1544; i una peça de terra anomenada *l'hort d'en*

---

²⁷⁵ Aquest hort i peça de terra foren venudes per Pere Mestre, de St. Sadurní, a Joan Rosell el 8-2-1552, acte pres a la rectoria de St. Sadurní. I Jaume Faiol ho compra a Joan Aymeras, en una data no precisada, en la dècada de 1560, abans de 1567, acte pres per Martí Balaguer, pvre., vicari de St. Sadurní (AHCVP, JoX, capbreu de Subirats 1567, núm 731, f. 30r-31r).

Glassat, de 4 mojudes, comprada a carta de gràcia a Pere Aymerich i Violant Entrada, muller d'aquell, per 11 lliures, el 1565.

Montserrat Entrada (1567) declara tenir dues peces de terra de domini alodial directe del benefici de Sant Antoni fundat a Barcelona: a) *lo pla del coll del salt*, de 7 jornals, a cens de 6 sous, i b) una altra situada al lloc anomenat *l'ort d'en Glassat*, de 2 jornals de bous, a cert cens.

La família Mas del mas de la Riera té tres peces de terra de domini alodial directe de l'esmentat benefici de Sant Antoni, de la seu de Barcelona, a cens de 13 sous: *les planes del coll del salt*, de 3 jornals; una peça de terra situada al lloc anomenat de *Rocabruna*, de 3 jornals; i *la plana d'en Caldera*, de 6 jornals (1567/1614). Pere Nurigat (1567) també declara una peça de terra situada a *la plana del coll del salt*, d'1 jornal, de domini alodial directe del benefici de Sant Antoni, a cens de 2 sous. Jordi Notó té una vinya de 2 jornals dita *les planes del coll del salt*, alou del benefici de Sant Antoni, fundat a Barcelona, a cens de 2 sous, comprada a carta de gràcia a Antoni Carbó, sabater de Sant Sadurní, i a Àngela, muller d'aquell, el 1600.²⁷⁶

El sastre Perot Torrentmal i Elionor Tort, viuda de Bartomeu Torrentmal i Salmoy, fill d'aquell, declaren posseir una vinya de 14 homes de cavadura situada a *les planes del coll del salt*, de domini alodial directe del benefici de Sant Antoni fundat a Barcelona, la qual pertany a Perot Torrentmal per títol de dot (1614).²⁷⁷ Pons Ferrer (1567) declara tenir també una peça de terra de 4 jornals situada a *la plana del coll del Salt*, de domini alodial directe del benefici de Sant Antoni, fundat a Barcelona, a qui es paga un cens de 2 sous per Nadal. Galcerà Ferrer, de Sant Sadurní, té dues peces de terra alodials del benefici de Sant Antoni fundat a Barcelona: a) una peça situada *d'allà lo torrent vers Vilafranca*, de 3 jornals, a cert cens; i b) una peça situada a *Rocabruna*, de 3 jornals, a cens de 18 sous. Antic Pastaller i el seu fill Jaume Pastaller (1567) declaren tenir del benefici de Sant

---

²⁷⁶ Per la vinya (MB, not. Vilafranca, 18-12-1600); veg. 10-5-1614, declaració de Jordi Notó, mestre de cases (AHCVP, SA, capbreu de Subirats 1614, f. 55v-56v).

²⁷⁷ 8-7-1614, declaració de Perot Torrentmal, major, sastre, de St. Sadurní, i d'Elionor Tort, usufructuària per dret d'esponsalici, viuda de Bartomeu Torrentmal i Salmoy, quòndam, pagès, de St. Sadurní, fill d'aquell (AHCVP, SA, capbreu de Subirats de 1614, f. 98r-98v).

Antoni, fundat a Barcelona: 1) una peça situada a *les planes del coll del salt*, de 4 quarterades, a cens de 5 sous per Sant Pere i Feliu; i 2) una peça situada a *Rocabruna*, de 10 jornals, a cert cens. Joan Valtà (1567) declara tenir una peça de terra situada a *la plana de la creu del coll del Salt*, de 6 jornals, de domini alodial directe del benefici de Sant Antoni, fundat a Barcelona, a qui es paga un cens de 2 sous.

A la parròquia de Sant Pere de Subirats, Antoni Forés, de la Foradada, ven al seu gendre, Sebastià Domènech, del Pas de Piles, el 1581, una gran peça de terra, part erma i part campa, amb diversos roures i alzines (ab diversos arboribus roborum et alzinam), de 12 jornals, al lloc anomenat *la farigola*, de domini alodial directe de dues senyories eclesiàstiques: l'església de Sant Pere de Subirats, a qui es paga un cens de 2 sous per Sant Miquel, al setembre; i al benefici de Sant Antoni de la catedral de Barcelona, a qui es paga un cens de 4 sous per Nadal.²⁷⁸

En relació al benefici de Sant Bartomeu, aquest es funda a la capella de Santa Maria de Vilarnau el 1401 per Arnau de Vilarnau. Amb posterioritat, aquest benefici es trasllada al Col·legi Episcopal de Barcelona.²⁷⁹

C. FUNDACIONS DE BENEFICIS A L'ESGLÉSIA DE SANT JOAN SESROVIRES

Hem localitzat un benefici fundat a l'església de Sant Joan Sesrovires sota la invocació de Sant Jaume, a la segona meitat del segle XVI. El 1559, Bartomeu Torrens, de la parròquia de Sant Pere de Subirats, dóna a Bartomeu Domènech de mas Canals, el mas rònec anomenat *mas Gay*, que es té pel benefici de Sant Jaume, fundat a l'església de Sant Joan Sesrovires, de cens 12 diners, propietat que consta en la declaració de Pau Raventós, del Pujol, de Sant Pau d'Ordal, i d'Esperança Domènech, muller d'aquell (1614).

---

²⁷⁸ 16-9-1581, document de compravenda (AHCVP, PGU, 918. P-XVI-157.1. (1588-92).

²⁷⁹ LLORACH, S. (2006): "La pr. i església de St. Sadurní d'Anoia, òlim de Subirats, des dels seus orígens fins al moment actual"; dins AUTORS DIVERSOS (2006): *Pr. de St. Sadurní. 300 anys d'història (1705-2005)*. St. Sadurní d'Anoia: Pr. de St. Sadurní d'Anoia, Institució cultural "La Llar" (eds.), i Ajuntament de St. Sadurní d'Anoia. Impressió: Gràfiques Llopart, p. 21.

D. FUNDACIONS DE BENEFICIS A L'ESGLÉSIA DE SANT MIQUEL DE LA FORADADA

El rector de la parròquia de Sant Pere de Subirats ostenta el benefici de Sant Miquel de la Foradada. Aquest benefici està fundat a l'església de Sant Pere de Subirats, i consta de terres de domini alodial directe, amb els respectius censos que paguen els pagesos que en tenen el domini útil. El capbreu més antic que es conserva del benefici de Sant Miquel de la Foradada és el de 1495-1496.²⁸⁰ Entre els capbreuants d'aquell capbreu, trobem la família Forés, del mas de la Foradada, del qual benefici és el mateix mas i l'hort de la Foradada. També Macià Carbó, del mas de Puigfedó, té terra del benefici de Sant Miquel;²⁸¹

En els capbreus de Subirats de 1567 i 1614, alguns pagesos fan constar també terres alodials del benefici de Sant Miquel de la Foradada. Per exemple, la família Rosell, del mas d'en Rosell, de les Codines, té 7 jornals de terra que són de domini alodial directe del *benefici de Sant Miquel de la Foradada*, a qui es paga un cens de 6 sous, i delme dels fruits i de carnalatge. Joan Masana (1567), de la casa Vella, de Sant Pau d'Ordal, té una peça de terra campa situada a prop la riera del Bugatell, de 2 jornals d'extensió, que és alou i senyoria del benefici de Santa Maria de Vilarnau, a qui es paguen 8 cortans d'ordi per Sant Pere i Feliu. Francina Esteva i Benet Almirall, pubills del mas de Figarola, declaren tenir una peça de terra dita "*lo camp del Coll*", de 3 jornals, de domini directe i alodial de Santa Maria de Vilarnau, a qui es paga un cens d'1 quartera de forment per Sant Pere i Feliu, a l'agost (1567, 1614); i Francesc Mestre, de la parròquia de Santa Fe, té una altra peça de terra situada a "la serreta", de 10 jornals, alou i senyoria del Benefici de Sta. Maria de Vilarnau, comprada pel declarant a Esteve Mateu el 1557.

---

²⁸⁰ (AHCVP, capbreu núm 297, 1495-1496, Benefici de St. Miquel de la Foradada).

²⁸¹ (AHCVP, capbreu núm 297, 1495-1496, Benefici de St. Miquel de la Foradada, f. 4v).

V.1.3.4.2. FUNDACIONS DE BENEFICIS EN ALTRES ESGLÉSIES

En les declaracions dels pagesos propietaris del terme de Subirats, trobem terres alodials d'altres beneficis fundats fora del terme. A continuació, deixem constància d'aquests beneficis segons el lloc o església on estan fundats o traslladats:

A. FUNDACIONS DE BENEFICIS DE LA PIA ALMOINA DE LA CIUTAT DE BARCELONA

El *benefici de Santa Eugènia* està fundat a la Pia Almoina de la ciutat de Barcelona. Té el domini alodial de diferents masos: *mas Oliver, cal Llopart de la Costa*. Trobem establiments que daten del segle XV. Antoni Martí, del *mas de la Talalla* (o *mas de la Belladona*), de Lavern (1567), declara una peça de terra de pertinències d'aquest mas, situada darrera la riera de Lavern, de 9 jornals d'extensió, per la qual es paga delma de fruits al benefici de Santa Eugènia, de la Pia Almoina de la ciutat de Barcelona, l'establiment de la qual data de 1478.²⁸²

Llorenç Llopart de la Costa (1551) té *les cases d'en Llopart* i un corral, propietat on resideix, en alou del benefici de Santa Eugènia, fundat a la Pia Almoina de Barcelona (1614).²⁸³ Pere Font, del mas Font de Lavern, té terres alodials del benefici de Santa Eugènia (1567), que després passen a la família Carbó de Puigfedó, un cop Antoni Carbó compra aquell mas el 1590.

Marc Martí, de la Torre, de Lavern (1567), declara tenir una peça de terra de 5 jornals, de pertinències del mas de Fontclara, que li pertany per pròpia compra a carta de gràcia a la viuda Joana Olivella, de Fontclara, alou directe del sr. de Subirats, a cert cens, i es paga delma al benefici de Santa Eugènia, fundat a

---

²⁸² Establiment en data de 9-7-1478, Miquel Ripoll, notari de Barcelona, acte pres per Pere de Torralba, procurador de Roderic de Perea, senyor de Subirats; veg. declaració d'Antoni Martí (AHCVP, JoX, capbreu de Subirats de 1567, f. 77v-80r).

²⁸³ 2-5-1614, declaració de Llorenç Llopart (AHCVP, SA, capbreu Subirats 1614, f. 6v-9r).

la Pia Almoïna de Barcelona. És una partida del *mas Soler*, per la qual la família Olivella de Fontclara està obligada a pagar delma dels fruits al benefici de Santa Eugènia, de la Pia Almoïna de Barcelona.

La família Carbó de Puigfedó de Lavern, té del benefici de Santa Eugènia, de la Pia Almoïna de Barcelona, el *mas Oliver*, de 60 jornals, i una peça de terra de 2 jornals.

I Antoni Artigues (1511), de Lavern té 12 jornals del *mas Artigues* que delmen al benefici de Santa Eugènia de la Pia Almoïna de Barcelona.²⁸⁴

B. FUNDACIONS DE BENEFICIS DE L'ESGLÉSIA DE SANTA MARIA DE VILAFRANCA

El *benefici de Sant Jaume* de l'església de Santa Maria de Vilafranca del Penedès té propietats al terme de Subirats. Montserrat Ravella, d'Ordal (1567), declara tenir el "camp del mas de Broïda" (1515), de 15 jornals d'extensió, establiment fet pel benefici de Sant Jaume de l'església de Santa Maria de Vilafranca del Penedès.

El *benefici de Sant Marc*, també fundat a l'església de Santa Maria de Vilafranca del Penedès, té terres al sector del Gorner. Un pagès forà, Pere Mestre (1567), de Sta. Fe, té una peça de terra situada al sector del Gorner, d'1 jornal, de domini directe i alodial del Benefici de St. Marc, de l'església de Santa Maria de Vilafranca del Penedès, a cert cens.

Pere Miquel i el seu fill Montserrat Miquel, del mas Pont, de Santa Fe, declaren tenir a Lavern, al sector del Gorner una peça de terra de 2 jornals a tocar de l'anterior, de domini alodial directe del benefici de Sant Marc, fundat a l'església de Santa Maria de Vilafranca del Penedès.

---

²⁸⁴ 1511, declaració d'Antoni Artigues, de ca l'Artigues, de St. Pere de Lavern (AHCVP, capbreu del benefici de l'Anunciada, del convent de Sta. Clara de Vilafranca del Pdès., 1511, núm 334).

C. FUNDACIONS DE BENEFICIS A L'ESGLÉSIA DE SANTA FE

Els abans esmentats Pere Miquel i Montserrat Miquel, pare i fill, del mas Pont, també tenen una peça de terra dita *la Serreta*, de 3 jornals, de domini alodial directe del *benefici de Santa Maria*, fundat a l'església de Santa Fe, a cert cens.

D. FUNDACIONS DE BENEFICIS AL CONVENT DE SANTA CLARA DE VILAFRANCA

Trobem diferents propietats del *benefici de l'Anunciada*, fundat al convent de Santa Clara de Vilafranca del Penedès. Entre aquestes propietats hi ha masos afocats i masos rònecs. Per exemple, aquest benefici té el domini alodial directe del *mas de ca l'Artigues*, abans anomenat *mas Bosch*, i el mas rònec anomenat *mas del Troch*, tots dos a Lavern. Antoni Artigues declara el mas de ca l'Artigues en el capbreu del benefici de l'Anunciada del convent de Santa Clara de Vilafranca del Penedès (1511), on es diu que té una extensió de 45 jornals. I també declara 12 jornals d'aquell mas que delmen al benefici de Santa Eugènia fundat a la Pia Almoina de Barcelona.²⁸⁵ La família Carbó de Puigfedó té el mas rònec anomenat *mas del Troch*, de 50 jornals, és de domini directe i alodial del benefici de l'Anunciada, fundat al convent de Santa Clara de Vilafranca del Penedès, a qui es paga un cens de 8 sous per Nadal i delme de tots els fruits que s'hi cullen; es té per l'abadessa d'aquell convent, segons consta en la declaració de Macià Carbó III (1567).²⁸⁶

---

²⁸⁵ 1511, declaració d'Antoni Artigues, de ca l'Artigues, de Lavern (AHCVP, capbreu del benefici de l'Anunciada, del convent de Sta. Clara de Vilafranca del Pdès., 1511, núm 334).

²⁸⁶ En dita declaració de 1567, es fa referència a vuit actes vells fets pels predecessors de dit Macià Carbó III, sense especificar la data dels establiments: "*et ita visum est contineri in octo instrumentis veteribus de dicto manso per predecessores meos factus*"; veg. declaració de Macià Carbó (AHCVP, JoX, capbreu de Subirats de 1567, f. 91v). Dit mas del Troch consta en la declaració de Macià Carbó en el capbreu de dit benefici de l'Anunciada de 1511, com a peça de terra part culta i erma (AHCVP, capbreu del benefici de l'Anunciada, de Sta. Clara, 1511, núm

E. FUNDACIÓ DEL BENEFICI DE SANT ANTONI I SANT FRANCESC

El *benefici de Sant Antoni i Sant Francesc* no sabem on està fundat. Gabriel Martí i Jaume Martí, del mas Escardó, compren *la plana del mas Barons*, situada al lloc anomenat *mas Barons*, a Joan Busquets, pagès, de la Granada, de 15 jornals d'extensió, part muntanya i part bosc, de domini alodial directe del benefici de Sant Antoni i Sant Francesc, a cert cens (1582/1590),²⁸⁷ per la qual titularitat alodial Josep de Milsocós protesta el 1614 a favor seu.

F. FUNDACIONS DE BENEFICIS A L'ESGLÉSIA DE CASTELLVÍ DE ROSANÈS

I, per acabar, trobem el *benefici de Sant Jaume de Castellví de Rosanes*. Joan Vaquer (1567), de Sant Sadurní, declara una peça de terra situada al lloc anomenat *lo truy* (també *lo trull*), de 2 jornals, que compra a Pere Mestre l'abril de 1567, la qual és de domini alodial directe del benefici de Sant Jaume de Castellví de Rosanès, a cens 1 sou per Sant Andreu.²⁸⁸

Antic Pasteller, i el seu fill Jaume Pasteller (1567), tenen de domini alodial directe del benefici de Sant Jaume, de Castellví de Rosanes: 1) una peça dita *les quarterades*, de 5 quarterades, a cens de 4 sous i una gallina.

Pere Mestre, de la Plaça (1567), declara tenir del benefici de Sant Jaume, fundat a l'església de Castellví de Rosanes: el *mas Via*, de 30 jornals, rònec, a cens de 9 sous; i una peça de terra anomenada *lo camp de la Canaleta*, de 7 jornals, a cens de 10 sous, comprada a Joan Dionís de Barberà el 1547.

384, f. 2r); però en el capbreu de dit benefici de 1551-1552 la declaració de Macià Carbó està en blanc (AHCVP, capbreu del benefici de l'Anunciada, de Sta. Clara, 1551-1552, núm 386, f. 8v).

²⁸⁷ Acte de compravenda, a carta de gràcia, en data de 20-11-1582, Pere Guasch, notari de Vilafranca del Pdès.; i 3-12-1590, Pere Guasch, notari de Vilafranca del Pdès.; veg. declaració de Jaume Martí, del mas Escardó (AHCVP, SA, capbreu de Subirats de 1614, f. 172v-174r).

²⁸⁸ 1567, declaració de Joan Vaquer (AHCVP, JoX, capbreu de Subirats 1567, f. 54v). També declaració de Joan Solinyach (AHCVP, capbreu de la rectoria de St. Sadurní (1595-1597), núm 332, f. 39r).

V.1.3.5. LES RECTORIES

Una altra possibilitat que té un eclesiàstic és ocupar una rectoria. Hem vist com alguns fills cabalers de pagesos propietaris de mas i de famílies benestants del terme de Subirats són rectors d'alguna parròquia. Aquesta rectoria pot ser d'una de les quatre parròquies del mateix terme de Subirats, d'alguna altra parròquia de la localitat, o bé d'altres llocs més allunyats. També hem vist com alguns d'aquests sacerdots han anat escalant en la jerarquia eclesiàstica, de vicaris a rectors, fins arribar a ocupar càrrecs més importants, com el de diaca i beneficiat.

Dels eclesiàstics que hem documentat nascuts a la parròquia de Sant Pere de Lavern, hem vist que Francesc Mestre, probablement del Gorner, és rector de Sant Pere de Lavern. Macià Carbó i Alamany de Puigfedó és rector de Sant Miquel d'Olèrdola (1568), i després diaca i beneficiat a l'església major de Vilafranca del Penedès (1572). I Vicenç Escuder i Fontanals de Rocavert ocupa la rectoria de l'Arboç fins a la seva mort (1697).

Nascut a la parròquia de Sant Pere de Subirats, trobem Batista Ros, de cal Ros, que ocupa el càrrec de rector de la parròquia de Santa Maria de Lavit (1597). I Antoni Rosell, de cal Rosell de la Codina, el de rector de la parròquia de Sant Sadurní de Subirats (1631).

I nascuts a la parròquia de Sant Pau d'Ordal, trobem Antoni Guilera, de cal Guilera de la Plaça, que és rector d'aquella mateixa parròquia per espai d'uns seixanta anys. I Jaume Mata de la Plaça ho és de la parròquia de Sant Joan d'Olesa de Bonesvalls, almenys des del 1661 fins a la seva mort el 1702.

En relació als eclesiàstics nascuts a la parròquia de Sant Sadurní de Subirats trobem almenys nou sacerdots al càrrec d'una rectoria. Tres són membres de la família Mas del mas de la Riera: Benet Mas, rector de Sant Salvador de les Gunyoles (1578); i un dels dos sacerdots que es duen el mateix nom, Joan Mas, un és rector d'aquella mateixa localitat penedesenca (1611), i de l'altre no en sabem res més. Com ja hem anomenat, Jaume Romeu i Carbó dels Borrulls és titular de

la rectoria de Sant Sadurní des del 1566 fins a la seva mort el 1607, per espai de 42 anys. Pere Joan Martí de l'Hostal comença sent vicari de Sant Sadurní de Subirats (1601, 1608), després rector de Sitges (1614), i després beneficiat a l'església major de Vilafranca del Penedès (1623); Rafel Ros, de la vila de Sant Sadurní, és rector de la parròquia de Santa Margarida del Penedès (1621); i Josep Janer rector de la parròquia de Sant Marçal de Terrassola (1657).

Tant Francesc Mestre de Lavern com Jaume Romeu i Carbó de cal Romeu dels Borrulls i Antoni Guilera de cal Guilera de la Plaça comparteixen el fet d'ocupar la rectoria de la mateixa parròquia d'on són originaris, com també de ser rectors d'aquelles parròquies per un espai de temps molt llarg. El que més és Antoni Guilera de la Plaça, rector de Sant Pau d'Ordal almenys des del 1545 fins a la seva mort, el 1604, per temps d'uns seixanta anys. Després segueix Jaume Romeu dels Borrulls, titular de la rectoria de Sant Sadurní des del 1566 fins a la seva mort el 1607, per espai de quaranta-dos anys. I Francesc Mestre és rector de Sant Pere de Lavern entre els anys 1540 i 1579, any de la seva mort, encara que ja el documentem allà des del 1539, potser com a vicari, per espai de trenta-nou o quaranta anys.

V.1.4. LES CABALERES

[...] Ítem vull y man sia donat a Mònica Carbona, donzella [...] una caixa de les que-m donà lo quòndam en Jaume Carbó, marit meu, so és, la que no té calaxos, y un parell de llansols en cas de casament y no altrament. (1597)²⁸⁹

En principi, les cabaleres tenen menys sortides que els cabalers. I les opcions poden ser també diferents, depenent del grup social a què pertanyen. No és el mateix si són filles de pagesos propietaris de mas i famílies benestants; o de pagesos no propietaris, menestrals, etc.

V.1.4.1. CABALERES DE PAGESOS PROPIETARIS

Les opcions que poden prendre les filles cabaleres de pagesos propietaris i famílies benestants són bàsicament dues, el celibat o el matrimoni, com exposem a continuació:

1. *El celibat*

- a) quedar-se solteres a casa;
- d) entrar en un convent

---

²⁸⁹ 10-11-1597, test. de Joana Mestre, de la Plaça, de St. Sadurní, viuda de Jaume Carbó de Puigfedó, de St. Pere de Lavern (APSS, Jaume Romeu, Testaments 1593-1663, f. 1r-3v,2).

2. *El matrimoni*

- a) casar-se amb un hereu i fer de mestressa;
- b) casar-se amb un cabaler, i entrar en masoveria, iniciar una nova pairalia;
- c) casar-se amb un menestral.

A continuació, mostrem les diferents opcions que poden escollir les cabaleres filles de pagesos propietaris a partir de la nostra documentació consultada.

A. QUEDAR-SE SOLTERES A CASA

En principi, allò que esperen els pares de les filles es que es casin. Però mentre aquestes es quedin solteres, poden romandre a la casa paterna treballant pel bé de la casa i la família de l'hereu, igual que els altres fills cabalers. Per això, molts hereus fan constar en els seus testaments que volen que siguin mantingudes en tot el necessari a casa seva, tot “lo tems estaran donselles”, com vol Macià Guilera Poses per les seves filles (1619):²⁹⁰

Més deix a quiscuna de mas filles llegítimes y naturals y de carnal matrimoni procreades en temps de núpsies çent y vint lliures per son dot, moneda barcelonesa, y que sian mantengudes de mos béns per mon ereu en sa casa, calsades y vestides, sanes y malaltes, lo tems estaran donselles.

Quedar-se a casa significa tenir l'obligació de treballar pel bé de la família del pare i de l'hereu. Francesc Martí II de la Torra, ja casat, entén que la seva germana soltera, Caterina, ha d'ajudar la seva muller en allò que calgui. Per això, el germà-hereu li deixa en testament 20 lliures amb la condició “que servescha bé y degudament a ma muler”, i especifica que de “altra manera no”. No obstant, li reconeix el llegat de 100 lliures que li ha fet el seu pare, Marc Martí, per si es vol casar. La nostra reconstrucció de famílies no ens permet conèixer quin va ser el

---

²⁹⁰ 29-9-1619, test. de Macià Guilera Poses, de cal Guilera de la Plaça, de St. Pau d'Ordal (APSP, testaments I, f. 110r-111v, 101).

destí d'aquella cabalera, com tampoc no coneixem sempre la situació de tantes altres.

Quedar-se a la casa significa no cobrar la llegítima, o sigui, un estalvi per la casa, no treure el dot que els pares li han concedit per la seva col·locació. En principi, la seva presència a la casa pot suposar un problema per la jove que entra, en cas de desavinença, però també una ajuda per administrar la casa i tenir cura dels pares, els malalts i els fills de l'hereu. Isabel, una de les filles de l'esmentat Macià Guilera Poses, es casa amb Gabriel Gavaldà i la seva filla Maria mor soltera. Està reclosa en una cova sota la vinya de Pere Joan Guilera, per temor de contagi, s'entén de les epidèmies de pesta. Fa testament “del que tinc de béns de mon para” i “del dot de ma mara”, i institueix hereu “al hereu o hereus de la casa que isqué ma mara, que és la casa d'en Guilera de Bax, de la present parròquia” (1652).²⁹¹ Ferrer i Alòs, en el seu treball sobre la comarca del Bages, troba casos de germanes que moren solteres, però en un percentatge molt petit.²⁹² Nosaltres no podem saber del cert quines de les cabaleres que tenim documentades es queden solteres a casa. En trobem que conviuen al mas almenys una vintena d'anys, però no coneixem el seu destí últim. Quan Joana Mestre es casa amb Jaume Carbó de Puigfedó i entra per jove en aquell mas, el 1556, es troba amb l'avi de la família, Macià Carbó II, el sogre Macià Carbó III amb la seva segona muller, Jerònima, i fills i filles d'aquell. Tres anys després, neix Jerònima, filla del seu sogre, la qual s'està fadrina al mas almenys fins el 1589, i probablement mor soltera a la casa pairal. És dels pocs casos de cabaleres fadrines que hem documentat.

B. ENTRAR EN UN CONVENT

Un altre tipus de celibat és entrar en un orde religiós. En la nostra documentació, no hem trobat cap cabalera que es fes monja. Això no vol dir pas que aquesta opció no estés present en la societat subiratena del cinc-cents i sis-

---

²⁹¹ 8-9-1652, test. d'Isabel Gavaldà i Guilera, de St. Pau d'Ordal (APSP, Test. II, f. 64v, 51).

²⁹² FERRER i ALÒS, Ll. (2007): *Hereus, pubilles i cabalers. El sistema d'hereu a Catalunya*. Barcelona: Edit. Afers, p. 49.

cents. En canvi, sí que va ser practicada per la petita noblesa, concretament en trobem un cas en la família Gualbes, també afincada al Penedès. Es tracta de la religiosa Jerònima de Gualbes i de Vallseca, cabalera de Miquel de Gualbes, donzell, ciutadà de Barcelona, i de [ ] de Vallseca, muller d'aquell. És germana de Frederic Honorat de Gualbes i de Vallseca, vicecanceller de Catalunya,²⁹³ el qual compra la quadra de Monistrol d'Anoia al monestir dels Jeronis de la Vall d'Hebron de Barcelona, el 1530.

C. CASAR-SE AMB UN HEREU

Una de les preocupacions dels pares i de la família és casar bé les filles cabaleres de la casa. Per fer-ho, cal que puguin disposar d'un bon dot i ocupar una bona posició en el mercat matrimonial. Per això molts hereus en els seus testaments, al fer les deixes a les filles per col·locació de matrimoni, empenen el formulisme “i més si més n'hi haurà”, “segons les possibilitats de la casa” o que es pugui augmentar a criteri dels marmessors i tutors. El dot està en funció de les possibilitats de la casa, i de la quantitat de fills i filles del mas. Com més fills i filles hi ha a repartir, menys quantitats poden rebre.

El notari no acostuma a fer constar que el marit sigui hereu, sinó que emprava sovint la paraula “pagès”. En alguns casos, els podem identificar com hereus per la reconstrucció de famílies que hem efectuat, especialment quan coneixem el mas d'origen. Però en molts altres casos no sabem identificar-los, i no sabem si són hereus o cabalers. Això ocorre especialment quan la cabalera d'una família de pagesos propietaris del nostre terme es casa amb un “pagès” d'una parròquia d'un altre terme, del qual no en tenim més referències documentals.

La política matrimonial dels pagesos propietaris de mas és casar les filles cabaleres, i si poden amb hereus de pagesos propietaris de mas. Aquesta opció és

---

²⁹³ Veg. FARGAS, M. A. (1997): *Família i Poder a Catalunya, 1516-1626*. Barcelona: Fundació Noguera, f. 457.

LES RELACIONS FAMILIARS

---

molt generalitzada entre els pagesos propietaris del terme de Subirats, especialment entre la pagesia benestant.

A continuació, mostrem aquesta opció a partir d'un estudi de cas sobre la família Carbó de Puigfedó. El quadre següent mostra els casos que tenim documentats de cabaleres d'aquell mas casades amb pagesos hereus propietaris de mas.

ANY	CABALERA	MARIT	OFICI	ORIGEN
15[ ]	Eulàlia	Gaspar [ ]	pagès hereu mas de les Garrigues	St. Cugat Sesgarrigues
1524	Eulàlia	Pau Coll	pagès hereu de St. Pere de Ribes	St. Pere de Ribes
1528	Caterina	Joan Romeu	pagès hereu mas dels Borrulls	Sta. Creu de Creixà, Piera
1548	Margarida	Llorenç Llopart	pagès hereu mas de la Costa	St. Pere de Subirats
1597	Elisabet	Francesc Mestre	pagès hereu cal Mestre de Dalt	El Gorner, Lavern
1627	Magdalena	Lluís Duran	pagès hereu St. Esteve Sesrovires	St. Esteve Sesrovires
1685	Magdalena	Vicenç Casanovas	pagès hereu mas del Pujol	Pr. Lavern, tr. del Pla

Quadre 17. *Marits de cabaleres del mas de Puigfedó, s-XVI-XVII.*

No incloem en aquest llistat les cabaleres de Puigfedó que es casen amb pagesos que no podem identificar si són hereus o cabalers. Per exemple, la cabalera Eulàlia Carbó i Alamy, filla de Macià Carbó III de Puigfedó, casada amb Montserrat Fontanilles, pagès de Bonastre, abans de 1586. Eulàlia Duran i Carbó, filla de Lluís Duran i de Magdalena Carbó, de Puigfedó, muller d'aquell, la qual cabalera està casada amb Magí Estalella, pagès de Sant Sadurní (1656). Felipa Duran, casada amb Isidre Torras, pagès de Gelida (1685). O Victòria Duran, germana de Felipa Duran, casada amb en Bros (1697).

La tendència de la casa de Puigfedó és col·locar les filles el millor possible, i a poder ser amb un pagès hereu. A inicis del segle XVI, Eulàlia Carbó, filla de Bernat Carbó de Puigfedó i d'Elisenda, es casa amb Gaspar, hereu del mas de les Garrigues, de Sant Cugat Sesgarrigues.²⁹⁴ No ens queda clar quin és aquest mas, ja que a Sant Cugat n'hi ha més d'un.²⁹⁵

Tres filles de Macià Carbó II es casen amb dos hereus respectivament. Eulàlia Carbó, filla del primer matrimoni d'aquell, amb Pau Coll, pagès de Sant Pere de Ribes (1524). Caterina Carbó, filla del segon matrimoni d'aquell, es casa amb Joan Romeu, pagès del mas dels Burrulls, de la parròquia de Santa Creu de Creixà (1528). I Margarida Carbó, també filla del segon matrimoni d'aquell, es casa amb Llorenç Llopart, pagès del mas de la Costa, de Sant Pere de Subirats (1548). Tot i ser germanes, els dots d'aquelles no són iguals. El dot d'Eulàlia és de 50 lliures, el qual inclou una causa pia de 10 lliures per ser del llinatge del jurista Guillem Borrull; el de Margarida és de 70 lliures, i el de Caterina de 90 lliures. El més alt és el que es paga a la casa Romeu dels Borrulls. Tenint en compte la causa pia de Guillem Borrull, la família Carbó de Puigfedó ja estava emparentada, per tant, amb la família Romeu del mas dels Borrulls, de Santa Creu de Creixà, situada a prop de Sant Sadurní, una de les famílies de pagesos propietaris de mas més importants de la localitat. Aquest matrimoni estreny els lligams i les relacions socials entre ambdues famílies, com podem observar en padrinatges i marmessories. Com exemple, només dir que Joan Romeu dels Borrulls serà un dels marmessors del testament de Macià Carbó II de Puigfedó, el seu sogre, juntament amb Macià Carbó III, fill i hereu d'aquell mas (1560).²⁹⁶ En aquests tres casos de matrimoni, els dots que surten del mas de Puigfedó són superiors al que entra amb el casament de l'hereu, Macià Carbó III, i Caterina

---

²⁹⁴ 15[...], CCMM d'Eulàlia Carbó, de Lavern, i de Gaspar, hereu del mas de les Garrigues. El document està mutilat i només es conserva la part en què Marc i Maria, pares de Gaspar, fan donació universal al seu fill de tots els seus béns, servant-ne l'usdefruit, i heretant els futurs fills de dit matrimoni, fills per fills, i filles per filles, seguint ordre de primogenitura (AHCVP, CCMM).

²⁹⁵ Tenim constància del mas Condal, el mas de la Serra i el mas de la Torre. No sabem a quin d'aquests pot referir-se el document que hem consultat.

²⁹⁶ 29-12-1560, test. de Macià Carbó II, de Puigfedó, de St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 2r).

Alamany, de les Coromines, la qual aporta un dot de 30 lliures més 5 lliures en joies dotals.

Dues generacions després, Antoni Carbó de Puigfedó casa una filla del seu primer matrimoni, Elisabet Carbó, amb Francesc Mestre, hereu de cal Mestre de Dalt, del Gorner. Li paga un dot de 300 lliures, més l'aixovar. Es tracta d'un dels dots més alts que paga el mas de Puigfedó. En relació als dots entrants, desconeixem el dot que aportà la primera muller d'Antoni Carbó, mare de la dita Elisabet, com tampoc coneixem el dot de la segona muller d'Antoni Carbó. Sí que coneixem el dot de Joana Mestre de la Plaça, la muller de Jaume Carbó, hereu en primer grau del mas de Puigfedó, i germà d'Antoni Carbó. El dot de Joana Mestre era de 250 lliures, més el creix de 50 lliures que li féu el seu marit. I Eulàlia Batlle, cabalera de la Pujada, aporta un dot de 300 lliures quan es casa amb l'hereu Baltassar Carbó, fill d'Antoni Carbó. Però el mas de Puigfedó haurà de restituir els dots de Joana Mestre i d'Eulàlia Batlle, perquè els seus marits moren sense fills. A més, la viuda d'Antoni Carbó, Marianna Sardà, no pot pagar els dots de les seves quatre filles cabaleres, germanes de Baltassar Carbó, que pugen a 200 lliures per cadascuna, perquè no disposa de diners comptants i es veurà obligat a posar aquelles quantitats sobre diferents hisendes de la família. Una d'aquestes filles, Magdalena Carbó, casada amb Lluís Duran, pagès hereu de Sant Esteve Sesrovires, esdevé pubilla a la mort del seu germà Baltassar, però no pot disposar dels masos que estan hipotecats a favor de les seves germanes a causa de la impossibilitat de pagar-los els dots. Per aquest motiu, el 1648 s'arribarà a una concòrdia entre els descendents d'Antoni Carbó de Puigfedó a fi de segregar definitivament aquelles hisendes del mas principal. Anys després, el dot que aporta la cabalera Magdalena Duran a Vicenç Casanovas del Pujol és de 110 lliures, substancialment més baix. Quaranta anys després, el seu germà Francesc Duran i el seu nebot Josep Duran, hereus del mas, vendran definitivament el mas de Puigfedó, el 1726, a causa de l'endeutament.

La família Martí de l'Hostal de Sant Sadurní segueix la mateixa política matrimonial que acabem d'explicar. Margarida Martí, filla de Joan Martí, es casa amb Bartomeu Artigues II, hereu de ca l'Artigues de Lavern. El seu dot és de 90

lliures. I Anna Jerònima Martí, filla del germà hereu, Pau Martí, entra per jove a casa de Pere Mestre, de la Plaça, econòmicament parlant una de les famílies més importants de Sant Sadurní (1597). Esdevé, per tant, neboda política de Joana Mestre, viuda de Jaume Carbó de Puigfedó.

Un cas curiós és també el de Jerònima Llopart, filla de Llorenç Llopart de la Costa, de Sant Pere de Subirats. Aquella es casa el 1635 amb Francesc Martí, menor, hereu del mas de la Torre, de Lavern. La mare d'aquella, Caterina, viuda de Llorenç Llopart, li deixa en testament 200 lliures per col·locació (1623);²⁹⁷ però, en realitat, li donen 150 lliures per dot (1635),²⁹⁸ o sigui, 50 lliures menys de les que li pertocaven.

D. CASAR-SE AMB UN CABALER

La sortida de les cabaleres que es casen amb pagesos cabalers de propietaris de mas és normalment la masoveria, i formen una família econòmicament menys important. La seva posició era menys avantatjosa en comparació a les cabaleres que es casaven amb un pagès hereu. El seu descens social és gairebé sempre inevitable, tret dels casos en què poden fer diners o adquirir propietats.

Francesca Mestre, del mas de Rocamora, de Lavern, germana de Miquel Mestre (II), es casa amb Antoni Pons, fill cabaler del masover del mas dels Girbals, de St. Miquel d'Olèrdola.²⁹⁹ El germà d'aquella, Miquel Mestre (II) li dona un dot de 40 lliures. Se'n van per masovers al mas de la Martinoia, propietat de la família Martí de la Talalla, de Lavern. Els localitzem en aquell mas des del 1561 fins el 1564, a jutjar pels bateigs de les seves dues filles, Jerònima (1561) i

---

²⁹⁷ 28-1-1623, test. de Caterina, viuda de Llorenç Llopart, de la Costa, de St. Pau d'Ordal (APSP, Testaments I, f. 120r-120v, 110).

²⁹⁸ 17-3-1635, CCMM de Francesc Martí, menor, de la Torre, de St. Pere de Lavern, i Jerònima Caterina Llopart de la Costa, de la pr. de St. Pau d'Ordal (AHCVP, BX, P-XVII-128-1, (1640-1644).).

²⁹⁹ Els CCMM estan en poder de Montserrat Roig, not. de Vilafranca del Pdès., "die et anno ibi expressis", en tot cas abans o igual a 1561, any del naixement de la seva primera filla, Jerònima; estan esmentats dins l'època de dot de 40 lliures, fermada en data de 26-4-1564 (APL, M-1561, f. 39v).

Joana (1564). Aquell mateix any 1564, el pare d'aquell, de nom també Antoni Pons, l'institueix hereu universal, i probablement se'n van a viure al mas dels Girbals, de la parròquia de St. Miquel d'Olèrdola. Probablement els Pons s'estan al mas dels Girbals com a masovers (1564).³⁰⁰ El cas de Francesca Mestre és el d'una cabalera que ha descendit en l'escala social, amb un dot de 40 lliures, casant-se amb un masover.

Paula Martí, cabalera de cal Martí de la Torra, de Lavern, es casa amb Jeroni Romagosa, cabaler del mateix mas de Rocamora, de Lavern (1632). El dot que li aporta Paula és de 100 lliures. Tots dos entren de masovers al mas de la Martinoia, propietat dels Martí de la Talalla. Són pares d'almenys dos fills: Joan (1633) i Madrona Paula (1635).³⁰¹ És un altre exemple d'un matrimoni socialment descendent.

Jerònima Olivella i Llobet, cabalera de Fontclara, es casa amb Macià Artigues, cabaler de ca l'Artigues, tots dos de Lavern. Es casen el 1570, i els pares d'aquella els deixen una cambra o apartament i l'empriu de la casa de Fontclara per dos anys, a fi de pagar el dot d'aquella. El 1571 consta que viuen a Lavern, i que ell fa de pagès.³⁰² I el 1575 consta que viuen a Vilafranca, també amb el mateix ofici. Tenen terra pròpia, però no es pot comparar amb els seus masos d'origen.

E. CASAR-SE AMB UN MENESTRAL

Hem documentat en diverses ocasions com els pagesos propietaris emparenten amb menestrals, o sigui, cabaleres que es casen amb nois que viuen d'un ofici. Entre aquests menestrals, trobem paraires, sastres, fusters, ferrers, etc.

---

³⁰⁰ 2-5-1564, test. d'Antoni Pons, pagès, del mas dels Girbals, de St. Miquel d'Olèrdola, fet a Lavern perquè s'està a casa del seu fill, Antoni Pons, a qui institueix hereu (APL, M-1561, f. 41v-42r, 104). Pels llegats del testador, no sembla que aquell sigui propietari de mas. En tot cas, masover. El seu fill, Antoni Pons, instituït hereu, se'n deu anar a viure en aquell mas, doncs li perdem la pista a Lavern el mateix any del test. del seu pare, el 1564.

³⁰¹ 20-3-1633, bateig de Joan (APL, Llibre de Baptismes 1582-1735, f. 61r, 316); 22-5-1635, bateig de Madrona Paula (APL, Llibre de Baptismes 1582-1735, f. 63r, 328).

³⁰² 6-2-1571, test. de Macià Artigues, cabaler de ca l'Artigues, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 16r-16v, 22).

Joana Capmany i Martí, filla de Macià Capmany, de Sant Joan Salerm, i de Caterina Martí de la Talalla, muller d'aquell, es casa amb Antoni Esteva, àlies Guilera, fuster, fill i hereu de Joan Esteve, arader de Sant Cugat Sesgarrigues. Per la seva part, Antònia Pasteller, cabalera de Jaume Pasteller i Escuder, pagès propietari de Sant Sadurní, es casa amb Pau Creus, sastre d'aquella vila; i aquell es torna a casar, en segones núpcies, amb Marianna Llopart, cabalera de cal Llopart de les Alzines, de la quadra de Sant Benet Despiells. Àngela Savi, filla de pagesos propietaris de Sant Pere de Subirats, es casa amb el sastre Miquel Creus menor, i un cop viuda, es casa en segones núpcies amb Andreu Ferrer, ferrer, tots de Sant Sadurní, el 1609.³⁰³ Eufraïna Pasteller i Escuder (1567), filla de pagesos propietaris de Sant Sadurní, descendents dels Escuder de Rocavert de Lavern, es casa amb Perot Torrentmal, sastre de Sant Sadurní, amb qui no té fills.

En varies ocasions de les que tenim documentades, trobem cabaleres filles de pagesos propietaris que es casen amb menestrals, els quals viuen d'un ofici, o fills de menestrals, els quals viuen de pagès. A continuació, posem alguns exemples que mostren aquest comportament.

La família Torrentmal és una família de sastres de Sant Sadurní. Trobem fills i filles d'aquesta família que s'emparenten amb fills i filles de pagesos propietaris. Pere Torrentmal (1581), sastre de Sant Sadurní, és fill de Jaume Torrentmal, sastre de Masquefa. La seva germana, Àngela Torrentmal, es casa amb Vicenç Mir, pagès de Sant Sadurní, fill de Joan Mir de Vilarnau. Pere Torrentmal es casa dues vegades: amb a) Eulàlia; i b) amb Jerònima Salmoy, de Castellet. Del primer matrimoni amb Eulàlia, neix Bartomeu Torrentmal, el qual fa de pagès a Sant Sadurní, i aquest es casa amb Elionor Tort, cabalera del mas de Ribalta. Del segon matrimoni amb Jerònima Salmoy, neixen Paula, casada amb Antoni Raventós, pagès de Sant Sadurní; i Àngela, casada amb Montserrat Llopart, pagès de Sant Sadurní. Amb aquests matrimonis, s'estableixen lligams i relacions socials importants entre les famílies de pagesos propietaris i els menestrals.

---

³⁰³ Andreu Ferrer (Farrer), ferrer, de St. Sadurní; i Àngela Savi, viuda de Miquel Creus, (sastre), de St. Sadurní; mat. 10-2-1609 (APSS, matrimonis (1567-1671), p. 18, núm 1 foto 55, núm 84).

Dos casos més estan relacionats amb la família Salvà, també sastres de Sant Sadurní. Per la seva part, Bartomeua Ferrer, cabalera de Pons Ferrer, pagès de Sant Sadurní sortit de cal Ferrer del Mas, es casa amb el sastre Guillem Salvà, d'origen occità, habitant a Sant Sadurní (1583). I un fill d'aquells, Guillem Salvà, que continua l'ofici de sastre, es casa amb Àngela Romagosa i Mestre, de Lavern, cabalera del mas de Rocamora, de Lavern (1610).

Per la seva part, Montserrat Batlle, filla de pagesos propietaris de Sant Sadurní, es casa amb Bernat Martí, mestre teixidor de lli, de la vila de Sant Sadurní, i aporta per dot una casa i una heretat (1547).³⁰⁴ En relació al mas de les Comes, Eulàlia Duran, filla d'Antoni Duran II, es casa amb [ ] Bonet, blanquer de Vilafranca del Penedès. I entre altres, a Lavern trobem Felipa Artigues, filla de Bartomeu Artigues I de ca l'Artigues, que es casa amb Pere Rosell, sabater de Vilafranca del Penedès (1564).³⁰⁵

V.1.4.2. CABALERES DE PAGESOS PETITS

Les filles dels pagesos petits que treballen en parceria o masoveria, poden seguir diferents camins: *dedicar-se al servei domèstic* i aspirar a casar-se amb un petit camperol. Aquestes cabaleres normalment són noies joves que entren a servir a casa de l'amo, o d'un pagès propietari, o d'una família benestant. És el que s'anomena dedicar-se al servei domèstic, anar a servir o fer de criada. Algunes d'aquestes joves són filles de cabalers de pagesos propietaris. Coneixem el cas d'Eulàlia Codorniu, soltera, que fa de criada de casa de cal Codorniu del mas d'Anoia, de Sant Sadurní. L'hereu del mas, Joan Codorniu major, li deixa en

---

³⁰⁴ 30-10-1547, Bernat Martí, teixidor de lli, ferma com a testimoni en les vendes d'un encant públic fet a la Plaça de St. Sadurní a càrrec de Mateu Labenca, missatger del terme de Subirats. (APSS, M-1524, 30-10-1547, f. 66r-65v, 216).

³⁰⁵ 26-8-1564, CCMM de Felipa Artigues, filla de Bartomeu Artigues I, de ca l'Artigues, de St. Pere de Lavern, amb Pere Rosell, sabater, fill de Francesc Rosell, sabater de Vilafranca del Pdès. (APL, M-1561, f. 43r-44v, 111).

testament 20 lliures en cas de col·locació (1621).³⁰⁶ I aproximadament un any i mig més tard, Jerònima Surià Jofre, viuda de Joan Codorniu, menor, li deixa una sèrie de robes, les quals serviran pel seu aixovar quan es casi (1622):³⁰⁷

Ítem vull y man que a Eulària Codorniu, criada de casa, per los bons servisis li sien donades unas faldilles de mitja llana blaves y narengades, un gipó de cotonina narengat, unas mànegas de xamellot nerangat y una camisa de bri nova de las mias, les quals coses tinc y posehesch y las hi deix y llec.

Per aquests testaments, sabem que Eulàlia Codorniu és filla de Nicolau Codorniu, pagès de Vallbona, probablement un familiar sortit de cal Codorniu, encara que no hem pogut esbrinat en quin grau. Si és així, és el cas d'un cabaler que ha descendit en l'escala social i la seva filla soltera, probablement una noia molt jove, fa de criada a casa de l'hereu. Amb la soldada que guanya, i les deixes dels amos, i potser el que li doni el seu pare, es pot fer un dot i aixovar per poder-se casar.

V.1.4.3. CABALERES DE MENESTRALS

Hem vist fins aquí les opcions de les cabaleres filles de pagesos propietaris, grans i petits, que documentem en el nostre treball. Hem vist com una d'aquestes opcions és casar-se amb un menestral, o sigui, un noi que viu d'un ofici.

Hi ha famílies de menestrals benestants i d'altres més senzilles. Entre els menestrals benestants, trobem bàsicament paraires, sastres i teixidors de lli, de la vila de Sant Sadurní. Parlem més extensament d'aquestes famílies en l'apartat *altres oficis* d'aquest treball de tesi. Entre les opcions que tenen les cabaleres filles de menestrals, hi ha la de casar-se amb un cabaler pagès, casos que hem documentat.

---

³⁰⁶ 27-1-1621, test. de Joan Codorniu, major, de la pr. de St. Sadurní (APSS, Testaments 1585-1663, f. 97r-98r).

³⁰⁷ 22-7-1622, test. de Jerònima (Surià Jofre), viuda de Joan Codorniu, menor, del mas d'Anoia, de la pr. de St. Sadurní (APSS, Testaments 1585-1663, f. 100r-101r).

Àngela Torrentmal, cabalera del sastre Perot Torrentmal, es casa amb Montserrat Llopart, pagès, relacionat amb Llorenç Llopart, pagès propietari de mas, de cal Llopart de la Costa, de Sant Pere de Subirats. I una altra filla, Paula Torrentmal, es casa també amb un pagès, Antoni Raventós, de Sant Sadurní, del qual desconexem la seva procedència.

Una filla de Bernat Martí, mestre teixidor de lli, de la vila de Sant Sadurní, es casa amb Antoni Duran, pagès, del mas de les Comes, de Sant Sadurní (1567).³⁰⁸

V.1.4.4. LES CAUSES PIES PER DONZELLES MARIDAR

Després del concili de Trento, es va precisant el concepte de la causa pia de mà dels grans tractadistes del Dret Canònic. Segons els tractadistes clàssics, la causa pia és tota obra realitzada principalment per a glòria de Déu, per amor al pròxim i el bé de l'ànima.³⁰⁹ Les causes pies es funden per voluntat del testador, seguida la mort d'aquell.

Apareix el nom, a manera de formulisme, en molts testaments de la nostra mostra. Prenem com exemple el testament de Joana Mestre, de la Plaça, viuda de Jaume Carbó, de Puigfedó (1597):³¹⁰

Prench-me de mos béns per la ànima mia y per dita sepultura al cos meu fahedora misas, sacrificis, almoynas, causas pias, novena y capdeany aquelles sinquanta lliuras, moneda barcelonesa, que mon pare me donà a mas líberas voluntats^d en la constitució dotal que m féu en temps e o favor de mon matrimoni,^e conforme en los capítols matrimoniales entre mi y lo dit quòndam marit meu fermats y jurats plenament consta, o dels altres béns meus, si acàs en ditas sinquanta lliuras avia algun impediment lo qual impedís que de aquelles jo no pogués fer llegat.

---

³⁰⁸ Aquesta referència consta en el cens d'una peça de terra situada al lloc dit *de sobre lo clot*, per la qual s'ha de pagar 1 sou a Antoni Martí "fratri meo", com adjutori de cens per raó del mas Glassat; veg. declaració d'Antoni Duran i la seva muller, propietària, 1567 (AHCVP, JoX, capbreu de Subirats 1567, núm 731, f. 37v-39r, foto 4876-4879).

³⁰⁹ Veg. RUBIO RODRÍGUEZ, J.J. (1977): *Las causas pías en los juristas clásicos españoles de los siglos XV al XVII (Estudio histórico-jurídico)*. Sevilla.

³¹⁰ 10-11-1597, test. de Joana Mestre, de la Plaça, de St. Sadurní, viuda de Jaume Carbó, de Puigfedó, de St. Pere de Lavern (APSS, Testaments 1585-1663, f. 1r-3v, 1).

Les causes pies a què ens volem referir en aquest apartat són les que es funden per donzelles maridar, i també, com hem vist, per estudiants estudiar.

Suposa una ajuda econòmica per evitar la degradació social de les cabaleres i casar-les una mica millor. Una Causa Pia pot estar fundada per un eclesiàstic, com ja hem explicat, o per un altre membre de la família.

En el següent cas, la fundació està feta per un jurista. Macià Carbó (II) de Puigfedó reclama 10 lliures que li corresponen d'una Causa Pia per casar la seva filla Eulàlia (1524), per ser aquesta del llinatge de "mícer Guillem Burrull, quòndam, juriste", tal com aquell ho establí en el seu darrer testament.³¹¹ Amb aquesta ajuda, el dot de la seva filla és de 50 lliures.

Mariana Abelló, pubilla de Fontclara, i el seu marit, Joan Llobet, donen per dot a Margarida Abelló 25 lliures, de les quals aporten 5 lliures d'una Causa Pia fundada per Antoni Mateu, mercader, ciutadà de Barcelona, "lo qual en son darrer testament ha instituhida per a fadrines a maridar de son linatge".³¹²

Els donadors del dot de Margarida Mestre del Gorner, "per quant la dita Margarita és de linatge de algunas causas pias", es reserven "tot so y quant procehirà de dites causas pias" com adjutori del dot de 125 lliures que li han assignat en els CCMM entre ella i Jaume Ferret de Clariana, d'Avinyonet.³¹³

El dot de Francesca Julià (1633), de cal Julià de St. Joan Salerm, està establert en 200 lliures pel seu pare en el seu testament, i es fa constar que inclou qualssevol causes pies i llegats fets a ella per qualsevol persona.³¹⁴

---

³¹¹ 5-11-1524, CCMM de Pere Coll de St. Pere de Ribes i Eulàlia Carbó de Puigfedó (AHCVP, JoB, P-XVI-XIII-6, f. 1r-4r, 1): "per quant la dita Eulàlia és del linatge de mícer Guillem Burrull, quòndam, juriste, lo qual en son últim e darrer test. ha deixades deu liures a cada donzella de son linatge per a maridar".

³¹² 23-10-1533, CCMM de Joan Albi, francès, i Margarida Abelló de Fontclara, de St. Pere de Lavern (AHCVP, JLI, P-XVI-VI-1, núm 189, f. 1r-2v).

³¹³ 5-8-1567, CCMM de Jaume Ferret de Clariana, d'Avinyonet, i Margarida Mestre del Gorner, de la pr. de St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 95r-96v).

³¹⁴ 20-9-1633, CCMM de Miquel Balaguer, espartenyer, de Vilafranca del Pdès., i Francesca Julià de St. Joan Salerm (AHCVP, JeX, P-XVI-212-2, f. 1r-7v).

A. EN ELS CAPÍTOLS MATRIMONIALS

En els CCMM de Galceran Cartró (1535), de la Riera, de Sant Pere de Lavern, i Caterina Raventós, de Sant Pau d'Ordal, el pare d'aquella, Salvador Raventós, li dóna per dot 35 lliures, pagadores en tres terminis. Els futurs cònjuges el nomenen procurador perquè pugui llevar els diners que hi ha dipositats a la taula de les causes pies de la Seu de Barcelona, i que els pertanyen per raó de progènia: d'una banda, per ser del llinatge d'en (Guillem) Burrull, i d'una altra del llinatge d'en Clapes.³¹⁵

La pubilla Joana Llobet i Abelló de Fontclara, viuda d'Antoni Olivella, es reserva poder cobrar les causes pies que corresponguin a les seves filles com adjutori dels dots d'aquelles. La reserva consta en els CCMM de Montserrat Olivella (1567); Margarida Olivella (1568); i conjuntament amb el seu segon marit i l'hereu de Fontclara, en els CCMM de Jerònima Olivella (1570) -en aquest darrer cas, s'especifica que és "la causa pia dells Mateus"- . Les tres filles, amb el consentiment dels seus futurs marits, li'n prometen fermar procura, a ella i a qui ella voldrà.³¹⁶

---

³¹⁵ 31-6-1538, CCMM de Galceran Cartró de la Riera i Caterina Raventós de St. Pau d'Ordal (APL, M-1536, f. 39v-40v, 151): "Ítem, més ab altra carta, los damont dist Galsaran Cartró e dita Catarina, marit e moler esdevenidós, ferman procura al dit Salvador Reventós, e asò per a levar los dinés de la taula, de les coses pies de la Seu de Barsalona, davalant del linatge de mícer Vurull,^c e més de altres dinés davalat del linatge d'en Clapes".

³¹⁶ Per exemple: a) 26-11-1567, CCMM de Macià Entrada, teixidor de lli de St. Sadurní, i Montserrat Olivella de Fontclara (APL, M-1561, f. 104r-105v, 241): "[f. 105r] Ítem ab altra carta, és pactat entre les dites parts que la dita madona Joana Olivella se atura y reserva, per adiutori de pagar lo dit dot, totes y qualsevol causas pias; y la dita Montserrat promet fer y fermar procura per rebre y béns dites quantitats a la dita madona Joana Olivella, mara sua, y a qui ella volrà y en asò consent lo dit Macià Entrada, spòs seu esdevenidor"; b) 11-4-1568, CCMM de Pere Bonet àlies Gordí, vidrier de St. Sadurní, i Margarida Olivella de Fontclara (APL, M-1561, f. 110v-112r): "Ítem ab altra carta, és pactat entre les dites parts que la dita madona Joana Olivella se atura y reserva, per adiutori de pagar lo dit dot, totes y qualsevol quantitats de peccúnias que a la dita Margarita, fila sua, se pertanyera ni pertanyer deguen de qualsevol causas pias. Y la dita Margarita promet fer y fermar procura a la dita mara ho a qui ella volrà per rebre dites quantitats de dites causas pias, y en asò consent lo dit Pera Bonet, spòs seu esdevenidor et cetera"; c) 21-12-1570, CCMM de Macià Artigues, hereu de ca l'Artigues de Lavern, i Jerònima Olivella de Fontclara (APL, M-1570, f. 12r-13r, 15): "Ítem ab altra carta, és pactat entre les dites parts que los dits Magí Puig y Joana, muller sua, y Bartomeu Olivella se aturen y reserven per ells tot lo que a la dita Hierònima tocara y a ella se pertanyera de la causa pia dells Mateus y de qualsevol altres causas pias, y asò per adiutori de pagar les dites setanta liures barcelonesas de la dita dot".

Hi ha persones que es dediquen a fer de procurador i cobrar causes pies. Alguns són notaris, assaonadors de Barcelona. Altres són un membre de la família: el pare, el germà hereu,

Joan Llopart, menor, de les Alzines, de la quadra d'Espiells, reconeix deure a mossèn Miquel Pons, assaonador de Barcelona, “procurador de las Causas Pias de Barcelona”, trenta lliuras per dues pensions que li fa cada any (1603).³¹⁷

Joan Llopart, major, de les Alzines, de la quadra d'Espiells, té un deute de 15 sous, dels quals diu “que no sé de qui són”, i vol que s'inverteixin “ab coses pies”.³¹⁸ Aquestes coses pies poden ser misses i sufragis per la seva ànima, o per ajudar algú.

Macià Capmany, de Sant Joan Salerm, i Elisabet Mestre, muller d'aquell, nomenen procurador seu especial i general Joan Puió, notari de la ciutat de Barcelona, per reclamar i cobrar qualssevol quantitats de moneda a ells degudes, tant per raó de llur matrimoni com per qualssevol altres raons, tant per administradors de causes pies com per altres qualssevol persones, per cobrar i fermar àpoques, albarans, definicions, cessions i plets, i caucions tant testimonials com fideiussòries, amb obligació de llurs béns (1562).³¹⁹

Per la seva part, els cònjuges Magdalena Forés de la Creu i Bartomeu Gili de Sta. Fe, nomenen procurador a Montserrat Forés, el germà de dita Magdalena, o a qui ell voldrà, “per levar y tulir y rebre ditas causas pias” que a dita Magdalena li pertanyen, en adjutori de les 35 lliures de dot i 5 lliures d'aixovar.³²⁰

Els tutors de Margarida Mestre, filla de Pere Mestre del Gorner, entre els quals hi ha la mare d'aquella, per pagar-li el dot de 100 escuts, valent 105 lliures, es reserven el dret de cobrar algunes causes pies, que li corresponen per llinatge,

---

³¹⁷ 5-6-1603, test. de Joan Llopart menor de les Alzines, de la quadra d'Espiells (APSS, Testaments 1585-1663, f. 103v-104v, 122).

³¹⁸ 3-3-1608, test. de Joan Llopart major de les Alzines (APSS, Testaments 1585-1663, f. 57r-57v): “Ítem quinse sous que tinc a restitutió que no sé de qui són, vull sien esmersats ab coses pies”.

³¹⁹ 24-6-1562, acte de procura (APL, M-1561, f. 21r, 43).

³²⁰ 23-12-1565, CCMM de Bartomeu Gili de Sta. Fe i Magdalena Forés de la Creu (APL, M-1561, f. 76v-77r).

per adjutori de paga del dot, i per tal efecte volen que dita Margarida fermi procura a qui ells voldran (1567).³²¹

A vegades, el dot de la noia es paga una part amb diners i l'altra amb una peça de terra. A Magdalena Tort, filla de Quintí Tort, ferrer de Vilafranca, quan es casa amb Felip Carbó, teixidor de lli natural de St. Pau d'Ordal, el seu pare li dóna per dot 10 lliures en diners comptants i una peça de terra de 2 jornals, situada al Rivet, del benefici del Corpus Christi de l'església de Santa Maria de Vilafranca del Penedès, sobre la qual hi ha una hipoteca d'una causa pia fundada pel quòndam Jaume Güell, ferrer de Vilafranca. Es tracta d'un censal de preu de 170 lliures i de pensió anual de 6 lliures, i la dita donatària haurà de pagar cada any 3 lliures i 5 sous per raó de la pensió anual de dita causa pia.³²²

---

³²¹ 5-8-1567, CCMM de Jaume Ferret de Clariana i Margarida Mestre del Gorner (APL, M-1561, f. 95r-96v, 225): "Ítem és pactat entre les dites parts que per quant la dita Margarita es de linatge de algunas causas pias, los dits donadors se reserven y aturan per adiutori de pagar les dites cent y sinch liures barceloneses tot so y quant procehirà de dites causas pies a son càrrech y despesses suas, prometent per lo dit afecte que la dita Margarita de consentiment de dit Jauma Ferret farà y fermarà procura al qui ells volran per aver y rebre ditas causas pias sens danys ni despeses suas *et cetera*. Firmen y juren *et cetera*".

³²² 16-11-1698, CCMM de Felip Carbó, teixidor de lli natural de St. Pau d'Ordal, i Magdalena Tort, de Vilafranca del Pdès. (AHCVP, JMF, P-XVII-403-2, f. 164r-170r).

V.2. ELS TESTAMENTS

Ítem deix a n'an Jauma Carbó fill meu y de madona Joana, quòndam, muller mia, lo qual vuy és en la ciutat de Palerm, del regne de Sicília, cent liures Barseleses, [...] les qualls cent liures li deix a totes ses planas voluntats, ab emperò pacta, condició que lo dit Jauma Carbó, fill meu, no puga res demanar en la heretat y béns meus com aqueles deix per tot dret a ell pogués tocar en la dita heretat y béns meus, per qualsevol títol, causa ho rahó. (1560)¹

Els testaments són un testimoni de la societat i l'economia d'una època i un territori. En el nostre cas dels segles XVI i XVII, del terme de Subirats. El fet que el dret legal de testar estés a l'abast de tothom ha possibilitat que ens hagin pervingut bastants testaments, tant d'homes com de dones, de diferent procedència i condició social. D'aquesta manera, per la historiografia, els testaments es converteixen en una font d'informació important per conèixer molts aspectes de la vida de les famílies: la seva composició (nombre de fills i filles, nombre de matrimonis, etc.), la procedència i lloc d'habitatge dels seus membres, les relacions socials, les activitats laborals i professionals, la situació i posició

---

¹ 20-12-1560, test. de Macià Carbó II, de Puigfedó, de St. Pere de Lavern (APL,M-1561,f.2r-2v,1).

socioeconòmica del testador² (mitjançant l'estudi dels béns materials), els desplaçaments interns, els costums religiosos (llegats a entitats religioses, misses, fundacions), els deutes pendents de pagar i de cobrar, la importància dels objectes i béns llegats, la duració de la vida humana, etc.

A la vegada, els testaments són un complement de les dades que apareixen en els CCMM. No obstant, en cap moment els testaments no poden estipular res en contra de les disposicions establertes en els CCMM. Aquests últims són pactes jurídics que s'han de respectar i no es poden canviar.³ En canvi, el testament admet el principi de la revocabilitat. El testador el pot anul·lar, canviar o substituir per un altre. Això permet que, al llarg de la seva vida, el testador pugui fer tants testaments com vulgui. L'últim testament anul·la tots els que s'hagin fet anteriorment.

El testament és bàsicament una institució successòria, la funció principal de la qual és la institució formal de l'hereu. És, per tant, un acte jurídic amb el qual el testador disposa dels béns propis, presents i futurs, i fa uns llegats a diferents beneficiaris.⁴ L'acte de testar és voluntari i es pot fer amb temps i previsió, sense que la persona hagi d'estar necessàriament malalta. Tot i així, són pocs els testaments que estudiem en què el testador diu que està sa, i molts més en què diu que testa per malaltia corporal, de la qual tem morir. Hem d'entendre que la malaltia pot ser la motivació per fer testament, però no l'única causa, com expliquem més endavant.

L'acte jurídic de testar està lligat també a un fi espiritual davant la ineludibilitat de la mort. Les idees de transitorietat de la vida, salvació de l'ànima i consecució de la vida eterna fan que el testador adopti una actitud de previsió, tant patrimonial com espiritual. Li interessa deixar les coses ordenades en aquest món, i preparar-se pel destí de la seva ànima, com anirem explicant.

---

² El testador és la persona que expressa les seves últimes voluntats, per escrit, o antigament de forma oral. Des dels seus orígens, tothom té dret legal a fer test., tant els homes com les dones.

³ MASPONS, F. (1938): *Com es fa un testament*. Barcelona: Editorial Barcino, p. 35: "perquè són pactes tan fermes, segons una bella expressió dels nostres juriconsults, com el mateix matrimoni".

⁴ El beneficiari/a és la persona designada a qui es fan les deixes testamentàries, la persona que hereta.

L'acte de testar és individual i personal, normalment atorgat per un sol testador. Malgrat tot, hi ha referències també de casos en què el testament és col·lectiu, és a dir, que està fet per més d'una persona. Dels 300 testaments que estudiem, n'hi ha un que està fet conjuntament per uns esposos originaris de la Vall d'Aran (1526). És tracta del matrimoni Miquel Gil i Maria Artigues, de Vallderoures, pares de Gabriel Gil, sastre de la parròquia de Sant Pau d'Ordal.⁵

L'acte testamentari no està cenyit a cap norma estricta i es pot dictar i escriure sense que sigui necessària la presència d'un notari. De totes maneres, el costum recomana que el notari el ratifiqui per tal d'evitar-ne usos indeguts i falsificacions. Els testaments que estudiem estan fets per notaris eclesiàstics, que són els mateixos rectors de les parròquies de la localitat, i per notaris reials, corresponents a les escrivanies que depenen de la corona, alguns dels quals eren també eclesiàstics. Un d'aquests testaments correspon a Antoni Mas, notari reial nascut a la parròquia de Sant Sadurní de Subirats.

El testament es fa efectiu seguint un temps prudencial a la mort del testador. Passat un període de temps prudencial, es procedeix a la lectura i publicació del testament. L'acte testamentari està escrit en primera persona del singular, requisit formal per reproduir la sensació d'oralitat en l'acte de la seva lectura i publicació.

Una de les altres característiques del testament és la unilateralitat. El testament és un contracte unilateral; és a dir, estableix una obligació d'una persona envers una altra sense que hi hagi reciprocitat, sense que l'altra estigui obligada a acceptar la donació. El testament permet també l'adquisició d'uns drets sobre els béns atorgats, tant presents com futurs. Aquests drets poden consistir en la propietat plena, en l'usdefruit, el cobrament i pagament de deutes, etc.

És indiscutible la força i eficàcia jurídica d'un testament. L'incompliment d'una disposició o clàusula testamentària, o sigui, de la voluntat del testador, pot ser causa de demandes i querelles que poden donar lloc a la celebració d'un judici:

---

⁵ 11-7-1526, test. conjunt de Miquel Gil i Maria Artigues, muller d'aquell, de Vallderoures, de la Vall d'Aran (APSP, Llibre de Testaments I, f. 1r-6v, 1).

les parts interessades poden reclamar per apropiacions injustes dels béns, acusacions d'amagar el testament, il·legalitats, etc. En aquests casos, els jutges han de dictar sentència, i hi ha litigis que duren molts anys. Per exemple, els hereus d'Antoni Carbó de Puigfedó, mort el 1602, després d'un llarg procés judicial, arriben a un acord o concòrdia sobre la titularitat de les hisendes de la família, el 1686.⁶

En resum, el testament és l'acte jurídic pel qual el testador disposa, per causa de mort, de béns i drets, amb caràcter revocable, amb la possibilitat d'instituir hereu, entre altres coses. Podem destacar tres actes jurídics complementaris: testament, publicació o lectura després d'un termini de temps estipulat, i execució testamentària a través dels marmessors o encarregats del compliment del testament.

V.2.1. UTILITAT I LIMITACIONS DELS TESTAMENTS

Normalment es recomana fer testament. No fer-ne és un perill, ja que pot ocasionar greus problemes entre els supervivents. Si ens fixem en els CCMM dels cabalers i cabaleres, en la carta d'acceptació del dot consta una clàusula en què el jove o la jove renuncia als drets sobre les propietats dels seus pares, excepte a vincles i intestat.

Podem observar el que acabem d'explicar en l'acceptació de dot per part de la cabalera Francesca Capmany, filla de Macià Capmany, de Sant Joan Salerm, en els CCMM d'aquella amb el pagès Nicolau Onyó, de Sant Joan Samora (1567):⁷

---

⁶ 1686, concòrdia entre Batista Carbó, Jaume Carbó i els hereus de Joan Romagosa (AHCVP, JT, processos judicials, P-XVII-111).

⁷ 7-10-1567, CCMM de Nicolau Onyó, de St. Joan Samora, i Francesca Capmany, de St. Joan Salerm (APL, M-1561, f. 101r-102r, 233).

Ítem ab altra carta, la dita Francescha accepta la dita donació del dit^g Macià Capmany, pare seu, ab besament de mans y referiments de gràcias, ab los pactes, vincles, condicions y retencions sobredits, per les qualls cosas sobredonadas renuncia a tot dret a ella se pertanya ni pertànyer dega en la heretat y béns del dit Macià Capmany, pare seu, tant per via de legítima paternal y maternal y supliment de aquela, com encara per tot altra qualsevol títol, causa o rahó, acceptat emperò a vincles y ab intestat

Fer testament consisteix en dues coses fonamentals: a) *deixar per escrit les últimes voluntats*, de forma clara i unívoca, a favor de qui es vulgui. En aquest sentit, el testament ofeeix una doble utilitat: d'una banda la *disposició* dels béns propis després de la mort, i de l'altra la *designació* de la persona que ha de representar el testador quan aquest ja no visqui, o sigui, l'hereu, l'usdefructuari, el tutor, etc.; i b) *preocupar-se per la pròpia ànima* després de la mort. Aquest aspecte té una connotació clarament religiosa.

V.2.1.1. LIMITACIONS DELS TESTADORS

Els testaments presenten una sèrie de limitacions pels testadors i també pels beneficiaris.

El testador ha d'estar en *plenes facultats mentals*. Sovint surten expressions que fan referència al bon estat mental del testador, com: “íntegra memòria”, “sana i íntegra memòria”. En el fons, són formulismes estereotipats. Normalment es troben després del nom del testador. Per tant, podem afirmar que la plenitud de les facultats mentals és una condició requerida per poder testar.

L'*edat* és una altra de les limitacions per atorgar testament. Normalment no consta l'edat del testador, almenys en la majoria dels testaments anteriors als segles XIX. Els nens no poden testar. Precisament, a causa de la gran mortalitat infantil, els nens no es consideren persones fins que arriben a “a perfeta edat de testar”, expressió que consta en molts testaments i CCMM, especialment quan es fa referència a l'heretament prelatiu. L'edat mínima que atorga la capacitat de testar, ja recollida en el dret visigòtic, és catorze anys. En menys edat, normalment es requereix la presència d'un tutor.

En principi, el *sexe* no comporta cap mena de limitació en la facultat de poder testar. Tant els homes com les dones poden testar. En canvi, alguna cosa passa, perquè hi ha més testaments fets per homes que per dones. Podem explicar aquest fet per diferents factors, entre altres destaquem la discriminació social, alta mortalitat, possessió de béns, condició social del testador, etc. En alguns casos pot ser per motius de *discriminació social*. En aquest cas, seria per qüestió de falta de consideració del paper social de la dona. Al segle XVI i XVII la dona pràcticament no té entitat jurídica, amb prou feines les pubilles, com expliquem a l'apartat de les pubilles. També es pot explicar per l'*alta mortalitat*, especialment per problemes de part, per la qual cosa els CCMM ja acostumen a recollir la possibilitat que si morís abans que el marit, i sens fills, els béns que hagués aportat en matrimoni tornarien a la casa dels seus pares, o dels hereus d'aquells. Els homes acostumaven a tenir més béns per testar que les dones. Per exemple, l'hereu testava per tota la seva herència universal, i la dona de l'hereu, encara que fos la mestressa, només podia testar del dot que aportava en matrimoni. La *condició social del testador* pot suposar una altra limitació. Si bé segons el dret tothom té la facultat de testar, la realitat és que hi ha limitacions econòmiques. Com més béns es posseeixin, hi ha més possibilitats de testar.

V.2.1.2. LIMITACIONS DELS BENEFICIARIS

Pel que fa als beneficiaris, si qui testa és el marit, normalment el primer beneficiari és l'esposa. El marit deixa les propietats en *usdefruit* a la mare dels seus fills; és a dir, aquesta no podrà vendre però sí disfrutar de les rendes mentre visqui.

En cas que no tingués fills amb la seva esposa, la propietat del marit hereu passa als seus germans, per ordre de primogenitura, de més gran a més petit, i de sexe, els homes preferibles a les dones, aspectes que anirem explicant.

Els fills del testador són designats beneficiaris després de la mort del primer beneficiari, que és l'esposa. Normalment és costum que el més gran, - els

homes preferibles a les dones-, sigui designat hereu universal -a no ser que tingui alguna discapacitat física o psíquica que li ho impedeixi (sordmut, etc)-, però mentre visqui la mare, aquesta acostuma a tenir l'usdefruit. Després del fill gran, s'estableix una successió o substitució testamentària, l'heretament prelatiu, perquè es preveu la possibilitat de la mort dels fills, i per això s'acostuma a emprar el formulisme "lo que Déu no vulga".

V.2.2. ELS TESTAMENTS DEL NOSTRE ESTUDI

En aquesta tesi, estudiem 393 testaments dels segles XVI-XVII corresponents a habitants de les quatre parròquies del terme de Subirats: Sant Pere de Lavern, Sant Pau d'Ordal, Sant Sadurní de Subirats i Sant Pere de Subirats.

Pel que fa a la parròquia de Sant Pere de Lavern, disposem de 125 testaments entre els segles XVI i XVII. D'aquests testaments, 93 són del segle XVI, compresos entre els anys 1540-1598; i 31 són del segle XVII, compresos entre 1602-1699, amb l'afegit d'1 de 1703, el qual hem decidit incloure per ser d'un hereu propietari de mas nascut a la segona meitat del segle XVII. La majoria d'aquests testaments provenen de l'escrivania de Sant Pere de Lavern (APL), concretament 90 pel segle XVI i 10 pel segle XVII. La resta prové de l'Arxiu Històric Comarcal de Vilafranca del Penedès (AHCVP), concretament 3 pel segle XVI i 21 pel segle XVII.

Comptem també amb 104 testaments de la parròquia de Sant Pau d'Ordal procedents en la seva totalitat dels dos llibres de testaments de l'escrivania d'aquella parròquia (APSP), compresos entre els anys 1526 i 1668. En total, 38 són del segle XVI, entre els anys 1526-1599; i 66 són del segle XVII, entre els anys 1600-1668.

En relació a la parròquia de Sant Sadurní, disposem de 164 testaments. D'aquests, 159 són d'un llibre de testaments de l'escrivania d'aquella parròquia comprès entre els anys 1581-1665. I els altres 5 són de l'AHCVP. Tant en els llibres de testaments de Sant Pau d'Ordal com en el llibre de testaments de Sant

Sadurní, hi consten testaments d'alguns habitants de la parròquia de Sant Pere de Subirats.⁸

El conjunt de tots aquests testaments ens serveixen de gran utilitat per perfilar aspectes socio-econòmics en relació als habitants del terme, i establir-ne una comparació amb els de la parròquia de Sant Pere de Lavern. Convé dir que el nostre treball no utilitza aquests testaments per fer un estudi quantitatiu, sinó qualitatiu. El nostre treball anirà exposant exemples qualitatius sobre els diferents punts que anirem estudiant, a partir dels quals podem deduir alguns comportaments generals, sempre amb un marge de cautela i precaució.⁹

S'han dedicat alguns treballs a l'estudi dels testaments, des de diferents punts de vista. Entre aquests, destaquem el de Jaume Codina, que ens explica la mecànica dels testaments amb referències a la localitat de Sant Boi de Llobregat pels segles XIV i XV, elaborat a partir de l'arxiu parroquial d'aquella població.¹⁰ També el d'Antoni Udina, sobre els testaments catalans de l'Alta Edat Medieval.¹¹ Ambdós treballs constitueixen un referent obligat per qualsevol investigació que inclogui aquest tipus de contracte, i un bon suport pel nostre estudi. Comptem amb altres treballs a nivell patrimonial, com la tesi de doctorat de Carme Sanmartí, sobre el Mas Sanmartí, al Bages;¹² i el treball de tesina i la

---

⁸ No disposem de cap manual ni recull de testaments de la pr. de St. Pere de Subirats. Durant els avalots dels anys trenta del segle passat es va cremar l'arxiu d'aquella parròquia. El nostre estudi es pot complementar amb un buidatge sistemàtic dels protocols notariais dels arxius comarcals, especialment dels de Vilafranca del Penedès, Igualada i Martorell, així com de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, per tenir fons de notaris que treballaven a la nostra localitat als segles XVI i XVII, com Jeroni Sastre, i al Col·legi de Notaris de Barcelona. Una altra via és accedir als arxius patrimonials privats d'algunes masos del terme. Deixem aquestes possibilitats com una porta oberta per continuar aquest estudi després del nostre treball de tesi.

⁹ Les dades quantitatives són més difícils d'obtenir perquè no disposem de fonts que permetin quantificar aquests possibles comportaments generals. Un estudi més aprofundit sobre les dades ens podria portar a percentatges i estadístiques que, en tot cas, deixem per un altre treball, o la continuació d'aquest.

¹⁰ CODINA, J. (2003): *Els testaments de Sant Boi (segles XIV-XV)*. Barcelona: Viena Editorial/Ajuntament de St. Boi de Llobregat.

¹¹ UDINA, A. (1984): *La Successió Testada a la Catalunya Altomedieval*. Barcelona: Fundació Noguera.

¹² SANMARTÍ, C. (1992): *La pagesia benestant a la Catalunya Central. L'exemple del Mas Sanmartí*. UB: Tesi de doctorat.

tesi de doctorat de Pere Gifre sobre diferents patrimonis a la vegueria de Girona.¹³ Aquests treballs són un referent important en l'estudi de patrimonis familiars i socioeconòmics del camp català, des de la microhistòria. Han posat de manifest que els testaments, juntament amb els CCMM i els inventaris *post mortem*, són una font documental important que reflecteixen la conjuntura familiar, patrimonial i històrica del món rural. És aquest el punt de partida per justificar un estudi dels testaments en el nostre treball de tesi. Hem utilitzat aquests treballs per elaborar una estructura inicial d'aquest tipus de contracte.

Hauríem de dir que si bé existeixen treballs sobre testaments, com els que suara hem indicat, no s'ha fet cap estudi sobre testaments al Penedès, almenys que en tinguem notícia. El nostre treball de tesi contribueix a omplir un buit important en aquest aspecte.

A vegades en el testaments apareixen autèntics inventaris de comptes pendents de cobrar, i de deutes pendents de pagar. El valor d'aquests inventaris són molt útils a l'hora de fer-nos una idea aproximada de l'estatus social del testador, a més de la importància que té pels estudis de microhistòria socioeconòmica, com el nostre. En aquest sentit, també ens és d'utilitat conèixer i comparar el valor monetari de l'apartat de les *donacions*, generalment a institucions eclesiàstiques, especialment les "deixes per l'ànima", i estudiar els casos en què el testador institueix hereva universal la seva ànima. Quan a la *relació de llegats*, aquesta és la part on el testador deixa tots els seus béns a la gent que vol, gairebé sempre a persones de l'entorn familiar: esposa o marit, fills i descendents més propers, i al final s'especifica el nom de l'hereu universal. Els llegats poden consistir en propietats, diners o objectes, i difereixen si el testador és home o dona. En les pàgines següents del nostre treball, indicidim i aprofundim en les diferències entre els testaments dels homes i de les dones, tenint en compte la seva condició dins la família: hereus o pubilles, cabalers o cabaleres, treballadors o treballadores, menestrals, eclesiàstics, etc.

---

¹³ GIFRE, P. (1993): Remences, "senyors útils", propietaris i ciutadans honrats a la vegueria de Girona, època moderna. A propòsit de la diferenciació pagesa. Barcelona: UPF, Treball de Recerca dirigit per Eva Serra.

V.2.3. ESTRUCTURA DELS TESTAMENTS

Jo Antoni Casanoves del Pujoll, de la paròquia de Sant Pere de la Bern, del bisbat de Barcelona, detengut en mon lit de malaltia corporal, de la qual tem morir, emperò en mon bo y pla enteniment, y íntegra memòria y ferma loqüela, fas i orden el meu testament.
(1541)¹

Tots els testaments no tenen una única estructura formal o protocolària. La forma en com s'organitzen depèn bàsicament de l'època, i també de la mà del notari. Normalment contenen els següents punts, els quals acostumen a aparèixer en el següent ordre:

1. *preàmbul introductori*
2. *identificació del testador*
3. *motivació*
4. *marmessoria*
5. *esmenes o clàusules de reparació*
6. *sepultura* (lloc de la sepultura i condicions de l'enterrament i funeral)

---

¹ 11-7-1541, test. d'Antoni Casanovas, del Pujol, de la pr. de St. Pere de Lavern (APL, M-1536, f. 63v, 228).

7. *caritats i donacions a l'Església* (misses diverses, donacions a bacins, altars, capelles i confraries, convents i monestirs, i hospitals)
8. *relació de les deixes o llegats*
9. *nomenament de l'hereu i previsió successòria de l'hereu*
10. *tutoria i curadoria*
11. *reconeixement de cobraments i deutes*
12. *lloc i data*
13. *testimonis*
14. *codicil* (a vegades)

Tenint en compte l'estructura del testament, el discurs introductori sol començar amb un preàmbul de caire espiritual escrit en català o en llatí. Es tracta d'una fórmula introductòria, opcional i bastant estereotipada. Normalment és una invocació religiosa a la divinitat, acompanyada sovint d'una invocació mariana, o sigui, a la verge Maria: “*En nom de Déu Amen*”, “*En nom de Nostre Senyor Jesucrist i de la Verge Maria, mare sua*”, “*En nom de Nostre Senyor Déu Jesucrist sia, i de la Gloriosa i humil Verge Maria i de tots els sants i Santes del Paradís, Amen*”; o no religiosa: “*Jo...*”, etc. El contingut religiós d'aquests preàmbuls o formulismes donen idea de la religiositat del testador, i de la influència de l'Església en la vida diària. Recordem que antigament, i fins entrat el segle XX, molts escrivans són capellans, i els rectors de les parròquies poden fer de notaris, o sigui, que ostenten “l'escrivania” de la parròquia. Són el que s'anomena “capellans notaris”.

A continuació, segueix la *identificació del testador*, feta sempre en primera persona, a través del seu nom i cognom. A vegades consta de qui se's fill, és a dir, els noms dels pares. S'acostuma a identificar també el seu estat civil. En el cas de les dones, s'acostuma a dir si és soltera, de qui és filla, i si és casada o viuda, el nom del marit.

Seguidament, es fa constar la *motivació*, en la qual, a vegades, es fa constar el perill de mort o predisposició a la mort: “*detenguda de malaltia*”

corporal, de la qual tem morir, estant emperò en tot mon bon seny, sana y íntegra memòria, y ab ferma lo que fas y orden mon testament”.

Després segueix el nomenament o designació dels *marmessors*. Els marmessors són els executors testamentaris, i els componen persones de confiança dels testadors que acostumen a escollir-se entre els parents més propers: marit, esposa, fills, cunyats, germans, gendres, pare, sogre, etc. A vegades es poden nomenar persones de fora del cercle familiar, com el rector de la parròquia, capellans, amics i coneguts. Els marmessors tenen la potestat de prendre possessió dels béns del testador, en morir aquest i un cop verificat el testament, amb la finalitat de distribuir aquests béns deixats en testament als destinataris previstos pel testador. Es tracta d'una possessió temporal d'aquells béns, i els <<donen>> en virtut d'un testament que ells han d'executar. O sigui, els correspon l'acte de l'execució testamentària, i fan la donació per manament del testador. el nombre dels marmessors és variable; poden ser un, dos, tres, quatre, cinc, etc., com anirem explicant. Observem que en alguns testaments no consten els marmessors, però normalment sí.

A continuació, entre la clàusula de nomenament dels marmessors i la de l'elecció de la sepultura, o bé després d'aquesta, segueix la clàusula de reparació. Aquesta consisteix en la voluntat del testador d'esmenar tots els mals, tant materials com morals, que hagi pogut causar en la seva vida.

Després d'aquest formulisme més o menys estereotipat sobre la voluntat del testador de pagar els deutes i restituir les injúries que tingui en el moment de la seva mort, segueixen les primeres disposicions del testador. Aquestes disposicions fan referència a la *sepultura* o enterrament i als oficis litúrgics que segueixen l'òbit o defunció. Són les anomenades *deixes per l'ànima*. Es diu el lloc on el testador desitja ser enterrat, dins o fora de la parròquia on es habita o pertany, i les condicions de l'enterrament i del funeral, segons les seves possibilitats i estament. A continuació, s'anomenen les acostumades misses de sepultura, novena i capdany i, a vegades, es fa constar el nombre de misses per la salvació de l'ànima. Normalment, aquestes disposicions precedeixen els llegats als familiars.

Seguidament es fan les *caritats i donacions a l'Església*. El destinatari pot ser l'església de la parròquia on es viu, o altres parròquies i institucions religioses per intencions destinades a la salvació de l'ànima. Té un sentit purament religiós, i obeeix a la preocupació per aconseguir la pau eterna. L'Església fomenta les donacions en base a la idea de la salvació i remissió dels pecats. La donació té un caràcter voluntari i gratuït, i és eficaç després de la mort del testador o donant. S'anomenen misses diverses (misses de trentenaris i aniversaris, etc), donacions a bacins, altars i capelles, donacions a convents i monestirs, i deixes a hospitals.

Acostuma a seguir la *relació de les deixes o llegats*. Aquí convé preguntar-nos quins criteris segueix el testador per a la distribució dels seus béns. Normalment els destinataris tenen un parentiu pròxim al testador. Són generalment els familiars directes (pares, cònjuges, fills, germans i néts) i els descendents més propers (oncles, nebots, cosins, etc.). No obstant, aquest punt presenta multitud de variants en funció de si els testadors són homes o dones, solters o casats, amos o treballadors, etc., com veurem més endavant.

Al final de les deixes o llegats, s'especifica el nom de l'*hereu universal*, tant en els testaments dels homes com en els de les dones. Recordem que el testament és bàsicament una institució successòria, la funció principal de la qual és la institució formal de l'hereu. Per això, els testaments acostumen a tenir una *previsió de successions dels hereus*, és a dir, en cas que el primer nomenat morís (“*que Déu no ho vulgui*”), es designa el seu successor, i així successivament, dels parents més propers als més llunyans, preferentment els homes (“mascles”) a les dones (“femelles”), i preferentment els qui porten el mateix cognom abans que els altres (especialment en els testaments dels homes hereus).

En el cas d'existir fills menors d'edat, es procedeix a la *tutoria i curadoria*, amb el nomenament de tutors i curadors. Aquests, en molts casos, acostumen a coincidir amb els marmessors testamentaris. En cas que el pare hagués mort amb intestat, és una autoritat legal, com el batlle o un jutge, qui designa els tutors dels menors. La feina dels tutors és administrar els béns dels menors i tenir cura de les seves persones. Disposem d'una administració de tutela de finals del segle XVII de cal Guilera de la Plaça, de Sant Pau d'Ordal.

En els casos de pagesos propietaris, aquests documents ens permeten veure els tipus de cultius del mas, les despeses i inversions i l'índex de riquesa d'aquell mas, com assenyala Guinot i Furió.²

En molts casos, el testament continua amb el *reconeixement de cobraments i deutes*. A vegades, aquest memorial és un autèntic inventari de comptes pendents de pagar i de cobrar. Recordem que després del nomenament de la marmessoria, el testador acostuma a manifestar la voluntat que es paguin tots els deutes, usant un formulisme més o menys estereotipat: “E primerament y ans de totes coses *vull y man que tots mos deutes que lo dia de mon òbit jo dega y las injúrias a la restitució de les quals jo sia tinguda y obligada pagadas y esmenadas lo òbit meu seguit*”, tant si aquests s’han de cobrar com si s’han de pagar. Aquest memorial de comptes és de gran utilitat pel nostre treball perquè s’hi anomenen censals, objectes diversos, bestiar, quantitats monetàries referents a preus i salaris o soldades, noms de persones, etc., que hem fet servir per redactar els diferents apartats d’aquest treball de tesi.

A continuació, es fa constar el *lloc i data* del testament. Per exemple, es diu que Antoni Carbó, de Puigfedó, fa el seu testament “a la cassa de dit testador situada en dita parròchia de Sant Pere de Labern” (1602).³ I més explícit és Pere Joan Mata de la Plaça, de Sant Pau d’Ordal, quan diu que fa el seu testament “en la cuina, estant asentat ab un banch junt lo foch” (1595).⁴ I Anna Botines, muller de Josep Martí, de Sant Pau d’Ordal, el fa “en la casa de la rectoria ab una cambra que trau la porta a la sala a la finestrera del ort, o més prop del ort” (1658).⁵

I per acabar, el nom dels *testimonis* autentifiquen el testament, a manera de signatura. Els testimonis són persones que acostumen a estar presents i “fermen” el testament per donar fe d’aquestes últimes voluntats.

---

² GUINOT, E., FURIÓ, A. (1980): “Un exemple d’economia domèstica de principis del XVè. L’administració d’una tutela. Sueca 1412-1427”. *Quaderns de Sueca*, 1, p. 11-46.

³ 30-10-1602, test. d’Antoni Carbó, de Puigfedó, de St. Pere de Lavern (AHCVP, Gaspar Bartomeu, P-XVII-10-1).

⁴ 27-3-1595, test. de Pere Joan Mata de la Plaça, de St. Pau d’Ordal (APSP, Testaments I, f. 47-48v, 38).

⁵ 24-8-1658, test. d’Anna Botines, muller de Josep Martí, de St. Pau d’Ordal (APSP, Testaments, I, f. 161r-162v, 143).

ELS TESTAMENTS

En cas que sigui necessari, i sempre que vulgui, el testador pot afegir un *codicil*. És una disposició d'última voluntat o clàusula addicional, atorgada amb les mateixes solemnitats d'un testament, que completa, modifica parcialment o revoca un testament. Generalment, els aspectes que es modifiquen o reformen són secundaris, tals com canviar “deixes” o fer “encàrrecs”. En principi, no es pot designar o substituir un hereu en un codicil, sinó que convé fer un nou testament. A continuació, tractem alguns dels aspectes que consten en els testaments.

V.2.3.1. INVOCACIONS INTRODUCTÒRIES O PREÀMBULS ESPIRITUALS

Com creatura humana en carn possada no tingue cossa més certa que la mort ni més incerta que la hora de aquella, per tant jo, Antoni Carbó, conressador de la parròchia de Sant Pere de Labern [...] fas y orden lo meu testament e última y derrera voluntat. (1602)⁶

El testament és un acte jurídic impregnat d'una dimensió teleològica i escatològica davant les conseqüències de la mort, la qual és ineludible. A la vegada, l'acte jurídic de testar es concep com un mitjà superditat a un fi espiritual.

Per al testador, és un dels moments més trascendents de la seva existència. És conscient de la fragilitat i transitorietat de la vida terrena, i està convençut que entra en joc la salvació de la seva ànima i la consecució de la vida eterna.⁷ Aquests són alguns dels motius pels quals el testador vol deixar ordenades les

---

⁶ 30-10-1602, test. d'Antoni Carbó, de Puigfedó, de St. Pere de Lavern (AHCVP, MB, P-XVII-10-1).

⁷ Entre altres, així ho veu i creu Francesca Mir, viuda de Miquel Mir, de Dalt, pagès de St. Sadurní: "Com ningú en carn posat la mort corporal no pot escusar y las cosas de aquest món són transitòries, deu procurar tot cristià per a alcansar la vida eterna, per ço jo, Francisca Mir ..." (20-5-1657, APSS, Testaments 1585-1663, f. 138r-138v). També Elisabet (Sunyol), viuda de Macià Guilera Posas, de cal Guilera de St. Pau d'Ordal: "Com ningú en carn posat pot scapar lo parill de la mort y las cosas de aquest món sien transitòries y se deu procurar per alcansar la vida eterna per so yo..." (22-7-1638, APSP, Testaments I, f. 137r-138r, 127).

seves coses en aquest món abans de morir,⁸ en descàrrec de la seva ànima i de la seva consciència.⁹ Per això, l'actuant adopta *a priori* una actitud de previsió pel que pot passar en el futur, quan ja no hi sigui. Aquesta actitud de previsió, no només patrimonial, sinó també espiritual, l'empeny a redactar el testament, i es reflecteix en diferents imatges i formes. L'estudi dels preàmbuls dels testaments que estudiem pels segles XVI a Subirats ens permet entendre el testament com un acte de previsió espiritual, davant les conseqüències de la mort física i la seva repercusió en el destí de l'ànima.¹⁰

Tenint en compte l'estructura del testament, el discurs sol començar amb un preàmbul de caire espiritual escrit en català o en llatí. Són fórmules introductòries, opcionals i bastant estereotipades. S'inicien normalment amb una invocació religiosa i després es desenvolupa el tema del preàmbul, el qual pot presentar diferents matisos, segons on recaigui l'èmfasi que es vulgui donar, com veurem més endavant.

El contingut religiós d'aquests preàmbuls espirituals introductoris donen una idea de la religiositat del testador, i de la gran influència de l'Església en la

---

⁸ Les paraules de Joan Mas i Duran, prevere, rector de St. Pere d'Avinyonet, expressen ben clarament aquest desig: "*Jo, Doctor en lleys, Joan Mas y Duran, prevere, vuy rector de la iglésia parrochial de Sant Pere de Avinyonet, bisbat de Barcelona, fill llegítim y natural del quòndam Francesch Hierònym Mas, burgès, y de Elena Mas y Duran, de la vila de Ripoll, de edat de vint-y-nou anys, poch menos, attenant aquellas paraulas statum est hominibus semel mori y aquella mors certa, hora incerta, desijant tenir a la hora de la mia mort ordenades las cosas mias, ab verdader desitx de rèbrer los sacraments perquè en lo spiritual y temporal estiga previngut, fas y ordén lo present meu testament e última disposició testamentària de mà mi(a) pròpia...*" (25-4-1676, APSP, Testaments I, f. 189r-189v, 162). També Francesc Pandis, prevere, rector de St. Pere de Lavern: "*Com la naturalesa humana sia a la^c lley de la mort natural obligada, y a quiscun cristià convinga disposar de sos béns temporals [...]*" (16-11-1679, APSP, Testaments, I, f. 192r-192v, 165).

⁹ Com consta en el test. de Jaume Esteva, de St. Pau d'Ordal: "*Com la naturaleza humana estiga subjecta a la lley inevitable del morir, y a quiscun cristià convinga disposar de sos béns temporals a honrra y glòria de Nostre Senyor Déu y descàrrech de la' ànima y de sa consciència, per ço jo...*" (26-8-1681, APSP, Testaments II, f. 112v-113v, 105).

¹⁰ Aquesta idea ja ha estat plantejada per alguns historiadors, si bé per èpoques anteriors al nostre període d'estudi. Jaume Casamitjana, en el seu treball sobre el testament a la Barcelona baixmedieval, planteja la hipòtesi que el testament es configura com un acte de previsió davant les transcendents conseqüències que comporta la mort física i que repercuteixen directament en el destí etern de l'ànima. Vegeu CASAMITJANA, Jaume (2004): *El testamento en la Barcelona bajomedieval. La superación de la muerte patrimonial, social y espiritual*. Pamplona: Ediciones de la Universidad de Navarra, p. 141-186. En aquest apartat, el nostre treball segueix de prop aquest estudi.

vida diària.¹¹ De totes maneres, ens podem preguntar si existeix una veritable pietat personal en el contingut d'aquests preàmbuls o es tracta només de fórmules consuetudinàries subjectes a formulismes notariais. La majoria dels testaments que estudiem obeeixen a formulismes estereotipats imposats per la praxis notarial, sense massa o cap càrrega subjectiva. No obstant, hem de tenir present que la inclusió d'aquestes fórmules presuposen una acceptació per part del causant o testador, d'acord amb la seva voluntat. L'estudi dels preàmbuls dels testaments que analitzem permet entreveure una riquesa de matisos en relació a la vida espiritual de l'home modern. Convé veure si aquests matisos estan en relació amb les causes que han dut el testador a redactar el seu testament: un acte totalment voluntari, estant en plena salut, sense causes externes a la seva voluntat; o bé el patiment d'un mal o enfermetat, un accident fortuït, l'empresa d'un llarg viatge del qual no se sap si es tornarà amb vida, etc.

A. LA INVOCACIÓ RELIGIOSA

La invocació religiosa introductòria, si la hi ha, està escrita en llatí o en català, i acostuma a ser a la divinitat,¹² i algunes vegades està acompanyada d'una invocació mariana, o sigui, a la Verge Maria,¹³ mare de Déu, sovint apel·lada com a "advocada nostra".¹⁴ També pot seguir una invocació a la cort celestial del

---

¹¹ Recordem que molts dels notaris i escrivans són clergues, i que els capellans de les parròquies són també notaris, o sigui, notaris eclesiàstics.

¹² Les formes més freqüents són: "*In Jesucristi nomine*", test. de Guillem de Montin, francès, hab. a Puigfedoró, de St. Pere de Lavern (15-7-1540, APL, M-1536, f. 53v, 178); "*In Dei nomine, amen*" test. de Jaume Martí, de la Talalla, Lavern (5-4-1541, APL, M-1536, f. 62r, 221); "*In Xesus Christi nomine, amen.*", test. de Joan Forés, pagès, de la Creu, Lavern (20-5-1563, APL, M-1561, f. 30v-32r); "*En nom de Déu sia, amen*", test. de Joan Gros, francès, pagès, hab. a Cal Masana de la Casa Vella, de la pr. De St. Pau d'Ordal (26-5-1632, APSP, Testaments I, f. 128r-128v, 118).

¹³ "*En nom de nostre senyor Déu Jesucrist, y de la gloriosa verga Maria, mara sua, amén*", 7-2-1561, test. de Salvador Sala, del mas de la Sala, hab. a casa d'Antoni Carbó, de St. Joan Salerm (APL, M-1561, f. 3r-3v, 3).

¹⁴ Test. de Joan Orriols, oriünd del bisbat de Vic: "*En nom de Nostre Senyor sia y de la sagrada y humil Verge Maria, mare sua y advocada nostra, amén*" (11-12-1605, APSP, Testaments I, f. 70r-71v). Test. de Jaume Milà, oriünd de la Roca, Lavern: "*En nom de Déu sia y de la humil verge e intemerada mare sua, amén*" (3-11-1615, AHCVP, FJR, Testaments, P-XVI-196-(1)).

Paradís,¹⁵ als sants i santes en sentit genèric,¹⁶ o bé a un sant o santa en concret, pels quals el testador mostra una devoció fervorosa (p.e. sant Jaume, sant Joan Apòstol, sant Benet, sant Sadurní, sant Joan Baptista, etc.); normalment, aquests sants poden coincidir amb els patrons venerats a la parròquia on viu el testador o d'on n'és originari.¹⁷

A continuació, esmentem les invocacions més usuals que es troben en els testaments que estudiem: “*In Jesucristi nomine*”,¹⁸ *Christi nomine* “*In Xesus Christi nomine, amen.*”,¹⁹ “*En nom de Déu, amen.*”, “*En nom de Nostre Senyor Déu Jesucrist...*”,²⁰ “*En nom de Nostre Senyor Déu Jesucrist i de la Verge Maria, mare sua, amén.*”; “*En nom de Nostre Senyor Déu Jesucrist sia, i de la Gloriosa i humil Verge Maria i de tots els sants i santes del Paradís, amen.*”; “*En nom de nostre senyor Jesucrist y de la sagrada y humil verge Maria, mare sua, y del beneventurat Sant Jaume sia, amén.*”,²¹ “*En nom de Nostre Senyor Déu Jesuchrist y de la gloriosa y humil verge Maria, mare sua, y del gloriós Sant Benet, patró nostre, amén.*”,²² “*En nom de Nostre Senyor Déu Jesuchrist y de la gloriosa y humil verge Maria, mare sua, y dels gloriosos Sant^b Joan Apòstol, sia, amén.*”,²³ “*En nom de Déu Nostre Señor y de la humil verge Maria y del gloriós Sant*

---

¹⁵ “*En nom de Nostre Senyor Déu Jesocrist si(a) y (de) la gloriosa (e) umil Verga Maria y de tota la cort selestial de paradís, amén*”, test. d’Elionor Gil, muller de Gabriel Gil, sastre, de St. Pau d’Ordal (15-7-1592, APSP, Testaments I, f. 44r-44v, 35).

¹⁶ “*En nom de Nostre Senyor Déu Jesuchrist, y de la gloriosa i humil Verge Maria, y de tots los sans y sanctes de paradís sia, amén.*”, test. de Macià Guilera Poses, pagès, de cal Guilera, de St. Pau d’Ordal (29-9-1619, APSP, Testaments I, f. 110r-111v, 101).

¹⁷ Entre altres, citem el test. de Llorenç Canals, pagès, del mas Blanch, de St. Sadurní: “*En nom de Nostre Senyor Déu Jesuchrist y de la gloriosa y humil verge Maria, mare sua, y del gloriós Sant Benet, patró nostre, amén*” (9-11-1604, Testaments 1585-1663, f. 36r-37r). O el de Joan Mas i Duran, prevere, rector d’Avinyonet: “*En nom de Nostre Senyor Déu Jesucrist, e de la humil Verge Maria, mare sua, del precursor Baptista, Sant Pere, Sant Eudalt, Santa Teresa y Santa Gertrudis, advocats y patrons meus, amén*” (25-4-1676, APSP, Testaments I, f. 189r-189v, 162).

¹⁸ 15-7-1540, test. de Guillem de Montin, francès (APL, M-1536, f. 53v, 178).

¹⁹ 20-5-1563, test. de Joan Forés, pagès, de la Creu, de la pr. de St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 30v-32r).

²⁰ 10-12-1566, test. d’Antoni Olivella, de Fontclara, de St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 87r-88v, 211).

²¹ 24-4-1599, test. de Jaume Mir, del mas de la Torre de Vilarnau, de St. Sadurní (APSS, Testaments 1585-1663, f. 7v-9r).

²² 13-5-1604, test. d’Antic Duran, pagès, de St. Benet d’Espells, sufragànis de St. Sadurní (APSS, Testaments 1585-1663, f. 33r-36r).

²³ 21-11-1606, test. de Joan Moyner, treballador, del r. de F., hab. a St. Sadurní (APSS, Testaments 1585-1663, f. 48r-49r).

Sadorní, patró meu, y de tots los sancts, amén.”;²⁴ “*En nom de Nostre Senyor Déu Jesucrist y de la gloriosa y humil Verga Maria,^b y monsènyer Sanct Pera y Sanct Pau y tota la cort selestial de paradís, amén*”;²⁵ etc.

B. ELS PREÀMBULS I ELS SEUS TEMES

La invocació religiosa se sol completar amb uns altres formulismes estereotipats o preàmbul espiritual. Aquestes clàusules ens permeten veure com es concep l'acte de testar i el valor espiritual que el causant li dóna. El tema que s'hi acostuma a difondre més sovint és el de la *condició efímera de l'existència humana*. Aquest tema pot presentar diferents variants, segons on es vulgui posar l'èmfasi. En els testaments que estudiem, les variants temàtiques que trobem són: la inevitabilitat de la mort;²⁶ la mort corporal entesa com a conseqüència del pecat original i com a perill o cosa indefugible;²⁷ la certesa de la mort i la incertesa del dia i l'hora d'aquesta,²⁸ calc de la fórmula estereotipada de Ciceró *mors certa, hora incerta*, a vegades citada textualment;²⁹ la igualtat davant la mort;³⁰ el temor

---

²⁴ 13-5-1631, test. de Pere Joan Ferrer, teixidor de lli, de St. Sadurní (APSS, Testaments 1585-1663, f. 122r-122v).

²⁵ 15-5-1573, test. de Pau Mata, de la Plaça, de St. Pau d'Ordal (APSP, Testaments I, f. 22r-23v).

²⁶ El test. de Mateu Olivella, de la casa Gran, de Puigfedó, de St. Pere de Lavern, deixa clar la certesa de la mort: “*Com tota creatura posada en carn humana no hi ha hora més certa que és la de la mort per tant jo, Matheu Olivella...*” (18-2-1641, APSP, Testaments I, f. 140r-143v). També el test. de Maria Romagosa, hab. a casa d'en Mata, del Racó, de St. Pau d'Ordal: “*Com lo home estiga subjecte a la lley del morir y ninguna persona racional se puga escapar de ella, per ço io...*” (4-9-1693, APSP, Testaments, II, f. 121v-122v, 122).

²⁷ “*In Jesucristi nomine, quoniam nullus iuramo positus mortem corporalem evadere potest idcirco*”, 15-7-1540, test. de Guillem de Montin, francès, hab. a casa de Macià Carbó, de Puigfedó, de St. Pere de Lavern (APL, M-1536, f. 53v, 178). “*Com nenguna persona en carn posada no puga scapar lo perill de la mort y les cosses de aquest món sian transitòries, per tant jo...*”, 31-8-1569, test. de Montserratada Esbert, muller de Joan Esbert, del Gorner, de la pr. de St. Pere de Lavern (APSP, Testaments I, f. 15r-16v).

²⁸ ^a*In Jesuchristi nomine amen* com no sia persona en carn posada puga scapar a la mort, y com no tinga cosa més certa que m de morir, y més incerta que és la ora, per so jo...”, 6-9-1545, test. de Joan Abelló, de Fontclara, de St. Pere de Lavern (APL, M-1536, f. 91r-92v, 372).

²⁹ El jove prevere de vint-i-nou anys, i Doctor en lleis, Joan Mas i Duran, rector de St. Pere d'Avinyonet, expressa textualment les paraules de Ciceró en el seu testament: “[...] *attenent aquellas paraulas^b statum est hominibus semel mori y aquella^c mors certa, hora incerta [...]*” (25-4-1676, APSP, Testaments I, f. 189r-189v, 162).

³⁰ “*statum est hominibus semel mori*”, 25-4-1676, test. de Joan Mas i Duran, prevere, rector d'Avinyonet (APSP, Testaments I, f. 189r-189v, 162).

a la mort;³¹ el judici final i el temor a la condemna de l'ànima a l'infern;³² l'esperança de la salvació, la Glòria del Paradís i la consecució de la vida eterna i perdurable;³³ la peremptorietat, transitorietat i poca duració de les coses de la vida, etc.

L'estudi dels preàmbuls dels testaments que estudiem ens permet entendre el testament com un *acte de previsió espiritual* davant les conseqüències de la mort física i la seva repercusió en el destí de l'ànima.³⁴ Trobem aquesta idea expressada en el preàmbul del testament de Giralt Llobador (1566), treballador d'origen occità, habitant a Lavern, el qual, “mogut de devoció de anar a Sant Jauma de Galícia, en Compostel·la”, fa testament abans de marxar de peregrinatge, sabent que “*lo discús del camí és gran y los parills són molts, volent dexar totes mes cosas ben ordenador a honor de Nostre Senyor Déu y descàrrech de la mia ànima*”.³⁵ Antic Duran (1604), de la quadra d'Espiells, fa incís en què “s'esdevenga que moltes vegades la malaltia corporal impedeix la potestat de testar”, tot i que confessa que està detingut de malaltia corporal, però que està en el seu “bon seny, sana e íntegra memòria e ferma loquella”.³⁶

Ja entrats al sis-cents, expressa molt bé aquest sentiment de previsió el jove prevere de vint-i-nou anys, Joan Mas i Duran (1676), rector de Sant Pere

---

³¹ Per exemple: “*Com no sia persona en carn posada que la mort no tema per ésser la hora de aquella tant cerca y tant incerta, per tant yo...*”, 22-8-1556, test. de Joan Mata, de la Plaça, de St. Pau d'Ordal (APSP, Testaments I, f. 13r-14v).

³² 11-7-1526, test. de Miquel Gil i Maria Artigues, de Vallderroures, de la Vall d'Aran, pares de Gabriel Gil, sastre, de St. Pau d'Ordal (APSP, Testaments I, f. 1r-6v).

³³ Entre altres, serveixen com exemple els següents: Test. de Caterina Masana, muller d'Antoni Masana, de la casa vella, de la pr. de St. Pau d'Ordal: “*Com ninguna persona en carn posada no pugua escapar lo perill de mort corporal y les coses de aquest món sian hàbils y transitòries, y s-e de en procurar en alcansar la vida perdurable, per tant jo, Catarina Masana...*”, 10-10-1571, APSP, Testaments I, f. 18r).

³⁴ Aquesta idea ja ha estat plantejada per alguns historiadors per èpoques anteriors al nostre període d'estudi. Jaume Casamitjana, en el seu treball sobre el testament a la Barcelona baixmedieval, planteja la hipòtesi que el testament es configura com un acte de previsió davant les transcendents conseqüències que comporta la mort física i que repercuteixen directament en el destí etern de l'ànima. Vegeu CASAMITJANA, J. (2004): *El testamento en la Barcelona bajomedieval. La superación de la muerte patrimonial, social y espiritual*. Pamplona: Ediciones de la Universidad de Navarra, p. 141-186. En aquest apartat, el nostre treball segueix de prop aquest estudi.

³⁵ 1-12-1566, test. de Giralt Llobador, treballador, natural de Cahors, França, hab. a St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 86r-86v, 208).

³⁶ 13-5-1604, test. d'Antic Duran, d'Espiells, sufragània de St. Sadurní (APSS, testaments solts, s-XVII).

d'Avinyonet, trobant-se bo i sa, en un preàmbul escrit de la seva pròpia mà en el qual mostra entendre l'acte de testar com un deure d'home diligent, justificat per la incertesa de la mort, i apel·la a la prevenció que es requereix “en lo spiritual y temporal” a l'hora de rebre els sants sacraments:³⁷

... atenen aquellas paraulas <<statum est hominibus semel mori>> y aquella <<mors certa, hora incerta>>, desijant tenir a la hora de la mia mort ordenades las cosas mias, ab verdader desitx de rèbrer los sacraments perquè en lo spiritual y temporal estiga previngut, fas y ordén lo present meu testament e última disposició testamentària de mà mi(a) pròpia...

Per la seva part, Elionor Raventós (1694), del Pujol, de Sant Pau d'Ordal, expressa:³⁸

Com lo morir sia cosa certa y ynfallible y la hora de la mort cosa incerta y fallible, y altrament sia cosa convenient a tot cristià y al servey de Déu molt ajustada disposar de los béns temporals per a alcançar axí millor los espirituals, per ço y altrament jo, Elionor Raventós, del Pujol....

Aquesta actitud de previsió espiritual mostra també Francesc Pandís (1679), prevere, rector de Lavern, trobant-se malalt en una cambra d'aquesta rectoria, a l'establir com a justificació de la redacció del seu testament la condició mortal de la naturalesa humana i la conveniència per tot cristià de disposar dels béns temporals abans de morir:³⁹

Com la naturalesa humana sia a la^e lley de la mort natural obligada, y a quiscun cristià convinga disposar de sos béns temporals etcètera, per so jo, lo Dr. Francisco Pandís [...]

---

³⁷ 25-4-1676, test. de Joan Mas i Duran, prevere, rector de St. Pere d'Avinyonet (APSP, Testaments I, f. 189r-189v, 162).

³⁸ 14-3-1694, test. d'Elionor (Panyella), muller de Pau Raventós, del Pujol, de St. Pau d'Ordal (APSP, Testaments, I, f. 194r-196r, 168).

³⁹ 16-11-1679, test. de Francesc Pandís, prevere, rector de St. Pere de Lavern (APSP, Testaments, I, f. 192r-192v, 165).

Seguint aquesta mateixa línia, redacta el seu testament Jaume Milà (1615), de la Roca, habitant a Vilafranca del Penedès, qui diu estar “sa de cos y de pensa, volent provehir a las cosas sdevenidoras”:⁴⁰

Com natura humana sia a la lley de la mort natural obligada y a quiscun cristià convinga disposar de sos béns temporals, a llahor, honor y glòria de nostre señor Déu y en descàrrech de sa pròpia consciència, per ço yo....

També el testament de Jaume Esteva (1681), solter, pagès, de Sant Pau d'Ordal, qui jau malalt al llit a casa del seu pare, volent deixar ordenades les seves coses en aquest món abans de morir, posant èmfasi en el descàrrec de la seva ànima i de la seva consciència:⁴¹

Com la naturaleza humana estiga subjecta a la lley inevitable del morir, y a quiscun cristià convinga disposar de sos béns temporals a honrra y glòria de Nostre Senyor Déu y descàrrech de la ànima y de sa consciència, per ço jo...

Altres testadors entenen que la redacció del testament és un deure justificat per la fragilitat i transitorietat de la vida terrena, convençuts que es juguen la consecució de la vida eterna. Així ho exposa Francesca Mir (1657), detinguda de malaltia corporal, viuda de Miquel Mir, pagès, de cal Mir de Dalt, de Sant Sadurní, en el seu preàmbul:⁴²

Com ningú en carn posat la mort corporal no pot escusar y las cosas de aquest món són transitòrias, deu procurar tot cristià per a alcansar la vida eterna, per ço jo, Francisca Mir [...].

En aquesta mateixa línia, trobem el preàmbul del testament d'Elisabet (Sunyol) (1638), viuda de Macià Guilera Posas, de Cal Guilera, Sant Pau d'Ordal, detinguda de malaltia corporal de la qual tem morir:⁴³

---

⁴⁰ 3-11-1615, test. de Jaume Milà, pagès, cabaler, natural de la Roca, de St. Pere de Lavern (AHCVP, Francesc Jeroni Riba, Testaments, P-XVI-196-(1)).

⁴¹ 26-8-1681, test. de Jaume Esteva, de St. Pau d'Ordal (APSP, Testaments II, f. 112v-113v, 105).

⁴² 20-5-1657, test. de Francesca Mir, de St. Sadurní (APSS, Testaments 1585-1663, f. 138r-138v, 185).

⁴³ 22-7-1638, test. d'Elisabet (Sunyol), viuda de Macià Guilera Posas, de cal Guilera de la Plaça, de St. Pau d'Ordal (APSP, Testaments I, f. 137r-138r, 127).

Com ningú en carn posat pot scapar lo parill de la mort y las cosas de aquest món sien transitòries y se deu procurar per alcansar la vida eterna per so yo...

El mateix argument trobem en el preàmbul del testament dels esposos Miquel Gil i Maria Artigues (1526), de la Vall d'Aran, els quals, trobant-se bé de salut, justifiquen la seva disposició testamentària i ordenació dels seus béns com un acte de previsió espiritual preferible a l'intestat, volgut i agradable a un Déu-Jutge, al·ludint el perill de la mort imprevista, la transitorietat de les coses terrenals i posant èmfasi en el repòs de la seva ànima. Continuen la seva exposició alegant “témer les penes del spantós y orible y tenebrós infern” i desitjant anar pel camí de la Glòria del Paradís com els bons cristians. Aquest preàmbul posa en contrast la caducitat dels béns terrenals d'aquest “mal y enganyós món” i la perennitat de la Glòria perdurable del Paradís. Segueix justificant el seu testament com un acte de previsió correcte per evitar la formació de conflictes o “qüestions” *post mortem* entre els seus fills, un total de set, dos d'un primer matrimoni del pare, i cinc del present matrimoni, entre els quals últims hi ha Gabriel Gil, sastre, de Sant Pau d'Ordal:⁴⁴

com tota persona en carn posada al peril de la mort corporal scapar no puga e totes les cosas de aquest món sien transitòries, milor et més condecet ha qualsevulle persona per honor de Nostre Señor Déu et repòs de les ànimes que ab testar et ordenar en et sobre los seus béns ans que no morir intestats. Y per tant yo, Miquel Gil, et an Maria Artigues, muller mia, veyns de la villa de Valderoures, més estant sans y en nostren bon seny, ferma memòria y paraulla manifesto témer les penes del spantós y orible y tenebrós infern et desigant com hasells cristians anar per la glòria del sant paradís, volent pervenir al dia de la nostra mort per ordinació testamentària conformant-nos ab lo dret et del sant consell que diu disposar damunt ne guia sobre nostres cosas et asigne sobre aquellas ni sobre nostres béns entre nostres fills y filles propis questió no y sien moguts (...). Et primerament comanam les nostres ànimes a Nostre Senyor Déu Jeshucrist, criador de aquelles, suplicant-lo omilment que tota ora y quant aquelles tindrà ple y equal de aquest mal y enganyós món per los mèrits de la sua sagrada passió se empare y agrade de aquelles y les vulla col.locar ab los seus sans en la glòria de paradís per al qual les a criades.

Es tracta de la justificació de testar per prevenir la consecució de la Glòria Eterna del Paradís després de la mort. En alguns preàmbuls s'esmenta directament

---

⁴⁴ 11-7-1526, test. de Miquel Gil i Maria Artigues, de Vallderoures, de la Vall d'Aran, pares de Gabriel Gil, sastre, de St. Pau d'Ordal (APSP, Testaments I, f. 1r-6v).

Déu i es fa referència a la seva misericòrdia, el testador adquireix una posició totalment passiva. Ho podem comprovar en el preàmbul del testament de Macià Carbó II (1560), major, pagès, de Puigfedó, el qual es troba malalt a les portes de la mort. L'actuant invoca Jesucrist, posant l'èmfasi en la bonesa i misericòrdia divina –Déu no vol que ningú sigui castigat, o sigui, amb paraules textuais “*no vol que ningun hom parescha*”–, per la qual cosa l'home pecador que tingui fe i esperança en Déu serà salvat i entrarà a la Glòria Eterna del Paradís. El formulari recorda que Déu es féu home i va voler patir “lo turment de la cruell mort en lo arbre de la vera creu” i escampar la seva “sanch preciosíssima” per cridar els seus “servidors”, o sigui, els bons cristians, a la “Eternal Glòria (de Paradís)”:⁴⁵

En nom de nostre senyor Déu Jesucrist, qui per amor nostra, cara estimació, ha volgut pendre en lo ventre virginal de la santíssima verga Maria, mara sua, he per la immutable bonessa sua, no vol que ningun hom parescha ans per sa infinida misericòrdia lonch temps spera los peccadors a penitència he per gran pietat mogut per tota humana mesura lo turment de la cruell mort en lo arbre de la vera creu estesos los seus misericordiosos brassos, ha volgut sofferir scampant la sua santíssima sanch preciosíssima per apel.lar los seus servidors a la Eternal Glòria (de Paradís) a la qual après nostra^b transgressió pervenir pugan, amén.

A continuació, citem part dels formulismes estereotipats més habituals on es veuen aquests temes: “*In Jesucristi nomine, quoniam nullus iuramo positus mortem corporalem evadere potest idcirco*”, “*In Jesuchristi nomine, amen. Com no sia persona en carn posada puga scapar a la mort, y com no tinga cosa més certa que m de morir, y més incerta que és la ora...*”;⁴⁶ “*En nom de nostre senyor Déu Jesucrist, qui per amor nostra, cara estimació, ha volgut pendre en lo ventre virginal de la santíssima verga Maria, mara sua, he per la immutable bonessa sua, no vol que ningun hom parescha ans per sa infinida misericòrdia lonch temps spera los peccadors a penitencia, he per gran pietat mogut per tota estimació*

---

⁴⁵ 29-12-1560, test. de Macià Carbó, major, de Puigfedó, de St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 2r-2v, 1). Seguint aquest mateix formulisme, amb paraules gairebé exactes o bastant similars, trobem altres testaments en poder de Francesc Mestre, prevere, rector de St. Pere de Lavern; per exemple, els testaments de: Elionor Casanovas, vídua de Jaume Sales, qui està al Mas Pont (22-10-1561, APL, M-1561, f. 10r-10v, 22); Antoni Olivella, de Fontclara, de St. Pere de Lavern (10-12-1566, APL, M-1561, f. 87r-87v, 211); Vicenç Alavedra, de la Talalla, de St. Pere de Lavern (29-12-1561, APL, M-1561, f. 11r-12v, 24).

⁴⁶ 6-9-1545, test. de Joan Abelló, de Fontclara, de St. Pere de Lavern (APL, M-1536, f. 91r-92v, 372).

*n'atura lo turment de la cruell mort en lo arbre de la vera creu estesos los seus misericordiosos brassos, ha volgut sofferir stampant la sua santíssima sanch preciosíssima per apel.lar los seus servidors a la eternal glòria de paradís a la qual après nostra^b transgressió pervenir pogan, amén.”;*⁴⁷ *“En nom de Nostre Senyor Déu Jesuchrist, qui per la sua bondat no vol que ningú peresca ans tots los qui en ell tenen ferma fe y speransa salva y a la glòria de paradís aporta.”;*⁴⁸ *“Com ninguna que avui està en lo món puga escapar y fugir del perill de la mort y les coses de aquesta vida tinguen ninguna duració ni permanència”;*⁴⁹ *“Com ningú criatura en carn mortal posat puga fugir de les coses d'este món y les coses d-esta vida sien transitòries”;*⁵⁰ *“Com ningun homo de aquest món en carn posat puga deslliurar-se del perill de la mort y les coses de aquesta vida sien transitòries y de poca duració”;*⁵¹ *“Com ningú en carn posat puga escusar lo perill de la mort y les cosas de aquest món sien transitòries y se dega pensar alcançar la vida eterna”;*⁵² *“Com ningú en carn posat los perills de la vida humana escusar puga y sia la hora de la mort incerta y la benaventurança essent lo fi últim nostre convinga alcansar, per so, per remey de la mia ànima”;*⁵³ *“Com ningú en carn posat los perills de la vida humana evitar puga y sia lo morir cert y la hora incerta y la benaventurança, que és lo fi nostre, convinga alcançar”;*⁵⁴ *“En nom de Nostre Señor Déu etcètera. Com tots ajam de pagar lo deute a nostra*

---

⁴⁷ 29-12-1560, test. de Macià Carbó, major, de Puigfedó, de St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 2r-2v).

⁴⁸ 20-2-1601, test. de Llorenç Vidal, pagès, de St. Sadurní. (APSS, Testaments 1585-1663, f. 16r-18r).

⁴⁹ 12-12-1632, test. d'Àngela Fontanala, muller de Gabriel Fontanals, pagès, de St. Pere de Riudebitlles, hab. a la parròquia de St. Sadurní; dita Àngela està malalta a casa de Francesca (Fontanals), filla de dita testadora, i viuda de Pere Joan Ferrer, teixidor de lli, de St. Sadurní (APSS, Testaments 1585-1663, f. 125r-125v).

⁵⁰ 12-3-1632, test. de Jaume Creus, sastre, de St. Sadurní (APSS, Testaments 1585-1663, f. 125v-126r).

⁵¹ 23-3-1632, test. de Gabriel Fontanals, pagès, de St. Pere de Riudebitlles (APSS, Testaments 1585-1663, f. 126v-127r).

⁵² 6-3-1628, test. d'Elionor Tort, del mas de Ribalta, de Lavit, muller de Celdoni Llorens, teixidor de lli, de St. Sadurní (APSS, Testaments 1585-1663, f. 128r-128v).

⁵³ 6-11-1626, test. de Paula (Martí), viuda de Joan Romeu, pagès, de St. Sadurní (APSS, Testaments 1585-1663, f. 129r-129v).

⁵⁴ 23-10-1632, test. de Magdalena (Nurigat), viuda de Joan Paris, hab. a St. Sadurní (APSS, Testaments 1585-1663, f. 129v-130r).

mortalitat etcètera”;⁵⁵ “Com ningú en carn posat lo perill de la mort no pot scusar y las cosas de aquest món són transitòries deu procurar tot cristià per a alcansar la vida eterna, per ço jo...”;⁵⁶ “Com que ningú posat en carn humana puga a la mort corporal escapar e com no y aja cosa més sèrta que la mort ni més incerta que la ora de aquella, per tant yo...”;⁵⁷

A vegades, el testament pot no portar cap invocació religiosa. Es comença amb la fórmula: “Jo, ...”,⁵⁸ o directament amb el nom del testador.⁵⁹ Analitzant-ne el discurs, alguns d’aquests casos poden tractar-se de l’esborrany o aprísia del testament, del qual no ens ha pervingut cap altra còpia.⁶⁰

Les invocacions solen adreçar-se a ser a la divinitat, i acostumen a estar acompanyades d’una invocació a la verge Maria i als sants o sant concret, els quals solen coincidir amb els patrons venerats a les parròquies.

La idea cristiana de previsió espiritual identifica el testador com un ésser prudent que es veu empès a redactar el seu testament amb la voluntat de deixar ordenades les seves coses en aquest món abans de morir, en descàrrec de la seva ànima i de la seva consciència. Aquesta postura davant la vida es veu en les diferents imatges i formes del redactat.

---

⁵⁵ 19-11-1648, test. de Bartomeu Mir, pagès, de St. Sadurní (APSS, Testaments 1585-1663, f. 133v).

⁵⁶ 23-5-1658, test. de Magdalena (Casanovas), muller de Jeroni Valls, pagès, de St. Sadurní (APSS, Testaments 1585-1663, f. 119r-119v).

⁵⁷ 9-12-1542, test. de Salvador Raventós, llaurador, de St. Pau d’Ordal (APSP, Testaments I, f. 7r-7v/10r-10v).

⁵⁸ Entre altres: a) 31-8-1598, test. d’Antoni Mata, pagès, del Racó, St. Pau d’Ordal (APSP, Testaments, I, f. 60r-60v): “Jo, Antoni Mata, fill de Antoni Mata, quòndam, y de Magdalena, de aquell muller, detingut de malaltia corporal, fas mon testament, en lo qual...”; i b) 4-5-1580, test. de Joan Mestre, pagès, del Gorner, de Lavern (APL, M-1568, f. 40r-40v): “Jo, Joan Mestre...”.

⁵⁹ Entre altres: 31-12-1569, test. de Coloma Masana, de la casa vella, de la pr. de St. Pau d’Ordal (APSP, Testaments I, f. 17r-17v): “Madona Coloma Masana, de la Casa Vella, de la paròchia de Sanct Pau de Ordal, terma de Sobirats, bisbat de Barçalona, detinguda de malaltia, de la qual tem morí, per so, en mon bon seny y bona mamòria, fas lo derer meu testament ho última darrera voluntat mia”.

⁶⁰ Alguns testaments sense cap formulisme religiós presenten el començament escrit en tercera persona del singular, de mà del notari eclesiàstic, tot i que després el redactat es fa en primera persona. N’és un exemple el test. de Domenyo de Noguer, francès, treballador de Cal Guilera de Dalt, de St. Pau d’Ordal, 23-2-1594 (APSP, Testaments I, f. 45r-45v): “Vuy que comptam vint-y-tres de febrer de 1594 fa y ordena son testament Domenyo de Noguer, del bisbat de Aux, del Regna de Fransa, detingut de malaltia de la qual tem morí, fas (y) ordena mon derer testament o darera voluntat mia. Vull ser soterat en la iglésia de Sanct Pau de Ordal per lo rector qui és o serà...”.

El tema central acostuma a ser la condició efímera de l'existència humana, i presenta diferents variants, segons on es posi l'èmfasi. D'una banda, trobem els temes que deriven del contrast entre la idea de transitorietat i poca duració de la vida terrenal versus la idea d'eternitat amb la consecució de la vida perdurable i el repòs etern. La por a la mort i a la condempna de l'ànima a l'infern durant el Judici Final, i l'esperança de la salvació mantenen el testador en estat d'alerta davant la certesa de la mort i la incertesa de la seva hora. Això estimula la redacció del testament des d'actitud de previsió i ordre per evitar la formació de conflictes *post mortem* i facilitar l'entrada de l'ànima a la Glòria perdurable del Paradís.

V.2.3.2. MOTIVACIÓ

Jo Giralt Llobador, treballador, del bisbat de Cahors, del Regne de França, ara habitant en la parròquia de la Bern, del bisbat de Barcelona, mogut de devoció de anar a Sant Jauma de Galícia en Compostel.la y per quant lo discús del camí és gran y los parills són molts, volent dexar totes mes cosas ben ordenadas a honor de nostre senyor Déu y descàrrech de la mia ànima fas y orden mon testament, si's vol la derrera y última voluntat mia (1566).⁶¹

Normalment, en el redactat del testament es fa constar la motivació que empeny el testador a fer l'acte de testar.

A partir de l'estudi de 126 testaments de la parròquia de Sant Pere de Lavern, trobem 102 testadors que al·leguen patir una malaltia o indisposició quan fan testament, el 81%. També trobem 16 testadors que al·leguen estar sans, el 12%. Després 2 testadors que al·leguen voler fer un viatge llarg, un 2%. I també 2

---

⁶¹ 1-12-1566, test. de Giralt Llobador, treballador, natural de Cahors, hab. a St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 86r-86v, 208).

ELS TESTAMENTS

---

testadors testen a causa de ferides, de les quals temem morir, un 2%. En 4 casos no consta el motiu, un 3%.

Si desglossem les dades entre els segles XVI i XVII, obtenim els següents resultats.

En relació al segle XVI, de 93 testaments per la parròquia de Sant Pere de Lavern, en 83 casos els testadors al·leguen que el motiu que els empeny a fer testament és a causa d'una malaltia, i representen el 89%. 6 testadors al·leguen estar sans, és a dir, un 6%; 2 testadors al·leguen voler fer un viatge llarg, dels quals un a França i un altre a Sant Jaume de Galícia, i representen el 2%; i també 2 testadors diuen que és a causa de ferides, dels quals un diu que són nafres, i un altre que són nafres, cops i coltellades, o sigui, ferides ocasionades per violència física, i representen també el 2% del total. Només en un cas no consta el motiu, un 1%.

En relació al segle XVII, de 32 testaments per la parròquia de Sant Pere de Lavern, en 19 casos els testadors al·leguen que fan testament a causa d'una malaltia, o sigui, el 60%; 10 testadors al·leguen estar sans, el 31%; i en 3 testaments el notari no fa constar la causa, la qual cosa suposa un 9 %.

A. MALALTIA CORPORAL

La malaltia corporal és la causa majoritària, en un 81% dels testadors de la parròquia de Sant Pere de Lavern. La majoria dels testadors dels testaments que estudiem, tant homes com dones, hereus, pubilles i mestresses, treballadors i masovers, sense distinció de sexe, condició i estament, s'assemblen en aquest fet. Fan testament en un moment decisiu de la seva vida, com pot ser el patiment d'una malaltia o enfermetat. El comú denominador d'aquests testadors és el fet de no ser prou previsors.

En la majoria dels casos no es detalla el tipus de malaltia. Per exemple, Toni Causau (1595), treballador francès, diu que “estant malalt a casa d’en Julià, de Labern, fas mon darrer testament, ab lo qual anul·le tots los altres agués fets”.⁶²

Fora de la parròquia de Sant Pere de Lavern, en tres dels set testaments de la parròquia de Sant Sadurní de Subirats pel cinc-cents, es diu que es tracta d’una “malaltia incògnita”, o sigui, desconeguda. Bartomeu Ros (1593), pagès, fill cabaler de cal Ros, de Sant Pere de Subirats, habitant a la vila de Sant Sadurní, al·lega estar “detingut de malaltia corporal incògnita”.⁶³ També ho al·leguen Joan Ramon Bru (1599), teixidor de lli de dita vila, d’origen francès;⁶⁴ i Jerònima Riguala (1599), de la quadra de Monistrol.⁶⁵ En altres tres testaments de dita parròquia, només es diu que el testador pateix una “malaltia corporal”, sense precisar res més.

Troblem també el cas d’una testadora de la parròquia de Sant Pau d’Ordal que al·lega mal de pesta (1652). Es tracta de Maria Gavaldà i Guilera, soltera, filla de Gabriel Gavaldà i d’Isabel Guilera de la Plaça, muller d’aquell. Està malalta, aïllada en una cova sota la vinya de Pere Joan Guilera, “per temor de contagi, com se creu”. La mesura sanitària hipocràtica que es pren, per temor al contagi dels altres, és apartar-la de la seva família i de la gent del poble, en una cova. La testadora es deixa 40 lliures per la seva ànima, distribuïdes en sepultura, novena i capdany, i 1 trentenari a l’altar de Sant Roc, de dita església de Sant Pau d’Ordal. San Roc era considerat un protector contra els mals de pesta.⁶⁶ Vol ser enterrada al cementiri de l’església parroquial de Sant Pau d’Ordal, al vas de la casa d’en

---

⁶² 20-4-1595, test. de Toni Barasch, treballador francès, hab. a cal Julià, de St. Joan Salerm (APL, Testaments solts, f. 1r-2v, 10).

⁶³ 2-5-1593, test. de Bartomeu Ros (APSS, testaments 1585-1663, f. 4v-6r).

⁶⁴ 13-4-1599, test. de Joan Bru, francès, teixidor de lli, de St. Sadurní (APSS, testaments 1585-1663, f. 6r-7v, 3).

⁶⁵ 6-9-1599, test. de Jerònima Riguala, de la quadra de Monistrol d’Anoia, de St. Sadurní (APSS, testaments 1585-1663, f. 11r-12r, 7).

⁶⁶ A més de les mesures hipocràtiques, hi ha les misses i les pregàries. St. Roc era un dels sants tradicionalment considerats intercessors en casos de contagi, juntament amb St. Sebastià. Els dos sants foren els més invocats pel fet de ser advocats de la pesta i dels mals de contagi. Així ho mostra la dita popular: “Sant Roc i sant Sebastià/guardeu de pesta i de pecar;/sant Sebastià i sant Roc/guardeu de pesta i de foc”. El 1587, ant Roc va ser proclamat patró de Barcelona en agraïment per haver-la lliurada de la pesta. Vegeu VIZCARRA, J. (1991): *L’epidèmia de pesta a Igualada l’any 1589*. Barcelona: Fundació Salvador Vives i Casajuana.

Guilera de Baix, d'on és sortida la seva mare. Institueix hereu universal l'hereu, o hereus, de cal Guilera de Baix.⁶⁷

Gairebé en tots els testaments que hem consultat en què el testador al·lega patir una malaltia, s'acostuma a fer constar el perill de mort o predisposició a la mort. L'expressió habitual és “detingut de malaltia corporal, *de la qual tem morir*” o “detingut de malaltia corporal de la qual jach en lo llit y *tem morir*”. Tot i que el perill de la mort és present, el testador pot superar la malaltia, i al cap del temps, que poden ser anys, fer un codicil o un altre testament. Per la reconstrucció de famílies, aquest fet és important perquè, a falta de registre d'òbits, hem de ser cauts a l'hora de considerar la data del testament com la de defunció.

Per exemple, el cabaler Mateu Olivella de Fontclara fa dos testaments i un codicil. En el primer testament (1635), aquell testador al·lega “estant sa per la gràtia de Déu de cos y de pensa”. En canvi, en el segon testament, amb data de 27 d'octubre del 1639, diu que es troba “detingut de malaltia corporal de la qual temo morir”. Dos anys i mig després fa un codicil, en data de 18 de febrer del 1641, en el qual també diu que està “detingut de malaltia corporal de la qual temo morir”.⁶⁸ I el 8 de març del 1641 ja es fa inventari dels seus béns.⁶⁹ Per tant, Mateu Olivella mor poc després de fer aquell codicil, entre el febrer i el març, i podem dir que és a causa d'una malaltia.

Per la parròquia de Lavern no disposem de cap registre d'òbits per comprovar la data de la mort dels testadors, la qual cosa no ens permet comprovar si realment van morir a causa de dites malalties. No obstant, ens podem fer una idea aproximada de quan el testador mor en els casos en què disposem de la data de publicació del testament.

Poden transcórrer dies o mesos, com comentarem més endavant. Per exemple, una quinzena en el cas de Macià Carbó I, de Puigfedó, el qual detingut de malaltia corporal de la qual tem morir, testa el 29 de desembre de 1560, i el

---

⁶⁷ 8-9-1652, test. de Maria Gavaldà i Guilera, de St. Pau d'Ordal (APSP, Testaments, II, f. 64v-65r, 51).

⁶⁸ 18-2-1641, codicil de Mateu Olivella de Fontclara, de St. Pere de Lavern (APSP, Testaments, I, f. 140r-143v, 129).

⁶⁹ 8-3-1641, inv. dels béns de Mateu Olivella, de St. Pere de Lavern (AHCVP, FR, Inventaris i Encants (1640-1647), BE-SR; consta que l'inv. està fet per Josep Biosca, pvre, rector de Lavern).

testament d'aquell es publica el 15-1-1561. El mateix trobem amb Joan Abelló (1545), de Fontclara, detingut també de malaltia corporal, qui testa el 6-9-1545 i la publicació d'aquest data del 24-9-1545.⁷⁰ En canvi, Antoni Casanovas (1541), del Pujol, diu trobar-se “detengut en mon lit de malaltia corporal, de la qual tem morir”,⁷¹ però fa codicil el 1543, dos anys després de la redacció del seu testament, i no coneixem la data de la seva publicació.

El fet de fer constar en el testament que s'està detingut o pres d'una malaltia corporal no implica necessàriament que el testador hagi de morir al cap de poc. Com en el cas que suara hem comentat d'Antoni Casanovas, del Pujol, el qual trobem viu dos anys després del testament, fent un codicil.

B. ESTANT SA I BO

No és el mateix testar quan s'està malalt o fer-ho per precaució, quan s'està bé de salut. En els testaments analitzats, són relativament pocs els qui al·leguen estar sans a l'hora de testar. En total són 16, i representen el 12% dels testaments estudiats de la parròquia de Sant Pere de Lavern, sense comptar els qui volen emprendre un viatge llarg.

Entre els motius principals trobem: la institució d'hereu; la salvació de l'ànima; la custòdia d'un dot per part del marit; la preocupació per la futura viuda i els fills i filles, amb la previsió de dots i aixovars; la institució de tutors i curadors dels fills d'un darrer matrimoni; i deixar les coses arreglades, preveient la possibilitat de tornar-se a casar.

Jaume Milà (1508), pagès, cabaler, de la Roca, habitant a Puigdàlber, fa testament estant “sa per la gràcia de Déu de enteniment y de pensa”.⁷² És solter, i demostra tenir una gran preocupació per la salvació de la seva ànima. Després de

---

⁷⁰ 6-9-1545, test. de Joan Abelló, de Fontclara, de St. Pere de Lavern (APL, M-1536, f. 91r-92v, 372). 24-9-1545, publicació del test. de Joan Abelló, de Fontclara, de St. Pere de Lavern (APL, M-1536, f. 91r-92v, 373).

⁷¹ 11-7-1541, test. d'Antoni Casanovas, del Pujol, de la pr. de St. Pere de Lavern (APL, M-1536, f. 63v, 228).

⁷² 1-5-1508, test. de Jaume Milà, cabaler, de la Roca, de St. Pere de Lavern, hab. a Vilafranca del Penedès (AHCVP, PX, P-XVI-70-1).

repartir 100 lliures entre el seu nebot, l'hereu de cal Milà de la Roca, i tres nebodes per col·locació de matrimoni, llega tres censals morts a l'església: dos de 25 lliures de preu i 25 sous de pensió (un a l'església de Puigdàlber i un a la Santíssima Trinitat de Vilafranca) i un altre de 1000 lliures de preu i 1000 sous de pensió (a l'església de Sant Sebastià dels Gorgs), i institueix hereu "a nostre senyor Déu y a la ànima mia".

Salvador Raventós (1569), cabaler de la Verdera, masover del mas Oliver, fa testament estant "sa y bo y ab ferma y clara memòria".⁷³ Ha passat mig any després que la seva segona muller donés a llum una filla, i té una filla del primer matrimoni i un altre fill del segon. Els motius principals que l'empenyen a testar són preveure la seva successió, seguint l'ordre de primogenitura, fills per fills i filles per filles, contemplant la possibilitat de tenir més descendència, i deixar constància escrita que té encomanat el dot de la seva segona muller a Macià Carbó, de Puigfedó, i que ella era present quan ho féu.

La mestressa Joana Miró, casada en segones núpcies amb Antoni Cartró, pubill-vidu del mas Suau, fa dos testaments. En el primer (1572), al·lega estar malalta i institueix hereu el segon marit d'aquella. Just un mes després, es troba viuda per segona vegada, sense fills d'aquell matrimoni, amb un hereu del mas fill del primer matrimoni del marit d'aquella. Al cap d'un any, amb un mas farcit de càrrecs i deutes, fa un segon testament (1573) "estant en ma bona sanitat y forta, y sa enteniment y loqüela".⁷⁴ En aquest, adopta una actitud previsorà i institueix hereu dels seus béns al fill del primer matrimoni d'aquella, i, a falta d'aquest, al germà i marmessor d'aquella, preveient la possibilitat que el dia de l'òbit d'aquella dit fill no sigui viu o "no·s trobarà", a qui llega a més 25 lliures.

L'hereu Bartomeu Escuder II (1575), de Rocavert, testa "estant en ma bona sanitat y ferma memòria y paraula y enteniment".⁷⁵ S'ha quedat viudo en segones núpcies. El motiu del testament sembla ser la institució de tutors i

---

⁷³ 6-3-1569, test. de Salvador Raventós, cabaler de la Verdera, de St. Pere de Subirats, masover del mas Oliver, de St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 120r-120v, 271).

⁷⁴ 30-3-1573, 2n test. de Joana (Miró), viuda d'Antoni Cartró, del mas Suau, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 44v-45r, 94).

⁷⁵ 28-9-1575, test. de Bartomeu Escuder II, major, de Rocavert, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 83r-84r, 182).

curadors dels 4 fills d'aquest segon matrimoni, i ratificar la institució d'hereu a Bartomeu Escuder (III), fill del primer matrimoni, amb les mateixes condicions que li fermà en els capítols matrimonials d'aquest. I preparar el seu tercer casament, que celebrarà al cap de poc, doncs al 1577 ja torna a ser pare.

Per la seva part, l'hereu Gabriel Martí (1585), de mas Escardó, fa dos testaments estant malalt, però fa el seu tercer testament “stant sa y bo, fas en ma bona ferma, loqüela y bon enteniment”.⁷⁶ El motiu principal és el canvi en la institució d'hereu, ja que el fill primogènit ha mort, la preocupació per la futura viuda i pels altres fills i filles, i alienar de la casa de l'hereu els drets que té adquirits, per hipoteca, sobre el mas Vendrell, del Gorner, de manera que aquests passin a un altre fill o filla, obrint la porta que un fill es casi amb una filla d'aquell mas i hi entri com a pubill.

L'hereu Joan Escuder de Rocavert fa el seu testament (1638) “estant per la gràcia de Déu sa de cos y de pensa”, la finalitat del qual és la institució d'hereu del seu fill menor, seguint el consell del seu pare, “volent que sempre possehís fill mascle la sua universal heretat”, com és costum a l'època. El seu hereu Pere Joan Escuder fa tres testaments. En el primer testament (1647), al·lega estar “en mon bon seny e íntegra memòria y ferma loqüela”. Fa aquest testament perquè s'ha casat i ha tingut una filla, i fa hereva la seva filla única, Maria Escuder i Fontanals, però amb la condició que si la seva muller, Madrona Fontanals, estés en estat i “parís minyó”, institueix hereu aquell fill, seguint el costum indicat per l'avi de la casa d'heretar fills per fills i filles per filles, per ordre de primogenitura. Maria Escuder i Fontanals probablement mor abans de 1669. En el seu segon testament (1669), Pere Joan Escuder també al·lega estar “en mon bon seny e íntegra memòria y ferma loqüela”, com en el primer testament. Ara té 3 fills i 3 filles. El motiu bàsic és la institució d'hereu i la successió d'aquell. Seguint la tradició familiar, institueix hereu el seu fill primogènit, Pau Escuder i Fontanals, i després els seus altres fills i filles, amb els mateixos vincles i condicions. Quan fa el seu tercer tercer testament (1684), té 56 anys i està “detingut de malaltia

---

⁷⁶ 22-10-1585, test. de Gabriel Martí, de mas Escardó, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 181v-182v, 555).

corporal”. En aquell testament, diu haver perdut la seva tercera muller, Elisabet Romagosa de la quadra de Jafre, d'Olivella, que ha mort intestada abans de 1684: “per quant la dita Elisabet morí intestada”. El notari no escriu la institució d'hereu, potser perquè ja ha quedat clar que és Pau Escuder i Fontanals. El motiu bàsic és protegir els interessos del seu altre fill Tomàs, comú amb la seva tercera muller, que morí intestada, i els drets d'aquell sobre els béns del seu avi matern, que també morí intestat. Per la seva part, Pau Escuder i Fontanals es casa amb Maria Raventós, de les Piques, també d'Olivella, i el matrimoni no tindrà fills que el sobrevisquin. Quan aquell fa el seu testament (1703), al·lega estar “detingut de indisposició corporal, que temps ha ne estich vexçat, de la qual tem morir”. El motiu principal és la preocupació per la seva futura viuda, a qui li deixa en usdefruit el mas de la Creu, l'hort de Rocavert i part del bestiar, entre altres coses. També ratificar la institució d'hereu en la persona del seu germà Josep Escuder i Fontanals, i la seva successió en l'herència, ja establerta en el segon testament del seu pare, Pere Joan Escuder.

Altres hereus opten també fer testament estant bé de salut, per precaució i assegurar l'heretat i la institució de l'hereu. Entre aquests, hi ha Simó Artigues i Martí (1605), “estant per gràtia de Déu ab mon bon seny, sana e íntegra memòria y ferma loqüela”, tenint un fill i al poc temps de néixer una filla; i el seu fill Simó Artigues i Valls, en el seu primer testament (1646) “estant bo y sa, ferma loqüela”, igual que en el seu segon testament (1654). La mateixa salut de cos i ple seny manifesten Francesc Martí II de la Torre (1622), i el seu nét Francesc Martí IV (1688); el novici-hereu Joan Romagosa i Miquel, del mas Oliver, que fa el seu testament “Estant sa per la gràtia del Señor y ab molt bon enteniment, sana e íntegra memòria” (1686), el motiu del qual testament és instituir hereu el seu germà Francesc Romagosa i Miquel, abans d'entrar definitivament al convent de Sant Jeroni de la Murtra (1686). També el rector de Lavern, Joan Modolell (1607), en el seu primer testament al·lega “estant bo per la gràcia de Déu y ab mon bon seny, sana memòria y ferma paraula”, però fa el seu segon testament (1624) “detingut de malaltia corporal de la qual tem morir”. El cabaler Jaume

Milà de la Roca (1615), que ordena el seu testament “estant per gràtia de nostre señor Déu sa de cos y de pensa, volent provehir a las cosas sdevenidoras”.

Per la seva part, la mestressa Margarida Martí (1598), viuda de Bartomeu Artigues II, de ca l'Artigues, també fa testament “estant sana, dins la sala de la rectoria” de Lavern.⁷⁷ La seva preocupació són els aixovars dels seus fills cabalers solters, també els d'un nebot, i disposar els seus propis oficis funeraris.

C. FER UN LLARG VIATGE

Hem trobat dos casos de testadors de la parròquia de Sant Pere de Lavern, tots dos occitans, que al·leguen voler fer un llarg viatge, un se'n vol anar a Sant Jaume de Galícia, i l'altre a França. Aquesta causa suposa un 2% de tots els testaments que hem estudiat per aquella parròquia. Però no són un cas aïllat. També hi ha altres joves occitans del terme de Subirats que volen emprendre el romiatge a Sant Jaume de Galícia, o fer un llarg viatge, com expliquem tot seguit.

Giralt Llobador (1566), treballador originari del bisbat de Cahors, habitant al Gorner, de la parròquia de Sant Pere de Lavern, fa testament perquè ha decidit emprendre un llarg viatge. Està “mogut de devoció de anar a Sant Jauma de Galícia en Compostel.la” en romiatge. És un home previsor, i és la seva voluntat deixar les coses arreglades per si li passés alguna cosa, ja que sap que el camí és llarg i no està exempt de perills: “per quant lo discús del camí és gran y los parills són molts”. Elegeix per marmessors l'amo del mas on s'està, Joan Mestre del Gorner, i mossèn Francesc Mestre, rector de Lavern, i institueix hereu l'amo d'aquell (“amo meu”).⁷⁸

La mateixa decisió d'anar a Sant Jaume de Galícia pren el treballador Bernat Cuyran (1580), originari de Castellnou de Menyach, del bisbat d'Aux. És un jove solter que treballa a casa de Lluç Mir de Vilarnau, de la parròquia de Sant

---

⁷⁷ 22-8-1598, test. de Margarida (Martí, de la Torrevella), muller de Bartomeu Artigues II, de ca l'Artigues, de St. Pere de Lavern (APL, Testaments solts, f. 1r-1v, 11).

⁷⁸ 1-12-1566, test. de Giralt Llobador, occità, hab. a St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 86r-86v, 208).

Sadurní, en aquell moment batlle de Subirats. És previsor, fa testament per les coses que li puguin passar, i institueix hereus els seus pares, Joan Cuyran i la muller d'aquell.⁷⁹

A la parròquia de Sant Pau d'Ordal, trobem el treballador occità Francesc Ferran (1610), originari de calians, del bisbat d'Aux, que també té la voluntat d'anar-se'n a Sant Jauma de Galícia". Institueix hereus els seus dos germans Arnau i Joan, a parts iguals.⁸⁰

Alguns occitans o francesos fan testament amb motiu d'anar a França. És el cas del llarg viatge que vol emprendre Joan del Peix (1575), pagès occità que fa testament "estant ab ma bona sanitat y convalasència, y tenint intent de anar en França".⁸¹ Elegeix per marmessors l'amo del mas on treballa, Joan Mestre del Gorner, i el nebot de l'amo, Francesc Mestre. Institueix hereu l'amo d'aquell mas, Joan Mestre. El mateix dia, en un altre instrument a manera de codicil, li fa donació pura i irrevocable de tots els seus béns mobles i immobles, amb l'obligació que pagui els seus llegats testamentaris i amb la condició que si torna de França la dita donació no sigui vàlida:⁸²

que sia obligat en pagar tots los legats jo m-e presos en lo meu testament, lo qual he fet y firmat lo die present en poder del notari davalscrit y ab tal axí mateix pacta, vincle, condició y retenció que per quant jo me'n vaix ara en França; y si no tornaré de França per mort o per altre qualsevol impediment, vull que la dita donació sia vàlida y fort; emperò tornant jo de França, vull sia de níguna efficació ni valer asenyadament en totes aqueles quaranta liures barceloneses jo vos tinch acomenades, les quals vull que tornant jo com dit és me sien tornades y no altrament, prometent la dita donació no revocar per ingretitut ni inopia^b ni per altra qualsevol causa, títol o rahó, ans aquela vull sia vàlida y fort a tota disposició de dit Joan Mestra^c \sots obligació de tots mos béns *et cetera*/, y axí o promet he ho firma y jura.

---

⁷⁹ 17-7-1580, test. de Bernat Cuyran, treballador occità, hab. a casa de Lluç Mir, de St. Sadurní (APSP, Testaments I, f. 25r-25v, 21).

⁸⁰ 27-8-1610, test. de Francesc Ferran, treballador occità, hab. a St. Pau d'Ordal (APSP, Testaments I, f. 87r-87v, 78).

⁸¹ 11-8-1575, test. de Joan del Peix, treballador francès, hab. a casa de Joan Mestre, del Gorner, de la pr. de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 79v-80r, 174).

⁸² 11-8-1575, test. i codicil de Joan del Peix, pagès, occità, de casa de Joan Mestre del Gorner, de la pr. de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 79v-80r, 174, i f. 80v, 175).

Tenim constància d'un altre occità, Pere Costan (també Cosian), pastor de cal Mata de la Plaça, de Sant Pau d'Ordal, que fa testament perquè vol emprendre un "llarch camí" (1611).⁸³ Probablement deu voler marxar juntament amb Bernat Difaure, un altre occità que també treballa a cal Mata de la Plaça. Dit Bernat Difaure també fa testament el mateix dia, i al·lega que també se'n vol anar a fer un "llarch camí", concretant "és a saber, en França, a la mia terra" (1611).⁸⁴ Si de fet van marxar, l'esmentat pastor Pere Costan deuria haver tornat sa i estalvi del seu viatge a França, perquè fa un segon testament a la mateixa parròquia de Sant Pau d'Ordal, dos anys després (1613).⁸⁵

D. PER FERIDES I COLTELLADES

El testador pot al·legar trobar-se malalment en perill de mort a causa de ferides. Aquestes ferides poden ser per motius de treball, o per violència física.

En relació als testaments que estudiem de la parròquia de Sant Pere de Lavern, trobem un cas, que representa l'1%, que fa testament a causa d'unes ferides. Es tracta del traginer Miquel Calell (1564), de Sant Feliu de Llobregat, el qual es troba malalt a casa de Joan Torrents, masover del mas de la Roca, "per certs collps de coltellades en ma persona naffrat, de la qual malaltia y naffras jo tem morir".⁸⁶

Fora d'aquella parròquia, Antoni Bons (1564), treballador francès, habitant a la quadra de Savall, de la parròquia de Sant Pere de Subirats, fa testament amb el rector de Lavern en una barraca de Savall, "en la qual barracha estich naffrat e

---

⁸³ 28-8-1611, test. de Pere Costan, occità, pastor de cal Mata de la Plaça, de St. Pau d'Ordal (APSP, Testaments I, f. 91r-91v, 82).

⁸⁴ 28-8-1611, test. de Bernat Difaure, occità, hab. a cal Mata de la Plaça, de St. Pau d'Ordal (APSP, Testaments I, f. 92r-92v, 83).

⁸⁵ 1613, 2n test. de Pere Costan, occità, pastor de cal Mata de la Plaça, de St. Pau d'Ordal (APSP, Testaments I, f. 97r-97v, 88).

⁸⁶ 1-9-1564, test. de Miquel Calell, traginer, fill d'Andreu Calell, pagès, i d'Elisabet, muller seva, de St. Feliu de Llobregat, detingut de malaltia corporal a casa de Joan Torrents, del mas de la Roca, de St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 44v-45r, 111).

ferit de çerts collps y coltellades me an dades, dells quals collps y coltellades jo tem morir”.⁸⁷

I a la parròquia de Sant Sadurní de Subirats, Toni Carbó (1600), de Prunamala, fa testament perquè es troba malament a conseqüència d’una ferida: “[...] sigua mal de una ferida [...]”.⁸⁸

E. NO CONSTA LA CAUSA

En alguns casos, el notari no fa constar la causa per fer testament. Creiem que pot ser per un descuit o imprecisió del notari, o simplement perquè es tracta d’un esborrany o aprísia de testament que, un cop passat en net, s’hi anotarien els formulismes acostumats. En relació als testaments que estudiem, trobem quatre casos, que suposen el 3%, en què no es fa constar la causa. Montserrat Castellet (1586), de la Granada, viuda de Toni Totosaus, de Pax, fa testament a Lavern “estant en mon bon enteniment y ferma loqüella”, sense especificar res més. No sabem si està detinguda de malaltia corporal o es troba sana. No consta tampoc en el segon testament de Pere Joan Escuder de Rocavert (1669), potser per un descuit. Ni tampoc en el de l’hereu Pere Joan Ferrer (1674), ni en el de la mestressa Mònica Duran, muller de Jaume Duran i Carbó, de Puigfedó (1697).

F. ESTAR EN PLENES FACULTATS MENTALS

Després de fer constar el motiu pel qual es fa testament, el testador al·lega estar en plenes facultats mentals. Com ja hem comentat, la plenitud de les facultats mentals és una condició requerida per poder fer testament.

En tots els casos en què el testador diu que està detingut de malaltia corporal, i també en els dos casos en què es diu que està ferit i nafrat, el testador

---

⁸⁷ 30-10-1564, test. d’Antoni Bons, treballador francès, hab. a Savall, de St. Pere de Subirats (APL, M-1561, f. 46r-46v, 113).

⁸⁸ 23-4-1600, test. de Toni Carbó, pagès, de Prunamala, de St. Sadurní (APSS, testaments 1585-1663, f. 12r-13r, 8).

afirma estar en plenes facultats mentals, o sigui, amb bon enteniment, bona memòria i ferma paraula.

Sempre surten expressions que fan referència al bon estat mental del testador. Aquestes segueixen un formulisme bastant estereotipat. Fan referència al bon seny, enteniment o sentiment, i a la bonesa, integritat i claredat de memòria i ferma de paraula o “loqüela”.⁸⁹

Comentem el cas de l'hereu Antoni Casanovas (1541), del Pujol, que diu trobar-se “detengut en mon lit de malaltia corporal, de la qual tem morir, emperò en mon bo y pla enteniment, y íntegra memòria y ferma loqüela”.⁹⁰ En tot cas, dit Antoni Casanovas no va morir aquell mateix any, ja que fa un codicil el 1543, dos anys després de la redacció del seu testament.

Pel que fa a Joan Abelló (1545), de Fontclara, diu que està: “detengut de malaltia corporal, de la qual jo tem morir, estant emperò per la gràcia de nostre senyor Déu Jesucrist en mon bon seny, sana y sarta memòria y paraula”.⁹¹ En aquest cas, el testador es troba a les portes de la mort, ja que el testament es publica uns quinze dies després, dins la mateixa casa de Fontclara.⁹²

---

⁸⁹ Els formulismes més habituals són els següents: “*perhò en mon bon seny e bona memòria y entrega loqüella*” (Guillem de Montin, 1540, APL, M-1536, f. 53v, 178); “*estant emperò per la gràcia de nostre seyor Déu Jesucrist en mon bo y ple sentiment, sana y íntegra memòria y ferma loqüela*” (Antoni Carbó, de St. Joan Salerm, 1562, APL, M-1561, f. 18r-19r, 39); “*estant emperò par la gràcia de nostre senyor Déu Jesucrist en mon bo y ple seny, sana y ferma loqüela y paraula y memòria*” (Bartomeu Esteva, de Figarola, 1563, APL, M-1561, f. 32r-33r, 79);

⁹⁰ 11-7-1541, test. d'Antoni Casanovas, del Pujol, de la pr. de St. Pere de Lavern (APL, M-1536, f. 63v, 228).

⁹¹ 6-9-1545, test. de Joan Abelló, de Fontclara, de St. Pere de Lavern (APL, M-1536, f. 91r-92v, 372).

⁹² 24-9-1545, codicil de Joan Abelló, de Fontclara, de St. Pere de Lavern (APL, M-1536, f. 91r-92v, 373).

V.2.3.3. MARMESSORIA

[...] fas y helegesch marmassors y de aquest meu testament y derrera voluntat mia executors, so és, lo sènyer en Pera Mestra, pare meu, paiès de Sant Sarturní, y lo dit Jauma Carbó, marit meu, tots del bisbat de Barcelona, alls qualls com més carament puch, prech y don plena potestat y facultat que si a mi me esdevendrà morir ans que altre fasa, [...] ells dos, ho lo altre de ells in solidum en absència ho defaliment del altre que no volrà, ho no porà entrevenir, hi cumplen y executen, cumple y execute, aquest meu testament, derrera y última voluntat mia axí com de ius per mi trobaran scrit y ordenat. (1598)⁹³

Després de la identificació del testador i d'exposar la motivació o motiu de voler testar, segueix la clàusula de l'elecció de la marmessoria. La institució del marmessor és una de les figures testamentàries més transcendents després de la mort del testador. El marmessor és la persona, o cadascuna de les persones, nomenada pel testador en testament o codicil, i que s'encarrega de vetllar pel

---

⁹³ 15-1-1598, òbit de Joana Mestre, de la Plaça, de la vila de St. Sadurní, viuda de Jaume Carbó, de Puigfedó, de la pr. de St. Pere de Lavern (APSS, Òbits 1566-1656, f. 168-169, 1).

compliment de les últimes voluntats d'aquell.⁹⁴ Per tant, la seva funció és executiva. És executor de les disposicions espirituals del testador, i es converteix en una mena d'executor de l'ànima d'aquell. D'una manera estereotipada, aquesta idea acostuma a constar en la majoria dels testaments estudiats. Serveixi com exemple, el testament de l'hereu Bartomeu Escuder de Rocavert (1540):⁹⁵

[...] fas y ordon mon derer testament e derera voluntat, en lo qual elegesch mermesós de la mia ànima e axecutadós d'equest meu testament, so és[...].

A continuació, tractem els aspectes relacionats amb la identitat dels marmessors, el nombre de marmessors, les quantitats monetàries que el testador els assigna pels càrrecs i treballs de la marmessoria.

A. LA IDENTITAT DELS MARMESSORS

El càrrec de marmessor suposa un reconeixement a l'honor i a la integritat de l'escollit. Aquest ha de ser una persona de confiança del testador, normalment d'una condició social igual o superior. N'estan exclosos els menors d'edat i els qui depenen de la tutela paterna.⁹⁶ Els marmessors acostumen a ser familiars propers del testador, però també hi ha amics i coneguts, persones amb una certa autoritat i estatus que pertanyen a l'entorn social d'aquell.

Dels 125 testaments de què disposem per la parròquia de Sant Pere de Lavern, consten un total de 304 marmessors. El nombre més elevat pertany al de familiars propers al testador, amb un total de 181 marmessors, comptant-ho de forma unitària.

Entre els familiars propers, normalment el càrrec recau sobre una figura masculina. Però constatem també dones, encara que amb menys quantitat, com la

---

⁹⁴ Vegeu el *Diccionari jurídic català*, de l'Il·lustre Col·legi d'Advocats de Barcelona (1986). Barcelona: Enciclopèdia catalana.

⁹⁵ 23-7-1540, test. de Bartomeu Escuder, de Rocavert, de St. Pere de Lavern (APL, M-1536, f. 55r, 182).

⁹⁶ Per a més informació, consulteu: CODINA, J. (2003): *Els testaments de Sant Boi (segles XIV-XV)*. Barcelona: Viena Editorial.

ELS TESTAMENTS

---

mare, en un cas, o la muller, en vint-i-tres casos. Entre els familiars propers trobem:

a) marit:	15
b) muller:	23
c) fills:	31
d) cunyats:	11
e) germans:	32
f) gendres:	13
g) pare:	3, i 1 padrastre
h) mare:	1
i) sogre:	6
j) oncles:	11
k) nebots:	13
l) cosins:	14
m) familiar:	8

Hem constatat altres persones de l'entron social del testador, concretament 123. Aquests poden ser el rector del poble, preveres, l'amo i l'hereu o algun parent del mas (en el cas dels treballadors), pagesos de mas de la parròquia o parròquies veïnes, i amics i coneguts en general de diferents localitats:

a) rector:	22
b) preveres:	5
c) amos:	27
d) pubills:	1
e) pubilles:	1
f) veïns:	37
g) amics i coneguts:	30

En relació als 5 preveres marmessors, constatem els següents eclesiàstics: 2 preveres, 1 vicari de Lavern, 1 beneficiat a Vilafranca del Penedès i 1 frare franciscà.

En relació als 27 amos, hi ha: 17 casos d'amos que actuen sols; 6 casos on consta l'amo i el fill-hereu; 1 cas on consta l'amo i dos fills de l'amo; 1 cas on consta l'amo i un germà de l'amo; i 2 casos on consta l'amo i el nebot de l'amo).

En relació als amics i coneguts, és on trobem més dificultats d'identificació. En principi, considerem 30 casos, entre els quals hi ha 18 persones que no identifiquem, de les quals no sabem si poden tenir o no algun vincle de parentiu amb el testador. A més d'aquestes divuit persones, també hi incloem 2 pareires, 1 donzell, 2 teixidors, 1 sabater i 1 metge, sense conèixer tampoc si tenen o no algun vincle de parentiu amb el testador.

El notari no sempre escriu el tipus de relació existent entre el testador i el marmessor. Aquest fet ens dificulta saber si els uneix un lligam de parentiu, o simplement d'amistat i coneixença. Això és així especialment en aquells casos en què desconeixem el cognom patern de les mullers dels testadors. A falta de més dades relacionades amb els marmessors, el número de veïns, amics i coneguts resulta ser més alt. No obstant, en alguns casos, la nostra reconstrucció de famílies ens ha possibilitat conèixer l'existència d'algunes relacions de parentiu, com ara la de cosins germans, oncles, cunyats, gendres, etc. Això ens permet afirmar que a mesura que disposem de més informació sobre aquestes persones, augmenta l'índex de familiars entre el testador i els marmessors.

La identificació dels familiars propers al testador ens permès avançar en la tasca de reconstrucció de famílies que inicialment ens hem proposat de fer en aquest treball de tesi. En alguns casos, ens ha servit per conèixer el cognom patern de la muller d'alguns testadors, que no coneixíem. Per exemple, el cognom de la mestressa Coloma Soler, i la seva procedència, muller de Macià Capmany de Sant Joan Salerm, en dir que és germana de Montserrat Soler de Puigdàlber (1561):⁹⁷

---

⁹⁷ 4-5-1561, test. de Coloma Soler, muller de Macià Capmany, de St. Joan Salerm (APL, M-1561, f. 7v-8r).

Jo, Coloma Capmanya,^a muller del sènyer en Macià Capmany, pagès, de Sant Joan Salerm (...) fas y orden lo meu testament, si-s vol la darrera y última voluntat mia executors, so és lo dit Macià Capmany, marit meu, y lo sènyer en Montserrat Soler, germà meu, de Puigdàlber

També la identificació d'Elionor Casanovas, vídua de Jaume Sales, teixidor de vels de Barcelona, com a tia de Miquel Casanovas del mas Pont, de Sant Pere de Lavern, nebot-marmessor d'aquella (1561):⁹⁸

Per so jo, Heleonor Salles,^b vídua, que fui muller del sènyer en Jauma Salles, quòndam, texidor de vells, de Barcelona, detenguda de malaltia corporal en la casa del sènyer en Miquel Casanoves, païès, nabot meu, del Mas del Pont, de la parròchia de Sant Pera de la Bern [...].

I la identificació del cognom patern de Caterina Casamitjana, i la procedència d'aquella, segona muller de Bartomeu Escuder II de Rocavert, en constar els noms dels seus pares i del seu germà-marmessor Miquel Casamitjana:⁹⁹

Y ab la qual fas y helegesch marmassors y de aquest meu testament y darrera voluntat mia executors, so és, lo sènyer en Bartomeu Scuder, marit meu, y lo sènyer en Miquel Casamitjana, germà meu, pagès, de la dita parròchia de Sant Jauma de Montargull [...].

La reconstrucció de famílies ens ha permès veure com Antoni Artigues (1575), cabaler de ca l'Artigues, està emparentat, per part de mare, amb la família Vendrell del Gorner, i amb la família Carbó de Sant Joan Salerm. Tot i que no consti en el testament d'aquell, sabem que és cosigermà de Gabriel Carbó, de Sant Joan Salerm, amo d'aquell, i cosigermà de Bartomeu Artigues i Marc Vendrell, de Lavern, marmessors d'aquell.

---

⁹⁸ 22-10-1561, test. d'Elionor Casanovas, viuda de Jaume Sales, teixidor de vels de Barcelona (APL, M-1561, f. 10r-10v).

⁹⁹ 14-2-1573, test. de Caterina Casamitjana, muller de Bartomeu Escuder II de Rocavert, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 41r-41v, 78).

Podem veure també com la família Escuder de Rocavert, està emparentada amb la família Sardà de Palou, de Lavit. Vicenç Sardà, marmessor de Margarida Amigó i Pagès, muller de Bartomeu Escuder III, de Rocavert, és cunyat de Francesca Pagès, mare de dita Margarida Amigó i Pagès. Per tant, dit Sardà és oncle de dita Margarida, vincle que no consta en el testament d'aquella (1578).¹⁰⁰

Jaume Carbó, de Puigfedó, marmessor del testament de Miquel Mestre II (1563), del mas de Rocamora, de Sant Pere de Lavern, passaria per ser només un veí d'aquell si no fos perquè hem pogut trobar un vincle de parentiu entre la seva muller, Joana Mestre, de la Plaça, de la vila de Sant Sadurní, i aquell testador.¹⁰¹

Y ab la qual fas y helegesch marmassors, y de aquest meu testament y última voluntat mia executors, so és, lo sènyer en Pere Mestra, oncle meu, de la parròchia de Sant Saturní, y lo sènyer en Jauma Carbó, y en Jonot Mestra, germà meu, de la parròchia de Sant Pera de la Bern,

Si Pere Mestre, de la Plaça, de Sant Sadurní, és oncle de Miquel Mestre II, de Rocamora, de Sant Pere de Lavern, llavors Miquel Mestre II, de Rocamora, fill de Miquel Mestre I, de Rocamora, és cosí germà, per part de pare, de Joana Mestre, filla de Pere Mestre, de la Plaça, de Sant Sadurní. D'aquesta manera, hem reconstruït un vincle familiar entre les famílies Mestre de Rocamora, de Sant Pere de Lavern, i Mestre de la Plaça, de la vila de Sant Sadurní de Subirats. I, a la vegada, trobar el parentiu corresponent amb els Carbó de Puigfedó, de Sant Pere de Lavern.

A vegades, el cognom d'alguns marmessors coincideix amb el cognom del testador. Si més enllà de la coincidència trobem indicis que ens fan suposar que hi ha un vincle familiar, tot i que la documentació consultada no ens permeti aclarir el grau de parentiu entre ells, els considerem amb el nom genèric de família, i no com a veïns, amics o coneguts. Per exemple, Joan Mestre (1580), de Rocamora, nomena marmessor "lo pubill Mestre, del Gorner". Es tracta de Joan Mestre, veí

---

¹⁰⁰ 20-7-1578, test. de Margarida Amigó i Pagès, muller de Bartomeu Escuder III, de Rocavert, de St. Pere de Lavern (APL, M-1568, f. 41v-42r, 60).

¹⁰¹ 28-1-1563, test. de Miquel Mestre II, de Rocamora, de St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 25v-28r, 60).

del Gorner, qui entra com a pubill al mas de Joan Esbert del Gorner.¹⁰² Pot haver-hi un vincle familiar, però no sabem en quin grau.

Un altre cas trobem amb la família Martí, de la Torre. Entre els quatre marmessors de Marc Martí (1573), de la Torre, consta Salvador Martí de la Costa, de Sant Pau d'Ordal, i Gabriel Martí del mas Escardó. Aquest fet ens fa suposar que totes tres famílies Martí tinguin un vincle de parentiu, encara que en desconeixem el grau d'aquell. Per esbrinar-ho, ens cal més informació documental.

Per la seva part, Montserrat Forés (1576), arrendatari de la Creu, fa marmessor Antoni Forés de la Foradada, pagès de la parròquia de Sant Pere de Subirats. Aquest fet, ens posa en relació les dues famílies Forés. En aquest cas, podem intuir un vincle de parentiu entre ambdós pagesos, tot i que en desconeixem el grau.

Els dos cosins germans i marmessors que elegeix Salvador Raventós (1569), masover del mas Oliver, propietat de la família Carbó de Puigfedó, ens permeten saber que aquell cabaler sortit del mas de la Verdera està emparentat amb les famílies Carbó de Prunamala i Carbó de la Torre, de la parròquia de Sant Sadurní:¹⁰³

Jo, Salvador Ravantós, pagès, natural de la Verdera, de la parròchia y terme de Sant Pere del castell de Sobirats, del bisbat de Barcelona, ara habitant en lo Mas Oliver, de la parròchia de Sant Pera de la Bern, del dit terme de Sobirats y del dit bisbat de Barcelona, estant per la gràcia de nostre senyor Déu Jesucrist sa y bo de cos y ab ferma y clara memòria, y lo que fas y orden aquest meu testament, si's vol aquesta derrera y última voluntat mia, y ab la qual fas y helegesch marmassors y de aquest meu testament y derrera voluntat mia executors, so és, lo sènyer en Joan Carbó, pagès, de la Torra, y lo sènyer en Bartomeu Carbó, pagès, de Prunamala, cosingermans meus, de la parròchia de Sant Saturní, terme de Sobirats y del dit bisbat de Barcelona, alls qualls com més

---

¹⁰² Joan Esbert, del Gorner, de la pr. de St. Pere de Lavern, fa donació de la seva casa i heretat a Joan Mestre, veí d'aquell del Gorner, acte en poder de Jaume Sastre, notari de Barcelona (acte en poder de Jaume SASTRE, not. de Barcelona, "dia y any en aquella contengut" (APL, M-1568, f. 54r-55r, 118). En el testament de Joan Esbert (1566), es ratifica aquesta donació amb la condició que el fill de dit Joan Mestre, de nom també Joan Mestre, es casí amb una neboda de dit Joan Esbert, i entri al mas com a pubill.

¹⁰³ 6-3-1569, test. de Salvador Raventós, cabaler de la Verdera, de St. Pere de Subirats, masover del mas Oliver, de St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 120r-120v, 271).

Ens resulta d'una gran importància conèixer aquest vincle de parentiu, tot i que no és suficient per esbrinar el nom dels pares d'aquell cabaler, i la procedència de la seva mare.

Entre els marmessors del testament de Joan Salvi, de Sant Joan Salerm, consta Miquel Casanovas del mas Pont. Miquel Casanovas és familiar de Joana Casanovas, muller de Joan Salvi, i tots dos són sortits de cal Casanovas del mas Pont, però desconeixem el grau de parentiu existent entre ells.¹⁰⁴

Per últim, en el testament de Joan Mestre I, del Gorner, consten 5 marmessors: Joana, la muller; Andreu Mestre, germà d'aquell; Francesc Mestre, nebot d'aquell; Simeó Caralt, gendre d'aquell; i Francesc Mestre, rector de Lavern "y compara meu". S'entén el terme "compare" com a padrí de bateig o confirmació, entre els pares i la padrina. En aquest cas, no podem assegurar que es tracti d'un familiar només amb la informació de què disposem. I continuem sense saber d'on és fill aquell rector.

El fet que hi hagi un nombre tan elevat de rectors-marmessors, ens fa entendre d'una banda la confiança que tenen alguns testadors en l'església, en molts casos en el rector de la mateixa parròquia, com Francesc Mestre, rector de Sant Pere de Lavern. Pensem en el cas suara esmentat de Joan Mestre I del Gorner (1572). Aquell testador demana als tutors dels seus fills que es deixin aconsellar per Francesc Mestre, rector de Lavern, compare i marmessor d'aquell: "axí mateix los prech molt \i encarrech/ que en les cosas principals y en tot lo que a ells appa vullan demanar y aver consell del reverent mossèn Francesch Mestra, prevere, rector de Sant Pera de la Bern, compare y marmassor mey, y asò per quant ell sab y entén en mos negocis, y yo me so molt ab ell de siansat, y sab alguns jurats y secrets meus".¹⁰⁵ A la vegada, la presència de tants eclesiàstics marmessors és explicatiu del gran control que exerceix l'església sobre la societat.

---

¹⁰⁴ 31-12-1569, CCMM de Joan Salvi i Joana Casanovas, viuda de Pere Palau, de St. Joan Salerm: "y ab exprés voler del sènyer en Francesch Casanovas, germà seu, y del sènyer en Miquel Casanovas y de alguns altres parents seus", i a la ferma dels testimonis: "y lo sènyer en Miquel Casanovas, del Mas Pont, de la parròchia de Sant Pera de la Bern, terme de Sobirats" (APL, M-1561, f. 117v-118r, 266).

¹⁰⁵ 26-9-1572, test. de Joan Mestre I, del Gorner, de la pr. de St. Pere de Lavern (APL, M-1568, f. 24r-25v, 38).

El rector és una autoritat pels veïns de la parròquia. El trobem freqüentment com a padrí d'un bateig, i també com a marmessor d'un testament. Al ser notari eclesiàstic, actua com a home de confiança d'alguns pagesos de la localitat. En coneix els seus afers econòmics i familiars, així com alguns secrets. Així ho confirma Joan Mestre I (1572), del Gorner, quan demana als tutors i curadors dels fills d'aquell que en les coses més importants i en el que calgui es deixin aconsellar per Francesc Mestre, rector de Lavern, i "compare" d'aquell, "per quant ell sab y entén en mos negocis, y yo me so molt ab ell de siansat, y sab alguns jurats y secrets meus":¹⁰⁶

axí mateix los prech molt \i encarrech/ que en les cosas principals y en tot lo que a ells appara vullan demanar y aver consell del reverent mossèn Francesch Mestra, prevere, rector de Sant Pera de la Bern, compare y marmessor mey, y asò per quant ell sab y entén en mos negocis, y yo me so molt ab ell de siansat, y sab alguns jurats y secrets meus.

L'esmentat Francesc Mestre, rector de Sant Pere de Lavern consta com a marmessor en 6 testaments. Fa de marmessor de: Antoni Carbó i Vendrell, de St. Joan Salerm (1562); de l'occità Joan d'Albi (1566), treballador de cal Martí de la Torre, juntament amb els amos d'aquell, marc Martí i el seu fill-hereu Francesc Martí; de Joan Mestre I, (1572), del Gorner, juntament amb quatre familiars propers (un germà d'aquell, un nebot d'aquell, la muller d'aquell, i el gendre d'aquell), tres dels quals (el germà d'aquell, el nebot d'aquell, i la muller d'aquell) són també tutors dels fills d'aquell; també és un dels quatre marmessors d'Antoni Olivella (1566), de Fontclara, juntament amb el cunyat d'aquell i dos amics o coneguts;¹⁰⁷ és un dels tres marmessors de Joan Simon (1569), habitant a cal Mestre, del Gorner, juntament amb l'amo d'aquell i el germà de l'amo d'aquell";¹⁰⁸ i és marmessor del testament de Magdalena Sala (1573), viuda en primeres núpcies d'Antoni Carbó, de Sant Joan Salerm, juntament amb el germà

---

¹⁰⁶ 26-9-1572, test. de Joan Mestre I, del Gorner, de la pr. de St. Pere de Lavern (APL, M-1568, f. 24r-25v, 38).

¹⁰⁷ 10-12-1566, test. d'Antoni Olivella, de Fontclara, de St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 87r-88v, 209).

¹⁰⁸ 15-7-1569, test. de Joan Simon, del bisbat d'Urgell, hab. a cal Mestre, del Gorner, de la pr. de St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 124v-125v, 279).

d'aquella, i el fill d'aquella.¹⁰⁹ És molt probable que aquell rector tingués un paper més destacat com a marmessor, ja que va ser rector d'aquella parròquia des de 1540 fins a 1579, per temps de trenta-nou anys, cosa que el converteix en un dels rectors de més llarga durada d'aquella parròquia. Comparem-lo amb dos rectors més, que van ocupar les seves respectives rectories durant un termini de temps molt llarg: Antoni Guilera, rector de Sant Pau d'Ordal, i Jaume Romeu, rector de Sant Sadurní de Subirats.

En relació a Antoni Guilera de la Plaça, rector de Sant Pau d'Ordal per temps d'uns seixanta anys, almenys des del 1545 fins a la seva mort, el 1604, el documentem com a marmessor només en nou testaments: Salvador Raventós de la Codina (1542); Joan Guilera, major, pare d'aquell (1549); Montserrat Esbert del Gorner (1569); Joan Rabadà, occità (1573); Bernat Cuyran, occità, habitant a casa de Lluç Mir de St. Sadurní, batlle de Subirats (1580); Gabriela Bosc, majordoma d'aquell (1586); Pere Joan Mata de la Plaça (1595); Jaume Vendrell d'Avinyonet (1595); Antoni Mata del Racó (1598).¹¹⁰ Com podem observar, també és una xifra petita, tenint en compte que va ocupar aquella rectoria durant uns seixanta anys. Probablement és així perquè no s'han conservat tots els seus testaments.

Podríem fer una comparació amb Jaume Romeu dels Borrulls, rector de Sant Sadurní per espai de 42 anys, entre 1566 i 1607.¹¹¹ Això no obstant, disposem de molt pocs testaments conservats de la seva mà, i a partir de 1597, quan comença el llibre de testaments de Sant Sadurní, fins a 1600, només l'hem trobat com a marmessor en un sol testament: el de Joan Ramon Bru (1599), teixidor de lli, d'origen occità, habitant en aquella vila.¹¹² És també més que probable que aquell rector tingués un paper més destacat com a marmessor, ja que va ocupar aquella rectoria per espai de 42 anys, entre 1566 i 1607.

---

¹⁰⁹ 6-5-1573, test. de Magdalena (Sala), viuda d'Antoni Carbó, de St. Joan Salerm (APL, M-1570, f. 47r-47v, 101).

¹¹⁰ 1598, test. d'Antoni Mata, del Racó, de St. Pau d'Ordal (APSP, Testaments I, f. 15r).

¹¹¹ Jaume Romeu i Carbó comença els llibres sacramentals de la parròquia de St. Sadurní. El documentem com a rector d'aquesta parròquia des del 1566, en què comença el llibre d'Òbits (1566-1656) i hi mor el 8-7-1607 (APSS, Òbits 1566-1656, f. 229-230, 13; foto 257, 261).

¹¹² 13-4-1599, test. de Joan Ramon Bru, teixidor de lli, hab. a St. Sadurní. (APSS, testaments 1585-1663, f. 6r-7v, 3).

Entre els 37 veïns de la parròquia de Sant Pere de Lavern, trobem bàsicament pagesos propietaris que fan de marmessors. Alguns d'ells, són persones que gaudeixen d'un gran prestigi en la localitat.

Destaca especialment Bartomeu Escuder II, major, de Rocavert, qui consta com a marmessor en deu testaments de diferents pagesos de mas, mestresses i treballadors de la localitat. El trobem com a marmessor dels testaments de: Joana Batlle, viuda de Bartomeu Batlle de la Pujada, en el seu primer testament (1561) i segon testament (1575); Elionor Casanovas (1561), del mas Pont; Joan Forés (1563), de la Creu; Pere Palau (1564), de Sant Joan Salerm; Aldonsa (1564), viuda de Joan Forés, de la Creu; Joan Font (1565), cabaler del mas Font; de Francesc Martí II, de la Torre, juntament amb Jaume Batlle, de la Pujada (1572, 1580); i Antoni Perdiguer (1575), treballador occità del mas de la Pujada. I el seu fill, Bartomeu Escuder III, menor, només l'hem constatat com a marmessor d'un testament, el de Jaume Batlle (1575), de la Pujada.

Per la seva part, Jaume Batlle I de la Pujada actua de marmessor en quatre testaments: de Joan Salvi (1574), de Sant Joan Salerm, juntament amb Pere Font, del mas Font; Joana Martina (1575), muller de Francesc Martí, de la Torre; en el 1r testament de Francesc Martí II, de la Torre (1572), juntament amb Bartomeu Escuder II, major, de Rocavert; i en el 2n testament de dit Francesc Martí de la Torre (1580), juntament amb Bartomeu Olivella, de Fontclara.

Hem localitzat Jaume Carbó de Puigfedó també com a marmessor en tres testaments, un dels quals és el de la seva pròpia muller: del seu veí Miquel Mestre II de Rocamora (1563), juntament amb Pere Mestre de la Plaça de St. Sadurní i Joan Mestre, germà d'aquell; de l'occità Vidal Ribot (1564), mestre de cases, juntament amb Marc Martí de la Torre, amo del mas on està treballant, situat al costat del mas de Puigfedó; i el de la seva muller, Joana Mestre de la Plaça (1565), juntament amb Pere Mestre, el pare d'aquella.

Antoni Batlle del Cortei és marmessor de dos testaments: de Francesca Esteva (1576), pubilla de Figarola; i de Benet Almirall (1577), pubill, de Figarola.

També Benet Almirall, marmessor de dos testaments: del segon testament de Joana Batlle (1575), viuda de Bartomeu Batlle, de la Pujada; i de Jaume Batlle (1575), de la Pujada, fill d'aquella.

Igualment Antoni Casanovas del Pujol, marmessor en dos testaments, juntament amb el seu fill Miquel Casanovas del mas Pont: de Pere Font (1572), del mas Font; i de Marc Miquel (1573), del Gorner. El seu fill, Miquel Casanovas del mas Pont, actua també de marmessor d'Antoni Mas (1574), masover de la Salada.

Per la seva part, Antoni Mata del Racó actua com a marmessor en un testament: Gabriel Martí (1564), del mas Escardó. També Joan Mestre I, del Gorner: de Joan Esbert (1566), del Gorner. I Antoni Martí, de la Talalla: de Joan Vidal (1567), treballador occità del mas de Figarola.

Trobem 18 testadors d'origen occità, tots solters. D'aquests treballadors occitans, en 15 casos els testadors elegeixen l'amo del mas on treballen -o l'amo juntament amb el fill-hereu d'aquell, el nebot d'aquell, o l'oncle d'aquell-, com a marmessor, o marmessors. I entre aquests quinze occitans, trobem 6 testadors que institueixen hereu aquell amo.

En 7 d'aquests quinze casos, el testador elegeix com a marmessor l'amo i el rector, i d'aquests set casos en 5 vegades el testador institueix hereus Déu i la seva ànima.

Els béns, per tant, es dedicaran a pagar les deixes per l'ànima, els llegats que faci el testador, i en dir misses a l'església. En un d'aquests cinc casos, el testador, Antoni Barasch (1595), especifica que fa hereu Déu i l'ànima només dels béns que té aquí, i no dels que té a França, els quals deixa a un nebot:

Ítem dex a mon nebot^s \en Granell/ tot lo que jo tinc en Fransa, ab pacte que mentres viurà ma germana Joana no la y puga levar sinó després de son òbit.
Tots los altres béns meus dex y atorc y asegurisich [f. 1v] a la mia ànima, y a ella hereva universal instituesch de tots los dits béns meus, drets, veus y accions mias.

Aquests altres béns que Antoni Barasch té a la parròquia de Lavern han de servir per pagar els seus llegats. S'ha deixat 30 lliures per l'ànima, la qual cosa és una suma molt considerable tenint en compte que una lliura és més o menys el

preu que valia un porc.¹¹³ Dóna de caritat 1 sou a cada bací de l'església de Lavern, dóna a les dues filles d'en Granell, el seu nebot, 30 lliures a cadascuna per col·locació, i al seu fillol, Toni Julià, fill dels amos de la casa, li deixa 30 lliures a ses voluntats. Entre la caixa i la bossa, té 70 lliures "en dinés comptans", un dobló de dues cares i un sou doble. També té molts deutoris pendents de cobrar, la major part de venda de cereals (blat, mestall, espelta, civada, forment) i vi, més les parts de fruits de les terres que porta, feines que fa amb el matxo, i diners que ha pagat per altri. És evident que l'església s'emportarà una bona part d'aquests béns, en fer hereus Déu i la seva ànima.

En relació als altres tres casos en què el testador d'origen occità no elegeix l'amo com a marmessor, en un cas aquell testador institueix hereu el seu germà, i en dos casos institueix hereus Déu i la seva ànima, dels quals, en un d'aquests dos casos, aquell testador ha elegit com a marmessor un eclesiàstic, concretament un frare franciscà del convent dels franciscans de Vilafranca del Penedès.

També documentem un testador solter no occità que fa hereu el seu amo: el pagès solter Baltassar Rosell (1572) fa hereu Macià Carbó de Puigfedó, l'amo del mas on treballa. I un altre treballador, Joan Salvi, originari d'Olot, fa hereus Déu i la seva ànima.

Els cabalers solters acostumen a eleger per marmessors algun membre de la seva família, i acostumen a instituir hereu el pare, el germà, el nebot o algun altre membre de la seva família. En pocs casos, s'institueix hereus Déu i l'ànima.

En els testaments en què el testador nomena hereu universal Déu i la seva ànima, la seva principal funció és liquidar el patrimoni hereditari.

B. NOMBRE DE MARMESSORS

Salvant un únic cas en què el notari no escriu cap marmessor, la resta dels testadors designen entre 1 i 7 marmessors.

---

¹¹³ Per a més informació, veg: CODINA, J. (2003): *Els testaments de Sant Boi...*, op. cit, p. 25.

El testador Joan Romagosa i Miquel (1686), del mas Oliver, no fa elecció de marmessors. Es tracta d'un novici que està a punt d'entrar a ser frare del monestir de Sant Jeroni de la Murtra. Com explica ell mateix, li està permès fer testament: “estich dins dels últims dos messos del any de ma probació, dins dels quals conforme disposició del sagrat concili de Trento me és lícit y permès disposar liberament de mos béns”. Però no li cal nomenar cap marmessor: “Fas y orden lo present meu testament, última y darrera voluntat mia en y ab lo qual no tinch que elegir marmessors ni ordenar sobre la sepultura y funerarias de aquella atès que sobra assò està ja disposat y ordenat en dita religió”.¹¹⁴

Trobem també 1 cas en què el testador elegeix 1 marmessor. Josep Artigues (1681), cabaler de ca l'Artigues, només designa un marmessor, probablement un amic o conegut.

Seguint amb els testaments de la parròquia de Sant Pere de Lavern, trobem 80 casos en què el testador elegeix 2s marmessors. Seguim amb 27 casos en què s'elegeixen 3 marmessors. I en 10 casos s'elegeixen 4 marmessors.

Només en un sol cas trobem 7 marmessors. El testador és l'hereu Pau Escuder i Fontanals de Rocavert (1703). Entre aquests marmessors, trobem: dos rectors –el rector de Lavern i el rector de Santa Fe–, la seva muller, el seu germà i hereu segon després d'aquell, el seu cunyat i dos cosins:¹¹⁵

En y ab lo qual elegesch en marmessors y del present meu últim testament, última y darrera voluntat mia executors, al reverent Dr. Joseph Miracle, prevere y rector de la parrochial iglésia de dita parròchia de Sant Pere de la Bern; al reverent Guillem Maranges, prevere y rector de la parrochial iglésia del lloch de Santa Fe; Maria Escuder y Raventós, charíssima muller mia;^c a Joseph Escuder, pagès, habitant en lo lloch de la Granada, germà meu; Joseph Raventós, pagès, de Plana Novella, conyat meu; Jaume Fontanals, pagès, de las Casas, terme del Pla, sufragària de la Vid; y a Francesch Fontanals, pagès, de Savanell, parròchia de Santa Maria de Bellver, cosins; als quals junts y a la major part de aquells dono ple poder de complir y executar la present mia testamentària disposició conforme avall trobaran escrit y per mi hordenat.

---

¹¹⁴ 6-1-1686, test. de Joan Romagosa, natural del mas Oliver, de St. Pere de Lavern, frare de St. Jeroni de la Murtra; dins concòrdia entre Batista Carbó, Jaume Carbó i els hereus de Joan Romagosa (AHCVP, processos judicials, JT, P-XVII-111).

¹¹⁵ 17-10-1703, test. de Pau Escuder i Fontanals, de Rocavert, de St. Pere de Lavern (AHCVP, JS, P-XVII-289-1, f. 7r-11v).

S'espera que tinguin feina per complir amb les últimes voluntats del testador. Pau Escuder és un hereu que mor sense fills i deixa un important patrimoni, el qual, al seu moment, haurà d'arribar intacte al seu germà, Josep Escuder i Fontanals. Aquest germà és hereu segon en l'ordre de successió establert pel seu pare, Pere Joan Escuder, en els tres testaments d'aquell i en l'heretament prelatiu de la donació universal que va fer en els capítols matrimonials d'aquell testador.¹¹⁶

En resum fins aquí, el més habitual és que el testador elegeixi dues persones, normalment de la família o del seu cercle de veïns, amics i coneguts perquè vigilin el compliment de les seves últimes voluntats i les duguin a bon terme. En menys quantitat, trobem casos de tres i quatre marmessors. En el cas d'un frare, ens trobem que no hi ha elecció de marmessors. Aquesta decisió contrasta amb la d'un hereu de mas, en què elegeix la quantitat exagerada de set marmessors, potser per la responsabilitat que comportava aquella herència.

C. QUANTITATS MONETÀRIES PELS CÀRRECS I TREBALLS DE LA MARMESSORIA

El testador acostuma a assignar una quantitat monetària als marmessors pels càrrecs i treballs que hauran de prendre per la marmessoria. En relació als testaments estudiats, aquestes quantitats oscil·len entre 3 sous i 10 lliures.

La quantitat més habitual que es deixa per les feines de marmessoria és de 5 sous. En 79 casos, el testador deixa cinc sous a cadascun dels seus marmessors. És el llegat més freqüent entre tots els testadors, sense diferència de sexe ni condició social.

Per sota d'aquesta quantitat, només trobem un cas. Es tracta de Joan Artigues (1557), cabaler de ca l'Artigues, l'únic que deixa 3 sous a cadascun dels seus dos marmessors.

---

¹¹⁶ Vegeu l'apartat *Testaments dels homes hereus. La institució de l'hereu*, d'aquest treball de tesi, on mostrem un estudi de cas prenent com exemple la família Escuder de Rocavert a partir de Joan Escuder II de Rocavert, de St. Pere de Lavern.

En vuit casos, el testador deixa 10 sous a cada marmessor. Entre aquests casos, trobem tres treballadors: Baltasar Rosell (1572), de Puigfedó; i dos treballadors francesos: Antoni Perdiguier (1575), de la Pujada, i Miquel Casinyach (1576), de cal Julià. També trobem un hereu: Marc Martí (1573), de la Torre; i dues mestresses: Magdalena Sala, de Sant Joan Salerm (1573), i Francesca Figarola (1575), de Puigfedó.

Entre les deixes superiors a aquestes quantitats, trobem dos casos de 20 sous (Antoni Artigues (1575), Marc Vendrell (1575)); un cas de 3 lliures (l'occità Joan Simon (1569)); i un cas de 10 lliures (el cabaler Jaume Milà (1615), de la Roca).

En 36 casos no consta cap quantitat; interpretem que pot ser per causa d'un descuit del notari, o per tractar-se d'un esberrany o aprísia de testament.

Entre els casos de 20 sous, equivalents a 1 lliura, segons la moneda de compte, trobem dos hereus: Antoni Artigues (1575), de ca l'Artigues, amb dos marmessors; i el cabaler Marc Vendrell (1575), del Gorner, amb dos marmessors.

Per sobre d'aquestes quantitats, trobem un cas de 3 lliures, corresponent a Joan Simon (1569), treballador d'origen occità habitant al Gorner, amb un total de tres marmessors; per tant, si a cadascun d'aquells els toca 3 lliures, el testador es gasta 9 lliures pels treballs de marmessoria, una quantitat certament alta. Els marmessors són el rector de Lavern, Francesc Mestre, i els amos del testador, Joan Mestre del Gorner i el seu fill Francesc Mestre del Gorner.

Troblem un cas de 40 reals, equivalents a 4 lliures, corresponent al segon testament del cabaler Mateu Olivella (1639), de Fontclara, amb dos marmessors. Es gasta, per tant, 8 lliures.

La quantitat més elevada que hem trobat és de 10 lliures. Correspon a Jaume Milà (1615), cabaler de la Roca, pagès habitant a Vilafranca del Penedès. Sembla haver fet fortuna, a jutjar per les seves disposicions testamentàries. Entre els tres marmessors que ha nomenat, un prevere i un amic, el llegat puja a 30 lliures pels treballs de marmessoria. A més, dit Jaume Milà preveu que aquesta quantitat de 10 lliures es pugui augmentar per aquell marmessor que hagi pres més part en el seu encàrrec.

V.2.3.4. ESMENES O CLÀUSULES DE REPARACIÓ

Primerament [...] vull y man que tots los deutes, los qualls lo dia de mon òbit jo deuré, sian pagats, y les injúries a restitució de les qualls seré obligat, satisfetes y esmenades. (1563)¹¹⁷

La clàusula de reparació apareix en gairebé tots els testaments que estudiem.¹¹⁸ Es situa habitualment entre la clàusula de nomenament dels marmessors i la de l'elecció de la sepultura. No obstant, també la podem trobar després de la clàusula de l'elecció de la sepultura.¹¹⁹

La idea que s'hi expressa està en consonància amb la voluntat d'ordenar els béns terrenals abans de morir i l'actitud de previsió espiritual després de la mort, aspectes ja esmentats en el preàmbul. Ara, la clàusula possibilita al testador mirar vers el seu passat per esmenar tots els mals, tant materials com morals, que hagi pogut causar en vida. Aquesta mena de redempció espiritual li permet

---

¹¹⁷ 20-5-1563, test. de Joan Forés, de la Creu, de la pr. de St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 30v-32r, 77).

¹¹⁸ En alguns casos no apareix. Per exemple, entre altres, en el testament de Joan Abelló, de Fontclara, de St. Pere de Lavern (6-9-1545, APL, M-1536, f. 91r-92v, 372). Atribuïm aquest cas a un descuit del notari. També pot ocórrer en casos d'esborranys o aprísies de testaments. És el cas de l'esborrany del testament de Joan Mestre, del Gorner, de la pr. de St. Pere de Lavern (16-10-1580, APL, M-1568, f. 40r-40v, 76).

¹¹⁹ Entre altres, trobem un exemple en el test. d'Antoni Casanoves, pagès, del Pujol, de St. Pere de Lavern: "*Elegesch la sepultura del^a \meu/ cos en lo cimintiri de la església de Sant Pera de la bern, en^b \lo/ vas dels meus. Ítem, vull y man que totes les mies injúries o deutes se poran mostrar per actes ho albarans, o per testimonis dignes de fe*" (11-7-1541, APL, M-1536, f. 63v, 228).

afrontar, amb la consciència tranquil·la, la disposició dels seus llegats, tant materials com espirituals, i mirar el futur, a fi d'aconseguir la salvació de la seva ànima.

La clàusula de reparació obeeix a un formulisme notarial bastant estereotipat sense massa càrrega subjectiva. Comença amb unes paraules, escrites en llatí o en català, del tipus següent: *In primis et ante omnia; primo; primerament ans de totes coses; primerament.*

En ella, l'autonomia que es dona a la voluntat del testador és més aviat escassa. Només és una declaració de bones intencions. S'hi manifesta la preocupació per pagar els deutes i esmenar les injúries que el testador hagi contret en vida, però s'acostuma a expressar de forma genèrica, sense concretar. Només en uns quants testaments que estudiem es concreten els deutes a la clàusula de reparació. En altres, els deutes es detallen en llibres d'èpoques que el testador pot guardar a casa seva, com veurem més endavant. En algun cas s'evidencia un sincer propòsit d'esmena dels deutes morals. En aquest sentit, resulten paradigmàtiques les paraules de Pere Joan Ferrer (1631), teixidor de lli, de Sant Joan Salerm, habitant a Sant Sadurní: "...y tots los agravis y injúries que jo aja comeses contra mos pròxims vull sien recompensades del millor modo y manera que fer se pugui".¹²⁰

Es prega als marmessors, els encarregats de dur a terme les últimes voluntats del difunt, que actuïn d'acord amb la seva ànima i la seva bona consciència ("*segons fer de la ànima he lurs consciències*")¹²¹ i amb la màxima discreció possible per restituir els deutes: de forma ràpida i simple, sense plets judicials, i presentant proves contrastades amb documents escrits o el testimoni vàlid de terceres persones de confiança. En algunes clàusules, les persones de confiança consten de forma implícita amb la paraula "proves". Per exemple, en el

---

¹²⁰ 13-5-1631, test. de Pere Joan Ferrer, teixidor de lli, de St. Sadurní (APSS, Testaments 1585-1663, f. 122r-122v, 148).

¹²¹ Entre altres, el test. de Pere Esbert, de l'Albareda, de St. Pere de Lavern (12-1-1562, APL, M-1561, f. 14r-14v, 31). En un cas "*segons fer de la consciència y lurs consciències en asò encarregant*", on consta "*fer de la consciència*": test. de Gabriel Martí, del mas Escardó, de la pr. de St. Pere de Lavern (22-10-1585, APL, M-1570, f. 181v-182v). També "*segons Déu y temerada consciència*": test. de Joan ramon Bru, teixidor de lli, fr., hab. a St. Sadurní (13-4-1599, APSS, Testaments 1585-1663, f. 6r-7v).

testament de Marc Miquel (1573), pagès, de Lavern: “...segons emperò que los dits deutes y iniúries se amostraran y apparan per actes, albarans y altres legítims documents y provas”.¹²²

Entre els formulismes més habituals, destaquem la clàusula de reparació del testament Guillem de Montin (1540): “Primo, vull e man que tots mos deutes y enjúries sien pagades, e totes fetes de mos propis béns, los quals deutes y enjúries se poran provar per actes o testimonis dignes de fe”;¹²³ i la clàusula estereotipada de Pere Esbert (1562), pagès, de l’Albareda: “Primerament, y ans de totes cosas, vull y man que tots mos deutes, los qualls lo dia de mon òbit jo deuré, sien pagats, y les injúries a restitució de les qualls jo seré tingut y obligat, satisfetes y esmenades de mos béns breument, simple, sumària y de pla, sens estrèpit ni figura de juí, la sola veritat del fet atesa segons fer de la ànima he lurs consciències, axí com millor dits deutes y iniúries provar se poran per testimonis, albarans, instruments y altres legírim documents, la consciència lur sobre asò encarragant”.¹²⁴ És un bon exemple, amb un formulisme més o menys estereotipat, on el testador apel·la a la confiança, a la paraula de persones dignes de fe.

La rigidesa del formulisme notarial es trenca quan el testador, molt ocasionalment, especifica en la clàusula de reparació que s’esmenin uns determinats deutes, o, sense especificar-los, remet a uns deutes anotats de forma previsorà en un llibre d’èpoques o en poder d’un notari en concret. Aquesta actitud previsorà, d’home responsable, trobem en el testament de Llorenç Montserrat Mir (1614), moliner, de Vilarnau, de Sant Sadurní, on a la clàusula de reparació expressa el desig que es paguin els deutes que té anotats “en un llibre de quart de dues o tres mans de paper”, i concreta que no els especifica en dit

---

¹²² 28-7-1573, test. de Marc Miquel, del Gornier, de la pr. de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 50r-50v, 109).

¹²³ 15-7-1540, test. de Guillem de Montin, fr., hab. a Puigfedó, de St. Pere de Lavern (APL, M-1536, f. 53v, 178).

¹²⁴ 12-1-1562, test. de Pere Esbert, de l’Albareda, de St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 14r-14v, 31). Trobem altres formulismes que són variants d’aquestes mateixes clàusules, com ara: “Més vull y man que tots mos deutes que en lo dia del meu òbit se trobaran vull sien pagats de mos béns, amostrant emperò albarans o algunas otras cautelas, y las injúrias y agravis a la restitució dels quals jo sia obligat vull sien satisfets de la millor manera que fer se pugua”, del test. de Pere Ferrer, del Mas, de St. Sadurní (19-3-1631, APSS, Testaments 1585-1663, f. 122r-122v).

testament “per estar asentats en lo dit llibre”. La seva voluntat s’extén també a altres deutes que puguessin sortir i que estigués “obligat asentar-los en lo dit llibre”: “*Primerament, y ans de totes coses, vull y man que tots mos deutes que lo dia de mon òbit yo dega, y las injúrias a la restitutió de las quals yo sie tingut y obligat, vul sien pagadas y esmenades l’òbit meu seguit encontinent, y spesialment los deutes dels quals yo-m fas deutor en un llibre de quart de dues o tres mans de paper, poc més o manco, que per estar asentats en lo dit llibre no-ls spesifik en lo present testament, sens strepi o figura de juy, com sie ver \yo/ deuré lo contengut en dit llibre^e \o qualsevulla en mà y poder del present notari/. Y si alguns altres deutes axien que yo-m fos obligat a asentar-los en lo dit llibre, vull sien pagats y esmenats també sens estrepi o figura de juy, la sola veritat del fet atesa y considerada (segons Déu y timerada concientia), axí com emperò millor aquells se poran mostrar y provar per testimonis, o instruments o altres llegítims documents*”.¹²⁵

Mateu Texidor (1649), teixidor de lli de Sant Sadurní, vol que s’esmeni especialment el deute de 2 lliures a en Batlle, de la Pujada, de Lavern.¹²⁶ Domingo Sogas (1659), boter, habitant a Sant Sadurní, concreta que vol que es paguin 16 lliures als hereus de mestre Capllonch, quòndam, boter, de Barcelona, per resta de fusta que li comprà. Especifica el lloc on vivia dit creditor, i si no es troba cap dels seus hereus vol que dita quantitat s’esmerci en misses i sufragis “o se’n fassa lo que aconsellerà un sedech o curat”.¹²⁷

En alguns testaments, s’inclou un “memorial de deutes” al final, en forma d’annex. Es tracta d’una relació detallada, a manera de recordatori, dels deutes

---

¹²⁵ 8-5-1614, test. de Llorenç Montserrat Mir, moliner, de Vilarnau, de St. Sadurní (APSS, Testaments 1585-1663, f. 74r-75r, 85).

¹²⁶ 5-5-1649, test. de Mateu Texidor, teixidor de lli, de St. Sadurní (APSS, Testaments 1585-1663, f. 134v, 173): “*Ítem vull que tots mos deutes sien pagats etcetera, spesialment a [ ] Balle, del Avern, dues lliures*”.

¹²⁷ 15-10-1659, test. de Domingo Sogas, francès, boter, hab. a St. Sadurní (APSS, Testaments 1585-1663, f. 144v-145r, 197): “*Ítem vull y man que sian pagadas y satisfetas setse lliures, dich 16 ll s, als hereus del quòndam mestra Capllonch, boter, de Barcelona, qui estava, mentra vivia, devant la Font del Àngel, las quals li dech de resta de fusta li comprí, y estas me prometé las me reduiria a moneda bona; y quan no-s tròpia son ereu, en tal cas vull se’n sian celebradas missas y sofragis, o se’n fassa lo que aconsellerà un sedech o curat. De la mateixa manera vull sian pagats tots y qualsevols altres deutes que jo dega, encara que a mi no-m recorde dega res més, segons for de Nostro Senyor Déu y de la ànima mia, tot lo que costarà ab acte o albarans, o diran personas dignas de fe*”.

que el testador confessa tenir fins aquell moment. Hi acostumen a constar els que té contrets i els creditors, o sigui, les quantitats que a ell li deuen. Al final del testament de l'esmentat Llorenç Montserrat Mir (1614), llegim: “*Lo que se'm deu a mi sobredit testador se trobarà asentat en lo llibre alt mensionat a ont està asentat lo que yo dec y se'm deu*”. En definitiva, e que fa dit testador és remetre els marmessors a un llibre d'apoques, però no especifica enlloc del testament quins deutes són.

Volem destacar també que, amb els formulismes habituals, el testador acostuma a expressar la voluntat que els deutes siguin pagats dels seus propis béns. En algun cas es diu en què consisteixen aquests béns. Per exemple, Domingo Bosquet (1631), trobant-se malalt a l'hospital de Sant Sadurní, i estan en perill de mort, vol que es paguin els seus deutes amb una casa que té a Sant Quintí, empenyorada a carta de gràcia per 40 lliures.¹²⁸

No hem trobat cap testament on la clàusula de reparació estigui introduïda per un proemi espiritual.¹²⁹

---

¹²⁸ 3-6-1631, test. de Domingo Bosquet (APSS, Testaments 1585-1663, f. 124r-124v, 149): “*Primerament vull que tots mos deutes que lo dia del meu òbit seguit se trobarà divent és ma voluntat sien pagats de mos béns, que consisteixen en una casa buida que tinc situada en lo lloch de Sant Quintí de dit bisbat de Barcelona empenhada a carta de gràcia per quaranta lliures, moneda barcelonesa, dic 40 ll s.*”.

¹²⁹ En la nostra mostra de testaments que estudiem, no hem localitzat cap cas de clàusula de reparació que estigui introduïda per un proemi religiós. En canvi, sí que hem trobat en alguns casos proemis introductoris en la clàusula del lloc de la sepultura, o que precedeixen a aquesta: a) test. de Guillem de Montin: “*Ítem, coman la mia ànima a Déu y a la verge Maria, y a tota la cort celestial del paradís, e lo meu cos que sia sepultat en lo cimentiri de la església parroquial de Sant Pere de la Bern, en lo vas dels estrangés*” (15-7-1540, APL, M-1536, f. 53v, 178); b) test. de Paula Escuder, muller de Bartomeu Escuder, major, de Rocavert, de St. Pere de Lavern: “*Ítem, coman la mia ànima a Déu e a la humil verge Maria, y a tota la cort celestial de paradís, e lo meu cos que sia soterrat en lo cimentiri de la església parroquial de Sant Pere de la Bern, en lo vas de la casa de mon marit*” (23-7-1540, APL, M-1536, f. 55r, 182); c) test. de Jaume Martí, de la Talalla, de St. Pere de Lavern: “*E primerament, coman la mia ànima a Déu, e a la verge Maria, e a tota la cort celestial de paradís, e lo meu cos que sia sepultat en lo cimentiri de la ecclesie de Sant Pere de la Bern*” (5-4-1541, APL, M-1536, f. 62r, 221); d) en el test. d'Antoni Casanoves, del Pujol, de la pr. de St. Pere de Lavern, el proemi no està inclòs dins la clàusula, sinó que la precedeix: “*E primerament coman la mia ànima a nostre senyor Déu y a la gloriosa verge Maria, y a tota la sancta cort celestial de paradís. Elegesch la sepultura del \meu/ cos en lo cimintiri de la església de Sant Pera de la bern, en \lo/ vas dels meus*” (8-4-1541, M-1536, f. 62v, 223). Tots aquests testaments que hem citat daten entre 1540 i 1541, i corresponen a l'escrivania de la parròquia de Lavern. Per contra, Jaume Casamitjana, en el seu estudi sobre una mostra de testaments de la ciutat de Barcelona pel període baixmedieval, troba algun testament on la clàusula de reparació està introduïda per un proemi espiritual, i ho interpreta com una oportunitat idònia per encomanar-se a Déu, a la Verge, a la Cort Celestial o a un sant protector amb el propòsit d'autèntica redempció:

En resum, el testador té un gest d'humilitat i de dignitat en reconèixer els seus possibles deutes i faltes, i manifestar la seva voluntat d'esmenar-los. D'aquesta manera, la clàusula de reparació es concep com un mitjà de redempció espiritual per tranquil·litzar la consciència del testador i poder redactar els seus llegats testamentaris i espirituals. D'aquesta manera, es permet al testador mirar vers el seu passat, per esmenar i redimir els seus deutes i faltes, i mirar vers el futur, a fi d'aconseguir la salvació de la seva ànima.

---

*“Prueba de ello son los testamentos en los que se introduce la cláusula con un breve proemio espiritual que envuelve el propósito de enmienda en un anhelo de auténtica redención”. I concretitza que aquests proemis sols es troben en els testaments closos, i cita el cas del test. del mercader Jaume de Casafranca: “Primerament do e coman la mia ànima al seu creador nostre senyor déu Jhesu christ e a la verge sancta Maria e a mossèn sant Bernat advocat meu e a tota la sancta Cort celestial e ans de totes coses vull e man que tots los deutas que yo deuré...”. Vegeu CASAMITJANA, J. (2004): *El testamento en la Barcelona bajomedieval. La superación de la muerte patrimonial, social y espiritual*. Pamplona: Ediciones de la Universidad de Navarra, p. 154.*

V.2.3.5. SEPULTURA

Elegesch sepultura al cos meu fahedora en la capella de Nostra Senyora del Roser de la iglésia de Sant Saturní donant de charitat a la obra de dita iglésia lo que-s acostuma de donar per rahó de \concedir/ lloc dins las parets de la iglésia per enterrar, volent sie donat lo que aparexará éser just de charitat. (1613)¹³⁰

El testador exposa on vol ser enterrat, clàusula que s'ha de respectar. La majoria dels testadors volen ser enterrats al fossar o cementiri de la seva parròquia, amb els seus parents més pròxims. Però n'hi ha que, per disposició testamentària, volen ser enterrats a l'interior de l'església. De fet, són pocs els qui poden gaudir d'aquest privilegi. Fer-se enterrar dins l'església és un dret reservat als preveres i a algunes persones laiques. Però només ho poden fer persones molt concretes, de famílies respectables de la parròquia o d'alguna confraria. En aquest apartat parlem del lloc de sepultura i les condicions de l'enterrament que volen els testadors a partir dels testaments estudiats. D'acord amb la informació obtinguda, agrupem els testadors segons siguin preveres, hereus, mestresses i pubilles, cabalers i cabaleres, i treballadors immigrants francesos o occitans.

---

¹³⁰ 27-12-1613, test. de Montserrat Lladona, de St. Sadurní (APSS, Testaments 1585-1663, f. 71r-71v).

Una part dels testadors volen ser enterrats dins l'església. Aquest és un dret que tenen els eclesiàstics, però també un privilegi d'algunes persones laiques, com expliquem a continuació, de forma separada.

A. ECLESIASTICS QUE VOLEN SER ENTERRATS DINS L'ESGLÉSIA

Hem dit que els preveres tenen el privilegi de ser enterrats dins l'església. És un dret reservat especialment als rectors d'una parròquia. Els exemples que posem no fan res més que constatar-ho. Però també hi ha altres sacerdots nascuts a la localitat que han tornat a la casa paterna, o s'han instal·lat al mateix lloc d'on són originaris i desitgen ser enterrats dins l'església de'auella localitat, sempre que es pugui, o com diu el sacerdot Pere Joan Martí de l'Hostal (1605), “si los marmassors y lo poble m·i voldran”.

En relació al lloc on està situada la tomba dins l'església, els testadors no sempre són explícits. Acostumen a dir que volen ser enterrats al vas, tomba o carner on s'acostumen enterrar els preveres. Pel que fa a Sant Sadurní, en un cas es situa aquesta tomba al mig de l'església, com veurem. Però pot ser que en aquella església hi hagi més tombes de preveres. Ens dóna la pista el mateix sacerdot Pere Joan Martí de l'Hostal, quan diu “en lo vas o carner a hont se acostuman de soterrar los preveres que moren en dita parròchia”, “en dits túmols dels preveres”. A la parròquia de Sant Pere de Lavern, també anomenen la tomba on s'acostumen d'enterrar els rectors d'aquella església, dins l'església. Però també n'hi ha que volen enterrar-se davant l'altar de Nostra Senyora de Misericòrdia, com Jaume Gomar (1675), o a la capella del Roser davant l'altar de Nostra Senyora del Roser, com Francesc Pandis (1679). I a Sant Pere de Subirats, un rector diu que vol que l'enterrin a la tomba dins la capella de Sant Isidre.

Els sacerdots de la localitat que ocupen una rectoria o un benefici en una altra església, normalment també esperen ser enterrats dins aquelles esglésies. Rafel Ros (1675), fill d'Antoni Ros de Sant Sadurní, és rector de Santa Margarida del Penedès, i vol que l'enterrin dins aquella església, “devant del Sant Christo”, i segueix dient “per obs de dita ecclésia y per tornar a adobar lo paviment de la

sepultura, deix y llogo a dita parròquia ecclésia de mos béns deu lliures”. Pel que s’entén, aquestes tombes acostumen a estar fetes a terra, a sota les rajoles del paviment, i en el més senzill dels casos es refà el paviment, col·locant-hi de nou les rajoles. En alguns casos pot haver-hi un senyal o distintiu esculpit en pedra, o amb rajoles pintades. L’exemple trobem en la tomba del rector de Sant Pere d’Avinyonet, Joan Mas i Duran, tot i ser d’una altra parròquia. Aquell sacerdot fa el seu segon testament a l’escrivania de Sant Pau d’Ordal a començaments del segle XVIII, el 1706, i vol ser enterrat dins l’església parroquial de Sant Pere d’Avinyonet, al lloc on s’acostuma a preparar el túmul els dies dels enterraments i funeràries. Vol que s’hi col·loqui un senyal, un cap de mort o uns ossos entrecreuats, de pedra o rajola de València “decent y humil”. També vol que assisteixin 12 sacerdots per la sepultura, 15 sacerdots per la novena; i 8 sacerdots pel capdany; i vol que cantin una missa “cantan-ne’n cada puncht” i cantin l’ofici de difunts, per la qual cosa els dóna 10 rals per cada funerària.¹³¹

Per la seva part, els sacerdots Macià Carbó (1619), de Puigfedó i Vicenç Codorniu (1641), del mas d’Anoia, beneficiats a l’església de Santa Maria de Vilafranca del Penedès, volen que se’ls enterrin dins aquella església, a la tomba on la comunitat de preveres acostuma a enterrar “a tots los capellans se moren per rahó de la germandat”.¹³²

Entre els rectors de Sant Sadurní, trobem els testaments de Jaume Romeu i Rafel Subirats. El primer, Jaume Romeu (1594), del mas dels Borrulls, demana que l’enterrin dins l’església “en lo vas o carner hont acostumen de star enterrats los preveres rectors de dita iglésia parrochial”.¹³³ Per la seva part, Rafel Subirats (1634), vol ser enterrat també “en la tomba o vas que està dins la iglésia de Sant Saturní, en la qual acostuman ser enterrats los rectors de dita iglésia”, en cas que

---

¹³¹ 8-6-1706, test. de Joan Mas i Duran, prevere, rector de St. Pere d’Avinyonet, originari de Ripoll (APSP, Testaments I, f. 199r-201v, 171).

¹³² Consta en els testaments dels dos beneficiats: 28-3-1619, test. de Macià Carbó, beneficiat a Sta. Maria de Vilafranca del Penedès (AHCVP, Jeroni Riba, P-XVII, testaments 1598-1620, BE-SR, f. 71); 18-3-1641, test. de Vicenç Codorniu, prevere, beneficiat a Sta. Maria de Vilafranca del Pdès. (AHCVP, JX, P-XVII-149-2).

¹³³ 22-9-1594, 1r test. de Jaume Romeu, rector de St. Sadurní (AHCVP, PGu, P-XVI-171-3).

morís essent rector d'aquella, o si no en l'església de la parròquia on habitarà quan es mori.¹³⁴

Alguns dels sacerdots nascuts a la parròquia de Sant Sadurní, però que no són rectors d'aquella, demanen ser enterrats dins aquella església. La majoria són sacerdots retirats, els quals han estat rectors d'altres parròquies, que han tornat a la casa familiar, a Sant Sadurní.

El sacerdot Joan Mas (1601), fill de Montserrat Mas de la Riera, demana que l'enterrin “en lo vas o carner ha hont se acostuman de soterrar los preveres que moren en dita parròchia de Sant Sadorní”, “en dit túmol dels preveres”, i en cas que hi hagués alguna contradicció, allà on decideixin els seus marmessors.¹³⁵

També Pau Mas (1659), germà de Jaume Mas de la Riera, elegeix la sepultura “a la tomba dels capallans”, dins l'església de Sant Sadurní, i afegeix “si los marmassors y lo poble m·i voldran, si no allà a ont me vullan posar”. Entre els seus marmessors hi ha el rector de Sant Sadurní i el rector de Sant Pere de Lavern.

I Pere Joan Martí (1605), fill de Pau Martí de l'Hostal, vol ser enterrat “en lo vas o carner a hont se acostuman de soterrar los preveres que moren en dita parròchia”, “en dits túmols dels preveres”. I si no, allà on ben vist serà als seus marmessors.¹³⁶

Un altre eclesiàstic, Antoni Sala (1575), natural de Puigvert, del bisbat d'Urgell, és enterrat dins l'església de Sant Sadurní, a la tomba o carner que és al mig de l'Església. Al mestre de cases “que obrí y tancà la tomba” li pagaren 4 sous.¹³⁷ Desconeixem si era vicari, o quin altre càrrec podia tenir.

En relació als capellans de Sant Pere de Lavern, en primer lloc trobem un vicari, Salvador Milà (1575), de la Carbonera, de Sant Joan de Bonesvalls. Vol que el sepultin en l'església de la parròquia on morirà. Es deixa 10 lliures per l'ànima, quantitat bastant acostumada entre els testadors laics.¹³⁸

---

¹³⁴ 18-1-1634, test. de Rafel Subirats, prevere, rector de St. Sadurní (APSP, Testaments I, f. 132r-132v, 122).

¹³⁵ 7-9-1601, test. de Joan Mas, clergue (APSS, Testaments 1593-1663, f. 21r-22r).

¹³⁶ 6-9-1605, test. de Pere Joan Martí de l'Hostal, prevere (APSS, Testaments 1585-1663, f. 45v-46r).

¹³⁷ 1575, Òbit d'Antoni Sala, pvre (APSS, Òbits 1566-1656, f. 53-54, 2).

¹³⁸ 22-7-1575, test. de Salvador Milà, de la Carbonera, vicari de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 75r-75v, 166).

El rector Joan Modolell (1607) vol ser enterrat dins l'església de Lavern, si mor en aquella parròquia, i si no al cementiri de la parròquia de Sant Bartomeu de Vallbona, a la tomba dels seus pares, i deixa 50 lliures per l'enterrament, novena i capdany.¹³⁹ En un segon testament (1624), torna a deixar 25 lliures per la seva ànima i torna a demanar que l'enterrin dins l'església a la tomba on s'acostumen a enterrar els sacerdots, i si no en aquella parròquia d'on serà rector.¹⁴⁰

Un altre rector, Rafel Castell (1631), vol ser enterrat dins l'església, a la tomba on s'acostumen enterrar els rectors d'aquella església. Per la sepultura, novena i capdany es deixa 25 lliures, i 600 misses baixes, entre altres llegats.¹⁴¹

Per la seva part, Jaume Gomar (1675) vol ser enterrat davant l'altar de Nostra Senyora de Misericòrdia. En tractar-se d'un codicil, no diu la quantitat que es deixa per l'ànima, probablement perquè ja ho ha fet en el seu testament, que no hem localitzat, però funda quatre aniversaris a Lavern i tres a les Cabanyes, de caritat quinze sous cadascun.¹⁴²

Francesc Pandis (1679) vol ser enterrat a la capella del Roser, davant l'altar de Nostra Senyora del Roser, de l'església de Lavern. I entre altres llegats, deixa un censal de preu de 300 lliures que té a cal Batlle de la Pujada, de Lavern, per la fundació d'una missa setmanera celebradora tots los dimecres a l'altar de Nostra Senyora del Roser, de Lavern.¹⁴³ Dit Francesc Pandis, prevere, és germà de Joan Pere Pandis, rector de l'església de Sant Pau d'Ordal. Provenen de la vila de Castelló d'Empúries, del bisbat de Girona.

En relació a la parròquia de Sant Pau d'Ordal, trobem Antoni Guilera, cabaler de cal Guilera de la Plaça, rector d'aquella parròquia, càrrec que ostenta

---

¹³⁹ 20-6-1607, test. de Joan Modolell, rector de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 78r-79v).

¹⁴⁰ 29-11-1624, test. de Joan Modolell, rector de St. Pere de Lavern (AHCVP, AM, testaments i inventaris (1621-1627), P-XVI-236-1).

¹⁴¹ 28-6-1631, test. de Rafel Castell, rector de St. Pere de Lavern (AHCVP, JaB, P-XVII-87-1, testaments 1627-1631).

¹⁴² 28-9-1675, codicil de Jaume Gomar, de les Cabanyes, rector de St. Pere de Lavern (APSP, Testaments, I, f. 187r-187v, 159): "*Ítem ellegesch la mia sapultura al meu cos faedora davant Nostra Senyora de Misericòrdia, en la iglésia del Avern*".

¹⁴³ 16-11-1679, test. de Francesc Pandis, rector de St. Pere de Lavern (APSP, Testaments, I, f. 192r-192v, 161): "*Elegesch la sepultura al devant de Nostra Señora del Roser, de la iglésia de la Vern, la qual sepultura, novena y capdeany dexo a coneguda de mos marmessors*".

almenys des del 1545¹⁴⁴ fins a la seva mort, el 1604, o sigui, per temps d'uns seixanta anys, vol ser enterrat dins l'església de Sant Pau d'Ordal "en lo túmol en lo qual acostumen de enterrar los rectors" (1602).¹⁴⁵

També trobem el rector Joan Pere Pandis (1676), que, com hem dit és germà de Francesc Pandis, rector de Lavern. En el seu testament, deixa el lloc de la sepultura i el preu d'aquella a criteri dels seus marmessors. Aquests marmessors són el seu germà Pere Pandis; el Dr. Josep Fontdevila, canonge de l'església de Barcelona, (de la parròquia de Sant Pere de les Puel·les); i Jaume Mata, pagès, de la parròquia de Sant Pau d'Ordal.¹⁴⁶

Climent Brugarolas (1668), rector de Sant Pere de Subirats, vol ser enterrat a la tomba dins la capella de Sant Isidre d'aquella església, i deixa 50 lliures per la seva ànima, distribuïdes en enterrament, novena i capdany, amb l'assistència de 10 capellans i el rector, de caritat 6 rals de plata a cadascun i dinar, tant a l'enterrament com a la novena.¹⁴⁷

Entre els capellans forans, disposem de dos testaments de Joan Mas i Duran, originari de Ripoll, rector de la veïna església de Sant Pere d'Avinyonet. En el primer testament (1676), demana que l'enterrin dins l'església de Sant Pere d'Avinyonet, davant l'altar de Santa Teresa, al costat d'on està enterrat el seu pare, si mor essent rector d'aquella església. I si mor sense ser rector d'aquella església, vol ser enterrat en l'espai de dues llegües (dins los dos spais de dos lleugas), dins l'església d'on serà rector, davant l'altar del Sant Crist o de Santa Maria del Roser.¹⁴⁸ Recordem que, com hem dit amb anterioritat, aquell sacerdot va ser enterrat al mig de l'església d'Avinyonet, al lloc on s'acostuma a preparar

---

¹⁴⁴ El 1545, ja és rector de St. Pau d'Ordal. Continua el llibre d'òbits el 1559 ja és rector de St. Pau d'Ordal, com podem llegir a l'inici del llibre d'òbits: "Llibre de òbits de la peròchia de Sanct Pau de Ordal continuat per mi, Antoni Guilera, prevere y rector de dit lloch, comensat en l'any 1559" (APSP, Òbits (1553-1698), 1559, f. 5).

¹⁴⁵ 15-2-1602, test. d'Antoni Guilera de la Plaça, rector de St. Pau d'Ordal (AHCVP, AM, Testaments (1608-1621), C-6, f. 35v): "*Elegesch la sepultura al cos meu fahedora en la iglésia predicta de St. Pau de Ordal, de la qual jo só rector, y en lo túmol en lo qual acostumen de enterrar los rectors*".

¹⁴⁶ 18-9-1676, test. de Joan Pere Pandis, rector de St. Pau d'Ordal (APSP, Testaments, I, f. 191r-191v, 164).

¹⁴⁷ 4-4-1668, test. de Climent Brugarolas, rector de St. Pere de Subirats (APSP, Testaments I, f. 183r-183v, 156).

¹⁴⁸ 25-4-1676, 1r test. de Joan Mas i Duran, rector de St. Pere d'Avinyonet, originari de Ripoll (APSP, Testaments I, f. 189r-189v, 162).

el túmul els dies dels enterraments i funeràries, com va demanar en el seu segon testament (1706). Va demanar que, al lloc de la seva tomba, s'hi col·loqués un cap de mort o uns ossos entrecreuats, de pedra o rajola de València “decent y humil”.¹⁴⁹ Tot i que en el seu primer testament demanava que

B. PERSONES LAIQUES QUE VOLEN SER ENTERRADES DINS L'ESGLÉSIA

Entre les persones laiques que volen ser enterrades dins alguna de les esglésies del terme de Subirats, trobem pagesos propietaris, menestrals i algunes persones foranes.

A la parròquia de Sant Sadurní de Subirats, trobem enterraments de persones laiques a la capella del Roser, i a la capella del Sant Crist.

Dins la capella del Roser, de la confraria de Santa Maria del Roser, hi ha la tomba de la família Mestre de la Plaça, pagesos propietaris importants d'aquella parròquia. Tenim constància que s'hi enterren Pere Mestre II de la Plaça (1570),¹⁵⁰ i el seu nét Pere Mestre III (1605).¹⁵¹ Però no tenim constància que tots els membres de la família Mestre s'hi enterrin. Segons sembla, també tenen una tomba familiar al cementiri de Sant Sadurní.¹⁵² El preu que es paga per aquest dret és de 3 lliures, que correspon als drets de sacristia pels laics i albat que es vulguin soterrar dins l'església de Sant Sadurní.¹⁵³

---

¹⁴⁹ 8-6-1706, test. de Joan Mas i Duran, rector de St. Pere d'Avinyonet. És originari de Ripoll (APSP, Testaments I, f. 199r-201v, 171).

¹⁵⁰ 8-3-1570, òbit de Pere Mestre II de la Plaça, St. Sadurní (APSS, Òbits 1566-1656, f. 16, 3).

¹⁵¹ 6-5-1605, test. de Pere Mestre III de la Plaça, St. Sadurní (APSS, testaments solts). No ens consta l'òbit.

¹⁵² Joana Mestre, viuda de Jaume Carbó de Puigfedó, filla i tia respectivament dels esmentats Pere Mestre II i Pere Mestre III, demana ser enterrada al cementiri de St. Sadurní, a la tomba dels seus avantpassats (1597); vegeu: 10-11-1597, test. de Joana Mestre, de la Plaça, de St. Sadurní, viuda de Jaume Carbó, de Puigfedó, de St. Pere de Lavern (APSS, Testaments 1593-1663, f. 1r-3v, 2).

¹⁵³ 8-3-1570, òbit de Pere Mestre, de la Plaça, de St. Sadurní (APSS, Òbits 1566-1656, f. 16, 3): “*Lo sobredit Pere Mestre fonch soterrat dins la capella de Santa Maria del Roser, y fonc donat de caritat tres lliures a la sacristia, les quals té de dret dita sachristia per quiscú qui-s vol soterrar dins la yglésia si serà llaich y si és albat*”. En relació a Pere Mestre III, aquest deixa en test. 3 lliures a la confraria de Nostra Senyora del Roser, fundada en dita església: 6-5-1605, test. de Pere Mestre III, de la Plaça (APSS, testaments solts).

També s'hi vol fer enterrar Montserrat Lladona, muller en primeres núpcies de Joan Rovira, vidrier. No té fills i institueix hereus Déu i l'ànima d'aquella. En relació al preu, el rector escriu: “donant de charitat a la obra de dita iglésia lo que-s acostuma de donar per rahó de \concedir/ lloc dins las parets de la iglésia per enterrar, volent sie donat lo que aparexará éser just de charitat”.¹⁵⁴

Trobem varies persones laiques, entre elles pagesos i menestrals, que es volen enterrar a la capella del Sant Crist de l'església de Sant Sadurní on s'acostumen a enterrar els confreres del Sant Crist, com manifesta un d'aquells, el ferrer Pere Nadal.

Entre els pagesos propietaris, n'hi ha que procedeixen de famílies benestants. Un d'aquests pagesos és Bartomeu Mir, de Sant Sadurní, confrere del Sant Crist. És un cabaler de Bartomeu Mir i Ferrer -cosigermà i hereu de Llorenç Montserrat Mir de Vilarnau-, i d'Elisabet, muller d'aquell. Vol ser enterrat “en lo vas del Sant Cristo” (1648).¹⁵⁵ Deixa 50 reals a la sacristia d'aquella església, i 2 lliures a aquella confraria. En relació als oficis de la sepultura, ho deixa a coneguda dels seus marmessors.

Una altra és Beneta Tarrat (1656), viuda de Pere Catasus, pagès de Sant Sadurní d'origen occità. Aquella pertany a una família de pagesos propietaris de Sant Sadurní, encara que en realitat ella és originària de la parròquia de Freixenet, del bisbat de Vic, que identifiquem amb Sant Guim de la Segarra. La tomba familiar és al cementiri de l'església de Sant Sadurní, on diu que “en lo vuy hi a-nterats mos antepasats”. Però demana als seus fills i marmessors que a ser possible l'enterrin a “la tomba del Sant Christo”, dins l'església de Sant Sadurní, i a més vol ser enterrada amb caixa. En relació al preu, demana als seus

---

¹⁵⁴ 27-12-1613, test. de Montserrat Lladona, de St. Sadurní (APSS, Testaments 1585-1663, f. 71r-71v): “*Elegesch sepultura al cos meu fahedora en la capella de Nostra Senyora del Roser de la iglésia de Sant Saturní, donant de charitat a la obra de dita iglésia lo que-s acostuma de donar per rahó de \concedir/ lloc dins las parets de la iglésia per enterrar, volent sie donat lo que aparexará éser just de charitat*”.

¹⁵⁵ 19-11-1648, test. Bartomeu Mir, pagès, de St. Sadurní (APSS, testaments 1585-1663, f. 133v): “*Elegesch sepultura en lo vas del Sant Cristo, de la iglésia de Sant Sadorní etcetera. Y que la mia sepultura sia a coneguda dels marmesors etcetera. A la sacristia de dita iglésia, per tot lo que li puch deure, dejo sinquanta reals. Més vint-i-sis mises per les ànimes etcetera. Ítem un aniversari al Sant Cristo per les ànimes. Ítem sis misas a Nostra Señora del Carme. Ítem dejo a la Confraria del Sant Cristo dues lliures*”.

marmessors “que paguen de sos diners (d’aquella) lo que costerà la caxa y los deutes de dita tomba”, però no coneixem la quantitat.¹⁵⁶

Trobem un altre pagès originari de la Segarra, Cristòfol Garriga (1649), d’Aguilar, habitant a Sant Sadurní. Manifesta la voluntat de ser també enterrat “en lo vas del Sant Cristo, dins la iglésia de Sant Sadorní”. D’ell només sabem que està casat amb Joana i que no és pobre, a jutjar per les deixes als fills: 20 lliures als nois, i en cas que la seva muller parís una filla, li deixa 100 lliures.¹⁵⁷

Bonaventura Llopart (1658), també pagès de Sant Sadurní, vol ser enterrat “en la tomba del altar del Sant Cristo”, amb caixa: “Y vull se’m sia feta caixa a mon cos”. I el mateix vol per la seva muller Margarida. Li paga un enterrament de 15 lliures, amb els oficis de sepultura, novena i capdany, dues misses a l’altar del Roser, una a l’altar del Sant Crist, “Y sia la sepultura ab caixa a la tomba del Sant Cristo, si ella al contrari no aurà disposat”. Funda tres aniversaris per les seves ànimes a for de censal, de preu de 45 lliures i pensió de 45 sous.¹⁵⁸

Pel que fa als menestrals, trobem dos ferrers, la muller d’un sastre i la filla d’un mestre de cases. Els ferrers són Pere Nadal (1658), confrare del Sant Crist, i Joan Miquel (1661), natural del Pla, tots dos habitants a Sant Sadurní, i el segon d’aquells s’hi vol fer enterrar amb caixa.¹⁵⁹

Anna Creus és muller del sastre Jaume Carbó, i filla de sastres de Sant Sadurní. Fa testament el mateix dia que el seu marit. El matrimoni no té fills, i institueix hereva la seva ànima. Deixa al seu marit l’usdefruit d’una casa que té en propietat a Sant Sadurní amb l’obligació que hi faci obres i que es vengui a

---

¹⁵⁶ 24-8-1656, test. de Beneta Catusus (Beneta Tarrat), viuda de Pere Catusus, pagès, de St. Sadurní (APSS, Testaments 1585-1663, f. 135v-136r): “*Elegesch sepultura al meu cos faedora en lo sementiri o fosar de la iglésia parrochial de Sant Sadorní, en lo vuy hi anterats mos antepasats. Y si a mos fill o marmessors apar per a bé posar lo meu cos en la tomba del Sant Christo, los prech per amor de <<de>> Déu paguen de sos diners lo que costerà la caxa y los deutes de dita tomba, ademés del que debax troberan ordenat de llegat per la mia ànima*”.

¹⁵⁷ 20-9-1649, test. de Cristòfol Garriga, pagès, de St. Sadurní (APSS, Testaments 1585-1663, f. 135r).

¹⁵⁸ 9-12-1658, test. de Bonaventura Llopart, pagès, de St. Sadurní (APSS, Testaments 1585-1663, f. 141v-142v).

¹⁵⁹ 3-2-1658, test. de Pere Nadal, ferrer (APSS, Testaments 1585-1663, f. 139r-139v): “*Elegesch la sepultura al meu cos feadora dins la iglésia parrochial de Sant Sadorní de Sobirats, en la tomba ha ont se acostuman enterrar los confreres del Sant Christo, en dita capella*”. 30-7-1661, test. de Joan Miquel, ferrer (APSS, Testaments 1585-1663, f. 150v-151v): “*en la tomba dita del Sant Crist, dins la iglésia de Sant Sadorní*”.

l'encant després de la mort d'aquell, per misses d'aniversaris. I vol ser enterrada a la capella del Sant Crist de l'església de Sant Sadurní.¹⁶⁰

Per acabar, trobem Paula Mas (1658), muller de Macià Molgosa, de la parròquia de Sant Sadurní, que també hi vol ser enterrada, i amb caixa. No coneixem l'ofici de Macià Molgosa. Sabem que ella és filla de Ramon Mas, de Sant Sadurní, d'una família de mestres de cases.¹⁶¹

A la parròquia de Sant Pau d'Ordal, els llocs que demanen els particulars que volen ser enterrats dins l'església són davant l'altar de la capella de Nostra Senyora del Roser i davant l'altar de Santa Madrona. La majoria són membres de famílies de pagesos propietaris, com cal Masana de la casa vella, cal Guilera de la Plaça, cal Martí de la Costa, i un pagès forà, de la vila de Sitges, benefactor de la parròquia, que està molt relacionat amb la família Mata de la Plaça, a la qual deixa els seus béns.

Margarida Masana (1617), muller de Miquel Masana de la casa vella, vol ser enterrada a la capella de Nostra Senyora del Roser, i per la tomba deixa a dita capella 25 reals. També deixa el seu escriu perquè es diguin 50 misses a l'altar de Nostra Senyora del Roser de l'església de Sant Pau d'Ordal.¹⁶²

En aquella mateixa capella, davant l'altar del Roser, també vol que la hi enterrin Anna Botines (1658, 1663), d'Igualada, muller de Josep Martí de la Costa, de Sant Pau d'Ordal. Els seus marmessors són Josep Martí, marit d'aquella, i Francesc Martí, rector de l'església de Sant Pau d'Ordal, probablement familiar de la casa del marit. Pel seu enterrament, deixa 100 lliures, o sigui, sepultura, novena i capdany. D'ella, es conserven dos testaments, un de 1658 i l'altre de

---

¹⁶⁰ 12-3-1663, test. d'Anna Carbó, *olim* Creus (APSS, testaments 1585-1663, f. 156r-156v, 217): “*Elegesch la sepultura al meu cos feadora en la tomba del Sant Cristo, dins la iglésia parrochial de Sant Sadorní*”.

¹⁶¹ 12-10-1658, test. de Paula Mas, filla de Ramon Mas, muller de Macià Molgosa, de St. Sadurní (APSS, testaments 1585-1663, f. 141r-141v): vol ser enterrada “*en la tomba del Sant Cristo de la iglésia de Sant Sadorní*”, y vull sia feta caixa a mon cos”.

¹⁶² 18-1-1617, test. de Margarida Masana, de la casa vella, de la pr. de St. Pau d'Ordal (APSS, Testaments I, f. 103r-103v, 93): “*E més mana y dex a sa ànima a Nostre Señor Déu qui la a criada, y que son cos sia sepultat^b en la capella de Nostra Señora del Rroser, y per lo vas dex a dita capella y basí vint-y-sinc rreals*”.

1663, i en tots dos vol ser enterrada davant l'altar de la capella de Nostra Senyora del Roser.¹⁶³

A cal Mata de la Plaça, de Sant Pau d'Ordal, resideix Pau Duran i Mata, pagès originari d'Olivella. Fa tres testaments a Sant Pau d'Ordal, i en els seus dos últims testaments, hereta l'hereu Ramon Mata de la Plaça, cosigermà d'aquell. En el segon testament (1651), entre altres coses, deixa 10 lliures per fer i daurar una imatge de culte a Sant Roc a l'església de Sant Pau d'Ordal, i manifesta la seva voluntat de ser enterrat a la capella de Nostra Senyora del Roser, de dita església, pel qual enterrament es deixa 200 lliures, que inclouen els oficis de sepultura, novena i capdany. Deixa també 25 lliures a disposició del capellà perquè compri adornaments per dita església i es paguin les despeses “de tornar las rejolas a son lloc” on serà enterrat (1651):¹⁶⁴

Més si cas de la present parròquia me donan llisència per enterrar-me davant Nostra Senyora dins la present isglésia, dono per adorno de la [f. 62r] isglésia, per comprar lo que al rector li aparaxerà més convenient y útil de la isglésia, 25 ll., y las vull se pàgian los gastos de tornar las rejolas a son lloc.

En el seu tercer testament (1660),¹⁶⁵ Pau Duran i Mata reitera la seva voluntat de ser enterrat dins l'església, a la capella del Roser. Fa un important llegat a l'església de Sant Pau d'Ordal. Augmenta la quantitat de 200 lliures a 400 lliures per la seva ànima, distribuïdes en: a) sepultura, cos present, novena i capdany; b) 12 misses celebradores cada any a l'altar de Nostra Senyora del Roser; c) 3 aniversaris en dit altar amb tres sacerdots, amb dues misses cantades, amb nocturn, laudes i absoltes, tot en dita església de Sant Pau d'Ordal; i d) un trentenari a l'església de Sant Francesc de Vilafranca del Penedès, de 4 sous per

---

¹⁶³ 24-8-1658, 1r test. d'Anna Botines (Anna Martí) (APSP, Testaments, I, f. 161r-162v, 142): “*Ítem elegesch la sepultura al meu cos faedora dins la isglésia de Sant Pau de Ordal, en la capella de Nostra Señora del Roser*”. 13-4-1663, 2n test. d'aquella (APSP, Testaments, I, f. 173r-175v, 150): “*vull ser enterrada davant del altar de Nostra Señora del Roser, fundat en dita parròchia de Sant Pau*”.

¹⁶⁴ 17-7-1651, 2n test. de Pau Duran i Mata, pagès, natural d'Olivella, que s'està a casa del seu cosigermà Ramon Mata i Rosell, de cal Mata de la Plaça, de St. Pau d'Ordal (APSP, Testaments, II, f. 60r-62v, 48).

¹⁶⁵ 30-9-1660, 3r test. de Pau Duran i Mata, pagès, natural d'Olivella, que s'està a casa del seu cosigermà Ramon Mata i Rosell, de cal Mata de la Plaça, de St. Pau d'Ordal (APSP, Testaments, I, f. 164r-166v, 145).

missa; e) més els drets del senyor rector, candeles, ofertes i absoltes, la meitat del cost de la definició del testament, i 4 sous per cada sacerdot que dinarà a casa de Ramon Mata el dia de la novena. Vol que les altres despeses no estiguin compreses en dites 400 lliures. Deixa 12 lliures a dita església per ornaments; i 3 lliures a cadascuna de les quatre confraries de Nostra Senyora del Roser, Sant Pau, Santa Madrona i Sant Roc.¹⁶⁶ Definitivament va ser enterrat dins l'esglési, en aquella capella, “*per éser molt benefactor de la iglésia*” (1660).¹⁶⁷

Pau Guilera Posas (1688), marit d'isabel Masana de la casa vella, cosigermà de l'hereu de cal Guilera de la Plaça, del mateix nom, escull la seva sepultura dins l'església de Sant Pau d'Ordal, davant l'altar de Santa Madrona. I en cas que no pugui ser, demana que l'enterrin al cementiri de Sant Pau, a la tomba dels seus familiars.¹⁶⁸

La família Ravella, de cal Ravella d'Ordal, es fan construir el seu panteó dins l'església de Sant Esteve d'Ordal, en terres de la seva propietat. Així trobem Pere Ravella (1668), que vol ser enterrat amb caixa al vas on està soterrat Antoni Ravella, pare d'aquell, dins la capella de Sant Esteve d'Ordal, i deixa 50 lliures per la seva ànima, una de les quantitats més altes que documentem. És una família de pagesos benestants, dels que poden pagar dots elevadíssims als seus fills. Pere Ravella deixa a tres cabalers, Pere, Esteve i Joan, 1000 lliures a cadascun per col·locació, amb pacte que si estudien rebin 25 lliures cada any, calçats i vestits fins a 18 anys, i a partir dels 18 anys s'hagin de treure llurs despeses de les dites 1000 lliures; a un altre cabaler, Antoni, li deixa la hisenda de Sant Pere de Riudebitlles; i deixa a dues cabaleres, Maria i Teresa, 500 lliures a cadascuna per col·locació. Reconeix haver cobrat el dot de la muller, de 1000 lliures, i li dona el dot i el creix de 200 lliures més 200 lliures més, en cas que es vulgués tornar a casar, o sigui, 1400 lliures, i vol que estigui obligada a tenir mestre a casa,

---

¹⁶⁶ 30-9-1663, 2n test. de Pau Duran i Mata, abans esmentat (APSP, Testaments, I, f. 164r-166v, 145).

¹⁶⁷ 1663, “*És enterrat vull a deu de dit mes en la capella de Nostra Senyora del Roser, de la present iglésia, per éser molt benefactor de la iglésia, de llisènsia del Senyor Dagà y de consentiment de mi, Francesch Martí, rector de Sant Pau de Ordal, y del jurat y obrer de la present iglésia. (...) Són stats al enterro 8 saserdots*” (APSP, Òbits, I, f. 240).

¹⁶⁸ 22-9-1688, test. de Pau Guilera Posas, marit d'Isabel Masana de la casa vella, de la pr. de St. Pau d'Ordal (APSP, Testaments, II, f. 115r-116v, 117).

llicenciat o capellà, per adoctrinar els seus fills fins que ho hagin de menester, i que li pagui el salari que a ella ben vist serà. Els Ravella d'Ordal són els pagesos propietaris que acumulen més hisendes de tot Subirats. S'emparenten amb els comtes d'Olzinelles, amb palau a Sant Pere de Riudebitlles, Vilafranca del Penedès i Barcelona.¹⁶⁹

A la parròquia de Sant Pere de Lavern, Pau Escuder de Rocavert, amb testament d'inicis del divuit, paga 100 lliures pels oficis de sepultura, novena i capdany, una de les més altes que hem documentat, i demana als seus marmessors, entre els quals hi ha el mateix rector de Lavern, ser enterrat dins l'església, a la tomba de la capella del Sant Crist. També funda una missa de caritat 6 sous celebradora en dita capella del Sant Crist de Lavern, i que es faci “quiscun dia primer de mes de quiscun any perpètuament (...) ab una absolta encontinent selebrada dita missa sobre lo vas seré enterrat”. I funda un aniversari celebrador cada any el dia que es morirà en dita església, amb nocturno i laudes, de preu 10 reals, i dóna facultat al seu hereu que pugui crear un censal per dita fundació “o donar y entregar a dit rector dinés contants” (1703).¹⁷⁰

Alguns cabalers sortits de famílies del terme de Subirats també es fan enterrar dins l'església de la localitat on viuen.

Per exemple, a Vilafranca del Penedès trobem el pagès cabaler Jaume Milà de la Roca, el qual vol ser enterrat al vas de la confraria del cos preciós de Jesucrist, a l'església de Santa Maria de Vilafranca del Penedès, i entre les seves quantioses deixes a l'església dóna 5 lliures a aquella confraria (1615).¹⁷¹ També el cabaler Felip Escuder (1684), pagès de Vilafranca, fill de Jaume Escuder de Lavern, vol ser enterrat a l'església de Santa Maria de Vilafranca, de la qual diu que és confrare. Vol que la sepultura sigui “de mà mitjana” i que “sie despès tot allò que convindrà”.¹⁷²

---

¹⁶⁹ 19-2-1668, test. de Pere Ravella, major, d'Ordal, de St. Pere de Subirats (APSP, Testaments, I, f. 181r-181v, 154).

¹⁷⁰ 17-10-1703, test. de Pau Escuder i Fontanals, fill i hereu de Pere Joan Escuder, de Rocavert, de St. Pere de Lavern (AHCVP, JS, P-XVII-289-1, f. 7r-11v).

¹⁷¹ 3-11-1615, test. de Jaume Milà, cabaler del mas de la Roca, de St. Pere de Lavern, hab. a Vilafranca del Pdès (AHCVP, FJR, P-XVI-196-(1)).

¹⁷² 12-9-1684, test. de Felip Escuder, pagès, cabaler de Jaume Escuder Rocavert, de St. Pere de Lavern (AHCVP, JoM, P-XVII-265-3, f. 230r-231v, 5).

I altres cabalers que treballen en masos de la localitat; per exemple, Francesc Rubió, natural de Sant Miquel d'Olèrdola, que treballa a casa de Pere Joan Vendrell del mas de la Codina, de Sant Pau d'Ordal, demana ser enterrat a la tomba de la confraria del Sant Crist de les Gunyoles.¹⁷³

C. ENTERRAMENTS AL FOSSAR O CEMENTIRI

La majoria de la gent es fa enterrar al fossar o cementiri de l'església parroquial. Aquest fossar acostuma a estar a prop de l'església, bé sigui al costat, al davant o al darrera d'aquella.

Cada família de la parròquia hi té la seva fossa o tomba, també anomenada "vas" o "túmul" en els documents de l'època. Normalment, els fossars o cementiris acostumen a estar envoltats d'un mur o paret que el tanquen. Les fosses són fetes a terra.

Normalment, els homes i les dones laïques es fan enterrar a la tomba del cementiri de l'església, juntament amb els seus familiars, a part dels enterraments que es fan dins l'església, que comentem més endavant. A continuació, exposem els casos més rellevants a partir dels testaments que estudiem.

D. LLOC D'ENTERRAMENT DE LES MESTRESSES I PUBILLES

Quan arriba el moment de fer testament, les testadores deixen escrit el lloc on volen ser enterrades, amb les condicions de la sepultura i els oficis habituals. A continuació, expliquem algunes de les opcions que hem documentat.

a) *A la tomba dels seus predecessors*

Les pubilles sempre s'enterren a la tomba de la casa paterna. La pubilla Joana Esbert (1573) de l'Albareda, muller d'Antoni Castany, vol ser enterrada a la

---

¹⁷³ [entre 1661-1663], test. de Francesc Rubió, pagès, de St. Miquel d'Olèrdola (APSP, Testaments II, f. 86v-87v, 68).

tomba dels seus “predecessors” o familiars, on hi ha enterrats els de casa seva.¹⁷⁴ La pubilla Francesca Esteve (1576), de Figarola, muller de Benet Almirall, també vol ser enterrada: “en lo vas o túmull a hont mon para y ma mara y los meus predecessors, sancta glòria agan, estan sepultats”.¹⁷⁵

b) *A la tomba de la casa paterna*

Algunes mestresses sense fills, sobretot viudes, trien la tomba de la casa del seu pare. Serveixi com exemple el cas de la mestressa Montserrat Castellet (1586), viuda d'Antoni Totosaus, pagès de la parròquia de Pacs, que mor sense descendència. En el seu testament, prefereix ser enterrada a la Granada, a la tomba de la casa paterna, “al vas de mos predecesós d'en Castellet”; i en cas que no pugui ser, “o si no a la parròchia a un me convindrà morir”.¹⁷⁶

c) *A la tomba de la casa del seu marit*

El desig majoritari de les mestresses és demanar que les enterrin a la tomba de la casa del seu marit, que és on resideixen. A continuació, exposem alguns casos.

La mestressa Paula Escuder (1540), muller de Bartomeu Escuder I de Rocavert, vol ser enterrada “en lo vas de la casa de mon marit”.¹⁷⁷ És el que decideix normalment una mestressa amb fills, que ha donat un hereu al marit.

També ho veiem en les mestresses del mas de Rocavert. Caterina Casamitjana (1573), originària de Sant Jaume de Montargull, del bisbat de Vic, segona muller de Bartomeu Escuder II, major, de Rocavert, vol ser enterrada “en lo vas o túmull hont los predecessors de la casa de dit Bartomeu Scuder, marit

---

¹⁷⁴ 24-12-1573, test. de Joana Esbert, de l'Albareda, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 54v-55v, 121).

¹⁷⁵ 12-4-1576, test. de Francesca (Esteve), pubilla, muller de Benet Almirall, de Figarola, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 92r-93r, 199).

¹⁷⁶ 25-1-1586, test. de Montserrat (Castellet), viuda d'Antoni Totosaus, pagès, de Pacs (APL, M-1570, f. 189r, 579).

¹⁷⁷ 23-7-1540, test. de Paula Escuder, muller de Bartomeu Escuder i Mestre, de Rocavert, de St. Pere de Lavern (APL, M-1536, f. 55r, 182).

meu, estan sepultats”.¹⁷⁸ Ha tingut almenys quatre fills, però l’hereu, Joan Escuder, és fill de la primera muller del marit d’aquella. També Francesca Pagè (1578), la tercera muller del mateix Bartomeu Escuder II, major, de Rocavert: “en lo vas o túmull a hont los dits predecessors de la casa del dit Bartomeu Escuder, marit meu, estan sepultats”.¹⁷⁹

Joana Batlle (1575), viuda de Bartomeu Batlle de la Pujada, expressa la voluntat de ser enterrada “en lo vas o túmull a hont los predecessors de la mia casa estan sepultats”, entès en el sentit de la tomba de la casa del seu difunt marit, on aquell està sepultat.¹⁸⁰

Joana Mestre, muller de Jaume Carbó de Puigfedó, demana en el seu primer testament ser enterrada a la tomba dels familiars del seu marit (1565): “y lo meu cos sia soterrat en lo semintiri de la dita sglésia de Sant Pera de la Bern, en lo vas ho túmull dells predecessors de la casa de dit Jaume Carbó, marit meu, en la qual sepultura.” El matrimoni no va tenir fills i un cop viuda i feta la restitució de dot, Joana Mestre torna a la casa paterna, amb el permís del nebot-hereu d’aquella casa, on morirà i es farà enterrar al cementiri de Sant Sadurní, a la tomba dels seus avantpassats (1597):¹⁸¹

Elegesch sepultura al meu cos fahedora en lo [sementiri de la sglésia par]rochial de dita vila de Sant Sadorní, [en lo vas o carner a hont los antepassats meus stan soterrats], la qual sepultura y solem[nitat de aquella vull sia feta] [*f. 1v*] bé y degudament a coneguda de dits mos marmesors e conforme a persones de mon estament és acostumat.

No obstant això, el pare i el nebot d’aquella s’enterren dins la capella del Roser de l’església de Sant Sadurní de Subirats.

També volen ser sepultades amb els seus marits les mestresses Maria Anna Torrents (1575), muller de Joan Mestre, pagès, del mas de Rocamora: “en lo vas o

---

¹⁷⁸ 14-2-1573, test. de Caterina (Casamitjana), muller de Bartomeu Escuder, major, de Rocavert, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 41r-41v, 78).

¹⁷⁹ 15-1-1578, test. de Francesca (Pagès), muller de Bartomeu Escuder II, de Rocavert, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 105r-106r, 258).

¹⁸⁰ 23-4-1575, 2n test. de Joana Batlle, viuda de Bartomeu Batlle, de la Pujada, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 72r-72v, 161).

¹⁸¹ 10-11-1597, test. de Joana Mestre, viuda de Jaume Carbó, de Puigfedó, de St. Pere de Lavern (APSS, Testaments 1593-1663, f. 1r-3v, 2).

túmull a hont los dits predecessors del dit Joan Mestra, marit meu, estan sepultats”;¹⁸² Francesca Figarola (1575), natural de Vilafranca del Penedès, tercera muller de Macià Carbó III, de Puigfedó: “en lo vas o túmull de la casa de dit Macià Carbó, marit meu”;¹⁸³ Margarida Amigó (1578), muller de Bartomeu Escuder III, de Rocavert: “en lo vas o túmull de la casa de dit Bartomeu Scuder, marit meu, a hont los seus predessors estan sepultats”;¹⁸⁴ i Margarida Artigues (1598), viuda de Bartomeu Artigues (II): “en lo vas de la casa de mon marit, situat en la parròchia de Labern”.¹⁸⁵

Algunes ho exposen amb l’expressió “*en lo vas o túmull de la mia casa hont jo estich*”, com Joana Martina (1575), muller de Francesc Martí, de la Torre.¹⁸⁶

d) *A la tomba on voldran els marmessors*

La mestressa Joana Miró (1572), segona muller del pubill Antoni Cartró, del mas Suau, llega 5 lliures per la sepultura, i deixa que es faci “al vas o túmull que alls dits marmassors apparrà”.¹⁸⁷

E. LLOC D’ENTERRAMENT D’HEREUS, PUBILLS I CABALERS

Normalment, els homes hereus volen ser enterrats al cementiri, a la tomba dels seus familiars. Aquesta és l’opció més generalitzada. No obstant, com veurem més endavant, hi haurà enterraments d’homes laics dins l’església, un

---

¹⁸² 7-8-1575, test. de Maria Anna (Torrens), muller de Joan Mestre, de Rocamora, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 77v-78r, 171).

¹⁸³ 2-11-1575, test. de Francesca (Figarola), tercera muller de Macià Carbó III, de Puigfedó, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 85r-85v, 185).

¹⁸⁴ 20-7-1578, test. de Margarida (Amigó), muller de Bartomeu Escuder III, de Rocavert, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 115v-116r, 289).

¹⁸⁵ 22-8-1598, test. de Margarida (Martí), viuda de Bartomeu Artigues II, de ca l’Artigues, de St. Pere de Lavern (APL, Testaments solts, f. 1r-1v, 11).

¹⁸⁶ 29-6-1575, test. de Joana, muller de Francesc Martí, de la Torre, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 74r-74v, 165).

¹⁸⁷ 22-4-1572, test. de Joana, muller d’Antoni Cartró, del mas Suau, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 23r-23v, 42).

privilegi reservat a uns pocs. Tret d'això, no hem observat cap fet que sigui distintiu.

Posem per cas els testadors-hereus de la família Carbó de Puigfedó, tots es fan enterrar al cementiri, a la tomba dels seus familiars o predecessors. Es demana que la sepultura es faci bé i degudament, com el seu estament requereix, formulisme que observem en pràcticament tots els testaments que estudiem, independent del sexe i condició social. Per exemple, el formulisme que apareix en el testament de Macià Carbó II de Puigfedó (1560):¹⁸⁸

Helegesch^f \la/ sepultura a mon cos fahedora la qual vull sia feta bé y degudament segons mon estament requer en la parrochial sglésia de Sant Pera de la Bern, de la qual jo só parrochià y mon cos sia soterrat en lo simintiri de la dita sglésia de Sant Pera de la Bern, en lo vas ho túmull dells meus predecessors, en la qual sepultura y altrament per la ànima mia vull y man ésser distribuïdes sinch liures.

El mateix trobem en la majoria dels hereus dels altres masos. Per exemple, Jaume Batlle I (1575), hereu del mas de la Pujada, vol ser enterrat “en lo vas o túmull a hont los meus predecessors estan sepultats”.¹⁸⁹ Els hereus de ca l'Escuder també s'enterren a la tomba del cementiri, tret d'alguns casos en què es vol enterrar-se dins l'església, com comentarem més endavant.

En relació als enterraments dels pubills, disposem de dos testaments de pubills. Tots dos volen ser sepultats a la tomba de la casa on estan.

El pubill Benet Almirall (1577), de Figarola, casat en primeres núpcies amb Francesca Esteve, pubilla d'aquell mas, vol ser enterrat “*en lo vas o túmull hont los predecessors de la mia casa estan sepultats*”.¹⁹⁰ Francesca Esteve mor el 1576, i Benet Almirall es casa en segones núpcies amb Joana el 1577, el mateix any en què ell fa testament i mor. Joana el sobreviu. Benet Almirall és pubill, però actua com un veritable hereu, com es pot comprovar en el seu testament.

---

¹⁸⁸ 29-12-1560, test. de Macià Carbó II, de Puigfedó, de St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 2r-2v, 1).

¹⁸⁹ 20-11-1575, test. de Jaume Batlle I, de la Pujada, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 86r-86v, 187).

¹⁹⁰ 12-4-1577, test. de Benet Almirall, pagès, de Figarola, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 99v-100r, 233).

El pubill Joan Salvi (1574), originari d'Olot, és el segon marit de Joana Casanovas, pubilla de Sant Joan Salerm, del mas anomenat d'en Palau, nom que correspon al del seu primer marit. Joan Salvi vol ser enterrat “en lo vas o túmull de la casa hont jo estich ara”, que és el de la casa de la seva muller, coneguda com el mas Palau, que pren el nom del primer marit d'aquella.¹⁹¹ El matrimoni no ha tingut fills, però una fill d'aquell d'un matrimoni anterior es casa amb Pau Palau, el fill hereu de Joana Casanovas.¹⁹² Es tracta d'un cas de matrimoni doble: d'una banda entre una viuda i un viudo, i d'una altra entre un fill d'aquella i una filla d'aquell. La viuda mare protegeix el seu segon marit, de manera que ningú el podrà treure de casa seva si no és abonant-li totes les millores que ha fet pel mas. Suposem que Joan Salvi mor a Sant Joan Salerm i s'enterra al vas de la seva segona muller, com era el seu desig.

Els cabalers del mas, normalment els solters, acostumen a enterrar-se a la tomba del pare i la mare. Francesc Batlle (1575), cabaler de la Pujada, és solter i vol ser enterrat “en lo vas o túmull a hont los cosos de mon para y de ma mara, sancta glòria agan, estan sepultats”.¹⁹³

Però també ho veiem en algun cabaler casat. Macià Artigues (1571), cabaler de ca l'Artigues, ja casat, vol ser enterrat “en lo vas o túmull hont mon para y ma mara y los altres predecessors meus estan sepultats”.¹⁹⁴ Es casa el 1570 amb Jerònima Olivella i Llobet, cabalera de Fontclara, i viuen durant dos anys a casa dels sogres, al mas de Fontclara. Després, el 1575, els trobem vivint a Vilafranca del Penedès. Quan fa el seu testament, Macià Artigues viu al mas de Fontclara, però vol ser sepultat a la tomba de la casa de ca l'Artigues, amb els seus pares.

Alguns treballadors de pagesos propietaris de mas són enterrats al lloc on els seus marmessors voldran. Antoni Mas (1574), casat, masover del mas de la

---

¹⁹¹ 31-5-1574, test. de Joan Salvi, de St. Joan Salerm (APL, M-1570, f. 61v-62r, 141).

¹⁹² 31-12-1568, CCMM de Pau Palau, de St. Joan Salerm, i Joana Salvi (APL, M-1561, f. 116v-117v, 265).

¹⁹³ 25-4-1575, test. de Francesc Batlle, cabaler, de la Pujada, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 73r-73v, 163).

¹⁹⁴ 6-2-1571, test. de Macià Artigues, cabaler de ca l'Artigues, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 16r-16v, 22).

Salada, vol ser enterrat “en lo vas o túmull a hont los dits marmassors volran y a ells apparrà”.¹⁹⁵

Per acabar, exposem el cas d'un home que testa a casa de Miquel Casanovas, hereu del mas Pont. Es tracta de Joan Malandrich, un teixidor natural originari de la baronia de la Llacuna, i ciutadà de Barcelona. No sabem si hi ha parentiu entre ells. La dona d'aquell es diu Àngela, i tenen un fill, Vicenç Malandrich, que és estudiant. El pare està malalt a casa d'aquell hereu, al mas Pont, i vol ser enterrat a Lavern, “en lo vas o túmull a hont los dits marmasós meus volran y a ells apparrà”, entre els quals hi ha Miquel Casanovas.¹⁹⁶

F. LLOC D'ENTERRAMENT DELS IMMIGRANTS OCCITANS O FRANCESOS

La població immigrant francesa o occitana es caracteritza principalment per la seva mobilitat. Tant els podem trobar treballant en un mas com en un altre, en una parròquia o en una altra parròquia. Però n'hi ha que s'han assentat en un lloc i molts d'ells s'hi han casat i han format una família. A continuació, parlem dels llocs que trien alguns d'aquests occitans per la sepultura, d'acord amb el que exposen en els seus testaments.

a) *A la parròquia on viuen, en la tomba on els marmessors voldran*

Molts immigrants occitans o francesos volen ser enterrats al cementiri de la parròquia on habiten, però deixen escollir “el vas o túmul”, és a dir, el lloc de la sepultura, als seus marmessors, usant un formulisme més o menys estereotipat. Aquest és el desig més generalitzat entre els testadors occitans dels testaments de

---

¹⁹⁵ 21-9-1574, test. d'Antoni Mas, hab. al mas de la Salada, de St. Joan Salerm (APL, M-1570, f. 63v-64r, 145).

¹⁹⁶ 15-11-1577, test. de Joan Malandrich, teixidor, ciutadà de Barcelona (APL, M-1570, f. 103v-104r, 249).

la parròquia de Sant Pere de Lavern. I el mateix podem dir de les parròquies de Sant Pau d'Ordal i de Sant Sadurní de Subirats.

Joan d'Albi, treballador del mas de la Torre, desitja ser enterrat al cementiri de Lavern, a la tomba on els seus marmessos voldran. Ho manifesta en els seus dos testaments: “en aquel vas ho túmull en lo qual millor apparrà alls dits marmassors meus” (1566);¹⁹⁷ “en lo vas o túmull que alls dits marmassors meus apparrà, dexant-o a tota facultat sua en la qual sepultura” (1572).¹⁹⁸ En el primer testament, es deixa 5 lliures per l'ànima i institueix hereu el seu amo, marc Martí de la Torre, que també és marmessor. En el segon testament, augmenta la la deixa per l'ànima de 5 lliures a 20 lliures, i institueix hereus Déu i la seva ànima.

Dos treballadors del mas d'en Capmany, de Sant Joan Salerm, volen que se'ls enterri al cementiri de Lavern i deixen escollir la tomba als seus marmessors, els quals són el rector de la parròquia i l'amo de la casa on s'estan: Miquel Casinyach (1576), àlies Loses, treballador habitant a casa d'Antoni Capmany, de Sant Joan Salerm, “en lo vas [...] a hont alls marmassors meus apparrà”;¹⁹⁹ i Toni Barasch (1595): “en lo vas a un aparaxerà a mos marmasós”.²⁰⁰

I dos treballadors de Benet Almirall de Figarola volen ser enterrats a Lavern, on decideixin els seus marmessors: Joan Vidal (1567) “alà hont los dits marmassors apparrà”;²⁰¹ Pere Blesco (1575), pagès: “en lo vas o túmull a hont los dits marmassós (meus) volran y a ells apparrà”.²⁰²

I Guillem de Calsape (1573), treballador de Macià Carbó del mas veí de Puigfedó: “en lo vas o túmull a hont alls dits marmassors meus apparrà y ells volran”, a Lavern.²⁰³

---

¹⁹⁷ 18-3-1566, 1r test. de Joan d'Albi, treballador, occità, hab. a St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 77v, 183).

¹⁹⁸ 23-11-1572, 2n test. de Joan d'Albi, treballador, occità, hab. a St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 37v).

¹⁹⁹ 3-5-1576, test. de Miquel Casinyach, àlies Loses, treballador occità, hab. a cal Julià, de St. Joan Salerm (APL, M-1570, f. 93v-94r, 203).

²⁰⁰ 20-4-1595, test. d'Antoni Barasch, occità, hab. a cal Julià, de St. Joan Salerm (APL, testaments solts, f. 1r-2v, 10).

²⁰¹ 20-5-1567, test. de Joan Vidal, occità, hab. al mas de Figarola, de St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 94r-94v, 224).

²⁰² 31-7-1575, test. de Pere Blesco, pagès, occità (APL, M-1570, f. 76v-77r, 170).

²⁰³ 31-3-1573, test. de Guillem de Calsape, treballador, hab. a casa de Macià Carbó, de Puigfedó, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 45r-45v, 95).

També Antoni Perdiguier (1575), treballador de Jaume Batlle, de la Pujada, de Lavern. Fadri: “en lo vas... a hont alls marmassors meus apparrà”, a Lavern.²⁰⁴

És el desig també del mestre de cases Vidal Ribot (1564), que s’ha accidentat mentre treballava a cal Martí de la Torre: “en lo vas ho túmull que alls dits marmassors meus aparrà”.²⁰⁵

El mateix veiem en Antoni Malestany (1575), habitant al mas de Fontclara: “y lo meu cos sia soterrat en lo semintiri de la dita sglésia de Sant Pera de la Bern, en lo vas o loch a hont alls dits marmassors meus apparrà”.²⁰⁶

També Pere Casals (1572), pastor de Gabriel Martí del mas Escardó: "en lo vas o túmull que alls dits marmassors meus aparrà", els quals són el rector de Lavern i l’amo, Gabriel Martí.²⁰⁷

b) *En aquella parròquia on li convindrà morir*

Giralt Llobador (1566), treballador d’origen occità, habitant a Lavern, fa testament abans de marxar de peregrinatge a Sant Jaume de Compostel·la i elegeix la sepultura “en aquela parròchia dins la qual me convindrà morir”.²⁰⁸

En principi, Joan del Peix (1575), pagès de la casa de Joan Mestre del Gorner, vol ser enterrat a Lavern, però a rel del viatge a França que es proposa fer, si mor fora del bisbat de Barcelona, vol que l’enterrin allà on morirà, i que es paguin els drets de sepultura al rector d’aquella rectoria, sense perjudici de les 12 lliures que deixa a Lavern:²⁰⁹

---

²⁰⁴ 25-9-1575, test. d’Antoni Perdiguier, treballador, occità (APL, M-1570, f. 82v-83r, 181).

²⁰⁵ 6-2-1564, test. de Vidal Ribot, occità, hab. a St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 35v-36r, 88).

²⁰⁶ 29-7-1575, test. d’Antoni Malestany, occità, hab. a Fontclara, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 75r-75v, 167).

²⁰⁷ 1-9-1572, test. de Pere Casals, pastor, occità, hab. al mas Escardó, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 32r-32v, 59).

²⁰⁸ 1-12-1566, test. de Giralt Llobador, treballador, natural de Cahors, França, hab. a St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 86r-86v, 208).

²⁰⁹ 11-8-1575, test. de Joan del Peix, pagès, occità (APL, M-1570, f. 79v-80r, 174).

[...] si a mi me convindrà morir dins lo bisbat de Barcelona, vull que lo meu cos sia soterrat en lo semintiri de la dita sglésia de Sant Pera de la Bern en lo vas o túmull a hont los dits marmassors meus volran y a ells apparrà. Y si cas serà que morre fora del dit bisbat de Barcelona, vull que lo meu cos sia soterrat en lo semintiri de la sglésia parrochial dins de la parròchia que jo morré, y vull que de mos béns sien pagats allí tots los drets que al reverent rector de aquela parrochial sglésia tocaran bé y degudament, y asò sens periudici del que jo vull y man ésser distribuït en la dita parrochial sglésia de Sant Pera de la Bern.

c) *A la tomba de la casa de l'amo*

Una de les últimes voluntats de Felip Besanyo (1578), treballador habitant a casa de Miquel Casanovas del mas Pont, és que l'enterrin a Lavern, “en lo vas o túmull de la casa de dit Miquel Casanovas”, marmessor i hereu d'aquell.²¹⁰

També Miquel Causau (1584), pagès casat habitant al mas d'en Capmany de Sant Joan Salerm, que desitja que l'enterrin: “al bas de la casa a un stic”.²¹¹

d) *A la tomba dels estrangers*

Al cementeri de l'església de Sant Pere de Lavern, hi ha una tomba d'estrangers. Guillem de Montin (1540), treballador de Macià Carbó de Puigfedó, vol que l'enterrin en aquell cementiri, “en lo vas dels estrangés”.²¹²

e) *En el recinte d'un monestir*

Hi ha treballadors d'origen occità que demanen ser enterrats en un convent o monestir. Antoni Bons (1564), treballador d'origen occità habitant a la quadra de Savall, es troba nafrat i ferit per violència en una barraca d'aquella heretat “de çerts collps y coltellades me an dades, dells quals collps y coltellades jo tem morir”. Vol que l'enterrin en aquell monestir de Sant Francesc de Vilafranca del

---

²¹⁰ 4-10-1578, test. de Felip Besanyo, treballador, occità, hab. a casa de Miquel Casanovas, pagès, del mas Pont, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 118r, 299).

²¹¹ 30-5-1584, test. de Miquel Causau, hab. a St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 1r-2v, 212).

²¹² 15-7-1540, test. de Guillem de Montin, occità, hab. a casa de Macià Carbó, de Puigfedó, de St. Pere de Lavern (APL, M-1536, f. 53v, 178).

Penedès, i que se li faci la sepultura degudament, segons el seu estament i segons la possibilitat dels seus béns, a coneguda dels seus marmessors:²¹³

Helegesch la sepultura a mon cos fahedora en lo monestir de Sant Francesch de Vilafrancha de Penadès, he lo meu cos sia sepultat y soterrat en lo dit monestir de Sant Francesch de Vilafrancha, en la qual sepultura. Y altrament, vull y man ésser distribuït a coneguda dells dits marmassors meus, la qual vull sia feta bé y degudament segons mon estament requer y segons los béns meus abastaran, pagats los legats davalscrits a tota coneguda y disposició de dits marmassors meus, pregant y encarragant-los molt vullan mirar per lo bé y repòs de la mia ànima com jo molt de ells confie.

Aquell testador elegeix per marmessors un frare franciscà, fra Joan Escanella, guardià d'aquell monestir, i un teixidor de lli, Miquel Figarola, de Vilafranca.²¹⁴

---

²¹³ 30-10-1564, test. d'Antoni Bons, treballador, francès, de Savall, de St. Pere de Subirats (APL, M-1561, f. 46r-46v, 113).

²¹⁴ El marmessor Miquel Figarola, teixidor de lli de Vilafranca, és el pare de Francesca Figarola, tercera muller de Macià Carbó III de Puigfedó.

V.2.3.6. MISSES DE SEPULTURA, NOVENA I CAPDANY

Y si·ls y sobrara de ditas sinquanta lliuras, vull sia distribuït per dits mos marmesors en dita iglésia de Sant Sadorní en misas, sacrificis, almoynas, causas pias \y altres sufragis/, y si·ls [y faltara, vull] dels altres béns meus y sia fet compliment a conegu[da de] dits mos marmesors. (1597)²¹⁵

Amb la lectura dels testaments, d'entrada podem observar que les persones senten una gran preocupació per després de la mort. Per això, la majoria dels testadors dediquen una part considerable dels seus béns per pagar l'enterrament i les misses per la seva ànima i, si s'escau, per l'ànima d'aquelles persones per les quals es té obligació: pares, cònjuge, fills, etc. La finalitat és aconseguir la salvació de la seva ànima; és el que es diu també "per salut y remey de la ànima", com fa Macià Carbó III de Puigfedó en el seu testament (1585).²¹⁶ D'aquí que s'utilitzi la frase més o menys estereotipada de "Prench per l'ànima", "Prench per la mia ànima", "Prench-me de mos béns per la ànima mia"; o a vegades amb una voluntat més generalitzadora, per l'ànima del testador i per altres ànimes, com la

---

²¹⁵ 10-11-1597, 2n test. de Joana Mestre, de la Plaça, de St. Sadurní, viuda de Jaume Carbó, de Puigfedó, de St. Pere de Lavern (APSS, testaments 1585-1663, f. 1r-3v, 1).

²¹⁶ 3-1-1585, test. de Macià Carbó III, de Puigfedó, de St. Pere de Lavern (AHCVP, MB, P-XVI-122-1, testaments 1576-1614).

que fa servir Jaume Martí de la Talalla (1541): “prench per la mia ànima e per a totes les ànimes”.²¹⁷

Les quantitats que es deixen per l'ànima són bàsicament per celebrar els oficis de sepultura o enterrament, novena i capdany. No obstant, en alguns testaments es diu també que són per misses, sacrificis, almoines i causes pies, com expressa Joana Mestre, viuda de Jaume Carbó de Puigfedó (1597): “Prench-me de mos béns per la ànima mia y per dita sepultura al cos meu fahedora misas, sacrificis, almoynas, causas pias, novena y capdeany...”.²¹⁸ I després de les quantitats deixades per l'ànima, s'acostuma a escriure en primera persona del singular i gairebé de forma estereotipada, que si alguna cosa hi faltés, que es fés compliment dels altres béns del propi testador, i si res sobrés que es destinés a misses i sufragis. L'abans esmentada Joana Mestre de la Plaça, viuda de Jaume Carbó de Puigfedó, de les 50 lliures que es deixa per la seva ànima diu als seus marmessors, entre els quals hi ha el seu nebot: “y si·ls y sobrara de ditas sinquanta lliuras, vull sia distribuït per dits mos marmessors en dita iglésia de Sant Sadorní en misas, sacrificis, almoynas, causas pias \y altres sufragis/, y si·ls [y faltara, vull] dels altres béns meus y sia fet compliment a conegu[da de] dits mos marmessors”.²¹⁹ Per la seva part, el pagès propietari de mas Joan Esbert del Gornier (1566) deixa 20 lliures per la seva sepultura, d'acord amb el seu estament, o sigui, “cos present, missas del seu demà, novenari menut, novena y capdany”, i afegeix que “*si per cas no abastaran, vull y man ésser y fer compliment dells altres béns meus a coneguda dells dits marmassors meus*”.²²⁰ L'hereu Marc Martí de la Torre (1573) vol que si de les 35 lliures que s'ha deixat per l'ànima sobrés alguna cosa, feta la seva sepultura, vol que sigui distribuït en trentenaris, misses i “fer alguns

---

²¹⁷ 5-4-1541, test. de Jaume Martí de la Talalla, de St. Pere de Lavern (APL, M-1536, f. 62r, 221, 3).

²¹⁸ 10-11-1597, test. de Joana Mestre de la Plaça, viuda de Jaume Carbó, de Puigfedó, de St. Pere de Lavern (APSS, Testaments 1585-1663, f. 1r-3v, 1).

²¹⁹ 10-11-1597, 2n test. de Joana Mestre, de la Plaça, de St. Sadurní, viuda de Jaume Carbó, de Puigfedó, de St. Pere de Lavern (APSS, testaments 1585-1663, f. 1r-3v, 1).

²²⁰ 27-4-1566, test. de Joan Esbert, del Gornier, de la pr. de St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 79r-79v, 188).

cantars entre l'any" a l'església de Sant Pere de Lavern, per descàrrec de la seva ànima, la dels seus pares i la d'aquells pels qui té obligació.²²¹

A continuació, exposem com s'expressen aquestes deixes per l'ànima, i com es paguen, a partir de la documentació consultada.²²²

a) *S'expressen en quantitats monetàries*

Normalment, les deixes per l'ànima s'expressen generalment en moneda. La moneda de referència és la lliura. Jaume Codina ens fa comprendre millor les xifres en comentar-nos que una lliura era el preu d'un porc.²²³

Les quantitats que es deixen acostumen a ser elevades. Seguint els testaments que estudiem, les quantitats més habituals, quan es fan constar, són de 5 lliures, 10 lliures, 15 lliures i 20 lliures. Però n'hi ha de 6 ll., 7 ll., 8 ll., 12 ll., 15 ll., 18 ll., 20 ll., 25 ll., 30 ll., 35 ll., 50 ll., 80 ll., fins a 100 ll. i 120 ll.

Aquestes quantitats estan lligades tant a la fe com al poder adquisitiu del testador. Podem trobar pagesos propietaris de mas que paguen les quantitats acostumades de 5 lliures, com Antoni Casanovas del Pujol (1541), que en el seu codicil augmenta fins a 10 lliures; o Macià Carbó II de Puigfedó (1560), que es deixa 5 lliures, enfront de les 50 lliures que es deixaran el seu fill-hereu i els seus dos néts-hereus.

Entre els pagesos propietaris de mas, trobem quantitats altes, com les 50 lliures que es deixen Macià Carbó III de Puigfedó (1585), Jaume Carbó de Puigfedó (1586), Antoni Carbó de Puigfedó (1602) o Francesc Mestre del Gerner (1632), de la parròquia de Sant Pere de Lavern; i Joan Mata de la Plaça (1648), de la parròquia de Sant Pau d'Ordal. I de 100 lliures, com fa Salvador Raventós de la Codina (1542) de la parròquia de Sant Pau d'Ordal, o Pau Escuder de Rocavert (1703) de la parròquia de Sant Pere de Lavern, quantitat igualada per alguns

---

²²¹ 3-12-1573, test. de Marc Martí, de la Torre, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 52v-53v, 116).

²²² Hem utilitzat els testaments de la mostra objecte d'estudi, que provenen especialment de persones de les parròquies de St. Pere de Lavern, St. Pau d'Ordal i St. Sadurní de Subirats.

²²³ "Comprendrem més bé la importància de les xifres si hi afegim que una lliura era el preu d'un porc"; dins CODINA, J. (2003): *Els testaments de Sant Boi...*, op. cit.

cabalers, com Mateu Olivella, de Fontclara, en el seu segon testament, i Esteve Petit de Begues, o la mestressa Anna Botines, muller de Josep Martí de la Costa de St. Pau d'Ordal (1658), però superada per la mestressa Magdalena Canyelles, muller d'Antoni Artigues de ca l'Artigues, que es deixa 120 lliures (1699).

Les deixes per l'ànima de les mestresses, les mullers de pagesos propietaris, són gairebé sempre del que tenen estipulat a la seva lliure disposició, o bé en els capítols matrimonials o bé en els testaments dels seus marits. Posem per cas la mestressa Joana Mestre (1565), muller de Jaume Carbó, de Puigfedó, que disposa de 50 lliures en el seu primer testament, i deixa 20 lliures per la seva ànima i oficis de sepultura, i les 30 lliures restants al seu marit, "les quals són a compliment de aquelas sinquant liuras jo tinch a totas mas planas voluntats";²²⁴ O la mestressa Esperança Esteva, viuda de Pere Joan Mata, de la Plaça, de la parròquia de Sant Pau d'Ordal, deixa per la seva ànima 30 lliures, les quals pren "dells meus béns", amb les quals vol que se li facin els oficis acostumats de sepultura, cos present, novena i capdany (1623).²²⁵

Si mirem els testaments de les dones de les parròquies de Sant Pere de Lavern i de Sant Pau d'Ordal, on en trobem més quantitat, podem fer les següents observacions.

Entre les mestresses de pagesos propietaris de mas, les quantitats habituals oscil·len entre les 5 lliures i 20 lliures. I les més altes són de 30 lliures, 100 lliures i 120 lliures en un cas.

A Lavern, Joana Miró, mestressa de cal Cartró de la riera, es deixa 5 lliures (1572), igual que Caterina Casamitjana, del mas de Rocavert (1573); Mariana Font del mas Font (1573); i entre les mestresses de Sant Pau d'Ordal Eufraïna Guilera del mas de la Serra (1571).

Joana Batlle (1561), viuda de Bartomeu Batlle, de la Pujada, tan entregada a préstecs i negocis del mas, només es deixa 7 lliures per la seva ànima, igual que Marianna Abelló, pubilla de Fontclara (1570), i a Sant Pau d'Ordal Caterina

---

²²⁴ 23-5-1565, 1r test. de Joana Mestre, de la Plaça, de St. Sadurní, viuda de Jaume Carbó, de Puigfedó, de St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 71v-72r, 171).

²²⁵ 21-11-1623, test. d'Esperança Esteva, viuda de Pere Joan Mata de la Plaça, de St. Pau d'Ordal (APSP, Testaments, I, f. 124r-124v, 114).

Masana de cal Masana de la casa vella (1571). En canvi, Coloma Soler del mas d'en Capmany de Sant Joan Salerm es deixa 8 lliures (1561).

La viuda Joana Batlle, que abans hem esmentat, deixa les 7 lliures per la seva ànima, les qual vol que siguin distribuïdes en la sepultura, honrada segons el seu estament, o sigui, cos present, missas de l'endemà, novenari menut, novenari i capdany.²²⁶

Entre les deixes de 10 lliures trobem a Lavern Paula Escudera de Rocavert (1540); Joana Seriol del mas Escardó (1574); Maria Anna Torrents del mas de Rocamora (1575); Francesca Figarola del mas de Puigfedó (1575); Simona Torrents del mas Capmany de Sant Joan Salerm (1578); Margarida Amigó i Pagès (1578) i Madrona Fontanals (1676), totes dues del mas de Rocavert (1578); Margarida Martí de ca l'Artigues (1598); Magdalena Artigues de ca l'Artigues (1586). O les mestresses de Sant Pau d'Ordal Coloma Masana de la casa vella (1552).

Per la seva part, a Lavern trobem Magdalena Sala, del mas Carbó de Sant Joan Salerm, que es deixa 15 ll (1573), com Montserrat Castellet de la Granada (1586); Montserrat Esbert del Gorner (1569). I com les mestresses de Sant Pau d'Ordal Coloma Masana (1569) i Magdalena Masana (1607) de la casa vella (1569); Magdalena Paxó, muller de Miquel Esteva (1635).

Entre les quantitats de 20 lliures, a Lavern trobem Joana Martina, del mas de la Torre (1575); Francina Pagès del mateix mas de Rocavert (1578); Margarida Martí de ca l'Artigues (1598). I a Sant Pau d'Ordal Càndia Vallès de cal Mata de la Plaça (1601); Esperança Domènech del mas del Pujol (1607); Caterina Ventosa de cal Masana de la casa vella (1620); Joana Guilera de la Serra (1620); o les 22 lliures de Jerònima Taraval, de cal Vendrell del mas de la Codina (1659).

Les quantitats més altes corresponen a Esperança Esteva, viuda de Pere Joan Mata, de la Plaça, de la parròquia de Sant Pau d'Ordal, que es deixa 30 lliures. Igualment ho fan Caterina Llopart, de cal Llopart de la Costa, de St. Pere de Subirats (1623); i Elisabet Sunyol de cal Guilera de la Plaça de Sant Pau

---

²²⁶ 31-3-1561, test. de Joana Batlle, viuda de Bartomeu Batlle, de la Pujada, de St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 6r-6v,15).

d'Ordal (1638). Però molt superiors són les 100 lliures que es deixa per l'ànima la mestressa Anna Botines, muller de Josep Martí de la Costa de St. Pau d'Ordal (1658). I les 120 lliures de la mestressa Magdalena Canyelles, muller d'Antoni Artigues de ca l'Artigues, que es deixa 120 lliures (1699), com abans ja hem comentat.

Entre les pubilles, trobem una deixa de 10 lliures en els casos de Joana Esbert del mas de l'Albareda (1573) i Francesca Esteva del mas de Figarola (1576), totes dues a Lavern. I a Sant Pau d'Ordal, 12 lliures Margarida Puigventós, mestressa de cal Masana de la casa vella (1617).

I les mullers de pagesos petits. A Sant Pau d'Ordal trobem Caterina Monrera, que es deixa 6 lliures. Maria Salmoi, muller d'Antoni Poc (1651), que es deixa 15 lliures.

Per la seva part, la majordoma del rector de Sant Pau d'Ordal, Gabriela Martí, es deixa 10 lliures.

Pel que fa als cabalers, n'hi ha que també es deixen quantitats elevades per l'ànima. Alguns de casats, com Pere Batlle de la Pujada, blanquer de Vilafranca, que es deixa 25 lliures (1585); i alguns cabalers solters es poden permetre pagar quantitats molt elevades, com les 30 lliures que es deixa el cabaler solter Baltassar Rosell (1572), treballador de Puigfedó; o el cabaler solter Jaume Milà de la Roca, que fa de pagès a Vilafranca, que es deixa 80 lliures (1615). Entre les deixes més altes dels cabalers trobem Mateu Olivella, de Fontclara, casat, el qual es deixa 56 lliures en el primer testament, i en el segon 100 lliures, com abans hem esmentat; i Esteve Petit, cabaler de Begues habitant al Gorner, solter, el qual també es deixa 100 lliures.

Entre els que es deixen quantitats altes també hi ha alguns sacerdots. Per exemple, 50 lliures Joan Modolell, rector de Lavern (1607), i 60 lliures Joan Xamayrach, rector de les Gunyoles (1650). Climent Brugarolas, rector de Sant Pere de Subirats (1668), deixa 50 lliures per la seva ànima distribuïdes en enterrament, novena i capdany, i vol que tant a l'enterrament com a la novena assisteixin 10 capellans, a més del rector que farà l'ofici, i que se'ls doni 6 rals de

plata cadascun, i dinar. No obstant, no diu si les misses serán cantades o resades.²²⁷

En canvi, Macià Carbó de Puigfedó (1619), beneficiat a l'església de Santa Maria de Vilafranca del Penedès, el qual s'enterra dins l'església, no especifica la deixa per l'ànima, només diu "la qual sepultura dita venerable comunitat ha de pagar com se acostuma ab virtut de la germandat hi ha entre los preveres de dita venerable comunitat".²²⁸

Per la seva part, Joan Mas i Duran, rector de Sant Pere d'Avinyonet, en el seu primer testament (1676), prega a la seva mare i marmessora que pagui els oficis d'enterrament, novena i capdany "segons la possibilitat de mos béns" i "segons la consuetut de la iglésia a hon serà mon cos enterrat", i vol que els oficis es facin "sens pompa ni fausto, sinó ab la honestidat y decència que la humilitat requirex". En el seu segon testament (1706), no consta cap quantitat expressada en diners per la seva ànima, però deixa una quantitat ingent de misses per l'ànima, i vol un protocol i una pompa per l'enterrament que excedeix la humilitat que pregonava en el seu primer testament.²²⁹

Entre els treballadors occitans, en trobem que es deixen quantitats entre 4 i 16 lliures, tots ells solters. Per exemple, 4 lliures Antoni Gens (1606), treballador de cal Masana de la casa vella; 5 lliures Domenyo Noguer, treballador de cal Guilera de la Plaça, de Sant Pau d'Ordal (1594), i de Bernat Difaure, treballador de St. Pau d'Ordal; 7 lliures de Pere del Trex, treballador de Sant Pau d'Ordal (1608), i de Joan Peyrolera, treballador de cal Mata del Racó; 8 lliures de Bernat Cuyran, treballador de Lluç Mir de Vilarnau (1580), i Simó Casanovas, treballador de cal Guilera de la Plaça, de Sant Pau d'Ordal (1607); 10 lliures de

---

²²⁷ 4-4-1668, test. de Climent Brugarolas, rector de St. Pere de Subirats (APSP, Testaments I, f. 183r-183v, 156).

²²⁸ 28-3-1619, test. de Macià Carbó, pvre, beneficiat a Sta. Maria de Vilafranca (AHCVP, FJR, P-XVII, testaments 1598-1620, BE-SR, f. 71).

²²⁹ 8-6-1706, test. de Joan Mas i Duran, rector de St. Pere d'Avinyonet, originari de Ripoll (APSP, Testaments I, f. 199r-201v, 171). Aquest eclesiàstic es deixa 350 misses per l'ànima, en diferents esglésies. Vol que als oficis assisteixin 12 sacerdots per la sepultura, 15 sacerdots per la novena, i 8 sacerdots pel capdany; als quals prega que "celebren una missa cantan-ne'n cada puncht, y canten lo ofici de difunts", per la qual cosa els dóna 10 rals per cada funerària. Vol que el dia de la seva mort cremin al lloc del túmul o féretre 4 atxes, i 4 ciris de cera groga de mitja lliura cadascun,. I vol que la seva tomba s'hi col.loqui un senyal, un cap de mort o uns ossos entrecruats, de pedra o de rajola de València "decent y humil".

Pere Peyrolera, treballador de cal Mata del Racó, o de Pere Costan, pastor de cal Mata de la Plaça, i de Pasqual Sabes, tots de Sant Pau d'Ordal; 12 lliures de Pere Frexeda, treballador de cal Guilera de la Plaça, i de Francesc del Trei, llaurador, tots dos de Sant Pau d'Ordal; 14 lliures de Joan de la Verdera, pagès habitant a Sant Pere de Subirats (1582); 16 lliures de Joan Gaya, treballador de cal Llopart de la Costa, de Sant Pere de Subirats.

I trobem altres treballadors occitans, tots solters, que acostumen a deixar quantitats més elevades per la seva ànima: 20 lliures de Joan d'Albi (1572), de Lavern; 25 lliures de Joan Rabadà, treballador de cal Martí de la Costa de Sant Pau d'Ordal; 30 lliures Pere Frexes, treballador de ca l'Amat de Sant Sebastià dels Gorgs, o del pastor occità de cal Mata de la Plaça, Pere Costan (1613), equiparables a les 30 lliures que es deixa el donzell de Barcelona Bernat Despasen (1589), que mor de mort violenta a prop de Sant Pau d'Ordal; 40 lliures de Francesc Ferran (1610), treballador de Sant Pau d'Ordal; 50 lliures de Giralt Carrera (1597), treballador de Sant Pau d'Ordal.

b) *Es paguen amb debitoris*

Algunes de les deixes per l'ànima es paguen amb debitoris. Les quantitats d'algunes deixes expressades amb diners poden satisfer-se en part o en la seva totalitat amb debitoris que el testador té pendents de cobrar. Els que paguen amb un debitori són persones de diferent condició social. Aquest tipus de pagament afecta pagesos propietaris, cabalers de pagesos propietaris, treballadors, etc. Gabriel Martí (1590), del mas Escardó de Lavern, deixa 10 lliures per l'ànima, de les quals 7 lliures i mitja han de sortir d'aquells 12 ducats que li donen de casa de Pau Guilera, de St. Pau d'Ordal, i 50 sous del que li deu en Roca, habitant al mas de Figarola de Lavern.²³⁰

Per la seva part, Antoni Gens (1606), de procedència occitana, treballador de cal Masana de la casa vella de Sant Pau d'Ordal, deixa per la seva ànima 3

---

²³⁰ 30-4-1590, test. de Gabriel Martí, del mas Escardó, de St. Pere de Lavern (APSP, testaments I, f. 36r-36v, 30).

quarteres de forment que li deu Cristòfol Esteve, de Cantallops, i 20 reals que li deu Joan Batlle, hereu del Mas Batlle, d'Avinyó, de les quals 4 lliures són pel rector i la resta pels oficis de sepultura, cos present, novena i capdany, i 1 sou a cada bací de l'església de Sant Pau d'Ordal.²³¹

Francesc Batlle (1575), cabaler de la Pujada, fa un llegat d'un debitori als quatre bacins de l'església de Sant Pere de Lavern, com expliquem més endavant.²³²

c) Es deixen a coneguda d'un altre

El testador pot deixar la tria de la deixa per l'ànima a mans d'un altre o altres, normalment als marmessors. En aquests casos, normalment són els marmessors els qui decideixin la quantitat de la deixa per l'ànima del difunt. Joana Puig, mare de Bernat Puig, rector de Subirats, deixa la quantitat "a coneguda" d'aquell; no ha deixat per escrit qui són els seus marmessors, potser per descuit del notari, però el seu fill actua com el seu marmessor (1585).²³³ Àngela Morató de la Senabra (1613), mestressa del mas del Pujol, de Sant Pau d'Ordal, vol que l'enterrin al cementiri de l'església de Sant Pau, a la tomba de la casa del seu marit, i deixa la sepultura, cos present, novena i capdany, i altres sufragis, a coneguda dels seus marmessors. Aquests són el seu marit Jaume Raventós, i el seu fill Bartomeu Raventós.²³⁴ La cabalera Jerònima Olivella i Llobet, del mas de Fontclara de Lavern, també ho deixa a càrrec dels seus marmessors, els seus familiars més propers (1628).

Benet Rovira (1619), pubill del mas de la Serra, de Sant Pau d'Ordal, vol ser enterrat a la tomba del mas de la Serra, al cementiri de l'església de Sant Pau

---

²³¹ 6-11-1606, test. d'Antoni Gens, occità, hab. a St. Pau d'Ordal (APSP, Testaments, I, f. 73r-73v, 65).

²³² 25-4-1575, test. de Francesc Batlle, cabaler de la Pujada, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 73r-73v, 163).

²³³ 4-9-1585, test. de Joana Puig, muller de Pere Puig, paraire, de la Garriga, Vallès (APSP, testaments I, f. 30r-30v, 27).

²³⁴ 4-2-1613, test. d'Àngela Morató, muller de Jaume Raventós del Pujol, de St. Pau d'Ordal (APSP, Testaments, I, f. 99r-99v, 90).

d'Ordal, i mana que dels seus béns es faci novena i capdany, i se li faci bé i honradament “com acostumen a un amo de casa”, a coneguda dels seus marmessors. Aquests són Jaume Rovira, de Vallirana, germà seu; i Pau Rosell, de la parròquia de Sant Pau d'Ordal.²³⁵

El cavaller Bernat Joan Despasen i Badia, ciutadà de Barcelona, ha estat objecte d'un assalt i robatori de bandolers o lladres de pas, i pràcticament no ha tingut temps per disposar les quantitats de les deixes per l'ànima. Vol ser enterrat dins l'església de Sant Miquel de Barcelona, a la tomba dels Vilanova, però deixa que la sepultura es faci “a coneguda” dels seus cinc marmessors, i “sens pompa alguna” (1589).²³⁶ Aquests marmessors són persones de prestigi i confiança del testador, tots de la ciutat de Barcelona: Lluís Codina, prevere, beneficiat a l'església parroquial de Sant Miquel, de la ciutat de Barcelona; Francesc Sala, menor de dies, doctor en dret, ciutadà de Barcelona; Antic Ferrer, adroguer, ciutadà de Barcelona; Miquel Querol, potuari, ciutadà de Barcelona; i Pau Cerdà, calderer, ciutadà de Barcelona.

Per la seva part, el treballador occità Antoni Bons (1564), habitant a la quadra de Savall, ferit per violència, vol ser enterrat al monestir de Sant Francesc de Vilafranca del Penedès. Un dels seus marmessors és Joan Escanella, guardià d'aquell monestir. El testador deixa la sepultura a coneguda i disposició dels seus marmessors, i vol que es faci segons el seu estament “y segons los béns meus abastaran”. No obstant això, aquell testador vol que es paguin “tots los drets de rector com si jo fos parrochià y fos soterrat en la dita sglésia de la Bern”.²³⁷ en relació als *drets de rector*, aquell testador es refereix al “dret de parroquiatge” que apareix en la majoria dels òbits.

El dret de parroquiatge, o de parroquiatge, fa referència al dret de ser considerat de la parròquia, com tots els altres parroquians. En aquell cas, ser

---

²³⁵ 7-2-1619, test. de Benet Rovira, pubill del mas de la Serra, de St. Pau d'Ordal (APSP, Testaments, I, f. 108r-108v, 99).

²³⁶ 26-7-1589, test. de Bernat Joan Despasen i Badia, donzell, hab. a la ciutat de Barcelona, fill dels quòndams Guillem Ramon Despasen i Badia, de la vila de Bagà, del bisbat d'Urgell, i de Joana de Vilanova, muller d'aquell (APSP, testaments I, f. 32r-35v, 28).

²³⁷ 30-10-1564, test. d'Antoni Bons, treballador, francès, de Savall, de St. Pere de Subirats (APL, M-1561, f. 46r-46v, 113).

considerat de la parròquia de Sant Pere de Subirats. En el seu treball sobre el Baix Llobregat, Jaume Codina explica que el dret de parroquiatge suposava gaudir de tarifes més reduïdes a l'hora de pagar l'enterrament, ja que, pels forasters, aquelles tarifes eren més elevades.²³⁸ És, per tant, una manera d'estalviar despeses.

d) *Es paga la deixa per l'ànima amb un bé moble*

Tot i que les deixes per l'ànima s'acostumin a expressar amb un valor monetari, aquest és més aviat una referència, ja que no sempre corren diners comptants, o sigui, en metàl·lic. Joan Font (1565), hereu del mas Font de Lavern, té molts deutes i grvàmens sobre aquell mas. En el seu testament, es deixa 10 lliures per l'ànima, de manera que la seva sepultura es faci “degudament” i “honrada, segons requereix el seu estament. O sigui, “cos present, missas del sandemà, novenari menut, novena y capdany”. Però no disposa de diners comptants, i per pagar el seu enterrament i els llegats que es pren per la seva ànima, deixa 12 quarteres de forment i un ase:²³⁹

Ítem tinch en casa de dit Pera Font, nabot \y areu/ meu, XII quarteres de forment y un assa, les qualls XII quarteres de forment y lo dit assa vull servescha per pagar la sepultura y lo que jo m'e pres per la ànima mia”

Els diners en metàl·lic escassegen. Ho sap bé Magdalena Nurigat, viuda de Joan Paris, pagès de la parròquia de Sant Sadurní. A l'hora de testar, es deixa 10 lliures per l'ànima, o sigui, per l'enterrament, cos present, novena i capdany. Aquella quantitat expressada en moneda només és una xifra de referència. La deixa que fa és en espècie. Consisteix en el que s'obtingui de la venda a l'encant del poc o molt que té a la seva disposició, que consisteix en la roba, inclosa la que porta posada, tres bótes, una pastera dolenta i una caldera dolenta:²⁴⁰

---

²³⁸ CODINA, J. (2003): *Els testaments de Sant Boi...*, op. cit., p 29-31.

²³⁹ 4-3-1565, test. de Joan Font, mas Font, St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 57v-58v, 145).

²⁴⁰ 23-10-1632, test. de Magdalena Nurigat, viuda de Joan Paris, de St. Sadurní (APSS, Testaments 1585-1663, f. 129v-130r).

Prenc de mos béns y dexo deu lliures que tinc a mes voluntats, de les quals vull que sia celebrat enterro,^c cos present, novena y capdeany.
Dexo també per sufragi de la mia ànima tota la roba que tinc, qu'és la que porto; tres bótes, una de sinc barralons, altra de una càrrega, y l'altra de un barraló; una pastera dolenta; y una caldera dolenta. Lo qual tot vull que sia venut y dels diners que sia fet bé y dites misses y altres sufragis per la mia ànima, si res y sobra, pagats los gastos de la novena y capdany, enterro y cos present.

e) *S'assegura la deixa per l'ànima amb un bé immoble*

Elionor Gil, viuda de Gabriel Gil, sastre de St. Pau d'Ordal, per assegurar-se que es compleixi la seva voluntat, dóna potestat als seus marmessors perquè puguin vendre o empenyorar una peça de terra, en part plantada de vinya, per pagar les 10 lliures que es deixa per l'ànima, en cas que el seu hereu no les vulgui pagar. I si aquell hereu accepta pagar la deixa, la testadora vol que aquella peça de terra sigui per ell (1611).²⁴¹

f) *La meitat dels béns en cas que es morin els fills i la viuda es torni a casar*

Francesc Bertran (1611), pagès d'origen occità habitant a la vila de Sant Sadurní, vol que els seus béns siguin repartits entre els seus fills, tots menors, sota la responsabilitat dels tutors, de manera que “sempre se fasa aventaja a les minyones”. Aquell testador contempla la possibilitat que els fills es puguin morir abans d'arribar a l'edat adulta. Vol que els béns corresponents al fill o filla que es morís, fossin repartits a parts iguals entre els que sobrevisquessin; si es morissin tots, fa hereva universal la muller d'aquell, amb la condició que no es tornés a casar. En cas que ho fes, el testador vol que se li apliqui la restitució del seu dot i creix, i també la meitat dels béns d'aquell, de manera que l'altra meitat la deixa per misses i sufragis pels seus a l'església parroquial de Sant Sadurní.²⁴² Amb aquestes deixes, l'església, com a part beneficiària, feia negoci.

---

²⁴¹ 14-8-1611, test. d'Elionor (Raventós?), viuda de Gabriel Gil, sastre, de St. Pau d'Ordal (APSP, Testaments I, f. 89r-89v, 80).

²⁴² 10-3-1611, test. de Francesc Bertarn, pagès occità, hab. a St. Sadurní (APSS, Testaments 1585-1663, f. 63r-64r).

V.2.3.7. ALTRES MISSES

[...] y que y sie dita una missa a honor del beneventurat Sant Joan. (1573)²⁴³

A més de les deixes per l'ànima, o sigui, les misses per la sepultura, novena i capdany, el testador acostuma a fer altres llegats o deixes per misses, bé sigui a l'església de la parròquia on vivia o a altres institucions eclesiàstiques. La finalitat sempre és aconseguir el repòs i la salvació de la seva ànima i la remissió dels seus pecats, i d'aquells pels qui té obligació.

Pot donar-se el cas que les quantitats deixades per l'ànima incloguin també altres suffragis, especificats o no, especialment si les quantitats expressades en moneda són elevades. Quan Macià Carbó III de Puigfedó (1585) deixa les 50 lliures per la seva ànima, o sigui, per la sepultura, novena i capdany, afegeix “y altres suffragis per salut y remey de la ànima distribuïdores”.²⁴⁴

També ho veiem en Eulàlia Prats (1611), muller de Montserrat Mir de Vilarnau, de Sant Sadurní de Subirats, la qual deixa 40 lliures per la seva ànima i altres suffragis. D'aquests diners, vol que es fundi també una missa anual a la mateixa església de Sant Sadurní, el dia que els seus marmessors decidiran.²⁴⁵

---

²⁴³ 6-5-1573, test. de Magdalena Sala, viuda d'Antoni Carbó, de St. Joan Salerm, de la pr. de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 47r-47v, 101).

²⁴⁴ 3-1-1585, test. de Macià Carbó III, de Puigfedó, de St. Pere de Lavern (AHCVP, MB, P-XVI-122-1, testaments 1576-1614).

²⁴⁵ 14-3-1611, test. d'Eulàlia, muller de Montserrat Mir, de la par. de St. Sadurní (APSS, Testaments 1585-1663, f. 66v-67r).

Prenc-me per la mia ànima y fells deffuncts y per dita sepultura al cos meu fahedora, misas, sacrificis, almoynes y causes pias, cos present, novena y capdeany, de mos béns, quaranta lliures, moneda barcelonesa. Y vull que de ditas quaranta lliures sie fundada una misa annual, la qual se aje de selebrar en la iglésia parrochial de Sant Saturní lo dia que a mos marmesors ben vist los serà, consignat al reverent rector que vuy és o per temps serà la charitat competent^b \o acustumada/.

La mestressa Magdalena Codorniu (1611), muller de l'hereu Jaume Domènech II, de la quadra d'Espiells, fa un importants llegats a esglésies i monestirs. Primer de tot, demostra tenir un gran fervor religiós volent-se enterrar vestida amb l'hàbit franciscà, per la qual cosa dóna 5 lliures de caritat perquè l'hi deixin vestir. A més de les acostumades misses de difunts, en satisfacció de les quals deixa 15 lliures, paga una sèrie de misses: 3 misses a l'altar de Nostra Senyora de Montserrat, 3 misses al monestir de Sant Ramon de Penyafort, 3 misses a l'església del Carme de Barcelona, 3 misses a l'església de la casa de Miralles de l'orde de Sant Agustí, 3 misses a l'altar privilegiat del convent de Sant Francesc de Vilafranca, i 2 misses més a l'església de Santa Magdalena de Corbera, per totes les quals vol que "sie donada la charitat competent", i vol que "se ajen de pagar ademés de las quinse lliures me tinc alt llegades per la ànima".²⁴⁶

A l'eclesiàstic Esteve Solanes (1593), d'origen occità, resident a la parròquia de Sant Sadurní, se li diuen 3 misses a la *capella de l'espina*, de Sant Sadurní. I es dóna 1 lliura i 4 sous a l'Hospital de Barcelona i a les quatre confraries de Sant Sadurní.²⁴⁷

Però no tothom paga més misses, a part de les deixes per l'ànima. La mestressa Caterina Casamitjana (1573), del mas de Rocavert, només es deixa 5

---

²⁴⁶ 6-8-1611, test. de Magdalena Codorniu, mestressa del mas de Jaume Domènech II, de la quadra d'Espiells, de la parròquia de St. Sadurní (APSS, Testaments 1585-1663, f. 99r-100r).

²⁴⁷ 22-3-1593, òbit d'Esteve Solanes, pvre, del r. de F., resident a la pr. de St. Sadurní (APSS, Òbits 1566-1656, f. 142-143, 12): "*capella de l'aspina*".

lliures per la seva ànima, i no consta cap més donació per misses en el testament d'aquella.²⁴⁸

Partint dels testaments estudiats, hem trobat diferents tipus de misses, com exposem tot seguit. Convé dir que les misses poden ser resades o cantades. Les misses resades són més senzilles, i de menor cost econòmic. Les misses cantades són més ornamentals, amb l'assistència de més sacerdots, i requereixen més despeses. A continuació, classifiquem les misses tal com les anomenen en els testaments consultats. Pot donar-se el cas que algunes d'elles siguin sinònimes, però ens atenem a la terminologia escrita en els documents consultats.

1. *Misses d'aniversaris*

Els aniversaris es poden fer per l'ànima del difunt, dels seus pares i dels seus predecessors, i a vegades el testador afegeix “y generalment per totas les ànimas de purgatori”, com trobem en el testament de Joan Simon (1569), pagès de cal Mestre del Gorner.²⁴⁹

La fundació consisteix en posar un diners a for de censal, normalment a l'arxiu o dipòsit d'una església o monestir, i els diners resultants de la pensió o crèdit d'aquell serveix per pagar la missa anual perpètua. El capital inicial pot consistir en una quantitat expressada en moneda, o un censal en propietat o altres propietats, com una peça de terra, una casa, etc. S'acostuma a fer coincidir la data de la seva celebració anual en la data en què mor el testador, o en el dia del seu enterrament, del seu sant, o d'una festivitat. A vegades, el dia es deixa a mans dels marmessors. L'esmentat Joan Simon (1569) deixa celebrar el trentenari “en aquel dia que alls marmassors meus apparrà y ells ordenaran a tota disposició y conexensa sua”.

---

²⁴⁸ 14-2-1573, test. de Caterina (Casamitjana), muller de Bartomeu Escuder, major, de Rocavert, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 41r-41v, 78).

²⁴⁹ 15-7-1569, test. de Joan Simon, del bisbat d'Urgell, hab. a cal Mestre del Gorner, de la pr. de St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 124v-125v, 279): “Ítem vull y man que pagats tots los sobredits legats sia celebrat perpertualment en la dita iglésia de Sant Pera de la Bern un^s aniversari per ànima mia y de mon para y de ma mara y de tots los predecessors meus y generalment per totas les ànimas de purgatori tots anys perpetuallment celebrador en aquel dia que alls marmassors meus apparrà y ells ordenaran a tota disposició y conexensa sua”.

És costum en algunes parròquies tocar les campanes el dia en què es celebra l'aniversari, i a vegades també el dia abans. Joan Simon (1569) demana que el seu aniversari es celebri amb tota la solemnitat possible i que aquell dia es toquin les campanes “com si fos un cos present”. Per la seva part, l'hereu Jaume Codorniu del mas d'Anoia (1604) funda un aniversari de 20 lliures de preu a for de censal el dia tal en què serà soterrat el seu cos, “tocant las [f. 51v] campanas de part de vespre y matí, com en semblants se acostuma.²⁵⁰ Aquest costum de tocar les campanes de part de vespre i matí està present també en la fundació de l'aniversari de Joan Moyner (1606), un treballador occità habitant a Sant Sadurní. El preu d'aquell és de 60 lliures i la pensió de 60 sous.²⁵¹

També es toquen les campanes en l'aniversari per l'ànima de Joan Salvà (1659), sastre de la vila de Sant Sadurní. Aquell testador crea un censal de preu de 15 lliures i pensió de 15 sous per la celebració d'aquell aniversari, i vol que “se tòquian las campànens” com s'acostuma a fer en els altres aniversaris. I al final d'aquell es cantin dos violais al peu de l'altar:²⁵²

Ítem vull y man se'm sien esmersades en lloch tuto y segur, a coneguda del reverent rector y obrés de Sant Sadorní que vuy són o per tems seran, quinse lliures barceloneses a for de censal; y dels quinse sous resultans de las annals pensions, vull se'm sia celebrat en la iglésia parrochial de Sant Sadorní, per lo reverent rector que vuy és o serà, un perpètuu aniversari lo endemà tot any de las festas de Pàsqua de Resurrecció, si inpedit no serà. O quant no, immediatament lo die no serà inpedit, per repòs de la mia ànima, de mon pare y mare, y demés tinch obligatió a Déu pregar; hi qual aniversari vull sia^d amonestat lo diumenge antes per lo reverent rector de Sant Sadorní, y al vespre antes; y a la celebratió de dit aniversari se tòquien las campànens com als demés aniversaris fundats se acostuma; y celebrat aquell al peu del altar se sien^e cantadas dos violais.

El lloc on es fan els trentenaris generalment és a l'església de la parròquia on habita el testador, però també es pot fer en qualsevol altra església de qualsevol altra parròquia. en alguns casos, es demana que es faci davant l'altar privilegiat de l'església d'un monestir, o l'església major d'una vila més important.

---

²⁵⁰ 30-8-1604, test. de Jaume Codorniu del mas d'Anoia, de St. Sadurní (APSS, Testaments I, f. 51r-51v).

²⁵¹ 21-11-1606, test. de Joan Moyner, treballador d'origen occità, hab. a la vila de St. Sadurní (APSS, Testaments I, f. 48r-49r).

²⁵² 6-6-1659, test. de Joan Salvà, sastre, de la vila de St. Sadurní (APSS, Testaments 1585-1663, f. 143r-143v).

La mestressa Francesca Figarola (1575), tercera muller de Macià Carbó III de Puigfedó, és filla d'un teixidor de lli de Vilafranca del Penedès. Funda un aniversari perpetu a l'església de Santa Maria de Vilafranca del Penedès, a la comunitat de preveres, de preu de 10 lliures "en diners comptants".²⁵³ Allà, hi ha un prevere beneficiat, fill de Macià Carbó III, el marit d'aquella. És l'eclesiàstic Macià Carbó.

El prevere o rector de l'església on es vol fundar l'aniversari pot acceptar la fundació, o no. En cas que no la vulgui acceptar, pot ser perquè és poca caritat o per altres raons. Si no l'accepta, els marmessors o l'hereu del testador hauran de buscar algun altre lloc per fundar aquell aniversari.

L'hereu Joan Mata de la Plaça (1648) funda un aniversari a l'església de Sant Pau d'Ordal i vol que hi assisteixin tres sacerdots, donant-los de caritat 6 sous a cadascun. Dos anys després, ratifica aquesta fundació en el seu codicil (1650), i augmenta l'assistència de sacerdots, que passa a cinc. A més, especifica que si el rector de Sant Pau d'Ordal no voldrà acceptar dita fundació "per poca caritat o per altres raons", dóna facultat al seu fill hereu, Ramon Mata, per poder-lo fundar on aquell voldrà.²⁵⁴

El preu de l'aniversari varia segons la quantitat aportada, a for de censal. La fundació del censal per l'aniversari de la mestressa Francesca Figarola és de 10 lliures de preu. El del treballador Joan Simon és de 30 lliures: "Per lo qual aniversari vull y man que per los dits marmassors meus sian preses de mos béns trenta liures barceloneses", les quals donen un rèdit o pensió de 30 sous, i per aquell preu vol "empra-y los capellans per cantar dit aniversari segons la suficiència de dits trenta sous". El de Joan Moyner (1606) és de 60 lliures. Aquests només són un petit exemple per mostrar com els preus poden oscil·lar considerablement. Això pot ser més per qüestions de fe que d'estament social. La persona treballava per viure, per casar els fills, si en tenia, i per pagar-se

---

²⁵³ 2-11-1575, test. de Francesca Figarola, tercera muller de Macià Carbó III de Puigfedó, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 85r-85v, 185).

²⁵⁴ 15-9-1650, codicil de Joan Mata de la Plaça, de St. Pau d'Ordal (APSS, Testaments I, f. 156r-157v, 138).

l'enterrament, despesa que era tant important com dotar els fills, i també per la salvació de la seva ànima pagant trentenaris i misses d'aniversari.

El testador grava els seus béns amb aquella fundació, bé sigui amb una peça de terra, una casa, o en el cas de pagesos propietaris de mas ho posa sobre la seva casa i heretat, o amb altres censals, com abans hem explicat. I els hereus del testador estan obligats a pagar anualment aquelles misses d'aniversari, fins a la seva extinció. Existeix l'opció de redimir els aniversaris, tractant-se d'un censal mort, pel valor del preu de la fundació.

Trobem un cas en què el testador *hipoteca la seva casa* per fundar dos aniversaris. Andreu Esteve (1617), carnisser de la vila de Sant Sadurní, deixa la seva muller usufructuària. El matrimoni no té fills, i nomena hereu el seu nebot, Jaume Esteve, amb la condició que aquell hagi de crear dos aniversaris anuals de pensió 40 sous, de manera que s'hagi d'obligar la casa de dit testador, i que els 40 sous surtin de l'estadant que hi haurà en dita casa. Si l'hereu esmentat no accepta l'herència, el testador vol que els seus béns siguin venuts a l'encant i els diners que se'n treguin serveixin per crear aniversaris, a for de censal, a raó de 20 sous per aniversari, o misses baixes, anuals:²⁵⁵

Ítem vull que després de obte de ma muller Juana, mon hereu aje de donar y pagar quiscun any al reverent rector de la iglésia parrochial de Sant Saturní quaranta sous, moneda barcelonesa, per obs de la selebratió de dos aniversaris quiscun any selebradors en la capella de Nostra Senyora del Roser, de la iglésia parrochial de Sant Saturní, en los dies e o terminis que més còmodo aparexará als mermasors y en son cas y lloc curadors, dient y manant a mon hereu y obliga la casa yo possehesch en lo carrer de la vila de Sant Saturní com yo ara per lasores la i obligo, y vull que lo rector que lasores serà se pugue pendre quiscun any del estadant estarà en dita casa los sobredits quaranta sous. Y si acàs mon hereu no volie ab est pacte acceptar la herènsia, vull que mos béns sien venuts al encant públic y del procehit esmersat en loc tuto y segur^f \a fort de sensal/ per obs de la celebratió dels aniversaris aparexerà^g abastar lo censal o sensals auran esmersats a rahó de vint sous per aniversari, o altres mises baxes celebradoras quiscun any a coneguda de mos mermasors y en son cas y lloc curadors.

En el següent cas, el testador vol que es celebri l'aniversari fins que s'extingeixi la casa pairal.

---

²⁵⁵ 3-10-1617, test. d'Andreu Esteve, carnisser de St. Sadurní (APSS, Testaments 1585-1663, f. 86r-87r).

L'hereu Joan Mestre (1580), del Gorner, de la parròquia de Lavern, deixa 15 lliures per la seva ànima, i vol que se celebri un trentenari de Sant Amador a real per missa, i un aniversari per la seva ànima, el dia que es morirà, de preu de 12 lliures. Vol “que sia cantat”, amb l'assistència de dos preveres i el rector, a 3 sous per prevere, i que l'hagin d'amonestar el diumenge abans, i afegeix: “y *fer-ho habent-i la casa*”. Amb aquesta condició, el testador prefereix que els hereus paguin cada any aquell aniversari en record d'aquell. Per tant, els hereus de cal Mestre del Gorner estan obligats a pagar anualment aquell aniversari, de 12 sous anuals, fins que s'extingeixi la casa.²⁵⁶

Ítem vull que quiscun any me sie selebrat un aniversari per la mia ànima lo^b dia que jo moriré de preu de dotse liures, obligant-ne tots mos béns, y que sia cantat ab congregació de^c \dos/ ^epreveres^f \ab/ lo rector y los prevere(s) que entrevindran en dit aniversari, que li sien donats tres sous, y lo diumenge abans l'agen amonestar y fer-ho haben-i la casa.

Moltes persones funden misses d'aniversari per la seva ànima, i a vegades també per la dels seus (pares, avis, fills, etc.) o d'aquells pels quals tenen obligació. Entre aquestes persones n'hi ha de diverses condicions socials: pagesos hereus, pubilles, pubills, pagesos petits, treballadors, menestrals, gent de procedència occitana, etc. Els trobem a les parròquies de les quals tenim documentació: a Sant Sadurní, a Sant Pau d'Ordal, a Sant Pere de Subirats, i a Sant Pere de Lavern. A continuació, exposem varis exemples trets d'aquestes parròquies.

A la parròquia de Sant Pere de Lavern, el pagès propietari Joan Esbert del Gorner (1566) deixa 2 trentenaris, un per la seva ànima i un altre per les ànimes dels seus pares i d'aquelles persones a les quals se sent obligat. I això ultra les 20 lliures que deixa pels oficis del seu enterrament.²⁵⁷

El pubill Antoni Olivella (1566), de Fontclara, 1 aniversari cantat, a Lavern, pel rector i altres preveres 2per ànima mia y dells meus predecessors y dells predecessors de la casa de Font de Clara”. Per dit aniversari, vol que el seu

---

²⁵⁶ 4-5-1580, test. de Joan Mestre, pagès, de Rocamora, de St. Pere de Lavern (APL, M-1568, f. 40r-40v, 76).

²⁵⁷ 27-4-1566, test. de Joan Esbert, del Gorner, de la parròquia de St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 79r-79v, 188).

hereu i els successors d'aquell siguin obligats a pagar 10 sous de pensió d'un censal de preu de 10 lliures per la festa de Santa Llúcia. D'aquests 10 sous: 2 sous pel rector de Lavern, pels seus treballs, i 8 sous per pagar 1 real a 3 preveres i el rector de Lavern: "y los altres vuyt sous restants sia obligat dit rector y successors seus aver tres preveres y ell quatra y sia dat un reall a quiscú de dits preveres per caritat". Que dit censal es pugui lluir quan els seus successors ho vulguin, "y en cas de luïció, vull sian preses per lo dit rector y sian esmersades" per dit rector amb intervenció de l'hereu de dit testador "en loch bo, tuto y segur", a coneguda de dt rector i de dit hereu.²⁵⁸

En el seu primer testament, Joan d'Albi (1566), treballador, francès, de Cal Martí, de la Torre, institueix hereu Marc Martí, de la Torre, amo d'aquell.²⁵⁹ En el segon testament d'aquell (1572), institueix hereu "a nostre senyor Déu y a la mia ànima", i vol que els marmessors d'aquell prenguin inventari dels béns d'aquell, que siguin venuts a l'encant públic i que pagades les 20 lliures de la sepultura la resta sigui esmerçada en lloc tuto i segur, a for de censal mort, i la renda sigui per obra d'una missa perpètua "tots los dijous del any en lo altar maior de Sant Pera de la dita sglésia de Sant Pera de Labern" per l'ànima d'aquell, dels predecessors d'aquell i per totes les ànimes de Purgatori. Vol que la renda de dit censal sigui consignada al rector de Lavern "a obs de la dita missa". Si els béns d'aquell no bastessin per celebrar dita missa, que s'hi esmerci la meitat. I si en sobressin, que els béns sobrants siguin distribuïts en misses en dita església de Lavern.²⁶⁰

Les *fundacions d'aniversaris* que fan els rectors que documentem estan fetes amb diners propis que s'han de dipositar a la caixa de l'obra de l'església, o amb l'assignació de censals que tenen en propietat, les pensions dels quals paguen altres persones. En cas de lluïció de l'aniversari, volen que aquells diners es tornin a esmerçar a for de censal en lloc segur.

---

²⁵⁸ 10-12-1566, test. d'Antoni Olivella, de Fontclara, de St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 87r-88v, 209).

²⁵⁹ 18-3-1566, test. de Joan d'Albi, treballador d'origen occità, de cal Martí de la Torre, de St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 77v, 183).

²⁶⁰ 23-11-1572, test. de Joan d'Albi, treballador d'origen occità, de cal Martí de la Torre, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 37v-38r, 70).

La seva celebració és anual, i normalment es fa coincidir en el dia de la seva mort o en el del seu sant. Volen també que s'amonestin el diumenge abans al peu de l'altar, i que es toquin les campanes el dia abans i el mateix dia de l'aniversari, com és costum a la parròquia de Lavern i a la de Sant Sadurní, i probablement a les altres dues. Els aniversaris que passin de sis sous es fan cantats, com comenta Jaume Romeu, rector de Sant Sadurní.

A continuació, exposem diverses fundacions d'aniversaris dels eclesiàstics d'acord amb la documentació consultada.

Joan Mas i Duran, rector de Sant Pere d'Avinyonet, funda 50 misses anuals en aquella l'església, de 10 sous cadascuna, per les quals assigna els censals que rep en dita parròquia. I si el rector no les voldrà fer, deixa dita fundació a la comunitat de preveres de Sant Pere de Ripoll. Funda també un aniversari anual en dita comunitat de preveres de Sant Pere de Ripoll, a for de censal, de béns seus, a coneguda dels seus marmessors.²⁶¹

Rafel Castell (1631) funda 2 aniversaris cantats anuals, celebradors perpètuament un el dia que es morirà, i l'altre l'endemà d'aquell dia. A for de censal, de manera que el seu hereu hagi de dipositar a la caixa de l'obra de l'església 24 lliures, a fi que puguin ser esmerçades com a censal en lloc segur.

Joan Modolell, rector de Sant Pere de Lavern (1624) funda un aniversari a l'església de Sant Pere de Lavern, celebrador anualment el dia que serà enterrat, i que s'hagi d'amonestar el diumenge abans al peu de l'altar i tocar les campanes "com és costum en dita parròchia". El preu és de 12 lliures a for de censal. Si es llueix, "lo preu de aquell haja de ser depositat en lo armari o calaix de dita iglésia de Labern" per esmerçar-lo com a censal.

Jaume Romeu (1595) funda un aniversari a l'església de Sant Sadurní, celebrador anualment el dia de Sant Jaume, i vol "que lo dit aniversari sie cantat segons los altres aniversaris que passen de sis sous", i que sigui amonestat el diumenge abans al peu de l'altar, tocant les campanes el dia abans i el mateix dia de l'aniversari. Per fundar-lo, dóna un censal mort de preu 36 lliures i de pensió

---

²⁶¹ 8-6-1706, test. de Joan Mas i Duran, rector de St. Pere d'Avinyonet, originari de Ripoll (APSP, Testaments I, f. 199r-201v, 171).

anual de 36 sous, que li presta Miquel Rovira, ferrer de Sant Sadurní, la seva muller Joana i el seu fill Joan, creat el 1591.²⁶²

A continuació, comentem alguns casos de persones laiques de la parròquia de Sant Sadurní.

El pagès Pere Nurigat (1607), de la vila de Sant Sadurní, funda un aniversari a for de censal de preu de 15 lliures i de pensió de 15 sous:

Ítem vull que sien esmersades quinze lliures de preu y pensió de quinze sous per obs y selebratió de un aniversari quiscun any selebrador lo die de mon òbit, y per consegüent cada any, en dit dia.

No obstant això, l'aniversari no es compleix. Amb nota al marge del document, escrit amb posterioritat de mà del rector, llegim: “Ordena lo testador se funda un aniversari, y no se ha complert”.²⁶³ El seu fill, Joan Nurigat (1617), pagès, de la parròquia de Sant Sadurní, institueix hereu Joan Nurigat, fill seu. En cas que aquell fill morís sense descendència, l’herència passaria a Montserrat Nurigat, germà d’aquell testador; i si aquest germà morís també sense fills, el testador vol que dels seus béns s’hagi de pagar, o qui tingui els seus béns hagi de pagar, 50 sous de pensió anual al rector de Sant Sadurní d’un censal de preu de 50 lliures per obra de dos aniversaris celebradors en dita església. Deixa que siguin els seus marmessors qui decideixin si els diners del censal s’hauran de treure dels béns del testador, o si l’haurà de pagar qui tindrà els béns d’aquell. I, un cop siguin morts els marmessors, dóna llibertat al rector de l’església de Sant Sadurní que en aquell temps serà perquè pugui treure 50 lliures dels béns del testador per esmerçar-les a for de censal, encara que sigui venent “algun tros”.²⁶⁴

L’hereu Joan Llopart (1608), del mas de les Alzines, de la parròquia de Sant Sadurní, funda un aniversari de preu de 10 ll, i deixa que els marmessors triïn el dia que s’hagi de celebrar:²⁶⁵

---

²⁶² Acte en poder de Joan Colldesansa, not. de Vilafranca del Pdès.; dins 22-9-1594, test. de Jaume Romeu, rector de St. Sadurní (AHCVP, PGu, testaments (1593-1601), P-XVI-171-3).

²⁶³ 4-11-1607, test. de Pere Nurigat, de St. Sadurní (APSS, Testaments 1585-1663, f. 55r-56r).

²⁶⁴ 3-11-1617, test. de Joan Nurigat, de St. Sadurní (APSS, Testaments 1585-1663, f. 84v-86r).

²⁶⁵ 3-3-1608, test. Joan Llopart de les Alzines, de St. Benet d’Espiells, sufragània de St. Sadurní (APSS, Testaments 1585-1663, f. 57r-57v).

Ítem vull sien smersades de mos béns deu lliuras barcelonesas a obs de la fundació de un aniversari quiscun any selebrador^d \en la iglésia de Sant Sadurní/ lo dia que aparexará a mos mermasors.

El mateix testador preveu en la línia de successió que pugui ser hereva una néta seva. En aquest cas, vol que dita hereva creï un censal de preu de 50 lliures i de pensió de 50 sous per obra de 2 aniversaris i 6 misses:

[...] a Hierònima Paris, néta mia, filla de Joan Paris y de Magdalena, muller sua; dexant emperò, com he dit, per a testar al sobredit Monserrat deu lliures, y a n'en Joan, primer hereu,^k vint-y-sinch lliures, també per a testar,^l de mos béns; volent emperò que la dita Hierònym(a) e los seus ajen de smersar sinquanta lliures, moneda barcelonesa,^m a for de censal, y creat dit censal de pensió de sinquanta sous, y servesca per obsⁿ y selebratió de dos aniversaris y sis misas per las ànimas que són axidas de la casa de dit testador.

Llorenç Montserrat Mir (1614), moliner de Vilarnau, de la parròquia de Sant Sadurní, terme de Subirats, lloc on fa el testament. Deixa 40 ll per misses als bacins de l'església de Sant Sadurní, de les quals vol que 10 ll siguin per la seva ànima a for de censal, esmersades pel rector de dita església, per la celebració d'un aniversari anual el dia de Sant Martí.²⁶⁶

Destaquem també el cas de la pubilla Eufraïna Jofre (1618), del mas de Peralba: Deixa 3 sous anuals perquè siguin cantats els goigs de Nostra Senyora del Roser en les quatre principals festes de Nostra senyora, a for de censal:²⁶⁷

Ítem vull que en quiscuna de las quatre festas principals de Nostra Senyora, ço és, en la festivitat de la *Purificatio*, *Anuntiatio*, *Asumptio* y Nativitat de Nostra Senyora sien dits en la capella de Nostra Senyora del Roser de dita parrochial de Sant Saturní los gox de Nostra Senyora del Roser perpètuament per lo rector o vicari de dita iglésia, y que mon hereu aje de donar quiscun any lo dia de Nadal tres sous de charitat, o aje de esmersar en part tuta y segura, a fort de censal, per a pagar la sobredita charitat de tres sous.

El fervor religiós que sent Eufraïna per la mare de Déu del Roser està molt estès a l'època. Les quatre parròquies compten amb una capella dedicada a aquella verge.

---

²⁶⁶ 8-5-1614, test. de Llorenç Montserrat Mir, Vilarnau (APSS, Testaments 1585-1663, f. 74r-75r).

²⁶⁷ 4-11-1618, test. d'Eufraïna Jofre, pubilla de Peralba (APSS, Testaments 1585-1663, f. 89r-90r).

2. *Misses de trentenaris*

Són habituals les deixes per misses de trentenaris fundats a l'església de la parròquia on són enterrats, o en altres esglésies. Es fan pel bé i repòs de la seva ànima, les ànimes dels seus pares i dels que tenen obligació. Segons sembla, es demanen tant per la fe del testador com per la seva situació econòmica. Per tant, se'n pot demanar un per l'ànima del testador i un altre per la dels pares, de forma separada, o un de forma conjunta per tots, depèn del cas i de les quantitats monetàries que s'hi esmercin.

Els llegats destinats a la sepultura no acostumen a cobrir la despesa dels trentenaris. Els trentenaris acostumen a pagar-se de forma separada del llegat per la sepultura, “ultra” les quantitats deixades per l'ànima. Joan d'Albi (1566), treballador occità de cal Martí de la Torre, es deixa 5 lliures per la seva ànima. i vol que “ultra les dites sinch liures barceloneses me sia celebrat 1 trentenari de Sant Amador per ànima mia y de tots aquells a qui jo tinch obligacions” de “caritat acostumada”.²⁶⁸

Els trentenaris, o misses de Sant Amador, es celebren per l'ànima dels difunts. Es diu trentenari perquè es refereix a 33 misses en honor a l'edat de Jesucrist quan morí a la creu, 33 anys. Així s'expressa en el primer testament de Joana Mestre, de la Plaça (1565), muller de Jaume Carbó de Puigfedó:²⁶⁹

Y altrament, per la mia ànima vull y man sian distribuïdas vint liures barceloneses, dich XX liures barceloneses, de les qualls vull y man ésser celebrades trenta-y-tres misses ha honor y reverència de aquells trenta-y-tres anys estigué Jesucrist, salvador nostre, en aquest món, ho 1 trentenari de Sant [f. 72r] Amador, y asò a coneguda dells dits marmassors meus, y asò en la dita sglésia de Sant Pera de la Bern, per lo rector ho vicari de aquela.

No obstant això, el nombre de misses pot oscil·lar. Trobem trentenaris de 33 misses, com el que hem dit abans de Joana Mestre de la Plaça (1565), o el que

---

²⁶⁸ 18-3-1566, test. de Joan d'Albi, occità, treballador de cal Martí de la Torre, de St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 77v, 183).

²⁶⁹ 10-11-1597, test. de Joana Mestre, de la Plaça, de St. Sadurní, viuda de Jaume Carbó, de Puigfedó, de St. Pere de Lavern (APSS, Testaments 1593-1663, f. 1r-3v, 2).

es celebra per l'ànima de Domingo Feixas (1594), treballador occità de Sant Sadurní: “fonch selebrat un trentenari de trenta i tres misses”, de preu 3 ll 12 s.²⁷⁰ Però també hi ha trentenaris de 20 misses, com el que es celebra per l'ànima de l'estranger Francesc Pelagi (1593): “un trentenari de vint misas”.²⁷¹

Pel que observem, els trentenaris poden ser cantats. Així consta en les últimes voluntats de l'occità Guillem de Montin (1540), treballador de Puigfedó:²⁷² “vul que·m sian cantats dos trentanaris de Sant Amador en la eclésia de la Bern, per lo rector o vicari de dita eclésia”. I també ho expressa la mestressa Paula Escudera (1540), muller de Bartomeu Escuder de Rocavert: “Ítem vul que·m sia cantat hun trentanari de Sant Amador en la eclésia parroquial de la Bern, per lo rector o vicari de dita eclésia”.²⁷³ I l'hereu Marc Martí (1573), de la Torre, també vol que si sobra res de les 35 lliures deixades per la seva ànima, que s'utilitzi “ab trentanaris y altres missas o “fer alguns cantars entre l'any”.²⁷⁴

Les misses de trentenari es poden deixar normalment a l'església de la parròquia on viu el testador. En alguns casos, també es deixen trentenaris a altres llocs, on el testador proposa o bé on els marmessors decideixin. Entre aquests llocs, hi ha altres parròquies, del mateix terme de Subirats o foranes, i també monestirs i convents. Entre aquests darrers, sovintegen els monestirs de Vilafranca del Penedès: l'església del convent de Sant Francesc, l'església del convent de la Santíssima Trinitat, l'església dels pares caputxins. En el codicil de l'hereu Joan Mata de la Plaça (1650), aquell deixa 2 trentenaris de preu de 4 sous per missa, un a l'església de sant Pau d'Ordal i l'altre a l'església del convent de Sant Francesc de Vilafranca del Penedès (1650).²⁷⁵

---

²⁷⁰ 1594, òbit de Domingo Feixas, treballador d'origen occità, hab. a St. Sadurní (APSS, Òbits 1566-1656, f. 150, 4).

²⁷¹ 1593, òbit de Francesc Pelagi, estranger, St. Sadurní (APSS, Òbits 1566-1656, f. 144, 13).

²⁷² 15-7-1540, test. de Guillem de Montin, treballador del mas de Puigfedó, de St. Pere de Lavern (APL, M-1536, f. 53v, 178, 1).

²⁷³ 23-7-1540, test. de Paula Escudera, muller de Bartomeu Escuder i Mestre, de Rocavert, de St. Pere de Lavern (APL, M-1536, f. 55r, 182).

²⁷⁴ 3-12-1573, test. de Marc Martí, de la Torre, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 52v-53v, 116).

²⁷⁵ 15-9-1650, codicil de Joan Mata de la Plaça, de St. Pau d'Ordal (APSS, Testaments I, f. 156r-157v, 138).

Però no tothom demana trentenaris en el seu testament. El cabaler Francesc Batlle de la Pujada (1575), per exemple, només es deixa 15 lliures per l'ànima i llega 5 sous a cadascun dels quatre bacins de l'església de Lavern, sense fer cap més despesa.²⁷⁶

Quan algun testador ho demana, el nombre de trentenaris oscil·la entre un i quatre. Trobem la quantitat més elevada, quatre aniversaris, en un pagès propietari de mas de Lavern, Miquel Mestre del mas de Rocamora (1563).

Prement com exemple les parròquies de Sant Pere de Lavern i Sant Pau d'Ordal, podem dir que la majoria dels testadors demanen un trentenari.

En relació als testadors occitans, de divuit que en localitzem a la parròquia de Sant Pere de Lavern -la majoria dels quals són treballadors, pagesos i un pastor-, nou occitans no en demanen cap, vuit es paguen un trentenari -Vidal Ribot (1564), Joan d'Albi (1566), Joan Simon (1569), el pastor Pere Casals (1572), Antoni Malestany (1575), Miquel Casinyach (1576), Felip de Basanyo (1578) i Antoni Barasch (1595)-; i un treballador del mas de Puigfedó, Guillem de Montin (1540), se'n paga dos. A Sant Pau d'Ordal, d'un total de vint-i-un occitans amb testament -la majoria dels quals són pagesos, treballadors i pastors-, vuit es paguen un trentenari; un es paga dos trentenaris, el pagès Joan de la Verdera (1582); i un treballador, Joan Rabadà, de cal Martí de la Costa, se'n paga tres. També de tots ells, trobem un pagès, Pere Frexas de ca l'Amat de Sant Sebastià dels Gorgs- que funda un aniversari.

En relació als pagesos propietaris, la majoria d'aquells es paguen un trentenari, i en menys quantitat dos trentenaris. En un sol cas, el testador, Miquel Mestre del mas de Rocamora (1563), se'n paga quatre. Correspon al nombre de trentenaris més elevat que hem trobat d'una persona laica. D'aquests quatre trentenaris, un trentenari és per la seva ànima i la dels seus predecessors, de caritat acostumada. Els altres tres trentenaris vol que es celebrin el dia de quaresma durant tres anys, també de caritat acostumada, per les ànimes dels seus predecessors, i vol que aquests tres trentenaris es comencin a fer seguit el seu òbit, i que el rector o

---

²⁷⁶ 25-4-1575, test. de Francesc Batlle, cabaler, de cal Batlle de la Pujada, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 73r-73v, 163).

vicari de Lavern avisi l'hereu d'aquell o els marmessors d'aquell vuit o quinze dies abans.²⁷⁷

En relació als preus, no sempre s'especifica la quantitat monetària que es deixa pels trentenaris. Entre altres, l'hereu Antoni Casanovas del Pujol (1541), de Lavern, demana que se celebri un trentenari de Sant Amador “per la ànima mia y dels meus pasats”, a l'església de Sant Pere de Lavern, pel rector o vicari d'aquella, però no n'especifica la quantitat monetària.²⁷⁸ Tampoc ho fa la mestressa Coloma Soler (1561), muller de Macià Capmany de Sant Joan Salerm, quan demana un trentenari “per ànima mia y dells meus predecessors”.²⁷⁹ Ni la viuda Joana Batlle de la Pujada (1561), que demana un trentenari “ultra les dites set lliures” que deixa per l'ànima.²⁸⁰

Generalment es diu “de caritat acostumada”. L'hereu Joan Abelló (1545), del mas de Fontclara, vol que se li celebri un trentenari “per ànima mia y dells meus predecessors”, “per lo qual sia dada la caritat acostumada”.²⁸¹ Per la seva part, Andreu Farrer (1617), ferrer d'origen occità habitant a Sant Sadurní, vol que se li celebri un trentenari a l'altar de Sant Sadurní, i que “sie dada la charitat competent al rector que·l selebrarà o farà selebrar”.²⁸²

En algun cas es fa constar el preu. El trentenari que es deixa el pagès propietari Joan Mestre de Rocamora (1580) es paga a “real per missa”.²⁸³

A vegades el preu del trentenari s'inclou dins el preu de la sepultura. La deixa per l'ànima de Joan Mestre del Gorner (1581), de 10 lliures, inclou la

---

²⁷⁷ 28-1-1563, test. de Miquel Mestre III, de Rocamora, de St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 25v-28r, 60).

²⁷⁸ 11-7-1541, test. d'Antoni Casanovas del Pujol, de la pr. de St. Pere de Lavern (APL, M-1536, f. 63v, 228).

²⁷⁹ 4-5-1561, test. de Coloma Soler, muller de Macià Capmany de St. Joan Salerm (APL, M-1561, f. 7v-8r).

²⁸⁰ 32-3-1561, test. de Joana Batlle, viuda de Bartomeu Batlle de la Pujada, de St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 6r-6v-15).

²⁸¹ 6-9-1545, test. de Joan Abelló, de Fontclara, de St. Pere de Lavern (APL, M-1536, f. 91r-92v, 372).

²⁸² 21-5-1617, test. d'Andreu Farrer, occità, hab. a St. Sadurní (APSS, Testaments 1585-1663, f. 82v-83v).

²⁸³ 4-5-1580, test. de Joan Mestre, de Rocamora, de St. Pere de Lavern (APL, M-1568, f. 40r-40v, 76).

sepultura, novena i capdany i un trentenari, i vol “que sie pagat tot lo sobredit de les sobredites deu liures”.²⁸⁴

3. *Misses de rèquiem*

Les misses de rèquiem són misses de difunts. Ens consten misses resades de rèquiem. Trobem l'exemple en el cabaler Jaume Milà (1615), del mas de la Roca, un pagès solter habitant a Vilafranca del Penedès. Vol ser enterrat al vas de la confraria del cos preciós de Jesucrist, a l'església de Santa Maria de Vilafranca del Penedès. Deixa 80 ll per la sepultura (sepultura, misses de terç, dia novena y capdany) per celebrar 400 misses resades de rèquiem: a) 25 misses a l'altar privilegiat del monestir de St. Francesc; b) 25 misses a l'altar privilegiat del monestir dels frares de la Santíssima Trinitat; c) 350 a l'altar major de l'església parroquial de Vilafranca del Penedès. Tot seguit el seu òbit, “lo més prest sia possible”. També deixa a l'església de Sta. Maria de Vilafranca, 5 lliures a la confraria del cos preciós de Jesucrist, on demana ser enterrat; i 5 lliures a la confraria de Nostra Senyora del Roser.²⁸⁵ Per la seva part, Joan Malandrigh (1577), teixidor, ciutadà de Barcelona, el qual es troba malalt a casa de Miquel Casanovas del Mas Pont, vol que, seguit el seu òbit, es celebrin quinze misses de rèquiem a l'església de Sant Pere de Lavern, en el cementiri de la qual desitja ser enterrat.²⁸⁶

4. *Misses resades*

En alguns testaments, es parla de misses resades. No sabem si són del tipus misses resades de rèquiem que abans hem esmentat. En tot cas, les agrupem per separat.

---

²⁸⁴ 23-2-1581, test. de Joan Mestre, del Gorner, de la pr. de St. Pere de Lavern (APL, M-1568, f. 54r-55r, 118).

²⁸⁵ 3-11-1615, test. de Jaume Milà, cabaler del mas de la Roca, de St. Pere de Lavern, hab. a Vilafranca del Pdès (AHCVP, FJR, P-XVI-196-(1)).

²⁸⁶ 15-11-1577, test. de Joan Malandrigh, teixidor, ciutadà de Barcelona (APL, M-1570, f. 103v-104r, 249).

Destaquen les 300 misses resades, a 3 rals per missa, que es deixa Joan Mas i Duran (1706), rector de Sant Pere d'Avinyonet, per la seva ànima i la dels seus pares, distribuïdes en diferents convents: 100 a la comunitat de Sant Pere de Ripoll, vila d'on és originari; 50 a la comunitat de Santa Maria de Vilafranca del Penedès; 50 al convent de Sant Francesc de Vilafranca del Penedès; 50 al convent dels pares caputxins de Vilafranca del Penedès; 30 al convent dels pares de la Santíssima Trinitat; 10 a l'església de Sant Cugat Sesgarrigues; i 10 a l'església de Sant Sebastià dels Gorgs. I també funda 50 misses anuals a l'església de Sant Pere d'Avinyonet, de 10 sous cadascuna, per les quals assigna els censals que rep en dita parròquia, i si el rector no les voldrà fer, deixa dita fundació a la comunitat de preveres de Sant Pere de Ripoll.²⁸⁷

5. *Misses baixes*

Destaca per sobre de tots les 700 misses baixes de l'eclesiàstic Rafel Castell, rector de Lavern (1631), de les quals 600 misses baixes a 3 sous per missa a l'església que vulguin els seus marmessors; i 100 misses baixes al convent de la Santíssima Trinitat de Vilafranca, a real per missa (un real equival a dos sous).²⁸⁸

També les 143 misses baixes de l'eclesiàstic Vicenç Codorniu (1641), de cal Codorniu del mas d'Anoia, beneficiat a Santa Maria de Vilafranca del Penedès. D'aquestes, 133 misses en aquella església a 3 sous per missa, i 10 misses baixes a l'església de Sant Genís de Pacs, a for de censal de preu 10 lliures.²⁸⁹

Entre les persones laiques, destaquen les 150 misses baixes, a 4 sous per missa, que deixa el pagès propietari de mas Pau Escuder de Rocavert (1703), repartides de la següent manera: a) 50 misses baixes a l'església de Santa Fe, i si el rector d'aquella no les vol fer, al convent de Sant Francesc de Vilafranca; b) 50

---

²⁸⁷ 8-6-1706, test. de Joan Mas i Duran, rector de St. Pere d'Avinyonet, originari de Ripoll (APSP, Testaments I, f. 199r-201v, 171).

²⁸⁸ 28-6-1631, test. de Rafel Castell, rector de St. Pere de Lavern (AHCVP, JaB, P-XVII-87-1, testaments 1627-1631).

²⁸⁹ 18-3-1641, test. de Vicenç Codorniu, prevere, beneficiat a Sta. Maria de Vilafranca del Pdès. (AHCVP, JX, P-XVII-149-2).

misses baixes a l'església de Sant Miquel d'Olèrdola, i si el rector d'aquella morís, les passa al convent de la Santíssima trinitat de Vilafranca; i c) 50 misses al convent dels caputxins de Vilafranca.²⁹⁰ Per la seva part, Joan Esbert del Gerner (1566) funda “tots los disaptas del any una misa baixa” en honor de la verge Maria, a l'altar de la verge Maria de l'església de Sant Pere de Lavern, a for de censal de preu 52 lliures i de pensió 52 sous, i adverteix al seu hereu, Joan Mestre, “que ho tinga tot sobre la mia casa y heretat, y de aquela no sia tret fins a tant sia íntegrament pagat”.²⁹¹

Entre les mestresses, Francesca Figarola (1575), tercera muller de Macià Carbó III de Puigfedó, vol que se li celebrin 10 misses baixes a l'altar major de la verge Maria de dita església “lo die que lo meu cos serà liurat a ecclesiàsticha sepultura, si impedit no serà, y si impedit serà lo die après següent no impedit”, per l'ànima d'aquella i dels pares d'aquella.²⁹² Trobem quantitats més modestes, com la de Francina Pagès (1578), tercera muller de Bartomeu Escuder II de Rocavert, que vol que se li celebri “una missa baixa” a Santa Elena de Barcelona.²⁹³

El pagès propietari Joan Esbert (1566), del Gerner, vol que el seu hereu, Joan Mestre, pagui un censal de 52 sous de pensió anual al rector de Lavern, de preu 52 lliures, i que dit rector sigui obligat celebrar “tots los disaptas del any una misa baixa ha honor de la verga Maria en lo altar de la verga Maria” de dita església. Consta un acte en poder de Francesc Terrassa, notari de Vilafranca, a 24-11-1544. El preu de dit censal, i tot el que el testador pren per la seva ànima, i tots els seus deutes, vol que siguin pagats per dit Joan Mestre, “y que ho tiga tot sobre la mia casa y heretat, y de aquela no sia tret fins a tant sia íntegrament pagat”. Es tracta, per tant, de la fundació d'una missa baixa a for de censal.

---

²⁹⁰ 17-10-1703, test. de Pau Escuder i Fontanals, fill i hereu de Pere Joan Escuder, de Rocavert, de St. Pere de Lavern (AHCVP, JS, P-XVII-289-1, f. 7r-11v).

²⁹¹ 27-4-1566, test. de Joan Esbert, del Gerner, de la pr. de St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 79r-79v, 188).

²⁹² 2-11-1575, test. de Francesca (Figarola), tercera muller de Macià Carbó III, de Puigfedó, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 85r-85v, 185).

²⁹³ 15-1-1578, test. de Francina Pagès, muller de Bartomeu Escuder II, de Rocavert, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 105r-106r, 258).

6. *Misses de terç*

Entre les diferents misses que es deixa el cabaler Jaume Milà (1615), del mas de la Roca, consten també misses de terç, expressat en sentit genèric en la deixa de les 80 lliures per l'ànima: sepultura, misses de terç, dia novena y capdany.²⁹⁴

7. *Misses de repòs*

En el testament de Francesca Mir (1657), viuda de Miquel Mir de Dalt, pagès de Sant Sadurní,²⁹⁵ s'especifica que siguin celebrades “divuit missas de repòs”, a 4 sous per missa, a l'església de Sant Sadurní, distribuïdes sis a l'altar major, sis a l'altar del Roser i sis a l'altar del Sant Crist.²⁹⁶

8. *Misses d'ànimes*

Francesc del Trei (1619) deixa als bacins de l'església de Sant Pau d'Ordal “trenta misas de ànimas”, celebradores durant un any.²⁹⁷

9. *Misses en honor de les cinc plagues; misses de les set plagues*

Joan Mestre (1580), de Rocamora, deixa diferents quantitats perquè li diguin diferents tipus de misses. Vol que li siguin dites 5 misses “de les V plagas”.

Miquel Causau (1584), francès, habitant a Cal Julià, de Sant Joan Salerm, deixa 6 lliures per la seva sepultura, i vol que “se y a de dir de las ditas sis liuras 7 misas a honor de las set plagas”.²⁹⁸

---

²⁹⁴ 3-11-1615, test. de Jaume Milà, cabaler del mas de la Roca, de St. Pere de Lavern, hab. a Vilafranca del Pdès (AHCVP, FJR, P-XVI-196-(1)).

²⁹⁵ 20-5-1657, test. de Francesca, viuda de Miquel Mir, pagès de Dalt, de St. Sadurní (APSS, Testaments 1585-1663, f. 137v-138r).

²⁹⁶ 20-5-1657, test. de Francesca, viuda de Miquel Mir, pagès de Dalt, de St. Sadurní (APSS, Testaments 1585-1663, f. 137v-138r).

²⁹⁷ 1-9-1619, test. de Francesc del Trei, llaurador occità, hab. a la pr. de St. Pau d'Ordal (APSP, Testaments I, f. 105r-105v, 96).

10. *Misses de la Trinitat, de les 5 plagues, dels 7 goigs de la verge Maria*

L'hereu Joan Font (1565), del mas Font, sent també una gran devoció per a verge Maria. Com ja hem comentat amb anterioritat, vol que se li facin set misses en honor dels set goigs de la mare de Déu, a *l'altar de la mare de Déu* de l'església de Sant Pere de Lavern.²⁹⁹

Per la seva part, l'hereu Joan Mestre (1580), del mas de Rocamora, vol que li siguin dites “XV mises, tres de la Trinitat, V de les V plagas, VII dels VII guoig de la verge Maria”.³⁰⁰

11. *Misses per alguna obligació*

Francesc Martí, de la Torre, de sant Pere de Lavern, vol que, al cap de dos anys de la seva mort, la seva muller i la seva mare paguin 5 lliures de béns d'aquell en misses allà on vulguin, i diu que són “per lo que jo he tingut y obligat”. Aquesta quantitat de 5 lliures són a part de les 10 lliures que destina per pagar els oficis de sepultura, cos present, novena i capdany.³⁰¹

Hi ha testadors que volen que les misses que deixen per fer bé per la seva ànima, un cop siguin morts, es diguin tan aviat com es pugui.

---

²⁹⁸ 30-5-1584, test. de Miquel Causau, d'origen occità, hab. a cal Julià, de St. Joan Salerm (APL, Testaments solts, f. 1r-2v, 212).

²⁹⁹ 4-3-1565, test. de Joan Font, del mas Font (APL, M-1561, f. 57v-58v, 145).

³⁰⁰ 4-5-1580, test. de Joan Mestre, de Rocamora, de St. Pere de Lavern (APL, M-1568, f. 40r-40v, 76).

³⁰¹ 9-8-1580, test. de Francesc Martí, de la Torre, de St. Pere de Lavern (APL, M-1580, f. 43r-43v, 81).

V.2.3.8. CARITATS I DONACIONS A L'ESGLÉSIA

Ítem vull y man sian dats a quiscun bací dells qui han en la sglésia de la Bern un sou, y al bací de la obra de Sant Joan Salerm dos sous per amor de Déu. (1566)³⁰²

V.2.3.8.1. DONACIONS A BACINS I ALTARS DE LES ESGLÉSIES

A més de les donacions per misses que hem anomenat anteriorment, són habituals també les donacions “per amor de Déu” a bacins i altars de les esglésies i capelles. Distinguem entre les esglésies i capelles de les quatre parròquies del terme de Subirats, i les esglésies i capelles de fora el terme de Subirats.

És freqüent que el testador faci distribuir diferents quantitats expressades en moneda en aquells bacins i altars. Acostumen a ser quantitats petites expressades habitualment en sous, diners i reals. Tot i així, també en trobem en lliures, encara que en menor quantitat.

En relació a les deixes expressades en sous, trobem les següents quantitats, d'acord els testaments que estudiem:

---

³⁰² 27-4-1566, test. de Joan Esbert, del Gorner, de la pr. de St. Pere de Lavern, terme d'Avinyonet (APL, M-1561, f. 79r-79v, núm 188).

- a) 1 sou: els hereus Miquel Mestre III (1563), de Rocamora;³⁰³ Joan Font (1565) “a quiscun bací” 1 sou;³⁰⁴ Joan Esbert (1566), del Gorner, 1 sou “a quiscun bací” de l’església de Lavern;³⁰⁵ Macià Capmany (1572), pagès, de Sant Joan Salerm, 1 sou a cada bací Lavern;³⁰⁶ Francesc Martí (1572), pagès, de la Torre: 1 sou a cada bací; ³⁰⁷Gabriel Martí (1574), del mas Escardó, 2n testament: 1 sou a cada bací de Lavern i al de l’obra de Sant Joan Salerm;³⁰⁸ Jaume Batlle I (1575), pagès, de la Pujada: 1 sou;³⁰⁹ Benet Almirall (1577), pagès, de Figarola. 1 sou a cada bací Lavern.³¹⁰ El pubill Antoni Olivella (1566), pubill de Fontclara, 1 sou a cada bací, Lavern.³¹¹ Els cabalers Marc Vendrell (1575), pagès, cabaler, del Gorner, solter. BACINS: 1 sou a cadascun, a Lavern.³¹² El treballador Joan Simon (1569), pagès, del bisbat d’Urgell, habitant a cal Mestre del Gorner, deixa 1 sou a a cada bací de Lavern, però fa altres llegats mare de Déu de Montserrat, Hospital General, sacristia.³¹³
- b) 2 sous: l’hereu Salvador Sala (1561), de la Sala, oncle de Magdalena Sala, muller d’Antoni Carbó II, de Sant Joan Salerm: “Ítem dech al bací de Sant Joan Salerm dos sous”;³¹⁴ Joan Esbert (1566), del Gorner, 2 sous “al bací

---

³⁰³ 28-1-1563, test. de Miquel Mestre III, de Rocamora, de St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 25v-28r, 60).

³⁰⁴ 4-3-1565, test. de Joan Font, del mas Font, de St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 57v-58v, 145).

³⁰⁵ 27-4-1566, test. de Joan Esbert del Gorner, de la pr. de St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 79r-79v, 188).

³⁰⁶ 6-10-1572, test. de Macià Capmany, de St. Joan Salerm (APL, M-1568, f. 25v-26v, 39).

³⁰⁷ 10-7-1572, test. de Francesc Martí, de la Torre, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 30v-31r, 56).

³⁰⁸ 3-11-1574, test. de Gabriel Martí, del mas Escardó, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 67r-68v, 155).

³⁰⁹ 20-11-1575, test. de Jaume Batlle I, de la Pujada, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 86r-86v, 187).

³¹⁰ 12-4-1577, test. de Benet Almirall, de Figarola, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 99v-100r, 233).

³¹¹ 10-12-1566, test. d’Antoni Olivella, de Fontclara, de St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 87r-88v, 209).

³¹² 5-10-1575, test. de Marc Vendrell, del Gorner, de la pr. de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 84r-84v, 183).

³¹³ 15-7-1569, test. de Joan Simon, del bisbat d’Urgell, hab. a cal Mestre, del Gorner, de la pr. de St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 124v-125v, 279).

³¹⁴ 7-2-1561, test. de Salvador Sala, de la Sala, de Vallformosa (APL, M-1561, f. 3r-3v, 3).

de la obra de Sant Joan Salerm dos sous per amor de Déu”;³¹⁵ Joan Mestre I, (1572), pagès, del Gorner, 2 sous “al bací de la obra de Sant Joan Salerm”.³¹⁶

- c) 5 i 6 sous: el treballador Guillem de Montin (1540), 5 sous a la verge Maria de Montserrat, i 6 sous a cada bací de dita església; la mestressa Paula Escuder (1540): 6 sous a cada bací de l’església de Lavern; el cabaler Joan Forés (1563), 6 sous “per amor de Déu”.
- d) 8 sous: l’hereu Montserrat Casanovas (1613), fill de Miquel Casanovas, pagès, de Lavern: “al basí acceptant de la obra de la iglésia de Sant Saturní, vuyt sous, moneda barcelonesa”.³¹⁷
- e) 9 sous: l’hereu Jaume Martí (1541), de la Talalla, deixa 9 sous a cada bací de l’església de Lavern.³¹⁸
- f) 14 sous: l’hereu Pere Joan Escuder, de Rocavert (1684).
- g) 20 sous: l’hereu Pere Joan Escuder, de Rocavert (1669).
- h) 30 sous: l’hereu Pere Joan Escuder, de Rocavert (1669); Pere Joan Escuder de Rocavert (1684).
- i) 50 sous: l’hereu Pere Joan Escuder, de Rocavert (1684).

D’aquestes donacions, les més habituals són d’1 sou, 5 sous i 6 sous.

En relació a les deixes expressades en diners, trobem:

- a) 2 diners: el treballador Miquel Causau (1584), francès, hab. a cal Julià, de St. Joan Salerm, 2 diners a cada bací de Lavern.³¹⁹

---

³¹⁵ 27-4-1566, test. de Joan Esbert del Gorner, de la pr. de St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 79r-79v, 188).

³¹⁶ 26-9-1572, test. de Joan Mestre I, del Gorner, de St. Pere de Lavern (APL, M-1568, f. 24r-25v, 38).

³¹⁷ 17-9-1613, test. de Montserrat Casanovas, fill de Miquel Casanovas, de la par. de St. Pere de Lavern, hab. al mas Blanc, de la par. de St. Sadurní (APSS, Testaments 1585-1663, f. 73r-73v).

³¹⁸ 5-4-1541, test. de Jaume Martí de la Talalla, de St. Pere de Lavern (APL, M-1536, f. 62r, 221).

- b) 3 diners: l'hereu Pere Esbert (1562), de l'Albareda;³²⁰ el masover Montserrat Forés (1576), de la Creu, 3 diners als bacins de Lavern.³²¹
- c) 5 diners: l'hereu Joan Mestre (1581), del Gorner: 5 diners.³²²
- d) 6 diners: els hereus Joan Abelló (1545) deixa 6 diners per cada bací;³²³ Macià Carbó II (1560), de Puigfedó: “Ítem deix a quiscun bací de la dita sglésia de la Bern sis diners per amor de Déu”,³²⁴ Joan Mestre I (1572), del Gorner, 6 diners a cada bací.³²⁵ Antoni Carbó II (1562), de St. Joan Salerm: 6 diners “per amor de Déu”. (19-3-1562, APL, M-1561, f. 18r-19r, 39). Pere Palau (1564), de Sant Joan Salerm, 6 diners a cada bací “per amor de Déu”.³²⁶ Gabriel Martí (1564), del Mas Escardó, deixa 6 diners “per amor de Déu”;³²⁷ Pere Font (1572), pagès, del Mas Font, de Lavern: 1 sou al bací de les ànimes de Purgatori, i 6 diners a tots els altres bacins de Lavern “per amor de Déu”;³²⁸ Marc Miquel (1573), del Gorner: 6 diners “per amor de Déu” a cada bací.³²⁹ Les mestresses Joana Batlle (1561), viuda de Bartomeu Batlle de la Pujada: 1r testament (1561)³³⁰ i 2n testament (1575) 6 diners a cada bací.³³¹ Margarida (Amigó) (1578),

---

³¹⁹ 30-5-1584, test. de Miquel Causau, d'origen occità, hab. a St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 1r-2v, 212).

³²⁰ 12-1-1562, test. de Pere Esbert de l'Albareda, de St. Pere de Lavern (M-1561, f. 14r-14v, 31).

³²¹ 1-2-1576, test. de Montserrat Forés, de la Creu, pr. de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 87r-87v, 188).

³²² 23-2-1581, test. de Joan Mestre, del Gorner, pr. de St. Pere de Lavern (APL, M-1568, f. 54r-55r, 118).

³²³ 6-9-1545, test. de Joan Abelló de Fontclara, de St. Pere de Lavern (APL, M-1536, f. 91r-92v, 372).

³²⁴ 29-12-1560, test. de Macià Carbó II de Puigfedó, de St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 2r-2v, 1).

³²⁵ 26-9-1572, test. de Joan Mestre I, del Gorner, de la pr. de St. Pere de Lavern (APL, M-1568, f. 24r-25v, 38).

³²⁶ 20-1-1564, test. de Pere Palau, de St. Joan Salerm (APL, M-1561, f. 34r-34v, 84).

³²⁷ 30-4-1564, test. de Gabriel Martí, del Mas Escardó, de St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 40v-41v, 102).

³²⁸ 6-7-1572, test. de Pere Font, del mas Font, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 29v-30r, 55).

³²⁹ 28-7-1573, test. de Marc Miquel, del Gorner, de la pr. de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 50r-50v, 109).

³³⁰ 31-3-1561, 1r test. de Joana Batlle, viuda de Bartomeu Batlle de la Pujada, de St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 6r-6v, 15).

³³¹ 23-4-1575, 2n test. de Joana Batlle, viuda de Bartomeu Batlle, de la Pujada, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 72r-72v, 161).

muller de Bartomeu Escuder III) de Rocavert, 6 diners a cada bací de Lavern;³³² Magdalena (Sala) (1573), viuda en primeres núpcies d'Antoni Carbó, pagès, de Sant Joan Salerm: 6 diners “per amor de Déu” a cada bací de Lavern;³³³ Francesca (Esteve) (1576), propietària, muller de Benet Almirall, pagès, de Figarola: 6 diners a cada bací Lavern, per amor de Déu;³³⁴ Simona Torrents, muller d'Antoni Capmany, pagès, de St. Joan Salerm, 6 diners a cada bací de Lavern.³³⁵ La cabalera Elionor Casanovas (1561), viuda de Jaume Salles, de Barcelona: “y a quiscun bací dells altres qui han en la dita sglésia sis diners per amor de Déu”.³³⁶ Els treballadors occitans Vidal Ribot (1564), francès, 6 diners a cada bací “per amor de Déu”.³³⁷ Antoni Bons (1564), treballador, francès, habitant a Savall, deixa 6 diners a cada bací “per amor de Déu”, i 2 lliures al bací de la verge Maria de l'església de Lavern.³³⁸

En relació a les deixes expressades en reals, segons els testaments que estudiem, trobem les següents:

- a) 1 real: Francesc Martí, de la Costa (1597). El cabaler Salvador Codorniu del mas d'Anoia (1599);
- b) 2 reals: l'hereu Gabriel Martí, de mas Escardó (1585), de Lavern. El treballador Pere Costan, de cal Mata, de la Plaça de St. Pau d'Ordal (1613). El cabaler Miquel Mata i Esteva (1620), de Sant Pau d'Ordal.

---

³³² 20-6-1578, test. de Margarida (Amigó), muller de Bartomeu Escuder III, de Rocavert, de St. Pere de Lavern (APL, M-1568, f. 41v-42r, 62).

³³³ 6-5-1573, test. de Magdalena (Sala), viuda d'Antoni Carbó, de St. Joan Salerm (APL, M-1570, f. 47r-47v, 101).

³³⁴ 12-4-1576, test. de Francesca (Esteve), pubilla, del mas de Figarola, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 92r-93r, 199).

³³⁵ 16-1-1578, test. de Simona (Torrents), muller d'Antoni Capmany, de St. Joan Salerm (APL, M-1570, f. 106v-107r, 259).

³³⁶ 22-10-1561, test. d'Elionor Casanovas del Pujol, viuda de Jaume Salles, de Barcelona (APL, M-1561, f. 10r-10v, 22).

³³⁷ 6-2-1564, test. de Vidal Ribot, fr. (APL, M-1561, f. 35v-36r, 88).

³³⁸ 30-10-1564, test. d'Antoni Bons, treballador, francès, de Savall, de St. Pere de Subirats (APL, M-1561, f. 46r-46v, 113).

- c) 3 reals: la cabalera Joana Guilera de la Serra (1620)
- d) 10 reals: a Sant Pau d'Ordal, el treballador Joan Paudorera (1599); l'hereu Pau Mata i Vallès, de la Plaça (1609); la mestressa Esperança Raventós (1604). El sacerdot Joan Modolell (1607); el treballador occità Pere Llanas (1623), de St. Pau d'Ordal.
- e) 20 reals: l'hereu Pau Mata i Vallès, de la Plaça (1609)
- f) 25 reals: el rector de Sant Pau d'Ordal Rafel Castell (1629).
- g) 50 reals: el cabaler Jaume Martí, de la Costa (1611).

També trobem deixes més substancioses expressades en lliures. Les quantitats de 2 lliures, 3 lliures, 5 lliures i 40 lliures.

Entre aquestes, destaquem les 2 lliures que Antoni Bons (1564), treballador occità de Savall, deixa al bací de la verge Maria, i les 3 lliures que deixa al bací de les ànimes de Purgatori, tots dos bacins de l'església de Sant Pere de Lavern. També les 5 lliures que deixa Antoni Pons (1564), dels Girbals, masover de la Talalla, a la capella de Sant Pau de Sant Pere de Ribes. I les 5 lliures de l'hereu Pau Escuder de Rocavert (1703) als bacins d'aquella església, entre altres substanciosos llegats a les confraries d'aquella. I les 10 lliures que deixa el treballador occità Joan Gros, de cal Masana de la casa vella (1632), repartits entre els bacins de Sant Pau d'Ordal.

La quantitat més alta és la deixa de 40 lliures que fa l'hereu Llorenç Montserrat Mir de Vilarnau, fill de Bartomeu Mir de Vilarnau, als bacins de l'església de Sant Sadurní. És un llegat per misses, de les quals vol que 10 lliures siguin per la seva ànima, esmersades a for de censal pel rector d'aquella església, per la celebració d'un aniversari anual el dia de Sant Martí:³³⁹

---

³³⁹ 8-5-1614, test. de Llorenç Montserrat Mir, de Vilarnau, de St. Sadurní (APSS, Testaments 1585-1663, f. 74r-75r).

Prenc-me de mos béns per la ànima mia e per dita sepultura al cos meu fahedora, misses, sacrificis, almoynes, cos present, novena y capdeany, quaranta lliures, moneda barcelonesa, y de dita quantitat de^f \las sobredites/ quaranta lliures vull sie donat de charitat a quiscú dels basins de la iglésia parrochial de Sant Saturní, ço és, al basí de la obra, de la lluminària,^g \de las ànimes/ y a quiscun basí de las confraries, tres reals, y al basí de Nostra Senyora de Monserrat vul se li sie donat de charitat sinch reals. (...) Ítem vull que a més de les quaranta lliures que alt me dexo per a bé per la mia ànima sien esmersades a for de sensal en part tuto y segur deu lliures, moneda barcelonesa, yⁱ esmersat y criat^j \sensal/ lo consignen al rector que avuy és y per temps serà de la^k \present/ parròchia de Sant Saturní per obs de la selebratió de un aniversari annual selebrador lo die^l \de Sant Martí/, del mes de novembre, o dintre ses octaves.

No obstant, com ja venim dient, a l'època que estudiem la moneda era probablement d'escassa circulació. I molts d'aquests llegats expressats amb moneda servien a la pràctica com un element de comparació amb altres béns materials.³⁴⁰ No és estrany trobar alguns testadors que expressen la deixa amb moneda i volen que es pagui amb un deute o amb l'encant d'alguna peça de roba.

Tenim els casos d'Antoni Perdiguier (1575), treballador occità solter de cal Batlle de la Pujada, que vol que es vengui una casaca de burell i que es reparteixi entre tots els bacins de l'església de Lavern; així mateix llega un préstec graciós de 20 lliures que li deu Antoni Batlle del Cortei ja fa tres anys, per pagar les seves exèquies, i demana als seus marmessors que l'hi reclamin.³⁴¹ I el cabaler Marc Vendrell (1575) del Gorner, també solter, que mana que de les dues robetes que deix al seu germà Pau Vendrell, una sigui venuda per “fer bé per la mia ànima” a l'església de Sant Pere de Lavern.³⁴² També Francesc Batlle (1575), cabaler de la Pujada, vol que els “trenta sous que·m Déu en Francescot Brosset, trabalador, del Regne de França, los qualls jo graciosament li he prestats, sien repartits entre los quatra bacins de la sglésia de Sant Pera de la Bern, per yguals parts”.³⁴³

---

³⁴⁰ Vegeu CODINA, J. (2003): *Els testaments de Sant Boi (segles XIV-XV)*. Barcelona: Viena Editorial/Ajuntament de St. Boi de Llobregat.

³⁴¹ 25-9-1575, test. d'Antoni Perdiguier, treballador, francès (APL, M-1570, f. 82v-83r, 181).

³⁴² 5-10-1575, test. de Marc Vendrell, del Gorner, de la pr. de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 84r-84v, 183).

³⁴³ 25-4-1575, test. de Francesc Batlle, cabaler de la Pujada, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 73r-73v, 163).

V.2.3.8.2. BACINS I ALTARS DE L'ESGLÉSIA DE SANT PERE DE LAVERN

És difícil precisar el nombre d'altars i bacins de l'església de Sant Pere de Lavern. El seu nombre varia en funció dels altars i capelles que es van creant. En general, els testadors s'hi refereixen de forma genèrica, amb l'expressió "a cada altar", "a quiscun bací dells qui acapten en la dita sglésia de Sant Pera de la Bern", o formulismes similars.

Una de les donacions més antigues que documentem és de la mestressa Paula Escudera (1540), del mas de Rocavert, la qual deixa 1 sou per una missa "a cada altar de dita ecclésia".³⁴⁴

En el testament del cabaler Francesc Batlle (1575), de la Pujada, s'hi esmenta el nombre de quatre bacins, en sentit genèric:

Ítem vull y man que trenta sous que m Déu en Francescot Brosset, trabalador, del Regne de França, los qualls jo graciosament li he prestats sien repartits entre los quatra bacins de la sglésia de Sant Pera de la Bern, per ygualls parts.

Aquests quatre bacins poden fer referència a quatre altars. Però de fet, n'hi ha més, de bacins. Amb anterioritat, el 1564, el treballador occità de Savall, Antoni Bons, fa deixes al *bací de les ànimas de purgatori*, al *bací de la verge Maria*, al *bací de l'obra de l'església*, i acaba dient "Ítem a tots *los altres bacins* de la dita sglésia de la Bern sis diners a quiscú".

En total, a partir de la segona meitat del segle XVI, documentem els bacins següents:

---

³⁴⁴ 23-7-1540, test. de Paula Escudera, muller de Bartomeu Escuder i Mestre, de Rocavert, de St. Pere de Lavern (APL, M-1536, f. 55r, 182).

- a) *Bací de la il·luminària de la verge Maria*
- b) *Bací de l'Altar Major de Sant Pere*
- c) *Bací de la il·luminària del Cos Preciós de Jesucrist*
- d) *Bací de les Ànimes de Purgatori*
- e) *Bací de la Verge Maria de Montserrat*
- f) *Bací de L'Hospital General de Barcelona*
- g) *Bací dels captius cristians*

a) *Bací de la il·luminària de la verge Maria*

Antoni Bons (1564), treballador occità habitant a Savall, deixa 6 diners a cada bací “per amor de Déu”, i 2 lliures al bací de la verge Maria de l'església de Lavern.³⁴⁵ Destaquem la quantitat certament elevada que aquell testador fa al bací de la verge Maria. Existeix una gran devoció per la verge Maria en general, i aquesta estava molt estesa entre els immigrants occitans i francesos.

Per la seva part, l'hereu Joan Font (1565), del mas Font, sent també una gran devoció per a verge Maria. Com ja hem comentat amb anterioritat, vol que se li facin set misses en honor dels set goigs de la mare de Déu, a *l'altar de la mare de Déu* de l'església de Sant Pere de Lavern.³⁴⁶

b) *Bací de l'Altar Major de Sant Pere*

Joan d'Albi, treballador de cal Martí de la Torre, de Lavern, deixa 20 lliures per la seva ànima, i el que sobri ho destina per misses. Vol que els seus béns es subhastin i s'esmercin a for de censal per obra d'una missa perpètua

---

³⁴⁵ 30-10-1564, test. d'Antoni Bons, treballador, fr., de Savall, de St. Pere de Subirats (APL, M-1561, f. 46r-46v, 113).

³⁴⁶ 4-3-1565, test. de Joan Font, del mas Font, de St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 57v-58v, 145).

celebradora tots els dijous de l'any a l'altar major de Sant Pere. Institueix hereu Déu i la seva ànima hereus universal.³⁴⁷

c) Bací de la il·luminària del Cos Preciós de Jesucrist

Els pagesos propietaris de mas Pere Vendrell i pau Vendrell del Gorner, pare i fill, presten un cortà d'oli de pensió d'un censal mort de 5 lliures de preu a l'obra i la sagristia de l'església de Sant Pere de Lavern per l'obra d'il·luminar la llàntia del cos preciós de Jesucrist de l'església d'aquella església, pagador cada any per la festa de Nadal (1562). Aquest cortà d'oli ja el pagava Bartomeu Artigues de ca l'Artigues, en semblant jornada cada any, fins que va lluir aquell censal, que ara satisfan els dits Vendrells.³⁴⁸ Per tant, l'altar del cos Preciós de Jesucrist ja existeix abans de 1562.

Per la seva part, la mestressa Joana Miró (1572), muller d'Antoni Cartró del mas Suau, llega 6 diners al bací de la il·luminària del Cos Preciós de Jesucrist, altres 6 diners al bací de la il·luminària de la Verge Maria, i altres 6 diners al bací de les ànimes de Purgatori.³⁴⁹

d) Bací de les Ànimes de Purgatori

La cabalera Elionor Casanovas del Pujol (1561), viuda del teixidor de vels Jaume Salles, de Barcelona, deixa un sou al bací de la il·luminària de la verge Maria i un altre sou al bací de les ànimes de purgatori. I continua de forma genèrica: "y a quiscun bací dells altres qui han en la dita sglésia sis diners per amor de Déu."³⁵⁰

---

³⁴⁷ 23-11-1572, test. de Joan d'Albi, treballador d'origen occità, hab. a cal Martí de la Torre, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 37v-38r, 70).

³⁴⁸ 12-1-1562, reconeixement d'aquell debitori per part de Pere Vendrell i Pau Vendrell, pare i fill, del Gorner, de la pr. de St. Pere de Lavern (APL, M-1568, f. 13r).

³⁴⁹ 22-4-1572, test. de Joana, pubilla del mas Suau, muller d'Antoni Cartró, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 23r-23v, 42).

³⁵⁰ 22-10-1561, test. d'Elionor Casanovas, cabalera del Pujol, de la pr. de St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 10r-10v, 22).

Per la seva part, l'hereu Pere Mestre del Gorner (1563) deixa 6 diners al bací de la verge Maria i 6 diners al bací de les ànimes del Purgatori, “per amor de Déu”.³⁵¹

L'hereu Pere Font (1572), pagès, del mas Font, de Lavern, deixa 1 sou al bací de les ànimes de Purgatori, i 6 diners a tots els altres bacins de Lavern “per amor de Déu”.³⁵²

I la mestressa Joana Miró (1572), muller d'Antoni Cartró del mas Suau, abans esmentada, llega 6 diners al bací de les ànimes de Purgatori.³⁵³

e) *Bací de la Verge Maria de Montserrat*

Com hem dit, el culte a la Verge Maria està molt estès entre la població immigrant occitana. Antoni Perdiguier (1575), treballador, francès a casa de Jaume Batlle, de la Pujada, de Lavern, deixa 6 sous al bací de la verge Maria de Montserrat, de l'església de Lavern.³⁵⁴ Per la seva part, Joan d'Albi, occità, treballador de cal Martí de la Torre, de Lavern, vol que se li celebri una missa en honor a la verge Maria de Montserrat, se suposa a la mateixa església de St. Pere de Lavern.³⁵⁵

f) *Bací de l'Hospital General de Barcelona*

L'anteriorment esmentat Antoni Perdiguier (1575) deixa 6 sous al bací de l'Hospital General de Barcelona.³⁵⁶

---

³⁵¹ 13-1-1563, test. de Pere Mestre del Gorner, de la pr. de St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 24r-25r, 58).

³⁵² 6-7-1572, test. de Pere Font, del mas Font, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 29v-30r, 55).

³⁵³ 22-4-1572, test. de Joana, muller d'Antoni Cartró, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 23r-23v, 42).

³⁵⁴ 25-9-1575, test. d'Antoni Perdiguier, treballador, francès (APL, M-1570, f. 82v-83r, 181).

³⁵⁵ 18-3-1566, test. de Joan d'Albi, del r. de F., hab. a cal Martí de la Torre, de St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 77v, 183).

³⁵⁶ 25-9-1575, test. d'Antoni Perdiguier, treballador, fr. (APL, M-1570, f. 82v-83r, 181).

L'eclesiàstic Esteve Solanes (1593), d'origen occità, resident a la parròquia de Sant Sadurní, dóna 1 lliura i 4 sous a l'Hospital de Barcelona i a les quatre confraries de Sant Sadurní.³⁵⁷

g) *Bací dels captius cristians*

L'hereu Pere Joan Escuder de Rocavert (1684) deixa 14 sous al *bací dels captius cristians* de l'església de Sant Pere de Lavern.

h) *Confraries*

A l'església de Sant Pere de Lavern, hi ha diferents confraries, amb els seus altars i bacins, la més antiga de les quals s'esmenta a finals del segle XVI, com expliquem seguidament.

- a) *Confraria de Nostra Senyora del Roser*
- b) *Confraria de Sant Antoni*
- c) *Confraria de Sant Isidre*
- d) *Confraria de Sant Sebastià*
- e) *Confraria de Sant Pere*
- f) *Confraria del Sant Sagrament*

També trobem una confraria de francesos, documentada a partir de 1614, de la qual desconeixem a quin sant està vinculada.

El pare Pau Fajas funda la *confraria de Nostra Senyora del Roser* el 22-5-1596 amb el consentiment de tot el poble, el qual promet les regles que aquell religiós ha instituït.³⁵⁸ Entre altres coses, es demana que es faci la capella el més aviat possible, que es construeixi un tabernacle i una imatge petita amb un rosari a

---

³⁵⁷ 22-3-1593, òbit d'Esteve Solanes, pvre, del r. de F., resident a la pr. de St. Sadurní (APSS, Òbits 1566-1656, f. 142-143, 12): "capella de l'aspina".

³⁵⁸ 22-5-1596, fundació i regles de la confraria de Nostra Senyora del Roser, de l'església de St. Pere de Lavern (APL, M-1586, f. 21r-21v).

l'entorn, que es diguin misses pels confreres difunts, per les quals s'hagin de donar les quantitats acostumades, que s'hagi de posar bací i el que es reculli es guardi en una caixa amb tres claus diferents, de forma que cada administrador en tingui una i una altra el rector.

El 1605, essent Joan Modolell rector de Sant Pere de Lavern, es ferma la concòrdia per edificar la capella de Nostra Senyora del Roser, a càrrec d'Antoni Esteva, mestre de cases de Vilafranca del Penedès, pel preu de 95 lliures. L'obra de la capella s'entrega acabada el 10 de setembre del 1606.³⁵⁹ S'encarrega el retaule de la mare de Déu del Roser el 10 de setembre de 1606 als fusters Pere Oliver i Francesc Surget, habitants a Vilafranca del Penedès, pel preu de 77 lliures, i aquells l'entreguen acabat el 30 de juliol de 1607. El 30 de juny d'aquell mateix any 1607, l'abans esmentat Joan Modolell, rector de Sant Pere de Lavern, deixa en testament 10 lliures a la capella del Roser, i dóna 1 real a cada bací de l'església de Sant Pere de Lavern (1607):³⁶⁰

Ítem dex a la capella del Roser de la Bern deu lliures de caritat que y tinc promeses, y un real decantat a cada basí de la dita iglésia.

Hem comentat també que Francesc Pandís (1679) vol ser enterrat davant l'altar de Nostra Senyora del Roser d'aquella església, i hi funda una missa setmanera tots els dimecres de l'any, per la qual deixa un censal de preu de 300 lliures que té esmerçat a cal Batlle de la Pujada.³⁶¹

Entre els donadors laics, trobem la mestressa Madrona Fontanals (1676), muller de Pere Joan Escuder de Rocavert, la qual deixa 20 sous a aquella confraria i hi funda una missa setmanera per tot l'any després de la seva mort.³⁶² En el testament del marit d'aquella, l'hereu Pere Joan Escuder de Rocavert (1684),

---

³⁵⁹ 27-3-1605 (APL, M-1604, f. 7r-7v, 22); 22-1-1606 (APL, M-1604, f. 7v-8r, 23).

³⁶⁰ 20-6-1607, 1r test. de Joan Modolell, rector de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 78r-79v). Joan Modolell mor el 1624, després d'haver fet un 2n test.; vegeu 4-12-1624, inv. dels béns de Joan Modolell, rector de St. Pere de Lavern (AHCVP, AM, testaments i inventaris (1621-1627), P-XVI-236-2).

³⁶¹ 16-11-1679, test. de Francesc Pandís, rector de St. Pere de Lavern (APSP, Testaments, I, f. 192r-192v, 161): "*Elegesch la sepultura al devant de Nostra Señora del Roser, de la iglésia de la Vern, la qual sepultura, novena y capdeany dexo a coneguda de mos marmessors*".

³⁶² 30-10-1676, test. de Madrona Fontanals, muller de Pere Joan Escuder de Rocavert, de St. Pere de Lavern (AHCVP, FM, P-XVII-200-1).

trobem una deixa de 20 sous a dita confraria del Roser. I fa llegats també a altres confraries: s'hi esmenten la de Sant Antoni, Sant Isidre i Sant Sebastià, i els llega “deu sous a cada confraria o basi de las ditas confrarias”. Esmenta també l'*altar de Nostra Senyora de Misericòrdia*, al qual llega 10 sous, i el *bací dels captius cristians*, al qual deixa 14 sous.³⁶³

Com ja hem comentat amb anterioritat, són nombrosos els immigrants de procedència occitana o francesa a la parròquia de Lavern. A l'església de Sant Pere de Lavern hi ha una confraria de francesos, documentada el 1614.³⁶⁴ Com ja hem dit, desconeixem el nom del sant a la qual està vinculada.

Abans hem anomenat l'*altar de Nostra Senyora de Misericòrdia*, amb el llegat de 10 sous que li fa Pere Joan Escuder de Rocavert (1684) i el de 20 sous que li fa la muller d'aquell, Madrona Fontanals (1676). Tenim documentat aquell altar vint anys abans, el 1657, en el testament d'un altre pagès propietari de mas. L'hereu Francesc Romagosa (1657), del mas de Rocamora, de Lavern, deixa diferents donatius de 10 reals, o sigui 1 lliura,³⁶⁵ als bacins i administracions de l'església de Lavern. S'hi esmenten els altars de Nostra Senyora del Roser, Sant Antoni, Sant Sebastià, Nostra Senyora de Misericòrdia, Sant Isidre, Sant Joan i el bací de les ànimes de Purgatori:³⁶⁶

Ítem deixo y llego de mos béns als bacins y administracions de la iglésia del Abern lo següent: Primo al Sant Roser deu reals; St. Pere deu reals; St. Anthoni deu reals; Sant Sabestià deu reals; Nostra Senyora de Misericòrdia deu reals; Sant Isidro deu reals; Sant Joan deu reals; a la obra de la iglésia deu reals; al bassí de las ànimas de purgatori deu reals; y tot asò una vegada pagadas.

---

³⁶³ 24-2-1684, test. de Pere Joan Escuder de Rocavert, de St. Pere de Lavern (AHCVP, FM, P-XVII-199-3, f. 224r-229r).

³⁶⁴ NADAL, J. i GIRALT, E. (1960): *La population catalane de 1553 à 1717. L'immigration française et les autres facteurs de son développement*. París: Sevpen. [Trad. al català (2000): *Immigració i redreç demogràfic. Els francesos a la Catalunya dels segles XVI i XVII*. Vic: Edit. Eumo].

³⁶⁵ 10 reals = 20 sous = 1 lliura; vegeu quadre d'equivalències d'aquest treball de tesi. 2-12-1607, testamen de Pere Frexas, occità, treballador de ca l'Amat de St. Sebastià dels Gorgs (APSP, Testaments, I, f. 82r-82v, 73): “*Més vull sian donadas de mos béns al Espital General de Santa Creu de Barcelona deu reals, dich 1 ll.*”.

³⁶⁶ 15-5-1657, test. de Francesc Romagosa, de St. Pere de Lavern (APSS, Testaments 1585-1663, f. 137v-138r).

Hem comentat també que el rector de Lavern, Jaume Gomar (1675), vol ser enterrat davant l'altar de Nostra Senyora de Misericòrdia.³⁶⁷

En relació a l'*altar de Sant Isidre*, esmentat en el donatiu de 10 reals, equivalents a 1 lliura, que li fa l'hereu Francesc Romagosa de Rocamora (1657), trobem un altre donatiu, també d'una lliura, fet per la mestressa Magdalena Canyelles (1699), de cal'Artigues, per pintar aquell retaule: "Ítem dexe a pintar al retaule de Sant Isidro 1 lliura". Aquella mestressa també deixa 5 sous a les ànimes de Purgatori, 5 sous al bací de Sant Pere i 5 sous a Nostra Senyora del Roser.³⁶⁸

Antoni Olivella de Fontclara (1701), esmenta les administracions de les confraries del *Sant Sagrament*, *Nostra Senyora del Roser*, *Sant Crist*, *Sant Pere* i *Sant Antoni*, a cadascuna de les quals deixa 10 reals "per una vegada tant solament".

També es fan *deixes a la sacristia* de l'església de Sant Pere de Lavern. El pagès Joan Simon (1569), natural del bisbat d'Urgell, que s'està a casa de Montserrat Mestre del Gorner, deixa 10 sous a la sacristia de Lavern "per amor de Déu".³⁶⁹ I el pubill Joan Salvi (1574), marit de Joana Casanovas, de Sant Joan Salerm, deixa també 10 sous a la sacristia de Lavern "per amor de Déu".³⁷⁰ Aquests diners es fan servir per despeses de l'església i inversions a for de censal, com el censal de 5 lliures de preu i un cortà d'oli de pensió que paguen Pere Vendrell i Pau Vendrell del Gorner, pare i fill, per l'obra d'il·luminar la llàntia del cos preciós de Jesucrist d'aquella església cada any per la festa de Nadal (1562), i que abans prestava Bartomeu Artigues de ca l'Artigues.³⁷¹

---

³⁶⁷ 28-9-1675, codicil de Jaume Gomar, de les Cabanyes, rector de St. Pere de Lavern (APSP, Testaments, I, f. 187r-187v, 159): "*Ítem ellegesch la mia sapultura al meu cos faedora davant Nostra Senyora de Misericòrdia, en la iglésia del Avern*".

³⁶⁸ 22-3-1699, test. de Magdalena Canyelles, muller d'Antoni Artigues de ca l'Artigues, de St. Pere de Lavern (APL, Testaments solts, 14).

³⁶⁹ 15-7-1569, test. de Joan Simon, del bisbat d'Urgell, hab. a cal Mestre, del Gorner, de la pr. de St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 124v-125v, 279).

³⁷⁰ 31-5-1574, test. de Joan Salvi, de St. Joan Salerm (APL, M-1570, f. 61v-62r, 141).

³⁷¹ 12-1-1562, reconeixement d'aquell debitori per part de Pere Vendrell i Pau Vendrell, pare i fill, del Gorner, de la pr. de St. Pere de Lavern (APL, M-1568, f. 13r).

V.2.3.8.3. BACÍ DE LA CAPELLA DE SANT JOAN SALERM

A la capella de Sant Joan Salerm també hi ha culte. És sufragània de l'església de Sant Pere de Lavern, i hi acuden els pagesos de la rodalia: els masos de Sant Joan Salerm, cal Cartró de la Riera, mas Escardó, el Gorner.

De Sant Joan Salerm trobem Salvador Sala (1561), oncle de Magdalena Sala, muller d'Antoni Carbó II, que deixa dos sous al bací de Sant Joan Salerm.³⁷² I la mateixa Magdalena Sala deixa uns ex-vots -un braç i una mà- a la capella de Sant Joan Salerm, i mana que hi sigui dita una missa en honor a aquell sant.³⁷³

Del Gorner ens consta que l'hereu Joan Esbert (1566) deixa dos sous al bací de l'obra de Sant Joan Salerm "per amor de Déu."³⁷⁴ I un treballador del Gorner, Joan Simon (1569), natural del bisbat d'Urgell, deixa quatre sous a aquella capella.³⁷⁵ També l'hereu Joan Mestra deixa dos sous a l'obra de l'església de Sant Joan Salerm i un sou a cada bací de l'església de Lavern.³⁷⁶

Per la seva part, l'hereu Gabriel Martí (1574), del mas Escardó, deixa un sou a cada bací de Lavern i al de l'obra de Sant Joan Salerm.³⁷⁷

---

³⁷² 7-2-1561, test. de Salvador Sala, de la Sala, de Vallformosa (APL, M-1561, f. 3r-3v, 3).

³⁷³ 6-5-1573, test. de Magdalena Sala, vídua en primeres núpcies d'Antoni Carbó de St. Joan Salerm, vídua en segones núpcies de Bartomeu Mateu de les Cases de Lavit (APL, M-1570, f. 47r-47v: 101): "Més vull y man sia comprat un bras y mà de sera segons los que fan los apotecharis per presentalles y sia portat y presentat a la capella de Sant Joan Salerm y que y sia dita una missa a honor del beneventurat Sant Joan".

³⁷⁴ 27-4-1566, test. de Joan Esbert del Gorner, de la pr. de St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 79r-79v, 188).

³⁷⁵ 15-7-1569, test. de Joan Simon, del bisbat d'Urgell, hab. a cal Mestre del Gorner, de la pr. de St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 124v-125v, 279).

³⁷⁶ 26-9-1572, test. de Joan Mestra, del Gorner, de la pr. de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 33r-34v: 61).

³⁷⁷ 3-11-1574, 2n test. de Gabriel Martí, del mas Escardó, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 67r-68v, 155).

V.2.3.8.4. BACINS I ALTARS DE L'ESGLÉSIA DE SANT SADURNÍ DE SUBIRATS

A l'òbit de l'hereu Bartomeu Mir de Vilarnau (1585), consta que es donen 14 sous “als basins, so és, de los altars L·luminària, Obra, St. Antoni, St. Jaume, Sta. Maria, St. Llop”,³⁷⁸ com havia disposat en el seu testament (1577).³⁷⁹

El cabaler Vicenç Codorniu (1593), pagès, fill de Jaume Codorniu, de la parròquia de Sant Sadurní, i de Bartomeua, muller d'aquell, deixa 4 sous a cadascun dels següents set bacins:³⁸⁰

Ítem deix als bacins de la obra, lluminària, ànimes, Sancta Maria del Roser, Sant Anthoni, Sant Jaume, Sant Llop acceptans en dita yglésia de Sant Saturní, quatre sous per cada hu d'ells.

Per tant, a la segona meitat del segle XVI, trobem documentats els següents bacins:

- a) *Bací de l'obra de l'església*
- b) *Bací de la il·luminària*³⁸¹
- c) *Bací de les Ànimes de Purgatori*

I les quatre confraries, amb els seus altars i bacins:

- a) *Confraria de Nostra Senyora del Roser* (també dit de Santa Maria del Roser)
- b) *Confraria de Sant Llop*

---

³⁷⁸ 10-9-1585, òbit de Bartomeu Mir de la Torre de Vilarnau, de St. Sadurní (APSS, Òbits 1566-1656, f. 107, 6).

³⁷⁹ 22-4-1577, test. de Bartomeu Mir de la Torre de Vilarnau, de St. Sadurní, esmentat en l'òbit i l'inv. dels béns d'aquell (APSS, inventaris i encants, f. 1r-4v).

³⁸⁰ 13-7-1593, test. de Vicenç Codorniu, de St. Sadurní (APSS, Testaments 1585-1663, f. 58v-59r).

³⁸¹ El document anomena només “lluminària”. Existeix la possibilitat que pugui ser la il·luminària del Cos Preciós de Crist o la il·luminària de la verge Maria, no queda clar; recordem que a l'església de St. Pere de Lavern s'esmenten ambdós bacins.

c) *Confraria de Sant Jaume*

d) *Confraria de Sant Antoni*

Les quatre confraries esmentades ja existeixen el 1577. I cadascuna té la seva capella amb el seu altar i el seu bací. Són varis els testadors que hi fan llegats. Per exemple, l'occità Joan Moyner (1606) deixa vuit sous a cadascuna d'aquestes quatre confraries:³⁸²

Ítem deix a las quatre confrarias instituïdas en la parrochial església de Sant Sadorní, ço és, Nostra Senyora del Rosser, Sant Llop, Sant Jaume y Sant Antoni, vuyt sous per quiscuna de ellas.

Per la seva part, l'occità Bernat Duffaut (1617), habitant a casa de Mateu Mir, de la parròquia de Sant Sadurní, deixa 10 sous de caritat “a la lluminària de Sant Jaume de la capella de Sant Saturní”.³⁸³ Es refereix al bací de l'altar de la confraria de Sant Jaume, que abans ja hem anomenat.

Una de les confraries que té més devoció entre els parroquians és la *confraria de Nostra Senyora del Roser*. El seu culte està molt estès entre la població. Són molts els qui hi fan llegats. I algunes persones laïques desitgen ser-hi enterrats, com ja hem comentat. Hem dit també que dins la capella del Roser hi ha la tomba de la família Mestre de la Plaça. Sabem que s'hi enterren Pere Mestre II de la Plaça (1570),³⁸⁴ i el seu nét Pere Mestre III (1605).³⁸⁵

Probablement també s'hi enterra una tia d'aquell, Joana Mestre, viuda de Jaume Carbó de Puigfedó, morta el 1598. En el seu testament, deixa a dita confraria “una tovallola de les millors”, entre altres coses.³⁸⁶

---

³⁸² 21-11-1606, test. de Joan Moyner, fr., hab. a St. Sadurní (APSS, Testaments 1585-1663, f. 48r-49r).

³⁸³ 21-7-1617, test. de Bernat Duffaut, occità, hab. a casa de Mateu Mir, de St. Sadurní (APSS, Testaments 1585-1663, f. 81v-82v).

³⁸⁴ 8-3-1570, òbit de Pere Mestre II, de la Plaça, de St. Sadurní (APSS, Òbits 1566-1656, f. 16, 3).

³⁸⁵ 6-5-1605, test. de Pere Mestre III, de la Plaça, de St. Sadurní (APSS, testaments solts). No ens consta l'òbit.

³⁸⁶ 10-11-1597, test. de Joana Mestre de la Plaça, de St. Sadurní, viuda de Jaume Carbó de Puigfedó, de St. Pere de Lavern (APSS, Testaments 1585-1663, f. 1r-3v, 1): “Ítem dexº a la confraria de Nostra Senyora del [Roser] instituhida y fundada en la iglésia de Sant Sadorní [...] una tovallola de les millors se[...]axal a coneguda dels admi[nistradors ...]”.

Per la seva part, Magdalena Notó (1614), muller de Domingo Sogues, boter de la vila de Sant Sadurní, de les 10 lliures que s'ha reservat per l'ànima, vol que es donin 6 sous al bací de Nostra Senyora del Roser.³⁸⁷

Més endavant, trobem altres altars i confraries, amb els seus bacins:

- a) *Bací de Nostra Senyora de Montserrat*
- b) *Confraria del Sant Crist*
- c) *Confraria del Sant Sagrament*
- d) *Confraria de Sant Isidre*

Troblem documentat el *bací de Nostra Senyora de Montserrat* a partir del 1614. No obstant això, la seva existència deu ser amb anterioritat a aquella data. Llorenç Montserrat Mir (1614), moliner de Vilarnau, deixa 40 lliures per misses als bacins de l'església de Sant Sadurní, de les quals vol que 10 lliures siguin per la seva ànima a for de censal, esmersades en la celebració d'un aniversari anual el dia de Sant Martí. Entre aquells bacins, consta el *bací de Nostra Senyora de Montserrat*, al qual dóna la caritat de 5 reals:³⁸⁸

Prenc-me de mos béns per la ànima mia e per dita sepultura al cos meu fahedora, misses, sacrificis, almoynes, cos present, novena y capdeany, quaranta lliures, moneda barcelonesa, y de dita quantitat de^f \las sobredites/ quaranta lliures vull sie donat de charitat a quiscú dels basins de la iglésia parrochial de Sant Saturní, ço és, al basí de la obra, de la lluminària,^g \de las ànimes/ y a quiscun basí de las confraries, tres reals, y al basí de Nostra Senyora de Monserrat vul se li sie donat de charitat sinch reals. (...) Ítem vull que a més de les quaranta lliures que alt me dexo per a bé per la mia ànima sien esmersades a for de sensal en part tuto y segur deu lliures, moneda barcelonesa, yⁱ esmersat y criat^j \sensal/ lo consignen al rector que avuy és y per temps serà de la^k \present/ parròchia de Sant Saturní per obs de la selebratió de un aniversari annual selebrador lo die^l \de Sant Martí/, del mes de novembre, o dintre ses octaves.

A més de les quatre confraries ja esmentades del Roser, Sant Llop, Sant Jaume i Sant Antoni, amb el temps es funden altres confraries. Una d'aquestes és

---

³⁸⁷ 8-5-1614, test. de Magdalena Notó, filla de Jordi Notó, mestre de cases, i d'Eulàlia, muller d'aquell; muller de Domingo Sogues, d'origen occità, boter, hab. a la vila de St. Sadurní (APSS, Testaments 1585-1663, f. 75r-76r).

³⁸⁸ 8-5-1614, test. de Llorenç Montserrat Mir, de Vilarnau, de St. Sadurní (APSS, Testaments 1585-1663, f. 74r-75r).

la *confraria del Sant Crist*. Té capella, altar, bací i tomba. En aquella capella, hem vist com alguns laics desitgen ser-hi enterrats. La documentem en els testaments d'aquells, a partir de 1648, concretament en el de Bartomeu Mir.

Trobem també la *confraria del Sant Sagrament* i la *confraria de Sant Isidre*. Aquestes confraries s'esmenten el 1659, en el testament de Domingo Sogas, boter d'origen occità habitant a la vila de Sant Sadurní:³⁸⁹

Ítem deixo y llego a las administracions^b y confrarias de la iglesia de Sant Sadorní, so és, a la obra, Sant Sagrament, Sant Isidro, Sant Anthoni, Sant Llop, Sant Jauma, Nostra senyora del Roser y Sant Cristo, dos sous a cada una, una vegada pagadós.

Salvador Llorac posa com a data de referència el 1697 per l'altar barroc de *Sant Isidre*, i el 1688 pel de *Sant Antoni de Pàdua*, patró dels mestres de cases.³⁹⁰ Aquest altar de Sant Antoni de Pàdua deu ser el que hi ha a la confraria de Sant Antoni.

A finals del segle XVI, ens consta la *capella de l'espina*. Com ja hem comentat, l'eclésiàstic Esteve Solanes (1593), d'origen occità, resident a la parròquia de Sant Sadurní, es fa dir tres misses a la *capella de l'espina*, de l'església de Sant Sadurní. també dóna 1 lliura i 4 sous a l'Hospital de Barcelona i a les quatre confraries de Sant Sadurní.³⁹¹

---

³⁸⁹ 15-10-1659, test. de Domingo Sogas, d'origen occità, boter, hab. a la vila de St. Sadurní (APSS, Testaments 1585-1663, f. 144v-145r).

³⁹⁰ Vegeu LLORAC, S. (2006): "La parròquia i església de Sant Sadurní d'Anoia, òlim Subirats, des dels seus orígens fins al moment actual", dins: *Parròquia de Sant Sadurní. 300 anys d'història (1705-2005)*. St. Sadurní d'Anoia: edit. Pr. de St. Sadurní d'Anoia, Institució cultural "La Llar", amb la col·laboració de l'Ajuntament de St. Sadurní d'Anoia, p. 34.

³⁹¹ 22-3-1593, òbit d'Esteve Solanes, pvre, del r. de F., resident a la parròquia de St. Sadurní (APSS, Òbits 1566-1656, f. 142-143, 12): "capella de l'aspina". No sabem si Esteve Solanes és vicari, només es diu d'ell que resideix a St. Sadurní, i el trobem actuant en préstecs i censals com a laica persona.

V.2.3.8.5. BACINS I ALTARS DE L'ESGLÉSIA DE SANT PAU D'ORDAL

A l'església de Sant Pau d'Ordal, a la segona meitat del segle XVI, trobem documentats els següents bacins:

- a) *Bací de les Ànimes de Purgatori*
- b) *Bací de la Verge Maria*
- c) *Bací de la Verge Maria de Montserrat*
- d) *Bací de la Verge Maria del Roser*
- e) *Bací de la il·luminària del Cos Preciós de Jesucrist*
- f) *Bací de l'Hospital General de Barcelona*
- g) *Bací dels pobres captius cristians*
- h) *Bací de Sant Pau*
- i) *Bací de Sant Roc*
- j) *Bací de Santa Madrona*

a) *Bací de les Ànimes de Purgatori*

Les primeres dades de què disposem sobre el *bací de les Ànimes de Purgatori* s'esmenten el 1552. Les trobem en el primer testament de la mestressa Coloma Masana (1552), de la casa vella. Aquesta deixa 1 diner al bací de les Ànimes de Purgatori, 1 diner al bací de la Verge Maria i 1 diner a l'Hospital.³⁹²

b) *Bací de la verge Maria* i c) *bací de la verge Maria de Montserrat*

El *bací de la Verge Maria* que s'esmenta en el testament de Coloma Masana de la Casa Vella (1552), amb el seu altar de la verge Maria, pot ser diferent del *bací de la Verge Maria de Montserrat*. En tot cas, el bací de la verge

---

³⁹² 10-11-1552, 1r test. de Coloma Masana de la casa vella, de la pr. de St. Pau d'Ordal (APSP, Testaments, I, f. 12r, 8).

Maria de Montserrat i l'altar de la verge Maria s'esmenten per separat el 1569, en el segon testament de la mestressa Coloma Masana (1569), de la Casa Vella. En aquest testament, aquella mestressa deixa 4 sous a la verge Maria de Montserrat, i de manera generalitzadora “a tots los basins a quiscú forent en dita yglésia tres sous”, sense detallar els seus noms, i una missa a l'altar major de Sant Pau i una altra missa a l'altar de la verge Maria.³⁹³

Ítem més dexa al^b basí de la Verga Maria de Monserrat quatra sous; y a tots los basins a quiscú forent en dita yglésia tres sous, en lo altar mayor una misa de Sanct Pau, y en lo altar de la Verga Maria una misa, fetas las mias funeràrias.

La verge Maria de Montserrat també s'esmenta el 1556, en el testament de Joan Mata, de la Plaça, on es diu: “Ítem deix a cada bassí un sou. Ítem a la Verge Maria de Montserrat un sou”.³⁹⁴ Probablement, aquell testador es refereix al bací de la verge Maria de Montserrat. Altres s'hi refereixen com a “Nostra Senyora de Montserrat”, com el treballador Giralt Carrera, d'origen occità, a qui li deixa 10 lliures, el 1597.³⁹⁵ Hi ha llegats que es fan a la verge Maria de Montserrat, sense concretar si són al bací i altar d'aquella verge situat a l'església de Sant Pau d'Ordal, o al mateix monestir de Montserrat. En tot cas, són llegats expressats amb moneda, però també amb espècia. Per exemple, l'hereu Antoni Raventós del Pujol (1581), deixa “quatra corteras de forment y dos reals perquè li sian ditas dos misas”.³⁹⁶

d) *Bací de la Verge Maria del Roser*

Trobem esmentat per primer cop el *bací de la Verge Maria del Roser*, també anomenat *bací de Nostra Senyora del Roser*, de l'església de Sant Pau

---

³⁹³ 31-12-1569, 2n test. de Coloma Masana de la casa vella, de la pr. de St. Pau d'Ordal (APSP, Testaments, I, f. 17r-17v, 13).

³⁹⁴ 22-8-1556, test. de Joan Mata de la Plaça, de St. Pau d'Ordal (APSP, Testaments, I, f. 13r-14v, 10).

³⁹⁵ 24-8-1597, test. de Giralt Carrera, treballador de Rafel Ràfols, d'Olesa de Bonesvalls (APSP, Testaments, I, f. 58r-58v, 46).

³⁹⁶ 10-11-1581, test. d'Antoni Raventós del Pujol, de St. Pau d'Ordal (APSP, Testaments, I, f. 26r-26v, 22).

d'Ordal, el 1594. Recordem que a Sant Sadurní ja hi ha la confraria del Roser el 1577, i a Sant Pere de Lavern es funda el 1596. Per tant, si a Sant Pau tenim el bací de la Verge Maria del Roser el 1594, hem de creure que en aquella mateixa data ja hi existeix la confraria del Roser.

Com dèiem, el bací de la Verge Maria del Roser de Sant Pau d'Ordal s'esmenta el 1594, concretament en el testament de Domenyo de Noguer, treballador d'origen occità habitant a casa de Gaspar Milà de Ferran, de Sant Pere Molanta. Aquell testador, li deixa 10 sous. També deixa la mateixa quantitat a la Verge de Montserrat i a Santa Madrona (1594).³⁹⁷

La verge del Roser tenia una gran devoció entre els feligresos, a jutjar per les donacions i també perquè alguns volien ser enterrats en aquella capella, davant l'altar. És el cas de la mestressa Margarida Masana, muller de Miquel Masana de la casa vella, la qual deixa 25 reals per la sepultura en aquella capella, i que del seu escriu per noces s'hi diguin 50 misses (1617):³⁹⁸

E més mana y dex a sa ànima a Nostre Señor Déu qui la a criada, y que son cos sia sepultat^b en la capella de Nostra Señora del Roser, y per lo vas dex a dita capella y basí vint-y-sinc rreals. [...] \Y del <<es>>escreix se'm aien de dir sinquanta mises en lo altar de Nostra Señora del Roser de la parròquia de Sant Pau/.

Dos anys més tard, el mateix marit d'aquella, Andreu Masana, deixa 10 sous en testament a Nostra Senyora del Roser, quantitat molt superior en comparació a la deixa d'1 sou que fa a cadascun dels altres bacins d'aquella església de Sant Pau d'Ordal, sense anomenar-los. No obstant, demana ser enterrat al cementiri de Sant Pau d'Ordal, a la tomba dels seus avantpassats, i no a la capella del Roser, com féu la seva muller (1619).³⁹⁹

La mateixa quantitat de 10 sous deixa el mateix any el llaurador d'origen occità Francesc del Trei al bací de Nostra Senyora (del Roser) i al bací de

---

³⁹⁷ 23-2-1594, test. de Domenyo de Noguer, del bisbat d'Aux, del r. de F. (APSS, Testaments I, f. 45r-45v, 36).

³⁹⁸ 18-1-1617, test. de Margarida Masana, muller de Miquel Masana de la casa vella, de la pr. de St. Pau d'Ordal (APSS, Testaments I, f. 103r-103v, 93).

³⁹⁹ 2-1-1619, test. de Miquel Masana de la casa vella, de la pr. de St. Pau d'Ordal (APSS, Testaments I, f. 104r-104v, 95).

l'Hospital General de Barcelona, el doble del que deixa per cadascun dels altres bacins (1619):⁴⁰⁰

Als basins de la iglésia deix trenta misas de ànimas, salabradores dins un any; al basí de Nostra Señora X s.; al de Sant Roc 5 s.; al de Santa Madrona 5 s., y al de Sant Pau 5 s.; al basí del Ospital General de Barcelona X s.

També el mateix any 1619, l'hereu Macià Guilera Poses, de cal Guilera de Sant Pau d'Ordal, nebot del que va ser rector d'aquella parròquia, el quòndam Antoni Guilera, deixa 7 misses a l'altar de Nostra Senyora del Roser, en honor dels set goigs d'aquella verge, més 1 sous de caritat a cada bací i una missa a l'altar de les Ànimes (de Purgatori).⁴⁰¹

Són freqüents les misses que es demanen davant l'altar de Nostra Senyora del Roser. Miquel Mata i Esteva (1620), fadrí de cal Mata de la Plaça, vol que de les 30 lliures que deixa per la seva ànima, es celebri “una missa cada semana en lo dia io moriré, tot un any, en lo altar de Nostra Señora del Roser” de l'església de Sant Pau.⁴⁰² Les donacions al bací i altar de la Verge Maria del Roser continuen al llarg del segle XVII.

e) *Bací de la il·luminària del Cos Preciós de Jesucrist*

El *bací de la il·luminària del Cos Preciós de Jesucrist* s'esmenta el 1611, en el testament de Jaume Martí de la Costa, juntament amb altres bacins: el bací de Sant Pau, el de Nostra Senyora del Roser, el de Santa Madrona, el de les ànimes, als quals deixa 10 reals a cadascun; i als “altres bacins” deixa 2 sous a cadascun. No sabem a quins altres bacins es fa referència.⁴⁰³

---

⁴⁰⁰ 1-9-1619, test. de Francesc del Trei, llaurador del r. de F. hab. a St. Pau d'Ordal (APSS, Testaments I, f. 105r-105v, 96).

⁴⁰¹ 29-9-1619, test. de Macià Guilera Poses, de cal Guilera de St. Pau d'Ordal (APSS, Testaments I, f. 110r-111v, 101).

⁴⁰² 26-2-1620, test. de Miquel Mata, fadrí, de cal Mata de la Plaça, de St. Pau d'Ordal (APSP, Testaments I, f. 112r-112v, 102).

⁴⁰³ 23-10-1611, test. de Jaume Martí de la Costa (APSP, Testaments, I, f. 90r-90v, 81).

f) *Bací de l'Hospital General de Barcelona*

Abans hem esmentat la donació de 10 sous que fa l'occità Francesc del Trei (1619) al bací de l'Hospital General de Barcelona. Es tracta de l'Hospital General de la Santa Creu de Barcelona, el qual té bacins a les esglésies de les parròquies del terme de Subirats. Les donacions a aquell hospital són bastants generalitzades, especialment entre la població immigrant, com comentem més endavant a les deixes als hospitals.

g) *Bací dels pobres catius cristians*

Pere Costan (1613), pastor del regne de França, deixa “als catius presos” 10 reals.⁴⁰⁴ I Miquel Mata i Esteva (1620), fadrí de cal Mata de la Plaça, vol que es paguin 3 reals que deu al “bací dels pobres catius cristians”.⁴⁰⁵

h) *Bací de Sant Pau*

El *bací de Sant Pau* correspon a l'altar major de l'església de Sant Pau d'Ordal, dedicat a aquell sant patró. Com a bací, el trobem esmentat el 1609, en el testament de Pau Mata i Vallès, de cal Mata de la Plaça: “Més al bací de Sant Pau deu reals”. Als altres bacins, deixa 5 sous a cadascun, tret del de Nostra Senyora del Roser, al qual deixa 20 reals.⁴⁰⁶ A partir d'aquella data, les donacions al bací de Sant Pau apareixen bastant sovint al llarg del segle XVII. Entre altres, el testament de Jaume Martí, fadrí de cal Martí de la Costa, habitant a l'obrador de Joan Mata de la Plaça (1611), a qui deixa 10 reals, i altres 10 reals als bacins de Nostra Senyora del Roser, de Santa Madrona, de les Ànimes, a més de 2 sous als

---

⁴⁰⁴ 1613, 1r test. de Pere Costan, pastor del r. de F., hab. a la pr. de St. Pau d'Ordal (APSS, Testaments I, f. 97r-97v, 88).

⁴⁰⁵ 26-2-1620, test. de Miquel Mata, fadrí, de cal Mata de la Plaça, de St. Pau d'Ordal (APSP, Testaments I, f. 112r-112v, 102).

⁴⁰⁶ 23-11-1609, test. de Pau Mata, fadrí, de cal Mata de la Plaça, de St. Pau d'Ordal (APSP, Testaments I, f. 85r-85v, 76).

altres bacins, sense anomenar aquests altres;⁴⁰⁷ el testament de la mestressa Margarida Masana (1617), muller de Miquel Masana, de la Casa Vella, la qual deixa 5 sous “a cada bací: a Sant Pau, Sant Roc y Santa Madrona”;⁴⁰⁸ i el testament de Francesc del Trei, el qual deixa 5 sous a cadascun dels bacins de Sant Pau, Sant Roc i Santa Madrona (1619).⁴⁰⁹ Altres caritats més minses són les deixades per Eufraïna Moges (1625), consistents en 2 sous al bací de Sant Pau, 2 sous al bací del Roser i 6 diners als altres bacins d’aquella església.⁴¹⁰

i) *Bací de Sant Roc*

El 1599, trobem l’altar dedicat a Sant Roc, de l’església de Sant Pau d’Ordal, a qui Joan Payrolera, occità resident a cal Mata de la Plaça, el qual deixa 10 reals, i als altres bacins 6 diners.⁴¹¹ A partir d’aquella data, són habituals les deixes a Sant Roc, especialment entre els immigrants occitans. S’hi tenia una especial devoció per guarir els mals de pesta. L’occità Francesc del Trei hi deixa 5 sous, igual que als bacins de Sant Pau i de l’Hospital General de Barcelona, com ja hem comentat amb anterioritat (1619). I també l’abans esmentada Margarida Masana de la Casa Vella, als bacins de Sant Pau i de Santa Madrona (1617).⁴¹²

j) *Bací de Santa Madrona*

Documentem el *bací de Santa Madrona* a partir de l’any 1581, concretament en el testament del cabaler Antoni Raventós del Pujol, el qual li deixa 2 sous per una missa.⁴¹³

---

⁴⁰⁷ 23-10-1611, test. de Jaume Martí, fadrí, de cal Martí de la Costa, de St. Pau d’Ordal (APSP, Testaments I, f. 90r-90v, 81).

⁴⁰⁸ 18-1-1617, test. de Margarida Masana, muller de Miquel Masana de la casa vella, de la pr. de St. Pau d’Ordal (APSS, Testaments I, f. 103r-103v, 93).

⁴⁰⁹ 1-9-1619, test. de Francesc del Trei, llaurador del r. de F., hab. a St. Pau d’Ordal (APSS, Testaments I, f. 105r-105v, 96).

⁴¹⁰ 5-4-1625, test. d’Eufraïna Moges, viuda d’Antoni Moges, de Pacs (APSS, Testaments I, f. 126r-126v, 116).

⁴¹¹ 14-3-1599, test. de Joan Payrolera, occità hab. a cal Masta de la Plaça, de St. Pau d’Ordal (APSP, Testaments, I, f. 61r-61v, 49).

⁴¹² 18-1-1617, test. de Margarida Masana, St. Pau d’Ordal (APSS, Testaments I, f. 103r-103v, 93).

⁴¹³ 15-7-1592, test. d’Elionor Gil, muller de mestre Gabriel Gil, de St. Pau d’Ordal (APSS, Testaments I, f. 44r-44v, 35).

També Elionor Gil (1581), muller del mestre sastre Gabriel Gil, li deixa 2 reals, equivalents a 2 sous, o sigui, un sou més que als altres bacins d'aquella església, com ella mateixa diu: “Ítem més dexa un sou a cada basí corent en dita iglésia, salvo que dex a Sancta Matrona dos reals”.⁴¹⁴ A partir d'aquella data, són freqüents les deixes al bací de Santa Madrona, la qual santa tenia també confraria a Sant Pau d'Ordal.

Entre altres, com ja hem comentat amb anterioritat, s'esmenta en el testament de Domenyo de Noguier (1594), treballador d'origen occità habitant a casa de Gaspar Milà de Ferran, de Sant Pere Molanta, el qual li deixa 10 sous.⁴¹⁵ També en el testament de la mestressa Margarida Masana (1617), muller de Miquel Masana de la casa vella, la qual hi deixa 5 sous.⁴¹⁶ Per la seva part, el llaurador Francesc del Trei (1619), d'origen occità, hi deixa també 5 sous.⁴¹⁷

Trobem esmentades quatre confraries, amb els seus altars i bacins. Aquestes confraries són:

- a) *Confraria de Nostra Senyora del Roser*
- b) *Confraria de Sant Pau*
- c) *Confraria de Sant Roc*
- d) *Confraria de Santa Madrona*

Trobem esmentat per primer cop el *bací de la Verge Maria del Roser* de l'església de Sant Pau d'Ordal el 1594. Probablement, com dèiem, en aquella mateixa data ja existia la confraria del Roser. No obstant, s'acostuma a anomenar *Nostra Senyora del Roser*, sense més detalls. El 1604, Esperança Raventós i Mata, muller de Magí Urgellès, pagès de Cubelles, filla d'Amador Raventós de la Codina i de Caterina Mata del Racó, muller d'aquell, hi deixa 10 reals, a més de 5

---

⁴¹⁴ 10-11-1581, test. d'Antoni Raventós, cabaler del Pujol, de St. Pau d'Ordal (APSS, Testaments I, f. 26r-26v, 22): “dexa a Sancta Madrona dos sous per una misa”.

⁴¹⁵ 23-2-1594, test. de Domenyo de Noguier, del bisbat d'Aux, del r. de F. (APSS, Testaments I, f. 45r-45v, 36).

⁴¹⁶ 18-1-1617, test. de Margarida Masana, muller de Miquel Masana de la casa vella, de la pr. de St. Pau d'Ordal (APSS, Testaments I, f. 103r-103v, 93).

⁴¹⁷ 1-9-1619, test. de Francesc del Trei, llaurador occità, hab. a la pr. de St. Pau d'Ordal (APSP, Testaments I, f. 105r-105v, 96).

sous al bací de les Ànimes de Purgatori, 15 sous repartits a parts iguals entre els altres bacins de dita església, sense anomenar-los, i 10 reals a Nostra Senyora de Montserrat, dels quals 3 reals són per posar un ciri blanc a l'altar d'aquella mare de Déu (1604).⁴¹⁸

Altres 10 reals, equivalents a 1 lliura, deixa a Nostra Senyora del Roser de Sant Pau d'Ordal l'occità Pere Frexas, habitant a ca l'Amat de Sant Sebastià dels Gorgs (1607).⁴¹⁹

En relació a la *confraria de Sant Roc*, aquesta ja deu existir el 1599, en què en el primer testament de Pere Costan s'anomena el bací de Sant Roc. En el segon testament d'aquell, es diu que té “un escut [...] a la caixa de Sant Roc”, amb la qual cosa entenem que es refereix a l'administració de la confraria de Sant Roc (1613).⁴²⁰

El culte a Santa Madrona a l'església de Sant Pau d'Ordal és bastant generalitzat a finals del segle XVI i al llarg del segle XVII. Recordem que el 1581 trobem esmentat el *bací de Santa Madrona* en el testament del cabaler Antoni Raventós del Pujol, el qual li deixa 2 sous per una missa.⁴²¹ L'església de Sant Pau disposa, per tant, de bací i altar dedicat a Santa Madrona.

En relació a la confraria dedicada a aquella santa, no sabem si ja existia al segle XVI. En tot cas, els documents s'hi refereixen de forma directa molt més tard. Ens hem d'esperar el 1650 en què s'anomena la *confraria de Santa Madrona*, concretament en el codicil de l'hereu Joan Mata de la Plaça, el qual deixa 1 lliura per la il.luminària de Sant Pau, 1 lliura a la confraria de Nostra

---

⁴¹⁸ 11-7-1604, test. d'Esperança Raventós de la Codina, de St. Pau d'Ordal, (Esperança Urgellesa de casada), muller de Magí Urgellès, de Cubelles (APSP, Testaments, I, f. 64r-64v). 17r-17v, 13).

⁴¹⁹ 2-12-1607, test. de Pere Frexas, treballador occità resident a ca l'Amat, de St. Sebastià dels Gorgs: “Més vull sian donades a Nostra Senyora del Rosser, de la isglésia de Sant Pau de Ordal, deu reals, dich 1 ll. s.” (APSS, Testaments I, f. 82r-82v, 73).

⁴²⁰ 28-8-1613, 2n test. de Pere Costan, pastor del r. de F., hab. a la pr. de St. Pau d'Ordal (APSP, Testaments, I, f. 97r-97v, 88).

⁴²¹ 15-7-1592, test. d'Elionor Gil, muller de mestre Gabriel Gil, de St. Pau d'Ordal (APSS, Testaments I, f. 44r-44v, 35).

Senyora (del Roser), i 1 lliura a la confraria de Santa Madrona: “Ítem a la confraria de Santa Madrona de la present isglésia, una lliura”.⁴²²

Deu anys més tard, el 1660, Pau Duran i Mata, pagès d'Olivella, habitant a casa del seu cosigermà Ramon Mata i Rosell, de cal Mata de la Plaça de Sant Pau d'Ordal, fa un important llegat a l'església de Sant Pau d'Ordal. Vol ser enterrat a la capella de Nostra Senyora del Roser d'aquella església i deixa 400 lliures per la seva ànima. Entre les seves caritats, deixa 3 lliures a cadascuna de les quatre confraries.⁴²³

Ítem dex y llego de altres béns meus dotsa lliures^s a la present iglésia per ornaments que seran més convenientes, y a la confraria de Nostra Señora Santíssima del Roser, y a la confraria de Sant^h Pau, y a la confraria de Santa Madrona, y a la confraria de Sant Roc, totes en la present [f. 165v] iglésia, tres lliures, moneda barcelonesa a cada una de las dites confrarias, y de asò per una vagada tant solament.

En relació als altars de l'església de Sant Pau d'Ordal, trobem esmentats els següents:

- a) *Altar Major de Sant Pau*
- b) *Altar de Nostra Senyora del Roser*
- c) *Altar de Sant Roc*
- d) *Altar de Santa Madrona*
- e) *Altar de Sant Sebastià*
- f) *Altar de Sant Isidre*

---

⁴²² 15-9-1650, codicil de Joan Mata de la Plaça, de St. Pau d'Ordal (APSP, Testaments, I, f. 156r-157v, 138).

⁴²³ 30-9-1660, 3r test. de Pau Duran i Mata, pagès d'Olivella, hab. a cal Mata de la Plaça, de St. Pau d'Ordal (APSP, Testaments, I, f. 164r-166v, 1459). D'acord amb la nostra reconstrucció de famílies, Pau Duran i Mata és fill d'Àngela Mata i Esteva, casada amb l'hereu Bernat Duran d'Olivella. Per la seva part, Àngela Mata i Esteva és germana de l'hereu Joan Mata i Esteva, tots dos fills de l'hereu Pere Joan Mata i Vallès i d'Esperança Esteva, muller d'aquell. Per la qual cosa, Pau Duran i Mata és cosigermà de l'hereu Ramon Mata i Rosell, fill de Joan Mata i Esteva, de cal Mata de la Plaça, de St. Pau d'Ordal. Ramon Mata i Rosell mor solter, o sense fills, i, després de fer importants llegats a la seva família i a l'església de St. Pau d'Ordal, on vol ser enterrat, institueix hereva la seva ànima.

L'altar major de Sant Pau s'esmenta a partir de 1605, concretament en el testament d'Elisabet Martina, muller de Salvador Martí, de la Costa. Aquella testadora deixa 10 reals per celebrar 5 misses davant l'altar de Sant Pau i altres 5 misses davant l'altar de Nostra Senyora del Roser.⁴²⁴ La mateixa deixa i quantitat de misses s'expressa en el testament de Pau Rosell (1605), natural de St. Pere de Subirats, i habitant a la parròquia de Sant Pau d'Ordal.⁴²⁵

Per la seva part, el pastor d'origen occità Pere Costan (1611), habitant a la parròquia de Sant Pau d'Ordal, deixa 6 misses a l'altar major de Sant Pau. A la vegada, deixa 4 misses més a cadascun dels altars de Sant Roc, Sant Sebastià i Santa Madrona, i 20 misses a l'altar de Nostra Senyora del Roser.⁴²⁶ En un segon testament, el mateix pastor vol que es distribueixin fins a 30 lliures per la seva sepultura, novena i capdany, i que es distribueixi en misses celebradores “en lo altar de la capella maior de Sant Pau de Ordal”, a més de l'altar de Nostra Senyora del Roser i al de Sant Roc (1613). Per tant, en aquell testament, no només s'anomena l'altar de Sant Pau, sinó també la capella major de Sant Pau.⁴²⁷

Salvador Martí (1611), de la Costa, deixa 15 misses a l'altar de Sant Pau i 15 més a l'altar de Nostra Senyora del Roser.⁴²⁸

De les 30 lliures que es reserva per la seva sepultura, cos present, novena i capdany, Caterina Lloparda, muller de Llorenç Llopart de la Costa, vol que si res hi sobrés que es repartís en misses o aniversaris per la seva ànima i la dels seus en els altars de Sant Pau i de Nostra Senyora del Roser (110).⁴²⁹

La mestressa Elisabet Sunyol (1638), viuda de Macià Guilera, de cal Guilera de la Plaça, de Sant Pau d'Ordal, deixa 1 missa a l'altar de Sant Pau, a l'altar de Santa Madrona i a l'altar de Sant Isidre respectivament, més 10 misses a

---

⁴²⁴ 5-3-1605, test. d'Elisabet Martina, muller de Salvador Martí, de la Costa, de St. Pau d'Ordal (APSP, Testaments I, f. 67r-67v, 59).

⁴²⁵ 6-6-1605, test. de Pau Rosell, natural de St. Pere de Subirats, hab. a la pr. de St. Pau d'Ordal (APSP, Testaments I, f. 68r-69v, 61).

⁴²⁶ 28-8-1611, 1r test. de Pere Costan, pastor d'origen occità, hab. a St. Pau d'Ordal (APSP, Testaments I, f. 91r-91v, 82).

⁴²⁷ 1613, 2n test. de Pere Costan, pastor d'origen occità, hab. a St. Pau d'Ordal (APSP, Testaments I, f. 97r-97v, 88).

⁴²⁸ 6-11-1611, test. de Salvador Martí, de la Costa, de la pr. de St. Pau d'Ordal (APSP, Testaments I, f. 93r-93v, 84).

⁴²⁹ 28-1-1623, test. de Caterina Lloparda, muller de Llorenç Llopart, de la Costa, de la pr. de St. Pau d'Ordal (APSP, Testaments I, f. 120r-120v, 110).

l'altar de Nostra Senyora del Roser.⁴³⁰ Per la seva part, l'hereu Joan Mata de la Plaça (1648), deixa també misses als cinc altars abans esmentats, concretament 2 misses a cadascun dels altars de Sant Pau, Nostra Senyora del Roser, Sant Roc, Sant Isidre i Santa Madrona, de preu 4 sous cadascuna.

Pel que fa a l'*altar de Nostra Senyora del Roser*, a més de les deixes que ja hem esmentat, destaquem el testamentat de la mestressa Margarida Masana, muller de Miquel Masana de la casa vella, la qual deixa 25 reals per la sepultura en aquella capella, i que del seu escriu per noces s'hi diguin 50 misses (1617).⁴³¹

En relació a l'*altar de Sant Roc*, abans hem vist com l'esmentava el pastor d'origen occità Pere Costan (1611), habitant a la parròquia de Sant Pau d'Ordal, el qual hi deixava 4 misses, així com 4 misses més als altars de Sant Sebastià i Santa Madrona.⁴³² També el torna a esmentar en el seu segon testament (1613), com ja hem dit amb anterioritat. I també s'esmenta en el testament de l'hereu Joan Mata de la Plaça (1648), el qual hi dedica 2 misses, així com 2 misses més a l'altar de Nostra Senyora del Roser, a l'altar de Sant Isidre i a l'altar de Santa Madrona respectivament, de preu 4 sous cada missa.⁴³³

Entre els llegats que trobem a Sant Roc, destaquem les 10 lliures que deixa Pau Duran i Mata, habitant a cal Mata de la Plaça, en el seu segon testament, per fer i daurar una imatge de Sant Roc (1651):⁴³⁴

Més dex 10 ll. per fer una imatja de culto de Sant Roc per captar per la isglésia, y més si més és manaster per fer-la y daurar-la.

Com també hem vist, *santa Madrona* és una de les imatges que tenen més culte. El seu bací s'anomena almenys des del 1581, en el testament del cabaler

---

⁴³⁰ 22-7-1638, test. d'Elisabet Sunyol, viuda de Macià Guilera, de la Plaça, de St. Pau d'Ordal (APSP, Testaments I, f. 136r-136v, 126).

⁴³¹ 18-1-1617, test. de Margarida Masana, muller de Miquel Masana de la Casa Vella, de la pr. de St. Pau d'Ordal (APSS, Testaments I, f. 103r-103v, 93).

⁴³² 28-8-1611, 1r test. de Pere Costan, pastor d'origen occità, hab. a St. Pau d'Ordal (APSP, Testaments I, f. 91r-91v, 82).

⁴³³ 26-11-1648, test. de Joan Mata, de la Plaça, de St. Pau d'Ordal (APSP, Testaments I, f. 149r-151r, 134).

⁴³⁴ 17-7-1651, 2n test. de Pau Duran i Mata, natural d'Olivella, que s'està a casa del seu cosigermà Ramon Mata de la Plaça, de St. Pau d'Ordal (APSP, Testaments, II, f. 60r-62v, 48).

Antoni Raventós del Pujol, el qual li deixa 2 sous per una missa.⁴³⁵ En relació a l'altar, les primeres referències escrites daten del 1611, concretament en el primer testament del pastor d'origen occità Pere Costan (1611), el qual hi deixa 4 misses més.⁴³⁶ I en relació a la confraria dedicada a aquella santa, una de les primeres dades és del 1650, en el codicil de l'hereu Joan Mata de la Plaça, el qual hi deixa 1 lliura.⁴³⁷

En menor quantitat, s'esmenta l'*altar de Sant Isidre*, que documentem a partir de 1638. Entre altres, s'esmenta, com hem vist, en el testament de la mestressa Elisabet Sunyol (1638), viuda de Macià Guilera, de cal Guilera de la Plaça, la qual hi deixa 1 missa;⁴³⁸ i en el testament de l'hereu Joan Mata de la Plaça, el qual hi dedica 2 misses, de preu 4 sous cadascuna (1648).⁴³⁹

I també en menor quantitat, s'esmenta l'*altar de Sant Sebastià*, concretament en el primer testament del pastor d'origen occità Pere Costan (1611), habitant a la parròquia de Sant Pau d'Ordal, el qual hi deixa 4 misses, com ja hem esmentat amb anterioritat; i de l'altra meitat, deixa 50 lliures al convent de Sant Francesc de Vilafranca, per misses, i del restant, vol que "se'n sian fundades missas en la capella de Sant Esteva de Ordal de caritat a coneguda de mos marmassors".⁴⁴⁰

---

⁴³⁵ 15-7-1592, test. d'Elionor Gil, muller de mestre Gabriel Gil, de St. Pau d'Ordal (APSS, Testaments I, f. 44r-44v, 35).

⁴³⁶ 28-8-1611, 1r test. de Pere Costan, pastor d'origen occità, hab. a St. Pau d'Ordal (APSP, Testaments I, f. 91r-91v, 82).

⁴³⁷ 15-9-1650, codicil de Joan Mata de la Plaça, de St. Pau d'Ordal (APSP, Testaments, I, f. 156r-157v, 138).

⁴³⁸ 22-7-1638, test. d'Elisabet Sunyol, viuda de Macià Guilera, de cal Guilera de la Plaça, de St. Pau d'Ordal (APSP, Testaments I, f. 136r-136v, 126).

⁴³⁹ 26-11-1648, test. de Joan Mata, de la Plaça, de St. Pau d'Ordal (APSP, Testaments I, f. 149r-151r, 134).

⁴⁴⁰ 28-8-1611, 1r test. de Pere Costan, pastor d'origen occità, hab. a St. Pau d'Ordal (APSP, Testaments I, f. 91r-91v, 82).

V.2.3.8.6. BACINS I ALTARS DE L'ESGLÉSIA DE SANT PERE DE SUBIRATS

A causa de la falta de documentació per aquella parròquia, només hem trobat esmentat l'*altar de nostra senyora del Roser* de l'església parroquial de Sant Pere de Subirats, l'any 1660. Consta en el testament de Maria Golart, muller d'Antoni Golart, pagès de la parròquia de Sant Pere de Subirats, en què deixa un aniversari anual, de 12 rals, amb dos sacerdots, amb dos oficis cantats a l'altar de Nostra Senyora del Roser d'aquella l'església parroquial.

A més d'aquest bací, en aquell testament, també s'hi esmenten dues confraries: la *confraria de nostra senyora del Roser*, i la *confraria del Sant Nom de Jesús*. Maria Golart deixa 10 rals a la *confraria de nostra senyora del Roser*, d'aquella mateixa església parroquial de Sant Pere de Subirats; 10 rals a la *confraria del Sant Nom de Jesús* d'aquella mateixa església parroquial. Aquella testadora fa institueix hereu universal el seu marit, Antoni Golart, i en cas que aquell morís sense fills, vol que es destini la meitat dels seus béns a la *capella de Sant Esteve d'Ordal* per dir misses i aniversaris; i de l'altra meitat, 50 lliures al convent de Sant Francesc de Vilafranca del Penedès, i el restant a l'abans esmentada capella de Sant Esteve d'Ordal (1660).⁴⁴¹

V.2.3.8.7. CAPELLA DE SANT ESTEVE D'ORDAL

La capella de Sant Esteve d'Ordal és el panteó familiar de la família Ravella d'Ordal. L'hereu Pere Ravella, major, fa el seu testament dins aquella capella (1668), i vol que se l'hi enterri dins, amb caixa, en el cas on està soterrat el seu pare, Antoni Ravella, per la qual sepultura i exèquies deixa 50 lliures.⁴⁴²

---

⁴⁴¹ 31-12-1660, test. de Maria Golart, muller d'Antoni Golart, de St. Pere de Subirats (APSP, Testaments, II, f. 79v-81r, 64).

⁴⁴² 19-2-1668, test. de Pere Ravella, major, de cal Ravella d'Ordal (APSP, Testaments, I, f. 181r-181v, 155).

Trobem esmentat l'*altar de Nostra Senyora* de la capella de Sant Esteve d'Ordal. El pagès Antoni Golart (1675), d'Ordal, en el seu codicil, vol que se li faci una missa setmanera durant un any a l'altar de Nostra Senyora, a la capella de Sant Esteve d'Ordal, dita pel rector de Sant Pau d'Ordal, de preu a coneguda dels seus marmessors:⁴⁴³

Ítem dexo y llego que^h <<que>> seguit mon òbit tot un anny enter se'm diga una missa cada samana en lo altar de Nostra Senyora en la capella de Sant Esteve de Ordal per lo reverent rector de Sant Pau de Ordal, la caritat a coneguda de mos marmassors.

Per la seva part, Maria Golart (1660), muller de l'esmentat Antoni Golart, d'Ordal, deixa la meitat dels seus béns per misses i aniversaris a la capella de Sant Esteve d'Ordal.⁴⁴⁴

V.2.3.8.8. DONACIONS A CONVENTS I MONESTIRS

Els testadors també fan caritats i donacions a convents i monestirs per misses per les seves ànimes.

De Vilafranca del Penedès, s'esmenten el convent o *monestir de Sant Francesc*, el *monestir o església de Sant Magí*. I a les rodalies d'aquella vila, el *monestir de Sant Ramon de Penyafort*.

De fora la comarca, s'anomena el *monestir de Santa Maria de Montserrat*, el qual disposava de moltes propietats al terme de Subirats, com a tinent de les rendes de l'antic priorat de Sant Sebastià dels Gorgs, entre altres drets alodials.

Eulàlia Prats (1611), muller de Montserrat Mir de Vilarnau, de la parròquia de Sant Sadurní de Subirats, vol que es facin 3 misses al *monestir de Montserrat*, 3 al *monestir de Sant Ramon de Penyafort*, i 3 al *monestir o església de Sant Magí*. En relació al preu, no es precisa la quantitat, sols es diu "la charitat

---

⁴⁴³ 30-11-1675, codicil d'Antoni Golart, pagès d'Ordal, de la pr. de St. Pere de Subirats (APSP, Testaments I, f. 188r-188v, 161).

⁴⁴⁴ 31-12-1660, test. de Maria Golart, muller d'Antoni Golart, de la pr. de St. Pere de Subirats (APSP, Testaments, I, f. 168r-168v, 147).

competent y acostumada”, un formulari que trobem habitualment en alguns testaments fets a l’escrivania de Sant Sadurní de Subirats.⁴⁴⁵

Ítem vull y man que dels altres béns meus me fassen selebrar en lo monestir de Nostra Senyora de Monserrat tres mises,^c altres tres al monestir de Sant Ramon de Penyafort, y altres tres al monestir o iglésia de Sant Magí. Y vull sie donat a quiscú dels sobredits monestirs la charitat competent^d y acostumada/.

També Gabriel Guilera (1607), de Sant Pere de Subirats, estadant del mas de la Serra, de Sant Pau d’Ordal, vol que se li digui una missa a *Sant Ramon de Penyafort*.⁴⁴⁶

Per la seva part, el cabaler Joan Guilamany (1619), natural del mas Majó, terme de Font-rubí, estant al mas de Peralba, de la parròquia de Sant Sadurní, a més de fer deixes a altres esglésies, vol que li siguin dites deu misses al *monestir de Sant Francesc* de Vilafranca i deu misses al *monestir de Montserrat*, i per ambdós casos vol que sigui donada “la charitat competent”.⁴⁴⁷

Ítem vull y man sien dites deu mises en lo Monestir del pare Sant Francesch de Vilafranca, y donada la charitat competent.
Ítem vull y man me sien dites altres deu mises en lo Monestir de Nostra Senyora de Montserrat.

Hem vist com Magdalena Codorniu (1611), muller de Jaume Domènech II, de Sant Benet Despiells, fa importants llegats a l’església. A més de les 15 lliures que es deixa per l’ànima, fa llegats a diferents esglésies i monestirs per misses: 3 misses a l’altar de Nostra Senyora de Montserrat, 3 al *monestir de Sant Ramon de Penyafort*, 3 a l’*església del Carme* de Barcelona, 3 a l’*església de la casa de Miralles* de l’orde de Sant Agustí, 3 a l’altar privilegiat del *convent de Sant*

---

⁴⁴⁵ 14-3-1611, test. d’Eulàlia, muller de Montserrat Mir, de St. Sadurní. APSS, Testaments 1585-1663, f. 66v-67r

⁴⁴⁶ 7-4-1607, test. de Gabriel Guilera, de St. Pere de Subirats, estadant al mas de la Serra, de St. Pau d’Ordal (APSP, Testaments I, f. 76r-76v, 68).

⁴⁴⁷ 20-3-1619, test. de Joan Guilamany (APSS, Testaments 1585-1663, f. 94v-95v). D’acord amb la nostra reconstrucció de famílies, es tracta de Joan Guilamany i Surià, cabaler, fill de Guerau Guilamany, pagès, del mas Majó, de la parròquia de Font-rubí, i d’Elionor Surià, cabalera del mas de Peralba, de la pr. de St. Sadurní, muller d’aquell, difunts. S’està avui malalt a casa de Pau Surià, del mas de Peralba, de la pr. de St. Sadurní, oncle seu.

Francesc de Vilafranca, i 2 misses més a l'església de Santa Magdalena de Corbera, per totes les quals vol que "sie donada la charitat competent".⁴⁴⁸

Per la seva part, Maria Golart (1660), muller d'Antoni Golart, d'Ordal, de la parròquia de Sant Pere de Subirats, deixa la meitat dels seus béns per misses i aniversaris a la capella de Sant Esteve d'Ordal, i de l'altra meitat vol que en siguin donades 50 lliures al *convent de Sant Francesc* de Vilafranca del Penedès.⁴⁴⁹

Són molt freqüents les caritats al *monestir de Santa Maria de Montserrat*. Aquest fet està en consonància amb el fervor religiós de l'època dedicat a la verge Maria, i als peregrinatges que es fan a la muntanya de Montserrat per anar-la a veure i demanar-li una gràcia. Entre els testadors que fan deixes a aquest monestir trobem pagesos propietaris, mestresses, cabalers de pagesos propietaris, treballadors d'origen occità i francès, menestrals, etc. Els llegats s'expressen amb quantitats monetàries, i es fan també amb béns mobles, com ara joies, o amb espècies, com ara cereals, com comentem a continuació.

L'hereu Jaume Martí de la Talalla (1541) deixa 18 diners a la verge Maria de Montserrat.⁴⁵⁰ Per la seva part, l'hereu Francesc Martí (1572) de la Torre deixa 20 sous a la verge Maria de Montserrat per misses.⁴⁵¹ I la mestressa de ca l'Artigues, Magdalena Artigues (1586), viuda de Bartomeu Artigues, deixa 5 misses a "Nostra Senyora de Montserrat y totas las obligaciones que jo li tinc". Pot tractar-se de l'altar de nostra senyora de Montserrat que hi ha a Lavern, o del monestir de Montserrat.⁴⁵²

Entre els treballadors, Joan Simon (1569), pagès oriünd del bisbat d'Urgell que s'està a casa de la viuda Montserrada Mestre del Goner, deixa 10 sous a la verge Maria de Montserrat "per amor de Déu".⁴⁵³ El fervor per la verge de

---

⁴⁴⁸ 6-8-1611, test. de Magdalena Codorniu, mestressa del mas de Jaume Domènech II, de la quadra de St. Benet d'Espiells, sufragània de St. Sadurní (APSS, Testaments 1585-1663, f. 99r-100r).

⁴⁴⁹ 31-12-1660, test. de Maria Golart, muller d'Antoni Golart, de la pr. de St. Pere de Subirats (APSP, Testaments, I, f. 168r-168v, 147).

⁴⁵⁰ 5-4-1541, test. de Jaume Martí, de la Talalla, de St. Pere de Lavern (APL, M-1536, f. 62r, 2219).

⁴⁵¹ 10-7-1572, test. de Francesc Martí, de la Torre, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 30v-31r, 56).

⁴⁵² 22-3-1586, test. de Magdalena, viuda de Bartomeu Artigues, de ca l'Artigues, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 193r, 592).

⁴⁵³ 15-7-1569, test. de Joan Simon, del bisbat d'Urgell, hab. a cal Mestre, del Goner, de la pr. de St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 124v-125v, 279).

Montserrat és molt gran en aquell mas. Un fill de la casa, Joan Mestre I (1572), del Gorner, hereu de cal Mestre de Dalt, vol que el seu fill-hereu, Joan Mestre, doni a la verge Maria de Montserrat mitja quartera de forment “per amor de Déu” cada any, durant la vida de dit hereu “de vida sua”.⁴⁵⁴ En aquest cas, el llegat no es fa ni es compta amb moneda, sinó amb espècia. Però també es podia donar el cas que es fes tant amb moneda com amb espècia. Per exemple, l’hereu Antoni Raventós del Pujol (1581), de Sant Pau d’Ordal, deixa “quatra corderas de forment y dos reals perquè li sian ditas dos misas”.⁴⁵⁵

El llegat també es podia fer amb objectes de valor, com una joia personal. La mestressa Joana Seriol (1574), muller de Gabriel Martí del mas Escardó, de Lavern, dona “un anell de or que jo tinch” a la verge Maria de Montserrat “per amor de Déu”.⁴⁵⁶

Miquel Calell (1564), traginer solter de Sant Feliu de Llobregat, ha estat objecte d’un atac dels bandolers i es troba a les portes de la mort a cal Milà de la Roca, de Lavern. Entre les seves últimes voluntats, mana que un pelegrí vagi a peu descalç i amb camisa a Montserrat a portar-hi “una casua de cera dalt a baix”, i fer dir dues misses a l’altar de la mare de Déu i fer cantar uns goigs pels escolans de dita capella, per la qual cosa vol que sigui donada la caritat acostumada.⁴⁵⁷

Ítem vull y man que per mi sia^c tramès un palagrí a peu descalls y ab camissa a la verga Maria de Montserrat, y que y sia portada una casua de cera dalt a baix, y fasan dir duas missas en lo altar de la mara de Déu, y cantar uns goig per los scolans de la dita capella de la verga Maria de Montserrat, per lo qual sia dada la caritat acustumada.

---

⁴⁵⁴ 26-9-1572, test. de Joan Mestre I, del Gorner, de la pr. de St. Pere de Lavern (APL, M-1568, f. 24r-25v, 38).

⁴⁵⁵ 10-11-1581, test. d’Antoni Raventós del Pujol, de St. Pau d’Ordal (APSP, Testaments, I, f. 26r-26v, 22).

⁴⁵⁶ 21-8-1574, test. de Joana (Seriol), muller de Gabriel Martí, del mas Escardó, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 62v-63r, 144).

⁴⁵⁷ 1-9-1564, test. de Miquel Calell, traginer, fill d’Andreu Calell, pagès, i d’Elisabet, muller seva, de St. Feliu de Llobregat, detingut de malaltia corporal a casa de Joan Torrents, del mas de la Roca, de St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 44v-45r, 111).

V.2.3.8.9. DEIXES A HOSPITALS

Alguns testadors fan deixes a Hospitals. Els hospitals que s'anomenen són l'Hospital General de la Santa Creu de Barcelona; l'Hospital de Nostra Senyora de la Misericòrdia de la mateixa ciutat de Barcelona; i l'Hospital del Sant Crist dels pobres, de la vila de Sant Sadurní, el qual surt esmentat en diferents testadors d'aquella localitat. Alguns d'aquests hospitals tenen bacins a les esglésies del terme de Subirats.

a) *Hospital General de la Santa Creu de Barcelona*

Està molt estès el costum de fer deixes a l'Hospital General de la Santa Creu de Barcelona. També s'anomena Hospital de Barcelona. Entre els donadors, trobem persones de diferent condició social: pagesos propietaris, mestresses, cabalers, treballadors occitans solters i casats, etc. Les deixes poden expressar-se amb moneda, però n'hi ha que s'expressen en espècie (blat), o que deixen triar entre diner i blat, o es paga amb un debitori, o amb la venda a l'encant de tots els béns del donador, prova que demostra que no sempre corren diners, aspectes que com anirem explicant tot seguit.

A continuació, mostrem alguns exemples de testadors de les diferents parròquies de Subirats.

Entre els hereus propietaris de mas de Lavern, Jaume Martí (1541), de la Talalla, deixa 2 sous a l'Hospital de Barcelona, que és l'Hospital General de la Santa Creu.⁴⁵⁸ També Salvador Martí (1611), de la Costa, de Sant Pau d'Ordal, deixa 10 reals a l'Hospital General.⁴⁵⁹

L'hereu Francesc Martí (1580), de la Torre, deixa 3 lliures a l'Hospital General de Barcelona. Es tracta d'una quantitat considerable expressada en moneda, i dóna de temps dos anys perquè el seu hereu la pagui. En relació a la

---

⁴⁵⁸ 5-4-1541, test. de Jaume Martí, de la Talalla, de St. Pere de Lavern (APL, M-1536, f. 62r, 2219.

⁴⁵⁹ 6-11-1611, test. de Salvador Martí, de la Costa, de St. Pau d'Ordal (APSP, Testaments I, f. 93r-93v, 84).

manera de pagar la caritat, deixa triar “ho dinés ho blat”.⁴⁶⁰ Potser no corren tants diners en moneda, ja que el deute que crea es pot pagar amb espècie.

Donar blat a l’Hospital deuria ser una caritat freqüent entre els donadors. També l’hereu Macià Guilera Poses (1619), de cal Guilera de la Plaça de Sant Pau d’Ordal, deixa 2 quarteres de blat a l’Hospital General, el primer estiu després del seu òbit.⁴⁶¹

Per la seva part, la mestressa Coloma Masana (1552), de la casa vella, deixa 1 diner a l’Hospital (General de la Santa Creu de Barcelona), entre altres llegats a l’església de Sant Pau d’Ordal, com ja hem explicat.⁴⁶²

Els immigrants occitans acostumen a fer importants llegats a l’Hospital General. Molts d’ells són solters, i fan hereus Déu i la seva ànima, la qual cosa implica la venda a l’encant públic dels seus béns per pagar les deixes a l’ànima i els altres llegats.

El treballador occità solter Antoni Perdiguier (1575), de cal Batlle de la Pujada, paga el seu llegat a l’Hospital General de Barcelona amb la meitat d’un debitori de 12 sous que li deu el treballador en Francescot. Aquell debitori s’ha de repartir a parts iguals entre “lo bací de la verga Maria de Montserrat y lo bací del Ospital General de Barcelona”, o sigui, que toquen 6 sous per cadascun d’aquests dos bacins. Recordem que Antoni Perdiguier deixava a repartir entre tots els bacins de l’església de Lavern el que s’obtingués de la venda d’una casaca de burell. Fa hereus Déu i la seva ànima.⁴⁶³

Entre els occitans solters que fan hereus Déu i la seva ànima, trobem: el llaurador Francesc del Trei (1619), habitant a Sant Pau d’Ordal, hi deixa 10 sous;⁴⁶⁴ el pagès occità Joan de la Verdera, habitant a Sant Pere de Subirats, que

---

⁴⁶⁰ 9-8-1580, test. de Francesc Martí II, de la Torre, de St. Pere de Lavern (APL, M-1568, f. 43r-43v, 81).

⁴⁶¹ 29-9-1619, test. de Macià Guilera Poses, hereu de cal Guilera de la Plaça, St. Pau d’Ordal (APSP, Testaments I, f. 109r-109v, 100).

⁴⁶² 10-11-1552, test. de Coloma Masana de la casa vella, de la pr. de St. Pau d’Ordal (APSP, Testaments, I, f. 12r, 8).

⁴⁶³ 25-9-1575, test. d’Antoni Perdiguier, treballador, francès (APL, M-1570, f. 82v-83r, 181).

⁴⁶⁴ 1-9-1619, test. de Francesc del Trei, llaurador occità, hab. a la pr. de St. Pau d’Ordal (APSP, Testaments I, f. 105r-105v, 96).

deixa 3 lliures a l'Hospital de Barcelona; ⁴⁶⁵ Giralt Carrera (1597), treballador occità de cal Rafel Ràfols d'Olesa de Bonesvalls, que deixa la considerable quantitat de 10 lliures a aquell Hospital; ⁴⁶⁶ Pere Frexas (1607), treballador occità de ca l'Amat de Sant Sebastià dels Gorgs, que deixa 10 reals, equivalents a 1 lliura, a aquell Hospital. ⁴⁶⁷

Per la seva part, Joan Simon (1569), pagès, del bisbat d'Urgell, habitant a cal Mestre, del Gorner, també deixa 10 sous a l'Hospital General de la Santa Creu de Barcelona, i en aquest cas institueix hereu el seu amo Joan Mestre dels béns que té en terres catalanes. ⁴⁶⁸

A Sant Pau d'Ordal, trobem Bernat Difaure (1611), treballador occità, que hi deixa 2 reals, equivalents a dos sous. ⁴⁶⁹

Pere Costan (1611), pastor de cal Mata de la Plaça, és també solter, i fa hereu el seu amo Joan Mata. En el seu primer testament (1611), deixa 5 lliures a l'Hospital General, quantitat que rebaixa a 3 lliures en el seu segon testament. ⁴⁷⁰

Entre els occitans casats, Pere Llanas, habitant a casa de Joan Mata de la Plaça, de Sant Pau d'Ordal, vol ser enterrat a la parròquia on morirà. Deixa 20 lliures per la seva ànima, distribuïdes en enterrament, cos present, novena i capdany, i si res hi sobrara, sigui distribuït en misses per la seva ànima al monestir de Sant Francesc de Vilafranca del Penedès. Deixa 10 reals a Nostra Senyora del Roser; 10 reals a l'Hospital General de Barcelona; 10 reals a Nostra Senyora de Montserrat; i 50 reals, és a dir, 5 lliures, a l'Hospital General de Barcelona, que li deu Francesc de Pax, estranger, habitant a la vila de Sitges, que estan deposats en

---

⁴⁶⁵ 3-6-1585, test. de Joan de la Verdera, pagès occità, hab. a la pr. de St. Pere de Subirats (APSP, Testaments I, f. 29r-29v, 26).

⁴⁶⁶ 24-8-1597, test. de Giralt Carrera, treballador occità (APSP, Testaments I, f. 58r-58v, 46): "*Ítem més dexa al Ospital General de Barçolona deu lliuras barçalonesas*".

⁴⁶⁷ 2-12-1607, test. de Pere Frexas, occità, treballador de ca l'Amat de St. Sebastià dels Gorgs (APSP, Testaments, I, f. 82r-82v, 73): "Més vull sian donadas de mos béns al Espital General de Sta. Creu de Barcelona deu reals, dich 1 ll."

⁴⁶⁸ 15-7-1569, test. de Joan Simon, del bisbat d'Urgell, hab. a Cal Mestre, del Gorner (APL, M-1561, f. 124v-125v, 279).

⁴⁶⁹ 28-8-1611, 1r test. de Bernat Difaure, treballador occità, hab. a St. Pau d'Ordal (APSP, Testaments I, f. 91r-91v, 82); 2n test. 28-8-1613 (APSP, Testaments I, f. 97r-97v, 88).

⁴⁷⁰ 28-8-1611, test. de Pere Costan, pastor, de cal Mata de la Plaça, St. Pau d'Ordal (APSP, Testaments I, f. 91r-91v, 82).

mans d'Amador Roix, batlle de Sant Pere de Ribes, com consta en l'acte en poder de l'escrivania de Sitges.⁴⁷¹

La quantitat més alta que es dona és la del cavaller Bernat Joan Despasen i Badia (1589), ciutadà de Barcelona, víctima d'un assalt dels bandolers al Bosc del Vidrier d'Ordal, deixa 100 lliures a l'Hospital General de la Santa Creu de Barcelona.⁴⁷²

El cabaler solter Pau Duran, natural de Sitges i habitant a casa de Joan Mata de la Plaça, en el seu primer testament (1622), institueix hereu de tots els seus béns, pagats els llegats i les despeses de la seva malaltia, *l'Hospital General de Barcelona*.⁴⁷³

b) *L'hospital del Sant Crist dels pobres, de Sant Sadurní de Subirats*

A la vila de Sant Sadurní de Subirats, al costat del camí ral, en un tram del carrer major, hi ha edificat l'Hospital del Sant Crist dels Pobres, edifici que, amb el seu hort, ja existeix en una data anterior a 1567. Aquell troç de carrer pren el nom de carrer de l'Hospital.

Domingo Savall (1607), treballador d'origen occità casat amb Magdalena, habitants a la vila de Sant Sadurní, deixa a l'Hospital de Sant Sadurní el parament d'un llit pels pobres malalts:⁴⁷⁴

Ítem deix al ospital de dit Sanct Sadorní un llit per los pobres malals, so és, post, banch, màrrega, un parell de llansols y una flasada blanca, las quals cosas jo tinc

---

⁴⁷¹ 26-3-1623, test. de Pere Llanass estranger, casat, hab. a cal Mata de la Plaça, St. Pau d'Ordal (APSP, Testaments, I, f. 121r-121v, 111).

⁴⁷² 26-7-1589, test. de Bernat Joan Despasen i Badia, donzell, hab. a Barcelona (APSP, testaments I, f. 32r-35v, 28).

⁴⁷³ Pau Duran i Mata és fill de Bernat Duran, d'Olivella, i d'Àngela Mata, cabalera de cal Mata de la Plaça, de St. Pau d'Ordal. D'acord amb la nostra reconstrucció de famílies, interpretem que es tracta d'aquesta Àngela Mata que és fadrina el 1608. Té lògica que el seu fill, Pau Duran i Mata s'estigui a casa de Joan Mata de la Plaça, per curar-se d'una malaltia. L'hereu Joan Mata és germà d'Àngela Mata, i per tant oncle de Pau Duran i Mata. Aquest darrer fa tres testaments a St. Pau d'Ordal: a) 13-11-1622, 1r test. (APSP, Testaments I, f. 119r-119v, 109); b) 17-7-1651, 2n test. de Pau Duran (APSP, Testaments, II, f. 60r-62v, 48).; en aquest 1r test. deixa 10 lliures per fer i daurar una imatge de Sant Roc; i c) 30-9-1660, 3r test. (APSP, Testaments, I, f. 164r-166v, 145).

⁴⁷⁴ [ ]-1607, test. de Domingo Savall, pagès, hab. a la vila de St. Sadurní (APSS, testaments solts, s-XVII). El suport està en mal estat, i la tinta esborrada a la part superior del full a causa de la humitat.

en ma casa. Y aquest llegat fas en cas que lo dia de mon òbit jo no tinga fill ni filla.

Potser Domingo Savall no va fer realment aquell llegat. La condició per no fer-lo era que nasqués un fill o una filla, i el 1604, el matrimoni Savall batejava un fill, Josep Bernat.⁴⁷⁵

V.2.3.8.10. DEIXES A ESGLÉSIES I CAPELLES FORANES

Una de les deixes més antigues que trobem correspon a l'*església de Vallderoures*, de la Vall d'Aran (1526). Les fan els cònjuges Miquel Gil i Maria Artigues, muller d'aquell, concretament 6 diners al *bací de la Verge Maria*, 4 diners al *bací de Sant Miquel*, i 3 diners a cadascun dels altres bacins d'aquella església.⁴⁷⁶ Els esmentats cònjuges Gil són els pares de Gabriel Gil, sastre natural d'aquella localitat resident a la parròquia de Sant Pau d'Ordal, documentat en aquella parròquia entre 1542 i 1611.

Antoni Pons (1564), dels Girbals, qui està a la Talalla, deixa 5 ll "Ítem deix a la *capella de Sant Pau*, de Ribes, per rahó de una quartera de forment y de pa de set sous, los quals vull sia obligat pagar a la dita capella lo dit Joan Pons, fill meu".⁴⁷⁷

El traginer Miquel Calell (1564), de Sant Feliu de Llobregat, deixa 10 sous "per amor de Déu" a la *capella de la Magdalena* de Corbera.⁴⁷⁸

L'hereu Francesc Martí (1572), de la Torre, de Sant Pere de Lavern, deixa 20 sous a *Santa Càndia*, per misses.⁴⁷⁹

---

⁴⁷⁵ 8-9-1604, bateig de Josep Bernat, fill de Domingo Savall, pagès, hab. a la vila de St. Sadurní, i de Magdalena, muller d'aquell (APSS, Llibre de Baptismes 1567-1605, f. 163, 14).

⁴⁷⁶ 11-7-1526, test. de Miquel Gil i Maria Artigues, muller d'aquell, de Vallderoures, de la Vall d'Aran (APSP, Testaments I, f. 1r-6v, 1).

⁴⁷⁷ 2-5-1564, test. d'Antoni Pons, dels Girbals, hab. a la Talalla, de St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 41v-42r, 104).

⁴⁷⁸ 1-9-1564, test. de Miquel Calell, traginer, fill d'Andreu Calell, pagès, i d'Elisabet, muller seva, de St. Feliu de Llobregat, detingut de malaltia corporal a casa de Joan Torrents, del mas de la Roca, de St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 44v-45r, 111).

⁴⁷⁹ 10-7-1572, test. de Francesc Martí, de la Torre, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 30v-31r, 56).

Per la seva part, el sacerdot Jaume Gomar (1675), rector de Sant Pere de Lavern, cabaler del mas Gomar de les Cabanyes, deixa a l'*església de Sant Valentí de les Cabanyes* "ha ont estan soterrats mos pares, sis misas perpètues, de caritat de tres rals cada missa, las tres en lo altar de Sant Valentí, y las otras tres en lo altar de Nostra Senyora de dita iglésia".⁴⁸⁰

V.2.3.8.11. BUTLLES DE LA SANTA CREUADA

Joana Mestre (1597), de la Plaça, de Sant Sadurní, viuda de Jaume Carbó, de Puigfedó, de Sant Pere de Lavern, deixa una certa quantitat en moneda a Montserrat Puigjaner, muller de Galceran Ferrer, de Sant Sadurní, per a pagar butlles de la Santa Creuada:⁴⁸¹

Ítem deu la muller de Galceran Ferrer, de Sant Sadorní, de diners prestats per a pagar algunes bulles de la Santa Crusada, una lliura quatre sous.

Aquest tipus de butlles es dedicaven a les despeses de la guerra contra els infidels, i també pel manteniment del culte i obres de caritat.

---

⁴⁸⁰ 28-11-1675, codicil de Jaume Gomar, rector de St. Pere de Lavern (APSP, Testaments I, f. 187r-187v, 159).

⁴⁸¹ 10-11-1597, test. de Joana Mestre, de la Plaça, de St. Sadurní, viuda de Jaume Carbó, de Puigfedó, de St. Pere de Lavern (APSS, Testaments 1585-1663, f. 1r-3v).

V.2.4. ELS TESTAMENTS DELS HEREUS

Y si cas serà que lo dia de mon òbit jo tindrè fills mascles, vull que en defecte dells dits Jauma y Bartomeu sien areus universalls de tots los dits béns meus universalls, drets, veus y accions mias, comensant al primer nat mascla y de gran en gran alls altres mascles. Y no avent-y fills mascles y la mia arència pervenia a las ditas filas mias y morien sens fills ny filas legítims y naturalls, y de legítim y carnal matrimoni procreats, en tal cas fas herevaⁿ la fila primer nada y de gran en gran les altres ab los pactes, vincles y condicions sobredits y expresats. (1575)¹

El testament és bàsicament una institució successòria, la funció principal de la qual és la institució formal de l'hereu.

Hem comentat que la majoria dels pagesos propietaris de mas i famílies benestants del terme de Subirats acostumen a instituir hereu el fill primogènit, i als fills d'aquell. Es prefereixen els fills a les filles, per ordre de primogenitura, i respectant també l'ordre de matrimoni, en cas que el pare s'hagi casat més d'una vegada. En cas que el fill primogènit mori sense fills, o que aquests fills no arribin a l'edat de fer testament, l'herència passa als altres fills segons o cabalers, i als fills d'aquells, amb les mateixes condicions abans expressades. I també hem

---

¹ 20-11-1575, test. de Jaume Batlle I, de la Pujada, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 86r-86v, 187).

comentat que, a falta de fills, l'herència passa a les filles, seguint el mateix ordre de primogenitura i condicions. Si bé aquesta és la tònica general entre els pagesos de mas i les famílies benestants del terme, els testaments que estudiem presenten diferents matisos i possibilitats que cal tenir en compte. A continuació expliquem aquestes possibilitats.

D'acord amb els testaments estudiats, a continuació exposem les diferents opcions del testador hereu. D'entrada hem de dir que no trobem cap hereu que deixi els seus béns a l'església. Aquesta és una de les condicions que trobem en molts testaments.

V.2.4.1. EL FILL MASCLE PRIMOGÈNIT

La voluntat preferent del testador és seguir el costum de fills per fills i filles per filles, preferint sempre el fill mascle primogènit, i els fills i filles llegítims d'aquell, per ordre de primogenitura, amb les mateixes condicions que abans hem exposat. I en cas que el fill primogènit mori sense tenir fills ni filles llegítims, o sigui, procreats dins el sacrament del matrimoni, la voluntat generalitzada és que l'heretat passi als altres fills o filles cabalers, seguint el mateix ordre de primogenitura i condicions. Són molts els exemples que trobem, ja que és la tònica dominant en els testaments dels hereus. Jaume Batlle I, de la Pujada, casat amb Francisca, té almenys 5 fills, dels quals només n'anomena quatre en el seu testament (1575).² Com és costum, institueix hereu el seu baró primogènit, Jaume Batlle II, i a fills i filles d'aquell, per ordre de primogenitura, preferint els fills a les filles, i després el seu germà Bartomeu, i les seves germanes Jerònima i Eulàlia, tots amb les mateixes condicions anteriorment expressades. I si té més fills, preferint els fills a les filles, sempre de gran en gran.

Si el fill-hereu ja està casat, el pare ja ho ha expressat al fer-li donació universal dels seus béns en els capítols matrimonials d'aquell. Així ho fan, entre altres, Macià Carbó major de Puigfedó i Macià Carbó mitjà, pare i fill, en els

---

² 20-11-1575, test. de Jaume Batlle I, de la Pujada, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 86r-86v, 187).

capítols matrimonials de Macià Carbó menor, nét i fill respectivament, com ja hem comentat amb anterioritat (1525);³ i el mateix fa aquell en els capítols matrimonials del seu primogènit, Jaume Carbó i Alamany (1556),⁴ però no el seu germà-hereu, Antoni Carbó, quan hereta un fill del seu segon matrimoni, Baltassar Carbó, havent-ne tingut un del primer matrimoni, Batista Carbó, com explicarem més endavant. I també ho fa Bartomeu Escuder II, major, de Rocavert, casat tres vegades, quan hereta el seu fill primogènit del primer matrimoni, Bartomeu Escuder III, amb les condicions ja posades en els capítols matrimonials d'aquell i Joana, la muller d'aquell (1575).⁵

Aquesta preferència pel fill primogènit nascut d'un primer matrimoni és també generalitzada entre els hereus dels masos que estudiem que es casen més d'una vegada. Entre altres, ho trobem també en Jaume Martí I (1541), de la Talalla, institueix hereu el seu primogènit, Jaume, fill del segon matrimoni d'aquell. Del primer matrimoni, no se li coneixen fills, només una filla, i del segon matrimoni té tres fills i quatre filles. Seguint la previsió successòria, si aquell fill primogènit mor sense fills o filles lligítims institueix "areu an en Jonot, e après an en Miquel, e après les filles, de gran en gran, com se'n judican".⁶

En alguns casos, l'hereu fa testament al cap de poc d'haver nascut el seu primer fill, mostrant tenir una actitud previsorà davant l'imprevist. Quan Gabriel Martí (1564), del mas Escardó, fa el seu primer testament, institueix hereu el seu únic fill, Joan, de quatre mesos. I després d'aquell, preveient la possibilitat que aquell mori sense fills ni filles lligítims, vol que l'heretat passi a Montserrada, mare de dit Gabriel Martí, i marmessora del testament d'aquell. En cas que tingui més fills o filles, vol que l'heretat passi a aquells, seguint les mateixes condicions de preferència, o sigui, fills per fills i filles per filles, seguint l'ordre de primogenitura establert entre aquells.

---

³ 13-2-1525, CCMM de Macià Carbó (III) de Puigfedó, de St. Pere de Lavern, i Caterina Alamany de les Colomines (AHCVP, JaB, P-XV-XXXVIII-3, núm 47, f. 1r-2v).

⁴ 4-5-1556, CCMM de Jaume Carbó, de Puigfedó, i Alamany i Joana Mestre de la Plaça, de St. Sadurní (AHCVP, JoB, escriptures varies, XVI-XIII-7).

⁵ 28-9-1575, test. de Bartomeu Escuder II, major, de Rocavert, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 83r-84r, 182).

⁶ 5-4-1541, test. de Jaume Martí I, de la Talalla, de St. Pere de Lavern (APL, M-1536, f. 62r, 221).

En cas que el testador s'hagi casat més d'una vegada i hagi tingut fills de més d'un matrimoni, normalment la institució d'hereu recau en el fill mascle primogènit del primer matrimoni, com ja hem comentat. Així ho fa Bartomeu Escuder II, major, de Rocavert, casat tres vegades, quan hereta el seu fill primogènit del primer matrimoni, Bartomeu Escuder III, amb les condicions ja posades en els capítols matrimonials d'aquell i Joana, la muller d'aquell (1575).⁷

Per la seva part, Macià Capmany I (1572), de Sant Joan Salerm, també es casa tres vegades. Del primer matrimoni, neixen nou fills, dels quals cinc són nois. Del segon matrimoni, no consta que tingui cap fill. I del tercer matrimoni, neixen set fills, dels quals tres són nois. En el seu testament (1572), institueix hereu respectant l'ordre de primogenitura, tenint en compte el sexe, o sigui, fills per fills i filles per filles, i respectant l'ordre de naixença segons el matrimoni. La institució d'hereu en primer grau recau en la persona d'Antoni Capmany i Martí, fill segon del seu primer matrimoni amb Caterina Martí del mas de la Talalla, disposició que preventivament el pare ja havia establert en els capítols matrimonials d'aquell fill.⁸ Després, el pare institueix hereu en segon grau el tercer fill mascle del tercer matrimoni, Bartomeu Capmany i Mestre, fill conjunt amb Elisabet Mestre del mas de Rocamora. El fet que en el testament d'aquell no anomeni els altres fills mascles que precedeixen aquells, seguint l'ordre de primogenitura, ens fa suposar que han premort, tenint en compte l'elevat índex de mortalitat infantil de l'època. En tot cas, no disposem de més informació sobre aquells. El pare contempla també la possibilitat que tingui més fills i filles, i els inclou en la línia successòria seguint el mateix ordre de primogenitura i condicions establertes pels altres.⁹

Si lo die de mon òbit jo tindrè més fills mascles, deix areu lo primer nat, y si no ne-n tindrè de mascles, a las filas, comensant a la primer nada, y axí a las altres, de gran en gran, orde de primogenitura entre ellas servat.

---

⁷ 28-9-1575, test. de Bartomeu Escuder II, major, de Rocavert, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 83r-84r, 182).

⁸ La referència als CCMM d'Antoni Capmany i Martí consta en el test. de Macià Capmany I, però no es diu on són fets ni l'any; veg. 6-10-1572, test. de Macià Capmany I, de St. Joan Salerm (APL, M-1570, f. 35r-36r, 62).

⁹ 6-10-1572. Test. de Macià Capmany, de Sant Joan Salerm (APL, M-1568, f. 25v-26v, 39).

O sigui, fills per fills i filles per filles, seguint el mateix ordre de primogenitura. Aquesta decisió és la decisió majoritària a l'època. No obstant això, hi ha un matís que cal comentar. La preocupació del testador com a pare, i la seva responsabilitat de mantenir el patrimoni familiar, li fan preveure la possibilitat que el seu fill hereu en segon grau, Bartomeu Capmany i Martí, no sigui apte pel treball de la terra, “per quant és de flacha complació y no té forsas per lo art de pagès”. Per això, encarrega a un cosí germà d'aquell, Bartomeu Solanas, de Sant Just de Llobregat, que “li vulla encaminar de amostrar letra o altre art algun que no sia de molt treball”, com explicarem més endavant.

Allò que preocupa al pare-hereu és el futur del patrimoni familiar i la continuïtat del seu llinatge. Aquesta preocupació podem observar en Miquel Mestre (III) (1563), del mas de Rocamora, quan fa testament. Dit testador es casa només una vegada i té set fills, dels quals quatre són filles i tres fills, tots menors en el moment en què fa testament. El pare institueix hereu el seu fill mascle primogènit, Joan, el cinquè fill seguint l'ordre de naixença. Després d'aquest, si aquest mor sense fills i filles llegendims, preveu la successió seguint l'ordre de primogenitura entre els altres fills, o sigui, Antoni i després Bartomeu, i als fills i filles d'aquells; i després d'aquells, les filles, seguint el mateix ordre de primogenitura i condicions. No obstant, el pare contempla la possibilitat que el seu fill primogènit, l'hereu, no regeixi bé el patrimoni, o no vulgui complir la voluntat d'aquell. En aquest cas, dona potestat als tutors legals dels fills perquè puguin prendre i administrar l'heretat i béns familiars, i instituir un altre hereu si cal “perquè la mia casa, heretat y béns meus no vingan a tota ruïna y perdició, ans vull y man sia mantenguda y aumentada, com de bon areu se pertany”.¹⁰

No obstant, les coses poden canviar quan es tracta de les filles. Miquel Mestre III (1563), de Rocamora, en el supòsit que se li morissin tots els fills mascles –Joan, Antoni i Bartomeu, per aquest ordre–, prefereix la filla gran de les filles que no s'hagin casat, i només la més gran de totes si totes estan casades.¹¹

---

¹⁰ 28-1-1563, test. Miquel Mestre III, de Rocamora, de St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 25v-28r, 60).

¹¹ 28-1-1563, test. Miquel Mestre III, de Rocamora, de St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 25v-28r, 60).

Y si cas serà que los dits Jonot, Antoni y Bartomeu, fills meus, areus meus, no seran ho morran quant que quant en los casos sobredits a mi y alls dits fills meus hereva universal la fila maior de les sobredites filas de mi y de la dita madona Magdalena, quòndam, muller mia, que no serà casada. Y si per cas lo dia de mon òbit y de dits fills meus ho fills y filas dells sobredits fills meus, totas les sobreditas filas mias seran casadas y col.locadas en matrimoni, en tal cas y quiscun de aquells a mi y alls sobredits fills meus hereu universal instituesch a la fila maior de dies, y a fills y filas seus de legítim matrimoni procreats, y axí de gran en gran, davalant de una ha altres orde de primogenitura entre ellas servat [...].

Gabriel Martí (1564), del Mas Escardó, institueix hereu el seu fill Joan en el seu primer testament. Quan el redacta, aquell és l'únic fill mascle que té. Però si aquell fill morís, sense fills ni filles, si el pare en tingués més, prefereix els fills a les filles, i si només hi haguessin filles, prefereix la gran, per ordre de primogenitura:

[...] si lo die de mon òbit jo tindrè altres fills ho filas legítims y sobreviuran a n'al dit Joan Martí, fill y areu meu si seran hòmens, lo primer, y de gran en gran orde de primogenitura entre ells servat, areu a mi y al dit Joan instituesch, y axí los altres, de gran en gran. Y si per cas no tindrè jo quant que quant defaliran fills meus mascles, y tindrè filas a mi y alls dits fills meus hereva instituesch la \filla/ maior,^d y axí de gran en gran les altres, orde de primogenitura entre ellas servat.

I si no en tingués cap més, llavors institueix hereu la seva mare, Montserrat, casada en segones núpcies amb llorenç Ferran, padrastre d'aquell.¹² Després, en el seu segon testament (1574), preveu la possibilitat que el seu primogènit, Joan, quan arribi a edat perfecte per fer testament, no sigui “sufficient per regir y administrar la mia casa y heretat”, i com que té un altre fill, Jaume, en tal cas permet que es pugui transferir la seva “casa y heretat” a aquest altre fill.¹³ I definitivament, en el seu tercer testament (1585), institueix hereu aquest altre fill, Jaume, i als fills i filles d'aquell, amb les mateixes condicions.¹⁴ I ho fa probablement perquè el seu primogènit, Joan, ha mort sense fills, o no és apte, i li

---

¹² 30-4-1564, test. de Gabriel Martí, del Mas Escardó, de St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 40v-41v, 102).

¹³ 3-11-1574. 2n test. de Gabriel Martí, del mas Escardó, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 67r-68v, 155).

¹⁴ 22-10-1585. 3r test. de Gabriel Martí, pagès, del mas Escardó, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 181v-182v, 555).

interessa deixar les coses ben lligades a fi que no hi hagi dubtes entre els altres fills, deixant clar que hereta fills per fills, i filles per filles, sempre per ordre de primogenitura i amb les mateixes condicions:

Ítem vull que acàs que los dits fills meus mascles sobrenomenats morisan sens fills ni fillas de legítim y natural matrimoni procreats, en tal cas si jo tinc altres fills mascles ajan de ser preseïts a las fillas comensant al primer nat fill mascla y de gran en gran los altres.

Curiós és també el cas de Joan Mestre de Baix, del Gorner. En el seu primer testament (1572), institueix hereu el seu fill primogènit, Joan. I en cas que aquest morís sense fills que no pervinguessin a edat perfecta de fer testament, la línia de successió passa als germans, Francesc i Antoni, per ordre de primogenitura i amb les mateixes condicions. I després dels fills, a les filles, Montserrat i Magdalena, amb les mateixes condicions. Però no esmenta en la línia successòria la filla gran, Joana, la filla gran, casada amb Simó Caralt. En canvi, li llega 10 sous per drets de llegítima.¹⁵ Per tant, si Joana està viva i no és esmentada en la línia successòria, pot ser perquè el seu marit sigui l'hereu d'un altre mas i al pare d'aquella no li interessa que el seu mas sigui absorbit per un altre mas. En el seu segon testament (1581), continua mantenint la institució d'hereu en el seu fill Joan.¹⁶

A continuació, volem posar un estudi de cas basant-nos en la família Escuder de Rocavert, al llarg de quatre generacions, per mostrar un cop més aquest costum tant generalitzat.

Joan Escuder II, de Rocavert, institueix hereu el seu fill del segon matrimoni d'aquell amb Caterina, de nom Pere Joan Escuder, un nen de nou anys, ja que del primer matrimoni amb Jerònima Olivella i Roig només té tres filles. I argumenta que fa hereu aquell primogènit, tot i ser menor, seguint el consell del

---

¹⁵ 29-9-1572, 1r test. de Joan Mestre de Baix, del Gorner, de la pr. de St. Pere de Lavern, terme d'Avinyonet (APL, M-1568, f. 24r-25v, 38).

¹⁶ 23-2-1581, 2n test. de Joan Mestre de Baix, del Gorner, de la pr. de St. Pere de Lavern, terme d'Avinyonet (APL, M-1568, f. 54r-55r, 118).

seu pare, d'acord amb el costum general, “volent que sempre possehís fill mascle la sua universal heretat” (1638):¹⁷

E per quant Joan Escuder, mon pare, quan contractar matrimoni ab dita Enfrosina, mara mia, me heretà a mi y a fills meus, volent que sempre possehís fill mascle la sua universal heretat, per ço volent provehir al esdevenidor, fas hereu meu universal a Pere Joan Escuder, fill^r comú a mi y a la dita Caterina, muller mia, de edat de nou anys, poch més o manco.

Després segueix Josep, i les filles, Maria Vallès, Magdalena i Elisabet, amb els mateixos pactes i vincles. I després “al més propinch de mon linatge”.

Seguint el consell de l'avi, Pere Joan Escuder, en el seu primer testament (1647), fa hereva la seva filla única Maria Escuder i Fontanals, però amb la condició que si la seva muller, Madrona Fontanals, estés prenyada i “parís minyó”, institueix hereu el noi aquell i a la dita Maria li deixa 300 lliures per col·locació, a edat de casament. També deixa al seu germà Josep, que encara és solter, 100 lliures, a més de les 50 lliures que li havia deixades el seu pare, per col·locació. I aquell, recordemo, és hereu en segon grau del seu pare (1638).

Ítem instituesch hereva universal de tots mos béns mobles e ymmobles *et cetera*, a Maria Scudera, filla mia. I si acàs Madrona Scudera,^h muller mia, [f. 2v] restàs preniada, i parís minyó, en tal cas lo instituesch hereu universal de <<de>> tots mos béns aguts y per aver, y a la dita Maria Scudera, filla, en tal cas li dex i llego 300 lliures, a hedat de casament; i si acàs morís sens fills o filles, en tal cas puga testar de 40 lliures, i les demás sien tornades a mon hereu *et cetera*.

Maria Escuder i Fontanals probablement mor abans de 1669. En el segon testament (1669), Pere Joan Escuder té 3 fills vius: Pau, Josep i Felip; i 3 filles vives, les quals, per ordre, són: Eulàlia, Madrona i Maria. Aquesta darrera Maria és hereva en cinquè grau i, per tant, es tracta d'una altra Maria (Anna Maria Madrona). A aquesta Maria, li deixa 400 lliures per col·locació, igual que féu amb Eulàlia i Madrona, ja casades. Seguint la tradició familiar, institueix hereu el seu

---

¹⁷ 15-3-1638, test. de Joan Escuder II, de Rocavert, de St. Pere de Lavern (AHCVP, FR, P-XVII-116-1, f. 1r-1v, 5).

fill primogènit, Pau Escuder i Fontanals, i després els seus altres fills, Josep i Vicenç. Després les filles, Eulàlia, Madrona i Maria. I si tots moren sense fills, vol “que sie seguida la disposició posada en lo testament del dit Juan Escuder, quòndam, pare”.

En el seu tercer testament (1584), el notari no escriu la institució d'hereu. Probablement es tracta d'un descuit. Ja sabem que l'hereu segueix essent Pau Escuder i Fontanals. Aquest es casa amb Maria Raventós, de les Piques, d'Olivella, i el matrimoni no tindrà fills que el sobrevisquin; per tant, en el seu testament (1703), Pau Escuder i Fontanals institueix hereu el seu germà Josep Escuder i Fontanals, tal com el pare d'aquells ho disposà. I si aquell morís sense fills, cosa que no passà, el testador vol que “sia observada y seguesca lo vincla y fidel convenis possat en lo testament y última voluntat del dit Pere Joan Escuder, mon pare, ab las matexas condicions, substitucions, vincles y fidelcomissos posats en aquell”.¹⁸ L'herència es traspasa per línia masculina dues generacions més, amb Josep Escuder i Vives, fill de Josep Escuder i Fontanals i Francesca Vives; i Pere Joan Escuder i Petit, fill de Josep Escuder i Vives i Elisabet Petit. Però la casa acaba amb pubilla en la persona de Maria Escuder i Capellades, filla de Pere Joan Escuder i Petit i Francesca Capellades, d'Abrera, a mitjans del segle XVIII, en què un pubill canvia el cognom de la família.

V.2.4.2. EL FILL ÚNIC, MENOR

A l'època, hi ha una gran mortalitat infantil, i és un risc per la successió testada. Tradicionalment, en l'ordre successori, el pare acostuma a preferir els fills mascles, encara que aquests siguin menors, però no es pot garantir que aquells arribin a edat adulta.

Joan Nurigat (1617) és un pagès propietari petit de la vila de Sant Sadurn de Subirats. Institueix hereu el seu fill Joan Nurigat, però aquest és menor i el pare

---

¹⁸ 17-10-1703, test. de Pau Escuder i Fontanals, fill i hereu de Pere Joan Escuder, de Rocavert, de St. Pere de Lavern (AHCVP, JS, P-XVII-289-1, f. 7r-11v). No consta tenir fills, i fa hereu Josep Escuder i Fontanals, germà d'aquell.

preveu la possibilitat que es pugui morir. Si mor sense fills, institueix hereu Montserrat Nurigat, germà de dit testador; i si aquell mor sense fills, vol que dels seus béns s'hagi de pagar, o qui tingui els seus béns hagi de pagar, 50 sous de pensió anual al rector de Sant Sadurní d'un censal de preu de 50 lliures per obra de dos aniversaris celebradors en dita església. Deixa que siguin els dits marmessors qui decideixin si aquests diners es treuen dels béns de dit difunt o que dit censal es cobri de qui tindrà els dits béns. I, un cop mors dits marmessors, si al rector de dita església li semblarà bé treure 50 ll de dits béns per esmerçar a for de censal, que ho pugui fer encara que sigui venent "algun tros".¹⁹

Salvador Raventós (1569), cabaler de la Verdera, habitant al mas Oliver, deixa hereu el seu fill mascle Antoni, i als fills d'aquell, fills per fills, per ordre de primogenitura. I després d'ell, si no té més fills, Joana i Jerònima, per ordre de primogenitura.²⁰ Però dit Antoni és encara menor, i les dues altres filles també. I diu: "y si cas serà que lo dit Antoni morra ans de venir a perfeta edat de fer testament, o los fills seus morran quant que quant sens venir a la dita edat de fer testament...", llavors les altres filles.

Marc Miquel (1573), pagès, del Gorner, de Lavern, hereta el seu únic fill, Bartomeu Miquel. Aquest és menor, i si mor hereta "lo més propinch de mon linatge".²¹

V.2.4.3. EL NÉT

Com hem comentat, el pare acostuma a instituir hereu en primer grau el seu fill mascle primogènit, i als fills i filles d'aquell, preferint els fills a les filles, per ordre de primogenitura; i si aquell no té fills que el sobrevisquin o que arribin a l'edat de testar, la successió passa als altres fills i filles del pare, seguint el mateix ordre de primogenitura i condicions. Aquesta sembla ser la tònica

---

¹⁹ 3-10-1617, test. de Joan Nurigat, pagès, de la pr. de St. Sadurní (APSS, Testaments 1585-1663, f. 84v-86r).

²⁰ 6-3-1569, test. de Salvador Raventós, de mas Oliver, de St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 120r-120v, 271).

²¹ 28-7-1573, test. de Marc Miquel, pagès, del Gorner, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 50r-50v, 109).

dominant quan el fill primogènit es casa i mor amb descendència. No obstant, convé observar si l'hereu deixa fills o filles menors d'edat, o no.

Antoni Casanovas (1541), del Pujol, en el moment de fer testament, el seu fill primogènit, Antoni, ja està mort. Aquell es casà i tingué almenys un fill, de nom també Antoni. L'avi hereta aquell nét, tenint en compte la previsió de l'heretament establerta en els capítols matrimonials d'aquell fill primogènit difunt: "segons més largament consta en lo eretament li e fet en los capítols presos per mosèn Antoni Leopart, notari apostòlich y vicari olim de la Vit".²² El nét ja deu ser major d'edat, doncs en el testament de l'avi no consta cap tutor.

Pere Font (1572), del mas Font, institueix hereu Bartomeu Font, nét d'aquell, fill únic de Pere Font, fill d'aquell, difunt, "segons ja llargament tenia jo eretat lo dit Pera Font, quòndam, fill meu, y a fills seus, segons apar en los capítolls matrimonials fets y fermats entre lo dit Pera Font y madona Eulàlia, muller sua".²³ El nét és menor d'edat, ja que li deixa tutors i curadors, càrrec que recau en els mateixos marmessors testamentaris de l'avi: "assignant-li tudós y curadós del dit Bartomeu Font, nét y areu meu, y alls béns seus, so és, tots los sobredits marmassors meus".

Per la seva part. Joan Guilera, major, de Sant Pau d'Ordal, nomena marmessor el seu nét Antoni Guilera, i l'institueix hereu universal (1549).²⁴ Probablement, Antoni Guilera és fill del fill-hereu del testador, però desconexim el nom d'aquell. Probablement, seguint el costum, aquest heretament ja constava en els capítols matrimonials del pare d'aquell nét.

---

²² 11-7-1541, test. d'Antoni Casanovas, del Pujol, de la pr. de St. Pere de Lavern, terme de Lavit (APL, M-1536, f. 63v, 228).

²³ 6-7-1572, test. de Pere Font, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 29v-30r, 55).

²⁴ [ ]-4-1549, test. de Joan Guilera, major, de St. Pau d'Ordal (APSP, Testaments I, f. 9r-9v, 6).

V.2.4.4. UN FILL DEL SEGON MATRIMONI

En alguns casos, el testador nomena hereu un fill d'un segon matrimoni, tot i tenir un fill mascle del primer matrimoni. És el cas del testament de Lluç Mir (1606), pagès, de la parròquia de Sant Sadurní, cabaler del Molí de Vilarnau. En el seu testament, consta que té quatre fills, un fill i una filla del primer matrimoni i un fill i una filla del segon matrimoni. Sabem que les filles estan casades, pels cognoms dels marits respectius. A tots ells, a excepció de l'hereu, els deixa 5 sous, per drets de llegítima paterna i materna, així com altres drets puguin tenir en els seus béns. Aquesta quantitat ens fa pensar que aquests fills ja han percebut el dot i l'aixovar. Casat o no, no coneixem el destí del fill del primer matrimoni, Joan Mir. El seu pare nomena hereu un fill mascle del segon matrimoni, Bartomeu Mir. (APSS, Testaments 1585-1663, f. 46v-47r).

Antoni Carbó (1602), de Puigfedó, casat dues vegades, institueix hereu un fill del seu segon matrimoni amb Marianna Sardà, de nom Baltasar, d'edat de 10 anys, i no el fill que té del primer matrimoni amb Montserrada, de nom Batista, probablement per desavinences.²⁵ Preveient la successió de l'hereu, després d'aquell a fills i filles d'aquell, amb el vincle i condició de fills per fills i filles per filles, per ordre de primogenitura, i si aquell mor sense fills ni filles que arribin a edat de testar, institueix hereva la muller de dit testador, Marianna Sardà, abans que cap altre fill:²⁶

E si cars serà, lo que Déu no vulle, lo dit Hieroni Baltasar, fill y hereu meu, morís sens fills o filles, o ab tals fills o filles que après en sa pupillar edat morissen y ha edat de fer testament no pervinguessin, en tals cassos e quiscú de aquels a ells substituesch y a mi hereva universal instituesch la dita Mariana, muller mia, \si viva serà/. E si cars serà dita Marianna, muller mia, morís ans que lo dit Hieroni Baltasar, en tal cars substituesch y a mi hereu universal instituesch a Thomàs, fill a mi y a dita Mariana comú.

---

²⁵ Una explicació que trobem és que Batista ha pogut faltar al respecte al pare, i aquest prefereix el fill del seu segon matrimoni amb Marianna Sardà. Tenim constància de baralles entre els dos nois, denunciades al jutjat (AHCVP, processos judicials).

²⁶ 30-10-1602, test. d'Antoni Carbó, de Puigfedó, de St. Pere de Lavern (AHCVP, MB, P-XVII-10-1).

Després, amb els mateixos vincles i condicions, institueix hereu el seu fill Tomàs, després el seu fill Toni, i després el prenyat que porta la muller. A continuació, segueix el torn de les filles del testador “per iguals parts”, i en cas que morissin totes, fa hereu “lo més proprinch de mon linatge”. En cap cas anomena el seu fill Antoni Benet, que és “estudiant”, entenem que de capellà. Com que els seus fills són menors, nomena tutors la seva muller Marianna i els seus cunyats Jeroni Sardà i Miquel Sardà, calçaters ciutadans de Barcelona, i els prega que administrin els béns i persones d’aquells “segons de bons tudors y curadors se pertany u aquells molt confio”.

V.2.4.5. EL FILL TOT, LES FILLES, A PARTS IGUALS PER INDIVÍS

En relació al nomenament de l’hereu i previsió successòria de l’hereu que acabem d’explicar sobre la família d’Antoni Carbó (1602) de Puigfedó, hem vist com Baltassar Carbó és l’hereu universal, i en el tercer grau de la institució hem vist com l’herència recau sobre les germanes de l’hereu, “per parts iguals”. Això vol dir que arribat el cas que l’hereu mori sense fills ni filles, com va succeir, i després de la mort de la mare, les hisendes de la família Carbó de Puigfedó s’han de repartir entre Marianna, Magdalena i Paula, i així va ser. Els hereus d’Antoni Carbó de Puigfedó, després d’un llarg procés judicial, arriben a un acord o concòrdia sobre el repartiment de les hisendes de la família, el 1686.²⁷

El cas següent és el d’un pare que té dues filles. Vicenç Alavedra (1561), arrendatari del mas de la Talalla, deixa dues filles, Margarida i Joana, i les hereta

---

²⁷ Marianna Carbó es casa amb Jeroni Miquel i se’n van a viure a mas Oliver, i els seus descendents porten el cognom Romagosa; Paula es casa en primeres núpcies amb Mateu Olivella de Fontclara i es queda a viure al mas de Puigfedó, com a masovers o arrendataris, i un cop viuda es casa en segones núpcies amb Pau Mitjans, un mosso del mas de Figarola, i mor sense descendència; per la seva part, Magdalena es casa amb Lluís Duran, hereu de St. Esteve Sesrovires, els descendents de la qual heretaran la Casa Gran o mas de Puigfedó; i Àngela, la petita, es casa amb Gaspar Llopart i viuen al mas Font. Després de varis plets i litigis entre els hereus d’Antoni Carbó, i entre els quals també consta el seu primer fill, Jaume Carbó, molts anys després s’arriba a una concòrdia sobre el repartiment de l’herència entre tots els descendents d’aquells, el 27-10- 1686 (AHCVP, JT, P-XVII-111). Entrarem en detall en aquest litigi més endavant, en un altre apartat d’aquest treball de tesi.

a parts iguals, per indivís.²⁸ Si una d'elles mor sense fills que pervinguin a edat de testar, el pare preveu que la part d'una passi a l'altra, en cas de sobrevivència. I després d'aquelles, havent seguit els mateixos vincles i condicions, als germans del dit testador:

Tots los altres béns meus, drets, veus y accions mias deix y atorch a na Margarida y a na Joana, filas comunes de mi y de la dita madona Joana, muller mia, per iguals parts entre ellas repertidas, y a fills y filas seus legítims y naturalls, y de legítim y carnall matrimoni procreats". "deix y atorch a las ditas Margarita y Joana per iguals parts entre ells repertidores, com ja és dit, ab tal emperò pacta, vincle y condició que si la altre de elles morra sens fills, ho los fills de aquela morran sens venir a perfeta edat de testar, en tal cas la dita mitat dells dits béns meus torne y pervingue a la sobrevivent de elles, y si viva no serà y tindrà fills, torne y pervingue als fills de aquella, y si cas serà que les dites Margarita y Joana, files y hereves mias, morran totas sens probe idest fills ho filas legítims y naturalls, y de legítim^c matrimoni procreats, ho los fills hi fillas de aquelas morran quant que quant sens altres sills ho filas de legítim matrimoni procreats, vull y man tots los dits béns meus universalls sien repartits per iguals parts entre lo sènyer en Gabriel Alavedra y Falip Alavedra y Joan Alavedra, germans meus, a totas ses planas voluntats fahedores; y si lo dia del òbit de les ditas Margarita y Joana y fills y filas seus los dits Gabriel, Falip y Joan, germans meus, vius no seran, vull y man la part a qui son de ells tocant pervenga al areu de quiscú de·llos a totas ses planas voluntats, com ja és dit.

Les dues filles es casaran amb dos hereus, i la mare viuda amb el pare d'un d'aquells. Margarida es casa amb Antoni Martí, hereu del mas de la Talalla. I Joana es casa amb Antoni Ros, menor, hereu de cal Ros de Sant Pere de Subirats. La seva mare-viuda, Joana Canals, es casa en segones núpcies amb Antoni Ros major, de cal Ros, pare d'Antoni Ros, menor; en aquest cas, s'ha efectuat un matrimoni doble.

El cas següent és el d'un pagès propietari petit de Sant Sadurní, Bartomeu Torrentmal (1613), fill d'un sastre. Ho deixa tot per l'únic fill mascle, i en cas que morís sense descendència, el testador preveu la successió d'aquell a favor de les seves dues filles, Paula i Jerònima, a parts iguals.²⁹

---

²⁸ 29-12-1561, test. de Vicenç Alavedra, de St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 11r-12v, 24).

²⁹ 19-3-1613, test. de Bartomeu Torrentmal, de St. Sadurní (APSS, Testaments 1585-1663, f. 69v-70v).

emperò/ si lo dit Juan, fill meu y de dita^h Eleonor, muller [f. 70v] mia a mi hereu universal serà e après morrà quant que quant sens fills o filles, hu o molts, una o moltes de llegítim y carnal matrimoni procreats, o ab tals dels quals (o de les quals) ningú o ninguna pervindrà a edat perfeta de fer testament, en tal cas e quiscú de aquells al dit Joan, fill meu, substituesch e a mi hereu universal instituesch a las sobredites Paula y Hierònima, filles mies, de modo que vul sien partits mos béns per iguals parts entre las sobredites Paula Y Hierònima.

I en el cas que morissin tots, preveu que la successió torni al parent més proper només per part de pare:

Però si lo sobredit Juan, Paula, Hierònima, fills meus, morran quant que quant sens fills (o filles), hu o molts, (una o moltes) de llegítim y carnal matrimoni, en tal cas als dits fills meus substituesch e a mi hereu universal instituesch al parent més propinc que las ores se trobarà de part de pare y no altre.

V.2.4.6. EL FILL PRIMOGÈNIT, SENSE VENDRE NI EMPENYORAR

Jaume Domènech i Codorniu (1625), de la quadra d'Espiells, institueix hereu el seu primogènit, Ramon Domènech i Parellada, amb la sàvia condició “*que no puga vendra ni empenyorar, si no en cas de necessitat*”.³⁰

Tots los altres emperò béns meus, mobles e immobles, drets, veus y accions universals, hontsevulla sien y a mi se pertanguen o pertànyer pogan, degan ara o en lo esdevenidor, per qualsevols rahons, títols o causas, deix y atorc y fas hereu a mi universal a^e Ramon, fill meu y de Chaterina, muller mia,^f ab tal que no puga vendra ni empenyorar si no en cas de necessitat. Y si acàs no vol ser hereu o no vindrà a hedat perfeta de fer testament, en tal cas fas hereu a Joseph, fill (meu) y de Chaterina, muller mia. Y axí com se vindran de grau en grau.

Una cosa similar veurem en la institució d'hereu que fa la pubilla Joana Guilera, de la Serra, de Sant Pau d'Ordal, en nomenar el seu Jacint Rovira hereu amb la condició que no pugui vendre, alienar ni empenyorar, només usufructuar, com explicarem en els testaments de les dones.³¹

---

³⁰ 22-6-1625, test. de Jaume Domènech, d'Espiells, de la pr. de St. Pere de Subirats (APSS, Testaments 1585-1663, f. 113v-114r, 133).

³¹ 29-12-1620, test. de Joana Guilera, pubilla, de la Serra, de St. Pau d'Ordal (APSP, Testaments I, f. 116r-117v, 106).

V.2.4.7. LA MULLER

Gaspar Domènech (1615), de la quadra d’Espiells, fa hereva la seva muller, Jerònima Artigues i Martí, de ca l’Artigues de Lavern, de tot el que té “fins a tant li sia pagat son dot y creyx”. El dot que li aportà en capítols matrimonials és de 170 lliures segons el marit (175 lliures segons els capítols), i aquell li’n féu de creix 30 lliures. El marit reconeix que les seves propietats no seran suficients per pagar-li les 200 lliures que puja tot plegat:³²

Tots los altres emperò béns meus, mobles e immobles, aguts y per aver, drets, veus y actions mies quisvulla que sian y en qualsevol spèsie que consistescan y a mi pertanguen o pertànyer pugan, ara o en lo esdevenidor, per qualsevol rahons, drets, títols o causas, deix y atorch a Hierònima, chara muller mia, fins a tant li sie pagat son dot^b \y creyx/, que^c són sent setanta lliures de dot y trenta de escreix, que tot junt pren suma de dos-centas lliuras, moneda barcelonesa, instituesch aquella a mi hereva universal per quant entench que mos béns no bastaran a pagar las sobreditas dos-centes lliu[f. 77r]res que la sobredita Hierònima, cara muller mia, té en mos béns (...).

El seu nét, Jaume Domènech II d’Espiells, institueix hereva la seva muller de tot el que s’havia reservat en la donació universal feta en els capítols matrimonials del seu fill primogènit (1613).³³

Tots los altres emperò béns meus, mobles^l \e/ immobles, aguts y per aver, drets, veus y actions mies quisvulla que sian y en qualsevol spèsie que consistesquen, presents y esdevenidors, a onsevulla sien, (que a mi) pertanguen y pertànyer pugen, ara o en lo esdevenidor,^m \los quals yom dexí en los capítols matrimonials de mon fill Jaume a mes voluntats/, deix y instituesch a mi hereva universal a Magdalena, charísima muller mia, a totes ses voluntats.

Per tant, la muller no és hereva universal, només de les quantitats reservades en els capítols matrimonials del fill hereu.

---

³² 14-7-1615, test. de Gaspar Domènech, de la pr. de St. Sadurní (APSS, Testaments 1585-1663, f. 76r-77r, 88).

³³ 6-6-1613, test. de Jaume Domènech, de la pr. de St. Sadurní (APSS, Testaments 1585-1663, f. 72r-72v).

V.2.4.8. LA PUBILLA

El pare hereu, a falta de fills mascles, quan hi ha descendència femenina, deixa l'heretat a la filla gran, la qual es coneix amb el nom de pubilla. Trobem dos casos de pares que testen a favor de la seva pubilla, bé sigui la filla gran o filla única en el moment de testar. Entre aquests, tenim Joan Abelló (1545), de Fontclara, que hereta la seva filla gran, Mariana Abelló, com ja consta que li ha fet heretament “en poder de nom”, o sigui, en els capítols matrimonials d'aquella amb Joan Llobet.

Per la seva part, Jaume Batlle III, de la Pujada, en un primer testament (1626), hereta la seva única filla, Magdalena Batlle, heretament que no serà efectiu perquè en els anys venidors va tenir sis fills més, dels quals quatre van ser nois, i l'herència va recaure en el primogènit Marc Isidre (Isidre Batlle).

Comentem tots aquests casos més profundament, i d'altres d'addicionals, en l'apartat de la institució d'hereva o pubilla d'aquest treball de tesi.

V.2.4.9. ELS FILLS, I DESPRÉS LA FILLA GRAN QUE NO ESTIGUI CASADA

Miquel Mestre II, del mas de Rocamora, segueix el costum d'heretar fills per fills i filles per filles, seguint els vincles de primogenitura i condicions acostumades en la successió de l'hereu. I pel que fa a les filles, hereta la filla gran “que no serà casada”, i si totes estan casades, segueix el costum de filles per filles amb els mateixos vincles i condicions acostumats pels fills:³⁴

---

³⁴ 28-1-1563, test. de Miquel Mestre II, de Rocamora, de St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 25v-28r, 60).

Y si cas serà que los dits Jonot, Antoni y Bartomeu, fills meus, areus meus, no seran ho morran quant que quant en los casos sobredits a mi y alls dits fills meus hereva universal la fila maior de les sobredites filas de mi y de la dita madona Magdalena, quòndam, muller mia, que no serà casada. Y si per cas lo dia de mon òbit y de dits fills meus ho fills y filas dells sobredits fills meus, totas les sobreditas filas mias seran casadas y col.locadas en matrimoni, en tal cas y quiscun de aquells a mi y alls sobredits fills meus hereu universal instituesch a la fila maior de dies, y a fills y filas seus de legítim matrimoni procreats, y axí de gran en gran, davalant de una ha altres orde de primogenitura entre ellas servat

V.2.4.10. UN GERMÀ DEL PARE

Pere Esbert (1562), de l'Albareda, en el moment de fer testament fa poc temps que ha enterrat el seu fill Joan. Té una filla menor, de nom Joana, però no la tria per pubilla, sinó que fa recaure la institució d'hereu en Antoni Esbert, germà d'aquell, i a ella li assigna tutors i 200 lliures per col·locació:³⁵

Tots los altres béns meus universalls, drets, veus y accions mias deix y atorch al senyer n'Antoni Sbert, germà meu, a totas ses planas y liberas voluntat(s), perpetualment fahedores, he lo dit Antoni Sbert, germà meu, a mi areu universal instituesch de tots los dits béns meus universalls, drets, veus y accions mias [f. 14v] a totas ses planas voluntats, com dit és *et cetera*, dexant y assignant en tudós i curadós de la dita Joana, fila mia, y béns meus, so és, los sobredits Lorens Vadell y Baldiri Vadell y Antoni Ràffol, marmassors sobredits, los qualls com més cament puch, prech y don plana potestat ab líbera i general administració que regesquen y administren la dita Joana, fila mia, y béns meus com jo molt de-lls comfie, encarragant sobre asò les lurs consciències vullan mirar en les sobreditas cosas a ells per mi acomanadas.

No sabem què passa amb l'oncle-avi de la noia, però pocs anys després la trobem casada amb Antoni Castany i actua com a propietària del mas de l'Albareda (1567).³⁶

---

³⁵ 12-1-1562, test. de Pere Esbert de l'Albareda, de St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 14r-14v).

³⁶ 1567, declaració d'Antoni Castany, pubill, i Joana Esbert, pubilla, de l'Albareda, de St. Pere de Lavern (AHCVP, JoX, capbreu de Subirats de 1567, f. 82v-83v, foto 4966-4967).

V.2.5. CONDICIONS PER DESHERETAR

A. CASAR-SE CONTRA LA VOLUNTAT DELS PARES, PARENTS O TUTORS

A l'època que estudiem, els segles XVI i XVII, són els pares els responsables d'elegir la persona amb qui es casaran els seus fills o filles. I amb aquesta intenció, sovint demanen consell a persones dignes de confiança. El consentiment obeeix als criteris d'interès d'aquells. Es podia desheretar si es casaven sense el seu consentiment. Per això en els capítols matrimonials s'acostuma a posar "amb el consentiment de parents i amics". Els pares busquen la seguretat econòmica dels seus fills i una família del mateix estament, amb valors similars als seus. No és estrany trobar pares que, quan fan testament, preveient el dia que no hi seran, encarreguen a persones de confiança - generalment parents, amics i marmessors, entre els quals acostuma a haver-hi la futura viuda i el rector del poble-, que vetllin pel futur dels seus fills i els encaminin de la mateixa manera que ho farien ells mateixos, si hi fossin. Un decret sobre el matrimoni aprovat en el concili tridentí, el decret Tametsi, preconitza la prioritat de la voluntat dels contraents, assolida la majoria d'edat; o sigui, ratifica la impossibilitat de celebrar el sagrament del matrimoni sense la voluntat o el consentiment dels contraents. No obstant, a la pràctica, l'Església acostumava a reprovar l'absència del consentiment dels pares i o marmessors.³⁷

Malgrat tot, trobem en alguns testaments clàusules on el pare, o algú, imposa el criteri que el fill o filla no es pugui casar sense el consentiment dels pares, tutors, o altres parents, amb el perill de ser desheretat.

Antic Duran, d'Espiells, es casa tres vegades. La seva família està estretament relacionada amb la família Miquel de Baldús, de la parròquia de Santa

---

³⁷ GAUDEMET, J. (1986): *Le mariage en Occiden. Les moeurs et le droit*. París: Du Cerf, p. 290-291. BURGUIÈRE, A. (1978): "Le rituel du mariage en France: pratiques ecclésiastiques et pratiques populaires (XVIe-XVIIe siècles)", *Annales* 38, p 637-650. KLAPISH-ZUBER, Ch. (1981): "Une ethnologie du mariage au temps de l'Humanisme", *Annales* 41, p. 1016-1028.

Fe. Entre ambdues famílies, es produeix un matrimoni triple. D'una banda, trobem una filla del seu segon matrimoni, Eulàlia Duran, casada amb l'hereu de Baldús, Pau Miquel. Després, la seva tercera muller, Magdalena Sariol, és la viuda de Joan Miquel de Baldús. I tots dos cònjuges tenen un gran interès en que es casin dos altres fills seus respectivament: un fill d'Antic Duran, l'hereu Alfons, i una filla del primer matrimoni de Magdalena Sariol amb el quòndam Pau Miquel de Baldús, la cabalera Eulàlia Miquel, germana de l'hereu d'aquell mas, Pau Miquel, i ambdues parts fermen els capítols matrimonials d'aquells.³⁸ Els matrimonis a l'època s'acostumen a tractar amb suficient antelació, de manera que ambdues parts en puguin mesurar els beneficis. Per això, Antic Duran, en el seu testament (1604), vol assegurar-se que el seu fill Alfons es casi amb aquella cabalera de Baldús, i l'institueix hereu amb aquesta condició, conforme està escrit en aquells capítols matrimonials. I si no s'hi volgués casar, només li deixa 5 sous *“tant com a fill rebelde y inobedient a son pare y parents”*, i li revoca el llegat de les 50 lliures que té assignades als cabalers per aixovar:

Tots los altres emperò béns meus, mobles e immobles, haguts y per aver, drets, veus y actions mias quisvulla que sian, que a mi pertanguen y pertànyer pugan, hara o en esdevenidor, per qualsevol rahons, drets, títols o causas, deix y atorc ha Alfonso Duran, fill meu, legítim y natural y de la dona na Eleonor Durana, quòndam, muller mia en segonas núptias, instituesch aquell a mi hereu universal a totas ses lliberes voluntats, casant emperò ab na Eulàlia Miquela, donzella, filla legítima y natural del quòndam en Joan Miquel, del Mas de Baldús, de la parròchia de Santa Fe, del Pla de Panadès, y de madò Magdalena, muller que fou de dit Joan Miquel, y vuy muller mia, conforme està tractat y escrit en los capítols matrimonials del dit Alfonso, fill meu, y de dita Eulàlia Miquela, no perjudicant emperò ninguns pactes fets en dits capítols matrimonials, los quals són en poder del discret mossèn Miquel Alfonso Mainés, notari real de la ciutat de la ciutat de Barcelons. Y no casant ab la dita [f. 35r] Eulàlia Miquela, donzella, dit Alfonso, lo que Déu no vulla, que ab ella deix de casar, en tal cas deix a dit Alfonso, fill meu y de la dita Eleonor, quòndam, muller mia en segonas núptias, per dret de institució e tota part de heretat paternal y maternal, legítima y altres drets a ell pertanyents de ma casa, heretat y béns, sinc sous, moneda barcelonesa, tant com a fill rebelde y inobedient a son pare y parens.

Llavors, l'herència passaria al seu hereu segon, Llorenç Duran, amb les mateixes condicions que les expressades pel seu germà primogènit, i amb els

---

³⁸ Els CCMM són en poder de Miquel Alfons Mainés, notari de Barcelona; se'n fa referència dins el test. d'Antic Duran d'Espiells (1604), sense que es digui la data d'aquells.

mateixos vincles i condicions establertes en la successió de l'hereu. O sigui, si Alfons es casés amb Eulàlia Miquel i morís sense fills, l'heretat passaria al seu germà Llorenç, i així de grau en grau, fills per fills i filles per filles, amb els vincles i condicions acostumats. A les filles cabaleres, els deixa 200 lliures “*en cas de núptias, y casant emperò ab voluntat dels curadors per mi... assignats*”:³⁹

Hem comentat el cas de Joan Esbert del Gorner que en el moment de fer testament, té almenys dues nétes, i fa recaure la institució d'hereu en un veí, Joan Mestre del Gorner, amb l'obligació que el fill gran d'aquell, de nom també Joan Mestre, es casi amb la néta gran, Jerònima Ferrer i Esbert, i en cas que aquella premorís, amb l'altra germana després d'aquella. Aquestes són les condicions, amb el vist-i-plau d'ambdues parts, sinó no hi ha heretament. El que vol és “que·s faça casament entre los fills y filias de dit Joan Mestra y de dit Joan Ferrer y de madona Magdalena, quòndam, muller sua”, amb la finalitat d'assegurar que el patrimoni Esbert estigui en bones mans. En aquest cas, és l'avi qui tria el marit de les nétes, amb el vist i plau de les dues famílies implicades, i apel·lant els seus drets expressats en els capítols matrimonials del seu propi avi.

Per la seva part, Joan Mata de la Plaça (1648), de Sant Pau d'Ordal, deixa 500 lliures al seu fill Joan en cas de matrimoni, amb pacte que aquest sigui de voluntat i consentiment de dos oncles seus, Pere Pau Rosell, de la parròquia de Sant Pere de Subirats, terme de Subirats, i Francesc Sadurní, del lloc de Farran, de la parròquia de Sant Pere Molanta, i de dos cunyats seus, Pere Pinyol, pagès, de Guardiola de Font-rubí, i Josep Raventós, d'Olivella; i si es casés a contravoluntat d'aquells, només li deixa 50 lliures, que ve a ser el que correspon a un cabaler sortit d'aquell mas.⁴⁰ En canvi, en relació a les seves dues filles donzelles, Teresa i Jerònima, només parla del dot que els deixa, 400 lliures i aixovar, però no diu res de casar-se a contravoluntat, a diferència del que diu pel seu fill hereu.

Anna Maria Escuder, filla de Pere Joan Escuder de Rocavert, en el tercer testament d'aquell (1684), se li assigna un dot de 400 lliures, sempre que es casi a

---

³⁹ 13-5-1604, test. d'Antic Duran, d'Espiells, St. Sadurní (APSS, testaments solts, s-XVII).

⁴⁰ 26-11-1648, test. de Joan Mata, de la Plaça, de St. Pau d'Ordal (APSP, Testaments I, f. 149r-151r, 134).

gust de l'hereu. En cas contrari, només se li assignen 200 ll, amb les caixes i les robes (1684).⁴¹

Aquestes decisions que prenen els pares-hereus de famílies de pagesos propietaris és extensible també a altres famílies. Posem per cas Benet Sesè (1529), mestre de cases, el qual vol que la seva filla Violant es casi a coneguda dels seus tutors: “Ítem vole y man na Violant, filia de lial matrimoni, sia casada a coneguda de curadors”.⁴²

En relació a l'aristocràcia relacionada amb Subirats, Estefania de Torrelles (1567), viuda de Pere Sapila i Ferrer, cavaller de Barcelona amb propietats a Sant Sadurní, en el seu testament institueix hereva universal la seva filla Isabel Sapila i de Torrelles, advertint-la “[...] que si no·s casés ab consentiment dels marmessors li·n privaria de l'herència [...]”.⁴³ La voluntat de la filla queda, per tant, per sota de la voluntat de la seva mare. Isabel es casa amb Ramon de Torrelles, cosigermà seu, un dels marmessors del testament de la mare d'aquella. De fet, el pare del noi, Jeroni de Torrelles, germà de la mare d'aquella i cap de casa, ja ho havia previst abans del testament de la seva germana. L'enllaç, per tant, ja estava acordat.

No obstant, el dret civil català disposava sobre la prohibició que cap fill de tutor pogués contreure matrimoni amb ningú que estigués sota la seva tutela.⁴⁴ I aquesta mateixa infracció cometien també els pagesos Magdalena Sala, viuda d'Antoni Carbó de Sant Joan Salerm, i Bartomeu Mateu de les Cases, marmessor i tutor testamentari dels fills menors d'aquella, quan pacten el seu matrimoni i el dels fills menors Gabriel Carbó i Clementa Mateu, filla d'aquell (1565).⁴⁵

---

⁴¹ 24-2-1684, 3r test. de Pere Joan Escuder, de Rocavert, de St. Pere de Lavern (AHCVP, FM, P-XVII-199-3, f. 224r-229r).

⁴² 17-3-1529, test. de Benet Sese (APSS, M-1524, Testaments, f. 95r-95v, 284).

⁴³ AHPB, Pere Fitor major, notari de Barcelona, Primus liber test.orum, llig. 13, f. 96r-98r.

⁴⁴ GOODY, J. (1986): *La evolución de la familia y el matrimonio en Europa*. Barcelona: Herder, p. 269; BROCÀ, G. M. de (1985/1987): *Historia del Derecho catalán, especialmente del civil*, 1. Barcelona: Departament de Justícia, p. 360, 675-677; MASPONS i ANGLASELL, F. (1956): *Derecho catalán familiar*. Barcelona: Bosch, p. 241-251.

⁴⁵ 7-3-1565, CCMM de Bartomeu Mateu de les Cases, de Lavit,, viudo, i Magdalena Sala, viuda d'Antoni Carbó, de St. Joan Salerm (APL, M-1561, f. 59r-59v, 146). El mateix dia, CCMM de gabriel Carbó, menor, i Clementa Mateu, menor (APL, M-1561, f. 60r-60v, 147).

B. SI L'HEREU NO GOVERNA BÉ EL PATRIMONI

El costum és instituir hereu el fill gran, però a vegades el pare posa clàusules amb les quals dóna potestat als tutors per poder desheredar aquell fill i substituir-lo per un altre al davant de la institució. Hem parlat de Miquel Mestre III (1563), de Rocamora, quan tria el fill gran com hereu, i de la línia successòria després d'aquell, on entraven les filles, preferint la gran de les filles que no s'hagin casat, etc. Però en el supòsit que Joan acceptés l'herència, com així va ser, els tutors d'aquell el poden substituir si “no regirà bé y degudament” l'heretat, o “la deixarà per alguna causa”, o per “no voler complir” les coses ordenades pel seu pare. Llavors, els tutors i curadors -entre els quals hi ha Jaume Carbó de Puigfedó i Pere Mestra de la Plaça, oncle del testador-, li podran prendre l'heretat i instituir qualsevol altre fill del testador. Perquè el patrimoni està per sobre de tot, com expressa el testador: “*Y asò perquè la mia casa, heretat y béns meus no vingan a tota roïna y perdició, ans vull y man sia mantenguda y aumentada com de bon areu se pertany.*” (1563).⁴⁶

volent y manant que si cas serà que lo dit Jonot Mestra, fill y areu meu, no regirà bé y degudament la mia casa y heretat y béns meus, ho la dexarà per alguna causa ho no voler complir les cosas per mi sobre legades y ordenades, en tal cas vull y man que los tudós y curadors per mi daval assignats puguen pendre la mia casa, heretat y béns meus y instituir y ordenar qualsevol dells altres fills y así los meys, y donar-los tot lo mando y regiment de la dita casa, heretat y béns meus, donant-los plena potestat per les ditas cosas, ab llibera y general administració. Y asò perquè la mia casa, heretat y béns meus no vingan a tota roïna y perdició, ans vull y man sia mantenguda y aumentada com de bon areu se pertany,

L'obligació d'un bon hereu és conservar el patrimoni, i si pot ser augmentar-lo per poder-lo traspasar bé i degudament als seus successors.

El mateix sentiment trobem en altres col·lectius de la societat. Per exemple, Benet Sese (1529), mestre de cases, institueix hereu el seu fill Sadurní, però dóna potestat als seus marmessors perquè el desheredin si aquell no governa

---

⁴⁶ 28-1-1563, test. Miquel Mestre III, de Rocamora, de St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 25v-28r, 60).

bé els seus béns: “*emperò se los marmissors diuen-se que lo dit Sadorní no se governi bé, que los dits curadors y marmesso(rs) vole y man y concedesc que a lur coneguda n-i fassen y a n-en Gironi, fil natural meu, de tots mos béns ut supra, et defalient aquest de aquí al més propin, si lo dit hereu no avia fils e o filias de lial matrimoni*”.⁴⁷

V.2.6. PREOCUPACIONS DELS TESTADOR

V.2.6.1. PREOCUPACIÓ PER L'HEREU I PEL PATRIMONI

El pare sen preocupació per l'hereu, però encara més pel bon funcionament del patrimoni.

Joan Font (1565), de Lavern, oncle de Pere Font II, hereu d'aquell, encarrega a Pere Joan Ibern, teixidor de lli de la Granada, home de confiança de dit testador, que encamini dit Pere Font, nebot i hereu d'aquell.⁴⁸

[...] ab càrrech que vulla mirar y encaminar lo dit areu meu en totas cosas que ell puga, per quant ell sab algunas cosas millor que no fa dit mon areu, y sab que jo tinch algunas cosas fora de sa casa y també algunas personas me dehuen y tenen algunas cosas mias, y de asò lo prech molt y ly encarrech sobre la sua ànima.

Gabriel Martí (1574), del Mas Escardó, institueix hereu a Joan Martí, el fill gran d'aquell. No obstant, preveu la possibilitat que dit Joan, quan sigui d'edat perfecta, no sigui “abta ni sufficient per regir y administrar la mia casa y heretat”. En tal cas, permet que es pugui transferir “la dita casa y heretat” a Jaume, l'altre fill. En tal cas, vol que dit Joan “sia mantengut en casa de totas cosas necessàries bé y degudament segons se pertany, y asò estant y habitant ell en casa”. Assigna tutors i curadors als fills: els marmessors mateixos.⁴⁹

---

⁴⁷ 17-3-1529, test. de Benet Sese, de la pr. de St. Sadurní (APSS, M-1524, Testaments, f. 95r-95v, 284).

⁴⁸ 1565, test. de Joan Font, de St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 57v-58v, 143).

⁴⁹ 3-11-1574, test. de Gabriel Martí, del mas Escardó, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 67r-68v, 155).

Joan Mestre I (1572), pagès, del Gorner, demana als tutors dels fills d'aquell que regeixin i administrin el patrimoni “com de bons tudós y curadós se pertany, y com jo molt d'ells confie”. I que es deixin aconsellar per Francesc Mestre, prevere, rector de Lavern, compare i marmessor d'aquell: “axí mateix los prech molt \i encarrech/ que en les cosas principals y en tot lo que a ells appara vullan demanar y aver consell del reverent mossèn Francesch Mestra, prevere, rector de Sant Pera de la Bern, compare y marmassor mey, y asò per quant ell sab y entén en mos negocis, y yo me so molt ab ell de siansat, y sab alguns jurats y secrets meus”⁵⁰

[...] assignant lo tudor y curador dells dits fills y filas y béns meus, so és lo senyor n'Andreu Mestra, germà meu,^u \paraire de Barcelona/, y lo sènher en Miquel Gili, pagès de Sant Quintí, y en Francesch Mestra, nebot meu, pagès del loch del Gorner, y madona Joana, molt cara muller mia, donant plena potestat y facilitat que regesquen y administren los dits fills y filas y béns meus ab libera y general administració, pregant-los molt carament que regesquen y administren com de bons tudós y curadós se pertany, y com jo molt d'ells confie, axí mateix los prech molt \i encarrech/ que en les cosas principals y en tot lo que a ells appara vullan demanar y aver consell del reverent mossèn Francesch Mestra, prevere, rector de Sant Pera de la Bern, compare y marmassor mey, y asò per quant ell sab y entén en mos negocis, y yo me so molt ab ell de siansat, y sab alguns jurats y secrets meus”.

També vol que la seva futura viuda, Joana, regesqui i administri els fills i els béns d'aquell “ab tota diligència, com jo molt de ella confie”, conjuntament amb els tutors.

El que realment preocupa al pare quan fa el seu testament és la seguretat dels fills i de la viuda, el futur del patrimoni familiar i la continuïtat del seu llinatge. Aquesta preocupació podem observar en el testament de Miquel Mestre II (1563), del mas de Rocamora, de Lavern (28-1-1563, Testament Miquel Mestre II, APL, M-1561, f. 25v-28r, 60). Dit testador contempla la possibilitat que el fill gran, Joan Mestre, l'hereu, no regeixi bé el patrimoni, o no vulgui complir la voluntat d'aquell. En aquest cas, dóna potestat als tutors legals dels fills perquè puguin prendre i administrar l'heretat i béns i instituir un altre hereu “perquè la

---

⁵⁰ 26-9-1572, test. de Joan Mestre I, del Gorner, de St. Pere de Lavern, terme d'Avinyonet (APL, M-1568, f. 24r-25v, 38).

mia casa, heretat y béns meus no vingan a tota ruïna y perdició, ans vull y man sia mantenguda y aumentada, com de bon areu se pertany”. Els tutors són Pere Mestre de cal Mestres, de St. Sadurní, oncle seu, i Jaume Carbó de Puigfedó, veí d’aquell de Lavern.

Antic Duran (1604), de la quadra d’Espiells, es dirigeix a la seva muller, que converteix en usufructuària, “y la prech que miri per ma casa y heretat y per lo de mon hereu y gendre seu”.⁵¹

V.2.6.2. PREOCUPACIÓ PER LA MULLER

El marit vol que la seva futura viuda tingui una vida digna, i que no li falti res quan ell no hi sigui. Si pot, la deixa usufructuària dels seus béns, li assegura el dot sobre els aquells, el qual reconeix haver rebut, en una part o en la seva totalitat, i preveu possibles discòrdies amb l’hereu o la família d’aquell. també contempla el fet que la muller es pugui tornar a casar.

Normalment, el marit li reconeix el dot i li lliga el dot i el creix. També preveu la seva manutenció i despeses de per vida; però en cas de discòrdia o perquè se’n vulgués anar, preveu que se li doni una quantitat en moneda.

Pere Mestre (1563), del Gorner, vol que la seva muller, Beneta, sigui mantinguda i alimentada “en casa mia” i proveïda “de mos béns a tota honor sua y mia”, sempre i quant mantingui el nom d’aquell. No la fa usufructuària perquè encara viu la mare d’aquell, a la qual li conserva l’usdefruit del mas. Però sí que li dona un paper rellevant “en lo profit y regiment de mos fills y seus”, o sigui, vol que actuï com ho faria ell mateix, si hi fos.⁵²

El germà de Pere Mestre del Gorner, de nom Joan Mestre (1572), hereu del mas de Joan Esbert del Gorner, dit cal Mestre de Dalt a partir d’aquell moment, manifesta també una gran preocupació per la seguretat de la seva futura viuda, Joana. Vol que sigui mantinguda i proveïda a casa seva bé i degudament,

---

⁵¹ 13-5-1604, test. d’Antic Duran, d’Espiells (APSS, testaments solts, s-XVII).

⁵² 13-1-1563, test. de Pere Mestre del Gorner, de St. Pere de Lavern, terme d’Avinyonet (APL, M-1561, f. 24r, 58).

sana i malalta, vivint casta i sense marit, i que ni l'hereu ni els tutors no la treguin de casa. Però en cas que els tutors *malvolentessin* l'hereu, o ella vulgués anar-se'n, vol que se li faci restitució de dot, el qual reconeix haver rebut, i tots els altres drets que ella tingués sobre l'heretat d'aquell. I també li dóna 10 lliures pels bons serveis que ha rebut d'ella quan vivien junts.⁵³ En un altre testament, el mateix Joan Mestre (1581) institueix hereu universal el seu fill Jonot, tal com consta en l'acte de donació que li féu Joan Esbert del Gorner, però amb la condició que “aia de tenir sana y malalta, calçada y vestida a Juana Mestre, muller mia”.⁵⁴

El mateix vol Bartomeu Esteva (1563), de Figarola, per la seva futura viuda; li reconeix haver cobrat el dot i vol que no sigui maltractada per la pubilla ni per cap altra persona:

Ítem vull y man que a madona Joana, muller mia, li sia salva y segur lo dot per ella a mi portat y yo de ella tinch rebut y tots los altres drets a ella tocant y pertanyents en la heretat y béns meus en y sobre la casa y heretat y béns meus, sens ésser-li fet contrari ni en paix per ninguna persona. Ultra les qualls coses, vull y man li sien dadas (...). Ítem vull y man que la dita madona Joana, muller mia, sia ben tractada en casa y servada com fins ací és estada, y que sia provehida de menjar y beure, calsar y vestir bé y honestament y de totas altres coses a ella necessàries per manteniment de sa persona, estant y vivint ella en casa y mantenint mon nom, y no altrament, encarragant los curadors daval scrits vullen mirar en les dites coses com jo molt de ells confie, so és que la dita madona Joana, muller mia, no sia maltractada per lo areu meu daval scrit ni per altra qualsevol persona.

Mereix una especial atenció la preocupació de Macià Capmany (1572), de Sant Joan Salerm envers la seva tercera muller, Elisabet Mestre del mas de Rocamora, de Lavern. Li reconeix haver cobrat el dot, vol que sigui mantinguda a casa d'aquell, i li deixa les gallines i els ous, com ja té, vivint casta i sense marit. Però en cas que se n'hagués d'anar de casa seva per desavinències amb l'hereu, vol que se li faci restitució de dot, creix i altres drets que pugués tenir en els béns d'aquell, a més de tota la seva roba, i que l'hereu li llogui una cambra en lloc honest a cost i despeses d'aquell, li doni aliments en espècies sis quarteres de

---

⁵³ 26-9-1572, test. de Joan Mestre, del Gorner, de la pr. de St. Pere de Lavern, terme d'Avinyonet (APL, M-1568, f. 24r-25v, 38).

⁵⁴ 23-2-1581, test. de Joan Mestre, del Gorner, de la pr. de St. Pere de Lavern, terme d'Avinyonet (APL, M-1568, f. 54r-55v, 118).

forment, quatre càrregues de vi most, tres lliures en diners i d'un any per altre un vestit honest durant tota la seva vida natural, sempre i quan no es torni a casar:

Més avant vull y man que en cas que la dita madona Helisabet, muller mia, se·n agués de anar de casa per no avenir-se ab mon areu daval scrit, vull y man li sia pagat tot lo seu dot ella m·a portat, y jo de ella tinch rebut y creix, y altres drets qualsevol en la tinga en la mia \casa y heretat/ tota la sua roba, dexant la dita madona Helisabet, muller mia,ⁱ que sia mantenguda y sustentada en ma casa, sana y malalta, calçada y vistida, y proveïda de totas cosas necessàries, y que sia senyora de las gallinas y ous se proveheran en casa \com fa vui en dia/, estant ella en la dita casa y vivint casta y sens marit; y si per cas per controvèrsia, o perquè no·s poran avenir ella y dit areu meu, en tal cas si ella se·n n'ixa de casa, vull y man li sia logada una cambra en loch onest a cost y despeses del dit areu meu. Més avant \vull y man/ que per lo dit areu meu \li/ sian dadas quiscun any per alimentació sua sis corteres de forment, \quatre càrregas de vi most/ y tres liures en diners, y un any part altra \un vestit onest/, y asò de vida sua tant solament, y servant ella mon nom, y no altrament.

Jaume Mata, del Racó, de Sant Pau d'Ordal, vol que la seva viuda, Magdalena, sigui mantinguda a casa seva dels béns d'aquell, sana i malalta, calçada i vestida, “ab tals mantaniments nasasaris”, “traballant y fent lo que puga per la casa”, sempre “stant en mon nom”; i si es torna a casar, que se li faci restitució de dot (1646).⁵⁵

Marc Martí (1573), de la Torre, de Lavern, vol que la seva muller, Margarida Ferrer, sigui mantinguda i alimentada a casa d'aquell, sana i malalta, vestida i proveïda de tot el necessari, “y ben tractada a tota contentació sua, y que resta ab ella tot lo càrrech y mando que ara té vivint jo y ella plegats, volent y manant que no li sia fet contrari ni empaix nigú per lo areu meu davalscrit ni per altra qualsevol persona”.⁵⁶ No fa usufructuària la muller, però li concedeix “tot lo càrrech y mando que ara té”, amb la qual cosa l'hereu haurà de respectar les decisions d'aquella.

Francesc Martí II, de la Torre, en el seu primer testament (1572), deixa 10 lliures a la seva muller, Joana, pels bons serveis diu haver rebut d'aquella vivint plegats, i vol que sigui mantinguda i alimentada a la casa vivint casta i sens marit.

---

⁵⁵ 22-9-1646, test. de Jaume Mata, del Racó, de la pr. de St. Pau d'Ordal (APSP, Testaments I, f. 145r-148v, 133).

⁵⁶ 3-12-1573, test. de Marc Martí, de la Torre, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 52v-53v, 116).

Però si ella es vol tornar a casar i torna a enviudar, vol que pugui tornar a la casa i ser mantinguda com abans:⁵⁷

Ítem dells altres béns meus vull y man ésser dadas a madona Joana, muller mia, X lliures barceloneses, y asò per los (bons) servicis jo de ella tinch rebuts vivint los dos plegats, y asò a totes ses planas voluntats, y vull y man que la dita madona Joana, muller mia, sia mantinguda y alimentada en casa mia vivint ella casta y sens marit tot lo temps de la sua vida natural; y si per cas se casara y après tornada enviudar, que pugua tornar en la dita casa y ésser mantinguda com feia/ de abans no-s casàs, y asò sana y malalta y provehida de totes cosas necessàrias.

No la fa usufructuària perquè viuen encara el pare i la mare d'aquell, Marc Martí i Margarida Ferrer, muller d'aquell. Però en el segon testament (1580), sí que la hi fa, amb la condició “que ella tinga cuidado en mirar per ma mare, tinga cuidado en mirar per ma mare, tenir-la calçada bé y degudament a conexas de mos marmesós”. També vol que, en cas de desavinències entre elles, que a la seva mare se li donin 5 quarteres de forment, 3 càrregues de vi most, 2 lliures en diners per companatge, i que sigui vestida de burell de tot el que necessiti.⁵⁸ En aquest cas, l'usdefruit no el té la mare, sinó la muller. En canvi, en altres masos, la mare manté l'usdefruit de per vida, com el cas de la mare de Pere Mestre (1563), del Gorner, que encara viu.⁵⁹

En el seu segon testament, Gabriel Martí (1574), del Mas Escardó, reconeix haver cobrat el dot de la seva muller, li assegura sobre la seva casa i heretat i vol que aquella sigui mantinguda, proveïda i alimentada de tot el necessari a contentació d'aquella. També li deixa 10 lliures pels bons serveis rebuts i “per lo que jo molt de ella confie que mirarà per los fills y fillas meus y seus”.⁶⁰ Però en el seu tercer testament, Gabriel Martí (1585) la deixa “dona potent, senyora majora y usufructuària” de tots els béns d'aquell, amb l'obligació de regir i administrar els seus fills, però amb la condició “que la dita ma muller no

---

⁵⁷ 10-7-1572, test. de Francesc Martí II de la Torre, Lavern (APL, M-1570, f. 30v-31r, 56).

⁵⁸ 9-8-1580, test. de Francesc Martí, de la Torre, Lavern. (APL, M-1568, f. 43r-43v, 81).

⁵⁹ 13-1-1563, test. de Pere Mestre del Gorner (APL, M-1561, f. 24r, 58).

⁶⁰ 3-11-1574, test. de Gabriel Martí, del mas Escardó, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 67r-68v, 155).

puga vendra res sens licència de mon hereu ni mon hereu sens licència de sa mara, y que no sia obligada de pendre inventari”.⁶¹

En relació a les preocupacions dels hereus per les seves futures viudes, a continuació mostrem un estudi de cas sobre cinc generacions de la família Escuder de Rocavert.

Joan Escuder (II), de Rocavert, deixa la seva segona muller, Caterina, senyora majora, potent i usufructuària de per vida, mantenint el nom d'aquell, i segueix: “del qual usdefruyt aja alimentar a mos fills y família y pagar los mals de ma heretat, privant-la que m puga vendre, alienar ni empenyar sens avinira de dits mos marmesors” (1638).⁶²

El seu fill i hereu, Pere Joan Escuder, de Rocavert, en el seu primer testament (1647), deixa la seva primera muller, Madrona Fontanals, “señora y maiora usufructuària”, però escriu la condició “tenint vius fills o fillas”. En cas contrari, “si acàs morís sens fills o fillas”, vol que només “se li sia feta y pagada la despesa, mentenint mon nom”.⁶³

Més impressionant és encara la preocupació del seu hereu, Pau Escuder i Fontanals, per la seva futura viuda, Maria Raventós, de les Piques i de la Plana Novella, d'Olivella. En el seu testament (1703),⁶⁴ Pau Escuder i Fontanals, agraït pels seus bons serveis, li deixa de per vida, mantenint-se casta i mantenint el seu nom d'Escuder, l'usdefruit de la casa i terres del mas de la Creu, amb la facultat de fer formiguers “en ditas terras de Rochavert, en la partida ja asenyalada que jo acostumo donar al masover de la dita heretat de la Creu per adobar las terras de dita heretat”. També li permet que tanqui el ramat de l'heretat de Rocavert “en lo corral de la dita heretat de la Creu” cada any durant un mes i mig, com s'acostuma a fer. També li deixa “la habitació y estada de la casa o apartament nou que jo estich y habito ab companyia de dita ma muller y dames de ma família, que a mos

---

⁶¹ 22-10-1585, tercer test. de Gabriel Martí, del mas Escardó, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 181v-182v, 555).

⁶² 15-3-1638, test. de Joan Escuder II, de Rocavert, de St. Pere de Lavern (AHCVP, FR, P-XVII-116-1, f. 1r-1v, 5).

⁶³ 11-10-1647, 1r test. de Pere Joan Escuder, pagès, de Rocavert, de St. Pere de Lavern (APL, testaments solts, f. 1r-2v, 6).

⁶⁴ 17-10-1703, test. de Pau Escuder i Fontanals, fill i hereu de Pere Joan Escuder, de Rocavert, de St. Pere de Lavern (AHCVP, JS, P-XVII-289-1, f. 7r-11v).

gastos he feta fer y fabricar la major part de aquella dins lo pati de la casa de Rochavert y junt a la casa dita de Rochavert, ab facultat de poder criar y péxer lo aviram tinga gust”. Li deixa també l’usdefruit d’un camp d’un jornal i mig anomenat “camp de la Terra”, amb els arbres fruiters que hi ha en dit camp, amb el permís de treure brossa de l’heretat de Rocavert per adobar dit camp fins a tres o quatre-cents formiguers cada any. També li deixa l’usdefruit de l’hort que va de dita casa de Rocavert a la casa de n’Almirall de Figarola, el qual hort dit testador acostuma de reservar-se “ab las plantas que són en aquell plantadas”. Després fa una relació del mobiliari i robes que li deixa:

Y així mateix deix y llego a la dita Maria Escuder, charíssima muller mia, per son ús y servey durant sa vida natural, la chamilla y lo llit de alusia que jo me he fet fer de noguer ab sos los banchs de raspallera de pi y la meitat dels damés trastos i mobles de casa, robes de lli y de llana que jo tinch en dita ma casa, és a saber, fent dos parts iguals de aquells y aquellas, donant a la dita muller mia facultat de poder alegir la part li aparexerà de ditas dos parts volent que en dita divisió no éntria tot lo que és propi de dita ma muller, com són las caxas, vestits, robas y joyas nuvials que dita ma muller me aportà en dot.

I també li dóna 150 lliures a ses voluntats, de les quals pugui testar fins a 50 lliures. El matrimoni no té fills, i el succeeix el seu germà Josep Escuder i Fontanals, tal com ho disposa en testament, i el pare d’aquells ho disposà. Però la condició que posa al seu germà Josep és que respecti els seus llegats, especialment els que té donats a la seva futura viuda, o del contrari el priva de la seva heretat i béns a favor dels que seran cridats de dret a succeir-lo. En aquell cas, dóna facultat a la seva futura viuda, Maria Raventós, perquè pugui exigir i cobrar tots els crèdits que ell té, com si fos ell, els quals diu que són de molt valor i consisteixen en sumes molt considerables:

Vull emperò, y és ma voluntat, que lo dit mon hereu cumpria y cumplí hage tota la mia testamentària disposició que jo ab aquest meu testament tinch feta, volent y declarant ma voluntat que ai acàs serà, lo que lo dit Joseph Escuder, hereu y germà meu, o altre qualsevol després de ell substituït recusàs pagar tot los sobre mencionats llegats, axí pios com profans, y asenyaladament los que tinch fets y llegats a la dita Maria Escuder, charíssima muller mia, en tal cas vull y ordén y man que aquell tal que contraferà a ditas mias y sobra mencionadas disposicions y llegats sia privat com de present lo privo de la mia heretat y béns universals y drets a mi tocants *ipso facto*, y en tal cas la mia universal heretat y béns passe y

previnga al altre hereu substituït y cridat en defecta de aquell tal contrafahent;ⁱ e més ordén y man en tal cas puga dita Maria, muller mia, exhigir y cobrar de dits hereus y successors tots los crèdits que a mi me competexan en la dita heretat y béns, sedint a dita muller mia des de ara per alashoras tots los drets y accions me competexan y competir pugan per exhigir y cobrar los dits crèdits de manera que dita Maria, muller mia, [f. 11r] sia reposada ab lo mateix estat y lloch que jo me trobo de present, los quals crèdits són de molt valor y estimació per consistir en diferents summas molt considerables.

El mateix mes i any, Pau Escuder afegeix en codicil una sèrie de béns que vol que es donin a la seva futura viuda, sempre vivint casta i sense marit, mantenint el nom d'Escuder. Aquests béns consisteixen en mobiliari, robes i aliments, com mostrem tot seguit:⁶⁵

Ítem vull y man que Maria Escuder, muller mia, se retinga o se li sian dadas quatre caixas, aquellas que a ella li apareixerà.

Ítem deixo y llego a la dita muller mia un joch de banchs de tall de monja, vint llançols, quatre matalaços, los que a ella li^d apareixerà, dos vànovas, dos flasadas, la llumanera y los demás serveys nessesaris a coneguda de mos marmesors.

Ítem deixo y llego a la dita muller mia tota la plata que yo tinc, excepto sis culleras y dos taças de plata.

Més li deixo tots los llits, ço és, las fustas, de la manera que estan parats.

Ítem deixo y llego a la dita muller mia deu arbres fruités, ço és, lo usdefruits de ells, de la partida que jo me'ls aturo, com també que puga fer panças y penjar raïms a coneguda de mos marmesors.

Ítem a més dels aliments que tinc asenyalats en mon testament per la dita muller mia, vull y man que si per ells faltava alguna cosa nesesària, aquella puga ser suplida per mos marmesors en quant lo dret permetrà.

[f. 2r] Deixo emperò las preditas cosas a la dita muller mia vivint casta y sens marit tot lo temps de la sua vida natural, emprès emperò òbit seu aquellas previngan a mon ereu o a son universal sucesor.

La condició és que ella sempre visqui casta i sense marit, mantenint el nom d'Escuder, condició que no respectarà. Al cap de pocs anys de ser viuda, el 1711 Maria Raventós de les Piques ferma esposalles i capítols matrimonials amb Jaume Batlle, de la Pujada, de la mateixa parròquia de Lavern, amb qui es casa en segones núpcies i té fills, els quals no la sobreviuran.⁶⁶ Per la seva part, el curs de l'herència de la família Escuder de Rocavert segueix en la persona de Josep

---

⁶⁵ 10-10-1703, tcodicil de Pau Escuder i Fontanals, fill i hereu de Pere Joan Escuder, de Rocavert, de St. Pere de Lavern (APL, Testaments solts, f. 1r-3v, 1).

⁶⁶ 16-2-1711, esposalles de Jaume Batlle, viudo, de la Pujada i Maria Raventós, de les Piques i de Plana Novella, viuda de Pau Escuder, de Rocavert, de St. Pere de Lavern (APL, documens solts).

Escuder i Fontanals, germà de Pau Escuder, tal com ja estava establert en el darrer testament del pare d'aquells.

La preocupació va més enllà de la muller, també implica les filles. Joan Mestre (1580), de Rocamora, vol que la seva muller, Marianna, i les seves filles siguin mantingudes, alimentades, calçades i vestides, sanes i malaltes, “de mos béns, tenint mon nom”, o sigui, fins al casament. I si la muller es volgués tornar a casar, vol “que li sie tornat son dot y part de mos béns, i tot lo que de justícia” se li hagi de donar. Permet també als tutors de les filles que puguin arrendar la seva heretat o conrear-la: “que pugen arendar ma eretat ho conresar aquella, y asò del millor modo sia vist de mas filles”. És de l'heretat d'on han de sortir els diners per fer els dots de les filles, i, si s'escau, per restituir el dot de la muller viuda, en cas que es volgués tornar a casar. Té un germà condemnat a galeres, i “en cas que mon germà Bartomeu isqués de galera, que pugui arrendar l'heretat, treballant per augmentar-la:

Ítem vull que en cas que mon germà Barthomeu isqués de galera y volgués arendar ma eretat^l per sinch anys, que los marmesors la-y agen de arrendar la meitat mancho del que y trobaran, tenint compte el en aumentar esta eretat et cetera.

Mereix una especial atenció el cas de Jaume Carbó, de Puigfedó, un hereu sense descendència a qui li sobreviu la seva viuda, Joana Mestre, de cal Mestre de la Plaça, de St. Sadurní. En el seu testament (1586), Jaume Carbó demostra una gran preocupació pel futur de la seva muller. Li reconeix haver cobrat el dot, del qual diu que en té fermada àpoca, i li deixa l'usdefruit de la seva cambra, així com tot allò que s'hi trobarà:

Ítem lleix a Joana, muller mia, tot lo que lo die de mon òbit se trobarà dins la cambra en la qual vuy y estich malalt; y de tot lo que s trobarà dins dita cambra, axí de roba, dinés, or, argent y altres qualsevol cosses, ne pogue fer a ses planes e lliberas voluntats, més li lleixe tots los dies de sa vida natural lo us de fruyt de dita cambra en la qual vuy stich malalt, emperò mantenint mon nom.

També li deixa 100 lliures barceloneses, i vol que sigui mantinguda al mas, assistida en menjar, beure, calçar i vestir, tant sana com malalta, estant però viuda

i mantenint el nom d'aquell. En cas de discòrdia, vol que l'hereu d'aquell li restitueixi el dot, els llegats i els altres drets que tingui a casa. I, a més, “tots los dies de sa vida naturals, stant viuda y tenint mon nom, quiscun any, sis quarteras de forment, quaranta sous ab diners, tres càrregues de vi vermell, un corter de carnsellada lo tal die que dita ma muller axirà y no volrà estar en cassa ab dit mon hereu”.⁶⁷

El seu germà i hereu en segon grau, Antoni Carbó, de Puigfedó, en el seu testament (1602) reconeix haver cobrat el dot de la seva muller, que l'hi aportà en capítols matrimonials. La deixa dona senyora, potent y usufructuària tots els dies de la seva vida natural, tenint el nom d'aquell, del qual usdefruit no estigui obligada a donar compte ni raó.⁶⁸

V.2.6.3. PREOCUPACIÓ PELS FILLS I FILLES CABALERS

Allò que s'espera dels fills i de les filles és que es casin. Macià Guilera Poses (1619) llega a cadascuna de les seves filles 120 lliures “per son dot”, i vol que siguin mantingudes en tot el necessari a casa seva “lo tems estaran donselles”. Per tant, el seu destí és casar-se (APSP, f. 110r-111v, 101).

El mateix espera Bartomeu Esteva (1563), de Figarola, quan encomana a Joana, la seva futura viuda, que “vulla mirar per lo bé profit útil y honor de totes les dites filas mias, com jo molt de ella confie”. Entre les coses que convé vetllar és la col·locació de matrimoni de Joana i Beneta, filles de la primera muller d'aquell, de nom també Joana; i Maria Anna, filla del segon matrimoni d'aquell.

Pere Font (1572), del mas Font, Lavern, deixa 10 lliures a cadascun dels seus fills solters, Benet, Antoni i Cristòfol, en cas de casament, i no abans. Però manifesta una preocupació especial pel seu fill Cristòfol, el més petit de tots, el qual vol que sigui mantingut i alimentat a la casa, sa i malalt, calçat i vestit, i

---

⁶⁷ 1-1-1586, test. de Jaume Carbó, de Puigfedó, de St. Pere de Lavern (AHCVP, MB, P-XVI-122-1, testaments 1576-1614).

⁶⁸ 30-10-1602, test. d'Antoni Carbó, de Puigfedó, de St. Pere de Lavern (AHCVP, MB, P-XVII-10-1).

honestament, “tot lo temps de la sua vida natural, y asò trabalant y habitant ell en la dita casa y mirant per lo bé y profit de dita casa y no altrament”. No sabem si ho fa perquè en Cristòfol és el fill més petit de la casa, o perquè té algun tipus de disminució.

Macià Guilera Poses (1619) vol que es doni al seu fill Pere Joan 100 lliures en cas de casar-se, i que l'hereu estigui obligat a mantenir-lo, calçar-lo i vestir-lo tot el temps que ell voldrà estar i estarà a casa de l'hereu. En cas de discòrdia, vol que l'hereu li pagui la despesa o li doni aliments “per a pasar sa vida”, fins que sigui casat. En canvi, a l'altre fill, Pau, només li llega 10 lliures en cas de núpcies, i que sigui mantingut, calçat i vestit per l'hereu fins a l'edat de 14 anys (1619). (APSP, f. 110r-111v, 101).

Pere Mestre, del Gorner, té 5 filles solteres, a més de l'hereu. En el seu testament (1563), encarrega a la seva muller, Beneta, que “vulla mirar bé y degudament en lo profit y regiment de mos fills y seus, com de dona de bé se pertany”. És el que espera de la seva muller, que actuï com ho faria ell mateix després de mort, si hi fos. No obstant, qui té l'usdefruit del mas és la mare d'aquell, que encara viu.⁶⁹

Antoni Carbó (1602), de Puigfedó, vol que el seu fill Antoni Benet, estudiant, “sie alimentat en calsar y vestir, menjar y beure.”⁷⁰

V.2.6.4. PREOCUPACIÓ PER LA MARE VIUDA

Jaume Mata del Racó, de Sant Pau d'Ordal, vol que tant la seva mare, Isabel, com la seva muller, Magdalena, siguin vestides i mantingudes bé i degudament. En el cas de la seva mare, tots els dies de la seva vida natural. I les nomena marmessores i tutores dels fills d'aquell (1646).⁷¹

---

⁶⁹ 13-1-1563, test. de Pere Mestre, del Gorner, de la pr. de St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 24r, 58).

⁷⁰ 30-10-1602, test. d'Antoni Carbó, de Puigfedó, de St. Pere de Lavern (AHCVP, MB, P-XVII-10-1).

⁷¹ 22-9-1646, test. de Jaume Mata, pagès, del Racó, de St. Pau d'Ordal (APSP, Testaments I, f. 145r-148v, 133).

Francesc Martí (II), de la Torre (1580), deixa usufructuària la seva muller, Joana, amb la condició “que ella tinga cuidado en mirar per ma mare, tinga cuidado en mirar per ma mare, tenir-la calçada bé y degudament a conexensa de mos marmesós”. També vol que, en cas de desavinències entre elles, que a la seva mare se li donin 5 quarteres de forment, 3 càrregues de vi most, 2 lliures en diners per companatge, i que sigui vestida de burell de tot el que necessiti.⁷² En aquest cas, l’usdefruit no el té la mare, sinó la muller. En canvi, en altres masos, la mare manté l’usdefruit de per vida, com el cas de la mare de Pere Mestre (1563), del Gorner, que encara viu.⁷³

V.2.6.5. PREOCUPACIÓ PELS GERMANS SOLTERS

L’hereu, normalment el germà gran, es preocupa pel futur dels germans i germanes que s’han quedat solters a la casa pairal, tant d’aquell com del pare d’aquell.

Marc Martí (1573), de la Torre,⁷⁴ deixa en testament 100 lliures al seu fill Gabriel, pel temps de les seves núpcies. L’hereu d’aquell, el seu fill primogènit, Francesc Martí (II) (1580), reconeix en el seu testament el llegat que el seu pare ha fet al seu germà, Gabriel: “vull que les sent liures a dexades en testament per en Gabriell, mon germà, li sien dades per via de casament, ho conforme mon pare les hi ha dexades en son testament”. També vol que aquest, mentre visqui i treballi a la casa, sigui mantingut i que ningú no le’n pugui treure: “que en Gabriell, trabalant en casa, no puga éser lansat de casa, y que-l pugen calsar y vestir bé hi onestament”.⁷⁵

---

⁷² 9-8-1580, test. de Francesc Martí, de la Torre, de St. Pere de Lavern (APL, M-1568, f. 43r-43v, 81).

⁷³ 13-1-1563, test. de Pere Mestre, del Gorner, de la pr. de St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 24r, 58).

⁷⁴ 3-12-1573, test. de Marc Martí, de la Torre, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 52v-53v, 116).

⁷⁵ 9-8-1580, test. de Francesc Martí, de la Torre, de St. Pere de Lavern (APL, M-1568, f. 43r-43v, 81).

Francesc Martí també es preocupa per Caterina, la seva germana soltera que viu a la casa. Li reconeix el llegat de 100 lliures que el seu pare li va fer en testament, i a li dóna 20 lliures més “ab tal pacte y condició que servescha bé y degudament a ma muler”.⁷⁶

Antic Duran (1604), d’Espieills, assigna el dot als fills mascles, 50 lliures, els quals només el podran adquirir “en fet de casament”, i mentrestant han de treballar pel bé de la casa: “trabellant en ma casa y en augment de mon hereu”. I amb aquesta condició, l’hereu els ha de mantenir, calçar i vestir honestament: “y que treballant en ma casa com dit és, lo dit que serà ereu meu l’aja de tenir sa y malalt, calsat y vestit honestament”.⁷⁷

El mateix veiem en Jaume Mata del Racó, de Sant Pau d’Ordal, el qual *deixa 30 lliures a cadascun dels seus fills Pau i Miquel, en cas de matrimoni, i vol que aquells siguin mantinguts sans i malalts, “ab tots gastos de mos béns”, treballant “per la casa y per mon hereu bé y degudament”* (1646).⁷⁸

Joan Mata de la Plaça vol que el seu hereu estigui obligat a calçar, vestir i alimentar el seu fill cabaler, i únic germà d’aquell, Joan, amb béns de dit testador, fins que sigui col·locat en matrimoni, treballant per la casa (1648).⁷⁹

Francesc Mestre (II) (1632), del Gorner, vol que el seu oncle, Antoni Mestre, marmessor del testament d’aquell i tutor dels fills d’aquell, que sigui alimentat de per vida a la casa:⁸⁰

Ítem per mon oncle, Antoni Mestre, ha estat en ma casa y mirant per ell, vull y orden y man que sia sustentats los días de sa vida de mos béns en ma casa.

Francesc Martí (1580), de la Torre, deixa 20 lliures a la seva germana Caterina amb la condició “que servescha bé y degudament a ma muller”.

---

⁷⁶ 9-8-1580, test. de Francesc Martí, de la Torre, de St. Pere de Lavern (APL, M-1568, f. 43r-43v, 81).

⁷⁷ 13-5-1604, test. d’Antic Duran, d’Espieills, St. Sadurní (APSS, testaments solts, s-XVII).

⁷⁸ 22-9-1646, test. de Jaume Mata, pagès, del Racó, de St. Pau d’Ordal (APSP, Testaments I, f. 145r-148v, 133).

⁷⁹ 26-11-1648, test. de Joan Mata, pagès, de la Plaça, de la pr. de St. Pau d’Ordal (APSP, Testaments I, f. 149r-151r, 134).

⁸⁰ 9-2-1632, test. de Francesc Mestre II, del Gorner, de la pr. de St. Pere de Lavern, terme d’Avinyonet (APL, Testaments solts, 1r-2v, 4).

Altrament no, perquè Marc Martí, pare llur, ja li deixà 100 lliures “per via de casament”.⁸¹

V.2.6.6. PREOCUPACIÓ PELS CRIATS, TREBALLADORS I PERSONES DE CONFIANÇA

Alguns hereus mostren una gran estima per alguns dels seus treballadors o criats, els quals són considerats com una extensió de la família. Per això, alguns els contempen en els seus testaments i els deixen certes quantitats estipulades en moneda (20 o 25 lliures, una dobla d'or), les pensions d'un violari per col·locació de matrimoni, o l'usdefruit d'unes cases, com veurem a continuació. En alguns casos, es detalla que aquestes deixes són per col·locació de matrimoni, i en altres casos és com agraïment pels bons serveis rebuts d'ells.

Joan Mestre del Gorner (1572), vol que Joan Serra, criat d'aquell, sigui mantingut i alimentat a casa seva tot el temps de la seva vida natural, treballant bé i honestament en la dita casa. I si el volen treure, li hauran de pagar la soldada des de tot el temps que ha treballat a la casa, que puja a 20 o 25 lliures.

Jaume Carbó, de Puigfedó (1586), que mor sense descendència, deixa a Antiga, una jove soltera, filla de Guillem del Salt, mestre de cases de Vilafranca del Penedès, la qual s'està a casa de dit testador per caritat, totes les pensions d'un violari que li són degudes, de 10 lliures de pensió, per col·locació en matrimoni. I si no es casés, vol que dites pensions siguin per la filla de Francesc Server, calçater de Sitges. També deixa a Justina Sabatera, muller de Gaspar Sabater, corder de Vilafranca, pels bons serveis que té rebuts d'ella, l'usdefruit de les cases que dit testador té al carrer de la Font, a Vilafranca del Penedès, de les quals només podrà testar de 25 lliures que li posa sobre dites cases, les quals han de

---

⁸¹ 6-10-1572, test. de Macià Capmany, de St. Joan Salerm (APL, M-1568, f. 25v-26v, 39).

servir pel seu enterrament, i no altrament. Un cop morta dita Justina Sabatera, deixa dites cases a Macià Fontanilles, de Bonastre, nebot d'aquell.⁸²

Pere Joan Escuder (1684), de Rocavert, deixa a Eulàlia Milana, viuda, “qui està per majordoma en ma casa”, a més de la soldada que se li deu, “una dobla en or o lo just valor de aquella” a ses lliures voluntats.⁸³

Pau Escuder i Fontanals (1703), vol que es faci fer “un vestit de dol” per “la criada que lo dia de mon òbit se asertarà estar en ma casa”, i que l'hagi de pagar l'hereu d'aquell, que en aquest cas és Josep Escuder i Fontanals, germà d'aquell.⁸⁴

V.2.7. LA PREVISIÓ DE DOTS

En els testaments, consten també quantitats que s'assignen a les filles i als fills en temps de núpcies, i no altrament. Són les anomenades previsions de dot, com expliquem a continuació.

A. PREVISIÓ DE DOTS EN ELS TESTAMENTS DEL HOMES

Els pares preveuen unes quantitats expressades en moneda pels fills i filles solters, les quals els han de ser entregades en temps de les seves núpcies, i no abans.

Aquestes quantitats poden haver estat ja estipulades en un altre document. Per exemple, en els CCMM de l'hereu o pubilla, en els quals el propietari acostuma a fer donació universal de l'heretat i dels seus béns, amb reserves. Entre les reserves, acostuma a haver-hi l'usdefruit dels béns donats, poder dotar fills i filles, i testar. No obstant això, s'acostuma a recordar en el testament del donador.

---

⁸² 1-1-1586, test. de Jaume Carbó, de Puigfedó, de St. Pere de Lavern (AHCVP, MB, P-XVI-122-1, testaments 1576-1614).

⁸³ 24-2-1684, 3r test. de Pere Joan Escuder, de Rocavert, de St. Pere de Lavern (APL, FM, P-XVII-200-1, f. 293r-294v, 5).

⁸⁴ 17-10-1703, test. de Pau Escuder i Fontanals, fill i hereu de Pere Joan Escuder, de Rocavert, St. Pere de Lavern (AHCVP, JS, P-XVII-289-1, f. 7r-11v).

És il·lustratiu el cas de Joan Abelló (1545), de Fontclara, pare de dues filles vives en el moment de testar. Una és Marianna, la pubilla, casada amb Joan Llobet, i l'altra és Paula, cabalera. Aquell testador vol que “sia donat a na Paula, fila mia y de madona Francescha, quòndam, muller mia, tot lo que li és estat triat y milloració de matrimoni en la donació y heretat he fet jo de mos béns a madona Mariana Lobeta, muller del sènyer en Joan Lobet, y fila mia y de la dita \madona/ Francesca, quòndam, muller mia, en los pactes y vincles estan expresats largament en lo dit heretament, y asò en lo temps de les suas núpsias, com ja és dit, y no abans”.⁸⁵ No disposem dels CCMM d'aquella pubilla per saber quina previsió de dot va fer el donador per la seva altra filla, la cabalera Paula. En tot cas, sabem que Paula es casa amb Bertran Bo i en un padrinatge consta que és viuda d'aquell el 1560.⁸⁶

Aquesta previsió de dots i aixovars es fa sovint en els CCMM de la pubilla, com hem vist, o del fill que és hereu. Miquel Mestre III (1563), de Rocamora, assegura “sobre la heretat mia y béns meus” el llegat que el seu pare, Miquel Mestre II, féu a Joan Mestre, fill cabaler d'aquell.⁸⁷

Les quantitats dels dots que s'assignen en testament estan en funció dels fills i filles que el testador té o pot tenir. Un exemple trobem en el testament de Simó Artigues i Martí, de ca l'Artigues de Lavern. Quan fa testament (1605), només té un fill únic, i per tant hereu, però la seva muller està a prenys. Si el fill pòstum o naixedor serà noi, li deixa 200 lliures, i si serà noia 250. Però si neixen més fills i filles, aquestes quantitats es redueixen respectivament a 100 lliures els nois i 200 lliures les noies: ⁸⁸

---

⁸⁵ 6-9-1545, test. de Joan Abelló, de la Roca, de St. Pere de Lavern (APL, M-1536, f. 91r-92v, 372).

⁸⁶ 16-6-1560, bateig d'Antoni Pau Alavedra: “y padrina madona Paula Bo, vídua, que fonch muller del sènyer en Bertran Bo, quòndam, germana de madona Lobeta” (APL, M-1561, f. 140v, 460). Madona Llobet, germana de Paula Bo, vídua de Bertran Bo, és Mariana Abelló, de Fontclara, muller de Joan Llobet, i germana de Paula Abelló, de Fontclara.

⁸⁷ 28-1-1563, test. Miquel Mestre III de Rocamora (APL, M-1561, f. 25v-28r, 60).

⁸⁸ 24-1-1605, test. de Simon Artigues I, de ca l'Artigues, de St. Pere de Lavern (AHCVP, AM, P-XVI-235-2, Testaments).

Ítem deix i llegue al pòstumo o prenyat de dita muller mia, ço és, si serà minyona dos-centes y cinquanta lliures, moneda barcelonesa, i si serà minyó dos-centes lliures de dita moneda, fent emperò aquest llegat ab tal pacte y condició que no tingue altres fills ni filles més del que tinch i del prenyat que dita ma muller de present aporta, perquè encars tingue altres fills o filles més dels predits, vull i man que lo llegat del predit fill i dels altres que tindrè sia \tant solament/ de cent lliures, moneda barcelonesa, per cada hu de ells, ultra lo que serà hereu. I si tindrè més de una filla, també vull no ls sien donades sinó dos-centes lliures a cada huna de elles, i assò en temps de núpties axí dels fills com de les filles i no abans ni en altra manera.

Aquestes quantitats testamentàries són només una previsió de dot, un referent, i no sempre coincideixen amb la quantitat final del dot que es reflecteix en els CCMM. A vegades, ja en el testament, s'indica que aquestes quantitats poden augmentar, especialment per les noies, segons les possibilitats de la casa o segons ho estimin convenient els tutors. Per aquest motiu, en alguns casos no coincideixen les quantitats assignades en testament i les assignades en els CCMM.

Prenent com exemple la família de Fontclara, el pubill Antoni Olivella de Fontclara (1566) deixa en testament 20 lliures a cada fill –Vicenç, Mateu i Rafel- i 50 lliures a cada filla –Montserratada, Àngela i Margarida-, sempre en cas de col·locació.⁸⁹ Només en el cas de les filles, obre la possibilitat que els tutors puguin donar-los-en més: “y si més ne auran menester, vull que ne sian dades més a coneguda dells curadors daval scrits, dexant-los-ho a tota coneguda sua”. Quan dues filles d'ell, Montserratada i Margarida, de cognom Olivella i Llobet, fermen CCMM, se'ls dóna respectivament 70 lliures i les joies dotals acostumades, com a les seves altres germanes, es diu. O sigui, se'ls assigna 20 lliures més a cadascuna. Es fa constar que el dot que s'assigna de 70 lliures a cadascuna comprèn el llegat testamentari del seu pare, Antoni Olivella, i qualsevol dret títol, causa o raó que tinguessin en l'heretat i béns tant del pare com de la mare, així com del seu germà.⁹⁰

---

⁸⁹ 10-12-1566, test. d'Antoni Olivella, de Fontclara, de St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 87r-88v, 209).

⁹⁰ 26-11-1567, CCMM de Montserratada Olivella i Llobet de Fontclara i Macià Entrada, teixidor de lli de St. Sadurní (APL, M-1561, f. 104r-105v); i 11-4-1568, CCMM de Margarida Olivella i Llobet de Fontclara i Pere Bonet àlies Gordi, vidrier de St. Sadurní (APL, M-1561, f. 110v-112r, 249).

ELS TESTAMENTS

Hem dit que aquell testador deixa 20 lliures a cada fill -Vicenç, Mateu i Rafel, de cognom Olivella i Llobet-, en temps de núpcies i no abans, també fent renunciar als seus drets sobre els béns del testador a favor de l'hereu d'aquell, Bartomeu Olivella i Llobet. No tenim constància dels CCMM d'aquests fills cabalers.

Pere Joan Mata de la Plaça (1595), de Sant Pau d'Ordal, llega en testament 150 lliures a cadascuna de les seves dues filles, Àngela i Magdalena, en cas de casament, amb la previsió que “si acàs mos curadors deval scrits o en defecte de ells als més propinchs de mon linatge los aparaxarà de dar més, jo o dex a sa discreció”.⁹¹

Num	ANY	NOM TESTADOR	Condicció	LLOC	FILL	FILLA
1	1541	MARTÍ, Jaume	hereu	la Talalla	12 ll.	35 ll.
2	1545	ABELLÓ, Joan	hereu	Fontclara		triat CCMM
3	1559	PASTALLER, Antic	hereu	St. Sadurní	10 ll.	50 ll.
4	1561	BATLLE, Joana	mestressa	la Pujada	5 ll.	
5	1562	ESBERT, Pere	hereu	l'Albareda		200 ll.
6	1563	FORÉS, Joan	arrendatari	la Creu	5 ll.	25 ll.
7	1563	MESTRE, Pere	hereu	el Gorner		40 ll.
8	1563	MESTRE III, Miquel	hereu	Rocamora	60 ll.	100 ll.
9	1563	ESTEVA, Bartomeu	hereu	Figarola	-	triat CCMM
10	1564	PALAU, Pere	hereu	St. Joan S.	10 ll.	30 ll.
11	1566	OLIVELLA, Antoni	pubill	Fontclara	20 ll.	50 ll.
12	1566	ESBERT, Joan	hereu	el Gorner	10 ll.	10 ll.
13	1569	RAVENTÓS, Salvador	arrendatari	m. Oliver	5 ll.	25 ll.
14	1572	MARTÍ II, Francesc	hereu	la Torre	50 ll.	100 ll.
15	1572	MESTRE I, Joan	hereu	el Gorner	20 ll.	70 ll.
16	1572	CAPMANY, Macià	hereu	St. Joan S.	20 ll.	70 ll.
17	1573	MARTÍ, Marc	hereu	la Torre	100 ll.	100 ll.
18	1574	MARTÍ, Gabriel	hereu	m. Escardó	25 ll.	120 ll.
19	1575	ESCUDEU II, Bartomeu	hereu	Rocavert	p. iguals	p. iguals
20	1575	BATLLE, Jaume	hereu	la Pujada	120 ll.	120 ll.
21	1577	ALMIRALL, Benet	pubill	Figarola	10 ll.	30 ll.
22	1581	MESTRE, Joan	hereu	el Gorner	25 ll.	
23	1585	MARTÍ, Gabriel	hereu	m. Escardó	25 ll.	200 ll.
24	1594	SOLINYÀ, Joan	treballador	St. Sadurní	25 ll.	50 ll.
25	1595	MATA, Pere Joan	hereu	la Plaça		150 ll.
26	1601	VALLÈS, Cànida	mestressa	la Plaça	100 ll.	
27	1602	CARBÓ, Antoni	hereu	Puigfedó	100 ll.	200 ll.
28	1605	ARTIGUES, Simó	hereu	ca l'Artigues	200 ll.	250 ll.

Quadre 18 Previsions de dots segons els testaments dels homes, s-XVI-XVII.

⁹¹ 28-3-1595, test. de Pere Joan Mata de la Plaça, St. Pau d'Ordal (APSP, Testaments I, f. 47r-48v, 38).

L'anàlisi de 27 testaments del segle XVI ens permet establir les previsions de dots, estimats amb lliures, pels fills i filles, que fan els testadors. Entre aquests, trobem 21 pagesos propietaris hereus, 2 pagesos de mas pubills, 2 mestresses viudes de pagesos propietaris de mas, 2 pagesos arrendataris de mas, i un pagès treballador d'origen occità.

A.1. 5 ll. fills, 25 ll. filles

Hi ha pagesos propietaris de mas que deixen 5 lliures a cada fill solter. És el cas de Jaume Martí de la Talalla (1541), però aquest els dona a més 7 lliures que els deixà la mare d'aquells, amb la qual cosa fan 12 lliures. Altres pagesos arrendataris de mas, fills cabalers de propietaris de mas, també deixen 5 lliures a cada fill solter. Per exemple, Joan Forés de la Creu (1563) i Salvador Raventós de mas Oliver (1569).

Joan Forés (1563), masover de la Creu, llega 5 lliures a Montserrat, cabaler, i 25 lliures a les filles, tres en total. Tant pel noi com per les noies, vol que aquests llegats es facin “en lo dit temps de núpcies, y no abans, y asò per col·locació de matrimoni”.⁹²

Salvador Raventós (1569), cabaler de la Verdera, habitant al Mas Oliver, deixa 5 lliures als fills, i 30 lliures a les filles solteres, per fet de casament, tant pels que té com pels que pugui tenir a l'esdevenidor. Dels fills, no especifica que se'ls doni per fet de casament, però se sobreentén potser.⁹³

A.2. 10 ll. fills, 30 ll. filles

Pere Palau (1564), de Sant Joan Salerm, llega en el seu testament 10 ll a cada fill cabaler “en lo temps de les suas núpcias, y no abans”, i 30 ll a les filles “per col·locació de matrimoni. En realitat, només té fills, però deixa la dona

---

⁹² 20-5-1563, test. de Joan Forés, masover de la Creu, de St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 30v-32r, 77).

⁹³ 6-3-1569, test. de Salvador Raventós, de Mas Oliver, de St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 120r-120v, 271).

prenyada, i preveu el llegat de “lo prenyat que ma muller porta” segons si serà fill o filla. Neix un fill, i el llegat patern són 10 ll.⁹⁴

Benet Almirall (1577), pagès, pubill, de Figarola. FILLS: 10 lliures a Jaume, Francesc i Antoni “en lo temps de les suas núpcies”. FILLES: 30 lliures a Violant i Francesca “per col·locació de son matrimoni y en temps de las suas núpcies”, amb els pactes, vincles i condicions que l’hereu “los aparrà posar”. I preveu la possibilitat de tenir més fills i filles: els mateixos tractes: “Y si cas serà que jo tindrè més fills y filas legítims, si seran donas los sian dadas XXX liures a quiscuna de ellas, y si seran homes deu liures a quiscú, axí com alls sobredits fills y filas meus”.⁹⁵

A.3. 12 ll. fills, 35 ll. filles

El llegat del pare són 5 ll a cada fill baró solter, però en realitat són 12 ll comptant les 7 ll del llegat de la mare d’aquells. Jaume Martí de la Talalla (1541) deixa 5 ll a cada fill, Jonot i Miquel, a les quals hi suma les 7 ll que els deixà la mare d’aquells, que puja tot a 12 ll per cadascun d’aquests fills. A cadascuna de les filles solteres –en fa constar dues- els deixa 35 ll, compreses les de la mare d’aquelles, i a una filla casada li deixa 5 sous.⁹⁶

A.4. 20 ll. fills, 70 ll. filles

Joan Mestre (I) (1572), del Gorner, llega 20 lliures a Francesc i Antoni, fills d’aquell, “en lo temps de les suas núpcies”. I a les filles més “si més ne an y an menester”.⁹⁷

Per la seva part, Macià Capmany (1572), de Sant Joan Salerm, llega 20 lliures a Bartomeu, fill d’aquell, “en lo temps de les suas núpcies”.⁹⁸ I 10 lliures a les filles, “entre totas, que sien repartides entre ellas per iguals parts”; o sigui,

---

⁹⁴ 20-1-1564, test. de Pere Palau, de St. Joan Salerm (APL, M-1561, f. 34r-34v, 84).

⁹⁵ 12-4-1577, test. de Benet Almirall, de Figarola, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 99v-100r, 233).

⁹⁶ 5-4-1541, test. de Jaume Martí, de la Talalla, de St. Pere de Lavern (APL, M-1536, f. 62r, 221).

⁹⁷ 26-9-1572, test. de Joan Mestre I, del Gorner, de la pr. de St. Pere de Lavern (APL, M-1568, f. 24r-25v, 38).

⁹⁸ 6-10-1572, test. de Macià Capmany, de St. Joan Salerm (APL, M-1568, f. 25v-26v, 39).

repartides entre *Joana, Elisabet i Beneta*, filles d'aquell i d'Elisabet Mestre de Rocamora, muller d'aquell; i segueix: “y que sien aplicades en lo que jo los tinch triat en los dits capítolls de dit Antoni Capmany, fill meu, y de madona Symona (Torrents)”. O sigui, en els CCMM d'aquell fill consta el dot de les filles, que desconeixem, i en el testament de dit pare consta la part de llegítima paterna: 10 lliures. No diu quin dot correspon a les filles, però quan casà *Joana*, filla del primer matrimoni, amb Antoni Esteve, fuster, de Sant Cugat Sescarrigues, li donà un dot de 70 lliures.⁹⁹ Ara bé, a *Francesca*, altra filla d'aquell primer matrimoni, per dot li donà un pagament compensat: dues peces de terra i el dret de poder estar a l'apartament de cal Julià durant 5 anys.¹⁰⁰

A.5. 40 ll. filles

Pere Mestre (1563), del Gorner, deixa 40 lliures a les filles en temps de núpcies, “i més si més n'auran mester” (13-1-1563, APL, M-1561, f. 24r-25r, 58).

A.6. 10 ll. fills, 50 ll. filles

Antic Pastaller (1559), pagès, de Sant Sadurní, llega 10 ll. a Joan i Magí, fills d'aquell, en temps de núpcies, i no abans. A més, vol que siguin “mantenguts i alimentats en ma casa de mos béns en menjar y beure, calsar y bestir, tant en sanitat com en malaltia, treballant ells emperò en bé y hutilitat de mon hereu deval scrit y no altrament. Y no treballant ells en bé y hutilitat del dit mon hereu, que no se'ls aja de donar sinó les dites deu lliures”. A Enfrosina, filla d'aquell, li deixa 50 lliures i les joies acostumades, “y més si manester serà en temps de son matrimoni y no abans”. També vol que sigui mantinguda a casa: “en lo entretant vull sia mantenguda de mos béns bé y honestament segons les possibilitats dells dits mos béns”.¹⁰¹

---

⁹⁹ 25-2-1564, CCMM de Joana Capmany i Antoni Esteve, fuster, de St. Cugat Sescarrigues (CCMM 1564, APL, M-1561, f. 36v-37v, 91).

¹⁰⁰ 7-10-1567, CCMM de Francesca Capmany i Nicolau Onyó, de St. Joan Samora (APL M-1561, f. 101v-102r, 233).

¹⁰¹ 17-8-1559, test. d'Antic Pastaller, de St. Sadurní (APSS, M-1550, f. 283v-284v).

A.7. 20 ll. fills, 50 ll. filles

Antoni Olivella (1566), de Fontclara, deixa 50 lliures a cadascuna de les seves filles -Montserrat, Margarida, Jerònima i Àngela-, en temps de les seves núpies, i no abans, per col·locació del seu matrimoni, “y si més ne auran menester, vull que ne sian dades més a coneguda dells curadors daval scrits”, per la qual cosa han de renunciar a tots els seus drets a elles tocant en els béns de dit testador a favor de l’hereu d’aquell. En canvi, deixa 20 lliures a cada fill -Vicenç, Mateu i Rafel-, en temps de núpies i no abans, també renunciant als seus drets sobre els béns del testador a favor de l’hereu d’aquell.¹⁰²

A.8. 20 ll. fills, 80 ll. filles

Pere Ferret (1567), pagès de Clariana, del terme d’Avinyonet, en els CCMM del seu fill hereu Jaume Ferret i Margarida Mestre, del Gorner, es reserva poder dotar fills i filles: 20 lliures els fills –Climent i Pau– i 80 lliures les filles –Andreu–, “y més si més ne aurà mester”.¹⁰³

A.9. 25 ll. fills i 50 ll. filles

Joan Solinyà (1594), pagès d’origen occità, habitant a la parròquia de Sant Sadurní, deixa 25 lliures als fills i 50 lliures a les filles.¹⁰⁴

A.10. 25 ll. fills

Joan Mestre (1581), del Gorner: 25 lliures a Francesc i Antoni, fills d’aquell, “en tems de núpies”. I a més, els deixa a cadascú una cabra amb els

---

¹⁰² 10-12-1566, test. d’Antoni Olivella, pubill, de Fontclara, de St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 87r-88v, 209).

¹⁰³ 5-8-1567, CCMM de Jaume Ferret, de Clariana, Avinyonet, i Margarida Mestre, del Gorner, de la pr. de St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 95r-96v, 225).

¹⁰⁴ 1594, test. de Joan Solinyà, d’origen occità, hab. a St. Sadurní (APSS, Testaments 1585-1663, f. 63r-64r).

seus cabrits, sempre i quan l'hereu d'aquell, Joan Mestre, el fill gran, no les hagués de menester per les esposalles.¹⁰⁵

A.11. 25 ll. fills, 120 ll. filles

Gabriel Martí (1574), del mas Escardó, 2n testament: 25 lliures fills “en lo temps de les suas núpcies”: a Jaume, Pau. A Jaume, a més, un patí a la Granada, i que l'hereu li doni tota la fusta necessària per obrar dit patí, quan dit Jaume Voldrà. 120 lliures les filles: Magdalena i Montserrat “en lo temps de les suas núpcies, y no abans, per col·locació de son matrimoni”.¹⁰⁶

A.12. 25 ll. fills, 200 ll. filles

En el seu tercer testament, Gabriel Martí (1585), del mas Escardó, deixa als fills 25 lliures -a Francesc, Pere Joan i Pau-, “en temps de núpcias”, i a les filles 200 lliures -a Magdalena, Montserrat, Àngela i Joana-, “en col·locació de matrimoni”. I el mateix si té més fills i filles: “Y Ítem que si lo dia de mon òbit jo tindrè altrás fills mascles que·ls sia dats vint-y-sinc lliuras y a las fillas^m \docentas/ lliuras en temps de nupcias com als demás ab los matexos pactes dells sobredits”. Permet que els tutors puguin augmentar el dot de les filles, en cas que ho estimin convenient: “que dits curadós pogan afegir en lo dot de ditas fillas mias si ben vist los serà”.¹⁰⁷

A.13. 50 ll. fills, i 100 ll. filles

Francesc Martí (II) de la Torre, en el seu primer testament (1572), deixa 50 lliures als fills, en temps de núpcies o de cantar missa, i 100 lliures a les filles per

---

¹⁰⁵ 23-2-1581, test. de Joan Mestre, del Gorner, de la pr. de St. Pere de Lavern (APL, M-1568, f. 54r-55r, 118).

¹⁰⁶ 3-11-1574, test. de Gabriel Martí, del mas Escardó, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 67r-68v, 155).

¹⁰⁷ 22-10-1585, 3r test. de Gabriel Martí, pagès, del mas Escardó, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 181v-182v, 555).

col·locació de matrimoni.¹⁰⁸ En el seu segon testament (1580), preveu la possibilitat que algun fill vulgui estudiar per capellà. En aquest cas, vol que la casa pagui les despeses, i se li donin 100 Ducats quan hagi cantat missa, però als altres fills que no seran capellans només 50 lliures.¹⁰⁹ En comparació, el seu pare, Marc Martí (1573), havia deixat 100 lliures a fills i filles, com veurem més endavant.

A.14. *60 ll fills, i 100 ll filles.*

Miquel Mestre II (1563), de Rocamora, deixa 100 lliures a cadascuna de les seves tres filles “per col·locació de matrimoni y en temps de les suas núpcias”, amb els pactes que decidiran l’hereu d’aquell i els tutors d’aquelles. I als fills, dos en concret, els llega 60 lliures, quan els tutors d’aquells creuran oportú donar-los-les. Els dits tutors, o un altre per ells, tenen la potestat de donar-los-les quan creguin que els dos nois hagin vingut “a tenir edat discreta per saber negociar ditas sexanta liures”. I, si no les han percebudes abans, que l’hereu els les doni en temps de núpcies. Sempre amb la condició que renunciïn a qualsevol dret sobre l’heretat i béns en favor de l’hereu, i que els dits llegats comprenguin també qualssevol llegats a ells fets per la mare d’aquells en el seu darrer testament. El pare permet als tutors que se’ls entreguin abans quan estimin que els dos fills tinguin “edat discreta per saber negociar”.¹¹⁰ Es veu una preocupació pel futur dels seus fills, de manera que no s’equivocin en la vida i que ho perdin tot, i que el germà hereu compleixi amb el llegat establert pel pare.

En els CCMM d’Àngela Mestre, filla d’aquell, rep les dites 100 lliures per dot, i les paga Joan Mestre, el seu germà i hereu, i s’expressa que ja van estar llegades per aquell testador: “les qualls cent liures barceloneses són estades ja

---

¹⁰⁸ 10-7-1572, 1r test. de Francesc Martí II, de la Torre, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 30v-31r, 56).

¹⁰⁹ 9-8-1580, 2n test. de Francesc Martí II, de la Torre, de St. Pere de Lavern (APL, M-1568, f. 43r-43v, 81).

¹¹⁰ 28-1-1563, test. de Miquel Mestre II, de Rocamora, de St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 25v-28r, 60).

legades a la dita Àngela per lo dit Miquel Mestra, quòndam, para seu, en son derrer testament” (1563).¹¹¹

A.15. *100 ll. fill i 100 ll. filla*

Marc Martí (1573), de la Torre, té dues filles solteres i un fill solter. Deixa 100 lliures a Jerònima, i a Caterina, filles d'aquell i de Margarida, muller d'aquell, i a Gabriel, fill d'aquell i de la mateixa muller, “per col·locació de son matrimoni y en lo temps de les suas núpcies”. Per tant, el llegat és el mateix per les filles que pel fill cabaler. Aquest llegat queda ratificat en el testament de Francesc Martí (II) (1580), hereu d'aquell. I deixa 25 lliures a la futura néta, filla de Joana Batlle, filla d'aquell: “lo prenyat” que Joana, filla d'aquell, i muller d'Antoni Batlle, del Cortei, porta a dins, “en lo temps de las suas núpcies”; i si és una filla, una o moltes, 25 lliures “sian dadas a la primer nada”.¹¹²

A.16. *100 ll. fills*

Antoni Carbó (1602), de Puigfedó, deixa 100 lliures als fills mascles “tant nats com naxedors” per col·locació de matrimoni i no altrament. I a cada filla, també “tant nada com naxedora”, 200 lliures per col·locació.¹¹³

Per la seva part, Cànida Vallès (1601), viuda de Pau Mata de la Plaça, de Sant Pau d'Ordal, llega 100 lliures a cadascun dels seus fills -Pau i Jaume-, en temps de núpcies, d'aquelles 500 lliures que té a ses voluntats en un acte en poder de mossèn Esbert, de Santa Margarida, insistint que els les deixa sempre i quant ho pugui fer.¹¹⁴

---

¹¹¹ 3-9-1567, CCMM Joan Salvà i Àngela Mestre (APL, M-1561, f. 99r-100r).

¹¹² 3-12-1573, test. de Marc Martí, de la Torre, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 52v-53v, 116).

¹¹³ 30-10-1602, test. d'Antoni Carbó, de Puigfedó, de St. Pere de Lavern (AHCVP, MB, P-XVII-10-1).

¹¹⁴ 7-2-1601, test. de Cànida Vallès, viuda de Pau Mata de la Plaça, de St. Pau d'Ordal (APSP, Test I, f. 63r-63v, 53).

A.17. *200 ll fills, 250 ll filles* (però pot ser 100 ll. fills i 200 ll. filles)

Simó Artigues (1605), de ca l'Artigues, ja té un fill hereu, però la seva muller està a prenys. Deixa 200 lliures al fill naixedor, i 250 lliures si és filla. Però si té més fills o filles, vol que el llegat pels fills sigui de 100 lliures i el de les filles de 200 lliures:¹¹⁵

Ítem deix y llegue al pòstumo o prenyat de dita muller mia, ço és, si serà minyona dos-centes y sinquanta lliures, moneda barcelonesa, y si serà minyó dos-centes lliures de dita moneda. Fent emperò aquest llegat ab tal pacte y condició que no tingue altres fills ni filles més del que tinch y del prenyat que dita ma muller de present aporta, perquè en cas tingue altres fills o filles més dels predits vull y man que lo llegat del predit fill y dels altres que tindrè sia de cent lliures, moneda barcelonesa, per cada hu de ells, ultra lo que serà hereu; y si tindrè més de una filla, dos-centes lliures a cada huna de elles; y assò en temps de núpcies, axí dels fills com de les filles, i no abans ni en altra manera.

A.18. *200 ll. a una filla*

Pere Esbert (1562), de l'Albareda, ha perdut el seu fill, Joan Esbert, i li queda una filla, Joana, que és menor d'edat. Nomena els marmessors tutors de dita menor, i li assigna un dot de 200 lliures "per col·locació de matrimoni". Però no la institueix hereva. Deixa l'herència a Antoni Esbert, germà d'aquell testador.¹¹⁶

A.19. *dot de les filles: ja triat en els CCMM de l'hereu/ pubilla*

Bartomeu Esteva (1563) vol que es doni a les seves filles, "per col·locació de matrimoni" i en temps de les seves núpcies "*tot so y quant a ellas los és estar triat a quiscuna de ellas en los capítolls matrimonialls fets y fermats entre lo dit Benet Almirall y madona Francescha, muller sua y fila mia, segons largament apar en los dits capítolls matrimonialls*".¹¹⁷ Malauradament no disposem

---

¹¹⁵ 24-1-1605. Test. de Simó Artigues, de ca l'Artigues, de St. Pere de Lavern (AHCVP, AM, P-XVI-235-2, f. 96r-98r).

¹¹⁶ 12-1-1562, test. de Pere Esbert de l'Albareda, de St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 14r-14v, 31).

¹¹⁷ 7-7-1563, test. de Bartomeu Esteva, de Figarola, de St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 32r-33r, 79).

d'aquests CCMM per conèixer amb exactitud la quantitat estipulada del dot d'aquelles filles.

No obstant això, coneixem l'import de l'època de dot de dues de les filles d'aquell: l'època de dot de Joana, casada amb Antoni Tatger, és de 85 lliures, o sigui, 80 lliures de dot i 5 de joies dotals;¹¹⁸ i l'època de dot de Maria Anna, casada amb Joan Figueres, que és de 65 ll.¹¹⁹ Són dots, doncs, diferents, a jutjar per l'import de les dues èpoques de dot. No obstant, s'acostuma a donar a les filles dots similars perquè no hi hagi greuges comparatius.

A.20. per iguals parts fills i filles (10 ll., 15 ll., 120 ll.)

Cinc anys abans de morir, Joan Esbert del Gorner fa testament (1566). En aquell moment, la seva filla està morta. Deixa 10 lliures als fills i filles solters d'aquella, o sigui, als seus néts i nétes: “a quiscun fill, tant hòmens com donas, del sènyer en Joan Ferrer, de les Parallades, y de madona Magdalena, quòndam, muller sua y fila mia”, de manera que siguin donades als homes a l'edat de 20 anys, i a les dones en temps de les seves núpcies.¹²⁰ S'estima que els nois ja són majors d'edat als 20 anys, o sigui, que ja tenen edat de negociar i casar-se. L'únic requisit que se'ls demana és que tinguin aquella edat perquè se'ls donin les 10 lliures, independentment que es casin o no. En canvi, a les noies només en cas de casament. El mateix testador també deixa les mateixes quantitats als fills i filles de Joan Mestre, cabaler del mas veí i hereu d'aquell per voluntat del dit testador.

Bartomeu Escuder II de Rocavert (1575) té 25 lliures reservades per testar, de les quals 10 lliures són per la sepultura, i les restants 15 lliures per repartir a parts iguals entre els fills d'aquell i de la seva segona muller, Caterina Casamitjana, en temps de núpcies. Aquests fills són: Felip, Jaume, Francesc i Margarida.¹²¹ No tenim notícia de si aquells fills reberen més quantitat per dot,

---

¹¹⁸ 2-11-1567, CCMM de Joana Esbert i Antoni Tatger (APL, M-1561, f. 102v, 236).

¹¹⁹ 9-12-1571, època de dot (APL, M-1561).

¹²⁰ 27-4-1566, test. de Joan Esbert, del Gorner, de la pr. de St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 79r-79v, 188).

¹²¹ 28-9-1575, test. de Bartomeu Escuder II, major, de Rocavert, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 83r-84r, 182).

sobretot la filla. Només s'esmenta el llegat pels fills d'aquell i Caterina Casamitjana, segona muller d'aquell. Això vol dir que ja ha fet donacions als altres fills comuns amb la seva primera muller, i que pot haver constatat en un testament que no tenim, ja que el present testament sols és per instituir el seu hereu i establir els llegats pels fills i filla del seu segon matrimoni. Aquestes 15 lliures repartides per iguals parts entre aquells fills i filla “en lo temps de les núpcies de casa hu de ells”, més que un dot sembla una ajuda pel dot.

A.21. *heretat per iguals parts*

Vicenç Alavedra (1562) deixa en testament la seva heretat i béns repartits “per iguals parts” entre les seves dues filles, Margarida i Joana.¹²² En el moment de fer els CCMM, els tutors d'ambdues els assignen un dot de 120 ll a cadascuna. No obstant, contempen la possibilitat que aquesta quantitat pugui augmentar-se. Així s'expressa en els CCMM de Margarida (1564), la primera que els ferma, amb 11 anys d'edat: aporta un dot de 100 ducats, equivalents a 120 lliures, al marit esdevenidor, i aquest promet fermar-li'n àpoca de dita quantitat “ensemps ab altres quantitats, si algunas altres li aportara y prosehiran de dita mitat de heretat del dit son para”.¹²³ Al final, les quantitats establertes pels tutors no degueren variar; aproximadament un any i mig després, el 1565, es ferma l'àpoca del dot de Joana, l'altra germana, de 120 ll.¹²⁴

A.22. *120 ll. fills, 120 ll. filles*

Per la seva part, Jaume Batlle I de la Pujada (1575) deixa la mateixa quantitat, 120 lliures, pels seus tres fills, un noi i dues noies, amb la condició que la quantitat per la filla es pugui augmentar a criteri de la seva muller i el seu fill hereu : “Ítem vull y man que dels altres béns meus sian dats a n'an Bartomeu y a

---

¹²² 29-12-1562, test. de Vicenç Alavedra, de St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 11r-12v).

¹²³ 1564, gener, 28. CCMM d'Antoni Martí, de la Talalla, i Margarida Alavedra, hb. a la Talalla, de St. Pere de Lavern (AHCVP, FT, P-XVI-29-2, f. 1r-3v).

¹²⁴ 26-7-1565, àpoca de dot de Joana Alavedra (APL, M-1561, f. 73v): “centum et viginti libras, quas monete Barchinone, quas vos, dicti tutores et curatores dicto nomine promiseris dare dicte Joanne, filie dicti Vicentii Alavedra”.

na Hierònima y a na Eulàlia, fill y filas meus y de la dita madona Francescha, muller mia, a cada hu de ells cent y vint liures (...) en lo temps de las suas núpries y no abans ab los pactes, vincles y condicions al areu meu davalscrit ben vist aposar, y si apparrà a la dita \madona/ Francescha, muller mia, y al dit davalscrit areu meu ésser-los-ne donades més, vull los sian dadas”. En cas que tingui més fills, els deixa la mateixa quantitat amb les mateixes condicions exposades abans: “Axí mateix, vull y man que si lo dia de mon òbit jo tindrè més fills o filas, que sia dat a quiscú de ells cent ducats com alls dits Bartomeu, Hierònima y Eulàlia de sobre anomenats ab los matexos pactes, vincles y condicions a ells aposats”.¹²⁵

És interessant el cas en què el testador disminueix la quantitat del dot pels fills i filles que assignà en els CCMM del seu fill hereu.

Andreu Masana de la casa vella (1619), de Sant Pau d’Ordal, treu 25 lliures d’aquell llegat de 200 lliures que va fer a quatre filles en els CCMM del seu fill hereu, Miquel Masana. D’aquesta manera, els queda 175 lliures a cadascuna de les quatre filles. Les quantitats que els ha tret sumen 100 lliures, les quals vol que serveixin per pagar deutes de la casa. No obstant, les 25 lliures que els treu a cadascuna es compensa amb les 25 lliures que la mare d’aquelles els deixà a cadascuna del seu dot, i que tot junt suma 200 lliures. Als fills els llega 10 lliures a cadascun en cas de casament.

La preocupació d’aquest pare és assegurar que, si “*morís sens parla*”, els marmessors hagin de repartir aquells diners entre els fills d’aquell, o sigui, entre els germans i germanes de l’hereu.¹²⁶ D’aquesta manera, s’assegura que no es pugui canviar la seva voluntat.

---

¹²⁵ 20-11-1575, test. de Jaume Batlle I, de la Pujada, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 86r-86v, 187).

¹²⁶ 2-1-1619, test. d’Andreu Masana de la casa vella, de St. Pau d’Ordal (APSP, Testaments I, f. 104r-104v, 95).

B. PREVISIÓ DE DOTS EN ELS TESTAMENTS DE LES DONES

Els llegats de les dones acostumen a ser dels diners que tenen reservats per testar assignats en els seus CCMM. Aquestes quantitats monetàries s'han de distribuir entre els oficis de sepultura, misses de difunts i llegats als fills i filles.

Moltes vegades, l'únic que tenen les dones per repartir és el seu dot i creix, la roba, una mica de bestiar domèstic, alguna joia i poca cosa més. Són quantitats monetàries més aviat modestes, en comparació a les dels marits.

Algunes d'aquestes deixes representen la seva aportació com a complement del dot que el pare, avi o tutors legals han triat pels fills i filles.

B.1. 5 s. a fills i filles

En el seu primer testament, Joana Batlle (1561), viuda de Bartomeu Batlle de la Pujada, deixa 5 sous a la seva filla Càndida i la roba, “en temps de núpcies y no abans”. També deixa 5 sous a una altra filla casada, Joana, casada amb en Capmany de Sant Joan Salerm.¹²⁷ El dot que rebrà Càndida –suposem per voluntat testamentària del seu difunt pare– serà de 110 lliures, el 1564.

En tot cas, 5 sous per una filla soltera ens sembla molt poca cosa. Aquesta quantitat s'acostuma a llegar quan les filles ja estan casades i ja han cobrat el dot. Jerònima Olivella i Llobet, cabalera de Fontclara, deixa 5 sous a cadascuna de les seves dues filles, Eulàlia i Elisabet, “ultra del que·ls tinch donat en sos capítols matrimoniais”, i són “per tots los drets que poguesin tenir en mos béns”.¹²⁸

Per la seva part, Paula Escudera (1540), muller de Bartomeu Escuder I de Rocavert, deixa “V sous a cada fill”; probablement només deu tenir fills barons, dels quals n'hem documentat quatre, comptant l'hereu.¹²⁹

---

¹²⁷ 1561, test. de Joana Batlle, viuda de Bartomeu Batlle, de la Pujada, de St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 6r-6v, 15).

¹²⁸ 29-1-1628, test. de Jerònima Olivella i Llobet, viuda de Macià Artigues, pagès, de Vilafranca del Pdès. (AHCVP, JX, P-XVII-149-2).

¹²⁹ 23-7-1540, test. de Paula Escudera, de St. Pere de Lavern (APL, M-1536, f. 55r, 182).

Jaume Martí (1541), com a tutor de Francesc Cartró de la Roca, casat a Masquefa, li dóna per drets de llegítima paterna i materna 8 lliures i 10 sous, de manera que no hi siguin compresos els 5 sous que la seva mare li deixà per núpies: “e també que no y sia comprès los sinch sous que sa mara ha dexats en son derer testament e actes”.¹³⁰

B.2. 10 s. a fills i filles

Aldonsa (1564), viuda de Joan Forés de la Creu, deixa 10 sous a cada fill i filla “en temps de núpies”.¹³¹

B.3. Joies

Algunes vegades, el llegat de la mare consisteix en joies. Simona Torrents (1578), muller d’Antoni Capmany de Sant Joan Salerm, llega “un anell de or” a la seva filla Simona. I tots els altres béns d’aquella, als quals s’hi refereix com “lo dit dot meu” o “la dita mia erència”, vol que sigui repartit, a parts iguals, entre les seves filles, i el mateix si tindrà més fills o filles.¹³²

B.4. A parts iguals

Paula Masana de la casa vella (1598), de St. Pau d’Ordal, viuda de Miquel Miró de Sta Maria de la Geltrú, reparteix el seu dot de 130 lliures a parts iguals entre els seus fills. A Andreu Masana, el germà hereu del mas, li deixa 7 lliures i una quartera de terra que té sembrada de forment.¹³³

Per la seva part, Àngela Morató, muller de Jaume Raventós del Pujol, de Sant Pau d’Ordal, deixa els béns que li pertocaran de la casa Sabater, de

---

¹³⁰ 1541, llegat de Jaume Martí, tutor (APL, M-1536, f. 62v, 223).

¹³¹ 7-12-1564, test. d’Aldonsa, viuda de Joan Forés, de la Creu, de St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 50r-50v, 128).

¹³² 16-1-1578, test. de Simona (Torrents), muller d’Antoni Capmany, de St. Joan Salerm (APL, M-1568, f. 33r, 54).

¹³³ 9-2-1598, test. de Paula Masana, de la Casa Vella, viuda de Miquel Miró (APL, M-1570, f. 59r-59v, 47).

Vilafranca del Penedès, a parts iguals entre els seus néts, fills de Bartomeu Raventós i Pau Raventós, fills d'aquella (1613).¹³⁴

B.5. *A parts iguals els fills, 99 ll. una filla*

Elisabet Vidal, muller de Salvador Martí, de la Costa, de Sant Pau d'Ordal, té 130 lliures per testar, d'acord amb els seus CCMM. Deixa 18 lliures per la seva ànima; 10 reals per deu misses, cinc a l'altar major de Sant Pau i cinc al de Nostra Senyora del Roser; i deixa 12 lliures als seus fills, repartides a parts iguals. Deixa les 99 lliures restants a Paula, filla seva, en fet de casament; i en cas que morís abans de casar-se, les deixa als altres fills seus, també a parts iguals (1605).¹³⁵ La mare mort dos dies després de fer testament. Un dels seus fills, Pau Martí i Vidal, serà l'hereu de cal Martí de la Costa. Un altre fill, Miquel Martí i Vidal, es casarà amb Caterina Torrens, pubilla de la casa Torrens de la Font, de St. Sadurní (1607). Té dues filles casades, Joana a Capellades i una altra amb en Llopart, sense dir d'on. I de Paula només sabem que li llega les 99 lliures per dot.

B.6. *5 ll. fills, 10 ll. filles i les tovalles i tovalloles a parts iguals*

Joana Seriol (1574), muller de Gabriel Martí, del mas Escardó: 5 lliures a Jaume i a Pau "a quiscun de ells". I al prenyat que porta, si serà home 5 lliures, com als altres dos. A les filles: 10 lliures.¹³⁶ Però les tovalles i tovalloles que té vol que siguin partides per iguals parts entre la filla Magdalena i "lo prenyat que jo port, sia dona; y si serà homa, vull sia tot de la dita Magdalena".

---

¹³⁴ 4-2-1613, test. d'Àngela Morató, muller de Jaume Raventós del Pujol, de St. Pau d'Ordal (APSP, Testaments I, f. 98r-98v, 89).

¹³⁵ 5-3-1605, test. d'Elisabet Vidal, muller de Salvador Martí de la Costa, de St. Pau d'Ordal (APSP, Test. I, f. 67r-67v, 59).

¹³⁶ 21-8-1574., test. de Joana (Seriol), muller de Gabriel Martí, del mas Escardó, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 62v-63r, 144).

ELS TESTAMENTS

Num	ANY	NOM TESTADOR	Condicció	LLOC	FILL	FILLA
1	1540	ESCUADERA, Paula	mestressa	Rocavert	5 s	
2	1541	mare de Francesc Cartró	mestressa	la Roca	5 s	
3	1561	BATLLE, Joana	mestressa	la Pujada	5 ll.	5 s
4	1564	FORÉS, Aldonsa	masovera	la Creu	10 s	10 s
5	1573	ESBERT, Joana	pubilla	l'Albareda		100 ll.
6	1573	CASAMITJANA, Cat.	Rocavert		5 ll.	10 ll.
7	1573	SALA, Magdalena	mestressa	St. J. Salerm	20 ll. anell or	30 ll. llençol
8	1575	BATLLE, Joana	mestressa	la Pujada	100 ll.	
9	1576	ESTEVE, Francesca	pubilla	Figarola	10 ll.	30 ll.
10	1577					
11	1578	TORRENTS, Simona	mestressa	St. J. Salerm		anell or
12	1578	PAGÈS, Francesca			10 ll.	roba
13	1598	ARTIGUES, Margarida	mestressa		40 ll	
14	1598	MASANA, Paula	mestressa	la Geltrú	p. iguals	p. iguals
15	1601	VALLÈS, Càndida	mestressa	la Plaça	100 ll.	
16	1607	VIDAL, Elisabet	mestressa	la Costa	p. iguals	99 ll.
17	1613	MORATÓ, Àngela	el Pujol		p. iguals	p. iguals

Quadre 19. Previsions de dots segons els testaments de les dones, s-XVI-XVII.

B.7. 10 ll. fills, 30 ll. filles

La pubilla Francesca Esteve (1576), de Figarola, muller de Benet Almirall, deixa 10 lliures als fills Jaume, Francesc i Antoni, “en lo temps de les suas núpcies”; 30 lliures a les filles Violant i Francesca, “per col·locació de son matrimoni y en lo temps de les suas núpcies, y no abans, y asò ab los pactes y vincles que al areu meu davalscrit los apparrà posar en los capítolls matrimonials

quan se casaran ditas Violant y Francescha, filas mias”.¹³⁷ Ho sigui, si voldran donar-los-en més, segons les posibilitats de la casa.

B.8. 10 ll. fills, roba filles

Francesca Pagès (1578), tercera muller de Bartomeu Escuder II de Rocavert, deixa 10 lliures a cada fill -Jaume Amigó, i a Bartomeu Amigó, fills d'aquella i de Jaume Amigó, quòndam, primer marit d'aquella-, “y assò essent ell en edat de fer testament, y no abans”. O sigui, que Bartomeu Amigó arribi a edat adulta. A les filles, els deixa roba de vestir: a Beneta Amigó, “la mia gonella morada guarnida ab quatra rivets y una saya de estamenya folrada de tela”; a Rafela Amigó, “una camisa nova brodada de blanch repuntada que tinch ací ab mi”.¹³⁸

B.9. 20 ll. i un anell d'or a un fill, 30 ll. i un llençol a un altre fill

Magdalena Sala (1573), viuda en primeres núpcies d'Antoni Carbó II de Sant Joan Salerm, i viuda en segones núpcies de Bartomeu Mateu de les Cases de Lavit, deixa a Montserrat Mateu, fill d'aquella i de Bartomeu Mateu, que dit Bartomeu Mateu li havia donat, i que li sigui donat “en la edat de vint anys y no abans”. A l'altre fill, Joan Carbó, fruit del seu primer matrimoni amb Antoni Carbó, li deixa 30 lliures i 2 llençols de bri de cànem, i que li sigui donat “en la edat de vint anys y no abans”.¹³⁹ O sigui, quan s'estima que ja són majors d'edat.

---

¹³⁷ 12-4-1576, test. de Francesca (Esteve), propietària, muller de Benet Almirall, de Figarola, de St. Pere de Lavern. (APL, M-1570, f. 92r-93r, 199).

¹³⁸ 15-1-1578, test. de Francesca (Francina) Pagès, muller de Bartomeu Escuder II, de Rocavert, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 105r-106r, 258).

¹³⁹ 6-5-1573, test. de Magdalena (Sala), viuda d'Antoni Carbó, de St. Joan Salerm. (APL, M-1570, f. 47r-47v, 101).

B.10. *40 ll. fill*

Margarida Artigues (1598), viuda de Bartomeu Artigues II de ca l'Artigues de Lavern, llega 40 lliures a Joan, fill d'aquells, "a fet de núpcias, y no abans".¹⁴⁰

B.11. *100 ll. fill, 100 ll. filla*

Joana Batlle, viuda de Bartomeu Batlle, de la Pujada, en el seu primer testament (1561), deixa 5 ll al seu fill Francesc Batlle; però augmenta aquesta quantitat a 100 lliures en el seu segon testament (1575), les quals s'ha retingut en l'heretament que ella féu a Jaume Batlle, primogènit, en els CCMM d'aquell amb Francesca, fermats a l'escrivania de la rectoria de Lavit, i això "en temps de lurs núpcies y no abans", i una caixa plena, i que li sigui donada la clau de dita caixa, i una peça de drap de lli nou. I que "sia mantengut en casa sa y malalt, calsat y vestit, y provehït de totas cosas necessàrias, y asò estant ell en casa y no altrament".¹⁴¹

La pubilla Joana Esbert (1573) de l'Albareda llega 100 lliures a Margarida, filla d'aquella i d'Antoni Castany, marit d'aquella, "per col·locació de son matrimoni", i que li siguin donades "en lo temps de les suas núpcies".¹⁴²

Entre les disposicions testamentàries d'Esperança Domènech (1607), pubilla del mas Canals de Sant Pere de Subirats, i muller de Pau Raventós del Pujol de Sant Pau d'Ordal, consta un llegat de 100 lliures a la seva filla Magdalena en fet de casament, amb la condició que si aquella serà hereva del mas Canals, hagi de donar 100 lliures al seu germà, Pau Raventós, en fet de casament

---

¹⁴⁰ 22-8-1598, test. de Margarida (Martí), viuda de Bartomeu Artigues II, de ca l'Artigues, de St. Pere de Lavern (APL, Testaments solts, f. 1r-1v, 11).

¹⁴¹ 23-4-1575, 2n test. de Joana, viuda de Bartomeu Batlle, de la Pujada, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 72r-72v, 161).

¹⁴² 24-12-1573, test. de Joana Esbert, de l'Albareda, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 54v-55v, 121).

“o si estudia per capellà, per ajuda de costa per poder estudiar”.¹⁴³ El mateix fa Càndida Vallès, viuda de Pau Mata de la Plaça, de St. Pau d’Ordal. Llega 100 lliures a cadascun dels seus fills Pau i a Jaume, en temps de núpcies, d’aquelles 500 lliures que té a ses voluntats en un acte en poder de mossèn Esbert, de Sta. Margarida, insistint que els les deixa sempre i quant ho pugui fer. De manera que si els treuen de casa de l’hereu, que els hagin de donar 50 lliures a cadascun, i les restants en temps de núpcies. I si moren sense fills, que es restitueixin a l’hereu “si no ls treuen de casa”.¹⁴⁴ La preocupació de la mare és que els fills tinguin un bon dot, 100 lliures, i que l’hereu no tregui els fills de casa. En el moment de fer el seu testament, l’hereu del mas, Pere Joan, ja és mort, però hi ha el seu fill, que deu ser menor. La mare protegeix els fills en cas de conflicte amb els tutors de l’hereu del mas. Aquests dots no es deuen pagar, a causa de la mort d’aquests dos fills. Jaume mor solter el 1606, i Pau mor també solter el 1610. El matrimoni de Pau Mata de la Plaça i Càndida Vallès va tenir 8 fills, 5 nois i 3 noies. En relació a les filles, totes tres es casaren, però només coneixem el dot d’una d’aquelles, Elionor Urgellessa, de 100 lliures. Podria ser que s’haguessin pagat 100 lliures a cadascuna. No conservem el testament del pare, però sabem que es féu el 1586, per una referència dins el capbreu de Subirats de 1614.¹⁴⁵

B.12. 5 ll. fills, 5 ll., cofre i les mies joies filla

Caterina Casamitjana (1573), segona muller de Bartomeu Escuder II de Rocavert, deixa 5 lliures a cada fill –Felip, Jaume i Francesc–, i 5 lliures i “lo meu cofre y todas les mias joyas” a la seva filla Margarida per col·locació del seu matrimoni.¹⁴⁶ Recordem que el pare, Bartomeu Escuder II, llegà 15 lliures a repartir entre tots els fills.

---

¹⁴³ 26-7-1607, test. d’Esperança Domènech, muller de Pau Raventós del Pujol, de St. Pau d’Ordal (APSP, Testaments, I, f. 80r-80v, 71).

¹⁴⁴ 7-2-1601, test. de Càndida Vallès (APSP, Test I, 53, f. 63r-63v).

¹⁴⁵ Referència al test. de Joan Mata, de la Plaça, en data de 25-11-1586, consta en la declaració de Pere Joan Mata, de la Plaça, de St. Pau d’Ordal (AHCVP, SA, capbreu de Subirats 1614, f. 129r).

¹⁴⁶ 14-2-1573, test. de Caterina (Casamitjana), muller de Bartomeu Escuder, major, de Rocavert, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 41r-41v, 78).

V.3. ELS CAPÍTOLS MATRIMONIALS

E primerament en Macià Carbó, major de dias, avi de Macià Carbó, son fill, e pare, per contemplació del dit matrimoni, e per amor avial e paternal, après luego obte d'ells, e del sobrevivint d'ells, e no abans, donen al dit Macià Carbó, nét e fill dels demunt dits Carbó, dit mas de Puigfedó. (1525)¹

Una de les responsabilitats del cap de família és casar bé els fills. D'aquí la importància dels CCMM. Aquestes capitulacions suposen el començament d'una nova família o singladura familiar. La principal funció és evitar la divisió patrimonial i preservar la integritat de la família troncal, així com la regulació de la successió amb la institució de l'hereu i l'heretament prelatiu.

Els pactes acordats en els CCMM entre ambdues parts no es podien modificar. Per tant, tenien un caràcter irrevocable. Alguns d'aquests pactes es podien preveure o ratificar també en els testaments, que sí que es podien modificar, i en tot cas tenien més valor que els CCMM.

---

¹ 18-2-1525, CCMM de Macià Carbó III, de Puigfedó, de St. Pere de Lavern, i Caterina Alamany, de les Colomines, de Sta. Maria de Miralles (AHCVP, JaB, P-XV-XXXVIII-3, núm 47, f. 1r-2v).

Diversos estudiosos del dret han ressaltat els CCMM com una de les singularitats del dret civil català per la importància que constituïen en el règim econòmic familiar.²

Des del punt de vista socioeconòmic, els CCMM, igual que els testaments, ofereixen un gran potencial d'estudi pel nostre treball. D'una banda, ens ajudaran a completar els *aspectes demogràfics*, amb les dades que obtindrem sobre la població i la mobilitat geogràfica dels contraents. En els capítols s'indica el nom dels pares, a vegades de germans, o en alguns casos de tutors, i la procedència geogràfica d'aquells.

Això ens permet conèixer l'existència d'alguns immigrants, d'on són originaris, on habiten, amb qui es casen, etc. En aquest aspecte, els CCMM resulten una font inestimable d'informació, ja que són una manera de detectar aquests immigrants, majoritàriament occitans, els quals no en tenim cap constància en els fogatges.

Els CCMM són els principals documents que aporten informació sobre els *dots* de les noies i l'*aixovar* dels nois. N'hi ha d'altres, com les èpoques de dot i algunes vegades els testaments, com ja hem dit, on es confirma el compliment de les promeses pactades en els CCMM. També trobem informació sobre els dots en les concòrdies i els processos judicials. La quantia dels dots i de l'aixovar ens aporta dades sobre el nivell econòmic de les famílies del terme de Subirats, informació primordial per conèixer l'ús del seu capital. En aquest aspecte, recordem també la importància dels llegats testamentaris, els quals poden informar sobre el volum del dot o aixovar que es destina als fills de la casa que no són hereus, així com els augments de dot.

Alguns processos judicials també contenen informació sobre els acords i desacords entre l'hereu i els altres germans que participen en el repartiment de l'herència dels pares, i algunes vegades contenen la redacció completa de CCMM. Els reclams de dots impagats obren una altra via d'investigació: veure si s'arriben a pagar els dots estipulats, si es respecten els terminis de pagament

---

² Entre aquests, destaquem els treballs de: Anguera de Sojo, Brocà, Borrell i Soler, Maspons i Anglasell, Faus, La Fuente, Figa i Lalinde, entre altres. Citats dins CODINA, J. (1997): *Contractes de Matrimoni al Delta del Llobregat (segles XIV a XIX)*. Barcelona: Fundació Noguera, p. 19.

d'aquests, i com es paguen, si amb diners, d'acord amb les quantitats pactades, o d'altres maneres, com, per exemple, amb propietats immobles. El treball de Jaume Codina sobre els CCMM al Delta del Llobregat ens serveix de gran ajuda a l'hora d'analitzar i aprofundir en aquests aspectes.³

El matrimoni entre menors impúbbers és un tema treballat per Santiago de Llobet, qui utilitza dades de diferents èpoques a nivell de Catalunya i Europa.⁴ Aquest autor destaca que era una manera d'estalviar-se la tutela reial, o d'incorporar el patrimoni d'un dels dos contraents. Hi ha matisos, especialment de caire econòmic, com ara l'estalvi dels dots. Hem de pensar que el fet d'escripturar CCMM no implica que els contraents que hi constin es casin.

Seguim el treball també de Carme Sanmartí sobre la pagesia benestant al Bages; però, a diferència d'aquell, el nostre treball no es centra en l'estudi d'una sola família, sinó en el de diferents famílies. Tenim suficient informació d'aquestes famílies, bé siguin pagesos de mas o altres, gràcies a les fonts documentals consultades, la qual ens permet establir comparacions entre aquelles durant el període de temps que estudiem. A la vegada, podem observar quines són les quanties habituals dels dots de forma general, i establir diferències i semblances entre grups socials. Així veurem el funcionament de famílies molt modestes al costat de les estratègies matrimonials dels pagesos propietaris de mas.

V.3.1. ESTRUCTURA DELS CAPÍTOLS MATRIMONIALS

La forma moderna dels CCMM, institucionalitzada a partir del segle XV, aplega en un sol document els diferents aspectes de l'acte d'esponsalici o prometatge de noces. El seu caràcter funcional fa que s'universalitzi el seu ús

---

³ Codina dedica un capítol al dot, i posa exemples de qui el pagava, amb què es pagava, com es pagava i quan es pagava. Aquest treball és una referència obligada en el nostre estudi sobre els dots. Veg. CODINA, J. (1997): *Contractes de matrimoni al Delta del Llobregat...*, p. 85-181.

⁴ LLOBET, S. (2005): *El matrimoni infantil a Catalunya i Europa*. Barcelona: Fundació Noguera.

entre les diferents classes socials, i continua al llarg del segle XVI i XVII, fins i tot entre les famílies més humils. Entren en decadència a partir del segle XVIII.⁵

Els pactes que s'acorden s'adapten a les necessitats i conveniències de les dues famílies o parts contractants i el matrimoni constituent. Per aquest motiu, els CCMM presenten moltes variants. Els aspectes principals que es tracten són: l'heretament, les reserves dels donadors, el dot, l'aixovar i l'escreix, els terminis de pagament, la restitució de dot, i en tot cas d'aixovar, la renúncia als drets d'herència, les millores, el temps de celebració de les esposalles i les bodes, la sobrevivència, les fermances, els testimonis, el lloc on es fermen les cartes, i en alguns casos l'època de dot. Tots els CCMM no tenen una única estructura formal. La manera com s'organitzen els CCMM, depèn de l'època i de la mà del notari. Tot i les variants, normalment, els CCMM contenen els següents punts en aquest ordre:

1. preàmbul introductori
2. identificació i lloc de procedència dels contraents
3. capítol de donació (universal o dotal)
4. reserves dels donadors al donatari o donatària.
5. aportació del dot al futur cònjuge (marit/sogre)
6. carta dotal i d'espòlit
7. donació del creix o donació per noces
8. carta de debitori
9. pacte de sobrevivència (successió prelativa, ordre, herència)
10. renunciació a l'herència
11. temps d'esposalles i matrimoni
12. les arres penals
13. les còpies
14. els testimonis

---

⁵ A l'actualitat, el seu ús es manté encara en algunes contrades agrícoles de l'interior de Catalunya, com a la Segarra, al Berguedà o a la Garrotxa, entre d'altres. Al Penedès, després dels anys seixanta del segle passat, pràcticament han desaparegut, tot i la seva antiga i llarga tradició capitular.

Els CCMM acostumen a començar amb un preàmbul introductori. Aquest preàmbul consisteix en una invocació religiosa a la divinitat, seguida d'una invocació mariana, i a continuació s'invoca la gràcia de l'esperit sant o de Déu. Entre altres: “*En nom de Déu sia e de la humil verge e intemerada mare seua, amén. Tractat e migensant la gràtia del Sperit Sant concordat és que matrimoni sia fet entre...*”; “*En nom de nostre Senyor Déu Jesuchrist sia y de la gloriosa verge Maria mare sua, amén. Tractat és e migensant la divina gràtia concordat que matrimoni sia fet entre...*”; “*En nom de nostre senyor Déu Jesucrist y de la gloriosa verga Maria, mara sua, y de tots los sants y sanctas de paradís humilment invocats sobre lo (present) matrimoni volent nostre senyor Déu fahedor entre...*”. Com ja hem dit en l'apartat dels testaments, el contingut d'aquests preàmbuls ens dóna una idea de la religiositat de l'època i de la influència de l'Església en la vida diària de la població. També hem de tenir en compte que molts escrivans i notaris són sacerdots.

Segueix la *identificació i lloc de procedència* dels contraents, en què es diu el nom i cognom del nuvi, i el nom de la núvia. D'aquesta, es fa constar el seu estat civil, si és soltera (donzella) o viuda. Descubrim el cognom patern de la núvia gràcies a la identificació del pare d'aquella, dada molt significativa que ens ajuda a ubicar correctament la contraent i ens serveix per a la reconstrucció de famílies. Normalment es fa constar la identificació i el lloc de procedència dels pares dels nuvis, especialment de la núvia, i s'anota si estan vius o morts. En el cas de les núvies viudes, no es fa constar sempre la identificació i procedència dels pares d'aquella, sinó més aviat del seu difunt marit, el qual li ha donat el cognom de casada que, amb el nou enllaç, tornarà a canviar.

Seguidament, té lloc el *capítol de donació universal o dotal*. La donació universal o dotal és la part central dels CCMM.

En el cas dels CCMM d'hereus i pubilles, el donador fa el nomenament o institució d'hereu (o pubilla en cas de no haver-hi fills mascles) entre vius, excepte quan el pare ja ha mort i el fill -o filla- ja ho és; a continuació li'n fa heretament o *donació universal* de les propietats heretades, amb les reserves

acostumades: *usdefruit*, *dotar fills* i *testar*. Si la donació universal es fa amb reserva d'usdefruit, el donatari és propietari del patrimoni o béns donats, però el donador en té el seu fruit i administració. Hi pot haver una segona opció, en la qual la donació universal no es fa efectiva fins després de la mort del donador.⁶ El donador, en cas de morir, per protegir els interessos de la seva muller, la futura viuda, pot fer extensible l'íntegre usdefruit a aquella, o, en tot cas, assegurar-li la manutenció i atencions adequades.⁷ En cas d'haver-hi més fills, el donador acostuma a reservar-se una quantitat de diners per a dotar-los o col·locar-los en matrimoni; aquesta quantitat pecuniària és una previsió de dot, i el donador la fa amb la voluntat de reconèixer i protegir els drets dels seus fills segons. A falta de testament del donador, l'hereu haurà de complir amb la disposició establerta en els seus CCMM envers els seus germans i germanes. El donador també es pot reservar una quantitat per a ell, per a fer-ne el que volgués, normalment per a testar i pagar els oficis dels seus funerals.⁸

En el cas de la *donació o constitució dotal*, que inclou el dot i l'aixovar, s'indica el contingut del dot, bé sigui en moneda o amb béns mobles o immobles, i a vegades el contingut de l'aixovar. També s'indica el camí que ha de seguir aquesta donació, en cas de defunció del donatari o donatària, i la quantitat que se li assigna per poder testar.

En cas de mort o defalliment del donatari o donatària sense fills, el donador li assigna una quantitat pecuniària per a testar i assegura la successió en

---

⁶ Amb l'heretament o donació universal, s'assegura la continuïtat de la casa d'una generació a l'altra. Recordem que l'heretament o donació universal es fa entre vius, i el donador ha de protegir els seus drets a fi que el donatari hereu no el pugui treure de casa.

⁷ “*Més avant és pactat que lo dit Pera Ferret vol que si cas serà que ell morra ans que la dita madona Joana, muller sua, que dita madona Joana, muller sua, sia mantenguda y^c \provehida/ en sa casa bé y degudament de menjar y beure y vestir y de totes altres cosas necessàries, sana y malalta, a tota onra mia y sua, y asò vivint ella casta y sens marit y estant en casa y no altrament*”; 5-8-1567, CCMM de Jaume Ferret de Clariana i Margarida Mestre, cabalera del Gorner (APL, M-1561, f. 95r-96v, 225).

⁸ En els CCMM de Jaume Ferrer, del Mas (1570), de St. Sadurní, el seu pare, de nom també Jaume Ferrer, li'n fa heretament i donació universal de tots els seus béns mobles i immobles, amb reserva d'usdefruit dels béns donats, 100 lliures “per a poder testar y fer-ne a ses planas i liberas voluntats”, i 100 lliures “per col·locació de matrimoni” de les seves filles Magdalena i Enfrosina, o sigui, 50 lliures per cadascuna, i que els en siguin donades més “si més ne auran mester [...] a coneguda de sos parents y amichs”. 29-10-1570, CCMM de Jaume Ferrer, del Mas, de St. Sadurní, i Margarida Febrer, de Cantallops (APL, M-1570, f. 8r-9r, 9).

l'herència a un altre fill, o al parent més proper per garantir la cadena hereditària de la casa.⁹ També es pot donar el cas que, per garantir la successió per via masculina, el donador asseguri la successió a mans d'un altre fill seu, en cas que el donatari només tingués filles, assignant-los a aquelles només un dot.¹⁰

A continuació, el donatari o donatària fan l'acceptació de les condicions de la donació, universal o dotal, amb els agraïments acostumats. En el cas de la donació dotal, el donatari o donatària renunciem als seus drets en els béns dels pares, excepte als vincles per successió i intestat.¹¹ En alguns casos, es fa constar també l'edat del donatari o donatària, i en cas de ser menors d'edat, normalment segueix la renúncia als beneficis de minoria d'edat.

Seguidament, en el cas de la donació dotal, la núvia o donatària aporta el dot al futur marit, o als futurs marit i sogre. El mateix fa el nuvi que entra per pubill en una casa a la seva futura muller i sogre.

I a continuació, en la *carta dotal i d'espòlit*, el futur cònjuge fa donació del creix (o escreix) o donació per noces a la núvia, que consisteix en l'augment de dot amb motiu de la virginitat d'aquella, o qualitats personals d'aquella. Normalment, aquesta quantitat consisteix en la meitat de l'import del dot. El

---

⁹ “*Més vol lo dit Pera Ferret que si altra era que lo dit Jauma Ferret, fill y areu seu, morís abans que ell, que en tal cas lo dit Jaume Ferret, fill seu, pugua testar y fer a ses planas voluntats dells dits béns sobre legats de sinquant y duas lliures y deu sous barceloneses, dich LII lliures, X sous barceloneses, la qual donació y heretament fa lo dit Pera Ferret al dit Jauma Ferret ab tal pacta, vincle y condició que si cas serà que lo dit Jauma Ferret, fill seu, morra sens fills mascles, la dita donació y heretament torne y pervingue al dit Pera Ferret, si viu serà, y si viu no serà en aquell ho aquells a qui ell aurà dexat per test. ho per altre qualsevol legítim document, y si no en aquell ho aquells a qui la sua successió de dret se pertanyarà, acceptat les dites LII lliures, X sous a ell sobre legades, si dadas les aurà, y no altrament, la qual donació y heretament fa dit Pera Ferret al dit Jaume Ferret, fill seu, y a fills seus, mascles emperò y no fembres, ab los pactes, vincles y condicions y retencions sobre i daval scrits*”; 5-8-1567, CCMM de Jaume Ferret de Clariana i Margarida Mestre, cabalera del Gorner (APL, M-1561, f. 95r-96v, 225).

¹⁰ “*Més avant vol lo dit Pera Ferret que si cas serà, lo que Déu no vulla, que lo dit Jauma Ferret, fill seu, no tinga fills mascles del present ni de altra matrimoni procreats, en tal cas pugua heretar en los dits béns seus un altre fill seu mascle, lo que a ell aparrà. He si filas y aurà del present matrimoni, aqueles sian dotadas dells béns del present heretament, a coneguda de duas personas, ço és, una de cada part, y les ditas filas sien alimentadas dells dits béns fins a tant sien col.locades en matrimoni*”; 5-8-1567, CCMM de Jaume Ferret de Clariana i Margarida Mestre, cabalera del Gorner (APL, M-1561, f. 95r-96v, 225).

¹¹ Beneta Vendrell del Gorner accepta les 35 lliures que li dona el seu germà, Pere Vendrell, de les quals 30 lliures són del dot i 5 lliures de les joies dotals o aixovar, “ab besament de mans, renunciant a tot altro dret, acceptat dret de vincla *et cetera*”. 2-3-1539, CCMM de Gaspar Artigues, cabaler, de ca l'Artigues, i Beneta Vendrell, del Gorner (APL, M-1536, f. 47r-48r, 168).

marit esdevenidor assegura l'import del dot i creix sobre els seus béns perquè, en cas de restitució de dot, es puguin tornar.

En la *carta de debitori*, el futur marit (sol o amb el seu pare, el futur sogre) assegura amb els seus béns el dot que la núvia li aporta, i el posa normalment sobre unes terres o casa; o sigui, hipoteca una part de les seves propietats pel valor d'aquell dot. Es pacta també les condicions i termini del pagament del dot, i es promet pagar-lo tal com s'ha acordat. Normalment aquell es pagava en més d'un termini, i en molt poques vegades s'entregava la seva totalitat en una sola vegada.

El *pacte de sobrevivència*, o nomenament d'hereu, consisteix en exposar els drets i ordre de successió prelativa en l'herència per garantir la continuïtat de la casa a la següent generació en mans d'un sol posseïdor. S'acostuma a fer constar en els CCMM d'hereus i pubilles. De la mateixa manera que el testador fa en el seu testament, els donataris fan una previsió de successions dels hereus en l'herència per evitar que els béns es reparteixin a parts iguals.¹² S'acostuma a preferir els fills a les filles, per ordre de primogenitura. En cas de primeres núpcies, normalment es designa hereu el primer fill nat mascle del present matrimoni, preferint-lo a qualsevol altre fill de matrimonis segons.

A continuació, es determina el temps de les esposalles i matrimoni. Gairebé sempre, es dóna facultat a dues persones, una per cada part, d'allargar o escurçar les dates.

La promesa de matrimoni, entre les esposalles i les noces, es podia trencar. En cas d'incompliment del contracte, s'aplica una *pena o arres penals*, la qual consisteix en imposar-se de mutu acord entre les dues parts una quantitat monetària com a penyora o indemnització. La pena va a càrrec de qui incompleix

---

¹² En cas d'intestat, els CCMM de l'hereu són un referent en la successió en l'herència. En cas que no es faci constar aquesta successió, els béns corren el risc de ser repartits a parts iguals. Tot i així, la família pot arribar a un acord perquè això no passi. Jaume Milà (1570), cabaler, del mas la Roca, d'acord amb els tutors, parents i amics, renuncia a la seva part en l'heretat dels seus pares (Nadal Milà i Eulàlia, propietària), morts en intestat, a favor del seu germà gran Francesc Milà, en els CCMM d'aquest darrer amb Montserrat Ravella d'Ordal. Per la seva part, el seu germà Francesc Milà li reconeix 35 lliures com aixovar, les quals li promet pagar en temps de núpcies; 13-8-1570, CCMM de Francesc Milà I, de la Roca, i Montserrat Ravella d'Ordal (AHCVP, FB, P-XVI-XVII-2).

el contracte, i es paga la meitat a la part complidora i l'altra meitat a l'oficial o agent executor, que actua en nom del veguer. Les parts acostumen a presentar un o més d'un fiador (dit també fermança) per garantir la celebració del matrimoni, o el pagament de la multa, en cas d'incompliment.

De forma més o menys estereotipada, es permeten fer tantes còpies del document com es demanin. I finalment, es fa constar la ferma dels testimonis, dos o més de dos, per totes dues parts, juntes o per separat, i el dia de la ferma.

V.3.2. CAPÍTOLS MATRIMONIALS I ÈPOQUES DE DOT ESTUDIATS

A l'Arxiu parroquial de Sant Pere de Lavern (APL), trobem un total de 45 CCMM compresos entre 1537-1578. Per aquesta parròquia, hem pogut ampliar aquest gruix de CCMM a partir d'un buidatge del fons notarial i processos judicials de l'Arxiu històric Comarcal de Vilafranca del Penedès (AHCVP), amb 23 CCMM entre 1515-1597. I també 31 CCMM localitzats a l'arxiu de la parròquia de Sant Sadurní (APSS). A tot això, cal afegir 1 capítol del 1536 de l'Arxiu patrimonial privat de cal Terra, l'antic mas de Rocamora (ACT). En total, són 100 CCMM pel segle XVI.

En relació al segle XVII, tenim 49 CCMM compresos entre 1600-1698, tots ells localitzats a l'AHCVP. Si fem la suma total, entre els dos segles, disposem de 149 CCMM.

Disposem de 43 èpoques de dot pel segle XVI, entre 1512-1597, de les quals en 22 casos disposem dels CCMM que les precedeixen, i en 21 casos només de les èpoques de dot, amb les quals hem pogut esbrinar les parelles que s'han casat i les quantitats d'alguns dots. D'aquestes èpoques, una prové de l'ACT (1538), i dues de l'Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA). La resta són trobades a l'APL i l'AHCVP.

En relació al segle XVII, tenim 4 èpoques de dot, de les quals 2 segueixen els seus corresponents CCMM, i les altres 2 estan soles, sense els CCMM. D'aquestes èpoques de dot, 2 s'han localitzat a l'APL, i les altres 2 a l'AHCVP.¹³

Pel seu estudi, hem elaborat un model de transcripció i unes fitxes on anotem les dades més pertinents que es recullen en els CCMM i les èpoques de dot que estudiem. D'aquesta manera, anotem la informació segons els apartats que detallem per a facilitar la seva anàlisi posterior. Per a la seva realització, hem seguit el treball de Jaume Codina sobre els contractes de matrimoni al Baix Llobregat.¹⁴

Entre els nuvis, n'hi ha 3 que fermen dos CCMM respectivament: Macià Carbó III de Puigfedó, amb Caterina Alamany de les Colomines (1525), i després amb la viuda Francesca Figarola, de Vilafranca del Penedès (1574); Macià Capmany I de Sant Joan Salerm amb Caterina Martí de la Talalla (1536), i després amb la donzella Joana Martí de la Torre (1550); i Pau Palau i Casanovas, de Sant Joan Salerm, primer amb Joana Salvi, menor d'edat (1569), i després amb la donzella Elisabet Jofre de Sabanell, Lavit (1574).

Entre les núvies, en trobem dues que celebren segones núpcies: Eulàlia Torres amb Pere Font del mas Font (a. 1570), i després amb el viudo Bartomeu Esbert de l'Albareda (1570).

També trobem repetida la contraent Magdalena Sala, de la Sala de Santa Maria de Vallformosa, amb Antoni Carbó i Vendrell de Sant Joan Salerm (1546-1555), i després amb el viudo Bartomeu Mateu de les Cases (1565). I Joana Canals, de Collbató, primer amb Vicenç Alavedra, masover de la Talalla (a. 1564), i després amb Antoni Ros I de cal Ros de Sant Pere de Subirats (1565).

En les properes pàgines, analitzem alguns dels aspectes que constitueixen el cos dels CCMM: l'origen geogràfic, l'edat, el dot i el creix.

---

¹³ El nostre estudi sobre els CCMM i les èpoques de dot no és un treball tancat. És susceptible de ser ampliat i modificat a partir de la consulta i buidatge de nova documentació. En tot cas, hem acotat l'estudi a la documentació que hem presentat, i proporcionem la base per a futures investigacions.

¹⁴ El treball de Jaume Codina ens ha orientat en la classificació i definició dels ítems que acostumen a constar en els capítols matrimonials. Al respecte, veg.: CODINA, J. (1997): *Contractes de matrimoni al Delta del Llobregat...*

V.3.3. ORIGEN GEOGRÀFIC DELS CÒNJUGES

[...] *matrimoni volent nostre senyor Déu fahedor entre lo sènyer en Pera Biella, pagès, de la parròchia de Planters, del bisbat de Combes, del Regna de França, ara habitant en la present parròchia de Sant Pere de la Bern [...], de una part, ab na Joana Solls, donzella, fila del sènyer en Joan Solls, pagès, y de madona Catarina, muller sua, defuncts, del loch y parròchia de Vers, del bisbat de Gerona, criada de la nobla senyora dona Raphaela de Cardona, de la part altra [...].* (1574)¹⁵

En relació a l'origen geogràfic dels contraents, els CCMM que estudiem posen en evidència una gran mobilitat geogràfica.

En alguns casos, no apareix anotat el lloc de procedència d'algun dels dos contraents. No obstant això, en algun cas hem pogut esbrinar-lo a partir del lloc de procedència i habitatge dels seus pares, o bé per altres documents. Per exemple, Francesca Martí de la Talalla (1559) ferma CCMM amb el cabaler Francesc Ventosa, del qual no es diu on habita, però sabem que procedeix de Pacs perquè es fa constar que els seus pares habiten en aquella localitat.

---

¹⁵ 30-7-1574, CCMM de Pere Biella, del r. de França, i Joana Solls, del b. de Girona (APL, M-1570, f. 56r-56v, 125).

A continuació, analitzarem els casos en funció de les quatre parròquies del terme de Subirats.

V.3.3.1. PARRÒQUIA DE SANT PERE DE LAVERN

V.3.3.1.1. CONTRAENTS MASCULINS DE LA PARRÒQUIA DE SANT PERE DE LAVERN

Entre els contraents masculins que habiten a la parròquia de Sant Pere de Lavern, trobem fills de pagesos propietaris de mas, arrendataris o masovers, i immigrants. Quan la documentació no aclareix si els contraents masculins són hereus o cabalers, o no disposem de gaire més informació sobre aquells, els anotem sota l'apel·latiu "altres nuvis".

En relació als fills dels pagesos propietaris, hem de distingir entre: a) els hereus; i b) els cabalers.

A. NUVIS HEREUS

Els contraents hereus fermen CCMM amb núvies que procedeixen de diferents llocs. Si bé la majoria d'elles són de la comarca de l'Alt Penedès, en trobem de comarques més allunyades.

Hem documentat 32 hereus nuvis per la parròquia de Sant Pere de Lavern, dels quals 21 pel segle XVI i 11 pel segle XVII. D'acord amb les nostres dades, en el quadre 20 mostrem el lloc de procedència de les núvies d'aquests hereus, per parròquia i comarca, segons el segle XVI o XVII.

La majoria de les núvies d'hereus de Sant Pere de Lavern, en 25 casos, provenen de la mateixa comarca de l'Alt Penedès, dins un radi de 20 quilòmetres. En 4 casos provenen de la veïna comarca de l'Anoia, de poblacions dins un radi de 50 quilòmetres. En 1 cas de la comarca del Baix Llobregat, a uns 25 quilòmetres. En 1 cas de la comarca del Garraf, dins un radi de 20 quilòmetres. I en 1 cas de la comarca de la Conca de Barberà, dins un radi de 65 quilòmetres.

ELS CAPÍTOLS MATRIMONIALS

En 17 casos, les núvies procedeixen del mateix terme de Subirats. La major part és originària de la mateixa parròquia de Sant Pere de Lavern, en 9 casos. D'aquests, destaquen tres dels quatre matrimonis de Macià Capmany I de Sant Joan Salerm, fets amb cabaleres de tres masos d'aquella parròquia; per ordre de matrimoni: a) amb Caterina Martí de la Talalla (1536); b) amb Joana Martí de la Torre (1550); c) amb Elisabet Mestre de Rocamora (1562).

Joan Mestre de Rocamora també prefereix casar-se amb una cabalera de Sant Pere de Lavern, Maria Anna Torrents, filla del masover del mas de la Roca (1571). I uns mesos abans, la seva germana, Paula Mestre de Rocamora, ho feia amb Salvador Torrents, el fill hereu d'aquell mateix masover (1570).

PROCEDÈNCIA		NÚVIES		
Parròquia	Comarca	XVI	XVII	TOTAL
St. Pere de Lavern	Alt Penedès	5	4	9
St. Pere de Subirats	Alt Penedès	1	1	2
St. Pau d'Ordal	Alt Penedès	1		1
St. Sadurní de Subirats	Alt Penedès	4	1	5
St. Pere d'Avinyonet	Alt Penedès		1	1
St. Miquel d'Olèrdola	Alt Penedès		2	2
Lavit	Alt Penedès	1		1
Sabanell (Font-rubí)	Alt Penedès	1		1
Viloví (Font-rubí)	Alt Penedès	1		1
St. Pere de Riudebitlles	Alt Penedès	1		1
Vilafranca del Penedès	Alt Penedès	1		1
St. Pere de Pierola	Anoia	1		1
Piera	Anoia	1		1
Sta. Maria de Miralles	Anoia	1		1
La Pobla de Claramunt	Anoia		1	1
Sta. Eulàlia del Papiol	Baix Llobregat	1		1
St. Jaume de Montargull	Conca de Barberà	1		1
Olesa de Bonesvalls	Garraf		1	1
TOTAL		21	11	32

Quadre 20. *Procedència de les núvies d'hereus de St. Pere de Lavern.*

Jaume Escuder de Rocavert contreu CCMM amb Francina Mestre i Via de Rocamora (1525). Un altre hereu de Rocavert, Joan Escuder II, es casa amb Jerònima Olivella i Roig (1619), filla del primer matrimoni de Mateu Olivella i Llobet, cabaler de Fontclara.

Hi ha hereus que es casen amb cabaleres de masos veïns. L'hereu de Fontclara, Bartomeu Olivella i Llobet, germà de l'anteriorment esmentat Mateu Olivella i Llobet, ferma CCMM amb la seva veïna Jerònima Martí i Farrer, cabalera del mas de la Torre (1628). Per la seva part, Baltassar Carbó i Sardà, de Puigfedó, es casa amb Eulàlia Batlle, del mas veí de la Pujada (1621), amb qui no tindrà descendència i se li haurà de restituir el dot tres anys després, el 1624, a causa de la mort d'aquell, el 1622.¹⁶

Per la seva part, 5 nuvis hereus ferment CCMM amb cabaleres procedents de la parròquia de Sant Sadurní de Subirats. D'una banda, trobem Jaume Carbó de Puigfedó, que ferma CCMM amb Joana Mestre, de la Plaça (1556), de la vila de Sant Sadurní, amb qui no tindrà fills i, al seu torn, el seu germà, el calçater de Barcelona Antoni Carbó, hereu en segon grau, li haurà de restituir el dot. Trobem també Miquel Casanovas, del mas Pont, que contreu matrimoni amb Magdalena Jofre de Peralba (1581). I també 2 hereus de ca l'Artigues de Lavern: Joan Artigues amb Joana Carbó del mas Arrabassador [1531], i Bartomeu Artigues amb Margarida Martí de l'Hostal, de la vila de Sant Sadurní (1570). Més endavant, Antoni Olivella de Fontclara ferma CCMM amb Jerònima Ferrer, filla de Montserrat Ferrer, pagès de la vila de Sant Sadurní (1639).

Per la seva part, 2 hereus es casen amb dues cabaleres de la parròquia de Sant Pere de Subirats. Francesc Milà I de la Roca ferma CCMM amb Montserrada Ravella, de cal Ravella d'Ordal (1570). I l'hereu de cal Julià de Sant Joan Salerm, Antoni Julià i Capmany, es casa amb Francesca Puig, del mas Gosset (1609), la qual li aporta un dot de 300 lliures, quantitat molt considerable

---

¹⁶ 25-10-1622, Òbit de Baltasar Carbó. Eulàlia Batlle, juntament amb el seu pare i altres homes de confiança, pren les caixes i la roba i deixa corporalment la casa de Puigfedó. Sembla que es fa un inventari (Pere Mas, not.; no es conserven documents de dit notari d'aquesta data a l'AHCVP). Font: (Biblioteca UB, Plça Universitat, Reserva; Ivris responsum pro Marianna Carbó, vidua relictà Antoni Carbó; 07Ms 1959-64; Laurentij Deu, 1624; núm 64, p. 399-402).

que li satisfà íntegrament i al comptat el seu oncle sacerdot Bernat Puig, rector de la parròquia de Sant Pere de Subirats.

Hem trobat només 1 hereu de la parròquia de Sant Pere de Lavern que es casi amb una cabalera de la parròquia de Sant Pau d'Ordal. Es tracta de Galceran Cartró de la Riera, que ferma CCMM amb Caterina Raventós de la Codina (1538).

Per la seva part, 8 núvies provenen d'altres indrets de l'Alt Penedès, dins un radi de 20 quilòmetres. A ca l'Olivella de Fontclara entren 2 núvies originàries de Sant Miquel d'Olèrdola: Maria Raventós, viuda en primeres núpcies de Pau Font de Santa Maria de la Bleda, núvia d'Antoni Olivella de Fontclara (1613); i Maria Ràfols Trabal, de cal Trabal dels Mirons, núvia d'un altre Antoni Olivella (1660). La núvia de Marc Martí de la Torre, de nom Margarida Farrer, és originària de Sant Pere de Riudebitlles (1540). La nena Climenta Mateu, del mas de les Cases de Lavit, de la qual no coneixem l'edat, es promet amb l'hereu Gabriel Carbó i Sala, de Sant Joan Salerm (1565), de nou anys d'edat.¹⁷ El pare d'aquell, Antoni Carbó de Sant Joan Salerm, s'havia casat amb Magdalena Sala, cabalera del mas de la Sala, de Santa Maria de Vallformosa, terme de Viloví del Penedès (1546). Aquella, un cop viuda, es casa en segones núpcies amb el viudo Bartomeu Mateu, del mas de les Cases, de Santa Maria de Lavit (1565), tutor dels fills d'aquella. Una altra núvia, Elisabet Jofre de Sabanell, del terme de Font-rubí, mas situat entre Puigdàlber i el Pla del Penedès, es casa amb Pau Palau i Casanovas, de Sant Joan Salerm (1574). Per la seva part, el viudo Macià Carbó III de Puigfedó es casa amb Francesca Figarola, de Vilafranca del Penedès, viuda de Montserrat Marquès (1574). Aquella es converteix en la tercera muller d'aquell. I de Cantallops, de la parròquia de Sant Pere d'Avinyonet, trobem Margarida Ràfol (o Ràfols), núvia de l'hereu Francesc Milà de la Roca (1648).

En menor proporció, trobem núvies originàries de 4 comarques més: 4 són de l'Anoia, 1 del Garraf, 1 del Baix Llobregat i 1 de la Conca de Barberà.

---

¹⁷ Tenim notícia de Contesina Paula l'any 1604, en els CCMM del seu fill, Gabriel Carbó II, i consta ja morta en aquell data.

En relació a la comarca de l'Anoia, 1 núvia és originària de la parròquia de Santa Maria de Miralles, situada a uns 50 quilòmetres de distància; es tracta de Caterina Alamany de la casa de les Colomines, cabalera d'un dels masos més grans d'aquella contrada, primera muller de Macià Carbó III de Puigfedó (1525). De la Pobla de Claramunt, trobem Maciana Valls, del mas dels Vivenchs, la qual es promet amb Simó Artigues, hereu de ca l'Artigues de Lavern (1602). Per la seva part, l'hereu Antoni Martí de la Talalla es promet amb Margarida Alavedra i Canals (1564), filla del difunt masover d'aquell mas, originària de Sant Pere de Pierola, localitat situada a uns 20 quilòmetres de Lavern; el nuvi té 20 anys i la núvia en té 11; a causa de la minoria d'edat d'aquella, s'acorda fer la boda al cap d'un any.

També comentar que 2 hereus es casen, un després de l'altre, amb la mateixa núvia, originària de Piera. Pere Font del mas Font, amb Eulàlia Torres de Piera (a. 1565); viuda d'aquell, Eulàlia Torres es casa en segones núpcies amb el viudo Bartomeu Esbert de l'Albareda (1570).

De la localitat de Llorac, de la parròquia de Sant Jaume de Montargull, comarca de la Conca de Barberà, prové Caterina Casamitjana, muller de Bartomeu Escuder II de Rocavert (1564). Aquella localitat està situada a uns 65 quilòmetres de Sant Pere de Lavern. Aquella núvia es converteix en la segona muller d'aquell hereu, i li donà quatre fills. Per la seva part, la viuda Francina Pagès, originària de Santa Eulàlia del Papiol, comarca del Baix Llobregat, es converteix en la tercera muller de l'abans esmentat Bartomeu Escuder II de Rocavert, en una data anterior a 1578.¹⁸

B. NUVIS CAVALERS

La majoria dels cabalers de pagesos propietaris de mas de la parròquia de Sant Pere de Lavern fermen CCMM amb núvies que provenen pràcticament de la mateixa localitat.

---

¹⁸ D'aquesta tercera muller, només disposem del test., en data de 15-1-1578 (APL, M-1568, f. 32r, 53) i (APL, M-1570, f. 105r-106r, 258).

ELS CAPÍTOLS MATRIMONIALS

Com mostrem en el quadre 21, hem documentat 13 núvies, de les quals 11 són de la mateixa comarca de l'Alt Penedès. La majoria d'aquestes, 7 en total, són de la mateixa parròquia de Sant Pere de Lavern, i la resta provenen de pobles de la rodalia: 1 de Sant Sadurní, 1 de Sant Pere de Gelida, 1 de Sant Cugat Sesgarrigues i 1 de Vilafranca del Penedès. Trobem també 1 núvia provinent de Sant Cristòfol de Begues, de la comarca del Baix Llobregat, habitant a Sant Sebastià dels Gorgs; i 1 d'Oleda de Bonesvalls, de la comarca del Garraf.

A continuació, comentem alguns d'aquests casos que suara acabem d'exposar.

Batista Carbó, fill d'Antoni Carbó, de Puigfedó, i de Montserrat, primera muller d'aquell, mai va ser instituït hereu pel seu pare, tot i ser el primogènit del seu primer matrimoni. Ferma CCMM amb Magsalena Salbà, filla de Guillem Salbà, sastre de la vila de Sant Sadurní, i de Bartomeua, muller d'aquell (1604), i resideixen en aquella vila.

Per la seva part, Marianna Carbó i Sardà, germanastra per part de pare de Batista Carbó, es casarà amb el cabaler Jeroni Miquel, fill de Gabriel Miquel, probablement cabaler del Gorner, i d'Elisabet, muller d'aquell (1617). Els nuvis se'n van a viure a mas Oliver, propietat de la família Carbó de Puigfedó, on tindran posades les 200 lliures del dot d'aquella.

PROCEDÈNCIA		NÚVIES		
Parròquia	Comarca	XVI	XVII	TOTAL
St. Pere de Lavern	Alt Penedès	3	4	7
St. Sadurní de Subirats	Alt Penedès	1		1
St. Pere de Gelida	Alt Penedès	1		1
St. Cugat Sesgarrigues	Alt Penedès		1	1
Vilafranca del Penedès	Alt Penedès		1	1
St. Cristòfol de Begues	Baix Llobregat		1	1
Olesa de Bonesvalls	Garraf		1	1
TOTAL		5	8	13

Quadre 21. *Procedència de les núvies de cabalers de St. Pere de Lavern.*

Una germana d'aquella, Paula Carbó i Sardà, es casa el 1632 amb Mateu Olivella i Llobet, arrendatari del mas de Puigfedó, a qui aporta un dot de 300 lliures. Aquell era viudo en primeres núpcies de Jerònima Roig, de Gelida, amb qui s'havia casat el 1593 i havia tingut una filla, Jerònima Olivella i Roig. Aquesta filla s'havia casat amb l'hereu Joan Escuder II de Rocavert (1619). Més endavant, Mateu Olivella dotarà substancialment la seva néta, Maria Escuder i Olivella, amb 400 lliures, per casar-la amb Francesc Vallès, hereu de cal Vallès del Pla (1638).

Per la seva part, una germana de Mateu Olivella, la cabalera Joana Puig i Llobet de Fontclara, es casa amb Joan Font, hereu del mas Font de Lavern (1586). I Magdalena Martí, cabalera del mas de la Torre, es converteix en la núvia de Pau Milà i Ravella, cabaler del mas de la Roca, tots de la mateixa localitat de Sant Pere de Lavern (1616).

Anys més tard, el cabaler Pau Olivella de Fontclara ferma CCMM amb Magdalena Petit, originària de Sant Cristòfol de Begues, de la comarca del Baix Llobregat (1648). En aquell moment, l'esmentada Magdalena habita a Sant Sebastià dels Gorgs, on la seva mare, Margarida, està casada en segones núpcies amb Llorenç Rigual.

Un altre cabaler de Fontclara, Pere Olivella i Ferrer, ferma CCMM amb Maria Morgades, cabalera de Sant Joan d'Olesa de Bonesvalls, de la comarca del Garraf (1681).

De Sant Cugat Sesgarrigues, és originària la cabalera Victòria Cartró, la qual es casa amb Bartomeu Julià i Capmany, cabaler de cal Julià de Sant Joan Salerm (1620). El pare d'aquella li dona per dot 4 jornals de terra i un pati per edificar a Sant Cugat Sesgarrigues, on la parella residirà.

Trobem el cas de Pau Artigues, pagès, fill d'un altre pagès cabaler sortit de ca l'Artigues de Lavern i habitant a Vilafranca del Penedès. Aquell nuvi ferma CCMM amb Jerònima Forner, cabalera d'un hostaler d'aquella mateixa vila. La mare d'aquella li fa donació universal dels seus béns immobles, consistents en terres situades en aquella mateixa localitat (1617).

Per la seva part, la cabalera Beneta Vendrell del Gorner ferma CCMM amb Gaspar Artigues, cabaler de ca l'Artigues de Lavern (1539). Entre el 1540-1545 són arrendataris del mas Pont, propietat de Vicenç Casanovas, on neixen els seus dos fills, Joan i Antoni. Per part de mare, els fills són cosins dels hereus Antoni Carbó i Vendrell, de Sant Joan Salerm, de Pau Vendrell del Gorner, i de Felip Castany, fill de Gabriel Castany de can Castany Gelida.

Francina Mestre, filla de Pere Mestre de Rocamora, ferma CCMM amb Jaume Escuder, cabaler de Rocavert (1525). El matrimoni se'n van a viure a la vila de Sant Sadurní, però més endavant sembla que ell serà cridat hereu del mas de Rocavert, de Lavern.

Per la seva part, Jaume Artigues i Martí, cabaler de ca l'Artigues de Lavern, ferma CCMM amb Jerònima Carbó i Rovira, cabalera del mas Arrabassador, de la parròquia de Sant Sadurní (1585).

C. NUVIS IMMIGRANTS

La immigració francesa o occitana ha deixat la seva empremta al terme de Subirats, on molts d'ells es queden a viure i s'hi casen.

A la parròquia de Sant Pere de Lavern, trobem 8 occitans residents que fermen CCMM amb núvies de diversa procedència.

Magdalena Guinovart, núvia d'Esteve Faja, occità resident a Lavern, és originària de Montblanc, del regne de França (1537). L'esmentada Magdalena té familiars que habiten a Vilafranca del Penedès.

Dos occitans més fermen CCMM amb núvies cabaleres originàries de la parròquia de Sant Pere de Lavern. El pagès Joan Vidal, natural de Cahors, s'encarta amb Eulàlia Ferrer, cabalera del Molí de Torres Besses, situat al terme d'Avinyonet però que forma part de la parròquia de Sant Pere de Lavern (1572). I Berenguer Molins, altre pagès d'origen occità, ferma CCMM amb la cabalera Joana Casanovas del Pujol, del terme de Lavit, parròquia de Sant Pere de Lavern, viuda de Pere Soler de Puigdàlber (1541).

Altres occitans es prometen amb núvies que treballen a la parròquia de Sant Pere de Lavern, però que són originàries d'altres llocs de Catalunya. En trobem dues, una de Cervera i una altra de Girona.

Guillem Balle, pagès natural d'Atianch, del bisbat de Comenge, s'està a la parròquia de Sant Pere de Lavern i es promet amb Joana Borrell, natural de Cervera, criada de Bartomeu Escuder de Rocavert (1565). El dot, estimat en 20 lliures, l'aporta ella mateixa, guanyat amb el seu treball, i també l'ajuda el seu amo, Bartomeu Escuder major de Rocavert.

Per la seva part, Pere Biella, natural del bisbat de Combes, es promet amb Joana Solls, originària de Girona, la qual treballa a casa de Miquel Casanovas del mas Pont (1574). La senyora Rafaela de Cardona, per mediació de Miquel Casanovas del mas Pont, li dóna un dot de 45 lliures.

En menor quantitat, trobem nuvis immigrants que procedeixen d'altres llocs, com ara de terres castellanès. Un exemple és Aldonso de la Peya, natural de Rodoro, del regne de Castella, el qual ferma CCMM amb Margarida Piquer, originària de Santa Eulàlia de Pallegà, del Baix Llobregat (1531).

D. ALTRES NUVIS

La documentació no sempre ens aclareix si el nuvi és hereu o cabaler, ni consta el nom dels pares d'aquell, o bé només disposem de l'època de dot i no dels CCMM.

Pere Moragues, pagès del mas Moragues, anomenat també de Rocamora, de Lavern. Aquest nuvi es casa amb Francesca Via, filla de Guillem Via de Sant Sadurní. Probablement ell és l'hereu del mas Moragues, però no ho podem afirmar. D'ella, només sabem que és filla de Guillem Via, pagès de Sant Sadurní. No sabem si és pubilla o cabalera, com tampoc si el seu pare és propietari del mas Via de Sant Sadurní. En tot cas, aquell mas Via consta rònec i deshabitat el 1503, en la declaració de Pere Mestre. I precisament el seu fill, Miquel Mestre I, serà propietari del mas Moragues, o de Rocamora, de Lavern, i del mas Via de Sant Sadurní, fins a la segregació d'aquest darrer, que passa a Pere Mestre, germà

d'aquell, per dot.¹⁹ Existeix, per tant, una relació entre les famílies Moragues, Via i Mestre, probablement per matrimoni.²⁰

Tenim també nuvis masovers. És el cas de Vicenç Alavedra, natural de Sant Pere de Pierola, masover de la Talalla. Es casa amb Joana Canals, de Collbató (c. 1555). Probablement arriben a la Talalla ja casats i amb dues filles. Un cop Joana Canals queda viuda d'aquell, es casa en segones núpcies amb l'hereu Antoni Ros I de cal Ros de Sant Pere de Subirats (1565); i la seva filla Joana Alavedra i Canals, amb el fill hereu d'aquell, Antoni Ros II de cal Ros (1565). En relació a l'altra filla, Margarida Alavedra i Canals, ja hem comentat amb anterioritat que es casa amb l'hereu del mas de la Talalla, Antoni Martí.

Documentem pagesos originaris d'altres poblacions que treballen a Lavern. En trobem 1 de l'Abellà, de Guardiola de Font-rubí; i 1 de Sant Martí Sarroca. Antoni Via, pagès de l'Abellà, es promet amb una núvia originària de Pontons (1589). No sabem quina relació té amb cal Ros de Sant Pere de Subirats, però l'hereu Antoni Ros és l'encarregat de donar-li la meitat del dot, juntament amb Gabriel Gavaldà, germà d'aquella. Per la seva part, Montserrat Rovellats, pagès natural de Sant Martí Sarroca, amb Eulàlia Artigues i Carbó, cabalera de ca l'Artigues de Lavern (1560).

V.3.3.1.2. CONTRAENTS FEMENINS DE LA PARRÒQUIA DE SANT PERE DE LAVERN

A. NÚVIES PUBILLES

En el conjunt dels CCMM que estudiem, localitzem quatre pubilles de la parròquia de Sant Pere de Lavern. Aquestes núvies fermen CCMM amb nuvis de diferent procedència, com mostrem en el quadre presentem a continuació. Un

---

¹⁹ 1567, declaració de Miquel Mestre I, de Rocamora, de la pr. de St. Pere de Lavern (AHCVP, JoX, capbreu Subirats 1567, f. 63v, fotografia 4930).

²⁰ La documentació consultada no ens permet establir els lligams entre ambdues famílies. Probablement la consulta de més documentació, en aquest cas del segle XV, ens pot aportar una mica de llum, tasca que apuntem per un altre treball.

ELS CAPÍTOLS MATRIMONIALS

---

nuvi és de la mateixa parròquia de Sant Pere de Lavern. Dos nuvis provenen de llocs situats en una distància de 20 quilòmetres. Trobem l'excepció en un nuvi que és originari d'Olot, però que habita a Sant Cristòfol de Begues, parròquia situada a una distància d'uns 25 quilòmetres.

La pubilla Elionor Esbert de l'Albareda ferma CCMM amb Jaume Carbó de la Guixera, del terme de Sant Martí Sarroca (1515). És filla de Bartomeu Esbert I de l'Albareda i de Ponsa, muller d'aquell. Tot i la donació universal que li fa el seu pare, la successió del mas continua per línia masculina en la persona de Bartomeu Esbert II.

PROCEDÈNCIA		NÚVIES		
Parròquia	Comarca	XVI	XVII	TOTAL
St. Pere de Lavern	Alt Penedès	1		1
St. Llorenç d'Hortons	Alt Penedès	1		1
St. Martí Sarroca	Alt Penedès	1		1
Olot	Les Guilleries	1		1
TOTAL		4		4

Quadre 22. *Procedència dels nuvis de pubilles de St. Pere de Lavern.*

La pubilla Caterina Massaguer, de mas Massaguer, del terme de la Granada i parròquia de Sant Pere de Lavern, és menor d'edat quan la seva mare viuda l'encarta amb Joan Broquetes, fill del masover Jeroni Broquetes (1545). El notari acorda que no es podran fer les esposalles fins al cap de 5 anys, i celebrar les bodes fins al cap de 10 anys. Desconeixem si el matrimoni es realitzà.

La pubilla Francesca Esteva de Figarola es casa amb Benet Almirall, un cabaler oriünd de Sant Joan Samora, de la parròquia de Sant Llorenç d'Hortons (1556). Quan es casa, és orfe de pare, i el seu germà-hereu li dóna 20 lliures per aixovar. Un cop viudo de Francesca, es casa en segones núpcies amb Joana, i no abandona el mas de Figarola.

El següent pubill, Joan Salvi, és originari d'Olot, però habita a Sant Cristòfol de Begues, situada aquesta darrera localitat a uns 27 quilòmetres de Lavern. És viudo en primeres núpcies de Magdalena, i es casa en segones núpcies

amb la pubilla-viuda de Sant Joan Salerm, Joana Casanovas, natural del Pujol i propietària de la casa i part de les terres de Bernat Sala (1569). Es tracta d'un matrimoni doble, el mateix dia fermen CCMM el fill-hereu d'aquella, Pau Palau i Casanovas, i la filla d'aquell, Joana Salvi, però són menors d'edat i s'han d'esperar 5 anys per les esposalles i 7 per les bodes. Probablement el matrimoni no es realitzà, perquè abans dels set anys ja està casat amb Elisabet Jofre, cabalera de Sabanell, de Lavit (1574).

B. NÚVIES CABALERES

Hem localitzat 45 cabaleres de pagesos de la parròquia de Sant Pere de Lavern, els nuvis de les quals procedeixen de 3 comarques, com mostrem en el quadre 23. La majoria d'aquests, 39 en total, habiten a la comarca de l'Alt Penedès, dels quals 13 són del mateix terme de Subirats: 2 són de la mateixa parròquia de Sant Pere de Lavern, 5 de la parròquia de Sant Pere de Subirats i 6 de la parròquia de Sant Sadurní de Subirats; i 26 d'altres indrets de la comarca, situats en un radi de 12 quilòmetres. Dels restants, 6 provenen de les comarca de l'Anoia, i 2 de la comarca del Garraf. Alguns d'aquests nuvis són pagesos i menestrals d'origen francès o occità que habiten als pobles de la localitat.

En relació als nuvis hereus de pagesos propietaris de la parròquia de Sant Sadurní, comentar que un és de la quadra d'Espiells i l'altre del mas dels Borrulls, de Santa Creu de Creixà, la qual, tot i ser del terme de Piera, pertany a la parròquia de Sant Sadurní. Tant Espiells com Santa Creu de Creixà i Sant Pere de Subirats estan situats a uns 12 quilòmetres de la parròquia de Sant Pere de Lavern. La cabalera Elionor Mestre de Rocamora amb Joan Rosell d'Espiells (1538). Caterina Carbó de Puigfedó, filla de Macià Carbó II i de Joana, amb l'hereu Joan Romeu dels Borrulls, de Santa Creu de Creixà (1528). Per la seva part, Joana Canals, viuda del masover de la Talalla, Macià Alavedra, originària de Collbató, i la seva filla Joana Alavedra i Canals celebren un matrimoni doble respectivament amb el vidu Antoni Ros I i el seu fill-hereu Antoni Ros II de cal Ros de Sant Pere de Subirats (1565). I Jerònima Artigues i Martí, cabalera de ca

ELS CAPÍTOLS MATRIMONIALS

l'Artigues, ferma CCMM amb Gaspar Domènech, cabaler de Bartomeu Domènech, de mas Canals, de Sant Joan Sesrovires, de Sant Pere de Subirats (1590). Per la seva part, Bartomeu Guilera, hereu d'Ordal, es promet amb Eulàlia Julià i Capmany, cabalera de cal Julià de Sant Joan Salerm (1612).

PROCEDÈNCIA		NÚVIES		
Parròquia	Comarca	XVI	XVII	TOTAL
St. Pere de Lavern	Alt Penedès	2		2
St. Pere de Subirats	Alt Penedès	4	3	6
St. Sadurní de Subirats	Alt Penedès	5		5
St. Esteve Sesrovires	Alt Penedès		1	1
St. Llorenç d'Hortons	Alt Penedès	1	1	1
La Granada	Alt Penedès	1		1
St. Miquel d'Olèrdola	Alt Penedès		1	1
St. Pere d'Avinyonet	Alt Penedès	2		2
St. Cugat Sesgarrigues	Alt Penedès	1		1
St. Sebastià dels Gorgs	Alt Penedès	1	1	2
St. Marçal de Terrassola	Alt Penedès		1	1
Sta. Maria de Lavit	Alt Penedès	1	2	3
Puigdàlber	Alt Penedès	1		1
Sta. Fe	Alt Penedès	1		1
St. Esteve de Castellet	Alt Penedès	1		1
St. Martí Sarroca	Alt Penedès	2	1	3
Mediona	Alt Penedès		1	1
St. Pere de Riudebitlles	Alt Penedès	1		1
Vilafranca del Penedès	Alt Penedès	3	1	4
Masquefa	Anoia	1		1
Piera	Anoia	1		1
St. Nicolau del Freixe	Anoia	1		1
St. Miquel d'Orpí	Anoia		1	1
Olivella	Garraf		1	1
St. Pere de Ribes	Garraf	1		1
TOTAL		31	15	44

Quadre 23. *Procedència dels nuvis de cabaleres de St. Pere de Lavern.*

Un altre grup de 12 hereus és originari d'11 parròquies situades en un radi de 12 quilòmetres en relació a la parròquia de Sant Pere de Lavern, totes de l'Alt Penedès: 2 de Clariana, del terme d'Avinyonet; 2 del Pla; 1 de Sant Esteve Sesrovires; 1 de Sant Sebastià dels Gorgs; 1 de Sant Miquel d'Olèrdola; 1 de Puigdàlber; 1 de Santa Fe; 1 de Sant Pere de Riudebitlles; 1 de Mediona i 1 de St. Martí Sarroca. Es tracta dels següents casos: Eulàlia Mestre de Rocamora, es casa amb Nicolau Rosas de Clariana (1525), i Margarida Mestre del Gorner amb Jaume Ferret de Clariana (1567); Maria Olivella, de Fontclara, ferma CCMM amb Ramon Fontanals, hereu de la Casa Blanca, de Sant Miquel d'Olèrdola (1693); per la seva part, Margarida Mestre del Gorner es casa amb Simeó Caralt de Sant Sebastià dels Gorgs (1570); Violant Martí de la Torre amb l'hereu Montserrat Soler i Casanovas de Font Andreu, de Puigdàlber (1540); Margarida Carbó de Sant Joan Salerm amb Montserrat Miquel del Pont, de Santa Fe (1565). Recordem també, com ja hem explicat, que la cabalera Magdalena Sala, viuda d'Antoni Carbó i Vendrell de Sant Joan Salerm, s'ha casat en segones núpcies amb el viudo hereu Bartomeu Mateu de les Cases, de Lavit, o sigui, del Pla (1565). Per la seva part, Maria Escuder i Olivella, cabalera de Rocavert, es casa amb Francesc vallès, hereu de cal Vallès del Pla (1638), i una neboda d'aquella, Maria Escuder i Fontanals, amb Josep Raspall, hereu de Renardes, també del Pla (1656); per la seva part, Elisabet Escuder de Rocavert, viuda de Miquel Guilera, cabaler d'Ordal, es casa en segones núpcies amb Joan Martí, hereu del mas de les Agullades, de Mediona (1606). Elisabet Milà i Ràfols, del mas de la Roca, ferma CCMM amb l'hereu Jaume Colomé del Molí, de Sant Martí Sarroca (1667). Un dels més notables és el matrimoni de Magdalena Carbó de Puigfedó amb Lluís Duran, hereu de Sant Esteve Sesrovires (1627), i ambdós contraents heretaran el mas de Puigfedó a causa de la mort de Baltassar Carbó de Puigfedó, canviant així el cognom de la família. I del mas de Rocamora surt Joana Mestre per casar-se amb l'hereu Antoni Domingo de Sant Esteve de Castellet (1548), situat a uns 25 quilòmetres de Lavern.

En menys quantitat, trobem 4 hereus provinents de les comarques de l'Anoia i del Garraf: un d'Orpí, un de Sant Nicolau del Freixe i un de Sant Pau de la Guàrdia, de la comarca de l'Anoia; un d'Olivella i un altre de Sant Pere de Ribes, de la comarca del Garraf. Aquests llocs estan situats entre uns 20 i 25 quilòmetres de Sant Pere de Lavern. Es tracta dels casos següents: Àngela Mestre de Rocamora es casa amb l'hereu Joan Salvà de Sant Nicolau de Freixe, del terme de Piera (1567); una mica més lluny, dins un radi de 50 quilòmetres, situem l'hereu originari de Sant Pau de la Guàrdia, de Montserrat, de la comarca de l'Anoia, Joan Figueres, amb qui es casa la cabalera Marianna Esteva de Figarola (1571); i Eulàlia Duran i Carbó, filla de Lluís Duran i Magdalena Carbó i Sardà, de Puigfedó, es casa amb l'hereu Magí Estalella, de Sant Miquel d'Orpí, de la comarca de l'Anoia (1656). En relació al Garraf, Eulàlia Carbó de Puigfedó, filla de Macià Carbó II i de Caterina, primera muller d'aquell, ferma CCMM amb Joan Coll, hereu de Sant Pere de Ribes (1524); i Magdalena Escuder de la Torre, de Lavern, amb l'hereu Jaume Raventós, del mas de Liona, d'Olivella (1615).

Almenys 3 cabaleres de la parròquia de Sant Pere de Lavern es casen amb fills de pagesos masovers o arrendataris. Aquests nuvis són els següents: 1 del mas de la Roca (1570); 1 del Cortei (1565), terme de la Granada; i 1 de la Creu (1565), terme d'Avinyonet. Són els següents casos: Paula Mestre de Rocamora, filla de Miquel Mestre II, es casa amb Salvador Torrents, hereu de Joan Torrents, masover del mas de la Roca (1570); Montserrat Martí de la Torre, filla de Marc Martí, propietari de mas Cortei, es casa amb el pagès Joan Riera, i aquell es converteix en arrendatari del mas Cortei (1565); per la seva part, Magdalena Forés, filla de Joan Forés, masover de la Creu, ferma CCMM amb Bartomeu Gili, habitant a Santa Fe (1565),²¹ els quals es queden a viure al mas de la Creu,

---

²¹ No sabem exactament de Santa Fe habita Bartomeu Gili. Tampoc coneixem el nom dels seus pares. No obstant, localitzem la família Gili, oriünds de Miralles, a Santa Fe, des del 1541 (APL, M-1536). Els trobem habitant als Botins el 1549 (APL, M-1536); i també a la Torre de la Senyora Barbarana (1566). Creiem que Bartomeu Gili procedeix d'un d'aquests dos llocs. Per la data, podria ser que tingués algun vincle de parentiu amb Jaume Gili, masover de la Torre de la Senyora Barbarana. La informació prové del bateig de Jaume Escuder (3-2-1566, Jaume Pere, fill de Bartomeu Escuder, major, de Rocavert, i de Caterina (Casamitjana), muller d'aquell, PADRINS: Pere Jofre, de Sabanell, de la parròquia de Santa Maria de Bellver, terme de Fontrubí; i Maria Anna Gili, donzella, filla de Jaume Gili, pagès, habitant a la Torre de la senyora (Dionísia, vídua

ELS CAPÍTOLS MATRIMONIALS

---

almenys des de l'any 1567 fins a l'any 1571, i després se'n van a viure a la Salada, a Sant Joan Salerm, on el 1576 neix el seu fill Bartomeu Gabriel Gili i Forés.

Una cabalera es casa amb un pagès d'origen francès o occità. Margarida Escuder, de la Torre, ferma CCMM amb Ramon Joan Ribas, pagès originari del regne de França, habitant a Sant Llorenç d'Hortons (1612).

Algunes cabaleres de la parròquia de Sant Pere de Lavern es casen amb nuvis menestrals de pobles de la rodalia, tots situats dins un radi de 20 quilòmetres. Alguns d'aquests menestrals són immigrants de procedència francesa o occitana, i un és originari de l'Aragó. Entre aquests menestrals, trobem: 2 de St. Sadurní (teixidor de lli, 1567; vidrier, 1568); 1 de Sant Cugat Sescarrigues (fuster, 1564); 1 de St. Martí Sarroca (teixidor de lli) (1564); 4 de Vilafranca del Penedès (baster, 1533; sabater, 1564; parador de llana, 1564; espardenyer, 1633); 1 de Masquefa (teixidor de lli, 1567).

PROCEDÈNCIA		NÚVIES		
Parròquia	Comarca	XVI	XVII	TOTAL
St. Sadurní de Subirats	Alt Penedès	2		2
St. Cugat Sescarrigues	Alt Penedès	1		1
St. Martí Sarroca	Alt Penedès	1		1
Vilafranca del Penedès	Alt Penedès	3	1	4
Masquefa	Anoia	1		1
TOTAL		8	1	9

Quadre 24. *Procedència de nuvis menestrals de cabaleres de St. Pere de Lavern.*

Observem com dues núvies de Lavern es casen amb dos nuvis de la vila de Sant Sadurní, concretament amb un teixidor de lli i amb un vidrier, aquest d'origen occità. El vidrier treballa al forn de vidre de Monistrol d'Anoia, que és sufragània de la parròquia de Sant Sadurní. Les dues núvies són germanes: es

---

de Pere) de Barbarà, de la parròquia i terme de Santa Fe (APL, Llibre de Baptismes 1535-1579, M-1561, f. 143v, 511).).

tracta de Montserrat Olivella i Llobet de Fontclara, que es casa amb Macià Entrada, teixidor de lli de Sant Sadurní; i la seva germana Margarida Olivella i Llobet, que es casa amb el vidrier Pere Bonet II, d'origen occità.

Troben tres núvies que es prometen amb tres menestrals de Vilafranca del Penedès: un baster, un sabater i un parador de llana. Vilafranca, situada a uns 12 quilòmetres de Lavern, és el nucli més poblat de la rodalia.

En primer lloc, trobem Margarida Abelló amb el baster Joan Albi, resident a Vilafranca (1533), baster és d'origen occità.

La segona núvia és Felipa Artigues de ca l'Artigues, que es promet amb Pere Rosell, sabater de Vilafranca del Penedès (1564); els Rosell són una família de sabaters ja documentats el 1489 a Vilafranca.²²

El mateix any 1564, la núvia Càndida Batlle de la Pujada es promet amb Miquel Muyes, parador de llana de Vilafranca (1564). El fogatge de 1553 dóna per Vilafranca uns 15 sabaters i 29 paraires. En aquella localitat, els sabaters s'apleguen amb els menestrals de la pell en la confraria de Sant Marc, i els paraires s'organitzen amb el gremi dels teixidors.

Per la seva part, Francesca Julià, de cal Julià de Sant Joan Salerm, es casa amb l'espardenyer Miquel Balaguer, originari d'Aragó, habitant a Vilafranca del Penedès (1633).

La cabalera Joana Esteva de Figarola ferma CCMM amb Antoni Tatger, teixidor de lli de la Pobla de Masquefa (1567). Aquesta localitat està situada a uns 20 quilòmetres de Lavern.

I Magdalena Mestre de Rocamora amb Gaspar Garau, teixidor de lli de Sant Martí Sarroca (1564). De les poblacions de la localitat, després de Vilafranca del Penedès, Sant Martí era la segona parròquia més poblada, seguida de Sant Sadurní de Subirats en tercer lloc.

Joana Capmany de Sant Joan Salerm es casa amb Antoni Esteva, fuster i arader, de Sant Cugat Sesgarrigues (1564).

---

²² Veg.: BOSCH, J. (2014): "Vuitanta capítols matrimonials penedesencs del segle XV", dins http://elpenedesmedievaljb.blogspot.com.es/2014/10/vuitanta-capitols-matrimonials_23.html. També: BOSCH, J. (2009): *Evolució patrimonial d'un llinatge terratinent al Penedès al Segle XV. Els Gual*. Vilafranca del Penedès: Institut d'Estudis Penedesencs (IEP).

A continuació, esmentem les cabaleres de masos de Sant Pere de Lavern que fermen CCMM amb nuvis pagesos d'altres masos de la localitat, dels quals no sabem si són hereus o cabalers. En total en trobem 6, en un radi de 20 quilòmetres de distància en relació amb Lavern: 1 de St. Sadurní (Huguet, 1520); 1 Santa Creu de Creixà, Piera (1572); 1 de Sant Joan Samora, de la parròquia de Sant Llorenç d'Hortons (1567); 1 de Sant Martí Sarroca (1560); i 1 de Lavit (Miró, 1522).

Joana Mestre, cabalera de Pere Mestre de Rocamora, es casa amb Bartomeu Huguet, pagès originari de Sant Sadurní, probablement pels volts de 1515. L'esmentat Bartomeu Huguet consta en el fogatge de Sant Pere de Lavern de 1515, i sabem que s'està al mas Gabiol, mas que està vinculat a la família Mestre de Rocamora. El germà de Joana, l'hereu Miquel Mestre I, està obligat, per sentència arbitral, a pagar el dot de la seva germana Joana Mestre, com consta en l'àpoca de dot (1520).²³ Potser el dot es compensa deixant-los el mas Gabiol, i no els poden treure d'allà fins que estiguin satisfets del deute, com acostuma a passar en altres ocasions.

Maria Anna Forés, filla del masover de la Creu, es casa amb Montserrat Canals, fill del quòndam Joan Canals, pagès de cal Canals de Santa Creu de Creixà, Piera, i de Joana, muller d'aquell (1572). Amb les dades de què disposem, no sabem si Montserrat Canals és hereu o cabaler. Pensem que pot ser cabaler pel fet que el germà de Maria Anna, per pagar-li el dot, li deixa l'estada a la casa de la Creu i el fruit de 3 jornals de terra per un any.

Troblem dos cabalers de Sant Joan Samora, del terme de Gelida, que es casen amb dues cabaleres del terme de Subirats. Es tracta de Nicolau Onyó i de Sebastià Onyó.

Nicolau Onyó es casa amb Francesca Capmany i Martí, filla de Macià Capmany I de Sant Joan Salerm (1567). Per pagar-li el dot, el pare de Francesca els deixa estar a casa seva i els deixa l'usdefruit de 18 jornals per 5 anys. El germà de Nicolau, Sebastià Onyó, es casa amb Caterina Golart de Sant Pere de Subirats (1568).

---

²³ 1520, àpoca de dot de Joana Mestre i Bartomeu Huguet (APT, pergamins 27 i 28).

Per la seva part, Eulàlia Artigues i Carbó, cabalera de ca l'Artigues de Lavern, ferma CCMM amb Montserrat Rovellats, pagès natural de Sant Martí Sarroca (1560). No sabem on van a viure, però el nuvi consta que habitava a Lavern en el moment de fer els CCMM.

Joana Vendrell del Gorner ferma CCMM amb Mateu Miró, estadant de mas Palou, de Lavit (1522). El pare d'aquell, Salvador Miró, és mort, i la seva mare Antònia encara viu, i probablement els nous cònjuges es queden a viure al mas de Palou. És el cas d'una cabalera de pagesos de mas que entra en una masoveria. El mateix fa la seva germana Beneta Vendrell, quan es casa amb Gaspar Artigues i se'n van a viure per masovers al mas Pont.²⁴

V.3.3.2. PARRÒQUIA DE SANT SADURNÍ DE SUBIRATS

Hem documentat 47 contraents relacionats amb la parròquia de Sant Sacurní de Subirats pel segle XVI i XVII. D'aquests, 24 contraents són homes i 23 són dones.

Comptabilitzem només un sola vegada aquells casos de contraents que fermen més d'un CCMM. Entre els contraents masculins, n'hi ha 1 que ferma CCMM dues vegades: l'hereu Miquel Carbó de mas Arrabassador, amb Eulàlia Broquetes del mas Broquetes de Sant Pere de Subirats (1542), i amb la donzella Margarida Rovira, del mas de l'Estela, de Piera (1562). Entre les núvies originàries d'aquella parròquia, en trobem també una que en ferma dues vegades: Antiga Font, primer amb el pagès de procedència occitana Pere Rius (1589), i després amb el pagès Antoni Ferrer de Sant Pere de Subirats (1592).

---

²⁴ Beneta Vendrell i Gaspar Artigues es casen el 1539, i els localitzem com arrendataris del mas Pont, de St. Pere de Lavern, entre 1541-1545.

V.3.3.2.1. CONTRAENTS MASCULINS DE LA PARRÒQUIA DE SANT SADURNÍ DE SUBIRATS

En relació als 24 nuvis que hem documentat de la parròquia de Sant Sadurní, trobem els següents:

11 hereus de pagesos propietaris de mas; 4 cabalers, dels quals 2 són masovers; 6 menestrals (dels quals 3 són immigrants occitans); i 3 pagesos immigrants occitans (1 treballador i 2 pagesos).

a) *Procedència de les núvies d'hereus de pagesos de mas de Sant Sadurní de Subirats*

Com podem observar en el quadre 25, hem documentat 11 nuvis hereus de la parròquia de Sant Sadurní de Subirats. Les seves núvies procedeixen de les següents localitats:

PROCEDÈNCIA		NÚVIES		
Parròquia	Comarca	XVI	XVII	TOTAL
St. Pere de Lavern	Alt Penedès	2		2
St. Pere de Subirats	Alt Penedès	4		4
St. Cugat Sesgarrigues	Alt Penedès	2		2
St. Pere de Riudebitlles	Alt Penedès		1	1
Piera	Anoia	1		1
Masquefa	Anoia	1		1
TOTAL		10	1	11

Quadre 25. *Procedència de les núvies d'hereus de St. Sadurní de Subirats.*

Troblem representació de dues comarques: l'Alt Penedès, que proporciona la major part de les núvies que localitzem, i l'Anoia. La majoria de les núvies procedeixen de la localitat, concretament 6 del mateix terme de Subirats, de les

quals 4 són de la parròquia de Sant Pere de Subirats i 2 de la parròquia de Sant Pere de Lavern. En relació a altres poblacions de l'Alt Penedès, 2 provenen de la localitat veïna de Sant Cugat Sesgarrigues, situada en un radi de 12 quilòmetres, 1 de Sant Pere de Riudebitlles, també a uns 12 quilòmetres, i 1 de Castellví de la Marca, situada a uns 20 quilòmetres de Sant Sadurní.

En menor proporció, 2 en total, provenen de la comarca de l'Anoia: 1 de Piera i 1 de Masquefa.

En 5 casos, es tracta de matrimonis dobles, tots del segle XVI, com comentem a continuació.

La tercera muller de l'hereu Joan Carbó de la Torre, de Sant Sadurní, procedeix del mas Mascaró, de Sant Pere de Subirats; es tracta de Paula Mascaró, filla dels quòndams Joan Mascaró i Joana, muller d'aquell (1572), i viuda d'Antoni Rosell, de Sant Pere de Subirats. El mateix dia, fermen CCMM una filla cabalera d'aquells, Eulàlia Rosell i Mascaró, amb el fill hereu de Joan Carbó de la Torre, de nom Simeó Carbó (1572). El matrimoni no degué tenir fills que els sobrevisquessin, perquè a la mort de Simeó Carbó (1579), és cridat hereu el seu germà Segimon Carbó, casat amb Joana Llopart, filla de Llorenç Llopart de la casa de la Calma, de Sant Pere de Subirats (1581). Al cap de pocs anys, entre 1589 i 1591, els esmentats Joan Carbó, la seva muller Paula Mascaró i Segimon Carbó venen el mas de la Torre a Pau Martí de l'Hostal, de Sant Sadurní.²⁵

Dos hereus de cal Ferrer del Mas, pare i fill, fermen CCMM amb dues núvies provinents del mas Condal, de Sant Cugat Sesgarrigues, una mare viuda i una filla pubilla, el mateix dia i any (1570). Es tracta de Jaume Ferrer del Mas, major, amb Andreua Febrera, viuda de Miquel Febrer, i Jaume Ferrer del Mas, menor, amb Margarida Febrer, filla d'aquells, de mas Condal, de Sant Cugat Sesgarrigues (1570).²⁶

---

²⁵ Venda del mas de la Torre a carta de gràcia a Pau Martí de l'Hostal (AHCVP, PGu, 12-3-1585, 22-11-1589, 5-12-1589, 10-9-1591); declaració de Jerònima Martí, viuda de Joan Martí, major, de l'Hostal, 13-7-1614 (AHCVP, SA, Capbreu 1614, f. 109v-113r, núm 46).

²⁶ Desconeixem el cognom patern de la viuda Andreua Febrera. No obstant, sabem que és cosina germana d'Antoni Ràfols dels Caus, pagès propietari d'Avinyonet, com consta en els CCMM amb Jaume Ferrer major, en data de 29-10-1570 (APL, M-1570, f. 7v-8r).

L'hereu Miquel Carbó del mas Arrabassador es casa en primeres núpcies amb la cabalera Eulàlia Broquetes, del mas Broquetes de Sant Pere de Subirats (1542). Aquest matrimoni també és doble, com expliquem més endavant, quan parlem dels nuvis de les cabaleres. Un cop viudo, Miquel Carbó es casa en segones núpcies amb Margarida Rovira del mas de l'Estela, de Piera (època de 1562).

Per la seva part, l'hereu Joan Romeu dels Borrulls, de la parròquia de Santa Creu de Creixà, ferma CCMM amb Caterina Carbó de Puigfedó (1528). I Joan Rosell d'Espiells amb Elionor Mestre de Rocamora (1538), com ja hem comentat a l'apartat de la parròquia de Sant Pere de Lavern.

L'hereu Pau Carbó de Prunamala ferma CCMM amb Magdalena Santacana, una cabalera de la localitat de Sant Pere de Riudebitlles (1616). Durant uns anys, el matrimoni Carbó Santacana residirà en aquella localitat, en les propietats de la núvia, el dot de la qual és arreglat pel seu germà hereu i un oncle del seu pare, teixidor de lli.

L'hereu Galceran Ferrer, un dels propietaris més importants de la parròquia de Sant Sadurn de Subirats, ferma CCMM amb Montserrada Puigjaner, cabalera originària de Masquefa (1566). En el moment de contreure matrimoni, viu encara el pare d'aquell, Rafael Ferrer, el qual morirà dos anys després, el 1568, amb "cent anys o més", segons comenta Jaume Romeu i Carbó, rector de la parròquia de Sant Sadurn, en l'òbit d'aquell.²⁷ Galceran Ferrer i Montserrada Puigjaner són els pares de l'últim hereu d'aquella casa, Pere Ferrer i Puigjaner. Les propietats de la família Ferrer i Puigjaner passen a se propietat de Baltassar Aguspí, mercader de Barcelona, a finals del segle XVI.²⁸

---

²⁷ 17-8-1568, òbit de Rafael Ferrer, pagès, de la vila de St. Sadurn, "lo qual lo dia de son òbit tenia cent anys o més" (APSS, Òbits 1566-1656, f. 7, 3).

²⁸ Veg. declaració de Baltassar Aguspí, 7-6-1614 (AHCVP, SA, Capbreu de Subirats 1614, f. 89r-93r, núm 36). Baltassar Aguspí posseeix la casa de Galceran Ferrer situada al carrer de l'Hospital, així com les terres i masos d'aquell. Probablement, Baltassar Aguspí adquireix aquelles propietats per compravenda. Actualment, la casa de Galceran Ferrer es coneix amb el nom de "cal Guineu".

b) *Procedència de les núvies de pagesos cabalers de Sant Sadurní de Subirats*

En el quadre 26, mostrem la procedència de les núvies de pagesos cabalers de la parròquia de Sant Sadurní de Subirats, d'acord amb els casos estudiats.

Benet Mas, fill cabaler d'Antoni Mas, de la família Mas que construirà el mas de la Riera, de Sant Sadurní, ferma CCMM amb la cabalera Eulàlia Martí de la Talalla, de la parròquia de Sant Pere de Lavern ([1545]). Se'n van per masovers al mas Pont, de la parròquia de Sant Pere de Lavern, propietat de la família de Vicenç Casanovas, originaris del mas del Pujol de Lavit i residents a Barcelona.

Per la seva part, una núvia provinent de Castellví de la Marca, Magdalena Mascaró, pubilla del mas Palau d'aquella localitat, es casa amb Bartomeu Codorniu, fill cabaler de Vicenç Codorniu, de Sant Sadurní de Subirats (1615). Per la seva part, el pare d'aquell, Vicenç Codorniu, masover del mas Carbó de la Torre,²⁹ propietat de la família Martí de l'Hostal, és un cabaler sortit de cal Codorniu del Mas, fill de Jaume Codorniu i de Bartomeua, muller d'aquell.

PROCEDÈNCIA		NÚVIES		
Parròquia	Comarca	XVI	XVII	TOTAL
St. Pere de Lavern	Alt Penedès	1		1
St. Pere de Subirats	Alt Penedès		1	1
Castellví de la Marca	Alt Penedès		1	1
Piera	Anoia		1	1
TOTAL		1	3	4

Quadre 26. *Procedència de les núvies de cabalers de St. Sadurní de Subirats.*

---

²⁹ 1590, en un padrinatge consta: "Joana Codorniu, muller de Vicenç Codorniu, "lo qual habita vuy en la casa d'en Carbó, de la Torre", de la par. de St. Sadurní" (APSS, Llibre de Baptismes 1567-1605, f. 98, 15).

ELS CAPÍTOLS MATRIMONIALS

El cabaler Pau Codorniu, fill de Lluç Codorniu i de Caterina, muller d'aquell, pagesos de Sant Sadurní, ferma CCMM amb Jerònima Vidal, cabalera de cal Vidal, de Sant Pere de Subirats (1624). I Antoni Carbó, cabaler de Josep Carbó i de Caterina Pasteller, de Sant Sadurní, ferma CCMM amb Magdalena Salvà, filla de Joan Salvà i de Maria, pagesos de Piera (1677).

c) Procedència de les núvies d'immigrants de Sant Sadurní de Subirats

Hem localitzats alguns CCMM de nuvis immigrants establerts a la parròquia de Sant Sadurní de Subirats. En total són 6 nuvis, i tots ells de procedència occitana. D'aquests, 3 són menestrals, concretament un sastre, un vidrier i un sabater; 2 són pagesos i 1 és un treballador. Les seves núvies procedeixen dels següents llocs: 3 de Sant Sadurní (1591); 1 de Sant Pere de Lavern (1568); 2 de procedència occitana (1592, 1598).

Pere Bonet II, àlies “Guardi” o “Gordi”, vidrier d'origen occità, ferma CCMM amb la cabalera Margarida Olivella de Fontclara (1568), com ja hem comentat quan parlàvem de la parròquia de Sant Pere de Lavern. És fill de Pere Bonet I, també “Guardi” de nom d'àlies, pagès de procedència occitana, i de Peyrona, muller d'aquell. Quan ferma els CCMM, només viu la seva mare, la qual morirà el 1572 a Sant Sadurní, intestada i soterrada com a pobra perquè, com al·lega el seu fill, “no tenia res del seu”.³⁰

PROCEDÈNCIA		NÚVIES		
Parròquia	Comarca	XVI	XVII	TOTAL
St. Pere de Lavern	Alt Penedès	1		1
St. Sadurní de Subirats	Alt Penedès	3		3
Regne de França	França	2		2
TOTAL		6		6

Quadre 27. *Procedència de les núvies d'immigrants hab. a St. Sadurní de Sub.*

---

³⁰ 8-4-1572, òbit de Peyrona, viuda de Pere Bonet I, àlies Guardi, habitant a la vila de Sant Sadurní”; “fou soterrada com a pobre... perquè en Perot Bonet, àlies Guardi, fill seu, al·lega que no tenia res del seu” (APSS, Òbits 1566-1656, f. 34, 1).

Un altre immigrant de procedència occitana és el sastre Guillem Salvà. És natural del lloc de Guitaut, del bisbat de Comenge, i resideix a la vila de Sant Sadurní. Ferma CCMM amb Bartomeua Ferrer, filla de Pons Ferrer, pagès de Sant Sadurní, i d'Andreua, segona muller d'aquell (1583). Per la seva part, Àngela Ferrer, germana de l'anteriorment esmentat Bartomeua Ferrer, ferma CCMM amb Antoni Carbó, també occità, natural de Sannodat, del bisbat de Gen, que es dedica a l'ofici de sabater a la vila de Sant Sadurní (1591). Per tant, són dues germanes que es casen amb dos menestrals d'origen occità. El pare d'aquelles és un fill d'un cabaler sortit de cal Ferrer del Mas, una de les pairalies més grans de Sant Sadurní.

Pere Francesc és un treballador també d'origen occità, natural del bisbat de Cahors. Resideix a Sant Sadurní i ferma CCMM amb una altra occitana resident a Sant Sadurní, aquesta procedent del bisbat de Comenge (1592). Tots dos són orfes per part de pare i mare.

En relació als dos pagesos d'origen occità, un és Arnau Bosch i l'altre Francesc Bertran, tots dos residents a Sant Sadurní.

Arnau Bosch és natural de Castellnou de Barbarà, i ferma CCMM amb una núvia també occitana, Joana Cusarans, natural de Cusarans, resident a la parròquia de Santa Maria de Lavit (1596).

Pel que fa a l'altre pagès, Francesc Bertran, natural del bisbat d'Auix, aquell contreu capítols amb Joana Salvà i Ferrer, filla dels abans esmentats Guillem Salvà i Bartomeua Ferrer (1598).

Observem com alguns immigrants occitans es casen amb núvies catalanes, però fills i filles d'aquells es casen amb altres immigrants occitans.

d) Procedència de les núvies de menestrals de Sant Sadurní de Subirats

A més dels 3 menestrals d'origen occità que acabem d'esmentar, trobem 4 menestrals més habitants a la parròquia de Sant Sadurní. Es tracta de 2 sastres, 1 teixidor de lli i 1 paraire. Les seves núvies procedeixen de les següents localitats:

1 de Sant Sadurní (1592); 2 de Sant Pere de Subirats (1597, 1598); 1 de Sant Sadurní (1592); 1 de Sant Pere de Lavern (1567).

El teixidor de lli Montserrat Ferrer resideix a la parròquia de Sant Sadurní. Ferma CCMM amb Eulàlia Golart, cabalera de la parròquia de Sant Pere de Subirats (1598).

També Miquel Creus II, sastre de Sant Sadurní, ferma CCMM amb Àngela Savi, cabalera del pagès Jaume Savi, de Sant Pere de Subirats (1597). Miquel Creus II és la segona generació d'una família de sastres de Sant Sadurní, que comença amb el seu pare, Miquel Creus I.

Per la seva part, Eulàlia Creus, germana de Miquel Creus II, ferma CCMM amb el paraire Antoni Jofre, fill i nét de paraires de Sant Sadurní, sortits del mas de Peralba (1592). S'emparenten, per tant, dues famílies de mesnestrals importants d'aquella localitat, una de les quals té les arrels en la pagesia benestant d'aquella parròquia.

Un altre teixidor de lli, Macià Entrada, s'encarta amb la cabalera Montserrada Olivella i Llobet de Fontclara (1567), com ja hem comentat quan parlàvem de la parròquia de Sant Pere de Lavern. Recordem que la seva germana, Margarida Olivella, es casa amb el vidrier de procedència occitana Pere Bonet, com abans ja hem comentat (1568).

V.3.3.2.2. CONTRAENTS FEMENINS DE LA PARRÒQUIA DE SANT SADURNÍ

Entre les 17 núvies de la parròquia de Sant Sadurní, trobem els casos següents: 1 pubilla o cabalera d'un pagès propietari (1512); 9 cabaleres de pagesos propietaris de mas; 3 cabaleres de pagesos propietaris petits (1587, 1589); 3 cabaleres de menestrals; 1 núvia immigrant occitana (1596).

a) *Procedència del nuvi de la pubilla o cabalera d'un pagès propietari*

El primer cas que esmentem és el de Francesca Via, filla de Guillem Via, pagès de Sant Sadurní, de la qual no podem saber si és pubilla o cabalera. Es casa amb Pere Moragues, del mas Moragues o Morgades (també conegut com mas de Rocamora) de Sant Pere de Lavern. No sabem si el pare d'aquella és propietari del mas Via, un mas deshabitat i en ruïnes de la parròquia de Sant Sadurní. Com ja hem explicat amb anterioritat, quan parlàvem de la parròquia de Sant Pere de Lavern, aquell mas Via consta en la declaració del capbreu de la rectoria de Sant Sadurní per part de Pere Mestre (1503). I precisament el fill-hereu d'aquell, Miquel Mestre I, serà propietari tant del mas Moragues (o de Rocamora) com del mas Via de Sant Sadurní, fins a la segregació d'aquest darrer, que es dona per dot a Pere Mestre, germà d'aquell, el qual el declara el 1567.³¹ En resum, trobem un vincle, probablement de parentiu, entre les famílies Moragues, Via i Mestre, i aquest vincle s'inicia amb el matrimoni entre els contraents Pere Moragues de Lavern i Francesca Via de Sant Sadurní (1512).³²

b) *Procedència d'hereus nuvis de cabaleres de pagesos de mas*

Com mostrem en el quadre 28, els nuvis hereus que es casen amb cabaleres de Sant Sadurní que consten en el nostre estudi procedeixen de dues comarques; l'Alt Penedès i el Garraf.

D'acord amb les dades, 5 cabaleres de pagesos de mas de Sant Sadurní es casen amb 5 hereus de Sant Pere de Lavern, com ja hem comentat quan parlàvem de Sant Pere de Lavern. Aquestes cabaleres són: Joana Mestre de la Plaça, amb Jaume Carbó de Puigfedó (1556); Magdalena Jofre de Peralba, amb Miquel Casanovas del mas Pont (1581); Joana Carbó de mas Arrabassador, amb Joan Artigues de ca l'Artigues [1531]; Margarida Martí, germana de Pau Martí de

---

³¹ 1567, declaració de Pere Mestre, de Rocamora (AHCVP, JoX, capbreu Subirats 1567, f. 63v, fotografia 4930).

³² La documentació consultada no ens permet establir els lligams entre ambdues famílies. Probablement la consulta de més documentació, en aquest cas del segle XV, ens pot aportar una mica de llum, tasca que apuntem per un altre treball.

ELS CAPÍTOLS MATRIMONIALS

---

l'Hostal de Sant Sadurní, amb Bartomeu Artigues de ca l'Artigues (1570). Per veure els vincles de parentiu entre famílies, és interessant comentar que un fill cabaler d'aquells, Jaume Artigues i Martí, es casa amb la cabalera Jerònima Carbó i Rovira, del mas Arrabassador (1585). L'esmentada Jerònima Carbó i Rovira és filla de Miquel Carbó, hereu de mas Arrabassador, i de la segona muller d'aquell, Margarida Rovira, del mas de l'Estela, de Piera, casats el 1562. La primera muller de Miquel Carbó era Eulàlia Broquetes, del mas Broquetes de Sant Pere de Subirats (1542).

PROCEDÈNCIA		NÚVIES		
Parròquia	Comarca	XVI	XVII	TOTAL
St. Pere de Lavern	Alt Penedès	5		5
St. Pere de Subirats	Alt Penedès	2		2
Lavit	Alt Penedès	2	1	3
Olivella	Garraf		1	1
TOTAL		9	2	11

Quadre 28. *Procedència d'hereus nuvis de cabaleres de mas de St. Sadurní.*

Per la seva part, la cabalera Violant Carbó de mas Arrabassador ferma CCMM amb l'hereu Antoni Broquetes de mas Broquetes, de Sant Pere de Subirats (1542). Es tracta d'un matrimoni doble celebrat en la mateixa data, en què també una cabalera del mas Broquetes, Eulàlia Broquetes, es casa amb Miquel Carbó, l'hereu del mas Arrabassador (1542).

Trobem dues cabaleres que fermen CCMM amb 2 nuvis hereus procedents de masos de Lavit. Àngela Martí, germana de Pau Martí de l'Hostal, de Sant Sadurní, amb Salvador Rosell, hereu de mas de Feliu, de Lavit (1572). Per la seva part, Eufraïna Romeu dels Borrulls s'encarta amb Jaume Tort, hereu del mas de Ribalta, de Santa Maria de Lavit (1597).

I Magdalena Carbó de Prunamala ferma CCMM amb l'hereu Gabriel Guilera d'Ordal, de Sant Pere de Subirats (1594).

Fins aquí, hem pogut veure com la família Martí de Sant Sadurní està emparentada amb ca l'Artigues de Lavern i el mas de Feliu de Lavit. A la vegada,

està emparentada més d'un cop amb la família Carbó del mas Arrabassador. I els Carbó del mas Arrabassador amb els Broquetes del mas Broquetes de Sant Pere de Subirats. A la següent generació, els fills d'aquells són o bé cosins germans o bé cosins de cosins. I així aniríem teixint un ampli ventall de relacions socials i de parentiu entre alguns dels masos del terme de Subirats.

En relació al segle XVII, Eulàlia Carbó, cabalera de Prunamala, ferma CCMM amb Joan Soteres, hereu de la parròquia de Santa Maria de Bellver, de lavit (1600). El dot d'aquella, compost de 120 lliures per part del seu pare, Bartomeu Carbó de Prunamala, i 180 lliures per part del seu tutor, Antoni Carbó de Puigfedó, està posat sobre l'heretat de Prunamala, i mentre no els el paguin podran tenir l'usdefruit d'aquella heretat.

Per la seva part, la cabalera Eulàlia Codorniu del mas es casa amb l'hereu Pere Raventós de les Piques, de la parròquia i terme d'Olivella (1614). La família Raventós de les Piques està emparentada també amb la família Escuder de Lavern i la família Batlle de la Pujada, de Lavern.³³

c) Procedència dels nuvis de les cabaleres de pagesos petits

Troblem dues cabaleres filles de pagesos petits que fermen CCMM amb nuvis que procedeixen dels llocs següents: 1 de Sant Sadurní (1592); 1 de Masquefa (1587); 1 de procedència occitana habitant a Vilafranca del Penedès (1589).

Antiga Font, filla de Pere Font, pagès de la vila de Sant Sadurní, i de Magdalena, muller d'aquell, amb Antoni Ferrer, fill de Joan Ferrer, pagès, de Sant Sadurní, i de Magdalena, muller d'aquell (1592). Es tracta del segon matrimoni d'aquella, ja que en primeres núpcies es casa amb el pagès d'origen occità, Pere Rius, habitant a Vilafranca del Penedès (1589). Tant en el primer

---

³³ Maria Raventós, filla de Josep Raventós, de les Piques, parròquia i terme d'Olivella, també consta de la Plana Novella, i de Caterina, primera muller d'aquell, difunta, es casa en primeres núpcies amb Pau Escuder i Fontanals, hereu del mas de Rocavert, de Lavern (11-12-1668, CCMM, AHCVP, FM, P-XVII-197-2, f. 153r-158v). Viuda d'aquell, sense fills, es casa en segones núpcies amb, Jaume Batlle, hereu del mas de la Pujada, de St. Pere de Lavern (16-2-1711, CCMM, APL, documents solts).

matrimoni com en el segon, els nuvis se'n van a viure a casa del pare d'Antiga Font, a Sant Sadurní, que és fuster i es compromet a ajudar-los a construir una casa en un pati que dona per dot a la seva filla.

Per la seva part, Caterina Entrada, filla cabalera de Montserrat Entrada, pagès i nunci de Subirats, haboitant a la vila de Sant Sadurní, ferma CCMM amb Joan Martí, pagès de Masquefa (1587). I la cabalera és Àngela Ferrer, filla de Pons Ferrer, pagès de Sant Sadurní, i d'Andreua, muller d'aquell, ferma CCMM amb Antoni Carbó, sabater d'origen occità instal·lat a la vila de Sant Sadurní (1591). El pare d'aquella és fill d'un cabaler sortit de cal Ferrer del Mas, de Sant Sadurní.

d) Procedència dels nuvis de cabaleres de menestrals

Ja hem comentat el cas de tres cabaleres de menestrals: Joana Salvà i Ferrer, filla del sastre de procedència occitana Guillem Salvà, que ferma CCMM al el pagès d'origen occità Francesc Bertran (1598); i Eulàlia Creus, filla del sastre Miquel Creus I, amb el paraire Antoni Jofre, de Sant Sadurní (1592).

Per la seva part, Àngela Torrentmal, filla del sastre Pere Torrentmal, ho fa amb Montserrat Llopart, originari de Sant Pere de Subirats i habitant a la vila de Sant Sadurní (1596).

e) Procedència del nuvis d'una immigrant d'origen occità

Abans hem comentat el cas de Pere Francesc, treballador d'origen occità, natural del bisbat de Cahors, resident a la parròquia de Sant Sadurní, el qual ferma CCMM amb Margarida Elies (1592). Aquella és filla d'Arnant Elies, pagès natural del bisbat de Comenge, i de Margarida, muller d'aquell. Tots dos són orfes per part de pare i mare.

V.3.3.3. PARRÒQUIA DE SANT PERE DE SUBIRATS

En relació a la parròquia de Sant Pere de Subirats, disposem de 13 CCMM i 7 èpoques de dot en relació al segle XVI. De les quals èpoques de dot, 4 són sense els CCMM corresponents.

En total, trobem 20 contraents relacionats amb aquesta parròquia. D'aquests, 10 contraents són homes i 10 són dones. Com hem explicat amb anterioritat, els contraents que fermen més d'un CCMM, els comptabilitzem només un sola vegada. Entre els contraents masculins, n'hi ha 1 que ferma CCMM dues vegades: el cabaler Jeroni Broquetes del mas Broquetes, de Sant Pere de Subirats, primer amb Joana Casanovas del Pujol (1538), i després amb la viuda Montserrat Mainer, del mas Maseguer (1545).

V.3.3.3.1. CONTRAENTS MASCULINS DE LA PARRÒQUIA DE SANT PERE DE SUBIRATS

Entre els 10 nuvis relacionats amb la parròquia de Sant Pere de Subirats, trobem 9 hereus de pagesos propietaris de mas, 5 cabalers de pagesos propietaris de mas, 1 occità i 2 que no sabem si són cabalers o hereus de pagesos propietaris de mas.

a) Procedència de les núvies dels hereus de pagesos propietaris de mas

La majoria de les núvies d'hereus de la parròquia de Sant Pere de Subirats, en 25 casos, provenen de la mateixa comarca de l'Alt Penedès, dins un radi de 20 quilòmetres. Com mostrem en el quadre 29, en 4 casos provenen de la veïna comarca de l'Anoia, de poblacions dins un radi de 50 quilòmetres. En 1 cas de la comarca del Baix Llobregat, a uns 25 quilòmetres. La núvia d'Antoni Broquetes del mas Broquetes és Violant Carbó de mas Arrabassador, de la parròquia de Sant Sadurní de Subirats (1542). Com ja hem comentat quan

ELS CAPÍTOLS MATRIMONIALS

---

parlàvem de la parròquia de Sant Sadurní, es tracta d'un matrimoni doble celebrat en la mateixa data en què Eulàlia Broquetes, germana de l'hereu Antoni Broquetes del mas Broquetes, es promet amb l'hereu Miquel Carbó del mas Arrabassador (1542). Per la seva part, l'hereu Antoni Llopart, de la Costa, ferma CCMM amb Paula Mas, cabalera del Mas de la Riera, de Sant Sadurní (1626).

PROCEDÈNCIA		NÚVIES		
Parròquia	Comarca	XVI	XVII	TOTAL
St. Pere de Lavern	Alt Penedès	4		4
St. Sadurní de Subirats	Alt Penedès	1	1	2
St. Cugat Sesgarrigues	Alt Penedès	1		1
Castellbisbal	Baix Llobregat		1	1
Salomó	Tarragonès		1	1
TOTAL		6	3	9

Quadre 29. *Procedència de les núvies d'hereus de St. Pere de Subirats.*

Les núvies d'Antoni Ros I i Antoni Ros II, pare i fill, hereus de cal Ros de Sant Pere de Subirats, provenen de Sant Pere de Lavern, concretament del mas de la Talalla. Es tracta respectivament de Joana Canals, viuda de Macià Alavedra, masover d'aquell mas, originària de Collbató, i de la seva filla Joana Alavedra i Canals. Ambdues parelles protagonitzen un altre matrimoni doble (1565).

Per la seva part, Pau Rosell, hereu del mas Rosell de la Codina, ferma CCMM amb Bartomeua Paxó, cabalera de Joan Paxó, de Sant Cugat Sesgarrigues, germana de l'hereu Bartomeu Paxó (1566).

I Gabriel Guilera d'Ordal amb la cabalera Magdalena Carbó del mas de Prunamala, filla dels quòndams Bartomeu Carbó i d'Antònia, muller d'aquell (1594). Els qui arrangen el matrimoni és el tutor d'aquella, Antoni Carbó de Puigfedó, amb qui té un lligam de parentiu.

Trobem 2 núvies originàries d'altres comarques que es casen amb hereus de Sant Pere de Subirats: 1 de Castellbisbal, del Baix Llobregat; i 1 de Salomó, del Tarragonès. D'una banda, dues germanes provinents de Castellbisbal es casen amb dos germans d'Ordal. Es tracta d'un matrimoni doble: Eulàlia Pedrola,

ELS CAPÍTOLS MATRIMONIALS

---

cabalera de Castellbisbal, es casa amb Pere Ravella, hereu de cal Ravella d'Ordal (1651); i el mateix dia, la pubilla Maria Pedrola, germana d'aquella, es casa amb Francesc Ravella, cabaler de cal Ravella, germà d'aquell (1651). Per la seva part, l'hereu de Pere Ravella d'Ordal, Ramon Ravella i Pedrola, es casa amb Teresa Nin, provinent de Salomó, de la comarca del Tarragonès (1676), localitat situada a uns 50 quilòmetres de Subirats.

b) Procedència de les núvies de cabalers fills de pagesos propietaris de mas

Documentem tres contraents cabalers de pagesos de mas de la parròquia de Sant Pere de Subirats: Bernat Broquetes, del mas Broquetes, i Gaspar Domènech, del mas Canals. En el quadre que presentem a continuació, mostrem la procedència de les seves núvies d'aquests cabalers:

PROCEDÈNCIA		NÚVIES		
Parròquia	Comarca	XVI	XVII	TOTAL
St. Pere de Lavern	Alt Penedès	2		2
La Granada	Alt Penedès	1		
Vilafranca del Penedès	Alt Penedès		1	1
Piera	Anoia	1		1
Castellbisbal	Baix Llobregat		1	1
TOTAL		4	2	5

Quadre 30. *Procedència de les núvies de cabalers de St. Pere de Subirats.*

Entre els contraents cabalers de pagesos propietaris de mas de la parròquia de Sant Pere de Subirats, n'hi ha 1 que ferma CCMM amb dues núvies diferents: Jeroni Broquetes del mas Broquetes, de Sant Pere de Subirats, amb Joana Casanovas del Pujol (1538), i després amb la viuda Montserrat Mainer, del mas Maseguer (1545).

Margarida Colomer és la núvia de Bernat Broquetes del mas Broquetes, fill d'Antoni Broquetes (1561). Aquella procedeix del mas d'Argensola, situat al terme de Piera, que situem en un radi de 20 quilòmetres en relació a Sant Pere de Subirats.

Per la seva part, Margarida Artigues i Martí, núvia de Gaspar Domènech de Sant Joan Sesrovires, procedeix de ca l'Artigues de la parròquia de Sant Pere de Lavern (1590). És filla de Bartomeu Artigues II, de ca l'Artigues, i de Margarida Martí de Sant Sadurní, muller d'aquell, germana de Pau Martí de l'Hostal i de Pere Martí de la Torrevella de Gelida. Quan es fan els CCMM, el pare és mort i la mare és viva. La seva mare es casa en segones núpcies amb Bartomeu Domènech, viudo, pagès de Sant Joan Sesrovires, parròquia de Sant Pere de Subirats, pare de Gaspar Domènech. No sabem quan es casen, ja que no disposem dels CCMM d'aquells, però es tracta, per tant, d'un matrimoni doble: mare viuda i filla cabalera amb pare viudo i fill cabaler. Per la seva part, Gaspar Domènech hereta la propietat d'Espiells, donant nom a aquella pairalia.

La pubilla Maria Pedrola, de Castellbisbal, es casa amb Francesc Ravella, cabaler de cal Ravella d'Ordal (1651). Com ja hem comentat a l'apartat dels hereus, es tracta d'un matrimoni doble: dos germans, hereu i cabaler, amb dues germanes, cabalera i pubilla.

Quaranta anys després, el cabaler Pere Ravella i Pedrola, doctor en dret, fill de l'hereu Pere Ravella, de cal Ravella d'Ordal, i d'Eulàlia Pedrola, cabalera de Castellbisbal, muller d'aquell, es casa amb Maria Soler i Vendrell, cabalera de Vilafranca del Penedès (1691). Ell aporta un aixovar de 1650 lliures, i ella un dot de 1988, que té sobre els béns dels seus difunts pares, apotecaris de Vilafranca del Penedès, i que li dona la seva àvia materna.

c) Procedència dels nuvis de cabaleres de pagesos propietaris de mas

En el quadre 31t, mostrem la procedència dels nuvis de les 17 cabaleres de pagesos propietaris de mas de la parròquia de Sant Pere de Subirats que hem documentat. D'aquests nuvis, 15 són de la comarca de l'Alt Penedès, 1 de la comarca de l'Anoia, i en 1 cas no consta.

Dels 15 nuvis de la comarca de l'Alt Penedès, 8 procedeixen del terme de Subirats, dels quals: 6 són de la parròquia de Sant Sadurní de Subirats, 1 de la parròquia de Sant Pere de Lavern i 1 de la mateixa parròquia de Sant Pere de

ELS CAPÍTOLS MATRIMONIALS

Subirats. Els altres 7 nuvis de l'Alt Penedès procedeixen de parròquies situades en un radi de 15 quilòmetres: 1 de Sant Llorenç d'Hortons, 1 de Sant Miquel d'Olèrdola, 1 de Castellví de la Marca, 1 de Martorell i 3 de Vilafranca del Penedès.

PROCEDÈNCIA		NÚVIES		
Parròquia	Comarca	XVI	XVII	TOTAL
St. Pere de Lavern	Alt Penedès	1		1
St. Pere de Subirats	Alt Penedès	1		1
St. Sadurní de Subirats	Alt Penedès	6		6
Martorell	Alt Penedès	1		1
St. Llorenç d'Hortons	Alt Penedès	1		1
Castellví de la Marca	Alt Penedès		1	1
Vilafranca del Penedès	Alt Penedès		3	3
Piera	Anoia	1		1
No consta			1	1
TOTAL		11	5	16

Quadre 31. *Procedència dels nuvis de cabaleres de St. Pere de Subirats.*

En relació als nuvis hereus fills de pagesos propietaris de mas, 5 són del terme de Subirats: 4 de la parròquia de Sant Sadurní de Subirats i 1 de la parròquia de Sant Pere de Lavern. I 2 són de parròquies de la localitat: 1 de Vilafranca del penedès, 1 de Castellví de la Marca. En 1 cas, no consta la seva procedència.

En relació als 4 nuvis hereus de la parròquia de Sant Sadurní de Subirats, trobem els casos següents: Miquel Carbó, hereu del mas Arrabassador de Sant Sadurní, ferma CCMM amb Eulàlia Broquetes, cabalera del mas Broquetes (1542);. També el matrimoni doble per part de la família Carbó de la Torre, de Sant Sadurní: el viudo Joan Carbó de la Torre amb la viuda Paula Mascaró, cabalera del mas Mascaró de Sant Pere de Subirats, viuda d'Antoni Rosell de cal Rosell de la Codina (1572); i el fill hereu d'aquell, Simeó Carbó de la Torre, amb la cabalera Eulàlia Rosell i Mascaró, filla del primer matrimoni d'aquella viuda

(1572). A aquests hereus del mas de la Torre, convé sumar el nuvi Segimon Carbó, germà de Simeó Carbó i hereu en segon grau de Joan Carbó de la Torre, el qual nuvi ferma CCMM amb la cabalera Joana Llopart de la casa de la Calma, de Sant Pere de Subirats (1581). I de la parròquia de Sant Pere de Lavern, trobem el nuvi Francesc Milà I de la Roca, que ferma CCMM amb la cabalera Montserrada Ravella, cabalera de cal Ravella d'Ordal (1570).

En relació als altres 2 nuvis hereus de pagesos propietaris procedents d'altres localitats, trobem: Ventura Vilar, de Vilafranca del Penedès, el qual ferma CCMM amb la Elisabet Ravella, cabalera de cal Ravella d'Ordal (1618). I Maria Ravella, cabalera del mateix mas, amb Joan Morgades, hereu del Grau, de Castellví de la Marca, a qui aporta un dot de 1000 lliures (1669). Per acabar, en un cas no consta la procedència del nuvi hereu; es tracta de Pere Pau Solà, fill de Pere Solà, que es casa amb Magdalena Ravella, altra cabalera de cal Ravella d'Ordal (1638), el dot de la qua és de 400 lliures (1638).

Pel que fa als nuvis que són fills cabalers de pagesos propietaris, trobem: Jeroni Broquetes, cabaler del mas Broquetes de Sant Pere de Subirats, amb Montserrada Mainer, filla cabalera de Francesc Mainer, d'aquella mateixa localitat (1545). Un altre nuvi cabaler procedeix de Sant Joan Samora, sufragània de Sant Llorenç d'Hortons, baronia de Gelida: es tracta de Sebastià Onyó, que ferma CCMM amb la cabalera Caterina Golart, d'Ordal (1568). Recordem que Sebastià Onyó és germà del cabaler Nicolau Onyó, casat amb la cabalera Francesca Capmany i Martí de Sant Joan Salerm (1567), com ja hem comentat amb anterioritat.

En alguns casos, no sabem si el nuvi és hereu o cabaler. Es tracta de Pere Coll, de Martorell, que ferma CCMM amb Beneta Bosch, cabalera de cal Bosch d'Anoia de Sant Pere de Subirats (1556).

En relació als nuvis que són menestrals, en trobem un total de 3. D'aquests, 2 provenen de la parròquia de Sant Sadurní, els quals ja hem comentat quan parlàvem d'aquella parròquia: el teixidor de lli Montserrat Ferrer, que ferma CCMM amb la cabalera Eulàlia Golart (1598); i el sastre Miquel Creus II, amb la cabalera Àngela Savi (1597). I 1 prové de Vilafranca del Penedès: el blanquer

Ramon Damià, que es casa amb Elisabet Ravella, d'Ordal, la qual li aporta un dot de 220 dobles d'or, equivalents a unes 1320 lliures (1653).³⁴

Per la seva part, una cabalera de la mateixa casa de cal Ravella d'Ordal, Teresa Ravella, ferma CCMM amb el burgès Gaspar Esteva i Bartomeu, fill de Joan Esteva, doctor en medicina, de Vilafranca del Penedès. El dot d'aquella és el més alt que hem comptabilitzat: 2500 lliures (1673).

d) Immigrants de procedència francesa o occitana

Localitzem un pagès d'origen occità, Jaume Borbó, habitant a la parròquia de Sant Pere de Subirats, el qual ferma CCMM amb la núvia Francesca Sagell, procedent de Masquefa (1582).

V.3.3.4. PARRÒQUIA DE SANT PAU D'ORDAL

Disposem només de 3 CCMM de la parròquia de Sant Pau d'Ordal pel període que estudiem. Dos corresponen a dues cabaleres, de les quals una és filla de pagesos propietaris de mas, i l'altra és filla d'un sastre. Es tracta de Caterina Raventós de la Codina s'encarta amb l'hereu Galceran Cartró de la Riera, de la parròquia de Sant Pere de Lavern (1538). I de Jerònima Paula Gil, filla del sastre Gabriel Gil, ferma CCMM amb Jeroni Soler, un pollater habitant a la ciutat de Barcelona, a uns 50 quilòmetres de distància.

També tenim els CCMM d'un teixidor de lli, Felip Carbó, fill del pagès Ramon Carbó, de Sant Pau d'Ordal, i de Jerònima, muller d'aquell. Felip Carbó es casa amb la cabalera Magdalena Tort, filla d'un ferrer de Vilafranca del Penedès, Quintí Tort, i de Magdalena, muller d'aquell (1698). El matrimoni Carbó Tort s'instal·la a Vilafranca del Penedès, on ell exercirà com a teixidor de lli.

---

³⁴ Prenem com a referència l'equivalència que consta en un inv. del 1728 de la pr. de St. Pere de Lavern: 1 dobla d'or equival a 5 lliures 22 sous; 24-12-1728, inv. de Josep Miracle, rector de St. Pere de Lavern (APL, inventaris i encants, documents solts, f. 1r-4v, 40).

V.3.4. L'EDAT DELS CONTRAENTS

E perquè és menor de XXV anys, major emperò de XV anys, renuncia a benefici de menor edat. (1525)³⁵

En el jurament de l'edat dels contraents, el formulisme que se segueix és dir que s'és "menor de 25 anys i major de ...", essent la darrera l'edat de la persona en qüestió. L'expressió no està exempta d'ambigüïtat. S'entén que la majoria d'edat estava en els 25 anys. En cas que el nuvi o la núvia fossin menors de 25 anys es feia constar, també de manera protocolària, la renúncia al benefici de menor d'edat.

El notari fa constar l'edat normalment en el cas de la núvia, i en comptades ocasions en el cas dels nuvis.

L'edat dels nuvis només consta en cinc casos pel segle XVI. Ens referim als CCMM de: a) Macià Carbó III de Puigfedó (1525), de 15 anys, amb Caterina Alamany de les Colomines, de 17 anys; b) Jaume Carbó de Puigfedó (1556), de 15 anys, amb Joana Mestre de la Plaça, de 12 o 13 anys; c) Joan Romeu dels Borrulls (1528), de 21 anys, amb Caterina Carbó de Puigfedó, de 13 anys; i d) Antoni Martí de la Talalla (1564), de 20 anys, amb Margarida Alavedra d'11 anys. Concretament, es tracta de quatre hereus de mas, tres dels quals són de dos masos importants de la localitat: dos del mas de Puigfedó, de Lavern, i un del mas dels Borrulls, de Santa Creu de Creixà, de la parroquia de Sant Sadurní.

---

³⁵ 13-2-1525, CCMM de Macià Carbó III, de Puigfedó, de St. Pere de Lavern (AHCVP, JaB, P-XV-XXXVIII-3, núm 47, f. 1r-2v, 2).

ELS CAPÍTOLS MATRIMONIALS

En alguns casos, disposem del registre parroquial de baptisme d'un contraent o dels dos contraents, de manera que podem contrastar l'edat que consta en els CCMM amb l'edat real dels contraents. Quan això és així, podem observar que normalment existeixen discrepàncies entre ambdues, com anirem explicant. Però en alguns casos no disposem de cap referència a l'edat, o només disposem del registre parroquial de baptisme.

Coneixem l'edat de Joan Mestre de Rocamora (1571), de 32 anys, pel registre parroquial. En canvi, com és costum generalitzat entre els contraents masculins, el notari silencia l'edat d'aquell en els CCMM. Es fa constar l'edat de la seva núvia, Maria Anna Torrents, de 15 anys, cabalera de cal Milà de la Roca. Per la seva part, Gabriel Carbó I, de Sant Joan Salerm, té 9 anys, edat que coincideix amb el registre parroquial. En canvi, no es fa constar l'edat de la seva núvia, Climenta Mateu.

Núm	ANY		NOM	LLOC	EDAT	
	CCMM	Reg. p.			CCMM	Reg. p.
1	1525		CARBÓ III, Macià ALAMANY, Caterina	Puigfedó	15	
				les Colomines	17	
2	1528		ROMEU, Joan CARBÓ, Caterina	els Borrull	21	
				Puigfedó	13	
3	1556	*1535	CARBÓ, Jaume MESTRE, Joana	Puigfedó	15	21
				la Plaça, St. Sadurní	12/1 3	
4	1564	*1544	MARTÍ, Antoni ALAVEDRA, Margarida	la Talalla	20	20
				St. Pere Pierola	11	
5	1565	*1556	CARBÓ I, Gabriel MATEU, Climenta	St. Joan Salerm	9	9
				Lavit		
6	1571	*1539	MESTRE, Joan TORRENTS, Maria Anna	Rocamora		32
				la Roca	15	

Quadre 32. Edat dels nuvis amb llurs contraents en els CCMM del segle XVI.

Si analitzem amb més profunditat aquestes dades, observem que en quatre d'aquests casos tenim l'edat del baptisme en el registre parroquial, la qual cosa ens permet contrastar dades amb els CCMM. En el cas de Jaume Carbó de Puigfedó (1556) existeix una diferència de sis anys entre l'edat que el notari fa constar en els CCMM i la que realment té el nuvi.

En relació a l'edat d'Antoni Martí (1564) i Gabriel Carbó (1565), no hi ha discrepància entre la que consta en els CCMM i en el registre parroquial. Ambdós documents coincideixen en l'edat del futur contraent. Ens termes de percentatge, en el 33% dels casos l'edat que consta en els CCMM coincideix amb la del registre parroquial.

Crida l'atenció la manca de coincidència entre l'edat de Jaume Carbó (1556), de Puigfedó, que el notari fa constar en els CCMM, 15 anys, i la que consta en el registre parroquial, 21 anys. Desconeixem la raó per la qual el notari fa constar una edat que, sens dubte, no és la que té aquell nuvi. Sembla estrany que no s'adoni del noi que té al davant.

En el cas de Gabriel Carbó I, l'edat que consta en els CCMM és la que realment té, 9 anys; així ho confirma el registre parroquial. En el cas de Joan Mestre, com ja hem dit, només sabem la seva edat pel registre parroquial, 32 anys, el doble de l'edat de la seva núvia que es fa constar en els CCMM, 15 anys, i que no podem contrastar amb el registre parroquial.

En relació a les núvies d'aquests contraents, una d'aquelles té 11 anys, Margarida Alavedra; una altra es fa constar que és de 12/13 anys, Joana Mestre; i en un cas no consta. Margarida Alavedra (1564), d'11 anys segons els CCMM, és òrfena de pare des de fa dos anys. La seva mare, Joana Canals, i els tutors del seu nuvi, orfe de pare i mare, han pactat el matrimoni. És un bon partit per la jove, ja que es tracta de l'hereu de la Talalla. Ella només és la filla de l'anterior arrendatari, Vicenç Alavedra, però hereta la meitat dels béns d'aquell, i li donen per dot 120 lliures, estimades en ducats, la qual cosa suposa una quantitat monetària gens menyspreable que pot entrar a la Talalla. La noia, però, haurà d'esperar un temps per contreure matrimoni.

En els mateixos CCMM, hi poden haver contradiccions en l'edat dels contraents. Per exemple, en els CCMM de Joana Mestre de la Plaça (1556), es diu que aquella té 12 anys, i més endavant, es diu que en té 13. No podem contrastar aquestes edats amb l'edat real perquè no disposem de l'any de naixement, o baptisme, d'aquella.

Si l'edat de Climenta Mateu (1565), la núvia de Gabriel Carbó, no consta, és perquè és d'edat infantil. Ell en té 9, i ella menys. Els contraents s'han d'esperar almenys tres anys fins a celebrar el matrimoni. L'acord va ser pres entre la mare d'aquell, Magdalena Sala, viuda, i el pare d'aquella, Bartomeu Mateu, viudo i tutor d'aquell, els quals també fermaren CCMM el mateix dia que els seus dos fills menors. El dret civil català disposava que cap fill de tutor pogués contreure matrimoni amb ningú que estigués sota la seva tutela.³⁶ Aquell matrimoni infantil, com explicarem més endavant, probablement no es realitzà.

En relació a l'edat de totes les núvies dels casos que estudiem, el notari la fa constar en 57 casos en els CCMM. Això equival al 100% dels casos. Ens crida l'atenció que en 30 dels 51 casos de núvies el notari fa constar que la núvia té 15 anys. Això equival a un 59% dels casos. En un cas el notari fa constar que l'edat de la núvia és de 16/15 anys. En el quadre que presentem a continuació, podem observar la tendència del notari a fer constar en els CCMM que l'edat de les núvies és de 15 anys –en 30 casos–, de 16 anys –en 9 casos–, i entre 15 i 16 anys en un cas. Si ho comparem amb els nois, en aquets casos la situació ens sembla més real pel fet d'haver-hi més varietat entorn de les edats, malgrat que el nombre de casos sigui menor.

EDAT	9	11	12	12/13	13	14	15	15/15	16	17	18	20	21	25	32	T.
Nuvis	1						2					1	1		1	6
Núvies		2	1	1	1	1	30	1	9	1	1	2		1		51
TOTAL	1	2	1	1	1	1	32	1	9	1	1	3	1	1	1	57

Quadre 33. *Nombre de nuvis i núvies per edats segons els CCMM del s-XVI.*

Aquesta dada no deixaria de ser simplement curiosa si no fos perquè dels 19 casos en què tenim la data de baptisme del registre parroquial només en 4 d'aquells coincideix la data que fa constar el notari en els CCMM amb l'edat que

³⁶ Al respecte, veg.: GOODY, J. (1986): *La evolución de la familia y el matrimonio en Europa*. Barcelona: Herder, p. 269; BROCA, G. M. de (1985/1987): *Historia del Derecho catalán, especialmente del civil*, 1. Barcelona: Departament de Justícia, p 360, 675-677; MASPONS i ANGLASELL, F. (1956): *Derecho catalán familiar*. Barcelona: Bosch, p. 241-251.

ELS CAPÍTOLS MATRIMONIALS

realment té la núvia. En termes de percentatge, podem dir que només en el 21% dels casos ambdues dades coincideixen. Reproduïm en el quadre següent els casos extrets del quadre on figuren les diferències d'edats entre els CCMM i el registre parroquial de baptisme.

Núm	ANY		NOM	LLOC	EDAT	
	CCMM	Reg. p.			CCMM	Reg. p.
1	1556	*1535	CARBÓ, Jaume	Puigfedó	15	21
2	1564	*1544	MARTÍ, Antoni	la Talalla	20	20
3	1564	*1544	CAPMANY, Joana	St. Joan Salerm	25	20
4	1564	*1546	ARTIGUES, Felipa	ca l'Artigues	15	18
5	1565	*1556	CARBÓ I, Gabriel	St. Joan Salerm	9	9
6	1567	*1549	MESTRE, Margarida	el Gorner	15	18
7	1567	*1544	MESTRE, Àngela	Rocamora	20	23
8	1567	*1549	CAPMANY MARTÍ, Francisca	St. Joan Salerm	15	18
9	1567	*1546	OLIVELLA LLOBET, Montserrat	Fontclara	15	21
10	1568	*1549	OLIVELLA LLOBET, Margarida	Fontclara	15	19
11	1569	*1548	GIL, Jerònima Paula Montserrat	St. Pau d'Ordal	18	21
12	1570	*1555	MESTRE, Joana	el Gorner	15	15
13	1570	*1551	MESTRE, Paula	Rocamora	15	19
14	1570	*1553	OLIVELLA LLOBET, Jerònima	Fontclara	15	17
15	1586	*1569	PUIG LLOBET, Joana	Fontclara	16	17
16	1589	*1573	FONT, Antiga	St. Sadurní	16	16
17	1590	*1571	ARTIGUES MARTÍ, Jerònima	ca l'Artigues	15	19
18	1594	*1575	CARBÓ, Magdalena	Prunamala	16	19
19	1598	*1586	SALVÀ FERRER, Joana	St. Sadurní	11	12

Quadre 34. *Edats de nuvis i núvies entre els CCMM i el Reg. pr., s-XVI.*

Comparant l'edat de les noies que consta en els CCMM amb la que consta en el registre parroquial, hem observat 15 núvies que s'ajusten als següents resultats:

- a) Només en dos casos l'edat coincideix en ambdós documents. Es tracta de Joana Mestre del Gorner, de 15 anys d'edat (1570); i d'Antiga Font, de Sant Sadurní, de 16 anys d'edat (1589).
- b) Només en un cas, hi ha una diferència d'un any entre l'edat que fa constar el notari dels CCMM, 16 anys, i l'edat que consta en el registre parroquial, 17 anys. Es tracta de la cabalera Joana Puig i Llobet, de Fontclara (1586).

- c) Només en un cas, hi ha una diferència de dos anys entre l'edat que fa constar el notari dels CCMM, 15 anys, i l'edat que consta en el registre parroquial, 17 anys. Es tracta de la cabalera Jerònima Olivella i Llobet, de Fontclara (1570).
- d) En sis casos, hi ha una diferència de tres anys entre l'edat que consta en els CCMM i la que figura en el registre parroquial. En tres d'aquests casos, les noies tenen 18 anys i en els CCMM el notari en fa constar 15. Aquestes noies són: les cabaleres Felipa Artigues de ca l'Artigues (1564), Margarida Mestre del Gorner (1567) i Francisca Capmany i Martí de Sant Joan Salerm (1567). El quart cas es tracta de la cabalera Jerònima Paula Montserrat Gil, de Sant Pau d'Ordal (1569), l'edat de la qual en el registre parroquial és de 21 anys i el notari ha fet constar en els CCMM 18 anys (1569). La cinquena és la cabalera Àngela Mestre de Rocamora, l'edat de la qual en el registre parroquial és de 23 anys i en els CCMM el notari fa constar que té 20 anys (1567). I la sisena és la cabalera Magdalena Carbó de Prunamala, l'edat de la qual en els CCMM és de 16 anys i en el registre parroquial és de 19 anys (1594). En els sis casos, l'edat que el notari fa constar en els CCMM és de 3 anys menys de la que realment tenen les núvies i figura en el registre parroquial.
- e) En tres casos, hi ha una diferència de quatre anys entre l'edat que consta en els CCMM i la que figura en el registre parroquial. En els quatre casos, el notari fa constar en els CCMM que la núvia té 15 anys, mentre que en el registre parroquial consta que en té 19. Es tracta de les cabaleres Margarida Olivella i Llobet de Fontclara (1568), Paula Mestre de Rocamora (1570) i Jerònima Artigues i Martí de ca l'Artigues (1590).

- f) En un cas, trobem una diferència de cinc anys entre l'edat de la núvia que consta en els CCMM, 25 anys, i l'edat que figura en el registre parroquial, 20 anys. Només en aquest cas, l'edat que fa constar el notari en els CCMM és més gran que la que figura en el registre parroquial.

- g) En un cas, hi ha una diferència de sis anys entre l'edat que consta en els CCMM, 15 anys, i la que consta en el registre parroquial, 21 anys. Es tracta de la cabalera Montserrat Olivella i Llobet (1567).

En termes estadístics, podem destacar que en el 93% dels casos, l'edat que consta en els CCMM és menor que la que figura en el registre parroquial. Podem afegir també que en el 60% dels casos els CCMM fan constar que la núvia té 15 anys.

Són varies les raons que podem trobar per destacar la causa per la qual en els CCMM el notari posa a la núvia menys edat de la que realment té. Podria ser que la referència a l'edat fos un mer formulisme, exempt d'importància, per la qual cosa el notari posava l'edat que li semblava. Però resulta que la majoria de les vegades feia constar 15 anys. Podem pensar també que fer constar l'edat de 15 anys en els CCMM, traient edat a la núvia, obeïa a raons ben fonamentades. Una jove de 15 anys era més jove, i amb un marge de temps més gran per tenir fills, funció primordial del matrimoni.

No hem trobat cap cas en què el notari faci constar l'edat de les núvies viudes d'un matrimoni anterior. Un cas representatiu és el d'Antiga Font, una jove que es casa dues vegades; l'edat que consta en els CCMM de les seves primeres núpcies, el 1589, és de 16 anys; viuda d'aquell primer matrimoni, es torna a casar al cap de 3 anys, el 1592. Aquesta vegada, el notari, que és el mateix dels primers CCMM, no fa constar l'edat d'aquella. Per comparació, sabem que té 19 anys.

ELS CAPÍTOLS MATRIMONIALS

Núm	ANY		NOM	LLOC	EDAT	
	CCMM	Reg. pr.			CCMM	Reg. pr.
1	1524		CARBÓ, Eulàlia	Puigfedó	16	
2	1525		CARBÓ III, Macià	Puigfedó	15	
3	1525		ALAMANY, Caterina	les Colomines	17	
4	1525		MESTRE, Eulàlia	Rocamora	15	
5	1528		ROMEU, Joan	els Borrull	21	
6	1528		CARBÓ, Caterina	Puigfedó	13	
7	1536		MARTÍ, Caterina	la Talalla	15	
8	1556	*1535	CARBÓ, Jaume	Puigfedó	15	21
9	1556		MESTRE, Joana	la Plaça, St. Sadurní	12/13	
10	1562		MESTRE, Elisabet	Rocamora	15	
11	1564	*1544	MARTÍ, Antoni	la Talalla	20	20
12	1564		ALAVEDRA, Margarida	St. Pere Pierola	11	
13	1564	*1544	CAPMANY, Joana	St. Joan Salerm	25	20
14	1564	*1546	ARTIGUES, Felipa	ca l'Artigues	15	18
15	1565	*1556	CARBÓ, Gabriel	St. Joan Salerm	9	9
16	1565		FORÉS, Magdalena	la Creu	15	
17	1567	*1549	MESTRE, Margarida	el Gorner	15	18
18	1567	*1544	MESTRE, Àngela	Rocamora	20	23
19	1567	*1549	CAPMANY MARTÍ, Francisca	St. Joan Salerm	15	18
20	1567	*1546	OLIVELLA LLOBET, Montserrat	Fontclara	15	21
21	1568	*1549	OLIVELLA LLOBET, Margarida	Fontclara	15	19
22	1568		GOLART, Caterina	Ordal, St. Pere Sub	15	
23	1569	*1548	GIL, Jerònima Paula Montserrat	St. Pau d'Ordal	18	21
24	1569	*1548	PALAU CASANOVAS, Pau	St. Joan Salerm		21
25	1570	*1555	MESTRE, Joana	el Gorner	15	15
26	1570		MARTÍ, Margarida	St. Sadurní	15	
27	1570	*1551	MESTRE, Paula	Rocamora	15	19
28	1570	*1553	OLIVELLA LLOBET, Jerònima	Fontclara	15	17
29	1571	*1539	MESTRE, Joan	Rocamora		32
30	1571		TORRENTS, Maria Anna	mas de la Roca	15	
31	1572		ROSELL MASCARÓ, Eulàlia	St. Perede Subirats	12	
32	1572		FORÉS, Maria Anna	la Creu	15	
33	1572		FERRER, Eulàlia	molí Torres Besses	15	
34	1572		MARTÍ, Àngela	St. Sadurní	15	
35	1572		VENDRELL, Magdalena	el Gorner	20	
36	1574		BERTRAN, Joana (Vda de G. Rosell)	St. Sebastià Gorgs	15	
37	1574		JOFRE, Elisabet	Sabanell	15	
38	1578		MARTÍ, Joana	cal Martí Pallissa	15	
39	1578		PARERA, Maria Anna	St. Pere Avinyonet	15	
40	1581		LLOPART, Joana	St. Pere de Subirats	16	
41	1582		SAGELL, Francesca	Masquefa	15	
42	1585		CARBÓ ROVIRA, Jerònima	mas Arrabassador	15	
43	1586	*1569	PUIG LLOBET, Joana	Fontclara	16	17
44	1587		ENTRADA, Caterina	St. Sadurní	16	
45	1589	*1573	FONT, Antiga	St. Sadurní	16	16
46	1589		GAVALDÀ, Mariagna	Pontons	15	
47	1590	*1571	ARTIGUES MARTÍ, Jerònima	ca l'Artigues	15	19
48	1591		FARRER, Àngela	St. Sadurní	14	
49	1592		CREUS, Eulàlia	St. Sadurní	16	
50	1593		ROIG, Elionor (amb Mateu Olivella)	Gelida	15	
51	1594	*1575	CARBÓ, Magdalena	Prunamala	16	19
52	[1596]		RAVENTÓS, Jerònima	-	15	
53	1596		TORRENTMAL, Àngela	St. Sadurní	16/15	
54	1597		CARBÓ, Elisabet	Puigfedó	16	
55	1597		ROMEU, Eufraïna	mas dels Borrulls	15	
56	1597		SAVI, Àngela	St. Pere de Subirats	16	
57	1598	*1586	SALVÀ FERRER, Joana	St. Sadurní	11	12
58	1598		GOLART, Eulàlia	St. Pere de Subirats	15	

Quadre 35. Edat dels contraents segons els CCMM i el Reg. pr., s-XVI.

ELS CAPÍTOLS MATRIMONIALS

Comparant les mostres estudiades dels segles XVI i XVII, observem certes similituds i diferències. En relació a l'edat dels nuvis en els CCMM, es manté el costum de no fer-la constar. En relació al segle XVI, l'edat del nuvi es feia constar en cinc ocasions. En relació als 49 CCMM pel segle XVII, l'edat del contraent només es fa constar en 4 CCMM, dos de 17 anys i 2 de 18 anys, cosa que equival al 8% del total. Ens referim als CCMM de: a) Ventura Vilar (1618), de Vilafranca del Penedès, de 17 anys, amb Elisabet Ravella, cabalera de cal Ravella d'Ordal, de 15 anys; b) Francesc Vallès (1638), hereu de cal Vallès del Pla, (1638), de 18 anys, amb la cabalera Maria Escuder i Olivella, de Rocavert, de 15 anys; c) Francec Ravella (1651), cabaler de cal Ravella d'Ordal, de 18 anys, amb la pubilla Maria Pedrola, de Castellbisbal, de 14 anys; d) i l'hereu Ramon Damià (1653), blanquer de Vilafranca del Penedès, (1653), de 17 anys, amb Elisabet Ravella, cabalera de cal Ravella d'Ordal, de 15 anys.

Núm	ANY		NOM	LLOC	EDAT	
	CCMM	Reg. pr			CCMM	Reg. pr
1	1618		VILAR, Ventura RAVELLA, Elisabet	Vilafranca Penedès	17	
				D'Ordal, St. P. Sub	15	
2	1638		VALLÈS, Francesc ESCUDEU Olivella, Maria	Sta Maria de Lavit	18	
				Rocavert, Lavern	15	
3	1651		RAVELLA, Francesc PEDROLA, Maria	D'Ordal, St. P. Sub	18	
				Castellbisbal	14	
4	1653		DAMIÀ, Ramon RAVELLA, Elizabet	Vilafranca Penedès	17	
				D'Ordal, St. P. Sub	15	

Quadre 36. *Edat dels nuvis amb llurs contraents en els CCMM del segle XVII.*

Observant els quatre CCMM anteriors, podem comprovar que tres d'aquells pertanyen a la família Ravella d'Ordal, concretament en els anys 1618, 1651 i 1653. Es tracta d'una família de pagesos propietaris benestants, amb casa a Vilafranca del Penedès i un nivell de vida bastant alt. S'emparenten amb famílies de posició social similar. Pel fet de pertànyer a un estatus social més elevat, pensem que aquest pot ser el motiu pel qual tendeixen a fer constar l'edat dels contraents masculins en els CCMM, i no només els de les núvies. El mateix hem trobat en les famílies Carbó de Puigfedó i Romeu dels Borrulls pel segle XVI en

ELS CAPÍTOLS MATRIMONIALS

---

les persones de Macià Carbó III (1525), de 15 anys, Jaume Carbó (1556), de 15 anys, i Joan Romeu (1528), de 21 anys.

En 9 casos, coneixem l'edat del contraent només pel registre parroquial, i són edats molt superiors als 17 i 18 anys dels contraents que la fan constar en els seus CCMM. Les edats d'aquells contraents que consten en els registres parroquials oscil·len entre 23 anys (1 cas), 25 anys (2 casos), 26 anys (2 casos), 30 anys (3 casos), 31 anys (1 cas) i 41 anys (1 cas), aquest últim correspon a un viudo.

En relació a l'edat de les núvies dels CCMM que estudiem pel segle XVII, el notari fa constar l'edat en 40 casos dels 49 CCMM; és a dir, en un 82% dels casos.

EDAT	12	13	14	15	16	17	17/18	18	20									TOTAL
Nuvis						2		2										4
Núvies	1	1	7	12	11	3	1		2									38
TOTAL	1	1	7	12	11	5	1	2	2									42

Quadre 37. *Nombre de nuvis i núvies per edats segons els CCMM del s-XVI.*

La interpretació del quadre anterior ens porta a afirmar que, en relació a les núvies, les edats que es fan constar preferentment en els CCMM són de 15 i 16 anys, en 12 casos i 11 casos respectivament. És a dir, en un 58% dels casos.

Interpretem aquest fet en el sentit que el matrimoni de les noies en aquelles edats, 15 i 16 anys, pot afavorir el naixement d'un major nombre de fills, ja que estaven en una edat òptima de fertilitat, tot i que se'ls reconeixia la seva capacitat reproductora a partir dels 12 anys. La dels nois era a partir dels 14 anys.³⁷ Si comparem aquesta dada amb els resultats obtinguts en el segle XVI, podem afirmar que hi ha una certa similitud entre els dos segles en relació a aquesta dada. Al segle XVI, el notari es decantava per fer constar l'edat de 15 anys en les núvies, com hem pogut comprovar. En canvi, en el segle XVII, s'ha

---

³⁷ Veg. FERRARIS, L. (1795): *prompta Bibliotheca Canonica, Juridica, Moralis...*, op. cit., p. 71-75; citat dins LLOBET, S. de (2005): *El matrimoni infantil...*, p. 130.

ELS CAPÍTOLS MATRIMONIALS

---

allargat una mica el temps, podent elegir ambdues edats, 15 i 16 anys, com a referències notarials.

Igual que en el cinc-cents, en el sis-cents trobem discrepàncies entre l'edat que consta en els CCMM i la que consta en el registre parroquial en tots els 8 casos en què disposem d'ambdues referències. Com podem observar en el quadre 38, la tendència del notari, igual que al segle XVI, es treure edat a les núvies en els CCMM.

Núm	ANY		NOM	LLOC	EDAT	
	CCMM	Reg. pr.			CCMM	Reg. pr.
1	1612	*1594	JULIÀ CAPMANY, Eulàlia	St. Joan Salerm	17	18
2	1615	*1595	ESCUDEU, Magdalena	la Torre, Lavern	15	20
3	1616	*1593	MARTÍ, Magdalena	la Torre, Lavern	20	23
4	1623	*1598	CARBÓ SARDÀ, Paula	Puigfedó	16	25
5	1627	*1600	CARBÓ SARDÀ, Magdalena	Puigfedó	20	27
6	1632	*1603	CARBÓ SARDÀ, Àngela	Puigfedó	18	29
7	1632	*1617	OLIVELLA, Jerònima	Fontclara	17	15
8	1633	*1614	JULIÀ, Francesca	St. Joan Salerm	15	19

Quadre 38. *Edats de les núvies entre els CCMM i el Reg. pr., s-XVII.*

En 7 casos, l'edat que consta en el registre parroquial és superior a l'edat que es fa constar en els CCMM.

Hi ha casos en què la diferència d'edat està entre 7 i 10 anys. Crida l'atenció el cas d'Àngela Carbó i Sardà (1632), de Puigfedó, en què en els seus CCMM el notari fa constar que té 18 anys, mentre que, segons el registre parroquial, té 29 anys. És a dir, existeix una diferència d'11 anys. La pregunta que ens podem fer és si el notari no s'adonava de l'edat de la noia que tenia al davant, ja que de 18 a 29 anys el físic d'una persona canvia significativament. Un cas similar és el de la seva germana Paula Carbó i Sardà (1623), del mateix mas de Puigfedó. El notari anota que aquella noia té 16 anys, mentre que la seva edat és de 25 anys, atenent el registre parroquial. O sigui, s'anoten 9 anys menys.

ELS CAPÍTOLS MATRIMONIALS

Núm	ANY		NOM	LLOC	EDAT	
	CCMM	Reg. p.			CCMM	Reg. p.
1	1600		CARBÓ, Eulàlia	Prunamala	16	
2	1602		VALLS, Maciana	Pobla de Claramunt	16	
3	1604		SALBÀ, Magdalena	St. Sadurní	15	
4	1608	*1567	ESCUDEU, Joan (viudo)	Rocavert		41
5	1609	*1584	JULIÀ CAPMANY, Antoni	St. Joan Salerm		25
6	1612	*1594	JULIÀ CAPMANY, Eulàlia	St. Joan Salerm	17	18
7	1614		CODORNIU, Eulàlia	el mas d'Anoia	14	
8	1615	*1595	ESCUDEU, Magdalena	la Torre, Lavern	15	20
9	1615		MASCARÓ, Magdalena	Castellví Marca	14	
10	1616		SANTACANA, Magdalena	St. Pere Riudebitlles	16	
11	1616	*1593	MARTÍ, Magdalena	la Torre, Lavern	20	23
12	1617		CARBÓ SARDÀ, Marianna	Puigfedó	17/18	
13	1617		FORNER, Jerònima	Vilafranca Pdès	15	
14	1618		RAVELLA, Elisabet	Ordal	15	
15	1618		VILAR, Ventura	Vilafranca Pdès	17	
16	1619	*1596	ESCUDEU II, Joan	Rocavert		23
17	1619		OLIVELLA, Jerònima	Fontclara	16	
18	1620		CARTRO, Victòria	St. Cugat Sessgarrigues	18	
19	1621	*1591	CARBÓ, Baltassar	Puigfedó		30
20	1621		BATLLE, Eulàlia	la Pujada	16	
21	1623		OLIVELLA, Mateu	Fontclara		
22	1623	*1598	CARBÓ, Paula	Puigfedó	16	25
23	1624	*1593	CODORNIU, Pau	St. Sadurní		31
24	1624		VIDAL, Jerònima	St. Pere Subirats	14	
25	1626		MAS, Paula	mas de la Riera	16	
26	1627	*1600	CARBÓ, Magdalena	Puigfedó	20	27
27	1628		MARTÍ FARRER, Jerònima	la Torre, Lavern	17	
28	1632	*1602	ROMAGOSA MESTRE, Jeroni	Rocamora		30
29	1632	*1603	CARBÓ, Àngela	Puigfedó	18	29
30	1632	*1617	OLIVELLA, Jerònima	Fontclara	17	15
31	1633	*1614	JULIÀ, Francesca	St. Joan Salerm	15	19
32	1638		VALLÈS, Francesc	El Pla	18	
33	1638		ESCUDEU OLIVELLA, Maria	Rocavert	15	
34	1638		RAVELLA, Magdalena	Ordal	16	
35	1639	*1614	OLIVELLA, Antoni	Fontclara		25
36	1639		FERRER, Jerònima	St. Sadurní	16	
37	1648	*1622	MILÀ, Francesc	la Roca		26
38	1648		RAFOLS, Margarida	cal Rafols dels Caus	15	
39	1648	*1622	OLIVELLA, Pau	Fontclara		26
40	1648		PETIT, Magdalena	St. Sebastià Gorgs	15	
41	1651		RAVELLA, Francesc	Ordal	18	
42	1651		PEDROLA, Maria	Castellbisbal	14	
43	1651		PEDROLA, Eulàlia	Castellbisbal	15	
44	1653		DAMIÀ, Ramon	Vilafranca Pdès	17	
45	1653		RAVELLA, Elisabet	Ordal	15	
46	1656		DURAN CARBÓ, Eulàlia	Puigfedó	16	
47	1656		ESCUDEU, Maria	Rocavert	15	
48	1660		RAFOLS TRABAL, Maria	cal Traval, Olèrdola	14	
49	1669		RAVELLA, Maria	Ordal	13	
50	1676		NIN, Teresa	Salomó/cal Ravella	12	
51	1681	*1651	OLIVELLA FERRER, Pere	Fontclara		30
52	1681		MORGADES, Maria		14	
53	1691		SOLER VENDRELL, Maria	Vilafranca Pdès	16	
54	1693		OLIVELLA, Maria	Fontclara	14	
55	1698		TORT, Magdalena	Vilafranca Pdès	15	

Quadre 39. Edat dels contraents segons els CCMM i el Reg. pr., s-XVII.

En el cas de Magdalena Carbó i Sardà (1627), altra germana d'aquelles, segons el registre parroquial, la seva edat és de 27 anys, mentre que el notari només en fa constar 20, o sigui, 7 anys menys. La particularitat dels tres casos és que les tres núvies són germanes i provenen del mateix mas de Puigfedó. Les tres han acudit a tres notaris diferents, i els tres notaris han fet constar menys edat en llurs CCMM. El fet que s'anoti menys edat en els CCMM d'aquelles pot ser perquè sembli que aquelles tinguin més anys de fertilitat. En realitat, el mas de Puigfedó, al capdavant del qual hi ha la viuda Carbona, o sigui, Marianna Sardà, viuda d'Antoni Carbó, ha retardat el casament d'aquelles donzelles a causa de l'endeutament per les despeses, especialment els plets judicials i retorns de dot, a què s'ha vist sotmès des d'inicis del segle XVII.

Només en 1 cas, l'edat que consta en els CCMM és superior a la que consta en el registre parroquial, concretament hi ha una diferència de dos anys; es tracta de la núvia Francesca Julià, de cal Julià de Sant Joan Salerm, de la qual el notari fa constar que té 15 anys, mentre que en el registre parroquial consta 17 anys. Aquella núvia es casa amb un espardenyer de Vilafranca del Penedès, del qual el notari no fa constar l'edat en els CCMM.

V.3.5. ELS DONADORS

Ítem, ab altra carta, lo dit Macià capmany, para de la dita Joana, per contemplació del present matrimoni y per amor filial induït, dóna a la dita Joana, fila sua, setanta liuras en diners comptants ab ses joyas pertanyents. (1564)³⁸

Els 149 CCMM que hem consultat pels segles XVI i XVII presenten una gran varietat de donadors de la donació dotal, com mostrem en el quadre 40.

El pare és qui generalment constitueix el dot al fill o filla que es casa. No obstant, també pot constar l'avi, si viu. I en defecte del pare, ho pot fer l'avi, si viu, o el germà-hereu, la mare vídua, i, si s'escau, la germana pubilla i el marit d'aquella.

Qui dóna el dot a Eulàlia Carbó de Puigfedó (1524) quan ferma CCMM amb l'hereu Joan Coll, de Sant Pere de Ribes, és el seu pare, Macià Carbó II, però amb la voluntat i consentiment exprés del seu avi, Macià Carbó I, que és qui mana en aquell mas. I quan un any més tard es casa el seu germà-hereu, Macià Carbó III (1525), li fan donació universal l'avi i el pare, per amor avial i paternal. Gràcies a aquests CCMM, podem establir amb claredat l'existència de tres Macià

---

³⁸ 25-2-1564, CCMM d'Antoni Esteva, fuster de St. Cugat Sesgarrigues, i Joana Capmany, de St. Joan Salerm (APL, M-1561, f. 36v-37v, 89).

ELS CAPÍTOLS MATRIMONIALS

Carbó a Puigfedó, que en el document s'hi refereixen amb els apel·latius de major, mitjà i menor respectivament.

En el següent cas, el pare i la mare de la núvia són morts, i l'avi també, i el dot de 1988 lliures el dona l'àvia, Madrona Soler de Vilafranca, com usufructuària dels béns del seu fill-hereu menor i administradora dels béns de la seva néta òrfena, Maria Soler, en els CCMM que ferma amb Pere Ravella d'Ordal. El nuvi també és orfe, i li entrega l'aixovar, de 1650 lliures, el seu germà-hereu, Ramon Ravella, de les quals 1000 lliures són pels drets de llegítima paterna i materna i 650 lliures "per amor de germà".

DONADORS	XVI	XVII	TOTAL
avi		1	1
avi i pare	3	1	4
avi i germà		1	1
avi i oncle		1	1
pare	28	24	52
pare i mare	14	1	15
pare, mare i germà	3	1	4
pare i germà	3	1	4
mare	6	5	11
mare i germà	5	4	9
mare, germà i tutors	1		1
mare i tutors	4	2	6
germà	16	7	23
germà i tutors	2		2
germà i altres	1		1
germana i cunyat	2		2
cunyat	1		1
oncle		1	1
tutors	3	2	5
família	1	1	2
amics i veïns	1		1
amos i senyors	1		1
ella sola	1		1
la viuda	12	5	17
no consta	12	1	13
TOTAL	120	59	179

Quadre 40. Donadors en els CCMM, s-XVI-XVII.

En relació als resultats exposats en aquest quadre es veu com el pare és qui generalment constitueix el dot al fill o filla que es casa, com consta en 52

casos. No obstant, també pot intervenir-hi l'avi, juntament amb el pare, com consta en 4 casos; o amb el germà hereu, com consta en 1 cas; o amb un oncle de la núvia, en 1 cas.

I en defecte del pare, ho pot fer l'avi, si viu, o el germà-hereu, la mare vídua, i, si s'escau, la germana pubilla i el marit d'aquella, o els tutors.

Qui dóna el dot a Eulàlia Carbó de Puigfedó (1524) quan ferma CCMM amb l'hereu Joan Coll, de Sant Pere de Ribes, és el seu pare, Macià Carbó II, però amb la voluntat i consentiment exprés del seu avi, Macià Carbó I, el qual mana en aquell mas. I quan un any més tard es casa el seu germà-hereu, Macià Carbó III (1525), el seu avi i el seu pare li'n fan donació universal, per amor avial i paternal. Gràcies a aquests CCMM, podem establir l'existència de tres Macià Carbó a Puigfedó, que en el document s'hi refereixen amb els apel·latius de major, mitjà i menor respectivament.

En el següent cas, el pare i la mare de la núvia són morts, i l'avi també, i el dot de 1988 lliures el dóna l'àvia, Madrona Soler de Vilafranca, com usufructuària dels béns del seu fill-hereu menor i administradora dels béns de la seva néta òrfena, Maria Soler, en els CCMM que ferma amb Pere Ravella d'Ordal. El nuvi també és orfe, i li entrega l'aixovar, de 1650 lliures, el seu germà-hereu, Ramon Ravella, de les quals 1000 lliures són pels drets de llegítima paterna i materna i 650 lliures "per amor de germà".

Maria Trabal dels Mirones, de Sant Miquel d'Olèrdola, és òrfena de pare i mare quan ferma CCMM amb l'hereu Antoni Olivella de Fonclara (1660). Tampoc viu el seu avi, que morí intestat. S'encarreguen de dotar-la els seus dos oncles paterns, que a la vegada li són tutors, el sacerdot Josep Ràfols, beneficiat a Santa Maria de Vilafranca, i Pere Ràfols, pagès de les Cabanyes. Li donen 310 lliures, que comprenen 200 lliures del llegat del seu pare, 100 lliures del llegat de la seva mare, i 10 lliures del llegat de la seva àvia; a més, conserva els seus drets per intestat en l'heretat del seu avi, Jaume Trabal dels Mirones, com per llei li pertoca. En canvi, la donació universal del nuvi la constitueix el seu avi, ja que el pare d'aquell, Miquel Olivella, l'ha mort, fent referència als CCMM d'aquell.

En 15 casos, els donadors són el pare i la mare conjuntament. D'aquests casos, 14 corresponen al segle XVI. En ells, s'acostuma a fer constar que el dot es dóna per gran amor de pare i mare.

Els donadors del dot de Jerònima Paula Gil, de 50 lliures, quan es casa amb el pollater de Barcelona Jeroni Soler, són els seus pares, Gabriel Gil i Elionor, muller d'aquell, i el notari anota "per lo gran amor de para y de mara" (1569).

Pere Bertran i la seva muller Francina, de Sant Sebastià dels Gorgs, pares de Joana Bertran, li donaren 40 lliures de dot "per lo gran amor de para y mara" en els CCMM d'aquella i Guillem Rosell, però en enviudar s'aplicà la restitució de dot i aquell dot tornà als pares d'aquella. De nou, li donen aquelles 40 lliures quan es casa en segones núpcies amb el pagès d'origen occità Pere Nogués (1574).

També trobem casos en què consten com a donadors els pares juntament amb el germà-hereu. Quan el cabaler Jaume Carbó de la Guixera ferma CCMM amb la pubilla Elionor Esbert de l'Albareda, de Lavern (1515), li fan donació de l'aixovar els seus pares i el seu germà-hereu, Pere Carbó. I a Elionor, li fan donació universal el seu pare, Bartomeu Esbert, com és habitual.

En 1 cas, intervé la mare i el padrastre, a falta de pare. El dot de 60 lliures de Magdalena Petit (1648), el dóna la seva mare, Margarida, i el segon marit d'aquella, Llorenç Vidal, pagès de Sant Sebastià dels Gorgs, ja que el pare de la núvia, Montserrat Petit, pagès de Sant Cristòfol de Begues, és mort.

En 4 casos, consten com a donadors els pares juntament amb el germà-hereu. Quan el cabaler Jaume Carbó de la Guixera ferma CCMM amb la pubilla Elionor Esbert de l'Albareda, de la parròquia de Sant Pere de Lavern (1515), li fan donació de l'aixovar els seus pares i el seu germà-hereu, Pere Carbó. I a la núvia, Elionor Esbert, li fan donació universal el seu pare, Bartomeu Esbert, com és habitual.

O els pares i els germans de la núvia. Quan Àngela Farrer ferma CCMM amb el sabater occità Antoni Carbó (1591), els pares d'aquella, Pons Farrer i Andreua, li'n fan donació del dot juntament amb els dos germans d'aquella,

Montserrat Farrer i Pere Joan Farrer. El dot consisteix en 28 lliures, una vinya de 2 jornals i un pati per edificar. El seu germà-hereu, Montserrat Farrer, assegura les obres del pati al prebit Antoni Carbó, en cas de restitució de dot.

El pare i el germà hereu fan donació del dot a la filla i germana cabalera en 4 casos.

Hi ha núvies que aporten el dot elles mateixes, fruit del seu treball. Un exemple trobem en la criada de ca l'Escuder de Rocavert, de nom Joana (1565), natural de Cervera, la qual aporta per dot a Guillem Balla, pagès d'origen occità habitant a Lavern, 20 lliures, "les qualls XX liures la dita Joana se ha adpurtadas y guanyades *ab sos propis traballs y indústria*". La condició que posa és que si ella mor sense fills, vol disposar d'aquelles vint lliures de manera "que les puga dar a qui ella volrà". Guillem Balla reconeix haver-les rebudes amb diners comptants en diversos pagaments, "part per mans suas (de Joana) y part per mans del sènyer en Bartomeu scuder, maior de dies", amo de ca l'Escuder.³⁹

Troblem un cas en què la noia soltera aporta un dot una part del qual està guanyat amb el seu propi treball, i l'altra és donada pel seu germà i un tutor. El dot de 55 lliures que Elionor Roig (1593) aporta a Mateu Olivella de Fontclara, hi ha compreses les 30 lliures de soldades del temps que aquella serví a casa del seu tutor, Felip Castany, i el llegat de 25 lliures que la seva mare li va deixar en testament. L'aixovar, que va a part, corre a càrrec del seu tutor, Felip Castany, pagadores de béns propis d'aquells, a excepció d'una caixa que corre a càrrec de Bartomeu Font, germà d'aquella: "un parell de caixas a tall de monja, una flassada, un parell de llansols, un parell de coxineres ab sos coxins, quatre camises de dona noves, unes stovallas y mitja dotzena de torcaboques, quatre tovalloles y lo demás de les joyes a coneguda de Eulàlia Castanya, viuda, més "una atzerena de contrall nova y unes faldilles de color de la color que dit Castany volrà".

En relació a les dones viudes que es tornen a casar, generalment elles mateixes aporten el dot al seu segon marit. Per exemple, Margarida Elies (1592),

---

³⁹ 6-1-1565, CCMM de Guillem Balle i Joana, criada de ca l'Escuder de Rocavert, Lavern (APL, M-1561, f. 51r-51v).

filla d'Arnant Elies, pagès occità, i de Margarida, muller d'aquell, és viuda d'un tal Estrada, i aporta en dot al seu segon marit, el treballador occità Pere Francesc, la meitat de la casa i heretat del seu difunt pare, com consta en el testament d'aquell. En aquest cas, aporta el dot ella sola perquè el seu pare ja és mort.

Altres viudes fan constar que aporten el dot amb el consentiment d'altres persones, especialment dels tutors, familiars i amics.

Quan Andreua (1570), viuda de Miquel Fabrer de mas Condal, de Sant Cugat Sesgarrigues, ferma CCMM amb Jaume Ferrer del Mas, de Sant Sadurní, li aporta per dot 125 lliures ella mateixa, però amb el consentiment dels tutors de la seva filla menor: “fent aquestes coses ab exprés voler y consentiment del sènyer n'Antoni Ràfols, dels Caus, cosin germà seu, y del sènyer n'Antoni Fabrer, de Cantalops, y del sènyer n'Antoni Fabrer, fill seu, tots pagesos del terme y parròchia de Sant Pera de Avinyonet y del bisbat de Barcelona, tudós y curadós de na Margarita, fila comuna \y única/ del dit Miquel Fabrer, quòndam, y de la dita madona Andreua Fabrera, vídua y muller sua, y dells béns de aquela, y axí mateix ab voluntat y consentiment de molts altres parens y amichs”.

Francesca Figarola (1574), viuda del blanquer Montserrat Marquès, de Vilafranca, es torna a casar, aquesta vegada amb el vidu Macià Carbó III de Puigfedó, i li aporta per dot 140 lliures “ab voluntat y consentiment del venerable mossèn Joan Figarola, prevere, y Francesch Figarola, germans seus, y de algunes persones y amichs seus”. Els diners provenen del dot que els pares d'aquella li havien donat en la primera donació, i del creix que li'n féu el seu primer marit. Probablement no tingué fills d'aquell primer matrimoni perquè no s'esmenten en la segona donació.

Hi ha viudes a qui el pare els torna a donar el dot. El 1592, Pere Font fa donació per dot del pati o solar situat al costat de casa seva, juntament amb 20 lliures, a la seva filla Antiga Font, viuda de Pere Rius, en els CCMM d'aquella amb Antoni Ferrer, pagès de Sant Sadurní. El pare d'aquella es compromet a pagar-li les 20 lliures amb un ase, avaluat en 10 lliures, i les restants 10 lliures amb mobles o diners. Per obrar el pati, el pare d'aquella es compromet a “pagar les tàpies de dit pati o casal a igual de sa casa y cobrir y fer portal de pedra a mixa

volta y portas sense altra farramenta, y pasar la fusta per axa, si menester serà”, i ha d’allotjar la jove parella “fins a tant li aja cubert dit pati”.⁴⁰

El germà hereu aporta el dot en 23 casos, tots perquè el pare, o els pares, ja són morts. Ocorre en 16 CCMM del segle XVI, i en 7 del segle XVII. Els pares d'Àngela Mestre de Rocamora, de la parròquia de Sant Pere de Lavern, són morts. Quan el 1567, l'esmentada Àngela ferma CCMM amb Joan Salvà, pagès de Sant Nicolau del Freixe, del terme de Piera, el germà d'aquella, l'hereu Joan Mestre, li dona el dot de 100 lliures, “les qualls cent liures barceloneses són estades ja legades a la dita Àngela per lo dit Miquel Mestra, quòndam, para seu, en son derrer testament”, el 1563.⁴¹ Aquell hereu ha de complir la voluntat del seu pare en els CCMM dels seus altres germans, com és el cas de Paula Mestre, quan es casa amb Salvador Torrents, del mas de la Roca, a la qual li dona la mateixa quantitat per dot, 100 lliures, el 1570.

Bartomeu Esteva de Figarola i Joana, muller d'aquell, són morts quan la seva filla, Joana Esteva, ferma CCMM amb Antoni Tatger, teixidor de draps de lli de la Pobla de Masquefa. El dot de l'esmentada Joana va a càrrec de la seva germana, la pubilla Francesca Esteva, i del seu cunyat, el pubill Benet Almirall, els quals li paguen 85 lliures més les joies dotals, cm consta en l'època de dot, el 1567.⁴²

A falta del pare, pot ser la mare sola, la viuda, qui doni el dot als seus fills, seguint normalment la voluntat del difunt marit, normalment expressada en testament. Això succeeix en 6 casos pel segle XVI, i en 5 pel segle XVII.

Marianna Sardà, viuda d'Antoni Carbó de Puigfedó, constitueix el dot de la seva filla comuna Marianna Carbó i Sardà, quan aquella es casa amb Jeroni Miquel, de la mateixa parròquia de Sant Pere de Lavern, el 1617. El dot que deixa en testament el seu difunt pare era de 200 lliures, el 1602.⁴³ La mare, per no

---

⁴⁰ 27-7-1592, CCMM d'Antiga Font, viuda de Pere Rius, amb Antoni Farrer, pagès de St. Sadurní (APSS, CCMM, 1579-1598, f. 15v-17r).

⁴¹ 28-1-1563, test. de Miquel Mestre II, de Rocamora, de la pr. de St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 25v-28r, 60).

⁴² 2-11-1567, època de dot de Joana Esteva, cabalera de Figarola, de St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 102v).

⁴³ 30-10-1602, test. d'Antoni Carbó, de Puigfedó, de St. Pere de Lavern (AHCVP, MB, P-XVII-10-1).

disposar de diners en comptants, els deixa estar al mas Oliver, el qual podran usufructuar en compensació, fins que se'ls pagui el dot corresponent i les millores, presentant-ne les èpoques. Mai es va poder pagar el dot, i mas Oliver passarà a ser propietat dels descendents d'aquells.

Marianna Sardà també constitueix el dot de la seves altres filles: 300 lliures de Paula Carbó, quan es casa amb Mateu Olivella, viudo, cabaler de Fontclara (1623), dot compensat amb l'arrendament del mas de Puigfedó; 250 lliures de Magdalena Carbó, en els CCMM d'aquella amb Lluís Duran, hereu de Sant Esteve Sesrovires (1627); i 350 lliures a Àngela Carbó, en els CCMM d'aquella amb Gaspar Llopart, pagès de la vila de Sant Sadurní, dot compensat amb el mas Font.

També poden intervenir els tutors i curadors, a falta del pare, juntament amb la mare viuda, en 6 casos, o amb el germà hereu, en 2 casos.

El 1562, Vicenç Alavedra deixa en testament la seva heretat i béns repartits “per iguals parts” entre les seves dues filles, Margarida i Joana.⁴⁴ En el moment de fer els CCMM d'aquelles, els tutors d'ambdues joves els assignen un dot de 120 lliures a cadascuna. No obstant, contempen la possibilitat que aquesta quantitat es pugui augmentar. Així s'expressa en els CCMM de Margarida Alavedra (1564), la primera que els ferma, amb 11 anys d'edat, la qual aporta un dot de 100 ducats, equivalents a 120 lliures, al marit esdevenidor, Antoni Martí de la Talalla, i aquest promet fermar-li'n època d'aquesta quantitat “ensemps ab altres quantitats, si algunas altres li aportara y prosehiran de dita mitat de heretat del dit son para”.⁴⁵ Al final, les quantitats establertes pels tutors no degueren variar; aproximadament un any i mig després, el 1565, es ferma l'època del dot de Joana Alavedra, l'altra germana, també de 120 lliures.⁴⁶

---

⁴⁴ 29-12-1562, test. de Vicenç Alavedra, de la Talalla, de St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 11r-12v).

⁴⁵ 28-1-1564, CCMM d'Antoni Martí, de la Talalla, i Margarida Alavedra, habitant a la Talalla, de St. Pere de Lavern (AHCVP, FT, P-XVI-29-2, f. 1r-3v).

⁴⁶ 26-7-1565, època de dot (APL, M-1561, f. 73v): “centum et viginti libras, quas monete Barchinone, quas vos, dicti tutores et curatores dicto nomine promiseris dare dicte Joanne, filie dicti Vicentii Alavedra”.

Per la seva part, Beneta (1567), viuda de Pere Mestre del Gorner, juntament amb els tutors dels seus fills, dóna a la seva filla Margarida Mestre el dot de 100 escuts, equivalents a 105 lliures, per disposició testamentària del pare d'aquella, feta el 1563.⁴⁷

V.3.6. RESTITUCIÓ DEL DOT

En cas que algun fill o filla casat morís sense tenir descendència, els dots han de tornar a la casa del pare, o mare, o de l'hereu d'aquell. Així ho exposen alguns testadors en els seus testament.

Gabriel Martí (1585) del mas Escardó, en el seu tercer testament, llega 25 lliures als fills, en temps de núpcies, i 200 lliures a les filles, per col·locació de matrimoni. En cas que aquests fills i filles morissin sense tenir fills, aquests llegats han de tornar a la casa de l'hereu.⁴⁸

Ítem vull que si acàs los sobredits fills meus morian sens tenir fills ni fillas, sian tornats a mon hereu.

En el cas dels nois, es tracta d'una restitució d'aixovar. En el cas de les noies, es tracta d'una restitució de dot.

Algunes mestresses casades sense fills que els sobrevisquin fan hereu universal el seu pare, o el seu germà hereu, i poden deixar una part a la seva mare, o a qui elles volen, del que tenen a la seva lliure disposició i que consta en els seus CCMM.

Coloma Soler, tercera muller de Macià Capmany I de Sant Joan Salerm, sense fills, per voluntat testamentària mana que es restitueixi el seu dot a la seva mare i germà hereu, Montserrat Soler. Concretament, vol que la caixa i les robes es torni a la seva mare, amb la condició que una de les seves dues gonelles sigui per la seva germana, muller de Pau Traver d'Avinyonet. I la resta, és a dir, tot el

---

⁴⁷ 13-1-1563, test. de Pere Mestre II, del Gorner, de la pr. de St. Pere de Lavern (M-1561, f. 24r-25r, 58).

⁴⁸ 22-10-1585, 3r test. de Gabriel Martí, pagès, del mas Escardó, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 181v-182v, 555).

que té a ses lliures voluntats, es torni al seu germà, Montserrat Soler. La restitució del dot no es produeix de forma immediata; la testadora permet al marit, Macià Capmany I, que pugui restituir-lo fins al cap de dos anys després de l'òbit d'aquella (1561).⁴⁹

Per la seva part, Maria Salmoi, muller d'Antoni Poc, de Sant Pau d'Ordal, deixa del que té assignat a la seva lliure disposició en els CCMM, 5 lliures a la seva mare, Margarida Salmoia, i 5 lliures al seu germà, Josep Salmoi. De la resta, en fa hereu universal el seu pare, Jaume Salmoi (1651).⁵⁰

Al mas de Puigfedó es produeix una restitució de dot d'una mestressa viuda, Joana Carbona, de soltera Joana Mestre, la qual tornarà a la casa del seu pare, en aquell moment del seu nebot, cal Mestre de la Plaça de Sant Sadurní, on residirà fins a la seva mort, mantenint el nom del seu difunt marit, Jaume Carbó.

Es tracta de la muller del fill hereu de Macià Carbó III. Aquell pare, en el seu testament (1585), institueix hereu el seu fill gran, Jaume Carbó, seguint les mateixes clàusules i condicions que ja havia establert en els CCMM d'aquell amb Joana Mestre de la Plaça, de Sant Sadurní (1556).⁵¹ Es deixa escrit l'ordre de successió en l'herència, de manera que si Jaume Carbó mor sense fills l'herència passa a Antoni i als fills d'aquell, respectant el grau de primogenitura, preferint els fills a les filles; i si aquell mor sense fills, la successió recau en un altre fill, Pere Joan, i així fins al més proper del seu llinatge per preservar el patrimoni:

Deix y atorch al predit Jaume Carbó, fill meu, aquell a mi hereu universal, instituint ab los matexos pactes, vincles y condicions en la qual donació per mi a ell en dits capítols matrimonials feta contenguts en favor de dit Jaume Carbó, fill meu, y fills llurs; volent emperò y disposant que si la qual donació per mi feta a dit Jaume Carbó, fill meu, en tot o en part no havia lloch en favor de dit Jaume Carbó, fill meu, de tots los béns de la dita qual donació, o de totes les parts y porcions y de qualsevol cosa que tingués libertat disposar y fer a mes planes e lliberes voluntats, acceptat los legats dels quals demunt he ja disposat, hereu universal instituesch lo predit Antoni Carbó” i a fills i filles seus, i després Pere Joan i a fills i filles seus, i després “lo més propinch de mon linatje.

---

⁴⁹ 4-5-1561, test. de Colomer Soler, 3a muller de Macià Capmany I, de St. Joan Salerm (APL, M-1561, f. 7v-8r, 17).

⁵⁰ 26-4-1651, test. de Maria Poc, de St. Pau d'Ordal (APSP, Testaments, I, f. 158r-159v, 140).

⁵¹ 4-3-1556, CCMM de Jaume Carbó, de Puigfedó, de St. Pere de Lavern, i Joana Mestre de la Plaça, de St. Sadurní (AHCVP, JoB, escriptures varies, XVI-XIII-7).

Un any després, el 1586, Jaume Carbó fa testament i segueix el mateix ordre en l'heretament que ja s'havia establert el testament del seu pare. Com que no té fills, l'herència de Puigfedó passa a mans d'Antoni, germà seu, mantenint el mateix heretament prelatiu fins al més proper del seu llinatge.⁵²

La preocupació de Jaume és vetllar per la seguretat de Joana, un cop ell no hi sigui. En el seu testament, reconeix haver cobrat el dot que ella li aportà en els seus CCMM, del qual ja li'n fermà època. D'aquesta manera, tenint en compte que no té fills, i preveient la restitució de dot, Jaume Carbó vol deixar ben lligades les coses perquè no hi hagi impediments legals a l'hora d'aplicar-la.

Li deixa en testament tot allò que es trobarà dins la seva cambra, l'usdefruit d'aquella cambra, 100 lliures, i l'obligació d'alimentar-la, calçar-la i vestir-la a càrrec del seu hereu. En cas de desavinença, si l'esmentada Joana volgués marxar de la casa, mana que l'hereu d'aquell li hagi de restituir el dot, els llegats i altres drets que ella hi tingué, i assegurar-li l'aliment cada any, mentre conservi el seu cognom, amb sis quarteres de forment, quaranta sous en diners, tres càrregues de vi vermell i un corter de cansalada:

Ítem lleix a Joana, muller mia, tot lo que lo die de mon òbit se trobarà dins la cambra en la qual vuy jo stich malalt, y de tot lo que-s trobarà dins dita cambra, axí de roba, dinés, or, argent y altres qualsevol cosses ne pugue fer a ses planes e líberas voluntats. Més li lleixe tots los dies de sa vida natural lo usdefruyt de dita cambra en la qual vuy stich malalt. Més li lleixe cent lliures, moneda barselonessa, les quals vull y mano que per y mon hereu li sien donades. Més vull y man que per mon hereu devall scrit dita ma muller sie alimentada en menjar, bèurer, calsar y vestir y tenir sana y malalta en la cassa tots los dies de sa vida natural, estant emperò viuda y tenint mon nom. Y en cars de discòrdia, lo que Déu no vulle, que dita ma muller no volgués habitar en cassa ab mon hereu devall scrit, vull y man que dit mon hereu li hage a donar lo dot y los llegats y altres drets tindrà en cassa. Més li hage de donar tots los dies de sa vida naturals, stant viuda y tenint mon nom, quiscun any sis quarteras de forment, quoranta sous ab diners, tres càrregues de vi vermell, un corter de cansellada, lo tal die que dita ma muller axirà y no volrà star en cassa ab dit mon hereu.

Ítem regonesch a dita ma muller que tinch rebut la dot que-m aportà en los capítols matrimoniais, del qual ja li-n tinch fermada època en poder de mossèn Joan Barhomeu, notari de dita Vilafrancha de Penadès.

---

⁵² 1-1-1586, test. de Jaume Carbó, de Puigfedó, de St. Pere de Lavern (AHCVP, MB, P-XVI-122-1, testaments 1576-1614).

Joana Mestre, un cop viuda, abandona el mas de Puigfedó. Antoni Carbó, el seu cunyat, està obligat a retornar-li el dot. El 23-9-1586, Joana ferma àpoca al seu cunyat Antoni del retorn del dot, de 312 lliures i 10 sous, la qual quantitat reconeix haver rebut en diners comptants, i la carta dotal queda anul·lada.⁵³

Joana Mestre se'n va a viure a casa del seu nebot, Pere Mestre de la Plaça, on mor el 1598.⁵⁴ En el seu primer testament (1565), fet quan encara vivia el seu marit, Joana Mestre manava que el seu dot fos tornat al seu pare, Pere Mestre, i l'instituïa hereu universal dels seus béns:⁵⁵

Tot lo més avant de mon dot vull y man sia tornat al dit Pera Mestra, para meu, y lo dit Pera Mestra a mi areu universall instituesch de tot los meus béns universalls, drets, veus y actions mias a totes les planas voluntats *et cetera*.

Al final de la seva vida, en el seu segon testament (1597), institueix hereu el seu nebot Pere Mestre, propietari de la casa del seu pare, on residí després de la restitució de dot, quan se n'anà definitivament del mas de Puigfedó.⁵⁶

Mereix una atenció especial el cas de la família Capmany de Sant Joan Salerm. En aquell mas es produeixen tres restitucions de dot, dues de les quals afecten Macià Capmany I i una al seu fill, Macià Capmany II.

Es va celebrar un doble matrimoni entre a) Macià Capmany I, viudo, amb la cabalera Joana Martí de la Torre (1550), que es convertí en la seva segona muller; i b) Macià Capmany II, fill i hereu d'aquell, amb la cabalera Montserrat Martí de la Torre, neboda de Joana Martí, en una data que desconeixem.⁵⁷ En tots dos

---

⁵³ 23-9-1586, restitució de dot de Joana Mestre de la Plaça, viuda de Jaume Carbó de Puigfedó (AHCVP, MB, P-XVI-III-6).

⁵⁴ 15-1-1598, òbit de Joana Mestre de la Plaça, viuda de Jaume Carbó de Puigfedó (APSS, Òbits 1566-1656, f. 168-169, 1).

⁵⁵ 23-5-1565, test. de Joana Mestre, muller de Jaume Carbó de puigfedó (APL, M-1561, f. 71v-72r, 171).

⁵⁶ 10-11-1597, test. de Joana Mestre de la Plaça, de St. Sadurní, viuda de Jaume Carbó de Puigfedó, de Lavern (APSS, Testaments 1593-1663, f. 1r-3v, 2).

⁵⁷ No disposem de cap dels dos CCMM. Sabem que els CCMM de Macià Capmany I i Joana Martí de la Torre foren fets el 16-1-1550 per Francesc Mestre, pvre, rector de Lavern per una referència dins l'època de restitució del dot de dita Joana a l'hereu de Cal Martí de la Torre, avui extraviats (1574, setembre, 26, època de restitució de dot, APL, M-1570, f. 65v): *cum capitulis matrimonialibus inter dictos Mathiam Capmany et dominam Joannam, eius uxorem, factis et firmatis in posse mei, Francisci Mestra, presbiteri, rectoris et notarii infrascripti die vigesima sexta, mensis januarii, anno a nativitate domini millesimo quingentesimo quinquagesimo*. En

casos, i per causes diferents, la família Capmany ha de restituir els dos dots a la família Martí de la Torre.

Joana Martí, muller de Macià Capmany I, va tenir almenys quatre fills, però mor sense que cap d'aquells la sobrevisqués. La família Martí reclama la restitució de dot, però, per cobrar-lo íntegrament, li cal una sentència arbitral favorable, la qual vingué anys després, a jutjar per l'època de restitució de dot (1574). Les 45 lliures del dot es restituïren en dues solucions: a) una primera de 30 lliures; i b) una segona de 15 lliures. Totes dues solucions consta que foren fetes amb diners comptants.⁵⁸

La persona encarregada de restituir aquell dot fou Antoni Capmany i Martí, fill i hereu segon de Macià Capmany I.⁵⁹

Macià Capmany I es tornà a casar almenys dues vegades més: a) amb Coloma Soler de Puigdàlber, que es convertí en la seva tercera muller, la qual mor el 1561 sense fills, i s'aplica la restitució de dot, com expliquem més endavant;⁶⁰ i b) amb Elisabet Mestre de Rocamora, la qual es convertí en la seva quarta muller, amb qui tingué almenys 7 fills. Macià Capmany I mor el 1574.⁶¹

En relació a la seva tercera muller, Coloma Soler, que mor sense fills, aquesta deixa escrit en testament (1561) que es restitueixi el seu dot a la seva mare i germà hereu, Montserrat Soler. Concretament, vol que la caixa i les robes siguin tornades a la seva mare, amb la condició que una de les seves dues

---

relació als CCMM de Macià Capmany II i Montserrat Martí de la Torre, sabem que foren fets pel notari Montserrat Roig, de Vilafranca del Pdès., però desconeixem l'any, i tampoc no els hem pogut localitzar; veg. 1572, novembre, 9, Època de restitució del dot de Montserrat Martí de la Torre, APL, Francesc Mestre, M-1570, f. 37v.

⁵⁸ La sentència fou promulgada per Macià Carbó, de Puigfedó i Simó Esteva, pagesos, de Subirats, arbitres entre les dues parts, i fermada en poder de Joan Ximenis, prevere, rector de l'església parroquial de St. Pere de Subirats, "die et anno in eis contentis". No hem pogut localitzar-la pel fet que l'arxiu de dita parròquia fou destruït completament durant els avalots de l'última guerra civil. (26-9-1574, època de restitució de dot, APL, M-1570, f. 65v).

⁵⁹ La restitució del dot de Joana Martí de la Torre, anà a càrrec d'Antoni Capmany i Martí, fill de Macià Capmany I i germà de Macià Capmany II. Es fa per sentència arbitral, i l'època de restitució data del 1574, un cop ja havien mort el pare i el germà d'aquell. Antoni Martí restitueix el dot a Francesc Martí de la Torre, fill i hereu del també quòndam Marc Martí, de la Torre, pare d'aquell i pare de la dita Joana Martí.

⁶⁰ 4-5-1561, test. de Colomer Soler, 3a muller de Macià Capmany I, de St. Joan Salerm (APL, M-1561, f. 7v-8r, 17).

⁶¹ Fa test. el 6-10-1572 (APL, M-1570, f. 35r-36r, 62), i es publica el 17-2-1574 (APL, M-1570, f. 35v, 63). Prenem la data de publicació del test. com a referència de l'any de la seva mort.

gonelles sigui per la seva germana, muller de Pau Traver d'Avinyonet. I la resta, és a dir, tot el que té a ses lliures voluntats, es torni al seu germà, Montserrat Soler. La restitució del dot no es produeix de forma immediata; la testadora permet al marit, Macià Capmany I, que pugui restituir-lo fins al cap de dos anys després de l'òbit d'aquella.⁶²

En relació al fill hereu d'aquell, Macià Capmany II, aquest premor a la seva muller, i també al pare d'aquell. Aquest hereu consta mor el 1572, i sense fills.⁶³ Pocs mesos després, el 9 de novembre de 1572, Marc Martí, pare de la viuda, ferma època de restitució de dot al seu consogre, Macià Capmany I. Probablement la viuda de Macià Capmany II, Montserrada Martí, ha volgut reclamar el seu dot per refer la seva vida, doncs a l'època es fa constar que s'ha casat en segones núpcies amb Joan Riera, pagès d'Espiells.⁶⁴

Però el dot de Joana Martí, la segona muller de Macià Capmany I, no s'havia restituit del tot. Calgué una sentència arbitral perquè es restituís. L'època de restitució d'aquell dot es fermà el 1574, on es fa referència a aquella sentència. L'encarregat de pagar-lo va ser Antoni Capmany i Martí, segon hereu de Macià Capmany I, ja que el seu germà, Macià Capmany II, havia mort almenys dos anys abans, i el seu pare ho feia el mateix 1574.

En resum fins aquí, hem pogut comprovar com la família Capmany ha d'enfrontar-se amb tres restitucions de dot entre els anys 1561-1574, dues de les quals són de dues mestresses sortides de cal Martí de la Torre, de Lavern.

Aquestes restitucions de dot suposen una càrrega per la família Capmany, que és qui els ha de tornar.

Potser això explica que Macià Capmany I vengui 25 jornals de terra de la seva heretat de Sant Joan Salerm al donzell Pere Pau Bolet, sr. de la Guilera i

---

⁶² 4-5-1561, test. de Colomer Soler, 3a muller de Macià Capmany I de St. Joan Salerm (APL, M-1561, f. 7v-8r, 17).

⁶³ Si el matrimoni hagués tingut fills, aquests no haurien sobreviscut més enllà del 1572, doncs no consten en el test. de Macià Capmany I, en data de 6-10-1572 (APL, M-1570, f. 35r-36r, 62). En aquell test., Macià Capmany I institueix hereu el seu segon fill, Antoni Capmany i Martí, germà de Macià Capmany II, ja quòndam.

⁶⁴ "Monsserrata, filia mea, que fuit sponsa Mathie Capmany, quondam, filii vestri dicti Mathie Capmany, que domina Monsserrata nunch est uxor Joannis Riera, agricultoris, parrochie de Spiells"; 9-11-1572, època de restitució del dot de Montserrada Martí de la Torre, APL, Francesc Mestre, M-1570, f. 37v.

ciudadà de Barcelona, el 1562.⁶⁵ Tampoc no deuen disposar de massa diners en moneda a l'hora de dotar Francesca Capmany i Martí, filla de Macià Capmany I i de Caterina Martí de la Talalla, la qual es casa amb Nicolau Onyó (1567). El seu pare li dóna per dot 18 jornals de terra en propietat, de la seva hisenda, i també el dret d'explotar 1 jornal de terra i residir en un apartament del mas durant 5 anys, que és el temps que s'acorda per poder compensar una part d'aquell dot (1567).⁶⁶

A la mort del marit, la viuda, amb fills o sense, pot reclamar la restitució del dot per tornar-se a casar i refer la seva vida en una altra llar. És el cas de Montserrat Martí, viuda de Macià Capmany II, la qual es casa en segones núpcies amb Joan Riera d'Espells. Sovint, en els seus testaments, els hereus reconeixen haver rebut el dot de les seves mullers, a fi que se'ls pugui restituir en cas que es vulguin tornar a casar.

En cas que la muller mori sense fills que la sobrevisquin, la seva família d'origen pot també reclamar de dret la restitució del dot, clàusula que es contempla en tots els CCMM. No obstant això, en casos d'impagats o reticències per la part obligada, calia denunciar-ho oficialment i esperar el resultat d'una sentència arbitral. A aquesta solució, van arribar la família Martí de la Torre en reclamar la restitució del dot de Joana Martí, segona muller de Macià Capmany I, el 1574.

Troblem un cas en què la mare viuda, que es vol tornar a casar, rep la restitució del dot per part de la seva filla pubilla. Paula Mascaró (1572), viuda d'Antoni Rosell, es casa en segones núpcies amb el viudo Joan Carbó, de la Torra, de la parròquia de Sant Sadurní de Subirats. Li aporta un dot de 100 lliures, les quals són *“aquellas cent lliures de moneda barcelonesa se ha retengudes en la donació, absolució, diffinició, renunciació, remissió, cessió y*

---

⁶⁵ Pere Pau Bonaventura Bolet, donzell, és sr. de la Guilera, una quadra del terme de Lavit, propera a la zona de St. Joan Salerm, i resideix a la ciutat de Barcelona. El seu fill, el donzell Llätzer Joaquim Bolet i Vilar, ciudadà de Barcelona, declara, en el capbreu de Subirats de 1614, una peça de terra campa de 25 jornals dita “les Planes d'en Capmany”, de pertinències de l'heretat de Damià Julià Seres, de St. Joan Salerm, que el seu pare, Pere Pau Bolet, comprà a Macià Capmany, el [ ]-10-1562, acte en poder d'Esteve Janer, not. de Barcelona. 21-1-1614, declaració de Llätzer Joaquim Bolet i Vilar (AHCVP, SA, capbreu de Subirats 1614, f. 190v-191r).

⁶⁶ 7-10-1576, CCMM de Nicolau Onyó i Francesca Capmany i Martí (APL, APL, M-1561, f. 101v-102r). El dot no s'estima en moneda, només se li assignen 18 jornals de terra. la resta, 1 jornal i el dret d'hostatjar-se al mas, és només per 5 anys.

ELS CAPÍTOLS MATRIMONIALS

---

translació per ella a madona Francina, filla sua, muller de Barnat Mascurt en los capítols per ella en poder del notari dels presents capítols y lo dit Bernat Mascurt fets y fermats, de la dot sua, augment o crex a ella per lo dit quòndam son marit en temps de llur matrimoni fets". Per tant, aquestes 100 lliures provenen de la reserva que ella féu, expressada en els CCMM de la seva filla gran, i hereva universal. En realitat es tracta d'una restitució de dot, més el creix o part proporcional d'aquell, i potser el llegat que li féu el seu primer marit en testament. La seva filla i pubilla, Francina Rosell i Mascaró, filla seva, i Bernat Mascurt, marit d'aquella, són els que fermen la carta de debitori del dot a Joan Carbó, marit esdevenidor de la viuda Paula Mascaró, mare d'aquella, el 1572.

V.3.7. CAPÍTOLS MATRIMONIALS AMB MENORS IMPÚBERS

Durant el Concili de Trento (1545-1563), l'Església unifica l'habilitació d'edats, recollides en el dret canònic. Es fixen set etapes referents a la vida humana:

1. Infància:	de 0-7 anys
2. Puerícia o impubertat:	de 7-12 anys (noies) de 7-14 anys (homes)
3. Adolescència o pubertat:	fins als 25 anys (pels dos sexes).
4. Joventut:	fins als 40 anys.
5. Virilitat:	dels 40-60 anys
6. Senectut:	als 70 anys
7. Decrepitud:	dels 70 anys en amunt.

En els casos dels matrimonis infantils, al segle XVI els bisbes tenien la facultat de dispensar els matrimonis que es volien fer per sota de l'edat permesa. I podien donar llicència per celebrar el matrimoni si tot el procés reunia les garanties necessàries per fer-ho. A partir del segle XVII, aquesta facultat correspon al Papa, amb la corresponent dispensa. Les altres jerarquies

eclesiàstiques, com els capellars, ardiaques, canonges, etc., només actuaven com assessors o consellers.⁶⁷

Els impúbbers, o sigui, els nens i nenes fins a 7 anys, podien contractar matrimoni amb la dispensa eclesiàstica pertinent. Però el matrimoni no es podia consumir fins a l'edat reglamentària. Es diferenciava, per tant, la capacitat de raciocini, que apareix als 7 anys, i la capacitat fisicogenerativa o física, quan s'arriba a la pubertat.

Les noies podien casar-se sense dispensa als 12 anys, edat en què es reconeix la seva capacitat reproductiva, i els nois als 14 anys.⁶⁸

El costum estableix la majoria d'edat als 25 anys, recollit en el Codi civil. I els menors de 25 anys gaudien del benefici "*Restitutio in integrum*", amb el qual podien demanar retrotreure les coses a l'estat anterior abans de formalitzar el contracte. Per això, els notaris acostumen a fer constar aquesta circumstància en cas que el o la menor renunciï a aquell benefici que la llei li atorga. Si en els CCMM no es diu res sobre això, es tracta de contraents menors que no renunciïn a aquell benefici, o de majors de 25 anys.

Trobem casos de famílies que formulen acords matrimonials en relació a fills menors d'edat, alguns en edat infantil. Ens trobem davant casos de previsió de matrimonis, no de matrimonis, i els acords es prenen en els CCMM d'aquells. En aquests casos, la voluntat dels joves queda superditada als interessos familiars i a les necessitats de l'heretat. De totes maneres, convé tenir present que fermar CCMM no implica que el matrimoni es realitzi. Molt sovint, aquests contractes van lligats a un matrimoni doble, en què el pare o la mare vidus també fermen CCMM.

---

⁶⁷ LLOBET, S. de (2005): *El matrimoni infantil a Catalunya i Europa*. Barcelona: Fundació Noguera, p. 133.

⁶⁸ La font és de Ferraris (1795), que recull la major part de la normativa tridentina sobre l'edat per rebre els sagraments. Veg. FERRARIS, L. (1795): *prompta Bibliotheca Canonica, Juridica, Moralis...*, op. cit., p. 71-75; citat dins LLOBET, S. de (2005): *El matrimoni infantil...*, op. cit., p. 130.

V.3.8. CASOS DE MATRIMONI DOBLE

Els matrimonis dobles són una estratègia que obeeix a diferents motius. En alguns casos és per resoldre una situació familiar delicada. Trobem casos de matrimoni doble que afecten a fills en edat impúber, com comentem a continuació.

A la mort d'Antoni Carbó i Vendrell, de Sant Joan Salerm, ha quedat al mas la vídua d'aquell, Magdalena Sala, i els fills menors d'aquells, entre els quals hi ha l'hereu Gabriel Carbó i Sala. Entre els tutors dels fills pupils nomenats en el testament del seu pare hi ha Bartomeu Mateu del mas de les Cases, de Lavit. La família ha de fer front a deutes, entre els quals hi ha el pagament de les lletges paternes i maternes dels germans del difunt. La viuda Magdalena Sala, "per no poder sustentar los traballs y gastos de la dita casa y heretat", acorda amb els tres tutors dels seus fills pubills, o sigui, menors d'edat –Bartomeu Mateu del mas de les Cases, de Lavit; Jaume Sala del mas de la Sala, de la parròquia de Santa Maria de Vallfornosa; i Montserrat Miquel del Pont, de la parròquia de Santa Ferrer– arrendar la hisenda a Bartomeu Julià, de l'Hospital de Cervelló, per 5 anys (1565).⁶⁹ Al cap d'un mes, el 7-3-1565, s'acorda celebrar un matrimoni doble: la vídua, Magdalena Sala, pacta CCMM amb el vidu Bartomeu Mateu del mas de les Cases, tutors dels fills menors d'aquella; i Gabriel Carbó i Sala, hereu, amb Climentina Mateu, filla cabalera de Bartomeu Mateu, tots dos impúbbers. En el moment de fermar els CCMM, el notari diu que Gabriel Carbó té 9 anys justos, edat que es correspon amb la realitat, si tenim en compte el registre parroquial de baptisme –ell va ser batejat el 8-3-1556-. En canvi, de Climentina es diu que "no és d'edat perfeta de poder fermar", per tant, és una nena en edat infantil, o pueril-impúber. Prometen fer les esposalles a un any, i "pendre benedicció dins tres anys après següents".⁷⁰ El mateix dia dels CCMM, en un altre instrument, els tutors

---

⁶⁹ 27-2-1565, cont. arrend. del mas d'Antoni Carbó, de St. Joan Salerm (APL, M-1561, f. 54r, 138).

⁷⁰ 7-3-1565, CCMM de Gabriel Carbó i Sala i Climentina Mateu de les Cases, menors d'edat (APL, M-1561, f. 60r-60v).

pacten també la manutenció de Gabriel Carbó –l’hereu menor d’edat, de 9 anys– i de Joan Carbó, germà d’aquell (1565).⁷¹

Fins aquí, podem dir que l’edat dels fills sembla importar poc. El que convé és resoldre la situació que s’ha creat a la mort del pare propietari del mas el més satisfactòriament possible. En aquest cas, el matrimoni entre menors està condicionat per la mort del pare d’aquell i la necessitat d’assegurar un hereu a la casa. Com que viu un consogre de cada part, la mare vídua del noi i el pare vidu de la noia poden establir un matrimoni doble de pares i fills. En cas de tenir descendència, els fills d’aquell segon matrimoni podran entrar en la successió de l’heretat. I el nou marit, que en aquest cas és un tutor, podrà administrar el patrimoni del fill menor. El matrimoni entre els menors no es degué realitzar, o la noia va morir, ja que tenim constància que Gabriel Carbó i Sala es va casar amb una altra núvia, de nom Contesina Paula, mare del fill-hereu d’aquell.⁷²

Un altre cas de matrimoni doble el protagonitzen els vidus Joan Salvi, natural d’Olot i resident a Sant Cristòfol de Begues, i Joana Casanovas, viuda de Pere Palau, pubilla de Sant Joan Salerm; i els fills d’aquells, Pau Palau i Casanovas, hereu del mas Palau i Joana Salvi (1569).⁷³ En els CCMM d’aquells fills, no es fa constar la seva edat, però sabem que Pau Palau i Casanovas té 21 anys pel registre parroquial de baptisme –es bateja el 18-12-1548. En relació a Joana Salvi, aquesta ha de ser una nena, perquè ambdós contraents prometen fer les esposalles dins 5 anys, i la benedicció del matrimoni dos anys després, o sigui,

---

⁷¹ 7-3-1565. Concòrdia (APL, M-1561, f. 61r, 150). En aquesta concòrdia entre els tutors i curadors de Gabriel i Joan, fills pupils d’Antoni Carbó, pagès, de St. Joan Salerm, o sigui, entre Bartomeu Mateu, de les Cases, i Jaume Sala, de la Sala, i Montserrat Miquel, del Pont, s’acorda que Bartomeu Mateu, tutor i avui padrastrer de dits fills pupils, haurà de “tenir y fer la despesa y calsat de peus” de dits Gabriel i Joan, “per lo preu de vuyt liuras per any, so és, a rahó de quatre liura(s) per quiscú d’ells”. D’altra banda, Jaume Sala, de la Sala, i Montserrat Miquel, del Pont, acorden pagar a Bartomeu Mateu de les Cases les dites 8 lliures anuals, amb llibertat que “si volien traure lo hu de ells que no agan a pagar sinó quatre liures tant solament per lo qui restarà; y si los ne treyen tots per estudiar y per trobar qui los farà la despesa per mancho preu, que·l·ls ne pugan traure, pagant per prorata lo temps que auran estat y també si lo dit Bartomeu Mateu los volia tornar y no fer·los la despesa axí mateix hi puga fer, y li auran a pagar per prorata lo temps que auran estat y menjar en sa casa”.

⁷² 2-8-1604, CCMM entre Gabriel Carbó II, i Jerònima Llopart de Gelida (AHCVP, PGu, P-XVI-168-1, f. 1r-6v). És en aquests CCMM on s’esmenta el nom de Contesina Paula, muller de Gabriel Carbó i Sala (Gabriel Carbó I), i mare de Gabriel Carbó II.

⁷³ 31-12-1569, CCMM matrimoni doble (APL, M-1561, f. 116v-117v; 117v-118r).

dins 7 anys. Probablement el matrimoni tampoc no es degué realitzar, doncs al cap de 5 anys, el 1574, Pau Palau i Casanovas ferma CCMM amb Elisabet Jofre de Sabanell.⁷⁴

En el cas següent, trobem un altre matrimoni doble entre un pare i una mare vidus i dos fills menors d'aquells, els quals fermen CCMM el mateix dia (1570). D'una banda tenim dos hereus, el vidu Jaume Ferrer I del mas, de Sant Sadurní de Subirats, pare, i Jaume Ferrer II del Mas, fill-hereu d'aquell; amb Andreua Febrera, viuda de Miquel Febrer de mas Condal, de Sant Cugat Sessgarrigues, i Margarida Febrer, filla-pubilla d'aquells (1570).⁷⁵ En relació als fills menors, el notari eclesiàstic escriu que donaran compliment al seu matrimoni “tota ora que seran de edat perfeta de contractar matrimoni”, o sigui, “fer sposallas tota ora que seran de edat, y pendre benedicció axí mateix, ço és, tota ora que per los dits para y curadós ne seran requests”, sense especificar els anys que falten per poder celebrar les esposalles i els que falten per poder celebrar les bodes.

Baldíria Massequera s'ha quedat viuda de Pere Masseguer, pagès propietari del mas Masseguer, del terme de la Granada i parròquia de Sant Pere de Lavern. Té tres filles en edat pupillar: Caterina, Joana i Enfrosina. Per poder fer front a les feines i despeses de l'heretat del seu difunt marit, fa arrendament d'aquella al pagès Jeroni Broquetes, un cabaler originari del mas Broquetes de la parròquia de Sant Pere de Subirats. Els dos vidus acorden casar el fill d'aquell, Joan Broquetes, amb la filla pubilla d'aquella, Caterina Masseguer ([1545]).⁷⁶ Aquesta és en edat infantil, o bé pueril-impúber, ja que ambdós contraents prometen fer esposalles dins 5 anys, i casar-se dins 10 anys. Jeroni Broquetes es compromet a dotar una de les filles de Baldíria, concretament Joana Masseguer, amb 30 lliures en fet de casament, i Baldíria s'encarrega de dotar la seva altra filla Enfrosina. A canvi, Jeroni Broquetes no estarà obligat a pagar parts de fruit de l'heretat. Es compromet també a donar 3 quarteres de forment per la despesa de Caterina fins que aquesta sigui en edat de casar-se. En cas que es volgués

---

⁷⁴ 23-12-1574, CCMM (APL, M-1570, f. 69r-71r).

⁷⁵ 29-10-1570, CCMM, matrimoni doble (APL, M-1570, f. 7v-8r; f. 8r-9r).

⁷⁶ El document està mutilat, i no es pot llegir la data; circa 1545 (APL, CCMM solts, f. 2r-2v).

emportar l'esmentada Caterina, Jeroni Broquetes estaria obligat a fer-li la despesa, i no caldria que li pagués les 3 quarteres de forment. En els CCMM d'aquells, s'acorda que Jeroni Broquetes ha de pagar el dot de Caterina Massaguer, el qual és de 60 lliures i 5 lliures en joies, i les assegura sobre les millores d'aquell mas. També dona per aixovar al seu fill, Joan Broquetes, 60 lliures. Per tant, l'aixovar que rep Joan Broquetes és el dot que rep Caterina, i es queda assegurat sobre la casa i heretat de mas Massaguer. Es tracta, per tant, d'un estalvi de dots, ja que probablement mai no s'arriben a pagar. I els Broquetes no podran ser trets del mas Massaguer fins que no els siguin tornades i pagades les despeses d'obres i del dot.

Tots els casos de matrimonis dobles que hem localitzat en els CCMM que estudiem ens fan pensar en una estratègia d'aquelles famílies per estalviar-se el pagament de dots, o una part d'aquells. Pot tractar-se de dots ficticis de casaments.

A diferència dels casos de matrimoni doble que hem comentat amb anterioritat, els casos que comentem a continuació es produeixen entre pares i mares viudots, i entre fills i filles d'aquells els quals no estan en edat impúber.

En els dos casos següents, es produeix un intercanvi de fills, o sigui, els casaments es fan entre dos germans i dues germanes respectivament de dues famílies diferents: la família Carbó de mas Arrabassador i la família Broquetes de mas Broquetes.

Antoni Broquetes (1542), del mas Broquetes de Sant Pere de Subirats, i Miquela, muller d'aquell, donen 30 lliures per dot a la seva filla Eulàlia Broquetes en els CCMM d'aquella amb Miquel Carbó, hereu del mas Arrabassador, de Sant Sadurní. El mateix dia i any, Antoni Broquetes, fill hereu del mas Broquetes, ferma CCMM amb Violant Carbó, germana de Miquel Carbó del mas Arrabassador (1542). Els pares de Violant acorden donar-li un dot de 30 lliures. Tot i que en ambdós CCMM es fa constar l'època de rebuda de les 30

lliures, pot ser que aquells dots no s'arribin mai a pagar perquè es tracta d'un intercanvi de fills.⁷⁷

Trobem un altre cas de matrimoni doble entre la família Carbó de la Torre, de Sant Sadurní, i Mascaró de Sant Pere de Subirats. Paula Mascaró (1571), vda d'Antoni Rosell, de Sant Pere de Subirats, es casa en segones núpcies amb Joan Carbó, hereu vidu de la Torre, de Sant Sadurní; i Simeó Carbó, fill-hereu d'aquell, es casa amb Eulàlia Rosell i Mascaró, de 12 anys, filla del primer matrimoni de Paula Mascaró i Antoni Rosell. La viuda Paula Mascaró aporta al seu segon marit el dot de 100 Ducats, equivalents a 120 lliures, que la casa d'Antoni Rosell li ha de restituir. I ferma àpoca de dot 14 anys després, el 3-9-1586. Aquest dot probablement serveix per pagar el dot que el seu fill-hereu del primer matrimoni aporta a Eulàlia Rosell i Mascaró, també pagador en 2 terminis. Es tracta, per tant, d'un estalvi de dot.

Jaume Ferrer I es casa almenys tres vegades: a) la seva primera muller és Eulàlia, amb qui té almenys 9 fills, entre els quals hi ha l'hereu, Jaume Ferrer II; b) la segona muller és Margarida, amb qui té almenys dos fills més; i c) la tercera muller és Margarida Febrera, viuda de Miquel Febrer, hereu del mas Comtal de Sant Cugat Sescarrigues. En realitat, es tracta d'un matrimoni doble, ja que el fill hereu d'aquell, Jaume Ferrer II, es casa amb la filla pubilla d'aquella, de nom Margarida Febrer (1570).⁷⁸ Es tracta d'un matrimoni doble entre dues famílies de pagesos benestants importants, el qual matrimoni els suposa un estalvi de dot.

Jerònima Artigues i Martí, de ca l'Artigues de Lavern, ferma CCMM Gaspar Domènech, de Sant Joan Sesrovires, de la parròquia de Sant Pere de Subirats, el 1590, i se li dona un dot pel valor de 175 lliures, com consta en el testament del difunt pare d'aquella, Bartomeu Artigues. La mare viuda, Margarida Martí, originària de Sant Sadurní, es casa en segones núpcies amb Bartomeu Domènech, el pare de Gaspar Domènech, de Sant Joan Sesrovires, i

---

⁷⁷ 27-10-1542, CCMM de Miquel Carbó i Eulàlia Broquetes (APL, M-1536, f. 75r-76v); i CCMM d'Antoni Broquetes i Violant Carbó (APL, M-1536, f. 76r-77r).

⁷⁸ 20-10-1570, CCMM (APL, M-1570, f. 7v-8r).

probablement fermen CCMM en la mateixa data que els d'aquells dos fills.⁷⁹ En el moment que els dos fills d'aquells fermen CCMM, la mare d'aquella, viuda usufructuària, i el seu fill hereu, Simó Artigues i Martí, menor d'edat, reconeixen que no tenen diners per pagar el dot de 175 lliures, i els deixen l'heretat fins a pagar aquella quantitat. No obstant, en tractar-se d'un matrimoni doble, pot haver-hi un estalvi de dot.⁸⁰

Amb les dades que hem recollit fins aquí, podem generalitzar el fet que els matrimonis dobles són habitualment una estratègia per estalviar el pagament de dots.⁸¹

V.3.9. CASOS DE MATRIMONI TRIPLE

Hem trobat també dos casos de matrimoni triple, els quals comentem a continuació.

Antic Duran, pagès, d'Espells, fa testament el 1604. Es casa tres vegades. La seva tercera muller, Magdalena, era viuda de Joan Miquel, del mas de Baldús, de Santa Fe. El matrimoni casà dos fills Miquel amb dos fills Duran: a) Pau Miquel, hereu del mas de Baldús, amb Eulàlia Duran, cabalera; i b) pacten els

---

⁷⁹ No disposem dels CCMM dels pares viudos. No obstant, sabem que es casaren pel test. del fill hereu d'aquella, Simon Artigues i Martí; 24-1-1605, test. de Simon Artigues I, hereu de ca l'Artigues, Lavern (AHCVP, Antoni Mas, P-XVI-235-2, Testaments).

⁸⁰ En tot cas, sabem que el dot que aportà Margarida Martí al seu primer marit, Bartomeu Artigues, era de 90 lliures, i el creix que aquell li feu era de 45 lliures (29-10-1570, CCMM (APL, M-1570, f. 6r-7r, 7). No sabem si hi hagué restitució de dot, o simplement s'arreglà un matrimoni doble sense pagar cap dot. Com que no disposem dels CCMM del segon matrimoni d'aquella, no coneixem quina fou la quantitat del dot d'aquell segon matrimoni.

⁸¹ Situacions semblants trobem al llarg del segle XVII al terme de Subirats. Per exemple, el matrimoni entre Maria Pedrola, pubilla de Castellbisbal, i Francesc Ravella, cabaler de cal Ravella d'Ordal (1651); i una germana cabalera d'aquella, Eulàlia Pedrola, amb un germà hereu d'aquell, Pere Ravella d'Ordal (1651). Tots dos CCMM es fan el mateix dia i any 23-5-1651. Eulàlia aporta un dot de 1000 lliures a Pere Ravella, i Francesc Ravella aporta un aixovar de 1500 lliures a la pubilla Maria Pedrola, la qual assegura sobre els seus béns, i tots dos dots es diu que es paguen amb diners comptants, i se'n ferma àpoca. De fet, les quantitats són molt altes i no sabem si es van arribar a pagar. No descartem la possibilitat que puguin ser dots ficticis de casaments entre dos germans i dues germanes respectivament. En tot cas, pot ser que només se n'haguessin pagat una part, o que el patrimoni d'un és més gran que el de l'altre, ja que hi ha una diferència de 500 lliures; 23-5-1651, matrimoni doble Pedrola-Ravella, Ravella-Pedrola (AHCVP, JM, P-XVII-141-1, f. 1r-4v).

CCMM d'Eulàlia Miquel, donzella, amb Alfons Duran, hereu d'Antic Duran,⁸² amb la condició que si Alfons Duran no s'hi volgués casar, el seu pare el deseretaria i li deixaria només 5 sous “*tant com a fill rebelde y inobedient a son pare y parents*”, i en aquell cas voldria que s'hi casés un germà d'aquell, Llorenç Duran, hereu en segon grau, amb la mateixa condició expressada anteriorment, revocant el llegat de les 50 lliures que, com a cabaler, li té assignades el seu pare per aixovar. En cas que Alfons Duran es casés amb Eulàlia Miquel i morís sense fills, l'heretat passaria a Llorenç Duran, fill segon d'aquell.

La viuda Maria Vallès es casa en segones núpcies amb l'hereu Pau Milà, de la Roca, també viudo (1696). A la vegada, ha col.locat dos fills: Anna Maria Bertran i Vallès, cabalera, amb Francesc Milà, hereu, pagès, de la Roca; i Bartomeu Bertran i Vallès, hereu, amb Teresa Milà, cabalera, (1694). Per tant, es celebra un matrimoni triple.

---

⁸² Es diu que els CCMM són en poder del notari Alfons Mainés, de Barcelona, sense que en coneguem la data.

V.3.10. ELS DOTS

[...] *per quant en dit dot no corren diners sinó tant solament les ditas robes y no-s pot estimar lo creix [...].* (1572)¹

El dot, una de les dades fonamentals dels CCMM, és un indicador del nivell econòmic d'aquestes famílies. Permet una avaluació estadística.

Alguns autors, com Maspons i Anglaseu, Aventín o Lalinde veuen en el dot una quantitat equivalent o superior a la part de llegítima que correspon a la noia que es casa.² En el moment que aquesta l'accepta i l'aporta al marit, també renuncia als seus drets hereditaris en els béns dels pares, a excepció de l'ordre de successió.

En els CCMM, consten les quantitats dels dots que s'assignen i es donen a les filles, i aixovars als fills. El dot comprèn el llegat del pare i el de la mare, així com tots els altres drets sobre l'herència paterna i materna, amb les renúncies pertinents, a excepció del grau de successió i drets per intestat. En els testaments, consten també quantitats que s'assignen a les filles i als fills en temps de núpcies, i no altrament. Són les anomenades previsions de dot, que no han de coincidir

---

¹ 26-5-1572, CCMM de Joan Vidal, pagès occità, i Eulàlia Ferrer del molí de Torres Besses, de la pr. de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 24v-25r, 48).

² Veg. MASPONS i ANGLASELL, F. (1935): *La llei de família catalana*. Barcelona: Barcino, p. 37; AVENTÍN, M. (1996): *La societat rural a Catalunya en temps feudals*. Barcelona: Columna, p. 477-479; LALINDE, J. (1963): *Los pactos matrimoniales catalanes*, dins "Anuario de Historia del Derecho Español", 33, p. 184; també en fa ressò IBÁÑEZ, D. (2001): "Les fonts not.als en l'estudi del mas i la família"; dins FERRER, M. T., MUTGÉ, J. i M. RIU (eds.) (2001): *El mas català durant l'Edat Mitjana i la Moderna (Segles IX-XVIII)*, p. 245-26.

necessàriament amb els dots, ja que aquests poden augmentar segons el poder de la casa.

L'acceptació del dot implica la renúncia als drets sobre l'heretat de la família, fet ja expressat en el testament del pare, tant pels fills cabalers com per les filles cabaleres. Així, en els CCMM de Montserrat Olivella i Margarida Olivella, podem llegir: “per les qualls agan y sian tingudes renunciar tots los drets a ellas tocant en los béns meus en favor del areu meu daval scrit”, “per les qualls sian tinguts y obligats renunciar tots los drets ells tenen en los dits béns meus en favor del areu meu daval scrit”. La renúncia és sempre a excepció del dret de successió per ordre de primogenitura i dels drets d'intestat. Cal entendre les quantitats assignades en els dots com el valor del dot en termes monetaris. Aquest valor no implica que tinguem la seguretat que es cobri el dot amb moneda. Els dots, pel valor assignat, es poden pagar de diverses maneres -amb espècies, terres, etc.-, i a vegades amb moltes dificultats, com mostrem a continuació.

V.3.10.1. EL PAGAMENT DELS DOTS

La majoria dels dots que hem analitzat estant constituïts amb una quantitat monetària, i l'aixovar es dóna per separat. En alguns casos, el dot està constituït, totalment o parcial, amb una possessió immoble. Pagar el dot en diners suposa un esforç per la família de la muller. No obstant, pagar amb diners impedeix que les heretats es dispersin.

V.3.10.1.1. AMB MONEDA

Quan el dot s'expressa amb un valor monetari, la moneda de referència que es fa servir és la lliura barcelonesa. La lliura era una moneda teòrica, de compte, i a la pràctica no existia. Jaume Codina ens diu que la moneda corrent era

el florí d'or i el de plata, la dobla d'or, el ducat...³ Hem d'entendre que la lliura expressa el valor del dot que es dona, no que es donin dots amb lliures.

Si la quantitat s'expressa en ducats d'or i escuts, s'acostuma a posar l'equivalència en lliures barceloneses.

El dot de Margarida Alavedra i Canals, muller d'Antoni Martí de la Talalla (1564), està constituït per la meitat de l'heretat del seu pare, que es divideix entre les dues filles d'aquell, i la quantitat de 100 ducats d'or, dels quals es diu que equivalen a 120 lliures barceloneses. La mateixa quantitat de 100 ducats i equivalència en lliures trobem en els CCMM de Simeó Carbó, de la Torre, i Eulàlia Rosell (1572).

La mare i els tutors de Margarida Mestre del Gorner (1567), li donen per dot 100 escuts, equivalents a 105 lliures.

a) Dots i aixovar expressats en numerari de forma separada

Alguns dots del segle XVI expressats en moneda van acompanyats de l'aixovar o joies dotals expressats també amb moneda, de forma separada. En tots aquests casos, el valor numèric de l'aixovar o joies dotals és de 5 lliures. Hem comptabilitzat 13 casos d'aixovars femenins valorats en 5 lliures entre 1522-1545. I 2 casos més entre 1560-1565. Els dots que els acompanyen oscil·len entre 20 i 55 lliures, dels quals en 6 casos són de 30 lliures. La resta està en quantitats inferiors: 2 de 20 lliures; 1 de 25 lliures; 2 de 45 lliures; 1 de 55 lliures. I també en trobem 1 de 60 lliures amb les joies dotals de 5 lliures que pertany a un cabaler. En els casos en què no es diu res de l'aixovar, entenem que aquell pot estar comprès dins el valor pecuniari del dot. Pot donar-se el cas en els dots que són de 35 lliures, com el que Miquel Mestre I de Rocamora dona a la seva filla Joana quan es casa amb Antoni Domingo de Sant Esteve de Castellet (1548), entenent que el que donà deu anys enrera a una altra filla, Elionor, era de 35 lliures i es deia que incloïa les 5 lliures de les joies dotals (1538).

---

³ Veg. CODINA, J. (1997): *Contractes de matrimoni al Delta del Llobregat (segles XIV a XIX)*. Barcelona: Fundació Noguera, p. 117.

b) Dots expressats en numerari que no inclouen l'aixovar

En la majoria de les vegades, s'acostuma a especificar el valor numerari del dot, sense que l'aixovar estigui inclòs en el valor del dot. És el que acostumen a fer la majoria de les famílies. Aquell aixovar es pot descriure o no, depèn del cas. Quan no es descriu, es fa constar sovint l'expressió estereotipada “en diners comptans ab ses joyes” o “cum jocalibus pertinentibus”, “ab ses joyas condecents”, “i joyes tals quals seran”, entre altres.

Per exemple, el pare i l'avi d'Eulàlia Carbó de Puigfedó (1524) li donen per dot 50 lliures en diners comptants quan ferma CCMM amb l'hereu Pau Coll de Sant Pere de Ribes, a més de l'aixovar que li voldran donar: “e les joyes que per lo dit son pare li seran donades o donar-li volran”. Els mateixos donadors donen a la seva germana Caterina Carbó (1528) un dot de 90 lliures “en diners comptants” en els CCMM d'aquella amb l'hereu Joan Romeu dels Borrulls, a més de l'aixovar que li voldran donar. Macià Capmany (1564), de Sant Joan Salerm, dóna 70 lliures per dot a la seva filla Joana Capmany quan es casa amb l'arader Antoni Esteva de Sant Cugat, i “ab ses joyas pertanyents”. I Montserrat Ravella d'Ordal dóna a la seva filla Montserrada un dot de 120 lliures “en diners comptans, ab ses joyes” (1570), entenent que les joies dotals van a part del numerari del dot.

Per posar un altre cas, el dot de Caterina Entrada (1587), quan es casa amb Joan Martí, tots de Sant Sadurní, és de 40 lliures, i es descriu l'aixovar, que va per separat, consisteix en “una caxa bona y soficient; una flaçada de la forma migana çofecient, com lo dit Entrada ne té una en sa casa; un traveser; un parell de llensols, sis torcabocas, duas estovalles y duas tovallolas”.

c) Dots expressats en numerari que inclouen l'aixovar

Els 100 escuts, equivalents a 105 lliures, que la mare i els tutors donen per dot a Margarida Mestre del Gorner (1567) és “ensemps” amb les joies

pertanyents; o sigui, que l'aixovar probablement hi està inclòs. Però normalment, l'aixovar es dona per separat, com hem explicat amb anterioritat.

d) *Amb diners comptants*

Aquesta fórmula acostuma a usar-se pels pagesos propietaris de mas, però també per alguns treballadors, com observem en molts CCMM. A continuació, n'anomenem uns quants exemples.

Eulàlia Martí de la Talalla (1540-1560) aporta en dot a Benet Mas, de Sant Sadurní, 50 lliures, donades pel seu germà-hereu en diners comptants, i 5 lliures en joies dotals.

Macià Capmany (1564) dona a la seva filla Joana Capmany, que es casa el mes de febrer amb Antoni Esteva, arader de Sant Cugat Sesgarrigues, un dot de 70 lliures “en diners comptants”, amb les joies pertanyents. Les paga en dos terminis, la meitat a les esposalles i l'altra meitat a les bodes, i sembla que va trigar deu mesos només, segons l'època de dot, fins al mes de desembre d'aquell mateix any de 1564.

Guillem Balle (1565) reconeix haver rebut en diners comptants amb diverses solucions el dot de 20 lliures que li ha donat la seva futura muller Joana Borrell (1565), criada de Bartomeu Escuder de Rocavert, tant de mans de Joana com de Bartomeu Escuder. Recordem que dita Joana es va guanyar ella sola el dot “*ab sos propis traballs y indústria*”.

Reconèixer que s'ha donat el dot amb diners comptats quan encara no s'ha cobrat és un pur formulisme que no respon sempre a la realitat. Els dos casos següents mostren el que diem.

Antoni Capmany (1536), pare de Macià Capmany, el mateix dia dels CCMM del seu fill, ferma època a Jaume Martí de la Talalla, pare de la futura muller del seu fill-hereu, de les 30 lliures “en diners” i joies estimades en 5 lliures “que aveu promeses dar a mon fill Macià y a vostre filla Caterina en dot”. De fet, és un pur formulisme, perquè no ha cobrat el dot encara, ja que han acordat pagar-

lo en dos terminis, un a les bodes, que es faran dins de quize dies, i l'altra després de les bodes. I es fa constar que les 30 lliures són “en diners”.

Gabriel Guilera d'Ordal reconeix haver rebut les 120 lliures del dot de la seva futura muller, Magdalena Carbó de Prunamala, “en diners comptants”, de la mà del seu tutor Antoni Carbó de Puigfedó, imposat pel batlle de Subirats. Però, en realitat no ha cobrat el dot, ja que l'hi paguen en dos terminis de 60 lliures cadascun, tots dos pagaments en dates posteriors als CCMM, un abans de les bodes i l'altre després de les bodes.

També el dot que es dóna a Magdalena Martí de la Torre (1616), de 110 lliures “en diners comptants”; el dot estipulat en testament per Antoni Carbó de Puigfedó (1604), de 200 lliures per la seva filla Marianna, i executat per la seva muller Marianna Sardà “ab diners comptants” (1617);⁴ o les 300 lliures que Eulàlia Batlle de la Pujada aporta a l'hereu de Puigfedó, Baltassar Carbó, també “ab diners comptants” (1621), i les 300 lliures de Margarida Ràfols de Cantallops a Francesc Milà de la Roca (1648), són exemples de dots que es diu que es paguen amb diners dels molts que podem trobar també pel sege XVII, que seria redundant anomenar-los.

e) *Amb moneda barcelonesa*

Una de les altres fórmules que es fan servir és dir que la quantitat numerària del dot és moneda barcelonesa, sense senyalar si és amb diners comptants. Entre les moltes vegades que apareix aquest formulisme, anotem els casos següents:

Jaume Martí III (1618), de la Talalla, pare de Magdalena Martí, li assigna un dot de 160 lliures “moneda barcelonesa”, més dues caixes i robes, en dos terminis, el primer la meitat de les 160 lliures i l'altre la segona meitat i les joies

---

⁴ 4-4-1617, CCMM de Jeroni Miquel i Marianna Carbó i Sardà, de Puigfedó, de St. Pere de Lavern (AHCVP, GB, P-XVII-9-1, f. 1r-5r).

esmentades, però en cap moment es diu que es fa amb diners comptants. CCMM de Magdalena Martí, de la Talalla, i Pere Miquel, de Baldús (1618).⁵

En el cas del dot de 400 lliures de Jerònima Olivella (1619), només es diu que són amb moneda barcelonesa, i a pagar el dia de les sposalles. El donador és Mateu Olivella de Fontclara, i el dot entra al mas de Rocavert.

Antoni Ravella II (1638), d'Ordal, germà de Magdalena, li dóna també 400 lliures “moneda barcelonesa”, amb les joies dotals, i tot a pagar el dia de les esposalles amb Pere Pau Solà, que serà el mateix dia de les bodes, al cap d'un mes.

f) *No corren diners*

Encara que es doni un valor numerari al dot, aquest no sempre era pagat amb moneda. Jaume Codina ens recorda que el numerari escassejava fins al segle XVIII.⁶ En alguns casos es diu clarament que “*no corren diners*”, tot i valorar el dot en lliures. Eulàlia Ferrer (1572), del molí de Torres Besses, aporta un dot pel valor de 12 lliures a Joan Vidal, pagès d'origen occità que s'està a Lavern; però els seus pares “*les y donen en robes de vestir*”, com expliquem més endavant. I pel fet que “*en dit dot no corren diners sinó tant solament les ditas robes y no-s pot estimar lo creix*”, el marit esdevenidor, Joan Vidal, li dóna la meitat de les millores que facin vivint plegats.

g) *Amb diners i un debitori*

Miquel Mestre II de Rocamora (1562) es compromet a pagar el dot de 65 lliures a la seva germana Elisabet Mestre i el marit esdevenidor d'aquella, Macià Capmany, en un termini, però en realitat els paga 13 lliures “*numerando in*

---

⁵ 10-2-1618., CCMM de Pere Miquel, de Baldús, Sta. Fe, i Magdalena Martí, de la Talalla, de St. Pere de Lavern (AHCVP, PGu, P-XVI-170-1, CCMM 1618-1625, f. 1r-5v).

⁶ Veg. CODINA, J. (1997): *Contractes de matrimoni al Delta del Llobregat...*, op. cit, p. 117.

peccunia numerata”, i per les restants 52 lliures ferma un debitori, que no es cancel·larà fins onze anys més tard, el 1573.⁷

V.3.10.1.2. AMB ESPÈCIE

Abans hem dit que no sempre corren diners. Hem vist com alguns donadors i contraents ho expressaven clarament en els CCMM, de mà del notari. Els dots eren estimats en equivalències monetàries, però pagats generalment en espècie. Si no corrien diners, es podien pagar de moltes i diverses maneres.

Trobem des de la núvia que només aporta la roba de vestir, com el cas que hem esmentat d'Eulàlia Ferrer (1572), del molí de Torres Besses, fins a dots que es paguen amb gra, mobles de casa, etc. A continuació, inclouem les possibilitats que hem documentat i alguns exemples.

V.3.10.1.3. AMB FORMENT, ROBA I MOBLES

Joana (1569), viuda en primeres núpcies de Jaume Padró, pagès de Sant Jaume dels Domenys, i en segones núpcies de Ramon Carmell, pagès de Vilafranca del Penedès, es casa en terceres núpcies amb Antoni Cartró, pubill viudo del mas Suau, de Lavern. Li aporta un dot per valor de 35 lliures, però li paga “part ab forment y part ab robas y mobles de casa”, amb la condició que estigui valorat per dues persones, una per cada part.⁸ Això prova que els dots, tot i ser estimats en quantitats numeràries, no sempre es pagaven en metàl·lic. Els dots també es pagaven en espècie, com ara gra, roba i mobles, com aquest cas. No

---

⁷ 12-2-1573, època de dot d'Elisabet Mestre (APL, M-1570, f. 40v).

⁸ 8-9-1569, CCMM d'Antoni Cartró, pubill del mas Suau, de St. Pere de Laverni Joana, viuda de Jaume Padró (APL, M-1561, f. 126v): “Ítem ab altra carta, lo dit Antoni Cartró accepta les ditas trenta y sinch liures barceloneses per la dita madona Joana Carmela,^b \esdevenidora muller sua/, a ell promesses portar per la dita dot, les qualls per pacta entre ells la \dita/ madona Joana li ha donadas y pagadas en aquesta manera, so és, part ab forment y part ab robas y mobles de casa, lo qual forment y robes y mobles de casa és estat estimat de voluntat dells tots per duas personas, una de cada part, a las ditas trenta y sinch liures barceloneses, les qualls lo dit Antoni Cartró en lo modo sobredit confessa aver agudes y rebudes, les qualls li salva y assegura en y sobre tots sos béns”.

obstant, no sempre surt especificat en la redacció dels CCMM. Jaume Codina pensa que, tot i que les èpoques de dot diguin que aquests s'han pagat “numerando”, s'acostumava a pagar amb cereal, etc.⁹

La viuda Eulàlia Ferran (1574), habitant a Castellví de la Marca, aporta a Arnau Janer, treballador occità habitant a Sant Sebastià dels Gorgs, un dot de 50 lliures que el seu pare, Joan Ferran, li deixà en el seu testament, i que per aquell preu dues persones han assignat sobre certes propietats del mas de Mornedra, del seu difunt pare. A més d'aquestes pertinences, estimades en lliures, li aporta també “les robes, joyas, mobles y blats sechs” que ella té, més les parts dels sembrats que hi ha en aquell mas quan seran venudes, i també els deutes pendents de cobrar que consten en el memorial del testament del seu difunt marit. No obstant, els contraents no volen les propietats que se'ls ha assignat pel valor de 50 lliures, “sinó que los donasen sinquanta liures en diners comptants”, quantitat que finalment pagarà Francesc Gili, paraire de Sant Quintí, i en fermaran època quan la cobrin. És un cas clar que hi ha dots que es paguen en moneda, s'han estimat unes terres pel valor monetari del dot, però els cònjuges no volen terres sinó diners comptants.

V.3.10.1.4. AMB ROBES I ALTRES JOIES

Amb anterioritat hem esmentat el cas d'Eulàlia Ferrer (1572), del molí de Torres Besses, els pares de la qual li donen un dot valorat en 12 lliures, les quals “les y donen en robes de vestir” perquè “no corren diners”. Les robes de vestir consisteixen en “certes gonelles y faldilles y altres robes”, i “ab ses joyas pertanyents” (1572). I si no té fills, li deixen testar sobre “la mitat de les ditas robes”.

Un altre cas trobem en Eulàlia Jofrena (1570), viuda de Jaume Jofre de la Salada, quan es casa en segones núpcies amb Marc Miquel del Gorner. Li dóna un dot valorat en 20 lliures, amb robes: “les qualls vint liures li porta ab robes y altres

---

⁹ Veg. CODINA, J. (1997): *Contractes de matrimoni al Delta del Llobregat...*, op. cit., p. 118.

joyas ja estimades”. Marc Miquel li dóna 10 lliures de creix i prometen casar-se per Sant Joan.

V.3.10.1.5. AMB BÉNS IMMOBLES

Algunes famílies entregaven per dot béns immobles, com ara una heretat, unes terres, una casa, etc. Els motius podien ser diversos, especialment perquè no podien pagar el dot previst pel pare de la núvia en testament.

V.3.10.1.6. AMB UNA HERETAT

Francina Mestre i Miquel Mestre II de Rocamora (1525), mare i fill, donen a Francina Mestre, filla i germana respectivament, una casa i heretat a Sant Sadurní que compraren a la viuda de Joan Mestre i a Gabriel Mestre, fill d'aquells. El seu cònjuge esdevenidor, Jaume Escuder de Rocavert, li aporta 30 lliures, que posen sobre aquella heretat, i 15 lliures de creix.

Antoni Martí de la Talalla (1559), per pagar a la seva germana Francesca el dot de 50 lliures previst en el testament del seu pare per col·locació d'aquella, es veu obligat a donar-li el mas de l'Argilaga”, situada al terme de Castellví de la Marca, amb la condició que tant ella com el seu futur cònjuge, Francesc Ventosa, paguin els censos d'aquella heretat i ajudin a pagar el dot de la seva germana Mariana Martí, en temps de col·locació, amb el vist-i-plau de dues persones, una per cada part, Joan Ventosa, pagès, de Vilafranca Penedès, i Montserrat Esteve, pagès, d'Ordal.

V.3.10.1.7. AMB TERRES

Alguns dots es paguen parcialment o total amb terres i es deixa fer habitació a la casa familiar.

Macià Capmany I (1567), de Sant Joan Salerm, amb el consentiment del seu fill hereu, Antoni Capmany i Martí, aporta per dot a Francesca Capmany i Martí, filla seva del primer matrimoni amb Caterina Martí de la Talalla, unes peces de terra i les joies dotals: a) 18 jornals, part culta i erma, a “la Pinyola”, alou de la rectoria de Lavern, cens 3 q d’ordi; b) 1 jornal gros, part vinya i camp, al coll de la Salada; i c) li deixa un apartament darrera de casa seva per 5 anys, amb dret de llenyar pel propi empriu. No consta cap equivalència en valor monetari, ni tampoc es diu que les terres donades siguin en usdefruit durant el temps que s’estaran a la casa de darrera casa seva. Sinó que les terres es donen. Per tant, Macià Capmany mutila una part de la hisenda per dotar una filla seva. Això no hauria fet si hagués tingut diners comptants perquè el pagès és reaci a perdre la terra.

Montserrat Forés (1572), de la Creu, veí proper de Macià Capmany, dóna per dot a la seva germana Maria Anna 120 lliures pagadores en tres pagaments. Li deixa 3 jornals de terra per un esplet, i que l’hagin de conrear a despeses seves, sense que li hagin de donar parts. El matrimoni es celebrarà per Nadal, i els deixarà estar a casa seva tot un any, fins el Nadal de l’any següent. Aquesta data coincideix amb el tercer i darrer pagament del dot. Per tant, representa que s’hi podran estar fins que el dot sigui íntegrament pagat.

Magdalena Vendrell del Gorner aporta un dot a Antoni Raspall, paraire, fill del mas de Renardes, en terres: 2 peces de terra, una de 2 jornals i l’altra de 3 jornals, de les quals paguen el cens, amb les joies dotals (1572). El mas té hipoteques a favor de la família Martí del mas Escardó, i no deu poder pagar els dots de les filles cabaleres si no és amb terres, com és aquest cas.

Jaume Carbó i Rovira (1585), del mas Cuquet o Arrabassador, no té diners per pagar el dot de la seva germana Jerònima Carbó i Rovira, i les 50 lliures que Miquel Carbó, pare seu, llegà a aquella en testament. L’any anterior, va haver de vendre el mas Arrabassador, de 100 jornals, a Bartomeu Carbó de Prunamala pel

preu de 439 lliures i 10 sous,¹⁰ a causa dels deutes acumulats. Ara, soluciona el dot de la seva germana donant-li terres, les quals podrà disposar a ses lliures voluntats, amb o sense fills. Les peces de terra són: a) un camp de 3 jornals plantat d'oliveres, figueres i altres arbres, sobre el qual hi ha les 50 lliures de previsió de dot que el seu pare li deixà en testament; b) un tros d'hort de dos cortans de cànem de sembradura, que és part de l'hort del mas Cuquet i que serveix "per la sort de dita casa", pel qual ha de pagar 1 sous com adjutori de cens; i c) una pessa de terra d'extensió uns 20 homes de cavadura que és "per a obs de fer vinya", pel qual també haurà de pagar 1 sou com adjutori de cens; les quals terres podrà disposar a ses lliures voluntats, amb o sense fills.

Per la seva part, l'hereu Bartomeu Olivella i Llobet, de Fontclara (1586), aporta un dot a Joana Puig i Llobet, germanastra seva per part de mare, avaluat en 40 lliures, però l'hi dóna bàsicament en terres: a) 4 jornals de terra conreuada i erma comprada a carta de gràcia a Pau Palau de Sant Joan Salerm (1582), pel preu de 20 lliures i 4 sous; b) 10 lliures i 6 sous que Pau Palau deu a Bartomeu Olivella; i c) 9 lliures "ab diners comptants", pagadores en cinc anys; i tot a compliment de 40 lliures. En cas de no tenir fills, s'aplicarà la restitució de dot i ella podrà testar només de 15 lliures.

Per la seva part, Magdalena Ferrer, viuda del sastre Guillem Salvà, i el seu fill hereu Joan Salvà i Ferrer, sastre de la vila de Sant Sadurní, donen almenys dos dots a dues filles i germanes respectivament avaluats amb una quantitat monetària, però una part amb terra. Per exemple, a Joana Salvà i Ferrer, quan es casa amb Francesc Bertran (1598), li donen 90 lliures, de les quals 40 lliures a les esposalles i 60 lliures al cap de sis mesos de les bodes, però la mare d'aquella els deixa habitació amb manutenció durant quatre anys, i una peça de terra de 4 jornals també per quatre anys, sense pagar-los, però, metges i medicines. Pot ser que els tractes per aquells quatre anys vagin a càrrec d'una part del dot. I el dot que donen a Magdalena Salvà i Ferrer, avaluat en 100 lliures, consisteix en 60 lliures, 20

---

¹⁰ 24-8-1584, acte de venda del mas Arrabassador a Bartomeu Carbó, de Prunamala, de la pr. de St. Sadurní (AHCVP, MB, còpia de 1759); també (AHCVP, MB, P-XVI-117-2, 1591-1593, 834, f. 56r-58r).

lliures d'un oncle d'aquella, i 20 lliures que posen, a carta de gràcia, sobre un camp d'1 jornal d'extensió (1604).

D'altra banda, el dot de Jerònima Forner, aportat per la seva mare i el seu germà, consisteix en la donació universal dels béns mobles de la seva mare, o sigui, que és hereva per part de la seva mare. No s'especifiquen aquests béns mobles, en els CCMM d'aquella i Pau Artigues, fill de Jaume Artigues, el qual pare és un cabaler de ca l'Artigues de Lavern instal·lat per pagès a Vilafranca del Penedès (1617).

V.3.10.1.8. AMB CASA I TERRES

Margarida Elies, viuda d'Estrada (1592), d'origen occità, aporta en dot ella mateixa a Pere Francesc, també occità, "tota la meytat de casa, terras y heretat a ella pertinents en los béns y heretat del quòndam pare seu, com apar per lo testament per ell fet últimament".

V.3.10.1.9. AMB DINERS I BÉNS IMMOBLES

Algunes famílies paguen una part del dot amb béns mobles. A continuació, exposem les possibilitats que hem documentat.

Pere Font (1589), fuster de Sant Sadurní, dona en dot a la seva filla Antiga 20 lliures i un pati per edificar de 20 pams d'ample per 38 pams de llarg, situat al costat casa seva. El donador es compromet a fer les parets de tàpia, cobrir la casa, posar el portal de pedra de mitja volta i passar la fusta per aixà, i mentre duri la construcció ha de mantenir a casa seva els nous cònjuges, Antiga Font i Pere Rius. L'esmentada Antiga queda viuda, es casa en segones núpcies amb Antoni Farrer (1592), i el pare li aporta el mateix dot que l'anterior matrimoni. La diferència és que no hi ha diners en moneda, i s'acorda que pel valor de les 20 lliures el seu pare li ha de donar un ase avaluat en 10 lliures, i les restants amb diners.

Miquel Mestre I de Rocamora assigna un dot de 65 lliures a la seva cabalera Elisabet Mestre en els CCMM entre aquella i Macià Capmany I de Sant Joan Salerm, el 26-5-1562. L'hereu d'aquell, i germà d'aquella, Miquel Mestre II, li dona 25 lliures "de sos béns propis", i 40 lliures que estan posades en hipoteca sobre el molí del Coll, que el seu pare posseïa a Sant Miquel d'Olèrdola. El seu germà Miquel Mestre li paga, per tant, una part amb diners i una altra amb una propietat, tal com havia decidit el seu difunt pare. I en els mateixos CCMM, els cònjuges Macià Capmany I i Elisabet Mestre renuncien a aquelles 40 lliures sobre el molí del Coll, transferint totes les seves forces i accions a favor de Miquel Mestre II. Fan això probablement per pagar un deutor, del qual és deutor Macià Capmany I a Miquel Mestre II, creat amb anterioritat, el 15-4-1561. En realitat, quan Macià Capmany I ferma àpoca de dot el 12-2-1573, al cap de gairebé 11 anys, a Joan Mestre, fill-hereu de Miquel Mestre II, reconeix que del dot de 65 lliures li han pagat 13 lliures amb diners, i les restants 52 lliures van a càrrec d'un deutor del qual ell era deutor a Miquel Mestre II, creat el 15-4-1561. Aquell deute ha fet que el dot hagi baixat substancialment.

Quan el sabater de Vilafranca Pere Rosell (1564) ferma CCMM amb Felipa Artigues, cabalera de ca l'Artigues, el pare d'aquell li dona "tot lo cabal que té vuy en la botiga", i es reserva l'usdefruit de la botiga, 10 lliures per dotar dos fills, i 10 lliures i un camp d'1 jornal per dotar una filla. La jove contraent, Felipa Artigues de ca l'Artigues de Lavern, li aporta un dot de 85 lliures.

V.3.10.1.10. AMB DINERS, CENSALS I HIPOTEQUES

Hi ha dots, o part de dots, que es paguen amb censals morts i hipoteques.¹¹ La núvia els rebia, no els pagava, i acostumaven a ser censals i violaris ja creats, el preu i les pensions dels quals es traslladaven a la núvia. En cas de lluçió o quitació, la núvia, o el seu hereu, cobrava íntegrament el preu. Jaume Codina

---

¹¹ Remetem als comentaris que fem sobre aquest aspecte al capítol del capital i el crèdit de la nostra tesi.

comenta que aquest sistema de pagament de dots era el procediment més usual en situacions de falta de numerari.¹²

Entre altres, fa servir aquest sistema l'hereu Antoni Romeu dels Borrulls per casar filles d'aquell mas (1591), crèdit que posa sobre la seva pròpia casa i heretat.¹³

Maria Soler i Vendrell (1691) aporta per dot a Pere Ravella i Pedrola doctor en Dret de Vilafranca del Penedès, fill cabaler de Pere Ravella d'Ordal, 1988 lliures 10 sous i 9 diners. Aquest dot està posat sobre els béns del difunt Aleix Soler, pare d'aquella. La donadora és la seva àvia, Madrona Vendrell, viuda d'Aleix Soler major, com usufructuària dels béns del seu fill i administradora dels béns de la seva néta. Aquesta quantitat monetària prové d'una sèrie de vendes de diferents joies, que esmentem per la seva singularitat:

a) 630 ll. 1 s. i 9 d. “de quatre-centas cinquanta onses y un argens de una sort de plata de diferents pessas que a rahó de una lliura vuit sous dit quòndam Aleix Soler com a pare y legítim donador de ella, dita senyora Maria Soler vené a Joan Morera, argenter de la ciutat de Barcelona”; i b) 649 ll. 11 s. “de trenta duas onsas set argensos y vint-y-set grans de una sort de or que també consistia ab diferents pessas de or, com eran creus, anells y altres pessas de pedras y perlas, ab una onsa y tres quarts de llimadura de or, unas massetas de jacins que valgueran de sobra plus deu lliures y deu sous que també dit quòndam Aleix Soler en lo nom sobredit vené a dit Joan Morera, argenter, y junts los dits partits fan la suma de 1290 ll. 2 .s 9 d.; lo qual pesà i valorà Salvador Llopart, argenter, el 22-1-1683, i fou comprat per Jaume Morera, argenter”.

Aquesta quantitat s'ha de recuperar dels béns del difunt pare d'aquella. I l'àvia li promet pagar en 4 terminis: a) 733 ll. 7 s. 6 d. el dia dels CCMM, “ad diners comptans”; b) 617 ll. 10 s. restants amb dos canvis (275 ll. i 110 ll.), un censal (70 ll) i un violari (52 ll. 10 s.); i c) 477 ll. 19 s. 9 d. de la forma següent: 1) 250 ll el mes d'agost vinent; 2) 112 ll 10 s el mes d'agost a 1 any; i 3) 113 ll 9 s 9 d mes d'agost a 2 anys. És a dir, que al cap de dos anys haurà cobrat la totalitat

---

¹² Veg. CODINA, J. (1997): *Contractes de matrimoni al Delta del Llobregat...*, op. cit., p. 142.

¹³ Per a la seva explicació, remetem a l'apartat XII.5. *Els censals*, del capítol XII. *El capital i el crèdit*, d'aquest treball de tesi.

del dot, segons el que consta en els CCMM. Una part d'aquest dot es pagarà amb diners, que es trauran dels béns del seu difunt pare, i una altra part es pagarà amb els preus i pensions d'un censal i un violari.¹⁴

També els tutors d'Eulàlia Petit (1705), quan es casa amb Ramon Domènech d'Espiells, els quals li donen per dot un censal mort ja creat de pensió anual de 15 lliures, de preu de 300 lliures. D'aquesta quantitat, s'han de descomptar 42 lliures 1 sou i 6 diners per la meitat de les despeses de la dispensa d'aquell matrimoni, i els vestits següents: un vestit de xamallot fi, altre vestit de xamallot bort, 1 gavardina d'escot, 1 gipó de bayetà groga, 1 caputxa de risso i 1 davantal de filadís i seda.¹⁵

En alguns casos, la família ha de fer equilibris per poder pagar el dot. Al mas de Fontclara, s'acorda fraccionar els dots de les cabaleres Montserrada i Margarida Olivella i Llobet en dos terminis: la meitat a les esposalles, i l'altra meitat a la festa de Santa Maria d'agost de l'any següent. Però en el cas de Margarida Olivella, es veu que tenen dificultats per complir amb els pagaments dins els terminis establerts. La seva mare, Joana Llobet, viuda d'Antoni Olivella, i Magí Puig, segon marit d'aquella, han de recórrer a una revenda a carta de gràcia d'una parcel·la de terra campa que Pere Palau i Joana Casanovas, de Sant Joan Salerm, els havien empenyorat, i la revenen a Nicolau Onyó "per pagar lo dot de madona Margarita Boneta". Reconeixen que ho han fet després d'haver "cercats molts modos y maneras per poder pagar la dita dot", i no han "trobat modo ni manera, mancho danyos per nosaltres y per los successors nostres que és estat per la revenda (a) carta de gràcia" (1570).¹⁶

---

¹⁴ Pel comentari de més casos, veg. el capítol XII *El capital i el crèdit*, d'aquest treball de tesi.

¹⁵ 17-1-1705, CCMM de Ramon Domènech, d'Espiells, i Eulàlia Petit (ACAN, JeS, CCMM 1700-1704, 2-94, f. 439r-444v).

¹⁶ 15-1-1570, revenda a carta de gràcia d'una p. de t. (APL, M-1561, f. 129r, 292).

V.3.10.1.11. ALTRES

1. *Amb la venda de bestiar*

Gabriel Martí (1585), del mas Escardó, deixa en testament una previsió de dot de 200 lliures a cadascuna de les seves quatre filles -Magdalena, Montserrada, Àngela i Joana-, per col·locació, amb llibertat pels tutors de poder augmentar el dot, si ho creuen convenient. I amb nota al marge, afegeix que els tutors puguin vendre els moltons i que els diners es guardin “en taula” pel dot de Magdalena, la filla gran, de 16 anys:¹⁷

Ítem vull que los dits curadós, si acàs ja en aquesta anada de la cort, pugan vendre los moltons y posar los dinés en taula encontinent y servescan per lo dot de na Magdalena.

Desconeixem si Magdalena Martí, del mas Escardó, es va casar.

2. *Amb l'usdefruit i la senyoria*

Joana Casanovas (1569), viuda de Pere Palau de Sant Joan Salerm, propietària del mas Palau, fa donació universal del mas al seu fill Pau Palau en els CCMM d'aquell, però se'n reserva l'usdefruit. I aporta per dot aquest usdefruit i senyoria al seu segon marit, Joan Salvi. Es tracta de l'usdefruit dels béns de l'esposa, de què gaudirà el segon marit durant el matrimoni, de la mateixa manera que en va gaudir el primer marit d'aquella, i que era llei general segons les Constitucions de Catalunya. La condició que posa la donatària al seu fill és que si aquella mor abans que el seu segon marit, que aquell no el pugui treure del mas sense abans haver-li pagades totes les millores i despeses que haurà fet en aquell, compromís que va haver de respectar fins a la mort de Joan Salvi.

---

¹⁷ 22-10-1585, tercer test. de Gabriel Martí, del mas Escardó, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 181v-182v, 555).

3. *Amb l'usdefruit de béns immobles*

Alguns dots femenins estan constituïts per la cessió temporal de béns mobles en usdefruit. D'aquesta manera, es deixen camps i cases de forma gratuïta durant un temps, fins que tinguin pagat el dot, del tot o en part.

Margarida Martí, viuda de Bartomeu Artigues, i els tutors dels seus fills, davant la impossibilitat de poder dotar la seva filla Jerònima amb la quantitat de 175 lliures que el seu pare va deixar-li en testament en fet de casament, "*per no trobar-se de present ab diners*", li deixen en usdefruit la seva heretat, el mas de ca l'Artigues de Lavern, perquè ella i el seu futur marit, Gaspar Domènech, puguin cultivar-la fins que tinguin pagat el dot, i que no puguin ser trets d'aquella heretat fins que siguin íntegrament pagats, segons mostraran amb àpoques i albarans. Posen la condició que aquells cònjuges hagin de mantenir la viuda, és a dir, que l'hagin d'alimentar, vestir, calçar i pagar medicines, i també "*als minyons fins sian de edat de vint anys, mirant y treballant en tota utilitat de casa*". En cas de discòrdia, la viuda es reserva per ella i els seus fills menors una cambra, 6 quarteres de forment, 2 cargues de vi i 3 lliures amb diners.

Bartomeua Salvana (1598), viuda del sastre Bartomeu Salvà de Sant Sadurní, s'encarrega de dotar la seva filla Joana, comuna a ambdós. El dot consisteix en 90 lliures, més l'aixovar, que va a part. De les 90 lliures, 40 lliures es paguen el dia de les esposalles, més l'aixovar, i 50 lliures al cap de 6 mesos. Però per pagar el dot, deixa l'usdefruit de 4 jornals de terra al seu gendre, Francesc Bertran, pagès d'origen occità, la utilitat de la casa, sense pagar cap llogar i la manutenció d'aquells, fent una sola taula i despesa, pel temps de 4 anys. En els tractes, la viuda ha de pagar la tercera part de la despesa del llaurar, i només els metges i medecines de la seva filla, no del seu gendre.

V.3.10.2. TERMINIS DE PAGAMENT DEL DOT

A continuació, mostrem exemples de modes sobre el termini de pagament del dot a la nostra localitat durant el segle XVI i XVII. Per fer-ho, seguim les directrius del treball de Jaume Codina pel delta del Llobregat. El temps a què ens referim és un temps teòric, e temps que es pacta en els CCMM. No podem saber si es va respectar, o no, a la pràctica.

1. *Sub spe*

La modalitat de pagament “sub spe” és un formulisme que s’usa al llarg dels dos segles moderns en bastants CCMM dels que tenim documentats. Trobem en 6 CCMM entre 1567-1589, i 5 CCMM entre 1638-1677. En aquells, el nuvi o la núvia fermen època d’haver cobrat el dot als donadors, però, tot i haver-ho fermat, en realitat no l’han cobrat, però ho han fet amb l’esperança de cobrar-lo en una data propera. Per tant, és una manifestació de confiança per cobrar el dot en un futur.

Troblem aquesta fórmula en els CCMM de Joan Salvà i Àngela Mestre (1567), en els quals Àngela Mestre ferma època de dot al donatari, el seu germà Joan Mestre, i aquell en ferma debitori amb obligació dels seus béns i escriptura de terç:

Ítem ab altra carta, lo dit Joan Mestra fa y ferma debitori de les dites cent liures barceloneses y joyas pertanyents a la dita Àngela, germana sua, y al dit Joan Selvà, spòs seu sdevenidor, en nom de aquela, encara que dalt la dita Àngela aga fermada època com la veritat sia ella no aver-les rebudas, sinó que *sots speranza de la paga esdevenidora* la aga fermada, lo dit Joan Mestra confessa y en veritat regoneix deure les ditas çent liures barceloneses y joyas pertanyents, les qualls promet dar y pagar, so és la mitat a les sposalles y la altra mitat a les bodes [...].

Les esposalles es fan per Tots Sants, l’1 de novembre, i la celebració de les bodes per Carnestoltes, el febrer de l’any següent. A la pràctica, Joan Salvà ferma època de dot al seu cunyat el 1571, al cap de 3 anys 10 mesos i 26 dies.

La resta d'exemples segueix un formulisme bastant semblant. Per exemple, Caterina Entrada (1587) ferma època de dot al seu pare de les 40 lliures que li ha promès donar, “sot spera” de cobrar-les. Aquell les hi ha promeses en tres pagaments: un a les esposalles i dos després de les bodes, de 15, 15 i 10 lliures respectivament, l'últim dels quals finalitza el dia de santa Magdalena, el juliol de 1589.

El mateix ferma Antiga Font (1589) al seu pare Pere Font, de les 20 lliures que li ha promeses, “sot spera” de cobrar-les, d'una o altra manera, ja que la meitat les hi paga amb un ase avaluat en 10 lliures, i de l'altra meitat només es diu del dia de les esposalles a un any. No disposem d'època de dot.

Mariagna Gavaldà (1589) ferma època de les 50 lliures del dot al seu germà i altres persones “sot speranza de sdevenidora paga”. Es paguen 25 lliures el dia dels CCMM, de les quals en consta l'època, i li prometen pagar 25 lliures per santa Magdalena, el juliol de l'any 1590.

I Eulàlia Creus (1592), en els seus CCMM amb el pare Antoni Jofre, ferma època de les 50 lliures del seu dot al seu germà, el sastre Miquel Creus. I encara que “aja confesades aver(-les) agudes y rebudes, és ver y sert que aquelles no ha rebudes, ans dita confesió a feta sots esperansa de esdevenidora paga y de present seguretat”. En principi, les hi havien de pagar en tres terminis: un de 20 lliures quinze dies després dels CCMM, i dos de 15 lliures cadascun després de les bodes, per santa Magdalena de 1593 i 1594.

Eufraïna Romeu (1589) dels Borrulls i l'hereu Jaume Tort de Ribalta, marit esdevenidor d'aquella, fermen època de les 250 lliures que li ha donat el seu pare, Antoni Romeu dels Borrulls, confessió que “han feta sots speranza sdevenidora de la paga y causió devall escrita”. Els donen 200 lliures el mateix dia dels CCMM, i els prometen donar les 50 lliures i l'aixovar el dia de les bodes.¹⁸

Aquesta pràctica també està present en alguns CCMM del segle XVII. Francesc Vallès del Pla (1638) ferma carta dotal i d'espòlit a Maria Escuder i Olivella de les 700 lliures del dot, de les quals 300 estan donades pel seu pare,

---

¹⁸ 29-12-1589, CCMM de Jaume Tort, de Ribalta, de Lavit, i Eufraïna Romeu, dels Borrulls, de Sta. Creu de Creixà, pr. de St. Sadurní (APSS, CCMM, 1579-1598, f. 58v-65v).

Joan Escuder II de Rocavert, i 400 lliures pel seu avi, Mateu Olivella de Fontclara, habitant a la Casa Gran de Puigfedó. Tot i que a la pràctica no ho ha cobrat, ho ferma “sots speransa emperò de paga sdevenidora”. Desconeixem els terminis de pagament d’aquell dot, que en realitat són dues donacions, com consta en els CCMM.

El mateix fa Magdalena Ravella (1638) al seu germà-donador Antoni Ravella II de cal Ravella d’Ordal, per les 400 lliures del dot en la carta dotal: “encara que en lo prop y chalendat capítol haia confessat haver hagudes y rebudes les dites quatre-centas lliuras barcelonesas, vestits, caixas y joyas dotals, la veritat és que aquellas no ha hagudes ni rebudes, ans bé la dita confessió a feta sots speransa de la sdevenidora paga”. Es diu que tot s’entrega en un sol pagament, a les esposalles “sens dilació ni excusa alguna”, que es celebren juntament amb les bodes, un mes després dels CCMM, a l’abril.

Jaume Rovira menor (1640), de Sant Joan Sesrovires, reconeix haver rebut les 300 lliures del dot de la seva futura muller Jerònima Escuder i Vadell, de Rocavert, de mà d’aquella. Però “encara que aquelles ell dit Jaume Rovira, menor, haje confessades haver agudes y rebudes, la qual confessió ha feta sots la esperança esdevenidora de la obligació infrascrita”. Aquelles es paguen en tres terminis: 200 lliures dos mesos després dels CCMM -deu ser el dia de bodes-, 50 lliures a Carnestoltes de 1642 i 50 lliures a epartides Carnestoltes de 1643, per tant, en un temps de 3 anys.

Teresa Ravella i Pedrola (1673), que es casarà amb Gaspar Esteve Bartomeu, burgès de Vilafranca, confessa haver rebut les 2500 lliures que el seu pare Pere Ravella d’Ordal li ha donat, però que en realitat no ha rebudes, “confessió ha fetas sots sperança de la sdevenidora paga”. El pagament s’acorda fer en tres terminis: 1575 lliures en diners comptants, de les quals 975 lliures i l’aixovar el dia de les esposalles, 550 lliures al cap d’un any des d’aquell dia, i la resta amb 4 censals morts ja creats.

Tot i haver confessat que ha rebut les 87 lliures i 10 sous del dot de Magdalena Salvà de Piera, la seva futura muller, Antoni Carbó (1677), pagès de Sant Sadurní, reconeix no haver-les rebudes, “ans bé dita confessió ha feta sots

esperansa de la sdevenidora paga y de la present caució y seguretat”. El pagament es fa amb 50 lliures el dia de les bodes, i les restants 37 lliures i 10 sous repartides en 7 pagaments “ab iguals pagues” coincidents amb el dia de les esposalles.

2. *Termini mòbil*

El pagament amb termini mòbil està condicionat a un esdeveniment que succeirà en un futur, però no se sap exactament quan. Aquest esdeveniment pot ser la venda d'un bé immoble, la mort del donador, el casament d'un altre fill, si hi ha més fills, el naixement d'un fill, o per algun altre motiu que no sempre es diu.

En el recull de CCMM que hem documentat pel segle XVI i XVII, no ens consta cap pagament amb termini mòbil, almenys de forma explícita. No obstant, trobem un cas pel primer quart del segle XVIII. El pare d'Eulàlia Fages (1715), li promet pagar el dot de 125 lliures quan tingui un fill mascle: “las quals cosas li promet donar, fer y pagar a ella e/o per ella al dit Benato Tovella, Déu volent esdevenidor marit seu, luego y immediatament que vinga lo cas de tenir dit donador fill mascle”.¹⁹

3. *Sine die*

El pagament *sine die* és una manera d'ajornar el pagament del dot, o una part d'aquell, de manera indefinida, als nuvis. No es diu la causa. Apareixen fórmules del tipus “tota hora que·ll volrà”, “tota hora que les vulla”, “sempre que les volrà”, en relació al nuvi; o als nuvis, “tota hora y quant [...] volran” o “lo die que dits coniuages sdevenidors volrran y ben vist los aparexerà”. A continuació, mostrem els exemples que hem recollit.

Francesc Martí de la Torre (1540) promet pagar el dot de la seva filla Violant Martí, de 45 lliures, “*tota hora que·ll volrà*”, per tant, en un futur no

---

¹⁹ 27-11-1715, CCMM Benet Tovella, ferrer, i Eulàlia Fages, tots de St. Sadurní (ACAN, JeS, CCMM, 1715-1725, 2-98, f. 73r-80v).

precisat. Les joies, en canvi, estimades en 5 lliures, les hi donarà el dia de les bodes.

El mateix dia, l'hereu del mas de la Torre, Marc Martí, germà de Violant, ferma CCMM amb Margarida Farrer, de Sant Pere de Riudebitlles. El pare d'aquella, Jaume Farrer, li dona per dot 55 lliures i 5 lliures en joies dotals. I aquell promet pagar les 55 lliures del dot a Marc Martí "tota hora que les vulla", i les joies el dia de les bodes.

Per la seva part, Antoni Broquetes (1542), del mas Broquetes de Sant Pere de Subirats, i Miquela, muller d'aquell, prometen pagar el dot de 30 lliures promès a la seva filla Eulàlia Broquetes "al dit Miquel Carbó, spòs sdevenidor de la dita Eulàlia, en nom de aquella, tota hora y quant lo dit Miquel Carbó y la dita Eulàlia, sposa sua sdevenidora, volran".

Per la seva part, Pere Mestre de la Plaça, pare de Joana Mestre, promet pagar les 250 lliures del dot de la seva filla a Macià Carbó III de Puigfedó i Jaume Carbó, sobre i marit d'aquella, "tota hora que ells volran", i el donador els en fermà debitori amb obligació dels seus béns.

La tercera muller de Macià Carbó III de Puigfedó, de nom Francesca Figarola, promet pagar el dot de 140 lliures "en dinés comptants" al seu marit esdevenidor "tota hora y quant ella volrà" (1575).

Batista Carbó, el fill gran d'Antoni Carbó de Puigfedó, ferma CCMM amb Magdalena Salbà, filla de Guillem Salbà, sastre de Sant Sadurní, ja difunt. La mare, el germà i un oncle d'aquella li donen per dot 100 lliures. D'aquestes 100 lliures, l'oncle d'aquella, Andreu Esteva, li dona 20 lliures, de les quals 10 lliures el dia de Nadal de 1604 i altres 10 lliures el dia de Nadal de 1605. Per la seva part, la mare i el germà d'aquella li donen 1 jornal de terra campa, comprat a carta de gràcia a Jaume Pastaller, pel preu de 20 lliures, i sempre que l'esmentat Pastaller o els seus la vulgui quitar, ells li hauran de donar aquelles 20 lliures; i 60 lliures amb diners comptants, de les quals 30 lliures les hi entreguen el mateix dia dels CCMM i les altres 30 lliures "sempre que dit Carbó les volrà", o sigui, sense data d'entrega.

En els CCMM de Francesc Milà de la Roca (1648) amb Margarida Ràfol, de Cantallops, es diu que l'aixovar de la núvia es dóna el dia de les esposalles, i el dot, de 300 lliures, es paga la meitat el dia de santa Magdalena d'aquell mateix any 1648, i les 150 lliures restants “lo die que dits coniuques sdevenidors volrran y ben vist los aparexerà”.

4. *Per entregues*

Hi ha dots que s'entreguen d'una sola vegada, d'altres que es fan a terminis. A continuació, presentem els tipus de pagament que hem trobat.

4.1. *En un sol pagament*

Dels 99 CCMM pel segle XVI, en 13 casos els donadors es comprometen a entregar el dot d'una sola vegada, i la major part abans de les bodes, concretament en 11 casos. En 5 casos, el dot es paga de cop a les esposalles, 2 casos a les bodes, en 2 en els CCMM, i en 2 casos per una festivitat, concretament un per santa Magdalena i l'altra per santa Maria d'agost, totes dues abans de les bodes. En 1 cas es fa després de les bodes; Joan Forés (1565), de la Creu, dóna per dot a la seva germana Magdalena 35 lliures, el qual dot promet pagar, juntament amb els seus tutors, en diners comptants a la festa de Santa Maria, el mes d'agost després de les bodes. I en 1 cas no consta el termini de pagament del dot, de 100 lliures, però consta l'època de dot, fermada el mateix dia dels CCMM; es tracta dels cònjuges Pau Palau, hereu del mas Palau de Sant Joan Salerm, i Elisabet Jofre, cabalera de Sabanell (1574). Es diu que s'han pagat “in peccunia numerata”, o sigui, amb moneda.

Destaquem el cas de Joan Torrents, habitant al mas de la Roca de Lavern, que entrega el dot de 135 lliures a la seva filla Maria Anna Torrents i al seu nuvi Joan Mestre de Rocamora, en un sol pagament, amb diners comptants, el mateix dia dels CCMM. Els nuvis en firmen època el mateix dia dels CCMM, el 6-2-1571. Es volen casar el juny, per Sant Joan.

Rafela de Cardona dóna el dot de 45 lliures a la seva criada Joana Solls, i li aporta en CCMM en forma de debitori, el 30-1-1574. El matrimoni es celebra per Carnestoltes, i la seva criada li'n ferma època de rebuda el 12 de febrer de 1574, uns 12 dies després de fermar els CCMM, i uns dies després de les bodes. Per tant, aquell dot es cobra dins els terminis acordats.

També el cas de Margarida Mestre del Gorner, amb un dot de 105 lliures (1567), entregat en un sol pagament, a les esposalles, les quals tenen lloc el mes de setembre. L'època de dot que li correspon, en data de 21 de setembre de 1567, dóna fe que s'han pagat les 105 lliures i les joies "in peccunia numerata una solutione".

El dot que Joana, viuda de Jaume Padró, aporta al seu segon marit, Antoni Carró del mas Suau, consta que es paga el mateix dia dels CCMM, segons l'època en aquella data de 8-9-1569. Aquell dot estava estimat en 35 lliures, i la muller el va pagar part amb forment i part amb robes i mobles de casa, i va ser valorat per dues persones, una per cada part.

En relació al dot d'Elisabet Mestre del mas de Rocamora (26-2-1562), el qual consistia en 65 lliures, de les quals 40 lliures estaven posades en hipoteca sobre el molí del Coll, i les altres 25 "de béns propis", no es va complir amb el termini establert en els CCMM. El seu germà, Miquel Mestre II, l'havia de pagar per santa Magdalena de 1562, i no es va acabar de solucionar fins 11 anys després dels CCMM, el 12-2-1573. En realitat, hi havia pel mig un debitori creat per Macià Capmany a favor de Miquel Mestre II, en data de 15-4-1561, per tant, amb anterioritat als CCMM, el qual era de 52 lliures. Si les restem del dot de 65 lliures, en realitat Macià Capmany només cobrà 13 lliures "amb diners", com es reconeix en l'època de dot.

Per la seva part, Jaume Ferret, pagès, de Clariana, i Margarida Mestra, del Gorner (1567). La mare i els tutors de la núvia li prometen pagar el dot de 105 lliures i les joies "d'ací que se faran les sposallas". Jaume Ferret i el seu pare Pere Ferret reconeixen haver-les cobrades "numerando voluntati nostre omnimode in peccunia numerata una solutione".

Dels altres dots, no en tenim èpoques. Per exemple, no sabem si es va pagar dins el termini acordat el dot de Caterina Alamany de les Coromines, muller esdevenidora de Macià Carbó III de Puigfedó (1525). El pare de la núvia, Marc Alamany, li prometé pagar les 30 lliures del dot en diners comptants 15 dies abans de les bodes, d'una sola vegada.

Pel que fa al segle XVII, de tots els 8 dots en què consta haver-se entregat en una sola vegada, només disposem de l'època d'un d'aquells, sense els CCMM corresponents. Es tracta de l'època de dot de 300 lliures entregades per Bernat Puig, rector de Sant Pere de Subirats, a Francesca Puig, del mas Gosset d'aquella parròquia, familiar d'aquell. No podem contrastar-ho per saber si es van complir els acords per falta d'aquells CCMM.

En relació a aquells dots del sis-cents, en 2 casos es diu que s'entreguen el mateix dia dels CCMM, també en 2 casos s'entreguen el dia de les esposalles, en 1 cas el dia de les bodes, en 1 cas al cap d'un any de les bodes. I en altres 2 casos no consta, concretament en els dos dels dos germans Francesc i Pere Ravella d'Ordal amb les dues germanes Maria i Eulàlia Pedrola de Castellbisbal (1651), un hereu amb una cabalera i un cabaler amb una pubilla respectivament, la qual cosa ens fa pensar que es tracta d'un estalvi de dot, total o parcial. El del cabaler Francesc Ravella era de 1500 lliures, i el de la cabalera Eulàlia Pedrola de 1000 lliures, i els CCMM es fermaren en la mateixa data, el 1651.

Per les quantitats altes, destaquen dos dots de 400 lliures, un pagat per Pere Ravella II d'Ordal a la seva germana Magdalena quan es casa amb l'hereu Pere Pau Solà (1638); i un altre per Mateu Olivella, cabaler de Fontclara, a la seva filla Jerònima Olivella i Roig quan es casa amb l'hereu Joan Escuder II de Rocavert (1619).

4.2. *En dos pagaments*

Dels 99 CCMM que tenim pel segle XVI, en 42 casos els donadors es comprometen a pagar el dot en dues vegades. De tots aquests CCMM, en 12 casos disposem de les èpoques de dot.

ELS CAPÍTOLS MATRIMONIALS

En 6 casos, els donadors prometen pagar el dot en 2 solucions abans de les bodes, normalment a les esposalles.

En el cas del dot de 50 lliures d'Eulàlia Carbó de Puigfedó (1524), els donadors li paguen, sempre amb diners comptants, 30 lliures quinze dies abans de fermar els CCMM, i 20 ll dins quinze dies abans de les bodes.

Les 90 lliures del dot de Caterina Carbó de Puigfedó es paguen amb diners comptants la meitat a les esposalles i l'altra meitat quinze dies abans de les bodes.

En 9 casos es paguen abans de les bodes, bé sigui el dia dels CCMM o a les esposalles.

Per exemple, les 20 lliures del dot de Margarida Abelló de Fontclara (1533) es paguen 10 lliures durant el mateix mes d'octubre dels CCMM, i 10 lliures a la festa de Sant Pere i Sant Feliu, a l'agost, després de les bodes.

Les 30 lliures del dot de Caterina Martí de la Talalla (1536) es paguen dins els terminis acordats, que són 15 lliures a les esposalles i 15 lliures a les bodes, i en dóna fe l'època de dot.

En 22 casos abans, normalment a les esposalles, i a les bodes. S'acostuma a pagar meitat i meitat.

El dot estimat en 85 lliures de Felipa Artigues de ca l'Artigues (1564) es paga la meitat a les esposalles, per Tot Sants, i l'altra meitat a les Bodes, per Carnestoltes; però segons la data de l'època, el dot es paga tot al mes de novembre. També el dot de 70 lliures que Joana Capmany (1564) aporta a Antoni Esteva de Sant Cugat Sesgarrigues es paga la meitat a les esposalles i l'altra meitat a les bodes, i l'època de dot en dóna fe.

En 5 casos, una part del dot assignat en dos terminis es paga després de les bodes. Per exemple, el dot que es dóna a Margarida Abelló de Fontclara (1533), de 30 lliures, es paga la meitat el dia de les esposalles, i l'altra meitat després de les bodes. El mateix es fa amb els dots de 30 lliures de Beneta Vendrell del Gornet (1539), i el de Montserrada mainer, de Sant Pere de Subirats (1545).

Salvador Raventós de la Codina (1538), de Sant Pau d'Ordal, aporta 35 lliures per dot a la seva filla Caterina, de les quals 15 lliures es paguen el dia de les esposalles, i 15 lliures el dia de Sant Francesc, després de les bodes, més 5

lliures, corresponents a l'aixovar, a ses plenes voluntats, o sigui, després de les bodes.

En l'època de dot, Joan Figueres (1571), de Sant Pau de la Guàrdia, de Montserrat, reconeix que el mas de Figarola li ha pagat el dot de 65 lliures de la seva muller, Marianna Esteva, en dues solucions: 45 lliures el dia de les esposalles, i les restants 25 lliures després de les bodes, en diversos pagaments, sense especificar quants.

Antoni Ros (1589), de cal de Sant Pere de Subirats, i el germà de Marianna Gavaldà, donen a aquella un dot de 50 lliures, pagadores 25 lliures el dia dels CCMM i 25 lliures en un pagament després de bodes, per la festa de sant Joan.

4.3. *En tres pagaments*

En 4 casos dels 99 CCMM pel segle XVI, es promet pagar el dot en 3 pagaments.

Joan Forés, de la Creu, promet pagar el dot de 76 lliures a la seva germana Marianna Forés (1572), en tres pagaments: 25 lliures els dia dels CCMM, 25 lliures a la festa de Tots Sants, i les restants 26 lliures, a compliment de dot, un any després de les bodes, el dia de Nadal. L'època de dot dóna fe d'haver-se respectat els terminis.

Per la seva part, la viuda Caterina Pineda (95) aporta per dot a Joan Auricostes, d'origen occità, 20 lliures, donat de caritat per Cristòfol Lladó. Aquest les hi promet donar en tres pagaments, 10 lliures el dia de les esposalles i les restants 10 lliures en dos pagaments, després de les bodes.

Montserrat Entrada (1587), pagès i nunci de Sant Sadurní, pare de Caterina Entrada, li dóna les 40 lliures del dot en tres pagaments: 20 lliures el dia de les esposalles, i les restants 20 lliures en dos pagaments, després de les bodes.

El mateix fa Jaume Creus (1592), sastre de Sant Sadurní, germà d'Eulàlia Creus. Li paga les 50 lliures del dot que li assignà el seu pare en tres pagaments, 25 lliures el dia de les esposalles, i dos pagaments més després de les bodes, un de 15 lliures i l'altre de 10 lliures, en dos anys.

4.4. *En quatre pagaments*

Dels 99 CCMM pel segle XVI, trobem 2 casos de dots que es paguen en 4 terminis.

El dot de 40 lliures que Llors Caujola (1596), pagès de Cusarans, del regne de França, promet a la seva filla Joana Caujola, coneguda per Joana Cusarans, es paga en quatre pagaments de 10 lliures cadascun, després de les bodes, durant quatre anys, tots per la festa de Santa Magdalena.

Per la seva part, Jaume Savi (1597), pagès de Sant Pere de Subirats, paga el dot de 80 lliures a la seva filla, Àngela Savi, en quatre pagaments de 20 lliures cadascun, després de les bodes, durant quatre anys, tots també per Santa Magdalena.

V.3.10.3. ES COMPLIEN ELS TERMINIS DE PAGAMENT DELS DOTS?

No sempre podem saber si els donadors complien amb els terminis de pagament dels dots. Una manera de saber-ho és contrastant les condicions que consten en els CCMM amb les èpoques de dot. Però no sempre disposem de les èpoques, i a vegades només tenim l'època, sense els CCMM.

En 12 casos, disposem dels CCMM i l'època de dot.

En algun cas, no coneixem els CCMM ni la data d'aquells; en canvi, disposem de l'època. Per exemple, Els CCMM de Macià Capmany I i Caterina Martí de la Talalla es fan el 1536, en una data anterior al 5 de juny, que no coneixem. L'època de dot és del 5-6-1536, i es fa constar que s'han pagat les 30 lliures del dot. Aquelles es van pagar en dos terminis, la meitat a les esposalles i l'altra meitat a les bodes, i es diu que les bodes són "d'aquí a quinze dies". Per tant, tant les esposalles com les bodes es fan en una data anterior al 5-6-1536, sense que puguem saber exactament quan, en tot cas entre el gener i el juny de

1536. Si fem cas a l'època, hem d'entendre que el dot es paga dins els terminis establerts, pel fet que no ha transcorregut un període de temps massa llarg.

En el cas de Montserrat Miquel, hereu del Pont, de Santa Fe, i Margarida Carbó, cabalera de Sant Joan Salerm, no coneixem els CCMM, només disposem de l'època de dot. El dot és de 60 lliures, més les joies pertinents. Es declara que l'ha cobrat en dues solucions: una de 8 lliures, de mà de Magdalena Sala, cunyada seva; i l'altra de 58 lliures, de mà d'Antoni Carbó II, germà de la núvia, difunt.²⁰

Alguns dots es paguen *dins els terminis establerts*, si ens creiem el que diuen les èpoques.

El 8-12-1564, els cònjuges Antoni Esteva i Joana Capmany reconeixen que se'ls ha pagat el dot de 70 lliures, i els CCMM es fermaren el 25-2-1564. En aquells, s'acordà pagar la meitat a les esposalles, a l'abril, i l'altra meitat a les bodes, el setembre. Entre les bodes i l'època de dot han passat uns dos mesos, sense que s'hagin excedit massa en el temps.

El mateix podem dir pels cònjuges Simeó Caralt i Joana Mestre del Gorner. Fermen els capítols el 19-8-1570, el dot de 120 lliures es diu que es paga en 2 terminis, la meitat a les esposalles i l'altra meitat a les bodes. L'època de dot, en data de 8-10-1570, es fa dos mesos després de les bodes.

Hi ha dots que es paguen *abans dels terminis acordats*.

Pere Rosell i Felipa Artigues de Lavern fermen època de dot el 25-11-1564, i els capítols es fermaren el 26-8-1564. En aquells, s'acordà pagar les 85 lliures del dot en 2 terminis, el primer per les esposalles, per Tots Sants, el nobembre, i el segon per les bodes, per carnestoltes, entre febrer i març. Per tant, abans de les bodes, els pares de Felipa ja li han entregat el dot.

Altres es paguen *més tard dels terminis acordats*.

En els CCMM entre Joan Salvà i Àngela Mestre de Rocamora, fets el 3-9-1567, es diu que el dot de 100 lliures es pagarà la meitat a les esposalles, per Tot Sants, el novembre, i l'altra meitat a les bodes, per Carnestoltes, entre febrer i març, d'aquell mateix any. No obstant, l'època de dot es ferma el 29-7-1571, aproximadament 3 anys i 9 mesos més tard. El dot d'Àngela Mestre estava

---

²⁰ 24-4-1565, època de dot (APL, M-1561, f. 71r).

assignat en testament pel seu pare, però l'encarregat de pagar-lo és el seu germà Joan, l'hereu del mas. I aquest ha de pagar també el dot de 100 lliures de la seva germana Paula, i l'aixovar de 60 lliures del seu germà Antoni, per voluntat testamentària del seu pare. És comprensible que s'hagi d'esperar tant de temps.

El vidrier Pere Bonet i Margarida Olivella de Fontclara fermen CCMM l'11-4-1568. En aquells, s'acorda entregar el dot de 70 lliures en dues meitats: la meitat a les esposalles, per Sant Joan, el juny, i l'altra meitat per Santa Maria d'agost de 1569, o sigui, després de les bodes. Es ferma època de dot el 6-2-1571, aproximadament un any més tard, per tant, més tard del termini acordat. L'explicació és que la mare viuda de Margarida Olivella ha de dotar, també amb 70 lliures, una altra filla, Montserrada Olivella, que ferma CCMM el 26-11-1567, una mica abans que aquella. D'aquell altre dot, no en tenim època.

Sebastià Onyó, de Sant Joan Samora, i Caterina Golart, d'Ordal, fermen capítols el 13-11-1568. El dot de Joana és de 75 lliures, i la seva mare viuda li promet pagar en dos terminis, un abans i l'altre després de les bodes: la meitat a les esposalles, per Nadal, i l'altra meitat a la Pasqua de Resurrecció primervinent, per tant, entre el març i l'abril de 1569. Les bodes es celebren a la festa de Carnestoltes, entre el febrer i el març de 1569. L'època de dot es ferma el 10-12-1570, i es diu que s'ha pagat en diverses solucions. En tot cas, s'ha acabat de pagar al cap d'aproximadament 1 any i 9 mesos més tard del període acordat.

Montserrada Ravella d'Ordal aporta un dot a Francesc Milà de la Roca de 120 lliures, en 2 terminis, la meitat a les esposalles i l'altra meitat a les bodes, celebradores el gener de 1571. L'època de dot es ferma el 21-10-1571, per tant, al cap d'uns 9 mesos.

1. En diverses solucions

En alguns casos, es diu que el dot s'ha pagat en diverses solucions, sense dir en quantes.

Els CCMM d'Antoni Martí de la Talalla i Margarida Alavedra es fermen el 28-1-1564, i l'època de dot el 26-7-1565. El dot de Margarida és de 120 lliures,

i està posat en la meitat de l'heretat del seu pare, Macià Alavedra. La núvia té 11 anys, per tant, és menor d'edat, i el matrimoni no es celebra fins almenys al cap d'1 any i mig. A l'època, es diu que el dot s'ha pagat en diverses solucions, però no ens diu en quantes vegades, i en els CCMM no consten els terminis de pagament del dot.

Guillem Balla (1565) confessa haver rebut les 20 lliures de la seva promesa, Joana Borrell, criada de ca l'Escuder "en diners comptants ab diverses solucions, so és, part per mans suas y part per mans del sènyer en Bartomeu Scuder, maior de dies, de la parròchia de la Bern".

Bartomeu Figueres, pagès, del mas de la Guàrdia, de la parròquia de Sant Pau de la Guàrdia de Montserrat, reconeix a Joana, muller d'aquell, viuda en primeres núpcies de Bartomeu Esteva de Figarola, difunt, que de mà de Benet Almirall, pubill d'aquell mas de Figarola, li ha pagat 27 lliures en diners comptants, com a complement d'aquelles 55 lliures que Joana li aportà en dot, com consta en els CCMM fermats entre ells dos en possessió d'Alfons Mainés, notari de Martorell, dia i any en ells continguts, i que no disposem. Les 28 lliures restants, Benet Almirall ja les hi entregà en diversos pagaments, sense especificar quants. Bartomeu Figueres en ferma l'època, conforme ja ha cobrat la totalitat d'aquell dot.

El dot de 60 lliures de Margarida Carbó i Vendrell (1565), de Sant Joan Salerm, consisteix en 58 lliures pagades en diversos pagaments, per part de la mare viuda, Enfrosina Vendrell, i el germà hereu, Antoni Carbó II, en una data abans de 1562, que és quan mor el seu germà; i les 2 lliures restants les acaba de pagar la viuda del seu germà, Magdalena Sala: a) 2 ll. "per manus vestris, dicte Magdalene Carbona, vidue"; es tracta de Magdalena (Sala), vda d'Antoni Carbó II; i b) 58 ll i joies "per manus dicti Antonius Carbó, viri vestri, cognatique mei"; o sigui, Antoni Carbó II, ara difunt. Només disposem de l'època de dot final, en data de 1565, no tenim els CCMM, amb la qual cosa no podem saber en quants terminis es va acordar pagar-l'hi.

Els pagaments es poden fer coincidir amb una festa assenyalada. Per exemple, Carnestoltes, pasqua de Resurrecció, Quaresma, Sant Joan, Tots Sants, Sant Miquel, Santa Maria d'agost.

V.3.10.4. RECONeixEMENT DE DEUTE DEL DOT EN ELS TESTAMENTS

Àngela Riguala (1599), muller de Joan Rigual, pagès de Monistrol d'Anoia, reconeix en el seu testament que la casa del seu pare encara li deu 18 lliures del seu dot i part de les joies que li prometeren, a excepció de “duas caxas y un traveser y un parell de lliguasas y un parell de camisses” que ja va cobrar. Deixa les joies pendents de pagar a parts iguals entre les seves tres filles Joana, Jerònima i Eulàlia, encara menors: ²¹

Primo me deu la casa de mon pare o los hereus de aquella^b divuit lliures, moneda barcelonesa, per compliment de pagua de la dot me fou constituïda en los capítols matrimoniais entre mi y dit Joan Rigual, marit meu, firmats, y totas las joyas en aquells contengudes acceptat que jo tinch rebut duas caxas y un traveser y un parell de lliguasas y un parell de camisses; y vull y man que las otras joyas que restan a pagar sian distribuïdas per iguals parts entre dita Joana y Hierònima y Eulàlia, fillas mias y de dit Joan Rigual, marit meu.

Per la seva part, Miquel Mestre III de Rocamora (1563) reconeix deure a Gaspar Garau, marit de Magdalena, filla d'aquell, 10 lliures “per part y compliment del dot jo he promès pagar de madona Magdalena, filla mia”. També vol que Macià Capmany, cunyat d'aquell, li fermi època de 13 lliures que “ell ha rebudas a compliment del dot de madona Helizabet, muller sua y germana mia”. Per tant, en un mateix testament, s'esmenten dos dots que no estan totalment solucionats. No sabem en quants terminis s'han estipulat pagar, però sí que coneixem la quantitat del dot: 45 lliures. Per tant, aquestes 13 lliures ja pagades van a compliment d'aquelles 45 lliures del dot. ²²

---

²¹ 6-9-1599, test. d'Àngela Riguala, Monistrol d'Anoia (APSS, Testaments 1593-1663, f. 11r-12r).

²² 28-1-1563, test. Miquel Mestre III, Rocamora, St. Pere Lavern (APL, M-1561, f. 25v-28r, 60).

V.3.10.5. PAGAMENT COMPENSAT

La modalitat de pagament compensat es fa servir quan no es pot pagar el dot, totalment o parcial. En no poder-se fer efectiu, es compensa amb el pagament de parts de fruit, la cessió d'un mas o d'unes terres fins que el dot estigui pagat, o fins que els donadors els el puguin pagar, i el dret d'habitació i manutenció durant un temps determinat, depèn dels casos.

Pere Bertran (1574), pagès masover de Sant Sebastià dels Gorgs, assignà un dot de 40 lliures a la seva filla Joana quan aquesta es casà amb Guillem Rosell. Un cop viuda d'aquell, Joana ferma CCMM amb Pere Nogués, però la viuda no havia cobrat encara el dot del seu primer matrimoni. Es prometen casar el mes de juny, un mes després d'haver fermat els CCMM. El pare d'aquella, li torna a assignar les 40 lliures d'aquell dot primer, i s'acorda que les hi pagarà en dos terminis: la meitat per la festa de sant Joan, abans de les bodes, i l'altra meitat per sant Joan a un any després de les bodes. Però en realitat, les hi pagarà amb una compensació de dot. Els deixa una parcel·la de terra d'un jornal i mig per dos anys, pagant les parts a l'amo de la casa, i els dóna habitació i manutenció durant aquells dos anys.²³

Ítem ab altra carta és pactat entre les ditas parts que los dits Pera Bertran y Francina, muller sua, dexten per aquest splet tant solament^e \al Pera Nogués/ un tros de terra de la heretat que ells tenen continent en sí un jornal y mig, poch més o mancho, la qual està ja gorretat y va tres laurons, los qualls laurons se an de estimar, y lo dit Pera Nogués té de pagar tot lo que seran judicades les dites laurons. Més que lo dit Pera Nogués sia obligat pagar parts de la dita terra al amo de la casa axí com nosaltres pagam del les altres terres. Més li prometen los dits Pera Bertran y Francina, muller sua, dexar loch onest en la casa ont ells estan per poder habitar lo dit Pera Nogués y sa muller ab lo empriu onest, y que lo dit Pera Nogués y sa muller se agan aprofitar de totes coses a ells necessàries, y asò per temps de dos anys, los qualls comensaran a córrer lo dia pendran benedicció nupcial los dit(s) Pera Nogués y madona Joana, muller sua.

El 1632, la casa de Puigfedó no té diners per pagar el dot d'Àngela Carbó, estimat en 350 lliures, quan ferma capítols amb Gaspar Llopart de Sant Sadurní.

---

²³ 29-5-1574, CCMM de Pere Nogués, pagès del r. de F., hab. a St. Sebastià dels Gorgs, i Joana Bertran, d'aquella mateixa parròquia (APL, M-1570, f. 60r-61r, 140).

La previsió de dot que el seu pare, Antoni Carbó, li assignà en testament, era de 200 lliures, i donava facultat a la mare d'aquella, Marianna Sardà, “de poder donar y afegir tot ço y quant a ella bent vist li fos”. D'aquesta manera, aquella li afegeix 100 lliures més. Les restants 50 lliures corresponen al valor estimat de les joies dotals que la mare d'aquella li havia de donar, més un vestit d'estamena amb el seu gipó d'escot. Per pagar-li les 350 lliures, utilitza els mecanismes següents: a) 100 lliures amb les parts de fruit de la Casa Gran de Puigfedó i del mas Oliver, a pagar per nostra senyora d'agost del mateix any 1632; b) les 50 lliures de les joies dotals a pagar a la festa de nostra senyora d'agost de l'any 1633; i c) les restants 200 lliures, “per no trobar-se en possibilitat per pagar-li dites dos-centes lliures”, les hi assegura sobre el mas Font. Hi podran viure i cultivar les terres fins que estiguin satisfets d'aquelles 200 lliures, pagant parts a la novena de tots els fruits, tant de cereals com de verema o vi, i no els podran treure fins que no els siguin pagades les despeses per arreglar la casa i pagar els mals de l'heretat, presentant les àpoques i proves, a ella o als seus successors.

Per la seva part, Pau Olivella (1648), cabaler de Fontclara, ferma CCMM amb Magdalena Petit, i la mare d'aquella, juntament amb el seu fill hereu i el seu segon marit, li donen 60 lliures “ab diners”, a pagar en diferents terminis: 10 lliures el dia dels CCMM, 10 lliures i l'aixovar el dia de les esposalles, i després de les bodes 30 lliures per santa Magdalena del mateix any 1648, i 10 lliures per santa Magdalena de 1649. I els deixen estar a casa seva durant 4 anys, però només d'estada i habitació, sense dret d'aliment: “quatre anys de stada y habitació tant solament, cada hu menjant sos aliments y de sa asienda”. I si se'n voldran anar, aquells donadors els han de donar 15 lliures per 3 anys, o sigui, 5 lliures per any. En certa manera, una part del dot està compensada amb l'estada i habitació per 4 anys, a començar des del Nadal abans dels CCMM, fermats al febrer.

Els tutors de Pau Carbó de Prunamala no poden pagar el dot de la tia d'aquell, Eulàlia Carbó perquè no hi ha “ninguns diners comptans ni modo algú per a fer-los ab commoditat” en aquella heretat el 1600, a causa de l'endeutament. Sis anys abans, el 1594, van haver de vendre el mas Arrabassador, comprat per Bartomeu Carbó de Prunamala, avi d'aquell menor, pel preu de 485 lliures a causa

de l'endeutament, venut a Pere Joan Mestre de la Plaça, de Sant Sadurní. Ara, volen fer tot el possible per salvar el mas de Prunamala. La núvia té assignades 300 lliures, de les quals 180 les hi dona Antoni Carbó de Puigfedó, com a tutor i parent seu “molt proprinch en grau de consanguinitat”, i les 120 lliures restants les hi donà en testament el seu pare, Bartomeu Carbó, juntament amb l'aixovar que aquell li trià. A fi que no quedi “indotada”, i per salvar l'heretat del pubill Carbó, els tutors decideixen deixar a la nova parella l'explotació del mas de Prunamala com si fos seu, a fi que cobrin l'import del dot, amb la possibilitat que hi facin millores i amb la condició que cancel·lin deutes. Si l'hereu vol recuperar el mas un cop arribat a majoria d'edat, els ha de restituir l'import de les millores i crèdits que hagin lluit, a excepció dels censals que hagin quitat, els quals haurà de crear de nou a nom d'aquells i pagar-los les pensions.

Per la seva part, quan l'esmentat Pau Carbó (1616) de Prunamala ferma els seus CCMM amb Magdalena Santacana, de Sant Pere de Riudebitlles, el germà d'aquella, l'estudiant Jaume Santacana, “per no trobar-se [...] ab diners comptans per a donar a la dita germana sua”, li assegura el dot de 300 lliures que li assignà el seu pare, el mestre de cases Jaume Santacana, sobre la casa, terres i vinyes que aquell posseïa a Sant Pere de Riudebitlles, i que puguin tenir-les com a pròpies fins que els siguin pagats aquell dot i joies dotals, amb la condició que hi puguin fer millores i paguin els censals endarrerits. En cas que aquella morís, el seu germà es compromet a no treure Pau Carbó d'aquella casa fins que no sigui íntegrament restituit de totes les despeses.

V.3.10.6. ELS VALORS DEL DOT

En aquest apartat, analitzem els valors dels dots femenins pels segles XVI i XVII al terme de Subirats a partir de 149 CCMM. D'aquests CCMM, 100 són pel segle XVI, entre 1515-1597, i 49 pel segle XVII, entre 1600-1698.

En els casos en què no disposem dels CCMM, però sí de les Àpoques de dot, tenim en compte el valor del dot expressat en aquelles. En aquest sentit,

ELS CAPÍTOLS MATRIMONIALS

---

disposem de 23 èpoques. D'aquestes Èpoques de dot, 21 són pel segle XVI, i 2 pel segle XVII. Això ens permet analitzar els valors del dots femenins al terme de Subirats entre els anys 1512-1698, d'acord amb la mostra que estudiem. Per facilitar el seu estudi, dividim els dos segles en diferents períodes.

A. Segle XVI

A.1. Període 1512-1550

Pel període 1512-1550, disposem de 24 CCMM i 5 Èpoques de dot sense els respectius CCMM. Un dels CCMM correspon a una pubilla. Sense comptar els CCMM d'aquella pubilla, tenim 28 documents que informen sobre els dots femenins. En els quadres que mostrem a continuació, exposem el valor dels dots que s'hi expressen, per separat.

CCMM 1500-1550											
Valor dot	20	25	30	45	50	60	65	90	casa i heretat	n/c	
Total	1	2	10	2	3	1	1	1	1	1	23

Quadre 41. Dots entre 20-90 ll., CCMM 1500-1550.

ÈPOQUES 1512-1550					
Valor dot	20	30	35	45	
Total	1	1	2	1	5

Quadre 42. Dots entre 20-45 ll., èpoques de dot 1500-1550.

En 26 casos, els dots expressats en moneda oscil·len entre 20 i 90 lliures. En un caso, no consta el valor monetari del dot.

Observant les dades, la quantitat que més es repeteix és de 30 lliures. Aquesta quantitat es repeteix en 11 casos (10 CCMM i 1 Àpoca de dot), la qual cosa equival a un 34% dels casos.

En dos casos, el valor del dot és de 35 lliures, i en tots dos no apareix el valor de l'aixovar. Tenint en compte que, en aquest període de 1512-1550, els dots que més abunden són de 30 lliures, i que l'aixovar s'acostuma a valorar en 5 lliures, com consta en 11 casos, pot ser que els dots de 35 lliures incloguin el valor de l'aixovar expressat en moneda.

El dot més alt és de 90 lliures, quantitat que només hem trobat en un cas, la qual cosa equival a un 4% dels casos.

El dot més baix és de 20 lliures, quantitat que es repeteix dues vegades, o sigui, en un 3% dels casos.

En 10 casos, el que equival al 31%, la quantitat assignada per dot oscil·la entre 35 i 90 lliures.

En 15 casos, el dot oscil·la entre 20 i 30 lliures, cosa que equival al 45% dels dots per aquell període.

En 1 cas, l'assignació consta de béns immobles. Es tracta de la casa i heretat d'un familiar de Sant Sadurní, més dues peces de terra situades en aquella parròquia, que es dona per dot a una cabalera, Francina Mestre del mas de Rocamora (1525). Això suposa el 7% dels casos.

En 1 cas, no consta el dot de la núvia. Es tracta d'una viuda, filla cabalera de pagesos propietaris de mas, que es casa en segones núpcies amb un pagès d'origen occità, a la qual se suposa que se li ha de fer restitució de dot, però no es fa constar, potser per descuit del notari. La núvia és Joana Casanovas del Pujol, viuda en primeres núpcies de Pere Soler de Puigdàlber, la qual ferma CCMM amb Berenguer Molins, solter, pagès natural de Cahors (1541).

A.2. Període 1551-1575

Per aquest període, de 25 anys, comptem amb 45 CCMM, dels quals un fa referència a la donació universal d'una pubilla, i 18 Àpoques de dot sense els

ELS CAPÍTOLS MATRIMONIALS

---

respectius CCMM, la qual cosa suma un total de 62 documents que informen sobre els dots femenins, descomptant el cas d'aquella pubilla, en què no consta el dot perquè es fa donació universal de tot.

Si comparem aquests dots amb els dots dels cinquanta primers anys del segle presentats en el quadre anterior, observem grans diferències.

Per exposar les dades de forma gràfica, fraccionem els resultats dels dots en tres quadres. El primer d'aquests mostra els dots compresos entre 12 i 90 lliures. En el segon quadre, exposem els dots compresos entre 100 i 250 lliures, més els dots expressats en béns immobles, com ara terres i heretats, i l'usdefruit d'una heretat, així com els casos en què no es fa constar el dot. En el tercer quadre, mostrem els valors dels dots segons les èpoques de dot.

CCMM 1551-1575															
Valor dot	12	20	35	40	45	50	65	70	75	76	85	87,10	90		
Total	1	3	1	1	1	3	1	5	1	1	1	1	1	1	21

Quadre 43. Dots entre 12-87,10 ll., CCMM 1551-1575.

CCMM 1551-1575														
Valor dot	100	105	110	120	125	130	140	250	heretat	terra	usdefruit	n/c		
Total	7	1	1	3	1	1	1	1	1	2	1	4	23	

Quadre 44. Dots entre 90-250 ll. i altres, CCMM 1551-1575.

APOQUES 1551-1575															
Valor dot	35	40	45	55	60	65	70	80	85	88,15	110	120	n/c		
Total	2	1	1	3	1	1	1	1	2	1	1	2	1	18	

Quadre 45. Dots entre 90-250 ll. èpoques de dot 1551-1575.

Els dots que trobem per aquests 25 anys oscil·len entre 28 tipus diferents. El més baix està valorat amb 12 lliures. Correspon al dot que Antoni Ferrer, pagès del molí de Torres Besses, i Joana, muller d'aquell, donen a la seva filla Eulàlia

quan es casa amb Joan Vidal, pagès de procedència occitana. En realitat, se li dóna amb espècies, concretament amb “robes de vestir”, i se li promet donar en un termini, el dia de les bodes. En aquest cas, el creix no s’estima perquè “no corren diners” (1572).

Els dots de 20 lliures són els segons més baixos d’aquest període i corresponen a dots de gent humil: viudes pobres i criades. Són dots pagats amb espècies, fets de caritat o guanyats amb el propi treball. El dot d’Eulàlia Jofrena, viuda de Jaume Jofre, masover del maset de la Salada, la qual es casa en segones núpcies amb l’hereu Marc Miquel del Gorner, es paga també “ab robes y altres joyas ja estimades les ditas vint liures barceloneses” (1570). Les 20 lliures del dot de Caterina Pineda, viuda de Joan Negre, de Sant Vicenç de Castellbisbal, han estat donades de caritat per Cristòfol Lladó, d’aquella mateixa parròquia (1579). I les 20 lliures del dot de Joana Borrell, criada de Bartomeu Escuder de Rocavert, originària de Cervera, han estat guanyades amb el seu propi treball, i les ha pagades en diverses solucions al seu nuvi, Guillem Balle, pagès d’origen occità resident a la mateixa parròquia de Sant Pere de Lavern (1565).

Troblem el cas de Joana Casanovas, viuda de Pere Palau, que aporta al seu segon marit, el viudo Joan Salvi, un dot de 20 lliures més l’usdefruit de la seva heretat, el mas que té a Sant Joan Salerm. En realitat, es tracta d’una cabalera del mas del Pujol que heretà un mas que comprà el seu pare en subhasta pública, i que ara està ple d’hipoteques. Una manera de fer front als deutes i tirar endavant els seus fills, menors d’edat, és celebrant un matrimoni doble: entre els dos viudos, i entre el fill hereu d’aquella amb la filla d’aquell, tots dos menors d’edat, la qual cosa suposa un estalvi de dot (1569).

Dots de 50 i 55 lliures, en 3 casos cadascun, són habituals en aquesta segona meitat del segle XVI, normalment en famílies treballadores, però també en pagesos propietaris de masos petits. Ja en el període anterior, n’havíem trobat 3 de 50 lliures. El cas del dot de 88 lliures i 15 sous de Joana Canals, viuda de Vicenç Alavedra, conté la restitució de 55 lliures del dot que li aportà en primeres núpcies més la meitat del creix que aquell li assignà, estimat ara en 13, 15 sous més 20 lliures que li llegà en testament pels bons serveis que rebé d’aquella. Un cas

ELS CAPÍTOLS MATRIMONIALS

---

similar és el dot de 87,10 lliures, format per 70 lliures més 17,10 lliures corresponents a la meitat del creix (1570).

Alguns dots poden incloure el valor de l'aixovar, de la mateixa manera que, pel període anterior, hem trobat dots de 35 lliures que inclouen l'aixovar estimat en 5 lliures. És el cas de 45 lliures de dot i 5 lliures d'aixovar que aporta Eulàlia Artigues i Carbó, de ca l'Artigues de Lavern, n'és un exemple (1560).

En comparació amb el primer període anterior, a la segona meitat del segle XVI abunden els dots de 70 lliures i més.

Documentem 6 casos de dots de 70 lliures. D'aquests dots, 3 es donen a tres cabaleres del mas de Fontclara: les germanes Montserrada Olivella i Llobet (1567), Margarida Olivella i Llobet (1568) i Jerònima Olivella i Llobet (1570). També la família Capmany de Sant Joan Salerm, en un cas (1564), i la família Mestre de Rocamora, en un altre (1564), i també la família Torres de Piera (1570). Aquí hem de tenir present també el dot de 87,10 lliures que Eulàlia Torres, viuda de Pere Font del mas Font, aporta al seu segon marit, Bartomeu Esbert de l'Albareda, el qual, com hem comentat amb anterioritat, està constituït pel dot que se li ha restituït, de 70 lliures, més la meitat del creix que li aportà el seu difunt primer marit, de 17,10 lliures (1570).

Troblem 1 dot de 75 lliures, 1 de 76 lliures, 1 de 80 lliures, 3 de 85 lliures i 1 de 90 lliures, tots ells de pagesos propietaris de mas.

En comparació amb els 50 primers anys del segle, en els quals no hem comptabilitzat cap dot que excedeixi de 90 lliures, ara trobem 17 casos que superen les 90 lliures. En termes estadístics, això suposa un 27%.

Destaquem que abunden els dots de 100 lliures, amb 7 casos. En percentatges, aquestes dades suposen el 10% dels casos. Entre aquests casos, destaquem el dot de Magdalena Sala, del mas de la Sala de Vallformosa, viuda d'Antoni Carbó de Sant Joan Salerm, el qual representa la suma de les 65 lliures del dot que li aportà, les 15 lliures de la meitat del creix que aquell li feu, i les 20 lliures que aquell li deixà en testament (1565).

Per sobre de 100 lliures, en trobem 1 de 105 lliures, 2 de 110 lliures, 5 de 120 lliures, 1 de 125 lliures, 1 de 130 lliures, 1 de 140 lliures i 1 de 250 lliures. La

majoria són dotes de famílies pageses propietàries benestants, però també n'hi ha d'arrendataris o masovers enriquits, com el dot de 120 lliures que Vicenç Alavedra, arrendatari del mas de la Talalla, deixa en testament a cadascuna de les seves dues filles, Margarida Alavedra i Canals (1564) i Joana Alavedra i Canals (1565), les quals es casen amb dos hereus de pagesos propietaris de mas.²⁴

Per sobre de tots, hi ha el dot de 250 lliures que el 1556 Pere Mestre de la Plaça, de la vila de Sant Sadurní, dona a la seva filla Joana Mestre per casar-se amb Jaume Carbó, hereu de Puigfedó, el qual li fa de creix 125 lliures, la meitat del valor d'aquell dot (1556). Tot plegat, pren la suma de 375 lliures. Aquesta quantitat és una mostra del gran poder adquisitiu d'aquestes dues famílies de pagesos propietaris del terme de Subirats.

Això contrasta amb els dotes que es donen amb béns immobles per falta de monetari. Trobem 3 dotes que es paguen amb béns immobles: un amb una casa i una heretat, i els altres dos amb terres. Tots tres pertanyen a famílies de pagesos propietaris de mas. L'hereu Antoni Martí de la Talalla (1559) dona a la seva germana el mas de l'Argilaga, heretat situada a Castellví de la Marca, en compensació del dot de 50 lliures que el seu pare, Jaume Martí II, havia deixat a aquella en testament, perquè no té aquella quantitat monetària. Per la seva part, Macià Capmany I de Sant Joan Salerm dona per dot a la seva filla Francesca Capmany i Martí, 18 jornals de terra en propietat, més l'allotjament per 5 anys a casa seva perquè no té diners de comptants (1567). I Pere Vendrell del Gornet, a causa de les hipoteques que ha contret amb la família Martí del mas Escardó, tampoc no pot pagar amb moneda el dot de la seva filla Magdalena Vendrell, sinó amb dues peces de terra, una de 2 jornals i l'altra de 3 jornals (1572).

En 4 casos, no consta el valor del dot. Un cas és l'inventari de l'aixovar de la núvia (1565); un altre correspon als CCMM entre dos menors, els quals s'han d'esperar tres anys per formalitzar el matrimoni (1565); i un altre correspon a l'anotació dels CCMM que un notari pren en el seu manual (a.1570); i en un cas es tracta de la donació universal que es fa a una pubilla (1556).

---

²⁴ Convé dir que Vicenç Alavedra deixa tots els seus béns a les seves dues filles a parts iguals (29-12-1561, test. de Vicenç Alavedra, de la Talalla, de St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 11r-12v, 24); i els tutors d'aquelles s'encarreguen d'assignar-los els dotes de 120 lliures a cadascuna.

ELS CAPÍTOLS MATRIMONIALS

En resum fins aquí, aquest augment de les quantitats monetàries dels dots són un indicador que l'economia ha millorat. Hi ha pagesos propietaris de mas, així com masovers, que poden augmentar els dots de les seves cabaleres. Un exemple clar són els dos dot de 120 lliures cadascun que pot pagar el masover de la Talalla (1564, 1565); i el dot de 250 lliures que Pere Mestre de la Plaça, de Sant Sadurní, dona a la seva filla Joana Mestre, el qual li permet entrar per mestressa al mas de Puigfedó (1556). El contrast de tot això són els dots que es donen amb béns immobles per falta de diners, a causa de l'endeutament d'alguns masos, com els tres casos que hem documentat entre 1559 i 1572.

A.3. Període 1575-1599

Per l'últim quart de segle, treballem amb 27 CCMM i 1 àpoca de dot. La suma d'aquests documents representa 27 dots, ja que un dels CCMM correspon a una pubilla i se li fa donació universal.

En el primer quadre, mostrem els valors dels dots entre 20 i 90 lliures, expressats tant en els CCMM, incloent-hi l'àpoca. I en el segon quadre, els valors entre 100 i 300 lliures, més els dots expressats en béns immobles (terres, casa i terres), així com els que no consten.

Comparant aquests dots amb els dels anys anteriors, podem observar un ventall menys ampli de possibilitats en relació a les quantitats numèriques.

CCMM i ÀPOQUES 1575-1599	20	20 pati	28 pati terra	33	35 terra	40	50	50 (àpoca)	55	70	80	90 terra	
Valor dot													
Total	1	2	1	1	1	2	3	1	1	1	1	1	16

Quadre 46. Dots entre 20-90 ll. CCMM i àpoques de dot 1575-1599.

CCMM 1575-1599											
Valor dot	100	120	135	170	175 terra	250	300	terra	½ casa terra	n/c	
Total	2	2	1	1	1	1	1	1	1	1	12

Quadre 47. Dots entre 100-300 ll. i altres, CCMM 1575-1599.

En el 43% dels casos, la quantitat del dot és superior a les 90 lliures. D'aquests, en trobem 2 de 100 lliures i 2 de 120 lliures.

A partir d'aquí, 1 de 170, 175, 250 i 300, respectivament. Aquest darrer és el dot més alt que trobem dels expressats en moneda per aquest tercer període. Tots aquests dots corresponen a pagesos propietaris de mas. El de 175 lliures correspon al dot de Jerònima Artigues i Martí, cabalera de ca l'Artigues de Lavern, la qual es casa amb l'hereu Gaspar Domènech, de Sant Joan Sesrovires, de Sant Pere de Subirats, el 1590. El dot s'escriptura en el testament del are d'aquella, el difunt Bartomeu Artigues, però la mare viuda, Margarida Martí, de Sant Sadurní, admet que no té diners per pagar-lo, i s'acorda deixar-los l'heretat fins a cobrar les 175 lliures. No obstant, pot tractar-se d'un estalvi de dot, perquè es produeix un matrimoni doble: la mare viuda d'aquella es casa en segones núpcies amb el pare viudo d'aquell, Bartomeu Domènech, de Sant Joan Sesrovires.

El dot que sí que es deu pagar és el de 170 lliures que aporta Joana Llopart, cabalera de Sant Pere de Subirats, a Segismon Carbó de la Torre, de la parròquia de Sant Sadurní de Subirats (1581); però la família Carbó de la Torre té deutes i al cap de quatre anys s'inicia el procés de venda del mas de la Torre a Joan Martí de l'Hostal,²⁵ precisament el germà de l'anteriorment esmentada Margarida Martí, viuda de Bartomeu Artigues de Lavern.

Els dots més alts són de 250 i 300 lliures, tots dos del mateix any 1597, pertanyen a dues de les famílies de pagesos propietaris més importants que hem

---

²⁵ Venda del mas de la Torre a Joan Martí de l'Hostal, de St. Sadurní (Pere Guasch, not. Vilafranca, 12-3-1585, 22, 11-1589, 5-12-1589 i 10-9-1591), 111v; referència dins AHCVP, SA, Capbreu de Subirats 1614, f. 111v).

documentat: el dot de 250 lliures correspon al que aporta Eufraïna Romeu dels Borrulls, de Santa Creu de Creixà, a l'hereu Jaume Tort de Ribalta, de Santa Maria de Lavit (1597); i el de 300 lliures correspon al que Antoni Carbó de Puigfedó dóna a Elisabet Carbó, filla del seu primer matrimoni amb Montserrat, la qual casa amb l'hereu Francesc Mestre del Gornet, de la parròquia de Sant Pere de Lavern.

En 4 casos, cosa que equival al 19%, el dot conté un bé immoble, bé sigui en una part o en la seva totalitat. En 2 casos, es donen 20 lliures i un pati per edificar, situat a la vila de Sant Sadurní. Es tracta de dos CCMM d'una mateixa núvia, Antiga Font, filla de Pere Font, fuster de la vila de Sant Sadurní, els primers daten del 1589, amb Pere Rius, i els segons el 1592, un cop viuda d'aquell, amb Antoni Farrer.

En 1 cas, es dóna una quantitat monetària, un pati i terres. És el dot d'Àngela Farrer, anomenada la Sabatera, quan es casa amb Antoni Carbó, sabater d'origen occità; el pare d'aquella li dóna 28 lliures, un pati per edificar, situat al costat de casa seva, i una vinya de 2 jornals (1591).

En un altre cas, tot i estar avaluat monetàriament, el dot es dóna bàsicament amb terres. L'hereu Bartomeu Olivella i Llobet, de Fontclara (1586), dóna un dot avaluat en 40 lliures a Joana Puig i Llobet, germanastra seva per part de mare, però l'hi dóna bàsicament en terres: a) 4 jornals de terra conreuada i erma comprada a carta de gràcia a Pau Palau de Sant Joan Salerm (1582), pel preu de 20 lliures i 4 sous; b) 10 lliures i 6 sous que Pau Palau deu a Bartomeu Olivella; i c) 9 lliures "ab diners comptants", pagadores en cinc anys; i tot a compliment de 40 lliures.

En un cas, el dot estipulat en 90 lliures es paga en dos terminis: 40 lliures a les esposalles i 60 lliures a les bodes, al cap de sis mesos. Però la mare, que és la donadora, juntament amb el seu fill hereu, els deixen 4 jornals de terra durant quatre anys, més la manutenció, excepte metges i medecines. Probablement, l'usdefruit d'aquells 4 jornals i la manutenció van a càrrec d'una part d'aquell dot. És el dot que es dóna a Joana Salvà i Ferrer, filla del quòndam Guillem Salvà,

sastre de la vila de Sant Sadurní, quan ferma CCMM amb Francesc Bertran (1598).

Volem destacar que la terra, en propietat o en usdefruit, i els patis per edificar, juguen un paper molt important en la donació de dots, especialment pels pagesos petits i mitjans i pels homes d'ofici o menestrals. No sempre corren diners, i la terra es pot fer servir com a pagament dels dots.

En els primers 50 anys, només hem comptabilitzat un cas en què el dot consisteix en terres i una casa; es tracta de la casa i heretat d'un familiar que es dona per dot a una cabalera. En els 25 anys següents, entre 1551-1575, hem comptabilitzat tres casos en què el dot consisteix en terres. I en els darrers 25 anys del segle XVI, hem comptabilitzat almenys sis casos en què la terra forma part del dot, a més de diners; d'aquests, en un cas, el dot consisteix en moneda i pati per edificar; en un cas en moneda, terra i pati per edificar; i en un altre cas en terra i la meitat d'una casa ja edificada. Això ens porta a confirmar el valor que l'home del cinc-cents dona a la terra com a font d'ingressos, en la mesura que pot generar guanys com a resultat del propi treball; constatem aquest fet tant en els pagesos, petits i mitjans, com en els homes d'ofici o menestrals.

A l'igual que la terra, també es dona valor a les cases i patis per edificar. Els patis per edificar i les cases, bé sigui la totalitat o la meitat d'aquelles, que consten en els dots són un bé molt preuat que els pares donen als fills, especialment cabalers i cabaleres. A la vegada, aquests patis i cases contribueixen en el creixement de les viles o nuclis de població agregats.

B. SEGLE XVII

Partim de 51 CCMM pel segle XVII. Donada la gran varietat de dades que hems observat, a fi de facilitar el nostre estudi, hems seqüenciat aquell segle en dues meitats, de les quals la primera correspon als 50 primers anys d'aquell segle, i la segona als 50 anys següents.

B.1. *Període 1600- 1650*

En total, disposem de 36 CCMM i 1 àpoca de dot per aquesta primera meitat del segle XVII. La suma d'aquests documents representa 35 dots, ja que un dels CCMM correspon a una pubilla i, el dot no consta perquè s'hereta tota la propietat.

Els dos quadres que presentem a continuació exposen una gran varietat de dots corresponents a aquest primer període. El primer quadre recull els dots de valors compresos entre 20 i 200 lliures.

CCMM i ÀPOQUES 1600-1650										
Valor dot	20 béns	50 (àpoca)	60	100 terra	110	120	150	170	200	
Total	1	1	1	1	1	2	2	2	6	17

Quadre 48. *Dots entre 20-200 ll., CCMM i àpoques de dot 1600-1650.*

CCMM 1600-1650										
Valor dot	250	280	300	320	350	400	700	casa terra	pati terra	
Total	1	1	9	1	1	2	1	1	1	18

Quadre 49. *Dots entre 250-700 ll. i altres, CCMM 1600-1650.*

El dot de menys quantia valorat en moneda és el de Jerònima Vidal, de la vila de Sant Sadurní, el qual consisteix en 20 lliures. Però a aquell dot se li afegixen les coses que consten en l'inventari dels béns del seu pare, Llorenç Vidal, fet el 1601.²⁶ Quan aquella filla nasqué, el seu pare ja havia mort i l'havia instituïda hereva universal de tots els seus béns. El valor d'aquelles coses està molt per sobre de les 20 lliures, tenint en compte la relació dels objectes i la relació de diners deixats i pendents de cobrar que consten en aquell inventari. No obstant, molts d'aquells béns es vengueren a l'encant que seguí a aquell inventari,

---

²⁶ 2-2-1601, inv. de Llorenç Vidal, hab. a St. Sadurní (APSS, inventaris i encants, f. 1r-2v, 1).

i no sabem què li quedà quan aquella núvia es casà, el 1624. De totes maneres, en aquell inventari no consta cap bé immoble; el seu pare, un cabaler sortit de cal Vidal de Sant Pere de Subirats, era un pagès no propietari que vivia a casa de Galceran Ferrer, de la vila de Sant Sadurní.

La quantitat més baixa que segueix és de 50 lliures, i pertany a una època parcial de dot (1606). En realitat, es tracta d'una restitució de dot. La núvia és Elisabet Escuder, cabalera del mas de Rocavert, de Sant Pere de Lavern, viuda en primeres núpcies del quòndam Miquel Guilera, de Sant Pau d'Ordal. Es casa en segones núpcies amb Joan Martí, del mas de les Agullades, de Mediona. Desconeixem el valor del dot que se li restitueix, però l'estimem molt superior a les 50 lliures que consten en l'època parcial de dot, tenint en compte que el mas de Rocavert és un dels més acabats del terme de Subirats.

Precisament, el dot més alt que constatem per aquest període és el de Maria Escuder i Olivella (1638), neboda d'aquella, de 700 lliures. En realitat, està format per dos dots: 300 lliures per part del pare, l'hereu Joan Escuder II de Rocavert, i 400 lliures per part de l'avi matern, Mateu Olivella i Llobet, un ric cabaler de Fontclara.

De 400 lliures són precisament dos dots: el dot que Mateu Olivella i Llobet aporta a la seva filla Jerònima Olivella i Roig, quan aquella es casa amb Joan Escuder II de Rocavert (1619) -aquests, com hem vist, són els pares de Maria Escuder i Olivella-; i també el dot que Antoni Ravella I, de cal Ravella d'Ordal, dóna a la seva filla Magdalena Ravella.

Els dots més nombrosos d'aquest període són els de 300 lliures, en 9 casos, la qual cosa suposa un 25%. Aquest percentatge dóna una idea de la prosperitat econòmica del moment al terme de Subirats. Un està donat pel sacerdot Bernat Puig, rector de la parròquia de Sant Pere de Subirats, a la seva neboda Francesca Puig, del mas Gosset (1609); un altre per un mestre de cases de Sant Pere de Riudebitlles a la seva filla, Magdalena Santacana, casada amb Pau Carbó, hereu del mas de Prunamala (1616); i els altres per pagesos propietaris de masos: Carbó de Prunamala (1600); Codorniu del mas d'Anoia, de Sant Sadurní de Subirats (1614); Ravella d'Ordal (1618); Batlle de la Pujada (1621); Carbó de

Puigfedó (1623); Escuder de Rocavert (1640); i Ràfols de Cantallops (1648). Una mica per sota de les 300 lliures tenim el dot de 280 lliures de Magdalena Escuder de la Torre (1615); i per sobre, el de 320 lliures de Paula Mas de la Riera (1626) i el d'Àngela Carbó de Puigfedó (1632).

Segueixen en 6 casos els dots de 200 lliures, que en termes estadístics suposa el 14%. Es tracta de quantitats considerables de diners, però aquests valors queden eclipsats pels dots anteriorment esmentats. Un d'aquests casos correspon a la restitució de dot d'una viuda, Margarida Vadell, que es casa en segones núpcies, i es fa constar que el dot són 200 lliures més els drets que pugui tenir en els béns del seu difunt marit, Francesc Escaiola, de Vilanoveta, de Sant Pere de Ribes (1608).

Tot i que les quantitats monetàries d'aquests dots són indicatiu d'una prosperitat econòmica, no sempre els donadors tenen diners comptants per pagar-los. En 4 casos, es veuen obligats a compensar el valor monetari del dot amb béns immobles: a) *amb una casa i terres*, com el dot de 300 lliures que un mestre de cases de Sant Pere de Riudebitlles assigna a la seva filla, Magdalena Santacana, quan aquella es casa amb Pau Carbó, hereu del mas de Prunamala (1616); b) *amb una heretat*: el dot de 300 lliures d'Eulàlia Carbó de Prunamala es posa sobre l'heretat de Prunamala, quan es casa amb Joan Soteres de Santa Maria de Bellver (1600); el dot de 300 lliures de Paula Carbó de Puigfedó, quan es casa amb Mateu Olivella i Llobet de Fontclara, es compensa amb el mas de Puigfedó (1623); i el de 350 lliures de la seva germana, Àngela Carbó de Puigfedó, es compensa amb el mas Font (1632).

El valor de la terra continua essent important com a pagament d'una part o la totalitat del dot. De les 100 lliures del dot de Magdalena Salbà, filla del sastre Guillem Salbà de Sant Sadurní, 20 lliures es paguen amb un camp a carta de gràcia (1604).

Hi ha dots que es paguen només amb béns immobles. Jerònima Forner aporta per dot a Pau Artigues, cabaler de ca l'Artigues de Lavern, tots els béns mobles de la seva mare, els quals consisteixen en una casa i terres a Vilafranca del Penedès (1617). El dot de Victòria Cartró, de Sant Cugat Sesgarrigues, en casar-se

ELS CAPÍTOLS MATRIMONIALS

---

amb Bartomeu Julià, cabaler de Sant Joan Salerm, consisteix en un pati, 1 jornal de terra erma i un camp de 3 jornals (1620). Per la seva part, els tutors de Magdalena Mascaró li donen el mas Palau, de Sant Sadurní de Castellví de la Marca, en tractar-se probablement d'una pubilla (1615).

El dot de 120 lliures que aporta Margarida Escuder de la Torre a Joan Llussà, de Sant Sebastià dels Gorgs (1600), és el mateix dot que se li restitueix quan es casa en segones núpcies amb Ramon Joan Ribas, natural de Comenge, habitant a Sant Joan Samora (1612). Aquest segon marit s'ha de fer càrrec de la manutenció dels cinc fills de la viuda.

B. 2. Període 1651- 1699

Hem comptabilitzat 15 CCMM per la segona meitat del segle XVII, dels quals 1 correspon a una pubilla. Per tant, disposem d'informació sobre 14 dots, com exposem en els dos quadres següents. En el primer d'aquells, mostrem els dots entre 10 i 600 lliures. En el segon, els dots entre 1000 i 2500 lliures, els més alts que hem documentat.

CCMM 1651-1699											
Valor dot	10 terra	87 10s.	100	125	275	300	310 drets	600			
Total	1	1	1	1	1	1	1	1			8

Quadre 50. Dots entre 10-600 ll., CCMM 1651-1699.

CCMM 1651-1699							
Valor dot	1000	1200	1320	1988	2500		
Total	2	1	1	1	1	6	

Quadre 51. Dots entre 1000-2500 ll., CCMM 1651-1699.

El dot de menor quantia en termes monetaris, 10 lliures, inclou també terres, sense que es detalli el valor i extensió d'aquelles.

És curiós també el següent dot de 87 lliures i 10 sous. Normalment, no es fan constar sous en un dot, a no ser que reculli la meitat del creix, en els casos de les restitucions de dots de núvies viudes. En aquest cas, és el dot d'una cabalera soltera, i no té res a veure amb el creix.

Mereix un comentari el dot de 100 lliures que segueix. Correspon a la cabalera Eulàlia Duran i Carbó, filla de Lluís Duran i de Magdalena Carbó i Sardà de Puigfedó. Si bé el dot de la mare havia estat de 250 lliures (1627), a la següent generació, el dot de la filla ha disminuït a 100 lliures (1656). Per falta de diners, el patrimoni Carbó de Puigfedó s'ha dividit entre el fill viu d'Antoni Carbó; i, si bé Magdalena Carbó té en propietat la "casa gran" de Puigfedó, les rendes d'aquella no es poden comparar amb les que tenia el seu difunt pare. Per tant, aquell dot és il·lustrador del descens en l'escala social que s'experimenta a la següent generació.

El dot que es dona a Maria Escuder (1656), cabalera de Rocavert, de 300 lliures, es manté en la mateixa línia del que es donà a Maria Escuder i Olivella (1638), d'aquell mateix mas de Rocavert, però sense l'afegit de les 400 lliures de l'avi matern d'aquesta última.

D'altra banda, el dot de 310 lliures que un oncle dona a Maria Ràfols i Trabal, de cal Trabal dels Mirons, de Viladellops, òrfena de pare i mare, consisteix en 200 lliures del llegat del pare, 100 lliures del llegat de la mare, 10 lliures del llegat de l'àvia, més els drets sobre l'heretat de cal Trabal per la mort intestada de l'avi.

El cas de 600 lliures equivalen a les 100 dobles d'or que Jaume Morgades, hereu de Sant Joan d'Olesa de Bonesvalls, assigna a la seva filla, Maria Morgades, en cas que no sigui pubilla (1681); és a dir, en cas que nasqués un fill mascle, ja que el pare està en edat i situació de procrear i la seva voluntat és instituir fills per fills i filles per filles, que es diu tradicionalment.

La resta de dots, compresos entre les 1000 i 2500 lliures, corresponen a dots relacionats amb casaments de la família Ravella d'Ordal. Demostren el poder adquisitiu d'aquella família, molt per sobre de les altres que hem estudiat.

La cabalera Elisabet Ravella rep per dot 220 dobles d'or -equivalents a unes 1320 lliures-, de les quals 120 dobles se li entreguen en moneda i les altres 100 dobles amb un censal mort comprat a la universitat de Sitges, quan es casa amb el blanquer de Vilafranca del Penedès, Ramon Damià (1653). En aquella mateixa família, trobem un matrimoni doble. El mateix dia i any, el cabaler Francesc Ravella porta per aixovar 1500 lliures a la pubilla Maria Pedrola, de Castellbisbal (1651); i Eulàlia Pedrola, de Castellbisbal, porta 1000 lliures de dot a l'hereu Pere Ravella (1651).

A la generació següent, aquests esposos, Pere Ravella i Eulàlia Pedrola, donaran la mateixa quantitat de 1000 lliures a la seva filla, Teresa Ravella i Padrola, quan aquella es casí amb el burgès de Vilafranca del Penedès, Gaspar Esteva Bartomeu (1673); i un dot lleugerament superior, 1200 lliures, entrarà en aquell mas quan Teresa Nin es casí amb Ramon Ravella i Padrola, fill i hereu d'aquells (1676).

També donaran un aixovar de 1650 lliures al cabaler Pere Ravella i Pedrola, doctor en dret, quan es casí amb Maria Soler i Vendrell, de Vilafranca del Penedès, la qual li aportarà un dot de 1988 lliures (1691).

El dot més alt que hem documentat és de 2500 lliures, i el donaran aquell mateix matrimoni a una altra filla cabalera, Teresa Ravella i Pedrola, per casar-la amb Gaspar Esteva Bartomeu, burgès de Vilafranca del Penedès (1673).

V.3.10.7. L'AIXOVAR MASCULÍ

El dot masculí s'anomena també "aixovar", com consta en alguns documents del segle XVI i XVII a la zona del Penedès i en altres. Tot i així, tampoc és una denominació generalitzada. Per diferenciar-lo de l'aixovar que aporta la núvia, en el nostre treball ens referim al dot masculí també com *aixovar*

masculí. Aquest aixovar és el dot del fill cabaler. Tant li poden donar els pares, o els tutors legals, com fer-lo ell mateix, guanyant-se'l amb el seu propi treball.²⁷

Amb el cobrament de l'aixovar, de la mateixa manera que la cabalera amb el cobrament del seu dot, el cabaler renuncia als drets sobre els béns del pare i de la mare, i correspon als drets de llegítima paterna i materna.

L'aixovar masculí apareix esmentat molt poques vegades en els CCMM. En relació als CCMM que estudiem, només constatem el valor de 3 aixovars masculins, de quantitats 5 ll., 20 ll. i 60 ll.

L'aixovar que rep Macià Artigues i Carbó, cabaler de ca l'Artigues de Lavern, és de 5 lliures. Li concedeix el seu pare, Joan Artigues, en els CCMM del seu hereu, Bartomeu Artigues i Carbó (Bartomeu Artigues I), i en ferma àpoca de rebuda al seu nebot, l'hereu Bartomeu Artigues II, en la qual àpoca aquell cabaler reconeix haver cobrat l'aixovar en dos pagaments (1574).²⁸ Macià Artigues i Carbó ferma CCMM el 1570 amb la cabalera Jerònima Olivella i Llobet, de Fontclara, la qual li aporta per dot 70 lliures, ell l'aixovar de 5 lliures i li fa de creix 35 lliures per la seva lloable virginitat (1570).²⁹ Les bodes es fan el juny, per Sant Joan, i l'àpoca de l'aixovar es ferma el 1574, per tant, al cap de 3 anys i 3 mesos.³⁰

L'aixovar masculí s'esmenta normalment en els CCMM d'un cabaler amb una pubilla, o sigui, quan el nuvi entra com a gendre en un mas. Jaume Codina troba també que de vegades s'esmenta l'aixovar quan el nuvi es casa amb una viuda.³¹

Jeroni Broquetes, arrendatari del mas Massaguer, assigna un aixovar de 60 lliures al seu fill Joan Broquetes, en els CCMM d'aquell amb la pubilla Caterina Massaguer, de mas Massaguer, de la parròquia de Sant Pere de Lavern (*circa*

---

²⁷ Precisament una de les opcions que té el cabaler és anar per mosso a un altre mas, i guanyar-se una soldada. Aquests estalvis li aniran bé per quan es vulgui casar i formar una família, potser entrant com arrendatari en un altre mas.

²⁸ 26-9-1574, àpoca d'aixovar de Macià Artigues, cabaler de ca l'Artigues, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 65r-150).

²⁹ 21-12-1570, CCMM de Macià Artigues, cabaler de ca l'Artigues i Jerònima Olivella i Llobet, cabalera de Fontclara, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 12r-13r).

³⁰ 26-9-1574, àpoca de dot (APL, M-1570, f. 65r, 150).

³¹ Veg. CODINA, J. (1997): *Contractes de matrimoni al Delta del Llobregat...*, op. cit, p. 183.

1545)³² A causa de la minoria d'edat dels contraents, les esposalles no es podran celebrar fins al cap de 5 anys i el matrimoni al cap de 10 anys. No sabem si aquell matrimoni es realitzà.

L'hereu Miquel Almirall de Sant Joan Samora dóna per aixovar al seu germà cabaler Benet Almirall 20 lliures, les quals el seu pare, Gaspar Almirall, les hi assignà en els CCMM d'aquell hereu. Benet Almirall entra per pubill al mas de Figarola, com a marit de Francesca Esteva (1556).³³

En alguns testaments, trobem referències a aixovars masculins. En el seu segon testament, Joana Batlle (1575), viuda de Bartomeu Batlle de la Pujada, deixa al seu fill Francesc Batlle 100 lliures “en temps de lurs núpcies” i “una caxa plena y que li sia dada la clau de dita caxa y una pessa de drap de lli nou”.³⁴ Francesc Batlle va morir fadrí el mateix 1575, després d'haver fet testament a favor del seu germà hereu.³⁵

Pel segle XVII, hem documentat tres aixovars masculins, i tots pertanyen a cabalers que es casen amb pubilles filles de pagesos propietaris de mas. Un pertany a un cabaler del mas de Fontclara, de Sant Pere de Lavern, i dos a dos cabalers de cal Ravella d'Ordal, de Sant Pere de Subirats.

Pere Olivella i Ferrer, cabaler de Fontclara, aporta un aixovar de 150 lliures a la seva núvia, la pubilla Maria Morgades, de Sant Joan d'Olesa de Bonesvalls (1681).³⁶

Per la seva part, Antoni Ravella II d'Ordal dóna al seu fill cabaler Francesc Ravella, 1500 lliures per aixovar, les quals aquell cabaler dóna a Maria Pedrola, pubilla de Castellbisbal, i a Paula, la mare d'aquella, com usufructuària, la futura sogra d'aquell. Aquests diners es posen sobre l'heretat d'aquella pubilla, talment com es fa amb els dots femenins. Es tracta de l'aportació personal del gendre a

---

³² [1545], CCMM de Joan Broquetes i Caterina Massaguer, menors (APL, CCMM solts, f. 2r-2v).

³³ 24-10-1556, CCMM n/l, només anotació, i època de l'aixovar, en poder d'Alfons Mainés, not. de Martorell (ACA, AMa, N-LLO-493, f. 250v-251v).

³⁴ 23-4-1575, 2n test. de Joana Batlle, viuda de Bartomeu Batlle, de la Pujada, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 72r-72v, 161).

³⁵ 25-4-1575, test. de Francesc Batlle, de la Pujada, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 73r-73v, 163). Publicació del test., en data de 5-5-1575 (APL, M-1570, f. 73v, 164).

³⁶ 4-3-1681, CCMM de Pere Olivella i Ferrer i Maria Morgades (AHCVP, JM, P-XVII-318-3, f. 1r-5v).

l'economia de la nova llar, i del reconeixement d'aquella quantitat per part de la sogra, en aquest cas perquè és una viuda usufructuària, i per part de la futura muller. En cas que aquella morís sense fills, també es pacta la restitució de l'aixovar del nuvi (1651).³⁷

I un nebot d'aquell, Pere Ravella i Pedrola, fill de l'hereu Pere Ravella d'Ordal i d'Eulàlia Pedrola de Castellbisbal, muller d'aquell, rep per aixovar 1650 lliures quan es casa amb la Maria Soler i Vendrell, de Vilafranca del Penedès, hereva universal dels seus avis paterns (1691).³⁸

V.3.10. 8. L'AIXOVAR FEMENÍ

No sempre es descriuen els aixovars femenins. Aquests varien en funció del poder de la casa. en principi, l'aixovar de la núvia consta d'una o més caixes de núvia i les robes de vestir i de casa. No sempre es descriu l'aixovar femení en els CCMM.

Normalment, s'hi refereixen amb les paraules "avaries" o "joies" dotals, o "joies pertanyents", "joyes condecents", "tals com seran", o "que donar-li voldran", sense descriure-les. Per exemple, Macià Capmany de Sant Joan Salerm dona per dot a la seva filla Joana Capmany i Martí "setanta liuras barseloneses en diners comptants ab ses joyas pertanyents" (1564).³⁹ Per la seva part, Macià Carbó II, de Puigfedó, dona per dot a la seva filla Caterina Carbó 90 lliures "e les joyes que donar-li volran" (1528).⁴⁰

---

³⁷ 23-5-1651, CCMM del cabaler Francesc Ravella, d'Ordal, i la pubilla Maria Pedrola, de Castellbisbal (AHCVP, JM, P-XVII-141-1, f. 1r-4v). Es tracta d'un matrimoni doble entre dos germans i dues germanes, un cabaler amb una pubilla i un hereu amb una cabalera.

³⁸ 10-6-1691, CCMM del cabaler Pere Ravella i Pedrola, d'Ordal, amb la cabalera Maria Soler i Vendrell, filla dels quòndams Aleix Soler, apotecari de Vilafranca del Pdès., i de Maria Vendrell, muller d'aquell (AHCVP, PS, P-XVII-288-1, f. 33r-44v).

³⁹ 25-2-1564, CCMM d'Antoni Esteva, fuster, de St. Cugat Sessgarrigues, i Joana Capmany i Martí, de St. Joan Salerm (APL, M-1561, f. 36v-37v, 89).

⁴⁰ 14-8-1528, CCMM de l'hereu Joan Romeu, dels Burrulls, de la pr. de Santa Creu de Creixà, i la cabalera Caterina Carbó, de Puigfedó, de St. Pere de Lavern (AHCVP, JoB, P-XVI-XIII-6, núm 118, f. 1r-4r, 3).

A vegades, es posa un preu a l'aixovar. Entre altres, Montserrat Forés, del mas de la Creu, dóna per dot a Magdalena Forés, germana seva, 35 lliures i 5 lliures en joies (1565).⁴¹

En alguns casos, trobem la descripció de l'aixovar. Per exemple, el de Montserrada Martí de la Torre, viuda en primeres núpcies de Macià Capmany II de Sant Joan Salerm, i muller en segones núpcies de Joan Riera d'Espells. A la mort del seu primer marit, se li restitueix el dot, de 80 lliures, i també l'aixovar tal com aleshores era. En el moment del segon matrimoni, aquest aixovar consta de les robes següents (1565): un parell de llençols de bri de cànem nous; unes estovalles taulars de bri de cànem estucades de tres canes de llarg, noves; uns manills nous de bri de cànem llistats de cotó blau de dues canes de llarg; quatre tovalloles noves, dues randades de fil blau i dues randades de fil blanc; dotze torcaboques nous estocats de bri de cànem; i un drap de paret nou amb cinc llistes de cotó blau.⁴² Els nous cònjuges se'n van a viure a mas Cortei, propietat del pare de la núvia, Marc Martí de la Torre; no sabem si és en pagament compensat, a l'espera de la restitució del dot, que tindrà lloc el 1572.⁴³

També disposem de l'aixovar de Marianna Gavaldà, natural de Pontons, quan es casa amb Antoni Via, natural de l'Abellà, de Guardiola de Font-rubí, habitant a Lavern (1589): dues caixes, una d'alba nova i l'altra usada, una flassada de la forma mitjana, dos llençols, sis camises, unes estovalles, dues tovalloles, sis torcaboques i tres vels".⁴⁴

Coneixem també l'aixovar de Joana Salvà (1598), filla del quòndam Guillem Salvà, sastre de la vila de Sant Sadurní, i de Bartomeua Ferrer, muller d'aquell. Aquest aixovar, donat per la seva mare, consisteix en: una caixa d'àlber de tall de monja amb el seu pany i clau, dos llensols de bri de cànem, una flasada

---

⁴¹ 23-12-1565, CCMM de Bartomeu Gili, pagès, habitant a la pr. de Sta. Fe, i Magdalena Forés, donzella, de la Creu, de la pr. de St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 76v-77r, 182). El seu germà, Montserrat Forés, li dóna "*en dot y per dot y en nom de dot trenta y sinch liures barceloneses, en diners comptants, y sinch liures en joyas*".

⁴² 20-11-1565, època d'aixovar (APL, M-1561, f. 76r, 181).

⁴³ 9-11-1572, època de restitució del dot de Montserrada Martí, de la Torre, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f.37r, 65).

⁴⁴ 29-11-1589, CCMM d'Antoni Via i Mariagna Gavaldà, de St. Sadurní (APSS, CCMM 1579-1598, f. 11r-15r).

cardada blanca de la forma major, un travesser, sis camises de bri de cànem, sis torcaboques, quatre vels, quatre tovalloles, unas tovalles taulars, una atzarena de Cadis, unes faldilles de drap de color “y altres joyes y avaries a coneguda de la dita donadora”. En els CCMM es diu que les joies dotals se li donaran el dia de les esposalles, però l’atzarena de Cadis i les faldilles de drap se li donaran “complits y acabats quatre anys”.⁴⁵

L’aixovar que Jaume Batlle de la Pujada dóna a la seva filla Eulàlia Batlle en els CCMM d’aquella amb Baltassar Carbó, hereu de Puigfedó, consta de les següents joies: un vestit de xamallot fi, un parell de caixes de fusta de noguer o àlber de tall de monja amb pany i clau, un matalàs, una flassada de la forma major de color, un parell de llençols de bri de cànem, un parell de coixineres amb els seus coixins i un manto d’estam “ab les demás joyes condecents a conaguda del dit donador” (1622). Al cap de dos anys, mor el marit d’aquella sense fills i tres dies després la jove viuda “acompanyada de son pare, germà y altres se-n anà de la casa de dit Carbó a estar a casa de dit son pare portant-se-n les caixas y demás roba pròpia” (1624).⁴⁶

V.3.10.9. EL CREIX

El nuvi dóna el creix a la núvia bàsicament en lloança per la seva virginitat, o altres valors.

El valor del creix acostuma a ser la meitat del dot, expressat en moneda. Entre altres, el creix que fa Jaume Carbó de Puigfedó, de Sant Pere de Lavern, a Joana Mestre de la Plaça, de la vila de Sant Sadurní, és de 125 lliures, la meitat del dot de 250 lliures que ella li aporta (1556). El creix de 32 lliures i 10 sous de

---

⁴⁵ 21-9-1598, CCMM de Francesc Bertran i Joana Salvà, de St. Sadurní (APSS, CCMM 1579-1598, f. 70r-76v; foto 0647).

⁴⁶ 25-10-1622, òbit de Baltassar Carbó, de Puigfedó, de St. Pere de Lavern. Eulàlia Batlle, juntament amb el seu pare i altres homes de confiança, pren les caixes i la roba i deixa corporalment la casa de Puigfedó. Sembla que es fa un inv., en poder de Pere Mas, not. de Vilafranca; no es conserven documents de dit not. d’aquesta data a l’AHCVP). Font: 1624 (ABUB, Plaça Universitat, Reserva; Ivris responsum pro Marianna Carbó, vidua relicta Antoni Carbó; 07Ms 1959-64; Laurentij Deu, 1624; núm 64, p. 399-402).

Macià Capmany I de Sant Joan Salerm és matemàticament la meitat del dot de la seva núvia, Elisabet Mestre de Rocamora, estimat en 65 lliures (1562). I el creix que fa Mateu Miró, de Lavit, a la seva núvia, Joana Vendrell del Gorner, és de 12,5 lliures, o sigui, la meitat del dot de 20 lliures que li'n donà el pare d'aquella (1522).

Per la seva part, el mateix creix de 12,5 lliures que fa Nicolau Rosas a Eulàlia Mestre de Rocamora, però el dot és de 25 lliures. Això ens fa pensar que aquell dot deu comprendre 5 lliures del valor de les joies dotals o aixovar (1525), del qual no se'n parla.

Precisament trobem creixos que són la meitat del valor del dot i l'aixovar junts. El dot de Margarida Abelló de Fontclara és de 30 lliures, més 5 lliures d'aixovar. El creix que li fa el seu nuvi, el baster d'origen occità Joan Albi, és de 10 lliures, que representa la meitat del valor del dot i l'aixovar (1533).

Però hi ha creixos que no responen a aquesta dinàmica. El seu valor pot ser bastant més inferior al valor del dot. Entre altres, Joan Romeu dels Borrulls fa 20 lliures de creix a Caterina Carbó de Puigfedó, quan el dot aportat per aquella és de 90 lliures, més l'aixovar (1528). Per la seva part, Galceran Cartró de la Riera dóna de creix a Caterina Raventós de la Codina, de Sant Pau d'Ordal, un creix estimat en 10 lliures, quan el dot d'ella és de 30 lliures més 5 lliures de l'aixovar (1538). I el creix de Joan Artigues a Joana Carbó del mas Arrabassador és de 10 lliures, essent el dot de 45 lliures (1535). Més diminut és el creix de 5 lliures que dóna l'occità Esteve Faja a Magdalena Guinovart, també d'origen occità, en comparació al dot valorat en 30 lliures que aquella li aporta, més 5 lliures de l'aixovar (1537/1538).

A mesura que anem entrant al segle XVII, el creix no acostuma a respondre a la meitat del valor del dot. Entre altres, el creix de Gabriel Guilera d'Ordal és de 10 lliures, quan el dot que li aporta la seva núvia, Magdalena Carbó de Prunamala, és de 120 lliures (1593). Simó Artigues de ca l'Artigues de Lavern, fa 20 lliures de creix quan la seva núvia, Maciana Valls dels Vivencs, de la Pobla de Claramunt, li aporta 200 lliures de dot (1602). Per la seva part, Pere Raventós de les Piques, d'Olivella, dóna per creix 30 lliures, quan la seva núvia li dóna per

dot 300 lliures (1614). Magdalena Escuder de la Torre, de Sant Pere de Lavern, dotada amb 280 lliures, només rep 30 lliures de creix del seu nuvi Jaume Raventós del mas de Liona, d'Olivella (1615). El mateix dot de 300 lliures aporta Magdalena Santacana, de Sant Pere de Riudebitlles, a Pau Carbó de Prunamala, i ell li dóna només 50 lliures de creix (1616). És destacable el cas de Francesc Vallès, de cal Vallès del Pla, el qual dóna 150 lliures de creix a Maria Escuder i Olivella, de Rocavert, la meitat de les 300 lliures del dot que li dóna el pare d'aquella, Joan Escuder de Rocavert, però el seu avi patern li afegeix 400 lliures més, la qual cosa suposa un dot de 700 lliures, molt superior al creix obtingut (1638). El mateix any 1638, Magdalena Ravella d'Ordal, rep 400 lliures per dot, i el seu nuvi li dóna només 100 lliures de creix. Un nebot d'aquella, l'hereu Pere Ravella d'Ordal, fa 150 lliures de creix a la seva núvia, la cabalera Eulàlia Pedrola de Castellbisbal, però el dot que se li estima és de 1000 lliures, un dels més alts que trobem (1651). No obstant, no sabem si aquest dot es va pagar mai, perquè va ser un matrimoni doble: el mateix any, un germà cabaler d'aquell, Francesc Ravella d'Ordal, es casa amb la pubilla Maria Pedrola de Castellbisbal, germana d'aquella, i ell li aporta per aixovar 1500 lliures, i ella 150 lliures de creix (1651); probablement, no es pagaren els dots en la seva totalitat: les 1000 lliures del dot de la cabalera deurien anar a compte de les 1500 lliures de l'aixovar del cabaler, en tot cas aquell en cobraria només 500 lliures, i els creixos, estimats tots dos en 150 lliures, no es deurien pagar mai. En dots més elevats, observem també una gran desproporció: Pere Ravella d'Ordal i d'Eulàlia Pedrola, muller d'aquell, esmentats amb anterioritat, donen a la seva filla Teresa Ravella i Pedrola un dot de 2500 lliures, el més alt que hem documentat pel segle XVII, i, en canvi, el creix que li fa el burgès Gaspar Esteva Bartomeu, de Vilafranca del Penedès, és de 550 lliures, quantitat no gens despreciable, però molt inferior al dot que li aporta la seva núvia (1673).

En alguns casos, no trobem creix. El castellà Aldonso de la Peya no fa creix a la seva núvia Margarida Piquer, de Santa Eulàlia de Pallegà, la qual li aporta un dot valorat en 30 lliures (1531).

Tenint en compte que el creix es dóna bàsicament en lloança per la virginitat de la núvia, el nuvi no té l'obligació de donar-li'n si aquella és viuda. Entre altres, Bartomeu Mateu de les Cases de Lavit, viudo, no dóna creix a Magdalena Sala, viuda d'Antoni Carbó de Sant Joan Salerm, en les segones núpcies d'aquella, la qual li aporta un dot valorat en 100 lliures, que té sobre l'heretat del seu primer marit (1565). Tampoc aporta cap creix Bartomeu Figueres, del mas de la Guàrdia, de Sant Pau de la Guàrdia de Montserrat, a Joana, viuda de Bartomeu Esteva de Figarola, la restitució del dot de la qual és de 55 lliures (1569). Jaume Ferrer del mas, de Sant Sadurní, viudo, no fa creix a Andreua Febrera, viuda del mas Condal, de Sant Cugat Sesgarrigues (1570); es tracta d'un matrimoni doble, i el seu fill, Jaume Ferrer del mas, dóna 50 lliures de creix a la seva núvia, Margarida Febrer, filla de l'anteriorment esmentada viuda, Andreua Febrera, la meitat del dot de 100 lliures que aquella donzella li aporta (1570). I Joan Escuder de Rocavert, tot i les 200 lliures del dot de la seva segona muller, la viuda Margarida vadell d'Olesa de Bonesvalls, no li fa creix (1608).

Tot i així, algunes vegades el nuvi fa creix a la seva núvia, essent aquella viuda. Marc Miquel del Gorner dóna 10 lliures per creix a Eulàlia Jofrena, viuda de Jaume Jofre, estadant de la Salada, de Sant Joan Salerm (1570). I Macià Carbó III de Puigfedó, viudo en segones núpcies de Jerònima, fa 50 lliures de creix a la seva tercera muller, Francesca Figarola, viuda de Montserrat Marquès, blanquer de Vilafranca, la qual li aporta per dot 140 lliures, i vol que aquelles 50 lliures "le sien donades après mort del dit Macià Carbó, ultra les dites cent quaranta liures del dot, que serà tot cent noranta liures barceloneses" (1574).

En cas que la núvia no tingui descendència, el nuvi, o la família d'aquell, pot demanar la restitució total o parcial del creix, a tornar a la part del nuvi. Quan aquesta restitució és parcial, el nuvi dóna a la núvia la meitat del creix per testar. Posem per cas Bartomeu Artigues (1570), hereu de ca l'Artigues de Lavern, el qual fa de creix a la seva núvia, Margarida Martí, de Sant Sadurní, 45 lliures, i fa constar que, en cas que no tingui descendència amb aquella, vol que es restitueixi el creix i que aquella pugui testar només de la meitat del valor d'aquell, o sigui, de 22 lliures i 10 sous.

V.3.10.10. LA RESTITUCIÓ DEL DOT

Si un cabaler o cabalera es casava i moria sense tenir descendència, el seu dot havia de tornar a la casa del pare, o mare, o de l'hereu d'aquell. O sigui, s'aplicava la restitució del dot. Així ho exposen alguns testadors en els seus testament.

Gabriel Martí (1585) del mas Escardó, en el seu tercer testament, llega 25 lliures als fills, en temps de núpcies, i 200 lliures a les filles, per col·locació de matrimoni. En cas que aquests fills i filles morissin sense tenir fills, aquells llegats han de tornar a la casa de l'hereu:⁴⁷

Ítem vull que si acàs los sobredits fills meus morian sens tenir fills ni fillas, sian tornats a mon hereu.

En el cas dels nois, es tracta d'una restitució d'aixovar. En el cas de les noies, es tracta d'una restitució de dot.

Algunes mestresses casades sense fills que els sobrevisquin fan hereu universal el seu pare, o el seu germà hereu, i poden deixar una part a la seva mare, o a qui elles volen, del que tenen a la seva lliure disposició i que consta en els seus CCMM.

Coloma Soler, tercera muller de Macià Capmany I de Sant Joan Salerm, sense fills, per voluntat testamentària mana que es restitueixi el seu dot a la seva mare i germà hereu, Montserrat Soler. Concretament, vol que la caixa i les robes es torni a la seva mare, amb la condició que una de les seves dues gonelles sigui per la seva germana, muller de Pau Traver d'Avinyonet. I la resta, és a dir, tot el que té a ses lliures voluntats, es torni al seu germà, Montserrat Soler. La restitució del dot

---

⁴⁷ 22-10-1585, 3r test. de Gabriel Martí, pagès, del mas Escardó, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 181v-182v, 555).

no es produeix de forma immediata; la testadora permet al marit, Macià Capmany I, que pugui restituir-lo fins al cap de dos anys després de l'òbit d'aquella (1561).⁴⁸

Per la seva part, Maria Salmoi, muller d'Antoni Poc, de Sant Pau d'Ordal, deixa del que té assignat a la seva lliure disposició en els CCMM, 5 lliures a la seva mare, Margarida Salmoia, i 5 lliures al seu germà, Josep Salmoi. De la resta, en fa hereu universal el seu pare, Jaume Salmoi (1651).⁴⁹

Al mas de Puigfedó es produeix una restitució de dot d'una mestressa viuda, Joana Carbona, de soltera Joana Mestre, la qual tornarà a la casa del seu pare, en aquell moment del seu nebot, cal Mestre de la Plaça de Sant Sadurní, on residirà fins a la seva mort, mantenint el nom del seu difunt marit, Jaume Carbó.

Es tracta de la muller del fill hereu de Macià Carbó III. Aquell pare, en el seu testament (1585), institueix hereu el seu fill gran, Jaume Carbó, seguint les mateixes clàusules i condicions que ja havia establert en els CCMM d'aquell amb Joana Mestre de la Plaça, de Sant Sadurní (1556).⁵⁰ Es deixa escrit l'ordre de successió en l'herència, de manera que si Jaume Carbó mor sense fills l'herència passa a Antoni i als fills d'aquell, respectant el grau de primogenitura, preferint els fills a les filles; i si aquell mor sense fills, la successió recau en un altre fill, Pere Joan, i així fins al més proper del seu llinatge per preservar el patrimoni:

Deix y atorch al predit Jaume Carbó, fill meu, aquell a mi hereu universal, instituint ab los matexos pactes, vincles y condicions en la qual donació per mi a ell en dits capítols matrimoniais feta contenguts en favor de dit Jaume Carbó, fill meu, y fills llurs; volent emperò y disposant que si la qual donació per mi feta a dit Jaume Carbó, fill meu, en tot o en part no havia lloch en favor de dit Jaume Carbó, fill meu, de tots los béns de la dita qual donació, o de totes les parts y porcions y de qualsevol cosa que tingués libertat disposar y fer a mes planes e lliberes voluntats, acceptat los legats dels quals demunt he ja disposat, hereu universal instituesch lo predit Antoni Carbó” i a fills i filles seus, i després Pere Joan i a fills i filles seus, i després “lo més propinch de mon linatge.

Un any després, el 1586, Jaume Carbó fa testament i segueix el mateix ordre en l'heretament que ja s'havia establert el testament del seu pare. Com que

---

⁴⁸ 4-5-1561, test. de Colomer Soler, 3a muller de Macià Capmany I, de St. Joan Salerm (APL, M-1561, f. 7v-8r, 17).

⁴⁹ 26-4-1651, test. de Maria Poc, de St. Pau d'Ordal (APSP, Testaments, I, f. 158r-159v, 140).

⁵⁰ 4-3-1556, CCMM de Jaume Carbó de Puigfedó i Joana Mestre de la Plaça, de St. Sadurní (AHCVP, JoB, escriptures vâries, XVI-XIII-7).

no té fills, l'herència de Puigfedó passa a mans d'Antoni, germà seu, mantenint el mateix heretament prelatiu fins al més proper del seu llinatge.⁵¹

La preocupació de l'hereu Jaume Carbó és vetllar per la seguretat de la seva muller Joana, un cop ell no hi sigui. En el seu testament, reconeix haver cobrat el dot que ella li aportà en els seus CCMM, del qual ja li'n fermà àpoca. D'aquesta manera, tenint en compte que no té fills, i preveient la restitució de dot, Jaume Carbó vol deixar ben lligades les coses perquè no hi hagi impediments legals a l'hora d'aplicar-la.

Li deixa en testament tot allò que es trobarà dins la seva cambra, l'usdefruit d'aquella cambra, 100 lliures, i l'obligació d'alimentar-la, calçar-la i vestir-la a càrrec del seu hereu. En cas de desavinença, si Joana Mestre volgués marxar de la casa, mana que l'hereu d'aquell li hagi de restituir el dot, els llegats i altres drets que ella hi tingués, i assegurar-li l'aliment cada any, mentre conservi el seu cognom, amb sis quarteres de forment, quaranta sous en diners, tres càrregues de vi vermell i un corter de cansalada:⁵²

Ítem lleix a Joana, muller mia, tot lo que lo die de mon òbit se trobarà dins la cambra en la qual vuy jo stich malalt, y de tot lo que s trobarà dins dita cambra, axí de roba, dinés, or, argent y altres qualsevol cosses ne pugue fer a ses planes e líberas voluntats. Més li lleixe tots los dies de sa vida natural lo usdefruit de dita cambra en la qual vuy stich malalt. Més li lleixe cent lliures, moneda barselonesa, les quals vull y mano que per y mon hereu li sien donades. Més vull y man que per mon hereu devall scrit dita ma muller sie alimentada en menjar, bèurer, calsar y vestir y tenir sana y malalta en la cassa tots los dies de sa vida natural, estant emperò viuda y tenint mon nom. Y en cars de discòrdia, lo que Déu no vulle, que dita ma muller no volgués habitar en cassa ab mon hereu devall scrit, vull y man que dit mon hereu li hage a donar lo dot y los llegats y altres drets tindrà en cassa. Més li hage de donar tots los dies de sa vida natural, stant viuda y tenint mon nom, quiscun any sis quarteras de forment, quoranta sous ab diners, tres càrregues de vi vermell, un corter de carsellada, lo tal die que dita ma muller axirà y no volrà star en cassa ab dit mon hereu. Ítem regonesch a dita ma muller que tinch rebut la dot que m aportà en los capítols matrimoniales, del qual ja li n tinch fermada àpocha en poder de mossèn Joan Barhomeu, notari de dita Vilafrancha de Penadès.

---

⁵¹ 1-1-1586, test. de Jaume Carbó, de Puigfedó, de St. Pere de Lavern (AHCVP, MB, P-XVI-122-1. Testaments 1576-1614).

⁵² 1-1-1586, test. de Jaume Carbó, de Puigfedó, de St. Pere de Lavern (AHCVP, MB, P-XVI-122-1. Testaments 1576-1614).

Joana Mestre, un cop viuda, abandona el mas de Puigfedó. Antoni Carbó, el seu cunyat, està obligat a retornar-li el dot. El 23-9-1586, Joana ferma àpoca al seu cunyat Antoni del retorn del dot, de 312 lliures i 10 sous, la qual quantitat reconeix haver rebut en diners comptants, i la carta dotal queda anul·lada.⁵³

Joana Mestre se'n va a viure a casa del seu nebot, Pere Mestre de la Plaça, on mor el 1598.⁵⁴ En el seu primer testament (1565), fet quan encara vivia el seu marit, Joana Mestre manava que el seu dot fos tornat al seu pare, Pere Mestre, i l'instituïa hereu universal dels seus béns:⁵⁵

Tot lo més avant de mon dot vull y man sia tornat al dit Pera Mestra, para meu, y lo dit Pera Mestra a mi areu universall instituesch de tot los meus béns universalls, drets, veus y actions mias a totes les planas voluntats *et cetera*.

Al final de la seva vida, en el seu segon testament (1597), institueix hereu el seu nebot Pere Mestre, propietari de la casa del seu pare, on residí després de la restitució de dot, quan se n'anà definitivament del mas de Puigfedó.⁵⁶

Antoni Carbó, germà del difunt Jaume Carbó, és cridat hereu en segon lloc, com consta en el testament del pare d'aquells, i pren possessió d'aquells béns a la mort del seu germà. A la següent generació, ens trobem un nou cas de restitució de dot. L'hereu d'Antoni Carbó, el seu fill Baltassar Carbó, es casa amb la cabalera Eulàlia Batlle de la Pujada, i dos anys després del casament mor sense descendència. S'aplica la restitució de dot, de 300 lliures, aquesta vegada per sentència judicial, ja que la família Carbó hi oposava resistència (1624).⁵⁷ Dues restitucions de dot en 25 anys debiliten l'economia de la família Carbó, bastant

---

⁵³ 23-9-1586, restitució de dot de Joana Mestre, de la Plaça, de St. Sadurní, viuda de Jaume Carbó, de Puigfedó, de St. Pere de Lavern (AHCVP, MB, P-XVI-III-6).

⁵⁴ 15-1-1598, òbit de Joana Mestre, de la Plaça, de St. Sadurní, viuda de Jaume Carbó, de Puigfedó, de St. Pere de Lavern (APSS, Òbits 1566-1656, f. 168-169, 1).

⁵⁵ 23-5-1565, test. de Joana Mestre, de la Plaça, de St. Sadurní, muller de Jaume Carbó, de Puigfedó, de St. Pere de Lavern (APL, M-1561, f. 71v-72r, 171).

⁵⁶ 10-11-1597, test. de Joana Mestre de la Plaça, de St. Sadurní, viuda de Jaume Carbó, de Puigfedó, de St. Pere de Lavern (APSS, Testaments 1593-1663, f. 1r-3v, 2).

⁵⁷ 1624, litigi per la restitució de dot d'Eulàlia Batlle, de la Pujada, viuda de Baltassar Carbó, de Puigfedó, entre les famílies Carbó de Puigfedó i Batlle de la Pujada (Arxiu Biblioteca UB, Plça Universitat, Reserva; Ivris responsum pro Marianna Carbó, vidua relicta Antoni Carbó; 07Ms 1959-64; Laurentij Deu, 1624; núm 64, p. 399-402).

malmesa a causa de l'endeutament i litigis per drets d'herència després de la mort d'Antoni Carbó (1602).⁵⁸

Mereix una atenció especial el cas de la família Capmany de Sant Joan Salerm. En aquell mas es produeixen tres restitucions de dot, dues de les quals afecten Macià Capmany I i una al seu fill, Macià Capmany II.

Es va celebrar un doble matrimoni entre a) Macià Capmany I, viudo, amb la cabalera Joana Martí de la Torre (1550), que es convertí en la seva segona muller; i b) Macià Capmany II, fill i hereu d'aquell, amb la cabalera Montserrat Martí de la Torre, neboda de Joana Martí, en una data que desconeixem.⁵⁹ En tots dos casos, i per causes diferents, la família Capmany ha de restituir els dos dots a la família Martí de la Torre.

Joana Martí, muller de Macià Capmany I, va tenir almenys quatre fills, però mor sense que cap d'aquells la sobrevisqués. La família Martí reclama la restitució de dot, però, per cobrar-lo íntegrament, li cal una sentència arbitral favorable, la qual vingué anys després, a jutjar per l'època de restitució de dot (1574). Les 45 lliures del dot es restituïren en dues solucions: a) una primera de 30 lliures; i b) una segona de 15 lliures. Totes dues solucions consta que foren fetes amb diners comptants.⁶⁰

---

⁵⁸ 30-10-1602, test. d'Antoni Carbó, de Puigfedó, de St. Pere de Lavern (AHCVP, Miquel Bartomeu, P-XVII-10-1). El testador mor el mateix any 1602. El 6-1-1603, es bateja una filla pòstuma d'aquell, Àngela Carbó: "*filla llegítima y natural del quòndam Antoni Carbó, de Puixfedó*" (APL, Llibre de Baptismes 1582-1735, f. 20r, 136).

⁵⁹ No disposem de cap dels dos CCMM. Sabem que els CCMM de Macià Capmany I i Joana Martí de la Torre, de St. Pere de Lavern foren fets el 16-1-1550 per Francesc Mestre, pvre, rector de Lavern per una referència dins l'època de restitució del dot de dita Joana a l'hereu de cal Martí de la Torre, avui extraviats (1574, setembre, 26, època de restitució de dot, APL, M-1570, f. 65v): *cum capitulis matrimonialibus inter dictos Mathiam Capmany et dominam Joannam, eius uxorem, factis et firmatis in posse mei, Francisci Mestra, presbiteri, rectoris et not. i infrascripti die vigesima sexta, mensis januarii, anno a nativitate domini millesimo quingentesimo quinquagesimo*. En relació als CCMM de Macià Capmany II i Montserrat Martí de la Torre, sabem que foren fets pel not. Montserrat Roig, de Vilafranca del Penedès, però desconeixem l'any, i tampoc no els hem pogut localitzar; veg. 9-11-1572, Època de restitució del dot de Montserrat Martí de la Torre (APL, M-1570, f. 37v).

⁶⁰ La sentència fou promulgada per Macià Carbó de Puigfedó i Simó Esteva, pagesos, de Subirats, arbitres entre les dues parts, i fermada en poder de Joan Ximenis, prevere, rector de l'església parroquial de Sant Pere de Subirats, "*die et anno in eis contentis*". No hem pogut localitzar-la pel fet que l'arxiu d'aquella parròquia fou destruït completament durant els avalots de l'última guerra civil. (26-9-1574, època de restitució de dot, APL, M-1570, f. 65v).

La persona encarregada de restituir aquell dot fou Antoni Capmany i Martí, fill i hereu segon de Macià Capmany I.⁶¹

Macià Capmany I es tornà a casar almenys dues vegades més: a) amb Coloma Soler de Puigdàlber, que es convertí en la seva tercera muller, la qual mor el 1561 sense fills, i s'aplica la restitució de dot, com expliquem més endavant;⁶² i b) amb Elisabet Mestre de Rocamora, la qual es convertí en la seva quarta muller, amb qui tingué almenys 7 fills. Macià Capmany I mor el 1574.⁶³

En relació a la seva tercera muller, Coloma Soler, que mor sense fills, aquesta deixa escrit en testament (1561) que es restitueixi el seu dot a la seva mare i germà hereu, Montserrat Soler. Concretament, vol que la caixa i les robes siguin tornades a la seva mare, amb la condició que una de les seves dues gonelles sigui per la seva germana, muller de Pau Traver d'Avinyonet. I la resta, és a dir, tot el que té a ses lliures voluntats, es torni al seu germà, Montserrat Soler. La restitució del dot no es produeix de forma immediata; la testadora permet al marit, Macià Capmany I, que pugui restituir-lo fins al cap de dos anys després de l'òbit d'aquella.⁶⁴

En relació al fill hereu d'aquell, Macià Capmany II, aquest premor a la seva muller, i també al pare d'aquell. Aquest hereu consta mor el 1572, i sense fills.⁶⁵ Pocs mesos després, el 9 de novembre de 1572, Marc Martí, pare de la viuda, ferma època de restitució de dot al seu consogre, Macià Capmany I. Probablement la viuda de Macià Capmany II, Montserrada Martí, ha volgut reclamar el seu dot

---

⁶¹ La restitució del dot de Joana Martí, de la Torre, de St. Pere de Lavern, anà a càrrec d'Antoni Capmany i Martí, fill de Macià Capmany I i germà de Macià Capmany II. Es fa per sentència arbitral, i l'època de restitució data del 1574, un cop ja havien mort el pare i el germà d'aquell. Antoni Martí restitueix el dot a Francesc Martí de la Torre, fill i hereu del també quòndam Marc Martí, de la Torre, pare d'aquell i pare de la dita Joana Martí.

⁶² 4-5-1561, test. de Colomer Soler, 3a muller de Macià Capmany I de St. Joan Salerm (APL, M-1561, f. 7v-8r, 17).

⁶³ 6-10-1572, test. de Macià Capmany I, de St. Joan Salerm (APL, M-1570, f. 35r-36r, 62), i es publica el 17-2-1574 (APL, M-1570, f. 35v, 63). Prenem la data de publicació del test. com a referència de l'any de la seva mort.

⁶⁴ 4-5-1561, test. de Colomer Soler, 3a muller de Macià Capmany I de St. Joan Salerm (APL, M-1561, f. 7v-8r, 17).

⁶⁵ Si el matrimoni hagués tingut fills, aquests no haurien sobreviscut més enllà del 1572, doncs no consten en el test. de Macià Capmany I, en data de 6-10-1572 (APL, M-1570, f. 35r-36r, 62). En aquell test., Macià Capmany I institueix hereu el seu segon fill, Antoni Capmany i Martí, germà de Macià Capmany II, ja quòndam.

per refer la seva vida, doncs a l'època es fa constar que s'ha casat en segones núpcies amb Joan Riera, pagès d'Espiells.⁶⁶

Però el dot de Joana Martí, la segona muller de Macià Capmany I, no s'havia restituit del tot. Calgué una sentència arbitral perquè es restituís. L'època de restitució d'aquell dot es fermà el 1574, on es fa referència a aquella sentència. L'encarregat de pagar-lo va ser Antoni Capmany i Martí, segon hereu de Macià Capmany I, ja que el seu germà, Macià Capmany II, havia mort almenys dos anys abans, i el seu pare ho feia el mateix 1574.

En resum fins aquí, hem pogut comprovar com la família Capmany ha d'enfrontar-se amb tres restitucions de dot entre els anys 1561-1574, dues de les quals són de dues mestresses sortides de cal Martí de la Torre, de Lavern.

Aquestes restitucions de dot suposen una càrrega per la família Capmany de Sant Joan Salerm, que és qui els ha de tornar.

Potser això explica que Macià Capmany I vengui 25 jornals de terra de la seva heretat de Sant Joan Salerm al donzell Pere Pau Bolet, senyor de la Guilera i ciutadà de Barcelona, el 1562.⁶⁷ Macià Capmany I tampoc no deu disposar de diners en moneda a l'hora de dotar Francesca Capmany i Martí, filla del seu primer matrimoni amb Caterina Martí de la Talalla, quan aquella ferma CCMM amb Nicolau Onyó (1567). El pare d'aquella li dona per dot 18 jornals de terra en propietat, de la seva hisenda, i també el dret d'explotar 1 jornal de terra i residir en un apartament del mas durant 5 anys, que és el temps que s'acorda per poder compensar una part d'aquell dot (1567).⁶⁸

---

⁶⁶ 9-11-1572, època de restitució de dot de Montserrat Martí, de la Torre, de St. Pere de Lavern (APL, M-1570, f. 37v): "Monserrata, filia mea, que fuit sponsa Mathie Capmany, quondam, filii vestri dicti Mathie Capmany, que domina Monserrata nunch est uxor Joannis Riera, agricultoris, parrochie de Spiells".

⁶⁷ Pere Pau Bonaventura Bolet, donzell, és sr. de la Guilera, una quadra del terme de Lavit, propera a la zona de Sant Joan Salerm, i resideix a la ciutat de Barcelona. El seu fill, el donzell Llätzer Joaquim Bolet i Vilar, ciutadà de Barcelona, declara, en el capbreu de Subirats de 1614, una peça de terra campa de 25 jornals dita "les Planes d'en Capmany", de pertinències de l'heretat de Damià Julià Seres, de Sant Joan Salerm, que el seu pare, Pere Pau Bolet, comprà a Macià Capmany, el [ ]-10-1562, acte en poder d'Esteve janer, not. de Barcelona. 21-1-1614, declaració de Llätzer Joaquim Bolet i Vilar (AHCVP, SA, capbreu de Subirats 1614, f. 190v-191r).

⁶⁸ 7-10-1576, CCMM de Nicolau Onyó i Francesca Capmany i Martí, de St. Joan Salerm (APL, APL, M-1561, f. 101v-102r). El dot no s'estima en moneda, només se li assignen 18 jornals de terra. la resta, 1 jornal i el dret d'hostatjar-se al mas, és només per 5 anys.

A la mort del marit, la viuda, amb fills o sense, pot reclamar la restitució del dot per tornar-se a casar i refer la seva vida en una altra llar. És el cas de Montserrat Martí, viuda de Macià Capmany II, la qual es casa en segones núpcies amb Joan Riera d'Espiells. Sovint, en els seus testaments, els hereus reconeixen haver rebut el dot de les seves mullers, a fi que se'ls pugui restituir en cas que es vulguin tornar a casar.

En cas que la muller mori sense fills que la sobrevisquin, la seva família d'origen pot també reclamar de dret la restitució del dot, clàusula que es contempla en tots els CCMM. No obstant això, en casos d'impagats o reticències per la part obligada, calia denunciar-ho oficialment i esperar el resultat d'una sentència arbitral. A aquesta solució, van arribar la família Martí de la Torre en reclamar la restitució del dot de Joana Martí, segona muller de Macià Capmany I, el 1574.